

ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓

ห้ามทำสำเนา

ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
ฉบับอนุรักษ์

ตำราการแพทย์แผนไทย

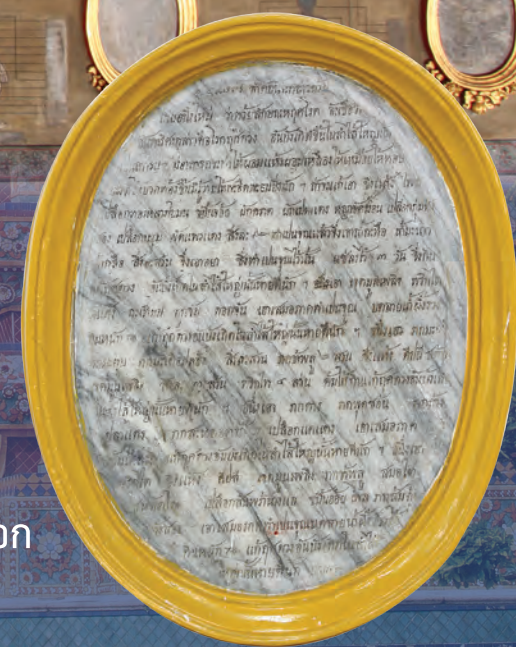
ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์)

เล่ม ๓

สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กระทรวงสาธารณสุข

สนับสนุนงบประมาณจากกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
ISBN : ๙๗๘-๖๑๖-๑๑-๒๐๑๔-๖

ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
ฉบับอนุรักษ์

ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์)

เล่ม ๓

สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กระทรวงสาธารณสุข

สนับสนุนงบประมาณจากกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
ISBN : ๙๗๘-๖๑๖-๑๑-๒๐๑๔-๖

ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม ๓
ชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์

ISBN : ๙๗๘-๖๑๖-๑๑-๒๐๑๔-๖

ที่ปรึกษา :

ผศ.(พิเศษ) ดร.นพ.ธวัชชัย กมลธรรม

อธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

นายแพทย์ปภัสสร เจียมบุญศรี

รองอธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

นายประสาธ ตราดธารทิพย์

รองอธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

ผู้รวบรวม :

สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

พิมพ์ครั้งที่ มิถุนายน ๒๕๕๗

จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย :

สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

สนับสนุนการพิมพ์โดย :

กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์

คำนำ

ประเทศไทยมีความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสำคัญของชาติ และมีมาตรการจัดการเชิงระบบในการรวบรวม อนุรักษ์ คຸ້ມครองให้ดำรงคงอยู่ อย่างยั่งยืนสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม โดยประกาศใช้พระราชบัญญัติคຸ້ມครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ.๒๕๔๒ ซึ่งเป็นระบบกฎหมายเฉพาะ (sui-generis systems) ฉบับต้นๆ นับเป็นนวัตกรรมใหม่ในสาขากฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา ให้เกิดการคຸ້ມครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยสมุนไพร ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องสู่การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนสำหรับภารกิจการอนุรักษ์ คຸ້ມครองและใช้ประโยชน์ดังกล่าว ต้องอาศัยกลไกเชิงบูรณาการร่วมกับภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนทุกระดับ ผ่านกลไกระดับชาติ ได้แก่ คณะกรรมการคຸ້ມครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย โดยกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ได้ดำเนินการและประสานการรวบรวม การจัดทຳ ทะเบียน การสังคายนา ปฐการรต คຸ້ມการวิจัยพัฒนาต่อยอด สຸ້การอนุรักษ์ คຸ້ມครอง และใช้ประโยชน์ทั้งในระดับชุมชน สถานบริการสาธารณสุข หรือระบบเศรษฐกิจ

คຸລาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) นับเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า จนวนองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศรับรองขึ้นทะเบียนเป็นมรดกความทรงจำแห่งโลก (Memory of the World) เมื่อปี ๒๕๕๔ สร้างความภาคภูมิใจแก่ประชาชนชาวไทยอย่างยิ่ง ในด้านภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยเกี่ยวกับตำรายา ตำรานวด หรือตำราทางวิชาการแพทย์ในสมัยโบราณ ได้รับการบันทึกและจารึกไว้บนแผ่นศิลาตามศาลารายของวัดดังกล่าว

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ได้ขออนุญาตบันทึกภาพคຸລาจารึกตำรายาฯ และนำไปปฐการรตจากภาษาไทยโบราณเป็นภาษาไทยปัจจุบัน จำนวน ๓๖๒ แผ่น และมีการตรวจสอบ กลั่นกรอง จากผู้เชี่ยวชาญ พบว่ามีแผ่นจารึกที่สมบูรณ์ จำนวน ๒๖๗ แผ่น และภาพแผ่นนวด ๖๐ แผ่น จึงได้นำจำนวนดังกล่าวไปจัดพิมพ์ โดยได้รับการพิจารณาให้ประกาศเป็นตำรายาแผนไทยหรือตำราการแพทย์แผนไทยของชาติ และในลำดับแรกได้จัดพิมพ์เป็นหนังสือชุด “คຸລาจารึกตำรายา วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์)” จำนวน ๓ เล่ม ได้แก่

เล่ม ๑ ว่าด้วยตำรานวด ในแผ่นจารึกแสดงภาพรูปร่างคน ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง พร้อมเส้นโยงบอกจุดตำแหน่งของเส้นเอ็นในร่างกาย ตลอดจนระบุชื่อเส้น จุดแก้อาการโรคต่างๆ

เล่ม ๒ ว่าด้วยตำรายา ใช้บำบัดรักษาโรคต่างๆ เนื้อหาของเรื่องราวที่จารึก กล่าวถึง ตำราว่าด้วยสมุญฐานโรค ตำราว่าด้วยโรคต่างๆ และยารักษาโรคเกี่ยวกับแม่และเด็ก ตำราว่าด้วยชื่อยา ชื่อโรค

เล่ม ๓ ว่าด้วยตำรายา ใช้บำบัดรักษาโรคต่างๆ เนื้อหาของเรื่องราวที่จารึก กล่าวถึง ตำราว่าด้วยสมุญฐานโรค ตำราว่าด้วยชื่อยา ชื่อโรค รวมทั้งตำราว่าด้วยสรรพคุณยา และอภิธานศัพท์ทั้งชื่อโรค ชื่อสมุนไพร ทั้งพืชสัตว์ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุ

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) ทั้งสามเล่มดังกล่าว จะเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์ คຸ້ມครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย รวมทั้งการขับเคลื่อนภารกิจด้านการแพทย์แผนไทย และเป็นแนวทางดำเนินงานสำหรับผู้มีบทบาทเกี่ยวข้อง ได้แก่ นายทะเบียนกลาง นายทะเบียนจังหวัด ตลอดจนเป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการ ศักษาวិจัยพัฒนา หรือนำไปเผยแพร่และใช้ประโยชน์ต่อไป

(ผศ. (พิเศษ) ดร.นพ. ธีวชัย กมลธรรม)

อธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	
สารบัญ	
บทนำ	
ลักษณะहरुโรค คือริดสีดวง	
ริดสีดวงบ่งเกิดในสมอง	๑
ริดสีดวงบ่งเกิดในจักขุ	๔
ริดสีดวงบ่งเกิดในนาสิก	๗
ริดสีดวงบ่งเกิดในปากแลลิ้น	๑๐
ริดสีดวงบ่งเกิดในลำคอ	๑๓
ริดสีดวงบ่งเกิดในดวงจิต	๑๖
ริดสีดวงบ่งเกิดในทรวงอกและสี่ข้างทั้ง ๒	๑๙
ริดสีดวงบ่งเกิดในลำไส้ใหญ่	๒๒
ริดสีดวงบ่งเกิดในลำไส้เล็ก	๒๕
ริดสีดวงบ่งเกิดในหัวเหน่าและท้องน้อย	๒๘
ริดสีดวงบ่งเกิดในทางปัสสาวะ	๓๑
ริดสีดวงบ่งเกิดในสันหลัง	๓๔
ลักษณะจักษุโรคคือต้อ	
ต้อนิลกระจก	๓๗
ต้อกระจกแดง	๔๐
ต้อกระจกขาว	๔๓
ต้อกระจกเขียว	๔๖
ต้อกระจกเหลือง	๔๙
ต้อกระจกปรอท	๕๒
ต้อกระจกแว่นกยูง	๕๕
ต้อวุ้นกระจก	๕๘
ต้อเศษกระจก	๖๑
ลักษณะต้ออันเศษจากต้อกระจก	
ต้อเนื้อ	๖๔
ต้อหลังเปื้อน	๖๗

ดื้อผักตบ	๗๐
ดื้อกงเกวียน	๗๓
ดื้อกันหอย	๗๖
ลักษณะกำเนิดแต่ละ	
ลมทุนยักขวาโย	๗๙
ลมวาระยักขวาโย	๘๒
ลมจิตุบาทวาโย	๘๕
ลมอัครันตวาโย	๘๘
ลมรามะภาณีวาโย	๙๑
ลมสรรพาวจรโมละ	๙๔
ลมอัตพังคิวัโย	๙๗
ลมพาหุระวาโย	๑๐๐
ลมสิตมคฺวาโย	๑๐๓
ลมพุทเธยักวาโย	๑๐๖
ลมยักขินีวาโย	๑๐๙
ลมนิริยงักขวาโย	๑๑๒
ลักษณะลมบังเกิดแต่กองพัทฐิปิตตะ	
ลมหทัยวาท	๑๑๕
ลมสัตถกวาท	๑๑๘
ลมอศฎากาศ	๑๒๑
ลมสุมนา	๑๒๔
ลักษณะกล่อน	
กล่อนแห่งเกิดเพื่อสันตมาต	๑๒๗
กล่อนสำแดงตฤติระวุตติ	๑๓๐
กล่อนลมเกิดเพื่อกุจฉิยาวัต	๑๓๓
ลักษณะกระษัยโรค	
กระษัยลม	๑๓๖
กระษัยราก	๑๓๙
กระษัยเหล็ก	๑๔๒
กระษัยปู	๑๔๕
กระษัยจุก	๑๔๘
กระษัยปลาไหล	๑๕๑
กระษัยปลาหมอ	๑๕๔
กระษัยปลาตุก	๑๕๗
กระษัยปลวก	๑๖๐
กระษัยลั่นกระป๋อง	๑๖๓

กระษัยเต่า	๑๖๖
กระษัยดาน	๑๖๙
กระษัยท้น	๑๗๒
กระษัยเสียด	๑๗๕
กระษัยน้ำ	๑๗๘
เตโชกระษัย	๑๘๑
วโยกระษัย	๑๘๔
อาโปกระษัย	๑๘๗
ปถวีกระษัย	๑๙๐
ลักษณะมาน	
มานน้ำ ค้ำรบ ๑	๑๙๓
มานน้ำ ค้ำรบ ๒	๑๙๖
มานน้ำ ค้ำรบ ๓	๑๙๙
มานน้ำ ค้ำรบ ๔	๒๐๒
มานลม ค้ำรบ ๑	๒๐๕
มานลม ค้ำรบ ๒	๒๐๘
มานลม ค้ำรบ ๓	๒๑๑
มานลม ค้ำรบ ๔	๒๑๔
มานหิน ค้ำรบ ๑	๒๑๗
มานหิน ค้ำรบ ๒	๒๒๐
มานหิน ค้ำรบ ๓	๒๒๓
มานหิน ค้ำรบ ๔	๒๒๖
มานโลหิต ค้ำรบ ๓	๒๒๙
ทักขิณมาน	๒๓๒
ยาแก้ลำบองราหูในโรคกุมาร ขุนกุมารประเสริฐทูลเกล้าถวาย คือ	๒๓๕
สุรียองครักษ์, ยาเฝารมผ้าอ้อม, มหาระงับพิษ, สหสังสี	
ยาแก้กุมารโรคคือตับ ๔ ประการ ขุนกุมารประสิทธิ์ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๓๘
ตรีผลา, ยาต้มชักตับ, กล่อมนางนอน, มหาคงคา	
ยากุมารโรคคือลมทรางทั้ง ๗ จำพวก หมื่นพรหมานตร ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๔๑
ยาประสะไพล, ยาประสะขาว, ยามหาเปราะ, ยาประสะกระดูก, ยาทาท้อง	
ยาแก้พิษละออง, กำเดา, เสมหะ, วาโย, พระบำเรอราช ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๔๔
เกลื่อนอากาศ, กวาดสมุทร, แฉ้วฟ้า	
ยาแก้โลหิตปกติโทษ แลทุจริตโทษ หมื่นอินทแพทย์ ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๔๗
พรหมพักตร์, กำลักราชสีห์, ยาต้มขับโลหิตเน่า, ยาต้มขับโลหิตตัวปลิง	
ยาแก้โลหิตวิธีกุลเพลิง หมื่นอมรสิน ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๕๐
สุรามฤทธิคุณ, หนูกัณฑ์เหล็ก, เพลิงกรด, จักรวรรดิทิพย์	

ยาแก้ไข้เจ็ดยี่สิบ ๔ ประการ ขุนราชนิทาน ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๕๓
วรรณาคิณ, เขียวจักรนารายณ์, เขียวคงคาทิพย์	
ยาแก้พิษดี, เสมหะ, ลม, สันนิบาตให้ตก พระบำเรอราช ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๕๖
สุวรรณธรรมา, อินทนิมิตร, พรหมประสาท, ทำลายพนม	
ยาแก้ในกองสันนิบาต หลวงสิทธิสาร ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๕๙
ประทุมคงคา, เทพรังสฤษฎี	
ยาแก้สรรพโรคตีสาร หลวงพรหมแพทย์ ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๖๒
ฝั่งสมุทร, มหาอุด, เขียวสบตา, สิทธิจิร, เหลืองปิตสมุทร	
ยาแก้วัณโรค ของหมื่นสิทธิแพทยา ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๖๕
ต้มกินภายใน, ยาต้มกินภายในเป็นยาตัดราก, ยาผงทาแก้พิษฝี	
ยาแก้มะเร็ง ขุนพิณโอสถ ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๖๘
ยาแก้สรรพมะเร็ง, ยาโรยแผลมะเร็ง, ยาเป่ามะเร็ง	
ยาแก้โรคเรื้อน หลวงจินดาโอสถ ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๗๑
ยาแก้สรรพภฏโรค, ยาน้ำมันทาภฏโรค, ยาทาแก้โรคเรื้อน	
ยาแก้ริดสีดวง ของขุนศรีโอสถ ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๗๔
ธณิไหว, นาดิจร, สิทธิจิร, บุพประสิทธิ	
ยาแก้ริดสีดวงในปาก หมื่นทรพิชพิมาน ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๗๗
ชำระอากาศ, มหาประสาน, จักรเพชร, ยาทาสมานปาก	
ยาแก้จักษุโรคคือต้อ ขุนราชเนตร ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๘๐
แดงใหญ่, สังขรศมี	
ยาแก้จักษุโรคคือต้อ ขุนราชเนตร ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๘๓
สรรพคุณวุฒิ, เกลื่อนธณิ, เพื่องสมุทร, อินทประพาน, มหาอุด	
ยาแก้จักษุโรคคือต้อ ขุนทิพยเนตร ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๘๖
อินทโชติ, รัตนโรต, สุวรรณไตรลาส, แฝวอากาศ	
ยาแก้จักษุโรคคือต้อ หมื่นอินทเนตร ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๘๙
ทิพยจักขุ, รัตนจักขุ, มหาอุดมใหญ่, หอมน้ำแก้ว	
ยาแก้โรคจักษุคือต้อ ขุนราชเนตร ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๙๒
เทวจักขุ, อินทจักขุ, เทพจักขุ, สังขรศมี, แฝวนัยนา	
ยาแก้จักษุโรคคือต้อ ขุนประสานยนา ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๙๕
แดงวัดสุธา, มหาสุขุม, มหาอุดม, สุริยาจิร	
ยาแก้โรคคันเป็นสาธารณชาติวาโย หมื่นเวหาแพทยา ทูลเกล้าถวาย คือ	๒๙๘
มหากาลังสิงห์รัตนโชติ, เพชรสังหาร, สุวรรณประสาท	
ยาแก้ลมขึ้นเบื้องสูง หลวงทิพรักษา ทูลเกล้าถวาย คือ	๓๐๑
ยาแก้ลมขึ้นสูง, ยาแก้วายุอันกำเริบล้ำขึ้นเบื้องบน, ยาแก้อุทงคมาวตกล้ำ	
ยาแก้ชาติวาโยพรรคิก ขุนราชโอสถ ทูลเกล้าถวาย คือ	๓๐๔
ตรีสวัสดิ์ปลา, ทำลายเมฆ, มหาวายุเวก, ตรีผลาใหญ่	

ยาแก้วโยซึ่งมีพิษละเอียด พระบำเรอราช ทูลเกล้าถวาย คือ

๓๐๗

ทิพย์สำราญ, เทพอารมณ์, อินทรประสิทธิ์

ยาแก้กล่อนทั้งปวง ขุนราชแพทย์ ทูลเกล้าถวาย คือ

๓๑๐

ยาแก้สรรพโรคกล่อนทั้งปวง, ยาแก้โรคกล่อนทั้ง ๕ ประการ

ยาแก้หืด ขุนประสิทธิ์พรหม ทูลเกล้าถวาย คือ

๓๑๓

ประสะเกลือ, ประสะน้ำมะนาว, ยาน้ำ, ยาตอง

ยาแก้เสียงแหบแหว่ พระบำเรอราช ทูลเกล้าถวาย คือ

๓๑๖

ฆ้องไชย, พิณทิพย์, บรรเลงพิณ, กรดทิพย์

ยาน้ำมันแก้กระดูกแตก เตะ หัก ชัน หมิ่นมหาประสาร ทูลเกล้าถวาย

๓๑๙

ยาแก้พิษงู ตะขาบ แมงป่อง คางคก เห็ดเมา หมิ่นปราบนาครา ทูลเกล้าถวาย

๓๒๒

สรรพคุณเครื่องเทศและสมุนไพร

กำเนิดสรรพคุณยา

๓๒๕

สรรพคุณยาเบญจกุล

๓๒๘

สรรพคุณโกฐ

๓๓๑

สรรพคุณเทียน

๓๓๔

สรรพคุณยา

๓๓๗

บรรณานุกรม

๓๖๑

ดัชนีชื่อตำรับยา

๓๖๓

ดัชนีชื่อโรคและอาการ

๓๖๔

ดัชนีชื่อเครื่องยา

๓๗๒

อภิธานศัพท์

๓๘๒

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

บทนำ

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร ๑ ใน ๖ วัดของไทย เดิมชื่อว่า “วัดโพธาราม” เป็นวัดโบราณเก่าแก่ที่ราษฎรสร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ในระหว่าง พ.ศ. ๒๒๓๑-๒๒๔๖ ในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา แต่ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างที่แน่ชัด ชาวบ้านเรียกกันว่า “วัดโพธิ์” มาจนทุกวันนี้^๑ ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชพระปฐมบรมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๒) ทรงสถาปนากรุงเทพมหานครเป็นราชธานี ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดโพธาราม (วัดโพธิ์) และสถาปนาให้เป็นวัดประจำรัชกาลของพระองค์พระราชทานนามว่า “วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม” (ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนสร้อยนามวัดเป็น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม) และมีพระราชประสงค์ให้รวบรวมตำรายาและปณิธานประดิษฐ์คิดค้นประดิษฐ์เป็นวิทยาทานแก่ราษฎร นับเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดการจารึกความรู้ของบรรพชนในสาขาวิชาต่างๆ ขึ้นที่วัดโพธิ์ในเวลาต่อมา

ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ (พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๙๔) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะปฏิสังขรณ์พระอารามครั้งใหญ่ (พร้อมทั้งขยายอาณาเขตพระอาราม ใช้เวลานานถึง ๑๖ ปี ๗ เดือน) ในการนี้โปรดให้เหล่านักปราชญ์ราชบัณฑิตรวบรวมตรวจสอบและคัดเลือกสรรพความรู้ในสาขาต่างๆ จารึกประดับไว้ในอาคารเขตพุทธาวาส เพื่อเผยแพร่ความรู้แก่ราษฎร วัดโพธิ์จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ของปวงชนที่ใฝ่หาความรู้ เปรียบเสมือนเป็น “มหาวิทยาลัยแห่งแรกของเมืองไทย”^๒ ที่รวมเอาภูมิปัญญาไทยไว้เป็นมรดกให้ลูกหลานไทยได้เรียนรู้และเป็นมรดกแห่งภูมิปัญญาไทยให้คงอยู่คู่ประเทศไทย

สำหรับองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เหล่านักปราชญ์ราชบัณฑิตรวบรวม ตรวจสอบและคัดเลือกรวบรวม มีทั้งตำราการแพทย์ โบราณคดี และวรรณกรรมโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอนทั้งหลาย เป็นต้น นำมาจารึกลงบนแผ่นหินอ่อนประดับไว้ตามบริเวณผนัง คอสูงเสาของระเบียงรอบพระอุโบสถ พระวิหาร พระวิหารคด และศาลารายรอบพระมณฑปภายในวัด ดังที่สมเด็จพระยาตำราภิรมย์ภักดี ทรงกล่าวไว้ในคำนำหนังสือประชุมจารึก วัดพระเชตุพนฯ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ พ.ศ. ๒๔๖๒ ว่า “...ในการที่ทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ มีพระราชประสงค์พิเศษอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งจะให้เป็นแหล่งเล่าเรียนวิชาความรู้ของมหาชนไม่เลือกชั้นบรรดาศักดิ์ ถ้าจะเรียกอย่างทุกวันนี้ ก็คือจะให้ป็นมหาวิทยาลัย

^๑ คณะอาจารย์โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ. ตำรายาฉลาจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์). กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕. หน้า ก.

^๒ ยุวเรศ วุฑฒิโรฬ. “การสำรวจและการจัดทำทะเบียนจารึกวัดโพธิ์” ใน จารึกวัดโพธิ์ : มรดกความทรงจำแห่งโลก. อรวรรณทรัพย์พลอย (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๔. หน้า ๑๓๔

เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีการศึกษาไทย การเล่าเรียนส่วนสามัญศึกษาที่มีเรียนอยู่ตามวัดทั่วไป แต่ส่วนวิสามัญศึกษาอันจะเป็นวิชาอาชีพของคนทั้งหลายยังศึกษาได้แต่ในสกุล ผู้อยู่นอกสกุลโดยเฉพาะที่เป็นพลเมืองสามัญไม่มีโอกาสที่จะเรียนได้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมเลือกสรรตำรับตำราต่างๆ ซึ่งสมควรจะเล่าเรียนเป็นขั้นสามัญศึกษามาตรวจตราแก้ไข ใช้นิพนธ์เดิมบ้าง หรือประชุมผู้รู้หลักในวิชานั้นๆ โดยมาก เพื่อคนทั้งหลายไม่เลือกว่าตระกูลชั้นใดๆ ใครมีใจรักวิชาอย่างใด ก็ให้สามารถเล่าเรียนได้จากศิลาจารึกที่วัดพระเชตุพนฯ จึงมีหลายอย่าง ทั้งเป็นความรู้ส่วนวรรณคดี โบราณคดี และ ศาสตร์าคมต่างๆ เป็นอันมาก และได้เป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษา...”^๓

เนื่องจากจารึกวัดโพธิ์ เป็นมรดกทางภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าของไทย เป็นศาสตร์และศิลป์ที่ได้รับการสืบทอดมาแต่โบราณกาล จนเป็นที่ประจักษ์แก่สังคมโลกมาช้านาน องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) หรือ ยูเนสโก (UNESCO) ได้ประกาศรับรองขึ้นทะเบียนจารึกวัดโพธิ์เป็นมรดกความทรงจำแห่งโลก (Memory of the World) เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ย้ำความภาคภูมิใจแก่คนไทยทุกคนเป็นอย่างยิ่ง^๔

ในด้านจารึกตำราการแพทย์แผนไทยวัดโพธิ์ เป็นวิชาการแพทย์แผนไทยที่เป็นความรู้สืบทอดมาแต่โบราณ สันนิษฐานว่าเมื่อครั้งสมัยอยุธยาในยามที่บ้านเมืองมีศึกสงคราม ตำราการแพทย์แผนไทยคงจะสูญหาย กระจายกระจัดกระจายไปไม่น้อย ต่อมาเมื่อถึงสมัยธนบุรี ภายหลังจากที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕) ทรงกอบกู้เอกราชแล้วได้ทรงฟื้นฟูบ้านเมืองในทุกด้าน ในส่วนที่เกี่ยวกับตำราการแพทย์แผนไทยก็ทรงสนพระทัยโปรดให้ค้นคว้า รวบรวม และฟื้นฟูบูรณาการขึ้นเช่นเดียวกัน วิชาการแพทย์แผนไทยจึงได้ถ่ายทอดสืบทอดกันมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของวิชาการแพทย์แผนไทยดังกล่าวจึงโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมตำราลายจารึกลงบนแผ่นศิลา และปั้นรูปฤๅษีดัดตนประดิษฐานไว้ที่วัดโพธิ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๑ ถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ประมนักปราชญ์ราชบัณฑิตในวิชาการสาขาต่างๆ ค้นคว้า รวบรวมตรวจสอบและคัดสรรตำราวิชาการต่างๆ ให้ถูกต้อง แล้วให้จารึกลงบนแผ่นศิลาประดิษฐานไว้ตามเสนาสนะภายในวัดโพธิ์ เพื่อให้อาณาประชาราษฎร์ได้ศึกษาเรียนรู้อย่างทั่วถึง เฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตำราการแพทย์แผนไทยนั้น เป็นตำราที่จารึกไว้อย่างมีระบบ ซึ่งหมอยาหรือผู้มีความรู้ในตำรายาเหล่านั้นต้องสาบานตัวว่ายาวนานนั้นๆ ตนเคยใช้รักษาโรครมาแล้วและได้ผลดีจริง ต่อจากนั้นพระยาบำเรอราชแพทย์ ซึ่งเป็นแพทย์หลวงประจำราชสำนักในขณะนั้น ตรวจสอบอีกครั้งหนึ่งก่อนนำมาจารึก^๕

อนึ่ง ลักษณะรูปทรงฐานของจารึกนั้น มี ๓ รูปแบบ ได้แก่ รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส สี่เหลี่ยมผืนผ้า และวงรี โดยระบุสมุฏฐานโรค อาการของโรค ยาที่ใช้ในการรักษาโรค และบอกวิธีการรักษา เป็นต้น ตลอดจนสรรพคุณยา และตำรับยาสำหรับรักษาโรคต่างๆ ทั้งเด็กและผู้ใหญ่

^๓ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ พ.ศ. ๒๔๖๒. หน้า คำนำ.

^๔ ประภาพร จันทศรี “จารึกวัดโพธิ์ : มรดกความทรงจำแห่งโลก” ใน จารึกวัดโพธิ์ : มรดกความทรงจำแห่งโลก. อรวรรณ ทรัพย์พลอย (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๔. หน้า ๑๕๒.

^๕ ก่องแก้ว วีระประจักษ์. “การแพทย์แผนไทยวัดโพธิ์” ใน จารึกวัดโพธิ์ : มรดกความทรงจำแห่งโลก. อรวรรณ ทรัพย์พลอย (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๔. หน้า ๕๔.

เวลาล่วงเลยมานานมากกว่า ๑๐๐ ปี เป็นผลให้จารึกบางส่วนที่ประดับอยู่ตามผนังอาคาร เกิดการชำรุดเสียหายไปตามกาลเวลา และบางส่วนอาจสูญหายไปบ้าง ดังที่พระราชเวที (สุรพล ชิตญาโณ ป.ธ.๙)^๖ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนฯ กล่าวว่า จารึกวัดพระเชตุพนที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้จารึกลงแผ่นศิลาประดับไว้ทั่วทั้งพระอารามมีจำนวนมากนับพันแผ่น จากการสำรวจเพื่อนำเสนอยุเนสโกประกาศขึ้นทะเบียนเป็นมรดกความทรงจำแห่งโลกในทะเบียนนานาชาตินั้น พบจารึกจำนวน ๑,๔๔๐ รายการ ความจริงแล้วจะต้องมีมากกว่า ๒,๐๐๐ รายการ จากการตรวจสอบพบจารึกที่ชำรุดสูญหายจากการรื้อถอนศาลาด้านทิศตะวันออกของพระมณฑปไปหนึ่งหลัง เพื่อสร้างพระมหาเจดีย์รัชกาลที่ ๔ ซึ่งมีจารึกไว้ในโคลงโลกนิติ และในรัชกาลที่ ๕ มีการรื้อศาลารายรอบวัดจำนวน ๘ หลัง เพราะศาลาชำรุดและไม่มียงบประมาณที่จะปฏิสังขรณ์ ดังนั้น จารึกเรื่องตำรายาและชาดกในศาลานั้นๆ จึงสูญหายไปด้วย

ด้วยสาเหตุดังกล่าวจึงนับว่าเป็นที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง ที่มรดกภูมิปัญญาอันเป็นองค์ความรู้ที่บรรพบุรุษภาคภูมิใจ และได้จารึกไว้ให้อนุชนคนรุ่นหลังได้ศึกษาต้องชำรุดหรือสูญหายไป โดยเฉพาะองค์ความรู้ทางตำราเวชศาสตร์ซึ่งเป็นภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยที่มีบทบาทสำคัญต่อวงการสาธารณสุขของไทย ในปัจจุบันรัฐบาลได้ตระหนักถึงคุณค่าและส่งเสริมการนำภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยไปใช้เพิ่มมากขึ้น

จารึกวัดพระเชตุพนฯ ที่นำมาปริวรรต จัดระบบ จัดพิมพ์ในครั้งนี้ เป็นตำราที่เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับหมวดเวชศาสตร์ เนื่องจากกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกพิจารณาเห็นว่า ตำราการแพทย์แผนไทย ในวัดพระเชตุพนฯ นั้น ถึงแม้จะมีการจัดพิมพ์เป็นหนังสือหลายฉบับ แต่ยังไม่มีการรวบรวมปริวรรตเป็นภาษาไทยปัจจุบันควบคู่กับรูปภาพต้นฉบับจารึกจริงไว้ แล้วจัดระบบใหม่ให้อ่านเข้าใจง่าย อีกทั้งเป็นการอนุรักษ์ต้นฉบับอีกทางหนึ่ง ถึงแม้ว่าจารึกจริงจะชำรุดไปตามกาลเวลาในอนาคตข้างหน้า แต่รูปภาพต้นฉบับยังคงอยู่คู่ประเทศชาติและเป็นแหล่งข้อมูลในการเรียนรู้ของอนุชนรุ่นหลังสืบต่อไปตามพระราชปณิธานของบูรพมหากษัตริย์ที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เหล่านักปราชญ์ราชบัณฑิตสร้างสรรค์ขึ้น แต่จารึกที่นำมาปริวรรตถ่ายทอดในครั้งนี้ ไม่สามารถนำมาครบหมดทุกแผ่นได้ เนื่องจากบางส่วนสูญหายไป ทำให้เนื้อหาบางหมวดหมู่ไม่ครบ นอกจากนั้นลักษณะทางกายภาพของจารึกที่เหลืออยู่ยังเป็นอุปสรรคต่อการปริวรรตทั้งเส้นอักษรไม่ชัดเจน ลบเลือนอยู่มาก มีการทาสีทับแผ่นจารึก มีรอยคราบสี และคราบปูนบนแผ่นจารึก มีรอยขีดจากวัสดุต่างๆ ตลอดถึงแผ่นจารึกแตกร้าวหรือบิ่นแหว่งไปบางส่วน นอกจากนี้จารึกบางแผ่นเป็นเรื่องเดียวกันหรือเนื้อหาต่อเนื่องกัน แต่ไม่ได้อยู่ที่เดียวกันหรือศาลาเดียวกัน ในการปริวรรตได้นำเนื้อหามารวมไว้ในกลุ่มเดียวกันโดยไม่ได้ยึดสถานที่ตั้งเป็นหลัก แต่ยึดเนื้อหาหมวดหมู่เป็นหลัก เพื่อให้สามารถศึกษาได้สะดวก

แนวทางในการจัดทำชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ฉบับอนุรักษ์ ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) มี ๓ ส่วน คือ

บทนำ กล่าวถึงประวัติที่มาของจารึกตำราการแพทย์แผนไทย ในวัดพระเชตุพนฯ โดยสังเขป

ส่วนที่ ๑ เป็นภาพถ่ายศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พร้อมทั้งชื่อเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับเนื้อหาบนศิลาจารึก

^๖ พระราชเวที (สุรพล ชิตญาโณ ป.ธ.๙). คำจากฤกษ์ที่มีได้จารึกในวัดพระเชตุพนฯ ใน จารึกวัดโพธิ์ : มรดกความทรงจำแห่งโลก. อรรถาธิบาย (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๔, หน้า ๒๘.

ส่วนที่ ๒ เป็นการถอดความอักษรโบราณจากจารึกเป็นอักษรไทยปัจจุบัน เป็นการถอดความแบบบรรทัดต่อบรรทัด หากบรรทัดที่ถอดความแล้วเนื้อหามีความยาวเกินหนึ่งบรรทัด จะใช้การเติมเครื่องหมายขีด (-) เพื่อให้ทราบว่าเป็นเนื้อหาบรรทัดเดียวกัน หากภาพศิลาจารึกไม่สมบูรณ์จะเขียนบอกไว้ว่าชำรุดหรือเลื่อนไว้ในวงเล็บ

ส่วนที่ ๓ เป็นการจัดรูปแบบประโยคและเพิ่มเติมข้อความลงในแผ่นศิลาที่มีการชำรุดหรือเลื่อน การเพิ่มเติมเนื้อหาใช้วิธีการอ่านจากแผ่นศิลาจารึก และตรวจสอบกับตำราการแพทย์แผนไทยของวัดพระเชตุพนฯ ที่มีการจัดพิมพ์ในแต่ละครั้ง เพื่อให้เนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์และศึกษาได้ง่าย

แนวทางการปริวรรต ถ่ายถอดจารึกตำราการแพทย์แผนไทยในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

การปริวรรตถ่ายถอด หรือการถอดความจากตำราการแพทย์แผนไทยในวัดพระเชตุพนฯ เนื่องจากการเขียนหนังสือของคนไทยสมัยก่อนที่ได้รับราชการในกรมอาลักษณ์ มักมีลักษณะเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคล และเป็นยุคสมัยที่คนไทยยังไม่มีการประกาศใช้พจนานุกรมเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์เป็นมาตรฐานให้สะกดคำที่มีความหมายเดียวกันเหมือนกันทั่วประเทศ ดังนั้นการผสมคำเพื่อการอ่านจึงเป็นไปอย่างอิสระ มีรูปแบบแตกต่างกันตามแต่สำนักที่เรียนแต่ละแห่งนิยม หากสำนักเรียนนั้นอยู่ใกล้ความเจริญ เช่น พระราชวัง หรือวัดในกรุง การเขียนหนังสือก็จะมีแบบแผนที่ชัดเจนและถูกต้องมากกว่า ด้วยเหตุดังกล่าวการใช้รูปอักษรเขียนคำ เพื่อสื่อความหมายให้อ่านออกเสียงได้เข้าใจตามภาษาพูด ที่ใช้กันในท้องถิ่น จึงมีความสำคัญมาก ทำให้เกิดผลกระทบต่อการใช้รูปพยัญชนะ รูปสระสำหรับสะกดคำได้หลากหลายรูปแบบ แม้จะมีความหมายเช่นเดียวกันก็ตาม เช่นคำว่า กระษัย กระษัย เป็นต้น เห็นได้ชัดเจนว่า การเขียนหนังสือของคนไทยสมัยก่อนเขียนตามเสียงพูด เพื่อให้สามารถอ่านออกเสียงและเข้าใจความหมายได้ โดยไม่ให้ความสำคัญกับการเขียน ดังนั้น เพื่อเป็นประโยชน์ด้านการแพทย์แผนไทยจึงมีแนวทางการปริวรรตถ่ายถอดจารึกฯ เป็นภาษาไทย ดังนี้

๑. ปริวรรต ถ่ายถอดจากภาษาไทยและตัวอักษรไทยโบราณเป็นภาษาไทยปัจจุบัน โดยถอดความครั้งเดียวไม่ได้ใช้วิธีการถ่ายถอดตามตัวซึ่งต้องรักษาอักขรวิธีแบบโบราณตามต้นฉบับเดิม ซึ่งยึดคำศัพท์สมัยปัจจุบันตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ เพื่อจะได้สะดวกสำหรับผู้อ่านที่ต้องการเข้าถึงสาระเกี่ยวกับตำรายาเป็นประการสำคัญ สามารถอ่านเข้าใจเนื้อหาและนำไปใช้ประโยชน์ได้ ดังตัวอย่าง

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

คำปัจจุบันตามพจนานุกรมฯ	คำโบราณตามต้นฉบับสมุดไทย
กระษัย	กระไสย
กัญชา	กานท
ข้าวตอก	เข้ตอก
จันทนา	จันครณ
ตริกฤก	ตริกะตกา
เนระพูสี	เนยระวัส
ประคำดีควาย	ผลปะคำดีกรรช้อ
พิมเสน	ภิมเสน
มหาหิงคุ์	มะหาหิง
ร่ามะนาด	รามนต
ริดสีดวง	ฤศทวง
สมภูฐาน	สุมภณ
สะเดา	ไบเสด
สัณฐาน	สันถาน
สันนิบาต	ธรรณีบาท
หทัย	หัทธไทย

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

๒. ส่วนที่เป็นคาถา ซึ่งเขียนด้วยตัวอักษรขอม ได้ถอดเป็นคาถาภาษาบาลีด้วย ตัวอักษรไทยปัจจุบันและอักษรวิธภาษาไทย

๓. คำศัพท์โบราณที่ไม่สามารถหาความหมายได้จะคงไว้ตามอักขรวิธีเดิม และนำไปสู่การสังคายนา คัมภีร์ และใช้ประโยชน์ต่อไป

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

ริตีสัตวบังเกิดในสมอง

ริดสีดวงบังเกิดในสมอง

(ศาลามูทิตา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าว

ด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค กล่าวคือ

ริดสีดวงอันบังเกิดเนื่องมาแต่กุมารโรค อันอาจารย์ในก่อนสืบ

ๆ กันมา วิจารณ์ลงไว้ในคัมภีร์ทั้งหลายต่างๆ นั้นมากกว่ามากนัก เหลือที่จะกำ

หนด ในที่นี้จะยกกว่าแต่ที่ท่านสงเคราะห์ไว้เป็นหมวด แล้วมีนามบัญญัติสมมุติว่า

คัมภีร์ริดสีดวงต่างๆ ๑๘ จำพวก คือริดสีดวงอันชื่อว่า ปาลติญาณะโรค วิตาดณะโรค ฆานะโรค พรินะโรค

แลโรหิณีโรค วิชิกามะโรค อูระปัสะโรค แลอันตะริชะโรค อันตคุณะโรค แลตาระสกะโรค อักนิโชตโรค

วาทสุตะโรค แลอะระวันโรค สักเคระโรค

แลสุวิชีกาโรค สกะถาณะโรค แลปานทะโรค กาละสุกระโรค ริดสีดวงทั้ง ๑๘ จำพวก ซึ่งว่ามาทั้งนี้พึงรู้ตามใน

คัมภีร์ท่านกล่าวไว้ ในลำดับนี้จะว่าแต่ลักษณะเหตุโรค อันชื่อว่า ปาลติญาณะ กล่าวคือโรคริดสี

ดวง อันบังเกิดในสมองศีรษะนั้นเป็นปฐม มีอาการกระทำให้ปวดศีรษะ เป็นกำลัง บางทีให้ขบใน

สมองศีรษะ บางทีให้หนักศีรษะซุนไป บางทีให้มันมัวยิ่งนัก ฯ ถ้าจะแก้ เอาเสมอไทย ขิงแห้ง กระเทียม

ยอการะเกด ยอดลำเจียก มูลโค ตำเอาน้ำสิ่งละลายย น้ำมันงาถ้วย ๑ หุงให้คงแต่น้ำมันแล้ว จึง

เอาพิมเสน การบูร เทียนดำ เทียนขาว สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนประลงลงในน้ำมันทาศีรษะ แก้วริดสีดวง

อันบังเกิดในสมองหายดีนัก ฯ อนึ่ง เอาขิงสด กระเทียม กานพลู ดองดิง กระดาดแดง

เจตมูล เอาเสมอภาค บดตากน้ำค้างไว้คืนหนึ่งแล้ว จึงเอามาสูมศีรษะแก้วริดสีดวง

อันบังเกิดในสมองนั้นหายดีนัก ฯ อนึ่ง เอายอดหวายขม ยอดเตย ยอดอ้อ

กระเทียม สมอพิเภก เอาน้ำสิ่งละลายย น้ำมันงาถ้วย ๑ น้ำมัน

กระดังงา ๒ ถ้วย หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาพิม

เสน ๑ สลึง ทำเป็นจุนประลงลงในน้ำมันทา

ศีรษะใส่ผม แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในสมอง

นั้นหายวิเศษนัก ฯ

ริดสีดวงบังเกิดในสมอง

(ศาลามูทิตา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะहरुโรค กล่าวคือริดสีดวงอันบังเกิดเนื่องมาแต่กุมารโรค อันอาจารย์ในก่อนสืบๆ กันมา รจนาลงไว้ในคัมภีร์ทั้งหลายต่างๆ นั้นมากกว่ามากนักเหลือที่จะกำหนด ในที่นี้จะยกกว่าแต่ที่ท่านสงเคราะห์ไว้เป็นหมวด แล้วมีนามบัญญัติสมมุติว่า คัมภีร์ริดสีดวงต่างๆ ๑๘ จำพวก คือริดสีดวงอันชื่อว่า ปาลติญาณะโรค วิตาณะโรค ฆานะโรค พรินะโรคแลโรหิณีโรค วิชิกามะโรค อูระปัสสะโรค แลอันตะริสะโรค อันตคุณะโรค แลตาระสะโรค อัคนีโชตโรค วาตสุตะโรค แลอะระวันโรค สักเคระโรค แลสุวิชิกาโรค สกะถาณะโรค แลปานทะโรค กาละสุกระโรค ริดสีดวงทั้ง ๑๘ จำพวก ซึ่งว่ามาทั้งนี้พึงรู้ตามในคัมภีร์ท่านกล่าวไว้ ในลำดับนี้จะว่าแต่ลักษณะहरुโรค อันชื่อว่า ปาลติญาณะ กล่าวคือโรคริดสีดวง อันบังเกิดในสมองศีรษะนั้นเป็นปฐม มีอาการกระทำให้ปวดศีรษะเป็นกำลัง บางทีให้ขบในสมองศีรษะ บางทีให้หนักศีรษะซุนไปบางทีให้มันมัวยิ่งนัก ฯ

ถ้าจะแก้ เอาสมอไทย ชิงแห้ง กระเทียม ยอดการะเกด ยอดลำเจียก มูลโค ตำเอาน้ำสิ่งละถ้วย น้ำมันงาถ้วย ๑ หุงให้คงแต่น้ำมันแล้ว จึงเอาพิมเสน การบูร เทียนดำ เทียนขาว สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนประลงลงในน้ำมันทาศีรษะ แก่ริดสีดวงอันบังเกิดในสมองหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาขิงสด กระเทียม กานพลู ดอกตัง กระดาดแดง เจตมูล เอาเสมอภาค บดตากน้ำค้างไว้คืนหนึ่ง แล้วจึงเอามาสูมศีรษะ แก่ริดสีดวงอันบังเกิดในสมองนั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอายอดหวายขม ยอดเตย ยอดอ้อ กระเทียม สมอพิเภก เอาน้ำสิ่งละถ้วย น้ำมันงาถ้วย ๑ น้ำมันกระดังงา ๒ ถ้วย หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาพิมเสน ๑ สลึง ทำเป็นจุนประลงลงในน้ำมันทาศีรษะใส่ผม แก่ริดสีดวงอันบังเกิดในสมองนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ริดสีดวงบังเกิดในจักษุ

(ศาลามุทิตา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้

จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค
อันชื่อว่าวิตาณะ กล่าวคือโรคริดสีดวงอันบังเกิดในจักษุนั้น
เป็นคำรบ ๒ มีอาการกระทำให้น้ำจักษุไหลอยู่เป็นนิจ บางทีให้เป็น
มูลจักษุพุ่มเซ็ดมิได้ขาด บางทีให้คันจักษุเป็นกำลัง บางทีให้แสบร้อนในดวง
จักษุ บางทีให้ปวดไปทั้งจักษุ บางทีให้เปื่อยไปตามขอบจักษุ มีเวทนายิ่งนัก ฯ
ถ้าจะแก้ เอายอดผักเป็ดแดง สารส้ม ขมิ้นอ้อย เอาเสมอภาค คูลีการกัน
เข้า เอาห่อผ้าขาวบางเซ็ดจักษุ แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในจักษุหายตันทัก ฯ อนึ่ง เอา
ผลมะกรูดผล ๑ เกลือผู้ ๗ เม็ด ใส่ในผลมะกรูด แล้วเอาสุ่มไฟแกลบให้สุกคั้นเอาแต่น้ำ
จึงเอาสารส้มเท่าเม็ดถั่วเขียวใส่ลง เอาสำลีชุบหยอดจักษุเรื่อยๆ แก้วริดสีดวงอันบังเกิดใน
จักษุหายตันทัก ฯ อนึ่ง เอาใบเทียนตัน ขมิ้นอ้อย สารส้ม เอาเสมอภาค ทำเป็น
จุนทำแท่งไว้ละลายน้ำเถาตำลึง หยอดจักษุ แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในจักษุหายตันทัก ฯ
อนึ่ง เอา ดินถนนำ ยอดผักเค็ด ยอดเถาคัน ยอดกะเม็ง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน
ไว้หน้าตู่ แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในจักษุหายตันทัก ฯ อนึ่ง เอาหน่อไม้ไผ่ป่า
ข้าวสุก เอาเสมอภาค ดองไว้ ๓ วัน จึงเอาสำลีชุบหยอดจักษุ แก้วริดสีดวงอัน
บังเกิดในจักษุหายตันทัก ฯ อนึ่ง เอาเจตมูลเพลิง รากข้าวพลุ สะค้าน
รากสลิด รากโยทะกา เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน เอาน้ำมะนาวเป็นกระสาย
บดสุ่มศิริชะ แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในจักษุหายตันทัก ฯ อนึ่ง เอาบอระเพ็ด
ชิงแห้ง ใบมะตูม ผักแพวแดง กรุ่งเขมา ผลพิลังกาสา เปลือกโมก
มัน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งรวกิน-
แก้วริดสีดวงอันบัง
เกิดในจักษุนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ริดสีดวงบังเกิดในจักษุ

(ศาลาามูทิตา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรคอันชื่อว่าวิตามะ กล่าวคือ โรคริดสีดวงอันบังเกิดในจักษุนั้นเป็นคำรบ ๒ มีอาการกระทำให้น้ำจักษุไหลอยู่เป็นนิจ บางทีให้เป็นมูลจักษุพุ่ม เช็ดมิได้ขาด บางทีให้คันจักษุเป็นกำลัง บางทีให้แสบร้อนในดวงจักษุ บางทีให้ปวดไปทั้งจักษุ บางทีให้เปื่อยไปตามขอบจักษุ มีเวทนายิ่งนัก ฯ ถ้าจะแก้ เอายอดผักเป็ดแดง สารส้ม ขมิ้นอ้อย เอาเสมอภาค คูลีการกันเข้า เอาห่อผ้าขาวบางเช็ดจักษุ แก่ริดสีดวงอันบังเกิดในจักษุหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาผลมะกรูดผล ๑ เกือบผู้ ๗ เม็ด ใส่ในผลมะกรูด แล้วเอาสุ่มไฟกลบให้สุกคั้นเอาแต่น้ำ จึงเอาสารส้มเท่าเม็ดถั่วเขียวใส่ลง เอาสำลีชุบหยอดจักษุเนืองๆ แก่ริดสีดวงอันบังเกิดในจักษุหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาใบเทียนตัน ขมิ้นอ้อย สารส้ม เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนทำแท่งไว้ละลายน้ำเถาตำลึง หยอดจักษุ แก่ริดสีดวงอันบังเกิดในจักษุหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอา ดินถ่านา ยอดผักเค็ด ยอดเถาคัน ยอดกะเม็ง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนไว้นัตถ์ แก่ริดสีดวงอันบังเกิดในจักษุหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาหน่อไม้ไผ่ป่า ข้าวสุก เอาเสมอภาค ดองไว้ ๓ วัน จึงเอาสำลีชุบหยอดจักษุ แก่ริดสีดวงอันบังเกิดในจักษุหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาเจตมูลเพลิง รากข้าพลุ สะค้าน รากสลิด รากโยทะกา เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน เอาน้ำมะนาว เป็นกระสายบดสุ่มศิระชะ แก่ริดสีดวงอันบังเกิดในจักษุหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาบอระเพ็ด ขิงแห้ง ใบมะตูม ผักแพวแดง กรุงเขมา ผลพิลังกาสา เปลือกโมกมัน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งรวงกิน แก่ริดสีดวงอันบังเกิดในจักษุนั้นหายวิเศษนัก ฯ

รติสวดวงบังเกิดในนาสิก

ริดสีดวงบังเกิดในนาสิก

(ศาลามูทิตา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้

จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุ
โรค อันชื่อว่าฆานะ กล่าวคือโรคริดสีดวงอันบังเกิดขึ้นใน
นาสิกนั้นเป็นคำรบ ๓ มีอาการกระทำไห้หายใจขัด บางที
เป็นเม็ดยอด้ขึ้นในนาสิก แล้วแตกล่ำลาบออกเหม็นคาวคอ
กระทำพิษไห้ปวด ไ้แสบร้อนเป็นกำล้ง บางทีไห้ น้ำมูกไหลอยู่เป็น
นิจ ไ้สดุจน้ำฝน ไ้เหม็นคาวคอย่างยิ่งนัก ๑ ถ้าจะแก้ เอาดินถนำ
ยอด้เลา ยอด้เถาคัน ยอด้สมี่ ยอด้หนาด ยอด้ฝักเค็ด ยอด้กะเม็ง
เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนไ้วันต์ถ์ แกั้ริดสีดวงอันบังเกิดในนาสิกนั้นหาย
ตีนัก ๑ อนึ่ง เอาชิงแห้ง ดองดิง อุตพิต กระดาดแดง กระดาดขาว บุกรอ
กลอย กระวาน สิ่งละส่วน พริกไทย ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อนกิน แกั้ริดสีดวง
อันเกิดแต่นาสิกนั้นหายตีนัก ๑ อนึ่ง เอาเจตมูลเพลิง รากสลิด ชิงแห้ง ดองดิง ดีปลี
สิ่งละส่วน พริกไทย ๓ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อนกิน แกั้ริดสีดวงอันบังเกิดในนาสิกนั้น
หายตีนัก ๑ อนึ่ง เอาดองดิง อุตพิต เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนไ้วันต์ถ์ แกั้ริดสีดวงอันบังเกิด
ในนาสิกนั้นหายตีนัก ๑ อนึ่งเอา ขมิ้นอ้อย รากดองแตก เจตมูลเพลิง ละอองบวบขม เอา
เสมอภาคทำเป็นจุนนั้ถ์ แกั้ริดสีดวงอันบังเกิดในนาสิกนั้นหายตีนัก ๑ อนึ่ง เอาบุกรอ
ดองดิง ผลมะกล่ำใหญ่ ดีปลี มะขามป้อม สมอไทย สมอเทศ กระวาน สมุลแว้ง
ชะเอมเทศ โกฐสอ เทียนขาว เทียนสัตตบุษย์ เทียนยาวพาลี สิ่งละส่วน
เจตมูลเพลิง ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท้งไ้ละลายน้ำกระสายอันควร
แกั้โรคไห้กิน แกั้ริดสีดวงอันบังเกิดในนาสิก อันอาจารย์
กล่าวไ้สั้บๆ กันมา อย่าสนเทห์เลยไ้ไ้เข้ามา
มากแล้ว เป็นมหาวิเศษนัก ๑

ริดสีดวงบังเกิดในนาสิก

(ศาลามูทิตา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค อันชื่อว่ามานะ กล่าวคือ ริดสีดวงอันบังเกิดขึ้นในนาสิกนั้นเป็นคำรบ ๓ มีอาการกระทำให้หายใจขัด บางที่เป็นเม็ดยอดขึ้นในนาสิก แล้วแตกลาลาออกเหมือนคาวคอ กระทำพิษให้ปวด ให้แสบร้อนเป็นกำลัง บางทีให้น้ำมูกไหลอยู่เป็นนิจ ใสดุจน้ำฝน ให้เหม็นคาวคอย่างยิ่งนัก ฯ

ถ้าจะแก้ เอาดินถ่านา ยอดเลา ยอดเถาคัน ยอดสมี่ ยอดหนาด ยอดผักเค็ด ยอดกะเม็ง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนไวนต์ถ์ แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในนาสิกนั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาขิงแห้ง ดอกตี่ง อุตพิต กระดาดแดง กระดาดขาว บุกรอ กลอย กระวาน สิ่งละส่วน พริกไทย ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อนกิน แก้วริดสีดวงอันเกิดแต่นาสิกนั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาเจตมูลเพลิง รากสลิต ขิงแห้ง ดอกตี่ง ดีปลี สิ่งละส่วน พริกไทย ๓ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อนกิน แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในนาสิกนั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาดอกตี่ง อุตพิต เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนไวนต์ถ์ แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในนาสิกนั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่งเอา ขมิ้นอ้อย รากทองแตก เจตมูลเพลิง ละอองบวบขม เอาเสมอภาคทำเป็นจุนนัตถ์ แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในนาสิกนั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาบุกรอ ดอกตี่ง ผลมะกล่ำใหญ่ ดีปลี มะขามป้อม สมอไทย สมอเทศ กระวาน สมุลแว้ง ชะเอมเทศ โกฐสอ เทียนขาว เทียนสัตตบุษย์ เทียนยาวพาณี สิ่งละส่วน เจตมูลเพลิง ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดทาแต่งไว้ละลายน้ำกระสายอันควรแกโรคให้กิน แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในนาสิก อันอาจารย์กล่าวไว้สับบั ก็นมา อย่าสนเท่ห์เลย ได้ใช้มามากแล้ว เป็นมหาวีรเทศนัก ฯ

ริดสีดวงบังเกิดในปากแลลิ้น

ริดสีดวงบังเกิดในปากแล้น

(ศาลามุทิตา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะ

กล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค

อันชื่อว่าพริณะ กล่าวคือโรคริดสีดวงอันบังเกิดในปากแล

ล้นเป็นคำรบ ๔ มีอาการกระทำให้ล้นนั้นเปื่อยเป็นขุมๆ ให้น้ำเซพะ

ไหลอยู่เป็นนิจ จะบริโภคอาหารอันใดอันหนึ่ง มีรสอันเผ็ดร้อนแลเปรี้ยวเค็ม-

ก็มีได้ มัก

ให้สปร้อนเหลือกำลังทนยิ่งนัก ฯ ถ้าจะแก้ เอาใบตานหม่อน ใบ

กะเพรา ใบกระวาน ใบมะกล่ำเครือ ใบมะกรูด เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำหมากดิบ

แทรกฟัน ทาก็ได้ กินก็ได้ แก่ริดสีดวงอันบังเกิดในปากแลล้นนั้นหายตันทัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาเปลือก

ราชพฤกษ์ เปลือกสะเดา ขมิ้นอ้อย ฝักส้มป่อย ผลกระดอม บอระเพ็ด เอาเสมอภาค ต้ม

ตามวิธีให้อ้อม แก่ริดสีดวงอันบังเกิดในปากแลล้นนั้นหายตันทัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาเจตมูล

เพลิง พริกไทย ขิงแห้ง กระเทียม ไพล เปลือกมะรุ้ม เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน เอา

น้ำมะนาวเป็นกระสายบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำกระสาย อันควรแก้โรคให้กิน แก่ริดสีดวง-

อันบังเกิด

ในปากแลล้นหายตันทัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า ลูกจันทน์ ดอกจันทน์

กระวาน กานพลู สิ่งละส่วน บุกรอ ๓ ส่วน ทำเป็นจุนแล้วเอาห่อผ้าขาว

แช่สุราไว้ ๓ วัน แล้วจึงให้อ้อม แก่ริดสีดวงอันบังเกิดในปากแลล้นหายตันทัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า พริกไทย ขิงแห้ง ดีปลี สะค้าน ข่าพลู

ผลผักชี สมุลแว้ง ลูกเอิ้น ขอบชะนางทั้งสอง ใบกระวาน กำลัง

วัวเถลิง สิ่งละส่วน ยาข้าวเย็น ๒ ส่วน ทำเป็นจุน แล้วเอาผ้าขาวห่อยา

นั้นเข้าแช่สุรา ฝังข้าวเปลือกไว้ ๓ วัน จึงกินแก้เหตุโรค

กล่าวคือริดสีดวงอันบังเกิดในปากแลล้น ตามอาจารย์

ท่านกล่าวไว้ว่าหายตันทัก ฯ

ริดสีดวงบังเกิดในปากแล้น

(ศาลามูทิตา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรคอันชื่อว่าพริณะ กล่าวคือ โรคริดสีดวงอันบังเกิดในปากแล้นเป็นคำรบ ๔ มีอาการกระทำให้ล้นนั้นเปื่อยเป็นขุมๆ ให้น้ำเซพะไหลอยู่เป็นนิจ จะบริโภคอาหารอันใดอันหนึ่งมีรสอันเผ็ดร้อนแลเปรี้ยวเค็มก็มีได้ มักให้แสบร้อนเหลือกำลังทนยิ่งนัก ฯ

ถ้าจะแก้ เอาใบตานหม่อน ใบกะเพรา ใบกระวาน ใบมะกล่ำเครือ ใบมะกรูด เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน บดทำแท่งไว้ละลายน้ำมากดืบแทรกผื่น ทาก็ได้ กินก็ได้ แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในปากแล้นนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาเปลือกราชพฤกษ์ เปลือกสะเดา ขมิ้นอ้อย ฝักส้มป่อย ผลกระดอม บอระเพ็ด เอาเสมอภาค ต้มตามวิธีให้หอม แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในปากแล้นนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาเจตมูลเพลิง พริกไทย ขิงแห้ง กระเทียม ไพล เปลือกมะรุ้ม เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน เอาน้ำมะนาวเป็นกระสายบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำกระสาย อันควรแก้โรคให้กิน แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในปากแล้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู สิ่งละส่วน บุกรอ ๓ ส่วน ทำเป็นจุนแล้วเอาห่อผ้าขาวแช่สุราไว้ ๓ วัน แล้วจึงให้หอม แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในปากแล้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า พริกไทย ขิงแห้ง ดีปลี สะค้าน ข่าพลู ผลผักชี สมุลแว้ง ลูกเอ็น ขอบชะนางทั้งสอง ใบกระวาน กำลังวัวเถลิง สิ่งละส่วน ยาข้าวเย็น ๒ ส่วน ทำเป็นจุน แล้วเอาผ้าขาวห่อยา นั้นเข้าแช่สุรา ฝักข้าวเปลือกไว้ ๓ วัน จึงกินแก้เหตุโรค กล่าวคือริดสีดวงอันบังเกิดในปากแล้น ตามอาจารย์ท่าน กล่าวไว้ว่าหายดีนัก ฯ

รตตวณบงกคในลาคอ

ริดสีดวงบังเกิดในลำคอ

(ศาลามุทิตา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าว

ด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค-

อันชื่อว่าโรหินี

กล่าวคือโรคริดสีดวง อันบังเกิดในลำคอนั้นเป็น

คำรบ ๕ มีอาการกระทำให้ชุ่มไปด้วยเสมหะ ให้เหม็นคาวลำ

คอเป็นกำลัง บางทีให้เน่าเหม็นโงง ให้ลำคอเป็นเลือด บริโภค

อาหารมิได้ไม่มีรส ฯ ถ้าจะแก้ เอาเจตมูลเพลิง พริกไทย ดีปลี กระเทียม

ดองดิง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนตากให้แห้ง เอาใบตองตานีมวนยาสูบ

แก้ริดสีดวงอันบังเกิดในลำคอนั้นหายดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาใบสมิ ใบคราม ดีปลี

พริกไทย เกลือกะดั่ง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนนัตถ์แก้ริดสีดวงอันบังเกิดใน

ลำคอนั้นหายดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาแก่นสนส่วน ๑ ชิงแห้ง ๒ ส่วน

ทำเป็นจุนเอาน้ำมะนาวเป็นกระสาย บดทำแท่งไว้ละลายน้ำมะจั่วส่วนหนึ่ง-

น้ำร้อนสอง

ส่วน แก้ริดสีดวงอันบังเกิดในลำคอนั้นหายดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอา

เปลือกมะรุ้ม แก่นคนทา แก่นมะหาด แก่นประดู่ แก่นแสมสาร สิ่งละ

ส่วน แก่นแสมทะเล ๒ ส่วน ต้มกินแก้ริดสีดวงในลำคอนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาใบมะนาว กระจวาน รากมะเขือขึ้น ขมิ้นชัน สมอไทย ผักแพรวแดง เอา

เสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำร้อน กินแก้ริดสีดวงในลำคอนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาข้าวพลุ สะค้าน เจตมูล ชิงแห้ง ดีปลี รากโยทะกา รากสลิด

รากช้องแมว รากมะเกลือ รากสะแก รากกรวยป่า รากเล็บมือนาง ราก

ตานหม่อน เปลือกไข่เน่า เปลือกชัยพฤกษ์ เปลือกมะ

ฝ่อ สิ่งละส่วน เปลือกยาง ๒ ส่วน ต้มกินแก้

ริดสีดวงในลำคอนั้นหายดีพิเศษนัก ฯ

ริดสีดวงบังเกิดในลำคอ

(ศาลามูทิตา)

๑ ปุณจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค อันชื่อว่าโรหิณี กล่าวคือ ริดสีดวงอันบังเกิดในลำคอนั้นเป็นคำรบ ๕ มีอาการกระทำให้ชุ่มไปด้วยเสมหะ ให้เหม็นคาวลำคอเป็นกำลัง บางทีให้เน่าเหม็นโขง ให้ลำคอเป็นเลือด บริโภคอาหารมิได้ ไม่มีรส ฯ

ถ้าจะแก้ เอาเจตมูลเพลิง พริกไทย ดีปลี กระเทียม ดองดิง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนตากให้แห้ง เอาใบตองตานีมาวนยาสูบ แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในลำคอนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาใบสมิ ใบคราม ดีปลี พริกไทย เปลือกกระดังงา เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนนัตถ์ แก้วริดสีดวง อันบังเกิดในลำคอนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาแก่นสนส่วน ๑ ชิงแห้ง ๒ ส่วนทำเป็นจุนเอาน้ำมะนาวเป็นกระสาย บดทำแท่งไว้ละลาย น้ำมะนาวส่วนหนึ่ง น้ำร้อนสองส่วน แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในลำคอนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาเปลือกมะรุ้ม แก่นคนทา แก่นมะหาด แก่นประดู่ แก่นแสมสาร สิ่งละส่วน แก่นแสมทะเล ๒ ส่วน ต้มกินแก้วริดสีดวงในลำคอนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาใบมะนาว กระวาน รากมะเขือขึ้น ขมิ้นชัน สมอไทย ผักแพรวแดง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำร้อน กินแก้วริดสีดวงในลำคอนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาข้าพลุ สะค้าน เจตมูล ชิงแห้ง ดีปลี รากโยทะกา รากสลิด รากช้องแมว รากมะเกลือ รากสะแก รากกรวยป่า รากเล็บมือนาง รากตานหม่อน เปลือกไผ่เน่า เปลือกชัยพฤกษ์ เปลือกมะพร้าว สิ่งละส่วน เปลือกยาง ๒ ส่วน ต้มกินแก้วริดสีดวงในลำคอนั้นหายดีนัก ฯ

ริตสีตวงบังเกิดในดวงจิต

ริดสีดวงบังเกิดในดวงจิต

(ศาลามุทิตา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าว

ด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะหฤศโรค อันชื่อว่าวิ
ชิกามะ บังเกิดขึ้นในดวงจิตนั้นเป็นคำรบ ๖ มีอาการกระทำให้แสบ
ในทรวงอก แลให้ยอกในอกอยู่เป็นนิจ จะไหวตัวไปมาก็มิได้ บางทีให้ร้อน
บาง(ที)ให้หนาว จะบริโภคอาหารก็มิได้ ให้หิวเป็นกำลัง แลให้เสโทตกหนัก ๆ ถ้าจะ
แก้ เอาเปลือกโมกมัน บอระเพ็ด ขิงแห้ง ผลพิลังกาสา ใบมะตูม ผักแพว
แดง กรู้งา เมาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้วริด
สีดวงอันบังเกิดในดวงจิตนั้นหายดีนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอาขมิ้นอ้อย บอระเพ็ด ขิงแห้ง เมา
เสมอภาค ต้มตามวิธีให้กินแก้วริดสีดวงอันบังเกิดในดวงจิตหายดีนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอาราก
มะรุ่มส่วน ๑ แก่นประดู่ แก่นแสมสาร แก่นมะหาด รากคนทา สิ่งละ ๔ ส่วน ต้มตามวิธี
ให้กิน แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในดวงจิตนั้นหายดีนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอาแก่นสน รากยา
นาง รากโพงบาย เมาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำข้าวใหม่ ทั้งกินทั้งชโลม แก้ว-

ริดสีดวงอันบังเกิด

ในดวงจิตนั้นหายวิเศษนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอาข้าวพูน ดีปลี สิ่งละส่วน สะค้าน ๒ ส่วน เจตมูล
ขิงแห้ง สิ่งละ ๓ ส่วน ทำเป็นจุนแล้วจึงเอาน้ำมะกรูด น้ำมะนาว น้ำมะขี้เฒ่า น้ำส้มซ่า น้ำส้ม
อาเจ น้ำตาลกรวด น้ำตาลทราย น้ำตาลโตนด เกลือทั้งห้า เอาน้ำสิ่งละถ้วย คูลีการกัน
เข้าแล้ว จึงเอายาอันใส่ผ้าขาวห่อกระดาษให้แน่นแช่ลงในน้ำส้ม ๓ วันจึงกิน
แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในดวงจิตนั้นหายดีนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอา จันทน์ทั้ง

สอง แก่นสน ไคร้เครือ เมาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำ
แท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้น้ำตรกษะมด แทรกพิมเสนกินแก้วริดสีดวง

อันบังเกิดในดวงจิตนั้นหายวิ

เศษนัก ๆ

ริดสีดวงบังเกิดในดวงจิต

(ศาลามูทิตา)

๑ ปุณจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค อันชื่อว่าวิชิกามะ บังเกิดขึ้นในดวงจิตนั้นเป็นคำรบ ๖ มีอาการกระทำให้เสปในทรวงอก แลให้ยอกในอกอยู่เป็นนิจ จะไหวตัวไปมาก็มิได้ บางทีให้ร้อน บางทีให้หนาว จะบริโภคอาหารก็มิได้ ให้หิวเป็นกำลัง แลให้เสโทตกหนัก ๆ

ถ้าจะแก้ เอาเปลือกโมกมัน บอระเพ็ด ชิงแห้ง ผลพิลังกาสา ใบมะตูม ผักแพวแดง กรุงเขมา เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในดวงจิตนั้นหายตันทัก ๆ

ขนานหนึ่ง เอาขมิ้นอ้อย บอระเพ็ด ชิงแห้ง เอาเสมอภาค ต้มตามวิธีให้กิน แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในดวงจิตหายตันทัก ๆ

ขนานหนึ่ง เอารากมะรุ่มส่วน ๑ แก่นประดู่ แก่นแสมสาร แก่นมะหาด รากคนทา สิ่งละ ๔ ส่วน ต้มตามวิธีให้กิน แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในดวงจิตนั้นหายตันทัก ๆ

ขนานหนึ่ง เอาแก่นสน รากย่านาง รากโพลาย เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำข้าวใหม่ ทั้งกินทั้งชโลม แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในดวงจิตนั้นหายวิเศษนัก ๆ

ขนานหนึ่ง เอาข้าวพุลู ดิปลี สิ่งละส่วน สะค้าน ๒ ส่วน เจตมูล ชิงแห้ง สิ่งละ ๓ ส่วน ทำเป็นจุน แล้วจึงเอาน้ำมะกรูด น้ำมะนาว น้ำมะขี้ น้ำส้มซ่า น้ำส้มอาแจ น้ำตาลกรวด น้ำตาลทราย น้ำตาลโตนด เกลือทั้งห้า เอาน้ำสิ่งละถ้วย คูสิการกันเข้าแล้ว จึงเอายานี้ใส่ผ้าขาวห่อกระดาดให้แน่น แช่ลงในน้ำส้ม ๓ วัน จึงกินแก้วริดสีดวงอันบังเกิดในดวงจิตนั้นหายตันทัก ๆ

ขนานหนึ่ง เอา จันทน์ทั้งสอง แก่นสน ไคร้เครือ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้วรรกษะมด แทรกพิมเสนกินแก้วริดสีดวงอันบังเกิดในดวงจิตนั้นหายวิเศษนัก ๆ

ริดสีดวงบังเกิดในทรวงอกและสี่ข้างทั้ง ๒

ริดสีดวงบังเกิดในทรวงอกและสี่ข้างทั้ง ๒

(ศาลามุทิตา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าว

ด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค อันชื่อว่า
อุระปัศะ กล่าวคือโรคริดสีดวง อันบังเกิดในทรวงอกแลสี่
ข้างทั้งสอง นั้นเป็นคำรบ ๗ มีอาการกระทำให้เจ็บทั่วสารพวงค์กาย
บางทีให้บวมไปทั้งตัว บางทีกระทำให้ลงดุจเป็นบิตแล้วให้ปวดมวนเป็น
เสมหะโลหิตเน่าเจือกันออกมา โดยนัยท่านกล่าวไว้ว่า ๑ ถ้าจะแก้ เอาหัวบุก
แก่นเสมหะเล พริกไทย เอาเสมหะภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง แก้วริด
สีดวงอันบังเกิดในทรวงอกแลสี่ข้างนั้นหายวิเศษนัก ๑ อนึ่ง เอาผักปอด น้ำตาลจีน
น้ำมันดิบ เอาเสมหะภาค ตำบดเอาน้ำให้กิน แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในทรวงอกแลสี่
ข้างทั้ง ๒ นั้นหายดีนัก ๑ อนึ่ง เอาน้ำเค็ม ๔ ส่วน น้ำอ้อยแดง ๕ ส่วน แล้วจึงเอาขิง
แห้ง น้ำประสานทอง ใบสลอด สิ่งละ ๒ บาท ทำเป็นจุนแช่ลงในน้ำเค็ม น้ำอ้อยแดงให้ได้
๓ วันจึงกิน

แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในทรวงอกแลสี่ข้างทั้ง ๒ หายดีนัก ๑ อนึ่ง เอากระเช้าฝัดเกลือ
กระตัง เอาเสมหะภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อนกินหนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวง อันบังเกิดใน-
ทรวงอกแล

สี่ข้างทั้งสองหายดีนัก ๑ อนึ่ง เอาเปลือกโมกมัน เปลือกทับทิม พริกไทย สิ่งละส่วน
ขิงแห้ง ดีปลี สิ่งละ ๒ ส่วน กระเทียม ๕ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง
แก้วริดสีดวง อันบังเกิดในทรวงอกนั้นหายดีนัก ๑ อนึ่ง เอาลูกยออ่อน พริกไทย ขิง
แห้ง กระเทียม สิ่งละส่วน เขากกระบือ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อนกิน
หนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวง อันบังเกิดในทรวงอกแลสี่ข้างทั้งสองหายดีนัก ๑
อนึ่ง เอาพริกไทย ขิงแห้ง ดีปลี สิ่งละส่วน รากมะเกลือ ๒ ส่วน
หนอนตายหยากแดง ๓ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อนกิน
หนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวงเกิดในอกหายดีนัก ๑

ริดสีดวงบังเกิดในทรวงอกและสี่ข้างทั้ง ๒

(ศาลามูทิตา)

๑ ปุณจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะหตุศโรค อันชื่อว่าอุระปีตะ กล่าวคือ ริดสีดวงอันบังเกิดในทรวงอกและสี่ข้างทั้งสองนั้นเป็นคำรบ ๗ มีอาการกระทำให้เจ็บทั่วสารพวงค์กาย บางทีให้บวมไปทั้งตัว บางทีกระทำให้ลงดุจเป็นบิดแล้วให้ปวดมวนเป็นเสมหะโลหิตเน่าเจือกันออกมา โดยนัยท่านกล่าวไว้ นั้น ๖

ถ้าจะแก้ เอาหัวบุก แก่นเสมหะเล พริกไทย เอาเสมหะมาค ทำเป็นจุมบดละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในทรวงอกและสี่ข้างนั้นหายวิเศษนัก ๖

อนึ่ง เอาผักปอด น้ำตาลจีน น้ำมันดิบ เอาเสมหะมาค ตำบดเอาน้ำให้กิน แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในทรวงอกและสี่ข้างทั้ง ๒ นั้นหายดีนัก ๖

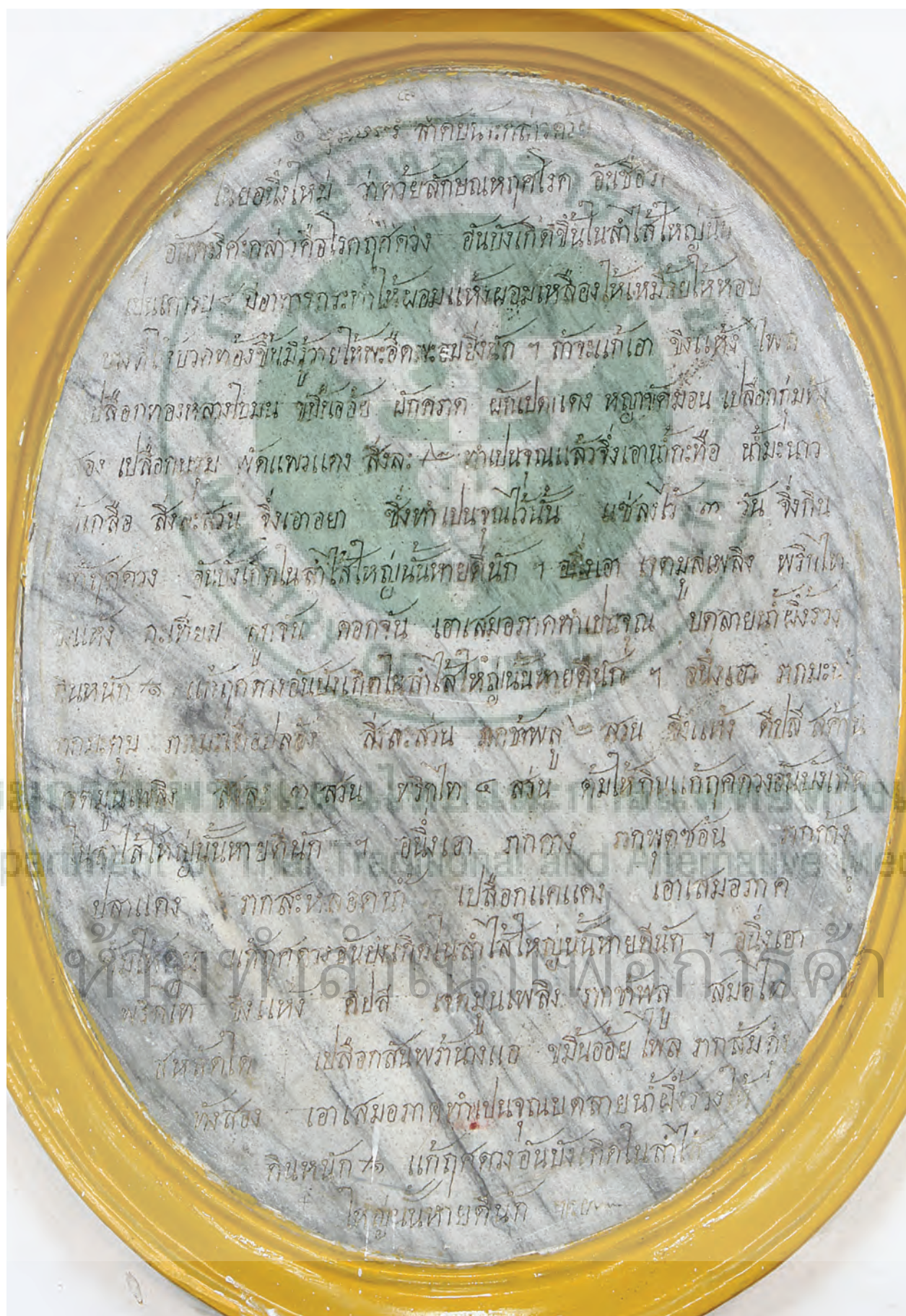
อนึ่ง เอาน้ำเค็ม ๔ ส่วน น้ำอ้อยแดง ๕ ส่วน แล้วจึงเอาขิงแห้ง น้ำประสานทอง ใบสลอด สิ่งละ ๒ บาท ทำเป็นจุมแชลงในน้ำเค็ม น้ำอ้อยแดงให้ได้ ๓ วันจึงกิน แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในทรวงอกและสี่ข้างทั้ง ๒ หายดีนัก ๖

อนึ่ง เอากระเช้าฝีมด เกลือกระด้าง เอาเสมหะมาค ทำเป็นจุมบดละลายน้ำร้อนกินหนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในทรวงอกและสี่ข้างทั้งสองหายดีนัก ๖

อนึ่ง เอาเปลือกโมกมัน เปลือกทับทิม พริกไทย สิ่งละส่วน ขิงแห้ง ดีปลี สิ่งละ ๒ ส่วน กระเทียม ๕ ส่วน ทำเป็นจุมบดละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวง อันบังเกิดในทรวงอกนั้นหายดีนัก ๖

อนึ่ง เอาลูกยออ่อน พริกไทย ขิงแห้ง กระเทียม สิ่งละส่วน เขากกระปือ ๒ ส่วน ทำเป็นจุมบดละลายน้ำร้อนกินหนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในทรวงอกและสี่ข้างทั้งสองหายดีนัก ๖

อนึ่ง เอาพริกไทย ขิงแห้ง ดีปลี สิ่งละส่วน รากมะเกลือ ๒ ส่วน หนอนตายหยากแดง ๓ ส่วน ทำเป็นจุมบดละลายน้ำร้อนกินหนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวงเกิดในอกหายดีนัก ๖

ริดสีดวงบังเกิดในลำไส้ใหญ่

ริดสีดวงบังเกิดในลำไส้ใหญ่

(ศาลามุทิตา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วย

นัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะหตุโรค อันชื่อว่า

อันตะริศะ กล่าวคือโรคริดสีดวงอันบังเกิดในลำไส้ใหญ่นั้น

เป็นคำรบ ๘ มีอาการกระทำให้ผอมแห้ง ผอมเหลือง ให้เมื่อยให้หอบ

บางทีให้ปวดท้องแลท้องขึ้นมีรูว้าย ให้พะอืดพะอมยิ่งนัก ฯ ถ้าจะแก้ เอาชิงแห้ง ไพล

เปลือกทองหลางใบมน ขมิ้นอ้อย ผักคราด ผักเป็ดแดง หญ้าขดมอน เปลือกกุ่มทั้ง

สอง เปลือกมะรุ้ม ผักแพวแดง สิ่งละ ๒ บาท ทำเป็นจุนแล้วจึงเอาน้ำกะทือ น้ำมะนาว

น้ำเกลือ สิ่งละส่วน เอายาซึ่งทำเป็นจุนไว้นั้นแช่ลงไว้ ๓ วันจึงกิน

แก้ริดสีดวงอันบังเกิดในลำไส้ใหญ่นั้นหายดีนัก ฯ อนึ่ง เอาเจตมูลเพลิง พริกไทย

ชิงแห้ง กระเทียม ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งรวง

กินหนัก ๑ สลึง แก้ริดสีดวงอันบังเกิดในลำไส้ใหญ่นั้นหายดีนัก ฯ อนึ่ง เอารากมะนาว

รากมะตูม รากมะเดื่อปล้อง สิ่งละส่วน ข้าวพลุ ๒ ส่วน ชิงแห้ง ดีปลี สะค้าน

เจตมูลเพลิง สิ่งละ ๓ ส่วน พริกไทย ๔ ส่วน ต้มให้กินแก้ริดสีดวง อันบังเกิด

ในลำไส้ใหญ่นั้นหายดีนัก ฯ อนึ่ง เอารากคาง รากพุทซ้อน รากกำ

ปลาแดง รากสลอดน้ำ เปลือกแคแดง เอาเสมอภาค

ต้มให้กินแก้ริดสีดวง อันบังเกิดในลำไส้ใหญ่นั้นหายดีนัก ฯ อนึ่ง เอา

พริกไทย ชิงแห้ง ดีปลี เจตมูลเพลิง รากข้าวพลุ สมอไทย

สลัดโต เปลือกสันพร้านางแอ ขมิ้นอ้อย ไพล รากส้มกุ้ง

ทั้งสอง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งรวงให้

กินหนัก ๑ สลึง แก้ริดสีดวงอันบังเกิดในลำไส้

ใหญ่นั้นหายดีนัก ฯ

ริดสีดวงบังเกิดในลำไส้ใหญ่

(ศาลามูทิตา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะहरुโรค อันชื่อว่าอันตรายตะ กล่าวคือ ริดสีดวงอันบังเกิดในลำไส้ใหญ่นั้นเป็นคำรบ ๘ มีอาการกระทำให้ผอมแห้ง ผอมเหลือง ให้เมื่อยให้หอบ บางทีให้ปวดท้องแลท้องขึ้นมีรูว้าย ให้พะอืดพะอมยิ่งนัก ฯ

ถ้าจะแก้ เอาชิงแห้ง ไพล เปลือกทองหลางใบมน ขมิ้นอ้อย ผักคราด ผักเบ็ดแดง หญ้าขัฒมอน เปลือกกุ่ม ทั้งสอง เปลือกมะรุ้ม ผักแพวแดง สิ่งละ ๒ บาท ทำเป็นจุนแล้วจึงเอาน้ำกะทือ น้ำมะนาว น้ำเกลือ สิ่งละส่วน เอายาซึ่งทำเป็นจุนไว้นั้นแช่ลงไว้ ๓ วัน จึงกินแก้ริดสีดวงอันบังเกิดในลำไส้ใหญ่นั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาเจตมูลเพลิง พริกไทย ชิงแห้ง กระเทียม ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน บดละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง แก้ริดสีดวงอันบังเกิดในลำไส้ใหญ่นั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอารากมะนาว รากมะตูม รากมะเดื่อปล้อง สิ่งละส่วน ข้าวพล ๒ ส่วน ชิงแห้ง ดีปลี สะค้าน เจตมูลเพลิง สิ่งละ ๓ ส่วน พริกไทย ๔ ส่วน ต้มให้กินแก้ริดสีดวงอันบังเกิดในลำไส้ใหญ่นั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอารากคาง รากพุทซ้อน รากก้างปลาแดง รากสลอดน้ำ เปลือกแคแดง เอาเสมอภาคต้มให้กิน แก้ริดสีดวงอันบังเกิดในลำไส้ใหญ่นั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาพริกไทย ชิงแห้ง ดีปลี เจตมูลเพลิง รากข้าวพล สมอไทย สลัดได เปลือกสันพร้านางแอ ขมิ้นอ้อย ไพล รากส้มกุ้งทั้งสอง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งรวงให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ริดสีดวงอันบังเกิดในลำไส้ใหญ่นั้นหายดีนัก ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

ริดสีดวงบังเกิดในลำไส้น้อย

ริดสีดวงบังเกิดในลำไส้น้อย

(ศาลามูทิตา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัย

อันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค อันชื่อว่าอันตคุณะ กล่าว
คือโรคริดสีดวง อันบังเกิดในลำไส้น้อยนั้นเป็นคำรบ ๙ มีอาการกระทำ
ให้ลงท้องยิ่งนัก อยู่ดีๆ ก็ลงไประคนด้วยวาโยมีกำลัง เมื่อไปอุจจาระนั้นดูจฉาย
ลม มีเสียงอืดดัง บางที่มีเสมหะ บางทีหาเสมหะมิได้ ให้หิวโหยถอยกำลังยิ่งนัก ฯ
ถ้าจะแก้ เอาลูกจันทร์ ดอกจันทร์ กานพลู เทียนดำ เทียนขาว การบูร มหาหิงค์ เอาเสมอ
ภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง แกัริดสีดวงอันบังเกิดในลำไส้เล็กนั้นหาย
ดันทัก ฯ อนึ่ง เอากะทือ ไพล ขมิ้นอ้อย อบเชย เจตมูลเพลิง สมุลแว้ง ข่าต้น
ขมิ้นเครือ สิ่งละส่วน รากมะแว้งทั้งสอง สิ่งละ ๒ ส่วน ตรีกฎก สิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุน
บดละลายน้ำร้อนกินหนัก ๑ สลึง แกัริดสีดวงอันบังเกิดในลำไส้เล็กนั้นหายดันทัก ฯ อนึ่ง
เอาพริกไทย ผลมะกรูด บอระเพ็ด เปลือกสมุทร เอาเสมอภาค เอาสุราเป็นกระสายดองไว้ ๓ วัน
จึงกิน แกัริดสีดวงอันบังเกิดในลำไส้เล็กนั้นหายดันทัก ฯ อนึ่ง เอาฝู่นจีนส่วน ๑ ไพล
หญ่ายอนไฟ กระเทียม สิ่งละ ๒ ส่วน เปลือกมะกรูด เปลือกมะขี้เฒ่า เปลือกกุ่มทั้งสอง
เปลือกมะรุ้ม เปลือกทองหลางใบมน สิ่งละ ๔ ส่วน แก่นแสมทะเล ๕ ส่วน ทำเป็น
จุนบดละลายน้ำมะขี้เฒ่า แทรกการบูร กินหนัก ๑ สลึง แกัริดสีดวงอันบังเกิดในลำไส้เล็ก
นั้นหายดันทัก ฯ อนึ่ง เอารากมะแว้งทั้งสอง ขมิ้นเครือ ข่าต้น สมุลแว้ง
อบเชย เจตมูลเพลิง กะทือ ไพล ขมิ้นอ้อย เอาเสมอภาค เอาขี้เหล็ก
เลือด เคี้ยวเอาน้ำเป็นกระสายดื่มตามวิธีไว้แล้ว จึงเอาข้าวเหนียวตำ
๓ ทะนาน มาทำเป็นข้าวหมากให้ดีแล้ว จึงบีบเอาแต่น้ำข้าวหมาก
มาเป็นกระสายดองยาไว้ ๓ วัน จึงกิน แกัริดสีดวงบัง
เกิดในลำไส้เล็กนั้นหายดันทัก ฯ

ริดสีดวงบังเกิดในลำไส้น้อย

(ศาลามูทิตา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะหตุโรค อันชื่อว่าอันตคุณะ กล่าวคือ ริดสีดวงอันบังเกิดในลำไส้เล็กนั้นเป็นคัมภีร์ ๙ มีอาการกระทำให้ลงท้องยิ่งนัก อยู่ดีๆ ก็ลงไประคนด้วยวาโย มีกำลัง เมื่อไปอุจจาระนั้นดูผายลม มีเสียงอันดัง บางทีมีเสมหะ บางทีหาเสมหะมิได้ ให้หิวโหยถอยกำลังยิ่งนัก ฯ

ถ้าจะแก้ เอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กานพลู เทียนดำ เทียนขาว การบูร มหาหิงค์ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน บดละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวง อันบังเกิดในลำไส้เล็กนั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอากะทือ ไพล ขมิ้นอ้อย อบเชย เจตมูลเพลิง สมุลแว้ง ข่าต้น ขมิ้นเครือ สิ่งละส่วน รากมะแว้ง ทั้งสอง สิ่งละ ๒ ส่วน ตรีภูกูก สิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อนกินหนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวงอันบังเกิด ในลำไส้เล็กนั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาพริกไทย ผลมะกรูด บอระเพ็ด เกลือสมุทร เอาเสมอภาค เอาสุราเป็นกระสายดองไว้ ๓ วัน จึงกิน แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในลำไส้เล็กนั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาฝูจีนส่วน ๑ ไพล หญาบอนไฟ กระเทียม สิ่งละ ๒ ส่วน เปลือกมะกรูด เปลือกมะขาม เปลือกกุ่ม ทั้งสอง เปลือกมะขาม เปลือกทองหลางใบมน สิ่งละ ๔ ส่วน แก่นเสมหะเล ๕ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำมะขาม แทรกการบูร กินหนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในลำไส้เล็กนั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอารากมะแว้งทั้งสอง ขมิ้นเครือ ข่าต้น สมุลแว้ง อบเชย เจตมูลเพลิง กะทือ ไพล ขมิ้นอ้อย เอาเสมอภาค เอาขี้เหล็กเลือด เคี้ยวเอาน้ำเป็นกระสายดื่มตามวิธีไว้แล้ว จึงเอาข้าวเหนียวดำ ๓ ทะนาน มาทำ เป็นข้าวหมากให้ดีแล้ว จึงบีบเอาแต่น้ำข้าวหมากมาเป็นกระสายดองยาไว้ ๓ วัน จึงกิน แก้วริดสีดวงบังเกิดใน ลำไส้เล็กนั้นหายดีนัก ฯ

ริดสีดวงบังเกิดในหัวเหน่าและท้องน้อย

(ศาลามุทิตา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัย

อันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค อันชื่อว่าตาระสกะ กล่าว
คือโรคริดสีดวง อันบังเกิดขึ้นในหัวเหน่าและท้องน้อยนั้นเป็นคำรบ ๑๐
มีอาการกระทำให้ปวดท้องน้อยเป็นกำลัง บางทีให้ขัดปัสสาวะ บางที
ให้ปัสสาวะบ่อยๆ แลหยดย้อยมิได้สะดวก ให้เสปร้อนในลำปัสสาวะยิ่งนัก ฯ
ถ้าจะแก้ เอาลูกจันทร์ ดอกจันทร์ เทียนดำ เทียนขาว เทียนสัตตบุษย์ พริกไทย จึงแห้ง
ยาดำ สิ่งละส่วน ดีปลี ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวง
อันบังเกิดในหัวเหน่าและท้องน้อยนั้นหายดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอารากตาเสือ รากโคกกระสุน
รากมะรุ้ม รากเจตมูลเพลิง พริกไทย จึงแห้ง กระเทียม สิ่งละส่วน บุกรอ ๒ ส่วน อุดพิต ๓
ส่วน ดีปลี ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำส้มช้ำกินหนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวงอันบังเกิดแต่หัวเหน่าแล
ท้องน้อยนั้นหายดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาเบญจขี้เหล็กป่า รากโคกกระอ่อม เปลือกตาเสือ เปล้าน้ำ
เงิน เปล้ารากเดียว เปลือกโมกมัน เบญจกุล สิ่งละส่วน พริกไทย ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบด
ละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในหัวเหน่าและท้องน้อยนั้นหายดีนัก ฯ ขนาน
หนึ่ง เอารากมะเดื่อปล้อง รากหิงหาย รากเสนียด รากทองหลางใบมน ใบกะเม็ง เอาเสมอ
ภาค ต้มตามวิธีให้กิน แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในหัวเหน่าและท้องน้อยนั้นหายดีนัก ฯ
ขนานหนึ่ง เอาเปลือกจั่ว เปลือกสำโรง รากมะเดื่อปล้อง รากมะเดื่อดิน กะทือ ไพล
แห้วหมู เอาเสมอภาค ต้มตามวิธีให้กิน แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในหัวเหน่าและท้อง
น้อยนั้นหายดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอารากหนาด รากขี้เหล็กป่า เปลือกกันเกรา
เทพทาร์ เบญจกุล ข่าตัน เปล้าทั้งสอง พริกไทย รากมะเดื่อดิน
เอาเสมอภาค ต้มตามวิธีให้กิน แก้วริดสีดวงอันบังเกิดใน
หัวเหน่าและท้องน้อยนั้นหายดีนัก ฯ

ริดสีดวงบังเกิดในหัวเน่าและท้องน้อย

(ศาลาภูมิปัญญา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค อันชื่อว่าตาระสกะ กล่าวคือ โรคริดสีดวงอันบังเกิดขึ้นในหัวเน่าและท้องน้อยนั้นเป็นคำรบ ๑๐ มีอาการกระทำให้ปวดท้องน้อย เป็นกำลัง บางทีให้ขับปัสสาวะ บางทีให้ปัสสาวะบ่อยๆ แลหยดย้อยมิได้สะดวก ให้สัปร้อนในลำปัสสาวะยิ่งนัก ฯ

ถ้าจะแก้ เอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ เทียนดำ เทียนขาว เทียนสัตตบุษย์ พริกไทย ขิงแห้ง ยาดำ สิ่งละส่วน ดีปลี ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในหัวเน่าและท้องน้อยนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอารากตาเสือ รากโคกกระสุน รากมะรุม รากเจตมูลเพลิง พริกไทย ขิงแห้ง กระเทียม สิ่งละส่วน บุกรอ ๒ ส่วน อุตพิต ๓ ส่วน ดีปลี ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำส้มซ่ากินหนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวงอันบังเกิดแต่หัวเน่าและท้องน้อยนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาเบญจขี้เหล็กป่า รากโคกกระออม เปลือกตาเสือ เปล้าน้ำเงิน เปล้ารากเดียว เปลือกโมกมัน เบญจกุล สิ่งละส่วน พริกไทย ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในหัวเน่าและท้องน้อยนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอารากมะเดื่อปล้อง รากหิงหาย รากเสนียด รากทองหลางใบมน ใบกะเม็ง เอาเสมอภาค ต้มตามวิธีให้กิน แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในหัวเน่าและท้องน้อยนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาเปลือกจั่ว เปลือกสำโรง รากมะเดื่อปล้อง รากมะเดื่อดิน กะทือ ไพล แห้วหมู เอาเสมอภาค ต้มตามวิธีให้กิน แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในหัวเน่าและท้องน้อยนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอารากหนาด รากขี้เหล็กป่า เปลือกกันเกรา เทพทาโร เบญจกุล ข่าต้น เปล้าทั้งสอง พริกไทย รากมะเดื่อดิน เอาเสมอภาค ต้มตามวิธีให้กิน แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในหัวเน่าและท้องน้อยนั้นหายดีนัก ฯ

ริดสีดวงบังเกิดในทางปัสสาวะ

ริดสีดวงบังเกิดในทางปัสสาวะ

(ศาลามุทิตา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าว

ด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค อันชื่อ

ว่าอัคนีโชต กล่าวคือโรคริดสีดวง อันบังเกิดในทางปัสสาวะนั้น

เป็นคำรบ ๑๑ มีอาการกระทำให้ปัสสาวะนั้นเป็นโลหิตสดๆ ไหลออกมา

ตามช่องปัสสาวะ บางทีให้น้ำปัสสาวะเหลืองดูน้ำขมื่น บางทีให้น้ำปัสสาวะออกมาเป็น

บุพโพเจือ ให้แสบร้อนเป็นกำลัง ฯ ถ้าจะแก้ เอาการสั้มกั้ว รากหางนกเขาลิง รากหญ้าคา

รากกระพังโหม เอาเสมอภาค ต้มตามวิธีให้กินแก้ริดสีดวง อันบังเกิดในทางปัสสาวะนั้นหาย

ดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาบุกรอ ดีปลี ชิงแห้ง อุดพิต กลอย กระดาดแดง ขอบชะนางขาว ลูกจันทน์

โกฐสอ โกฐเขมา กระวาน กานพลู เทียนดำ เทียนขาว เทียนยาวพาณี สมุลแว้ง

กัญชา สิ่งละส่วน พริกอ่อน ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อนกินหนัก ๑ สลึง แก้ริดสีดวง

อันบังเกิดในทางปัสสาวะนั้นหายดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอากระดาดแดง กระดาดขาว ขมิ้นอ้อย

รากสีหหวด รากสั้มป่อย บุกรอ แก่นมะหาด รากมะขาม เปลือกกระถินพิมาน ผักแพว

แดง ข่า ชิงแห้ง ไพล สิ่งละส่วน ดีปลี ๒ ส่วน พริกไทย ๔ ส่วน ทำเป็นจุนเอาสุราเป็นกระ

สายดองไว้ ๓ วันจึงกิน แก้ริดสีดวง อันบังเกิดในทางปัสสาวะนั้นหายดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอา

พริกไทย เจตมูลเพลิง กระเทียมอบ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนเอาสุราเป็นกระสายดองไว้ ๓

วันจึงกิน แก้ริดสีดวง อันบังเกิดในทางปัสสาวะนั้นหายดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาแก่นขี้เหล็ก

รากโคกกระสุน แก่นสน เถาวัลย์เปรียง ชิงแห้ง ข่า ไพล ดีปลี พริกไทย

เปลือกกันเกรา เทียนขาว โกฐน้ำเต้า โกฐพุงปลา โกฐกระดูก เปี้ยผู้เผา เอา

เสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อน แทรกการบูรกินหนัก ๑ สลึง แก้

ริดสีดวง อันบังเกิดในทางปัสสาวะนั้น

หายดีนัก ฯ

ริดสีดวงบังเกิดในทางปัสสาวะ

(ศาลามูทิตา)

๑ ปุณะจะประัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค อันชื่อว่าอัคนีโชต กล่าวคือ ริดสีดวงอันบังเกิดในทางปัสสาวะนั้นเป็นคำรบ ๑๑ มีอาการกระทำให้ปัสสาวะนั้นเป็นโลหิตสดๆ ไหลออกมาตามช่องปัสสาวะ บางทีให้น้ำปัสสาวะเหลืองคุ่นน้ำขุ่น บางทีให้น้ำปัสสาวะออกมาเป็นบุฟโฟเจือ ให้สเปรื้อนเป็นกำลัง ฯ

ถ้าจะแก้ เอารากส้มกุ้ง รากหางนกยูง รากหญ้าคา รากกระพังโหม เอาเสมอภาค ต้มตามวิธีให้กิน แก่ริดสีดวงอันบังเกิดในทางปัสสาวะนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาบุกรอ ดีปลี ชিংแห้ง อุดพิต กลอย กระดาดแดง ขอบชะนางขาว ลูกจันทน์ โกฐสอ โกฐเขมา กระวาน กานพลู เทียนดำ เทียนขาว เทียนยาวพาลี สมุลแว้ง กัญชา สิ่งละส่วน พริกอ่อน ๒ ส่วน ทำเป็นจุน บดละลายน้ำร้อนกินหนัก ๑ สลึง แก่ริดสีดวงอันบังเกิดในทางปัสสาวะนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอากระดาดแดง กระดาดขาว ขมิ้นอ้อย รากสีหะ รากส้มป่อย บุกรอ แก่นมะหาด รากมะขาม เปลือกกระถินพิมาน ผักแพวแดง ข่า ชিংแห้ง ไพล สิ่งละส่วน ดีปลี ๒ ส่วน พริกไทย ๔ ส่วน ทำเป็นจุน เอาสุราเป็นกระสายดองไว้ ๓ วันจึงกิน แก่ริดสีดวง อันบังเกิดในทางปัสสาวะนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาพริกไทย เจตมูลเพลิง กระเทียมอบ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนเอาสุราเป็นกระสายดองไว้ ๓ วัน จึงกิน แก่ริดสีดวงอันบังเกิดในทางปัสสาวะนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาแก่นขี้เหล็ก รากโคกกระสุน แก่นสน เถาวัลย์เปรียง ชিংแห้ง ข่า ไพล ดีปลี พริกไทย เปลือกกันเกรา เทียนขาว โกฐน้ำเต้า โกฐพุงปลา โกฐกระดุก เปี้ยผู้เผา เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อน แทรกการบูร กินหนัก ๑ สลึง แก่ริดสีดวงอันบังเกิดในทางปัสสาวะนั้นหายดีนัก ฯ

ริดสีดวงบังเกิดในสันหลัง

ริดสีดวงบังเกิดในสันหลัง

(ศาลามูทิตา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าว

ด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค อัน

ชื่อว่าวาทสุตะ กล่าวคือโรคริดสีดวงอันบังเกิดในสันหลังนั้น

เป็นคำรบ ๑๒ มีอาการกระทำให้เจ็บแหวแลสันหลัง บางทีให้ร้อนใน

สันหลัง บางทีให้อุ่นเป็นกำลัง ให้ผอมแห้ง ให้ตัวเป็นเกล็ด แล้วให้เหนียว

หอบเป็นกำลังยิ่งนัก ฯ ถ้าจะแก้ เอาพริกไทย ดีปลี สิ่งละ ๑ ตำลึง แล้วจึงเอา

น้ำมะจั่ว น้ำส้มมะขามเปียก น้ำเปลือกสนพรวนางแอ น้ำขิง น้ำกระเทียม น้ำผึ้ง

น้ำใบผักเสี้ยนผี สิ่งละทะนาน เป็นกระสายดองไว้ ๓ วันจึงกิน แก้วริดสีดวงอันบังเกิด

ในสันหลังนั้นหายดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอารากสีหูด กระดาดทั้งสอง รากส้มป่อย ขมิ้นอ้อย

ไพล ข่าแก่ แก่นมะหาด แก่นมะขาม เปลือกกระถินพิมาน เจตมูลเพลิง เอาเสมอภาค

ทำเป็นจุนแล้วเอาห่อผ้าแช่สุราไว้ ๓ วันจึงกิน แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในสันหลังนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอารากส้มกุ้งทั้งสอง บอระเพ็ด เปลือกปืบ หัวบุก หัวกลอย กระดาดแดง กระดาดขาว อุต

พิต สิ่งละ ๒ บาท ทำเป็นจุนเอาน้ำมะกรูด น้ำมะนาว น้ำมะจั่ว น้ำเกลือสมุทร สิ่งละทะนาน เป็น-

กระสายดอง

ไว้ ๓ วันจึงกิน แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในสันหลังนั้นหายดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาผลมะเกลือ ผลมะเขือขึ้น

ผลมะแว้งทั้งสอง พริกไทย ขิงแห้ง ดีปลี หอมแดง กระเทียม ข่าแก่ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน แล้ว

เอาน้ำมันยางส่วน ๑ น้ำผึ้ง ๒ ส่วน เคล้าเข้าด้วยกันบดให้กินหนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวงอันบังเกิด

ในสันหลังนั้นหายดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาเทียนดำ น้ำประสานทอง กระวาน กานพลู สิ่งละส่วน

โกฐพุงปลา ๒ ส่วน สมอเทศ ๓ ส่วน มะขามป้อม ๔ ส่วน โกฐน้ำเต้า ๕ ส่วน

เลือดแรด ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำมะกรูด น้ำมะนาว น้ำมะจั่วก็ได้-

ให้กินหนัก

๑ สลึง แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในสันหลังนั้น

หายดีนัก ฯ

ริดสีดวงบังเกิดในสันหลัง

(ศาลามูทิตา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะเหตุโรค อันชื่อว่าวาศุตะ กล่าวคือ ริดสีดวงอันบังเกิดในสันหลังนั้นเป็นคาร์บ ๑๒ มีอาการกระทำให้เจ็บแหวแลสันหลัง บางทีให้ร้อนในสันหลัง บางทีให้อายเป็นกำลัง ให้ผอมแห้ง ให้ตัวเป็นเกล็ด แล้วให้เหนียวหอบเป็นกำลังยิ่งนัก ฯ

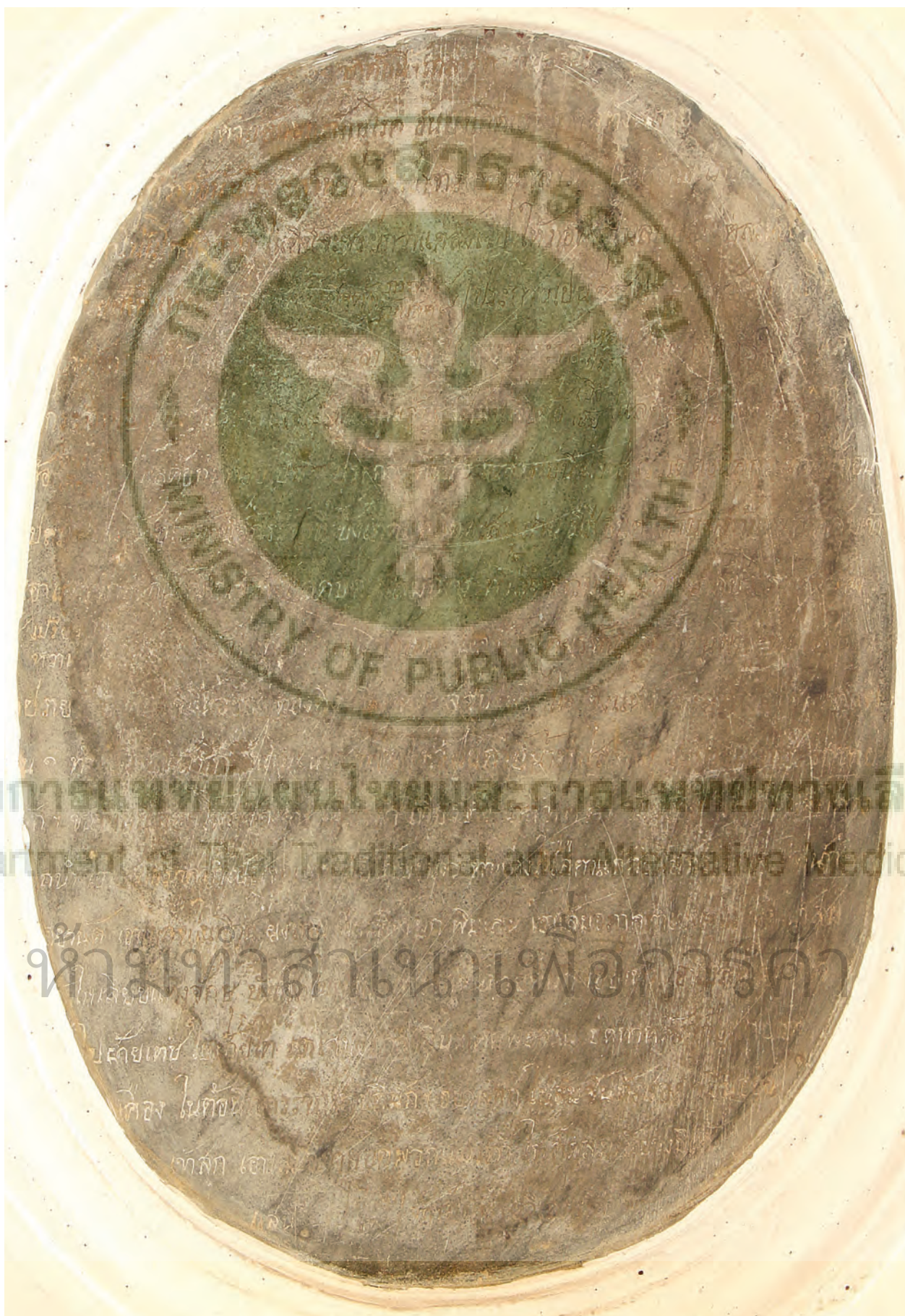
ถ้าจะแก้ เอาพริกไทย ดีปลี สิ่งละ ๑ ตำลึง แล้วจึงเอาน้ำมะจั่ว น้ำส้มมะขามเปียก น้ำเปลือกสนพรวา นางแอ น้ำขิง น้ำกระเทียม น้ำผึ้ง น้ำใบผักเสี้ยนผี สิ่งละทะนาน เป็นกระสายดองไว้ ๓ วันจึงกิน แก้วริดสีดวง อันบังเกิดในสันหลังนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอารากสีหะหวด กระจาดทั้งสอง รากส้มป่อย ขมิ้นอ้อย ไพล ข่าแก่ แก่นมะหาด แก่นมะขาม เปลือกกระถินพิมาน เจตมูลเพลิง เอาเสมอภาคทำเป็นจุนแล้วเอาห่อผ้าแช่สุราไว้ ๓ วันจึงกิน แก้วริดสีดวง อันบังเกิดในสันหลังนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอารากส้มกุ้งทั้งสอง บอระเพ็ด เปลือกปืบ หัวบุก หัวกลอย กระจาดแดง กระจาดขาว อุตพิต สิ่งละ ๒ บาท ทำเป็นจุนเอาน้ำมะกรูด น้ำมะนาว น้ำมะจั่ว น้ำเกลือสมุทร สิ่งละทะนาน เป็นกระสายดองไว้ ๓ วัน จึงกิน แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในสันหลังนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาผลมะเกลือ ผลมะเขือขึ้น ผลมะแว้งทั้งสอง พริกไทย ขิงแห้ง ดีปลี หอมแดง กระเทียม ข่าแก่ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน แล้วเอาน้ำมันยางส่วน ๑ น้ำผึ้ง ๒ ส่วน เคล้าเข้าด้วยกันบดให้กินหนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในสันหลังนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาเทียนดำ น้ำประสานทอง กระวาน กานพลู สิ่งละส่วน โกฐพุงปลา ๒ ส่วน สมอเทศ ๓ ส่วน มะขามป้อม ๔ ส่วน โกฐน้ำเต้า ๕ ส่วน เลือดแรด ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำมะกรูด น้ำมะนาว น้ำมะจั่วก็ได้ ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้วริดสีดวงอันบังเกิดในสันหลังนั้นหายดีนัก ฯ

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทาสีปากเพื่อกำหนด

ต่อนิลกระจก

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่ง

ใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค อันบังเกิดแก่บุคคลทั้งหลาย

สมมุติว่าต่อนั้นมี ๑๘ จำพวก อันอาจารย์ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์อภัย

สันตานิฉันโดยวิตถการ ในที่นี้จะขอยกกว่าแต่สังเขป ให้พอพึงรู้ในลักษณะแต่น้อย

มีในคัมภีร์แห่งอาจารย์จัดไว้ คือต้อกระจก ๙ ประการ ต้ออันเศษ ๙ ประการ เป็น ๑๘-

ประการด้วยกันดังนี้ ฯ

อันว่าต้อกระจกนั้นคือต้อนิลกระจก กระจกแดง กระจกขาว กระจกเขียว กระจกเหลือง-

กระจกปรอท กระจกหลังเปื้อย วิงกระจกแล

ต้อเศษกระจกนั้นเป็น ๙ ประการ ดังนี้ ฯ แลต้ออันเศษนั้น คือ ต้อเนื้อ ต้อเปื้อย ต้อผักตบ ต้อแต่น-

ต้อเพกา ต้อตาปู ต้อกงเกวียน

ต้อเดียวไก่ แลต้อกันหอย เป็น ๙ ประการ ดังนี้ ฯ ในลำดับนี้จะกล่าวแต่ต้อนิลกระจกนั้นก่อน

เป็นปฐม แลลักษณะต้อนิลกระจกนี้ บังเกิดแต่ปิตตะสมุฏฐาน มีสีอันดำวนดั่งกันหอย คลุมเข้า

ทับเอาแววจักขุๆ ก็มัวมืดเข้ดงแดดบดแล้มกระทำให้หาวนอนมักอยากบริโภคสิ่งของ

อันเปรี้ยวอันหวานยิ่งนัก ฯ ถ้าจะแก้ เอาแก่นจันทน์เทศ ผลจันทน์ เทียนจักขุวิหา กานพลู พิมเสน

ผลปราชญ์ กายาน ขมิ้นอ้อย ดองดั่ง สิ่งละ ๒ ส่วน พริกไทย ชิงแห้ง สิ่งละกึ่งส่วน เอาแต่

ส่วน ๑ ทำเป็นจุนหม่นน้ำมะนาวทำแห้งไว้ฝนด้วยน้ำท่า ใส่จักขุแก้ต้อนิลกระจกหาย

ตื้นัก ฯ ขนानหนึ่ง เอาโกฐสอเทศ เทียนดำ เทียนขาว รากขี้กาขาว ขมิ้นอ้อย หรดาลกิบทอง

ดินถ่าน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนหม่นด้วยน้ำมะนาวทำแห้งไว้ใส่ตา แก้ต้อนิลกระจกหายตื้นัก ฯ

ยานัตถุ์ เอาเมล็ดในพิทูล ผงสาน หัวเอื้องบก พิมเสน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนหม่น นัตถุ์แก้ลม

อันให้เสียดแทงจักขุ บังเกิดในต้อนิลกระจกนั้นหายตื้นัก ฯ ยาทา เอาเมล็ดในมะนาว

ใบฝ้ายเทศ ใบฝ้ายไทย เอาเสมอภาค ผิวน้ำหัดพอกควร บดทาหลังจักขุ แก้ปวด

เคืองในต้อนิลกระจกหายตื้นัก ฯ ยาพอก ใบอัญชันทั้งสอง ขมิ้นอ้อย

ข้าวสุก เอาเสมอภาคบดพอกแม่เท้าให้ดูดลมทั้งปวง มิให้

แล่นขึ้นไปเสียดแทงจักขุหายวิเศษนัก ฯ

ต่อนิลกระจก

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค อันบังเกิดแก่บุคคลทั้งหลาย สมมุติว่าต่อนั้นมี ๑๘ จำพวก อันอาจารย์ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์อภัยสันตานิโนนโดยวิตถาร ในที่นี้จะขอยกไว้แต่สังเขป ให้พอพึงรู้ในลักษณะแต่น้อยมีในคัมภีร์แห่งอาจารย์จัดไว้ คือต่อนกระจก ๙ ประการ ต้ออันเศษ ๙ ประการ เป็น ๑๘ ประการด้วยกันดังนี้ ฯ

อันว่าต่อนกระจกนั้นคือต่อนิลกระจก กระจกแดง กระจกขาว กระจกเขียว กระจกเหลือง กระจกปรอท กระจกหลังเบี้ย วิงกระจกแลต้อเศษกระจกนั้นเป็น ๙ ประการ ดังนี้ ฯ

แลต้ออันเศษนั้น คือ ต้อเนื้อ ต้อเปีย ต้อผัดบ ต้อแต่น ต้อเพกา ต้อตาปู ต้อกงเกวียน ต้อเดือยไก่ แลต้อกันหอย เป็น ๙ ประการ ดังนี้ ฯ

ในลำดับนี้จะกล่าวแต่ต่อนิลกระจกนั้นก่อนเป็นปฐม แลลักษณะต่อนิลกระจกนี้ บังเกิดแต่ปิตตะสมุฏฐาน มีสีอันดำวนดั่งกันหอย คลุมเข้าทับเอาแววจักขุๆ ก็มีมืดเข้าดั่งแดดบด แลมักกระทำให้อาเนกอน มักอยากบริโภคสิ่งของอันเปรี้ยวอันหวานยิ่งนัก ฯ

ถ้าจะแก้ เอาแก่นจันทน์เทศ ผลจันทน์ เทียนจักขุวิหา กานพลู พิมเสน ผลปราชญ์ กายาน ขมิ้นอ้อย ดอกตี่งสิ่งละ ๒ ส่วน พริกไทย ขิงแห้ง สิ่งละกึ่งส่วน เอาแต่ส่วน ๑ ทำเป็นจุนทรณน้ำมะนาวทำแห้งไว้ฝนด้วยน้ำทำใส่จักขุแก้ต่อนิลกระจกหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาโกฐสอเทศ เทียนดำ เทียนขาว รากขี้กาขาว ขมิ้นอ้อย หรดาลกิบทอง ดินถ่านเอาเสมอภาค ทำเป็นจุนทรณด้วยน้ำมะนาวทำแห้งไว้ใส่ตา แก้ต่อนิลกระจกหายดีนัก ฯ

ยานัตถ์เอาเมล็ดในพิทูล ผงลาน หัวเอื้องบก พิมเสน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนทรณ นัตถ์แก้ลมอันให้เสียตแต่งจักขุ บังเกิดในต่อนิลกระจกนั้นหายดีนัก ฯ

ยาทา เอาเมล็ดในมะนาว ใบฝ้ายเทศ ใบฝ้ายไทย เอาเสมอภาค ฝั้นร่ำหัดพอควร บดทาหลังจักขุ แก้ปวดเคืองในต่อนิลกระจกหายดีนัก ฯ

ยาพอก ใบอัญชันทั้งสอง ขมิ้นอ้อย ข้าวสุก เอาเสมอภาคบดพอกแม่เท้าให้ดูกลมทั้งปวง มิให้เล่นขึ้นไปเสียตแต่งจักขุหายวิเศษนัก ฯ

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทำซ้ำเนาเพื่อการค้า

ต่อกระจกแดง

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะประรังลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัย

อันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค กล่าวคือต่อกระจกแดง
นั้นเป็นคำรบ ๒ บังเกิดขึ้นแต่ฝ่าเท้า กระทำให้ปวดเคืองแลให้คันกลาง
ใจเท้าทั่วไปทั้งฝ่าเท้า ให้เท้าร้อนตุงต้องเพลิงแลมกให้ร้อนเนื้อแลผิวหนัง ให้
เมื่อยสันหลังตลอดถึงต้นคอ แลให้เสียดแทงขึ้นไปขมับทั้งสองข้างดังจะแตก กระทำอา
การเป็นๆ หายๆ ดังนี้ประมาณ ๒ เดือน ๓ เดือน แล้วก็ผุดเป็นดวงขึ้นมาทับโอบเอาแววจักษุ
มีสัญญาณดังพระจันทร์ครึ่งซีก จักษุนั้นก็มัวลงทุกวันจนมืดแลมิได้เห็นอันใดดังกล่าวนานี้ ๑
ถ้าจะแก้ เอาเทียนดำ ดองดิง ชิงแห้ง ใบเจตมูลเพลิง เอาเสมอภาค บดสุ่มกระหม่อม แก้มอัน
บังเกิดในต่อกระจกแดงนั้นหายตีนัก ๑ ยาทา เอาเปลือกทองหลางโสมน ข้าวสาร ขมิ้นอ้อย
ดินสอพอง เอาเสมอภาค แทรกฝันทาหลังจักษุ แก้ปวดเคืองฟกบวมต่อกระจกแดงหายตีนัก ๑
ยานัตถุ์ เอาโกฐหัวบัว ชะเอมไทย อบเชยเทศ เปราะหอม ลิ่นทะเล ชิงแห้ง ดีปลี แก้วเกลบ เปี้ยจัน
สังข์ พิมเสน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนนัตถุ์แก้ลมทั้งปวง อันให้เสียดแทงในดวงจักษุ อันเกิดแห่งต่อ
กระจกแดงนั้นหายตีนัก ๑ ยาใส่จักษุ เอาเมล็ดมะกล่ำขาว ผลจิกนา ผลยาง ผลสบ้าลาย เปลือกแค
แดง เม็ดในละหุ่งแดง เมล็ดในส้มป่อย เมล็ดในอัญชันขาว บุกรอก กลอย สังข์ เอาเสมอ
ภาค ทำเป็นจุน เอาน้ำมะนาวเคล้าหมักไว้คืนหนึ่ง แล้วตากแดดให้แห้ง เอาน้ำเอากันก็ได้ น้ำเอื้องแคก็ได้
เป็นกระสายบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำค่างใส่จักษุ แก้ต่อกระจกแดงหายวิเศษนัก ๑ ขนานหนึ่ง เอา
เมล็ดในผักไห่ เมล็ดในมะกล่ำเครือ เมล็ดในอัญชัน เมล็ดในตำลึง ผักเป็ด ใบกระพังโหม
พริกไทย ชิงแห้ง กระเทียม สังข์ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำ
แท่งไว้ละลายด้วยน้ำมะจั่วไว้ ฝนด้วยน้ำท่าใส่จักษุให้แผ่ว แก้ต่อกระจกแดงแลต่อต่างๆ
เป็นที่สุดตามอาจารย์กล่าวไว้ว่าตีนัก ๑

ต่อกระจกแดง

(ศาลาวิมังสา)

๑ ปุณจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค กล่าวคือต่อกระจกแดงนั้น เป็นคาร์บ ๒ บังเกิดขึ้นแต่ฝ่าเท้า กระทำให้ปวดเคืองแลให้คันกลางใจเท้าทั่วไปทั้งฝ่าเท้า ให้เท้าร้อนดุจต้องเพลิง แลมักให้ร้อนเนื้อแลผิวหนัง ให้เมื่อยสันหลังตลอดถึงต้นคอ แลให้เสียตางขึ้นไปขมับทั้งสองข้างดังจะแตก กระทำอาการเป็นๆ หายๆ ดังนี้ประมาณ ๒ เดือน ๓ เดือน แล้วก็ผุดเป็นดวงขึ้นมาทับโอบเอาแววจักขุ มีสัญญาณดังพระจันทร์ครึ่งซีก จักขุนั้นก็มัวลงทุกวันจนมืดแลมิได้เห็นอันใดดังกล่าวมานี้ ฯ

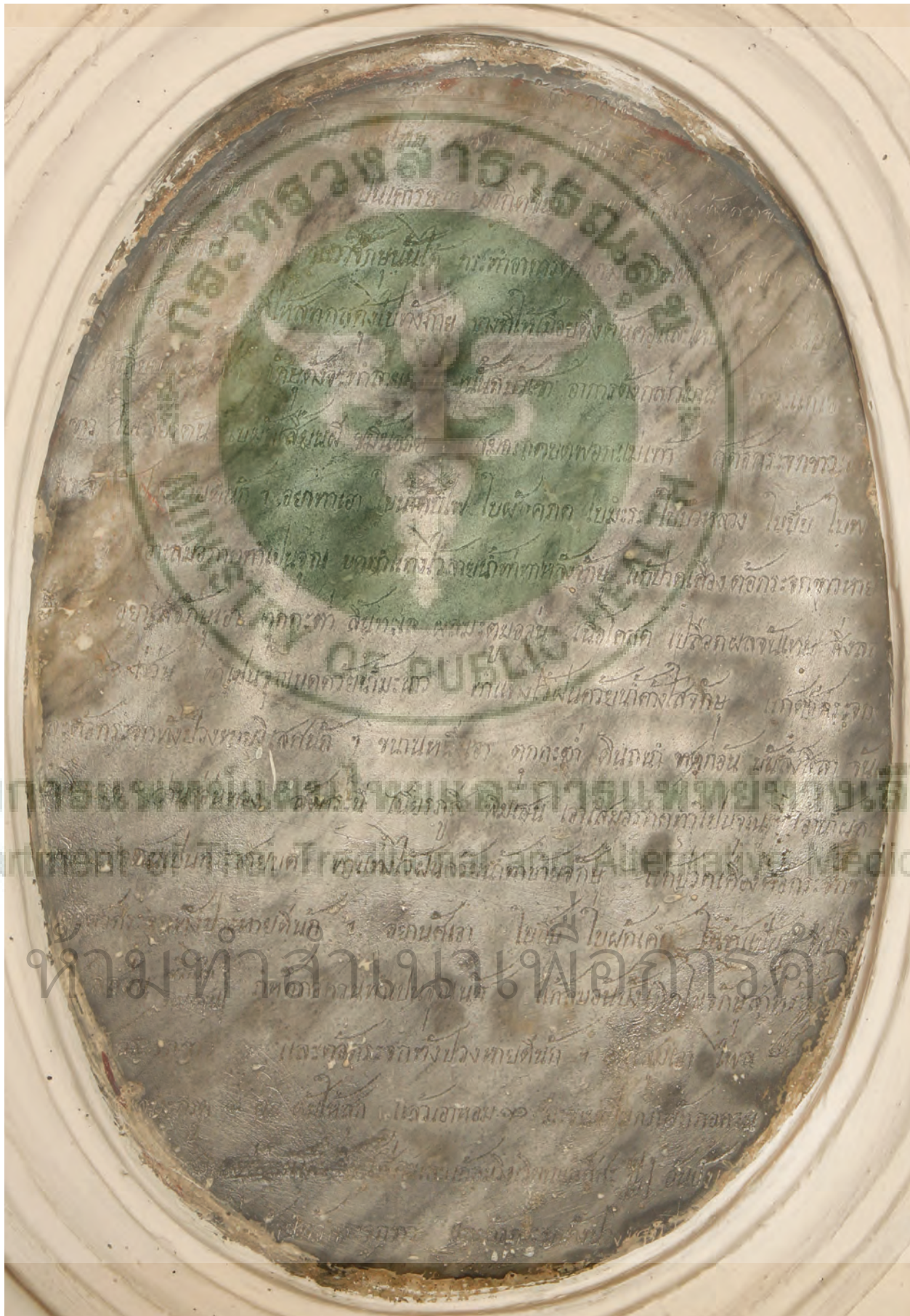
ถ้าจะแก้ เอาเทียนดำ ดองดิง ชิงแห้ง ใบเจตมูลเพลิง เอาเสมอภาค บดสุ่มกระหม่อม แก้มอันบังเกิด ในต่อกระจกแดงนั้นหายดีนัก ฯ

ยาทา เอาเปลือกทองหลางใบมน ข้าวสาร ขมิ้นอ้อย ดินสอพอง เอาเสมอภาค แทรกผันทาหลังจักขุ แก้ปวดเคืองฟกบวมต่อกระจกแดงหายดีนัก ฯ

ยานัตถ์ เอาโกฐหัวบัว ชะเอมไทย อบเชยเทศ เปราะหอม ลิ่นทะเล ชิงแห้ง ดีปลี แก้วกลบ เปี้ยจัน สังข์ พิมเสน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนนัตถ์แก้ลมทั้งปวงอันให้เสียตางในดวงจักขุ อันเกิดแห่งต่อกระจกแดงนั้นหายดีนัก ฯ

ยาใส่จักขุ เอาเมล็ดมะกล่ำขาว ผลจิกนา ผลยาง ผลสะบ้าลาย เปลือกแคแดง เม็ดในละหุ่งแดง เมล็ดในส้มป่อย เมล็ดในอัญชันขาว บุกรอ กลอย สังข์ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน เอาน้ำมะนาวเคล้าหมักไว้คืนหนึ่ง แล้วตากแดดให้แห้ง เอาน้ำเอาคันก็ได้ น้ำเอื้องแคก็ได้ เป็นกระสายบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำค่างใส่จักขุ แก้ต่อกระจกแดงหายวิเศษนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาเมล็ดในผักไห่ เมล็ดในมะกล่ำเครือ เมล็ดในอัญชัน เมล็ดในตำลึง ผักเป็ด ใบกระพังโหม พริกไทย ชิงแห้ง กระเทียม สังข์ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายด้วยน้ำมะจั่วไว้ ฝนด้วยน้ำทำใส่จักขุ ให้แผ่ว แก้ต่อกระจกแดงแลต่อต่างๆ เป็นที่สุด ตามอาจารย์กล่าวไว้ว่าดีนัก ฯ

ต้อกระจกขาว

ต่อกระจกขาว

(ศาลาวิมังสา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าว

ด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค กล่าวคือ
ต่อกระจกขาวนั้นเป็นคำรบ ๓ บังเกิดขึ้นแต่แม่เท้าทั้งสองข้าง กว่าที่จะ
ตั้งดวงขึ้นมาตลอดแววจักขุนั้น ได้กระทำอาการต่างๆ คือให้เมื่อยขึ้นมาตาม
เท้าทั้งสองข้าง บางทีให้สะทกสะตึ่งไปทั้งกาย บางทีให้เมื่อยตึงต้นคอแลให้ปวดศีรษะรุมไป แล้ว
ให้เสียดแทงในดวงจักขุดังจะทำลาย แลจักขุนั้นก็มืดเข้า อาการดังกล่าวมานี้ ฯ ถ้าจะแก้ เอา
เทียนขาว ใบเทียนต้น ใบผักเสี้ยนผี ขมิ้นอ้อย เอาเสมอภาค บดพอกแม่เท้า แก้ต่อกระจกขาวแล
ต่อกระจกทั้งปวงหายดีนัก ฯ ยาหา เอาใบหญ้าหน้าดับไฟ ใบผักคราด ใบมะระ ใบบัวหลวง ใบปิบ ใบพรมมิ
ใบบวบขม เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแห้งไว้ละลายน้ำทำทาหลังจักขุ แก้ปวดเคือง ต่อกระจกขาวหาย
ดีนัก ฯ ยาใส่จักขุ เอาตุ๊กตำ ลั่นทะเล ผลมะตูมอ่อน เนื้อโคสด เปลือกผลจันทน์เทศ สิ่งละส่วน
ดินถ่าน ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาวทำแห้งไว้ ฝนด้วยน้ำค่างใส่จักขุ แก้ต่อกระจกขาว
แลต่อกระจกทั้งปวงหายวิเศษนัก ฯ ขนุนหนึ่ง เอาตุ๊กตำ ดินถ่าน ขาดก้อน บัลลังก์ศิลา จันทน์แดง
ว่านกีบแรด ว่านร้อนทอง สังกรณี เนระพูสี พิมเสน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน เอาน้ำผล
ประคำดีควาย ต้มเป็นกระสายบดทำแห้งไว้ฝนด้วยน้ำทำป้ายจักขุ แก้ปวดเคืองต่อกระจกขาว
แลต่อกระจกทั้งปวงหายดีนัก ฯ ยานัตถ์ เอาใบปิบ ใบผักเค็ด ใบชาแป้น ดีปลี
สิ่งละส่วน พริกไทยร่ำหัด พิมเสนร่ำหัดพอควร ทำเป็นจุน นัตถ์แก้ลมอันบังเกิดในจักขุ สำหรับ
ต่อกระจกขาวและต่อกระจกทั้งปวงหายดีนัก ฯ ยาสุ่ม เอาไพล ๑ ตำลึง
ผลมะกรูด ๓ ผล ต้มให้สุกแล้วเอาหอม ๑ ตำลึง ๑ บาท มะขามเปียกร่ำหัดพอควร
บดสุ่มกระหม่อมแก้ลมขึ้นศีรษะแลแก้ลมวิงเวียนศีรษะ แก้ศีรษะชุน ศีรษะลัม อันบังเกิด
ในจักขุด้วยต่อกระจกขาวแลต่อกระจกทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ต้อกระจกขาว

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค กล่าวคือต้อกระจกขาวนั้น เป็นคัมภีร ๓ บังเกิดขึ้นแต่แม่เท้าทั้งสองข้าง กว่าที่ตั้งดวงขึ้นมาตลอดแววจักขุนั้น ได้กระทำอาการต่างๆ คือ ให้เมื่อยขึ้นมาตามเท้าทั้งสองข้าง บางทีให้สะทกสะดุ้งไปทั้งกาย บางทีให้เมื่อยตึงต้นคอแลให้ปวดศีรษะรุมไป แล้วให้เสียดวงในดวงจักขุดังจะทำลาย แลจักขุนั้นก็มัวเข้า อาการดังกล่าวมานี้ ๓

ถ้าจะแก้ เอาเทียนขาว ใบเทียนต้น ใบผักเสี้ยนผี ขมิ้นอ้อย เอาเสมอภาค บดพอกแม่เท้า แก้วต้อกระจกขาว แลต้อกระจกทั้งปวงหายตั้นัก ๓

ยาทา เอาใบหญ้าน้ำดับไฟ ใบผักคราด ใบมะระ ใบบัวหลวง ใบป๊อบ ใบพรมมิ ใบบวบขม เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำทำทาหลังจักขุ แก้วปวดเคือง ต้อกระจกขาวหายตั้นัก ๓

ยาใส่จักขุ เอาตุ๊กตำ ลิ่นทะเล ผลมะตูมอ่อน เนื้อโคสด เปลือกผลจันทน์เทศ สิ่งละส่วน ดินถนํ้า ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาวทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำค่างใส่จักขุ แก้วต้อกระจกขาวแลต้อกระจกทั้งปวงหายวิเศษนัก ๓

ขนานหนึ่ง เอาตุ๊กตำ ดินถนํ้า ชาดก้อน บัลลังก์ศิลา จันทน์แดง ว่านกีบแรด ว่านร้อนทอง สังกรณี เนระพูสี พิมเสน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน เอาน้ำผลประคำดีควาย ต้มเป็นกระสายบดทำแท่งไว้ฝนด้วยน้ำทำ ป้ายจักขุ แก้วปวดเคืองต้อกระจกขาวแลต้อกระจกทั้งปวงหายตั้นัก ๓ ยานัตถ์ เอาใบป๊อบ ใบผักเค็ด ใบข้าแป้น ดีปลี สิ่งละส่วน พริกไทยร่าหัด พิมเสนร่าหัดพอควร ทำเป็นจุน นัตถ์แก้ลมอันบังเกิดในจักขุ สำหรับต้อกระจกขาว แลต้อกระจกทั้งปวงหายตั้นัก ๓

ยาสุม เอาไพล ๑ ตำลึง ผลมะกรูด ๓ ผล ต้มให้สุกแล้วเอา หอม ๑ ตำลึง ๑ บาท มะขามเปียกร่าหัด พอควรบดสมกระหม่อมแก้ลมขึ้นศีรษะแลแก้ลมวิงเวียนศีรษะ แก้วศีรษะซุน ศีรษะลัม อันบังเกิดในจักขุ ด้วยต้อกระจกขาวแลต้อกระจกทั้งปวงหายตั้นัก ๓

ต้อกระจกเขียว

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าว

ด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค กล่าวคือต้อกระจกเขียวนั้นเป็นคำรบ ๔ อันบังเกิดขึ้นแต่ดวงหลุทัย มีสีเขียวดุจใบบัว อันอ่อน เมื่อแรกจะเกิดขึ้นมานั้น เหตุด้วยเดินทางไปเห็นซึ่งหยากเยื่อและเชือก ไม้อันเล็กก็ดี เห็นเป็นรูขวางอยู่ก็ดี กระทำให้ตกใจกลัว บางทีเห็นเป็นเส้นด้ายและเส้นผมมาผ่านติดห้อยอยู่ที่หลังจักขุ เอามือไปหยิบดู ก็หาถูกเส้นผมไม่ จึงรู้ว่าจักขุนั้นเป็นเอง บางทีอยู่ดีๆ เป็นหึ่งห้อยวาวพรายออกไปจากจักขุก็มี อาการดังนี้ ถ้าเป็นเข้าบ่อยๆ ไปจน เดือน ๑-๒ เดือน จึงตั้งเป็นหมอกควันเข้าทาบแววจักขุครั้งหนึ่ง ตั้งแต่นั้นไปดูสิ่งใดๆ ก็ดี ก็เห็นเป็นแต่ครึ่งซีกแลลักษณะซึ่งกล่าวมานี้ ๑ ถ้าจะแก้ เอาใบกุ่มทั้งสองใบเจตมูลเพลิง ใบฝ้ายทั้งสอง ขมิ้นอ้อย เอาเสมอภาค บดผสมกระหม่อมแก้ลมทั้งปวง แลต้อกระจกเขียวนั้นหาย ดีนัก ๑ ยาทาหลังจักขุ เอาเมลิ็ดในสมอเทศ เมลิ็ดในสมอพิเภก บัลลังก์ศิลา เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ฝนด้วยน้ำท่าแทรกพิมเสน ทาหลังจักขุแก้ปวดเคืองฟกบวม อันบังเกิด ในต้อกระจกเขียวนั้นหายดีนัก ๑ ยาใส่จักขุ เอาพิมเสน ดินถ่าน บัลลังก์ศิลา สมอพิเภก ผลกระวาน กำทวด รากพุทรา รากกระพังโหม ว่านน้ำ ลำพัน หัวหมู พริกไทย ขิงแห้ง กระเทียม ไพล รากข้าเกลือ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน เอาดีจระเข้ ดิงเกลือม ดีตะพานน้ำ เป็นกระสายบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำนมสตรี ซึ่งมีบุตรชายนัยใส่จักขุแก้ต้อกระจกเขียวหายดีนัก ๑ ขนานหนึ่ง เอารากอัญชันทั้งสอง รากขี้กาแดง รากขี้ดมอน สิ่งละส่วน ดินถ่าน ๔ ส่วน ทำเป็นจุนเอาน้ำมะนาวเป็นกระสายบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำท่าใส่จักขุตามสมุฏฐานร้อนแลเย็น ให้แพทย์พิจารณาให้ละเอียด แก่ต้อกระจกเขียวและต้อกระจกทั้งปวงหายดีนัก ๑

ต้อกระจกเขียว

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค กล่าวคือต้อกระจกเขียวนั้น เป็นคำรบ ๔ อันบังเกิดขึ้นแต่ดวงหทัย มีสีเขียวดุจใบบัวอันอ่อน เมื่อแรกจะเกิดขึ้นมานั้น เหตุด้วยเดินทางไปเห็น ซึ่งหยากเยื่อและเชือกไม้อันเล็กก็ดี เห็นเป็นรูขวางอยู่ก็ดี กระทำให้ตกใจกลัว บางทีเห็นเป็นเส้นด้ายและเส้นผม มาผ่านติดห้อยอยู่ที่หลังจักขุ เอามือไปหยิบดูก็หาถูกเส้นผมไม่ จึงรู้ว่าจักขุนั้นเป็นเอง บางทีอยู่ดีๆ เป็นหิ้งห้อยวาว พรายออกไปจากจักขุก็มี อาการดังนี้ ถ้าเป็นเข้าบ่อยๆ ไปจนเดือน ๑-๒ เดือน จึงตั้งเป็นหมอกควันเข้าทับ แววจักขุครึ่งหนึ่ง ตั้งแต่นั้นไปดูสิ่งใดๆ ก็ดี ก็เห็นเป็นแต่ครึ่งซีกแลลักษณะซึ่งกล่าวมานี้ ฯ

ถ้าจะแก้ เอาใบกุ่มทั้งสอง ใบเจตมูลเพลิง ใบฝ้ายทั้งสอง ขมิ้นอ้อย เอาเสมอภาค บดสุ่มกระหม่อม แก้มทั้งปวง แลต้อกระจกเขียวนั้นหายตันทัน ฯ

ยาทาหลังจักขุ เอาเมล็ดในสมอเทศ เมล็ดในสมอพิเภก บัลลังก์ศิลา เอาเสมอภาคทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำท่าแทรกพิมเสน ทาหลังจักขุแก้ปวดเคืองฟกบวม อันบังเกิดในต้อกระจกเขียวนั้นหายตันทัน ฯ

ยาใส่จักขุ เอาพิมเสน ดินถน่ำ บัลลังก์ศิลา สมอพิเภก ผลกระวาน กำหวด รากพุทรา รากกระพังโหม วานน้ำ ลำพัน แห้วหมู พริกไทย ขิงแห้ง กระเทียม ไพล รากข้าวเกลือก เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน เอาดีจระเข้ ดิงเหลือง ดีตะพาน้ำ เป็นกระสายบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำนมสตรีซึ่งมีบุตรชายนั่นใส่จักขุ แก้ต้อกระจกเขียวหายตันทัน ฯ

ขนานหนึ่ง เอารากอัญชันทั้งสอง รากขี้กาแดง รากขัดมอน สิ่งละส่วน ดินถน่ำ ๔ ส่วน ทำเป็นจุน เอาน้ำมะนาวเป็นกระสายบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำท่าใส่จักขุตามสมุฏฐานร้อนแลเย็น ให้แพทย์พิจารณาให้ละเอียด แก่ต้อกระจกเขียวและต้อกระจกทั้งปวงหายตันทัน ฯ

ต้อกระจกเหลือง

ต่อกระຈกเหลืออง

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าว

ด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักษุโรค กล่าว

คือต่อกระຈกเหลือองนั้นเป็นคำรบ ๕ บังเกิดขึ้นเพื่อปิดตะสมฐาน

ดุจจักษุไก่อกระทำอาการให้เมื่อยตัว บิดตัวไปมา แต่หายๆ เป็นๆ อยู่ดังนี้

แสนานไปถึง ๙ เดือน ๑๐ เดือนสี่เหลืออง

นั้นมาทับเอาจักษุข้างล่าง จะแลลงไปเบื้องต่ำก็มิได้เห็นชัดว่าสิ่งอันใด ถ้าแล

ไปเบื้องบนจึงเห็นชัดว่าสิ่งอันนั้นๆ แลจักษุนั้นก็มัวไปทุกวัน トラบเท่าเม็ด มิได้เห็น

สิ่งอันใดเลย ฯ ถ้าจะแก้ เอาดอกมะลิ ดอกพิกุล ดอกกระดังงา เอาเสมอภาค ดินประสิว

ขาวร่าหัดพอควร บดสุมกระหม่อม แก้มอันบังเกิดขึ้นในต่อกระຈกเหลือองหายตีนัก ฯ ยาทาหลังจักษุ

เอาเมล็ดในสมอไทย บัลลังก์ศิลา หินหิวปลาช่อน เปี้ยผู้ ขมิ้นอ้อย เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำ

แท่งไว้ฝนทาหลังจักษุ แก้ปวดเคืองต่อกระຈกเหลือองหายตีนัก ฯ ยาใส่จักษุ เอาชะมดเชียง

พิมเสน ฤษณา กระลำพัก แก้วผลึก กระดองเต่า ผลพิลังกาสา ดอกตำลึง สังข์ ดินถนำ เอาเสมอ

ภาคทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ฝนด้วยน้ำมะลิใส่จักษุ แก้ต่อกระຈกเหลือองหายตีนัก ฯ ยานัตถ์ เอาเมล็ดในพิ

กุล ผงลาน หัวเอื้องม้า พิมเสน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนนัตถ์แก้มอันบังเกิดในต่อกระຈกเหลืออง

แลต่อกระຈกทั้งปวงหายวิเศษนัก ฯ ยาแผ้วจักษุ เอาโกฐสอ โกฐเขมา เทียนสัตตบุษย์ ผลจันทน์

ดอกจันทน์ แก่นจันทน์เทศ กานพลู ผลกระวาน พริกไทย ดีปลี ชิงแห้ง กะทือ ไพล กระชาย ขมิ้นอ้อย

สังข์เผา ดินถนำ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาวทำแท่งไว้ฝนด้วยน้ำ

ทำใส่จักษุ แก้ต่อกระຈกเหลือองแลต่อทั้งปวงหายตีนัก ฯ ยาพอก เอาใบเข็ม

ขาว หางปลาช่อนเผา สารส้ม เอาเสมอภาค บดพอกแม่เท้า

ให้ตุกลมอันกำเรียบขึ้นไปนั้นให้สงบลง แก้ต่อกระຈกเหลืออง

หายวิเศษนัก ฯ

ต่อกระจกเหลือง

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค กล่าวคือต่อกระจกเหลืองนั้น เป็นคำรบ ๕ บังเกิดขึ้นเพื่อปิดตะสมุฏฐานดุจจักขุเก้ กระทำอาการให้เมื่อยตัว ปิดตัวไปมา แต่หายๆ เป็นๆ อยู่ดังนี้ แลนานไปถึง ๙ เดือน ๑๐ เดือน สีเหลืองนั้นมาทับเอาจักขุข้างล่าง จะแลลงไปเบื้องต่ำก็มีได้เห็นชัดว่าสิ่งอันใด ถ้า แลไปเบื้องบนจึงเห็นชัดว่าสิ่งอันนั้นๆ แลจักขุนั้นก็มัวไปทุกวัน トラบเท่ามิดมิได้เห็นสิ่งอันใดเลย ฯ

ถ้าจะแก้ เอาดอกมะลิ ดอกพิกุล ดอกกระดังงา เอาเสมอภาค ดินประสิ่วขาวร่ำหัดพอควร บดสุ่ม กระทบ่อม แก้มอันบังเกิดขึ้นในต่อกระจกเหลืองหายตีนัก ฯ

ยาทาหลังจักขุ เอาเมล็ดในสมอไทย บัลลังก์ศิลา หินห้วยปลาซ่อน เปี้ยผู้ ขมิ้นอ้อย เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน บดทำแท่งไว้ฝนทาหลังจักขุ แก้ปวดเคืองต่อกระจกเหลืองหายตีนัก ฯ

ยาใส่จักขุ เอาชะมดเชียง พิมเสน กฤษณา กระลำพัก แก้วผลึก กระดองเต่า ผลพิลังกาสา ดอกตำลึง สังก์ ดินถนํ้า เอาเสมอภาคทำเป็นจุน บดทำแท่งไว้ฝนด้วยน้ำมะลิใส่จักขุ แก้ต่อกระจกเหลืองหายตีนัก ฯ

ยานัตถ์ เอาเมล็ดในพิกุล ผงลาน หัวเอื้องม้า พิมเสน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนนัตถ์ แก้มอันบังเกิด ในต่อกระจกเหลืองแลต่อกระจกทั้งปวงหายวิเศษนัก ฯ

ยาแผ้วจักขุ เอาโกฐสอ โกฐเขมา เทียนสัตตบุษย์ ผลจันทน์ ดอกจันทน์ แก่นจันทน์เทศ กานพลู ผลกระวาน พริกไทย ดีปลี ขิงแห้ง กะทือ ไพล กระชาย ขมิ้นอ้อย สังก์เฒ่า ดินถนํ้า เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน บดด้วยน้ำมะนาวทำแท่งไว้ฝนด้วยน้ำทว่าใส่จักขุ แก้ต่อกระจกเหลืองแลต่อทั้งปวงหายตีนัก ฯ

ยาพอก เอาใบเข็มขาว ทางปลาซ่อนเฒ่า สารส้ม เอาเสมอภาค บดพอกแม่เท้าให้ตุ่มลมอันกำเริบขึ้นไปนั้น ให้สงบลง แก้ต่อกระจกเหลืองหายวิเศษนัก ฯ

ต้อกระจกปรอท

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วย

นัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักษุโรค กล่าวคือต้อกระจก
ปรอทนั้นเป็นคำรบ ๖ อันบังเกิดขึ้นมาแต่ชายตบ กระทำให้เมื่อยทั่ว
สารพวงค์กาย มักให้แน่นหน้าอกแลมักให้หิว ทำการสิ่งใดมีแต่เมื่อยหอบ เป็น
ต้น ลักษณะดังนี้ ถ้าเป็นนานมาถึงปีหนึ่ง ๒ ปี ๓ ปี ก็ดี จึงตั้งเงาเข้าทาบเอาแวจักษุเป็นดวงกลม
อยู่ดูสิ่งใดมิได้เห็น ฯ ถ้าจะแก้ เอาเทียนดำส่วน ๑ เจตมูล ๒ ส่วน เอาดินประสีขาวร่ำหัด
พอคาว บดสุ่มกระหม่อม แก้มอันบังเกิดในต้อกระจกปรอทแลต้อกระจกทั้งปวงหายดีนั้ก ฯ
ยาใส่จักษุ เอาชิน ๑ บาท ตั้งไฟให้ละลายปลงไว้ให้เย็น เอาปรอท มหาหิงค์ สิ่งละ ๑ บาท ใส่
ลงกรวนให้กินกันแล้วจึงเอาน้ำหมากดิบ น้ำคาวหอยโข่ง เอาเท่ากันเป็นกระสายบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำ
เพ็ญเดือน ๑๒ ใส่จักษุแก้ต้อกระจกปรอท แลต้อกระจกทั้งปวงหายดีนั้ก ฯ ยาแผ้วจักษุ
เอากระเทียม ดีปลี หอมแดง สิ่งละส่วน ดินถนนำ ๓ ส่วน ถ้าจะให้เย็นเอาดินถนนำ ๖ ส่วน
ทำเป็นจุณบดด้วยน้ำมะนาวทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำทำใส่จักษุ แก้ต้อกระจกปรอทแลต้อ
กระจกทั้งปวงหายดีนั้ก ฯ ยานัตถ์ เอาผงลาน พริกไทย ชิงแห้ง ดีปลี กระเทียม หอม
แดง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุณ นัตถ์แก้มอันบังเกิดในต้อกระจกปรอทแลต้อกระจก
ทั้งปวงหายดีนั้ก ฯ ยาภายใน เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า กานพลู สิ่งละส่วน
เจตมูลเพลิง รากข้าพลู สะค้าน ชิงแห้ง ดีปลี รากมะกรูด รากมะนาว
รากมะตูม รากมะหาด เหง้าหญ้าชันกาด ยาข้าวเย็นทั้งสอง แก่นสน แก่นขี้เหล็ก
แก่นแสมทั้งสอง รากคนทีสอ สิ่งละ ๔ ส่วน ต้มตามวิธีให้กิน แก้มอันบังเกิดในต้อกระจก
ปรอทแลต้อกระจกทั้งปวงหายดีนั้ก ฯ ยาพอกแม่เท้า เอาใบประคำไก่ ใบสมอทะเล
อกเต่านา ชิงแห้ง ไพล เอาเสมอภาค บดพอกแม่เท้าชักลม
ในต้อกระจกปรอทหายดีนั้ก ฯ

ต่อกระจกปรอท

(ศาลาวิมังสา)

๑ ปุณะจะประัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค กล่าวคือต่อกระจกปรอทนั้น เป็นคำรบ ๖ อันบังเกิดขึ้นมาแต่ชายดัย กระทำให้เมื่อยทั่วสารพวงค์กาย มักให้แน่นหน้าอกแล้มกให้หิว ทำการสิ่งใดมีแต่เมื่อยหอบ เป็นต้น ลักษณะดังนี้ ถ้าเป็นนานมาถึงปีหนึ่ง ๒ ปี ๓ ปี ก็ดี จึงตั้งเงาเข้าทาบเอาแววจักขุเป็นดวงกลมอยู่ดูสิ่งใดมิได้เห็น ฯ

ถ้าจะแก้ เอาเทียนดำส่วน ๑ เจตมูล ๒ ส่วน เอาดินประสีขาวร่ำหัดพอควร บดสุ่มกระหม่อม แก้ม อันบังเกิดในต่อกระจกปรอทแลต่อกระจกทั้งปวงหายตีนัก ฯ

ยาใส่จักขุ เอาชิน ๑ บาท ตั้งไฟให้ละลายปลงไว้ให้เย็น เอาปรอท มหาหิงค์ สิ่งละ ๑ บาท ใส่ลงกวนให้กินกันแล้วจึงเอาน้ำหมากดิบ น้ำควาหอยโข่ง เอาเท่ากันเป็นกระสายบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำเพ็ญเดือน ๑๒ ใส่จักขุแก้ต่อกระจกปรอท แลต่อกระจกทั้งปวงหายตีนัก ฯ

ยาแผ้วจักขุเอา กระเทียม ดีปลี หอมแดง สิ่งละส่วน ดินลน้า ๓ ส่วน ถ้าจะให้เย็นเอาดินลน้า ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาวทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำทำใส่จักขุ แก้ต่อกระจกปรอทแลต่อกระจกทั้งปวงหายตีนัก ฯ

ยานัตถ์ เอาผงลาน พริกไทย ขิงแห้ง ดีปลี กระเทียม หอมแดง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน นัตถ์แก้แลม อันบังเกิดในต่อกระจกปรอทแลต่อกระจกทั้งปวงหายตีนัก ฯ

ยาภายใน เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า กานพลู สิ่งละส่วน เจตมูลเพลิง รากข้าพลู สะค้าน ขิงแห้ง ดีปลี รากมะกรูด รากมะนาว รากมะตูม รากมะหาด เหง้าหญ้าชันกาด ยาข้าวเย็นทั้งสอง แก่นสน แก่นขี้เหล็ก แก่นแสม ทั้งสอง รากคนทีสอ สิ่งละ ๔ ส่วน ต้มตามวิธีให้กิน แก้มอันบังเกิดในต่อกระจกปรอทแลมทั้งปวงหายตีนัก ฯ

ยาพอกแม่เท้า เอาใบประคำไก่ ใบสมอทะเล ออกเต้านา ขิงแห้ง ไพล เอาเสมอภาค บดพอกแม่เท้า ชักลม ในต่อกระจกปรอทหายตีนัก ฯ

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

ตำราจกแวนกยุง

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วย

นัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค กล่าวคือตำราจก

แวนกยุงนั้นเป็นคำรบ ๗ อันบังเกิดขึ้นมาจากทรงอก

กระทำอาการให้เมื่อยทุกข้อดังจะหลุด ให้ครันตัวแลมกบิตตัวไปมา

แลให้บังเกิดโทษะโมหะ แลให้มันตึงศีรษะเนื่องๆ ลักษณะดังกล่าวมานี้ ถ้านานไป

เป็นคว้นพัดเอาแววจักขุ เป็นดังแวนกยุง แลจักขุนั้นก็มัวไป ๑ ถ้าจะแก้ เอาดิน

ประสิ้วขาวส่วน ๑ เมล็ดในมะละกอ หัวผักกาด สิ่งละ ๒ ส่วน บดสุ่มกระหม่อม แก่ตำราจก

จกแวนกยุงหายตีนัก ๑ ยาทาหลังจักขุ เอาสารส้ม ๑ สลึง ตั้งไฟให้คว้าง แลเอาแป้งอำพัน ๑ สลึง

กวนให้เป็นจุณ ใส่ลงในสารส้มทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำมะนาวแทรกสนิมเหล็กกรมคว้น

เทียนให้ทั่ว ทาหลังจักขุแก่ตำราจกแวนกยุง ซึ่งกระทำให้ปวดเคืองแลตำราจกทั้งปวงหาย

วิเศษนัก ๑ ยาใส่จักขุ เอาเทียนดำ เทียนขาว มหาหิงค์ ดีปลี พริกไทย ชิงแห้ง รากอัญชันขาว เอา

เสมอภาคทำเป็นจุณเอาน้ำผึ้งเป็นกระสาย บดทำแท่งไว้ฝนด้วยน้ำดอกมะลิสด ใส่จักขุแก่ตำ

ราจกแวนกยุงหายตีนัก ๑ ยาใส่จักขุทั้งกัด ทั้งแผ้ว เอาโกฐหัวบัว โกฐเขมา พิมเสน บัลลังก์ศิลา ตรีภูก

ตรีผลา รากพุท แห้วหมู รากขมิ้น รากทองหลางใบมน รากตำลึงตัวผู้ รากกระ

พังโหม รากย่านาง ว่านน้ำ เปราะหอม ไพล ข่าตาแดง ขมิ้นอ้อย ผลกระวาน กานพลู

เอาเสมอภาคทำเป็นจุณ เอาตึงเหลื่อม ดีจระเข้ เป็นกระสาย บดทำแท่งไว้ฝนด้วยน้ำทำใส่จักขุ

แก่ตำราจกแวนกยุงแลตำราจกทั้งปวงหายตีนัก ๑ ยานัตถ์ เอาชะมดเชียง

พิมเสน ตึงเหลื่อม การบูร เนระพูสี ชิงแห้ง ดีปลี ตุ๊กกะตำ ดีจระเข้

เอาเสมอภาค ทำเป็นจุณ นัตถ์แก้ลมอันบังเกิดในตำราจกแวนกยุงนั้นหายตีนัก ๑

ยาภายใน เอาโกฐสอ โกฐเขมา เทียนดำ กานพลู สิ่งละส่วน

พริกไทย รากสามสิบ สิ่งละ ๒ ส่วน บดละลายน้ำกินหนัก ๑ สลึง

แก่ตำราจกแวนกยุงหายตีนัก ๑

ตำราจกแวนกยุง

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค กล่าวคือตำราจกแวนกยุง นั้นเป็นคำรบ ๗ อันบังเกิดขึ้นมาจากทรวงอก กระทำอาการให้เมื่อยทุกข้อดังจะหลุด ให้ครั่นตัวแลมักบิดตัวไปมา แลให้บังเกิดโทษโสมพะนะ แลให้มันตึงศีรษะเนื่องๆ ลักษณะดังกล่าวมานี้ ถ้านานไปเป็นคว้นพัดเอาแววจักขุเป็นดัง แวนกยุง แลจักขุนั้นก็มัวไป ฯ

ถ้าจะแก้ เอาดินประสิวขาวส่วน ๑ เมล็ดในมะละกอ หัวผักกาด สิ่งละ ๒ ส่วน บดสุมกระหม่อม แก้ตำราจกแวนกยุงหายดีนัก ฯ

ยาทาหลังจักขุ เอาสารส้ม ๑ สลึง ตั้งไฟให้คว้าง แลเอาแบ่งอำพัน ๑ สลึง กวนให้เป็นจุน ใส่ลงในสารส้ม ทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำมะนาวแทรกสนิมเหล็กจนคว้นเทียนให้ทั่ว ทาหลังจักขุ แก้ตำราจกแวนกยุง ซึ่งกระทำให้ ปวดเคือง แลตำราจกทั้งปวงหายวิเศษนัก ฯ

ยาใส่จักขุ เอาเทียนดำ เทียนขาว มหาหิงค์ ดีปลี พริกไทย ขิงแห้ง รากอัญชันขาว เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน เอาน้ำผึ้งเป็นกระสาย บดทำแท่งไว้ฝนด้วยน้ำดอกมะลิสด ใส่จักขุแก้ตำราจกแวนกยุงหายดีนัก ฯ

ยาใส่จักขุทั้งกัด ทั้งแผ้ว เอาโกฐหัวบัว โกฐเขมา พิมเสน บัลลังก์ศิลา ตรีกฎุ ตรีผลา รากพุท แห้วหมู รากขัดมอน รากทองหลางใบมน รากตำลึงตัวผู้ รากกระพังโหม รากย่านาง ว่านน้ำ เปราะหอม ไพล ข้าตาแดง ขมิ้นอ้อย ผลกระวาน กานพลู เอาเสมอภาคทำเป็นจุน เอาดีงูเหลือม ดีจระเข้เป็นกระสาย บดทำแท่งไว้ฝนด้วย น้ำท่า ใส่จักขุแก้ตำราจกแวนกยุงแลตำราจกทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ยานัตถ์ เอาชะมดเชียง พิมเสน ดีงูเหลือม การบูร เนระพูสี ขิงแห้ง ดีปลี ตูกตำ ดีจระเข้ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน นัตถ์แก้ลมอันบังเกิดในตำราจกแวนกยุงนั้นหายดีนัก ฯ

ยาภายใน เอาโกฐสอ โกฐเขมา เทียนดำ กานพลู สิ่งละส่วน พริกไทย รากสามสิบ สิ่งละ ๒ ส่วน บดละลายน้ำกินหนัก ๑ สลึง แก้ตำราจกแวนกยุงหายดีนัก ฯ

ต้อวิงกระจก

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าว

ด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักษุโรค กล่าว

คือต้อวิงกระจก นั้นเป็นคำรบ ๘ บังเกิดขึ้นมาแต่รากขวัญ มักกระ

ทำให้ขบเซาหวานอน ให้วังเวียนศีรษะเป็นกำลัง จะดูสิ่งอันใดก็เวียนไป

บางทีดูจแสงหวีบินออกไปจากจักษุ จักษุก็มัวไปทุกๆ วัน จนแลดูสิ่งอันใดมิ

ได้เห็นแลลักษณะต้อวิงกระจกนี้เป็นอดิสัยโรค รักษาไม่หาย ถ้าบังเกิดขึ้นแก่บุค

คลผู้ใด ท่านว่าโบราณกรรมมาถึงผู้นั้น อาจารย์กล่าวไว้ให้รักษาไปตามบุญ โดยนัย

สรรพคุณ ซึ่งท่านประกอบไว้ในก่อนเป็นตำราสืบๆ กันมาดังนี้ ฯ ยาสุม เอยอดดล้าโพง

แดง ๗ ยอด เมล็ดพันธุ์ผักกาด ขิงสด ดีปลี เอาสิ่งละพอควร บดสุ่มกระหม่อมไว้ปล่อง

กลาง แก้วต้อวิงกระจกซึ่งกระทำให้ปวดเคืองหายตั้นัก ฯ ยาพาหลังจักษุ เอาเทียนทั้งห้า

ขมิ้นอ้อย เม็ดในมะนาว ใบฝ้ายทั้งสอง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ พาหลังจักษุแก้ว

ปวดเคืองแลแก้บวมในต้อวิงกระจกหายตั้นัก ฯ ยาใส่จักษุ เอาพิมเสน ผลจันทร์ กฤษณา ขอน

ดอก รากผักคราด แก่นจันทร์ ตูกตำ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนเอาน้ำดีจระเข้เป็นกระสาย

บดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำผึ้งใส่จักษุ แก้วต้อวิงกระจกหายตั้นัก ฯ ยาแผ้วจักษุ เอาว่านเปราะ

หอมแดง สมุลแว้ง ตูกตำ ดินถน้า เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาวทำแท่ง

ไว้ ฝนด้วยน้ำทำใส่จักษุ แก้วต้อวิงกระจกหายตั้นัก ฯ ยานัตถ์ เอาพริกไทย ขิงแห้ง ดี

ปลี ลิ่นทะเล ดีจระเข้ การบูร น้ำประสานทอง ว่านน้ำ ว่านเปราะ ตีนตุ๊กตุ

ชะมดเชียง พิมเสน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน นัตถ์แก้ลมอันบังเกิดในต้อวิงกระจก

หายตั้นัก ฯ ยาภายใน เอาเทียนทั้งห้า กุ่มทั้งสอง มะรุม ข่าหลวง

ข่าลิง ขมิ้นทั้งสอง รากชิงชี ใบคนที่สอ ใบหนาด ใบกะเพรา

สิ่งละส่วน มหาหิงค์ ๑๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำมะ

กรูดกิน ๑ สลึง แก้ลมอันบังเกิดในจักษุ ต้อวิงกระจก

นั้นหายดีวิเศษนัก ฯ

ต้อวียงกระจก

(ศาลาวิมังสา)

๑ ปุณจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค กล่าวคือต้อวียงกระจก นั้นเป็นคำรบ ๘ บังเกิดขึ้นมาแต่รากขวัญ มักกระทำให้ขบเซาหาวนอน ให้วงเวียนศีรษะเป็นกำลัง จะดูสิ่งอันใด ก็เวียนไปบางที่ดูแมลงหวี่บินออกไปจากจักขุ จักขุก็มัวไปทุกๆ วัน จนแลดูสิ่งอันใดมิได้เห็น แลลักษณะ ต้อวียงกระจกนี้เป็นอติสยโรค รักษาไม่หาย ถ้าบังเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ใด ท่านว่าโบราณกรรมมาถึงผู้นั้น อาจารย์กล่าวไว้ให้รักษาไปตามบุญ โดยนัยสรรพคุณ ซึ่งท่านประกอบไว้ในก่อนเป็นตำราสืบๆ กันมาดังนี้ ฯ

ยาสุม เอายอดลำโพแดง ๗ ยอด เมล็ดพันธุ์ผักกาด ขิงสด ดีปลี เอาสิ่งละพอควร บดสุมกระหม่อมไว้ ปล่องกลาง แก่ต้อวียงกระจกซึ่งกระทำปวดเคืองหายดีนัก ฯ

ยาทาหลังจักขุ เอาเทียนทั้งห้า ขมิ้นอ้อย เมล็ดในมะนาว ใบฝ้ายทั้งสอง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน บดทำแท่งไว้ ทาหลังจักขุแก้ปวดเคืองแลแก้บวมในต้อวียงกระจกหายดีนัก ฯ

ยาใส่จักขุ เอาพิมเสน ผลจันทร์ กฤษณา ขอนดอก รากผักคราด แก่นจันทร์ ตูกตำ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน เอน้ำดีจระเข้ เป็นกระสายบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำผึ้งใส่จักขุ แก่ต้อวียงกระจกหายดีนัก ฯ

ยาแผ้วจักขุ เอาว่านเปราะ หอมแดง สมุลแว้ง ตูกตำ ดินถ่าน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาว ทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำทำใส่จักขุ แก่ต้อวียงกระจกหายดีนัก ฯ

ยานัตถ์ เอาพริกไทย ขิงแห้ง ดีปลี ลิ้นทะเล ดีจระเข้ การบูร น้ำประสานทอง ว่านน้ำ ว่านเปราะ ตินตุ้ดตู ชะมดเชียง พิมเสน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน นัตถ์แก้ลมอันบังเกิดในต้อวียงกระจกหายดีนัก ฯ

ยาภายใน เอาเทียนทั้งห้า กุ่มทั้งสอง มะรุม ข่าหลวง ข่าลิง ขมิ้นทั้งสอง รากชิงชี ใบคนทีสอ ใบหนาด ใบกะเพรา สิ่งละส่วน มหาหิงค์ ๑๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำมะกรูดกิน ๑ สลึง แก้ลมอันบังเกิดในจักขุ ต้อวียงกระจกนั้นหายดีวิเศษนัก ฯ

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

ต่อเศษกระจก

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่ง

ใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักษโรค กล่าวคือต่อเศษกระจกนั้น

เป็นคำรบ ๙ บังเกิดขึ้นแต่ชั่วตบ กระทำอาการให้ยอกหน้าอกปลาบๆ

ตั้งบุคคลเอาเข็มมาแทง บางทีเสียดชายโครงทั้ง ๒ ข้าง บางทีให้เมื่อยต้นคอ

ปวดศีรษะ ปวดจักษดังจะแตก ลักษณะดังกล่าวมานี้ ถ้านานไปหลายเดือน จึงตั้งดวงกลม ดุจ

เม็ดมะกล่ำเครือ ออกทับเอาแววจักษๆ นั้นก็มัวลงทุกวันๆ トラบเท่ามิได้เห็นอันใดอันหนึ่ง อัน

ว่าลักษณะต่อเศษกระจกนี้ อาจารย์ท่านกล่าวไว้ว่า เป็นอติสยโรครักษาไม่หาย ถ้าบังเกิดขึ้น

แก่บุคคลผู้ใด ว่าเป็นโบราณกรรมมาถึงผู้นั้น แต่ต่อ ๙ ประการ ซึ่งกล่าวแล้วในก่อนนั้น-

เป็นอสาทยะโรค

รักษายากนัก บังเกิดแต่กองวาโยโลหิตระคนกัน ท่านจัดเป็นตริโทษ ดังนี้ ฯ ในที่นี้จะกล่าวแต่-

สรรพยา แก่ต่อเศษ

กระจกสืบทต่อไป ยาสุเมอา เจตมูลเพลิง รากข้าก้าทั้ง ๒ ดอกดิ่ง สิ่งละส่วน เทียนดำ ๒ ส่วน

บดสุเมกระหม่อม แก้ลมอันบังเกิดสำหรับต่อเศษกระจกวิเศษนัก ฯ ยาทาจักษ เอาใบ

หมากดิบน้ำค้ำ ใบตำลึงแฉก ใบถอบแถบ ใบผักหวานบ้าน เอาเสมอภาค บดทาหลังจักษ

แก้ปวดเคื่อง แก้บวมต่อเศษกระจกนั้นดีนัก ฯ ยาใส่จักษ เอาพิมเสน ดินถนนำ เปลือกมะไฟ

รากมะกล่ำเครือ เม็ดโนมะกล่ำขาว ผลโศก จันทน์แดง เปราะหอม รากพุทซ้อน ขมิ้นอ้อย ไพล

สิ่งละส่วน บัลลังก์ศิลา ๒ ส่วน ตุ๊กต่า ๓ ส่วน ทำเป็นจุน เอาเม็ดมะกล่ำตัน เม็ดมะกล่ำเครือ-

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

ทุบแช่น้ำทำไว้เป็นกระสายบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำทำใส่จักษ แก่ต่อเศษกระจกหายดีนัก ฯ

ยานัตถ์ เอาพิมเสน ไพล ยาเพชรบุรี ดิงูเหลื่อม เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน นัตถ์แก้ลมอันบังเกิด

ในต่อเศษกระจกดีนัก ฯ ยาแก้ภายใน เอาบอระเพ็ด เปล้าน้อย หอมแดง พริกไทย

ชิงแห้ง ดีปลี ผลข้าพลุ เจตมูลเพลิง สะค่าน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำ

เปลือกมะรุ้มต้มตามวิธีให้กินหนัก ๑ สลึง แก่สรรพลมทั้งปวง เกิดขึ้นในจักษสำหรับ

ต่อเศษกระจกหายดีวิเศษนัก ฯ

ต่อเศษกระจก

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค กล่าวคือต่อเศษกระจกนั้น เป็นคำรบ ๙ บังเกิดขึ้นแต่ชั่วดับ กระทำอาการให้ยอกหน้าอกปลาบๆ ดังบุคคลเอาเข็มมาแทง บางทีเสียชยโครง ทั้ง ๒ ข้าง บางทีให้เมื่อยต้นคอ ปวดศีรษะ ปวดจักขุดังจะแตก ลักษณะดังกล่าวมานี้ ถ้านานไปหลายเดือนจึงตั้งดวงกลมดุจเมล็ดมะกล่ำเครือออกทับเอาแววจักขุๆ นั้นก็มัวลงทุกวันๆ ตราบเท่ามิได้เห็นอันใดอันหนึ่ง อันว่าลักษณะต่อเศษกระจกนี้ อาจารย์ท่านกล่าวไว้ว่า เป็นอดิสัยโรครักษาไม่หาย ถ้าบังเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ใดว่าเป็นโบราณกรรมมาถึงผู้นั้น แต่ต่อ ๙ ประการ ซึ่งกล่าวแล้วในก่อนนั้น เป็นอสาทยะโรครักษายากนัก บังเกิดแต่กองวาโยโลหิตระคนกัน ท่านจัดเป็นตรีโทษ ดังนี้ ฯ

ในที่นี้จะกล่าวแต่สรรพยา แก่ต่อเศษกระจกสืบต่อไป ยาสุเมอา เจตมูลเพลิง รากข้ากาทั้ง ๒ ดอกตั้งสิ่งละส่วน เทียนดำ ๒ ส่วน บดสุ่มกระหม่อม แก้มอันบังเกิดสำหรับต่อเศษกระจกวิเศษนัก ฯ

ยาทาจักขุ เอาใบหมากดิบน้ำค่าง ใบตำลึงแฉก ใบถอบแถบ ใบผักหวานบ้าน เอาเสมอภาค บดทาหลังจักขุแก้ปวดเคือง แก้บวมต่อเศษกระจกนั้นดีนัก ฯ

ยาใส่จักขุ เอาพิมเสน ดินถน่ำ เปลือกมะไฟ รากมะกล่ำเครือ เมล็ดโนมะกล่ำขาว ผลโศก จันทน์แดง เปราะหอม รากพุทซ้อน ขมิ้นอ้อย ไพล สิ่งละส่วน บัลลังก์ศิลา ๒ ส่วน ตึกดำ ๓ ส่วน ทำเป็นจุน เอาเมล็ดมะกล่ำต้น เมล็ดมะกล่ำเครือ เมล็ดมะกล่ำดำ มาทุบแช่น้ำทำไว้เป็นกระสายบดทำแห้งไว้ ผนด้วยน้ำทำใส่จักขุ แก้ต่อเศษกระจกหายดีนัก ฯ

ยานัตถ์ เอาพิมเสน ไพล ยาเพชรบุรี ดิงเหลื่อม เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน นัตถ์แก้ลมอันบังเกิดในต่อเศษกระจกดีนัก ฯ

ยาแก้ภายใน เอาบอระเพ็ด เปล้าน้อย หอมแดง พริกไทย จิงแห้ง ดีปลี ผลข้าพลู เจตมูลเพลิง สะค้าน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำเปลือกมะรุ้มต้มตามวิธีให้กินหนัก ๑ สลึง แก้สรรพลมทั้งปวง เกิดขึ้นในจักขุสำหรับต่อเศษกระจกหายดีวิเศษนัก ฯ

ต่อนื้อ

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วย

นัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค กล่าวคือต้อทั้งหลายอัน
เศษจากต้อกระจกทั้ง ๙ ประการ ในเบื้องต้นโดยนัยอาจารย์ท่านกล่าวมา
แล้วแต่หลังนั้นสืบต่อไป อันว่า ลักษณะอาการต้อทั้ง ๙ จำพวกนี้ มีประเภทย่อย
คือต้อเนื้อเป็นต้น แลต้อกันหอยเป็นที่สุด อันนี้เป็นต้อภายนอก เกิดแต่กองวาโย กองโลหิต-
กองกำเดาระคน

กันให้โทษ ฯ ถ้าเป็นในเดือน ๑ เป็นยาปยะโรค จัดเป็นเอกโทษ ฯ ถ้าเป็นจน ๒ เดือน ๓
เดือน ขึ้นไปจนถึง ๖ เดือน เป็นอสาทยะโรค จัดเป็นทุณโทษ ฯ ถ้านานไปเป็นปี ๑ เป็นอติ
สัยโรค จัดเป็นตรีโทษ เพราะเหตุว่าเข้าตั้งอยู่ในระหว่างมหาสนธิบาตนั้นแล้ว ตามอาจารย์ท่านกล่าวไว้
ดังนี้ ฯ ในที่นี้จะว่าด้วยลักษณะจักขุโรค กล่าวคือต้อนั้นก่อนเป็นคำรบ ๑๐ บังเกิดขึ้นแต่ดวงหทัย
เป็นต้อขึ้นเนื้อทับเข้ามาถึงวงตาดำ กระทำให้ปวดเคืองฟกบวม มีสีอันแดง ลืมจักขุมิขึ้นดังกล่าวมานี้ ฯ

ถ้าจะแก้ เอาใบลำโพงกล่าวก้ามมือ ๑ เมล็ดพันธุ์ผักกาด พริกไทย ดีปลี ขิงสด รำหัดพอควร
บดสุ่มกระหม่อม แก้มอันบังเกิดสำหรับต้อนั้นนั้นหายต้อ ฯ ยาทาหลังจักขุ เอาเม็ดสมอเทศ
เม็ดสมอไทย เม็ดสมอพิเภก เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำท่าทาหลังจักขุ แก่
ต้อเนื้อปวดเคืองนั้นหายต้อ ฯ ยาใส่จักขุ เอาเม็ดมะกล่ำขาว เมล็ดส้มป่อย เมล็ดมะเขือขึ้น

มูลไก่ฟักในรัง รากผักไหมหัด รากผักไหมหิน รากข้าแป้น เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนหมักน้ำผึ้ง
ไว้คืน ๑ จึงบดด้วยน้ำมะนาวทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำมะลิสดใส่จักขุชำระพอประมาณ แก่จักขุโรค
คือต้อนั้นหายต้อ ฯ ยาแก้จักขุดับพิษ เอาแก่นซึ้งแมว จันทน์ชะมด สิ่งละ ๒ ส่วน

พิมเสน บัลลังก์ศิลา กระลำพัก ตูกกะด้า สีเสียดเทศ แก่นสน เปลือกมะขามขบ

สิ่งละ ๓ ส่วน ทำเป็นจุนหมักด้วยน้ำนมโคไว้คืนหนึ่ง จึงบดทำแท่งไว้

ฝนด้วยน้ำท่าใส่จักขุ แก่ต้อเนื้อซึ่งกระทำให้ปวดเคืองฟก

บวมลืมจักขุมิขึ้นนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ต้อเนื้อ

(ศาลาวิมังสา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักษุโรค กล่าวคือต้อทั้งหลาย อันเศษจากต้อกระจกทั้ง ๙ ประการ ในเบื้องต้นโดยนัยอาจารย์ท่านกล่าวมาแล้วแต่หลังนั้นสืบต่อไป อันว่าลักษณะอาการต้อทั้ง ๙ จำพวกนี้ มีประเภทต่อกัน คือต้อเนื้อเป็นต้น แลต่อกันหอยเป็นที่สุด อันนี้เป็นต้อภายนอกเกิดแต่ กองวาโย กองโลหิต กองกำเดาระคนกันให้โทษ ฯ ถ้าเป็นในเดือน ๑ เป็นยาปยะโรค จัดเป็นเอกโทษ ฯ ถ้าเป็นจน ๒ เดือน ๓ เดือน ขึ้นไปจนถึง ๖ เดือน เป็นอสาทยะโรค จัดเป็นทุณโทษ ฯ ถ้านานไปเป็นปี ๑ เป็นอติสัยโรค จัดเป็นตรีโทษ เพราะเหตุว่าเข้าตั้งอยู่ในระหว่างมหาสันนิบาตนั้นแล้ว ตามอาจารย์ท่านกล่าวไว้ดังนี้ ฯ

ในที่นี้จะว่าด้วยลักษณะจักษุโรค กล่าวคือต้อเนื้อนั้นก่อนเป็นคำรบ ๑๐ บังเกิดขึ้นแต่ดวงหทัย เป็นต้อขึ้นเนื้อทับเข้ามาถึงวงตาดำ กระทำให้ปวดเคืองฟกบวม มีสีอันแดง สิมจักษุมิขึ้นดังกล่าวมานี้ ฯ

ถ้าจะแก้ เอาใบลำโพงกลักกำมือ ๑ เมล็ดพันธุ์ผักกาด พริกไทย ดีปลี ขิงสด รำหัดพอควร บดสุมกระหม่อม แก้มอันบังเกิดสำหรับต้อเนื้อนั้นหายดีนัก ฯ

ยาทาหลังจักษุ เอาเมล็ดสมอเทศ เม็ดสมอไทย เมล็ดสมอพิเภก เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแห้งไว้ ฝนด้วยน้ำท่าทาหลังจักษุ แก้ต้อเนื้อปวดเคืองนั้นหายดีนัก ฯ

ยาใส่จักษุ เอาเมล็ดมะกล่ำขาว เมล็ดส้มป่อย เมล็ดมะเขือขื่น มูลไก่ฟักในรัง รากผักไหมหัด รากผักไหมหิน รากข้าแป้น เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนหมักน้ำผึ้งไว้คืน ๑ จึงบดด้วยน้ำมะนาวทำแห้งไว้ ฝนด้วยน้ำมะลิสดใส่จักษุ ขำระพอประมาณ แก้จักษุโรคคือต้อเนื้อนั้นหายดีนักแล ฯ

ยาแผ้วจักษุดับพิษ เอาแก่นซ้องแมว จันทน์ชะมด สิ่งละ ๒ ส่วน พิมเสน บัลลังก์ศิลา กระล่ำฟัก ตึกตำ สีสียดเทศ แก่นสน เปลือกมะขามขบ สิ่งละ ๓ ส่วน ทำเป็นจุนหมักด้วยน้ำนมโคไว้คืนหนึ่ง จึงบดทำแห้งไว้ฝนด้วย น้ำท่าใส่จักษุ แก้ต้อเนื้อซึ่งกระทำให้ปวดเคืองฟกบวมสิมจักษุมิขึ้นนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ด้านหลังเบี้ย

ต่อหลังเบี้ย

(ศาลาวิมังสา)

(๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าว)

ด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค กล่าวคือต่อหลัง
เบี้ยนั้นเป็นคำรบ ๑๑ บังเกิดขึ้นมาแต่ท้องน้อย มักให้ปวดถ่วงท้องน้อย
เป็นกำลัง มีอาการกระทำต่างๆ ดุจกล่าวไว้ในแผ่นศิลาที่ ๑๐ นั้น ๆ ถ้าจะแก้ เอา
เปลือกทองหลางใบมน ดินสอพอง เอาเสมอภาค ดินประสิวขาว รำหัดพอควร บดทาหลังจักขุ
แก้ปวดเคืองฟกบวมอันบังเกิดขึ้นสำหรับต่อหลังเบี้ยนั้นหายวិเศษนัก ๆ ยาใส่จักขุ เอา ละออง
บวบขม ๑ ส่วน รากผักไหมหัด รากผักไหมหิน เมล็ดในมะกล่ำขาว ผลสะบ้าลาย เมล็ดละมุดสีดา ราก
อัญชันขาว สิ่งละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำทำใส่จักขุแก้ต่อหลังเบี้ย ถ้ามีฟง
ฝนด้วยน้ำบวบขมใส่จักขุชำระต่อลำไยแลต่อหลังเบี้ยนั้นก็หายวิเศษนัก ๆ ยาแผ้วจักขุ เอาจันทน์แดง
ดอกชิราคากี ดอกสัตตบุษย์ ดอกมะลิวัลย์ ดอกมะลิสดา ดอกอัญชันขาว ดอกสารภี ดอกพิกุล บัลลังก์ศิลา
สิ่งละส่วน จันทน์เทศ ๙ ส่วน พิมเสนแต่พอรำหัดทำเป็นจุนบดด้วยน้ำดอกมะลิสด ทำแท่งไว้ฝนใส่จักขุ
แก้ต่อหลังเบี้ยนั้นหายวิเศษนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอาชิงสด ขมิ้นสด ไพลสด หอมสด ใบผักเค็ดสด สิ่งละ-
ส่วน ดินถน่าน
๔ ส่วน พริกไทยแต่พอรำหัด ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาวทำแท่งไว้ฝนใส่จักขุ แก้ต่อหลังเบี้ยแลต่อ-
ทั้งปวง
หายวិเศษนัก ๆ ยานัตถ์ เอาผลผักชี หัวหมู มหาหิงค์ พริกไทย ดีปลี ชิงแห้ง เบี้ยผู้เฒ่า เอาเสมอภาค
ทำเป็นจุน นัตถ์แก้ลมอันบังเกิดขึ้นสำหรับต่อหลังเบี้ยแลต่อทั้งปวงหายวิเศษนัก ๆ ยาภายใน เอาใบ
มะตูม หัวหมู ดีปลี สิ่งละส่วน บุกรอ ขอระเพ็ด ผลสลอดสุทิ สิ่งละ ๒ ส่วน
กรูงขเมา สะค้าน สิ่งละส่วน เจตมูลเพลิง ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำ
ผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ต่อหลังเบี้ยแลต่อทั้งปวงหายวิเศษนัก ๆ ยาสุเม เอา
ใบลำโพงกาสลัก ใบเข็มขาว ใบบัวบก ขมิ้นอ้อย เอา
เสมอภาค บดสุ่มกระหม่อม แก้ต่อหลังเบี้ยแลสรรพ
ต่อทั้งปวงหายวิเศษนัก ๆ

ต่อหลังเบี้ย

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าว ด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค กล่าวคือต่อหลังเบี้ยนั้น เป็นคำรบ ๑๑ บังเกิดขึ้นมาแต่ท้องน้อย มักให้ปวดถ่วงท้องน้อยเป็นกำลัง มีอาการกระทำต่างๆ ดุจกล่าวไว้ใน แผ่นศิลาที่ ๑๐ นั้น ฯ

ถ้าจะแก้ เอาเปลือกทองหลางใบมน ดินสอพอง เอาเสมอภาค ดินประสิวขาว รำหัดพอควร บดทา หลังจักขุ แก้ปวดเคืองฟกบวมอันบังเกิดขึ้นสำหรับต่อหลังเบี้ยนั้นหายดีนัก ฯ

ยาใส่จักขุ เอา ละอองบวบขม ๑ ส่วน รากผักโหมหัด รากผักโหมหิน เมล็ดในมะกล่ำขาว ผลสะบ้าลาย เมล็ดละมุดสีดา รากอัญชันขาว สิ่งละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำท่าใส่จักขุ แก้ต่อหลังเบี้ย ถ้ามีฟิง ฝนด้วยน้ำบวบขมใส่จักขุชำระต่อลำไยแลต่อหลังเบี้ยนั้นก็หายวิเศษนัก ฯ

ยาแผ้วจักขุ เอาจันทน์แดง ดอกชิราคากี ดอกสัตตบุษย์ ดอกมะลิวัลย์ ดอกมะลิลา ดอกอัญชันขาว ดอกสารภี ดอกพิกุล บัลลังก์ศิลา สิ่งละส่วน จันทน์เทศ ๙ ส่วน พิมเสนแต่พอรำหัดทำเป็นจุนบดด้วย น้ำดอกมะลิสด ทำแท่งไว้ฝนใส่จักขุ แก้ต่อหลังเบี้ยนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาชิงสด ขมิ้นสด ไพลสด หอมสด ใบผักเค็ดสด สิ่งละส่วน ดินถน่ำ ๔ ส่วน พริกไทย แต่พอรำหัด ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาวทำแท่งไว้ฝนใส่จักขุ แก้ต่อหลังเบี้ยแลต่อทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ยานัตถ์ เอาผลผักชี หัวหมู มหาหิงค์ พริกไทย ดีปลี ขิงแห้ง เบี้ยผู้เฒ่า เอาเสมอภาคทำเป็นจุน นัตถ์แก้ลมอันบังเกิดขึ้นสำหรับต่อหลังเบี้ยแลต่อทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ยาภายใน เอาใบมะตูม หัวหมู ดีปลี สิ่งละส่วน บุกรอ บอระเพ็ด ผลสลอดสุทธิ สิ่งละ ๒ ส่วน กรุงเขมา สะค้าน สิ่งละส่วน เจตมูลเพลิง ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ต่อหลังเบี้ยแลต่อทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ยาสุ่ม เอาใบลำโพงกาสลัก ใบเข็มขาว ใบบัวบก ขมิ้นอ้อย เอาเสมอภาค บดสุ่มกระหม่อม แก้ต่อหลังเบี้ย แลสรรพต่อทั้งปวงหายวิเศษนัก ฯ

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

ต้อผักตบ

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้

จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักษุโรค
กล่าวคือต้อผักตบนั้นเป็นคำรบ ๑๒ บังเกิดขึ้นแต่ทรงอก
มักกระทำให้เจ็บในอกเนื่องๆ อันนี้แจ้งวิถึถารอยู่ในแผ่นศิลาที่ ๑๐
โน้นแล้ว ฯ ถ้าจะแก้ เอาตุ๊กตำ ชะมดเชียง พิมเสน ผลจิกนา ผลยาง
เม็ดมะกล่ำดำ เม็ดมะกล่ำแดง เม็ดมะกล่ำขาว ดีจระเข้ ดีงูเหลือม เอาเสมอ
ภาค ทำเป็นจุนบดแก้ลม อันบังเกิดในต้อผักตบแลต้อทั้งปวงหายดีนัก ฯ ยา
ชำระต้อ เอากระดองเต่าเหลือง รากอัญชันทั้งสอง รากมะกล่ำขาว เอาเสมอภาคทำเป็นจุน
บดด้วยน้ำเถาตำลึงทำแท่งไว้ฝนใส่จักษุ แก้ต้อผักตบแลต้อทั้งปวงหายดีนัก ฯ ยาแผ้ว
ใส่จักษุ เอากะทือ ไพล กระชาย ขมิ้นอ้อย ดอกดิง ชิงแห้ง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำ
มะนาวทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำท่าใส่จักษุแก้ต้อผักตบแลต้อทั้งปวงหายดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง ๑ เอา
ชะมดเชียง พิมเสน ดินถน่ำ สิ่งละส่วน ชิงแห้ง ดีปลี ขมิ้นอ้อย กะทือ ไพล หอมแดง สิ่งละ ๒
ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาวทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำท่าใส่จักษุแก้ต้อผักตบแลต้อทั้งปวง
หายดีนัก ฯ ยาทาจักษุ เอาผลมะนาวผล ๑ ผ่านหัวเสีย กระเทียม ฟีน ดีงูเหลือม เอาเสมอ
ภาค บดให้ละเอียดอุ่นไฟให้ร้อนกรุ่น ทาหลังจักษุ แก้ปวดเคืองฟกบวมแก้ต้อผักตบตื้นนัก ฯ -

ยานัตถ์ เอาโกฐหัวบัว

ดีปลี ว่านเปราะ ลิ่นทะเล แก้วเกลบ ชะเอมเทศ อบเชยเทศ พริกไทย ชิงแห้ง
...(เลือน)... นัตถ์แก้ลมทั้งปวงแลลมอันบังเกิดขึ้นสำหรับต้อผักตบตื้นนัก ฯ ยาภายใน เอา

โกฐสอ โกฐเขมา เทียนทั้ง ๕ ผลกระวาน กานพลู ว่านนํ้า เจตมูลเพลิง-

ชิงแห้ง พริกไทย

ดอกดิง หัวหมู เปล้าใหญ่ สมอทั้ง ๓ สิ่งละส่วน เปลือกกันเกรา

ดีปลี สิ่งละ ๑๙ ส่วน ทำเป็นจุน บดละลายน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ลม

อันบังเกิดขึ้นในต้อผักตบ แลต้อทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ต่อผักตบ

(ศาลาวิมังสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรคกล่าวคือต่อผักตบนั้น เป็นคำรบ ๑๒ บังเกิดขึ้นแต่ทรวงอกมักจะทำให้เจ็บในอกเนื่องๆ อันนี้แจ้งวิธการอยู่ในแผ่นศิลาที่ ๑๐ โนนแล้ว ฯ

ถ้าจะแก้ เอาตุ๊กตา ชะมดเชียง พิมเสน ผลจินา ผลยาง เมล็ดมะกล่ำดำ เมล็ดมะกล่ำแดง เมล็ดมะกล่ำขาว ดีจระเข้ ดิงเหลื่อม เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดแก้ลม อันบังเกิดในต่อผักตบแลต่อทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ยาชำระต่อ เอากระตองเต่าเหลือ รากอัญชันทั้งสอง รากมะกล่ำขาว เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดด้วย น้ำเกตุาลิงทำแห้งไว้ฝนใส่จักขุ แก้ต่อผักตบแลต่อทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ยาแผ้วไล่จักขุ เอากะทือ ไพล กระชาย ขมิ้นอ้อย ดองดึง ชิงแห้ง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดด้วย น้ำมะนาวทำแห้งไว้ ฝนด้วยน้ำทำใส่จักขุ แก้ต่อผักตบแลต่อทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง ๑ เอาชะมดเชียง พิมเสน ดินถ่าน สิ่งละส่วน ชิงแห้ง ดีปลี ขมิ้นอ้อย กะทือ ไพล หอมแดง สิ่งละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาวทำแห้งไว้ ฝนด้วยน้ำทำใส่จักขุ แก้ต่อผักตบแลต่อทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ยาทาจักขุ เอาผลมะนาวผล ๑ ฝานหั่นเสีย กระเทียม ฝีน ดิงเหลื่อม เอาเสมอภาค บดให้ละเอียดอุ่นไฟ ให้ร้อนกรุ่น ทาหลังจักขุ แก้ปวดเคืองฟกบวมแก้ต่อผักตบดีนัก ฯ

ยานัตถ์ เอาโกฐหัวบัว ดีปลี ว่านเปราะ ถิ่นทะเล แก้วเกลบ ชะเอมเทศ อบเชยเทศ พริกไทย ชิงแห้ง สิ่งละส่วน ชะมดเชียง พิมเสน แต่พอรำหัด ทำเป็นจุน นัตถ์แก้ลมทั้งปวง แลลมอันบังเกิดขึ้นสำหรับต่อผักตบ ดีนัก ฯ

ยาภายใน เอาโกฐสอ โกฐเขมา เพียนทั้ง ๕ ผลกระวาน กานพลู ว่านน้ำ เจตมูลเพลิง ชิงแห้ง พริกไทย ดองดึง หัวหมู เปลาใหญ่ สมอทั้ง ๓ สิ่งละส่วน เปลือกกันเกรา ดีปลี สิ่งละ ๑๙ ส่วน ทำเป็นจุน บดละลายน้ำผึ้ง ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ลมอันบังเกิดขึ้นในต่อผักตบ แลต่อทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ต๋อองเกวียน

ต๋อกลงเกวียน

(ศาลาวิมังสา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัย

อันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค กล่าวคือต๋อกลงเกวียนนั้นเป็นคำ
รบ ๑๖ บังเกิดมาแต่นาภี มักกระทำให้นาภีผะอืดผะอมให้เจ็บในท้อง ให้ท้อง
นั้นขึ้นบ่อยๆ ให้เสียดให้มวนเป็นกำลัง แลอาการซึ่งกล่าวมานี้ยิ่งไปด้วยวาโย มีกำลัง
กล้านัก ๆ ถ้าจะแก้ เอาจันทน์หอม กฤษณา มาฝนให้ขึ้น เอาสิ่งละเท่ากัน ชุบสำลีปะลงไว้ที่กระ
หม่อม แก่ต๋อกลงเกวียนและต๋อทั้งปวงตินัก ๆ ยาแดงใหญ่ เอาโกฐพุงปลา ผลจันทน์ กานพลู ว่าน
กิบเรด เม็ดในมะนาว เม็ดมะกล่ำขาว ดอกบุนนาค ตึกตำ บุกโร พรึกหาง เอาเสมอภาค
ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะลิสดทำแท่งไว้ป้ายจักขุแก้ปวดเคื่อง ต๋อกลงเกวียนแลต๋อทั้งปวงหายตินัก ๆ
ยาเผ้วจักขุ เอาผลจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนสัตตบุษย์ เทียนดำ เทียนขาว เทียนแดง
มหาหิงค์ ชิงแห้ง ดีปลี พริกไทย พิมเสน สิ่งละส่วน ดินถน่ำ ๒ ส่วน ใบมะขาม ๔ ส่วน ทำเป็นจุนเอา
น้ำขมิ้นอ้อย น้ำมะนาว เอาเท่ากัน ประสมเข้าเป็นกระสายบดทำแท่งไว้ ฝนป้ายจักขุ ต๋อกลงเกวียนแลต๋อทั้ง
ปวงหายตินัก ๆ ขนุนหนึ่ง เอารากพันงูแดง รากพันงูขาว รากอัญชันขาว รากผักโหมหิน เม็ดมะ
กล่ำตัน เอาเสมอภาค แขน้ำไฉ่หยอดจักขุแก้ปวดเคื่องต๋อกลงเกวียนตินัก ๆ ยาทาหลังจักขุ เอา
ใบหญ้าน้ำดับไฟ ใบสมิ ใบระงับ ใบตำลึงแฉก ใบแคแดง ใบพรมมิ ใบข้องสามย่าน ใบหาง
จระเข้ ใบผักเป็ด ใบชี้เหล็ก ดินสอพอง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ฝนทาหลังจักขุ แก่
ปวดเคื่องต๋อกลงเกวียนแลต๋อทั้งปวงหายตินัก ๆ ยานัตถ์ เอาเทพทาโร ว่านน้ำ จันทน์ทั้งสอง กฤษณา
ชะเอมเทศ ลั่นทะเล เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนนัตถ์แก้ลมอันบังเกิดในต๋อกลงเกวียนหายตินัก ๆ ยา
ภายใน เอาผิวมะกรูด ผิวมะนาว ผิวมะจั่ว ข่า กะทือ ไพล กุ่มทั้งสอง มะรุม ผักแพวแดง
ตริกฏุก ใบหัดศุณ บอระเพ็ด เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อน
ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ลมอันบังเกิดในต๋อกลงเกวียนแลต๋อทั้ง
ปวงหายวิเศษนัก ๆ

ต้อกงเกวียน

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค กล่าวคือต้อกงเกวียนนั้น เป็นคำรบ ๑๖ บังเกิดมาแต่เน่ามี มักกระทำให้นาภีผะอืดผะอมให้เจ็บในท้อง ให้ท้องนั้นขึ้นบ่อยๆ ให้เสียดให้มวน เป็นกำลัง แลอาการซึ่งกล่าวมานี้ยิ่งไปด้วยวาโย มีกำลังกล้านัก ฯ

ถ้าจะแก้ เอาจันทน์หอม กฤษณา มาฝนให้ขึ้น เอาสิ่งละเท่ากัน ชุบสำลีปะลงไว้ที่กระหม่อม แก้ต้อกงเกวียนและต้อทั้งปวงตั้นัก ฯ

ยาแดงใหญ่ เอาโกฐพุงปลา ผลจันทน์ กานพลู ว่านกีบแรด เมล็ดในมะนาว เมล็ดมะกล่ำขาว ดอกบุนนาค ตึกตำ บุกรอ พริกหาง เอาเสมอภาคทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะลิสด ทำแท่งไว้ป้ายจักขุแก้ปวดเคือง ต้อกงเกวียนและต้อทั้งปวงหายตั้นัก ฯ

ยาแผ้วจักขุ เอาผลจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนสัตตบุษย์ เทียนดำ เทียนขาว เทียนแดง มหาหิงค์ ชิงแห้ง ดีปลี พริกไทย พิมเสน สิ่งละส่วน ดินถนัว ๒ ส่วน ใบมะขาม ๔ ส่วน ทำเป็นจุนเอาน้ำขมิ้นอ้อย น้ำมะนาว เอาเท่ากัน ประสมเข้าเป็นกระสายบดทำแท่งไว้ ฝนป้ายจักขุ ต้อกงเกวียนและต้อทั้งปวงหายตั้นัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอารากพันงูแดง รากพันงูขาว รากอัญชันขาว รากผักไหมหิน เมล็ดมะกล่ำต้น เอาเสมอภาค แขน้ำไว้หยอดจักขุแก้ปวดเคืองต้อกงเกวียนตั้นัก ฯ

ยาทาหลังจักขุ เอาใบหญ้าต้บไฟ ใบสมิ ใบระงับ ใบตำลึงแฉก ใบแคแดง ใบพรมมิ ใบช้องสามย่าน ใบหางจระเข้ ใบผักเป็ด ใบขี้เหล็ก ดินสอพอง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ฝนทาหลังจักขุ แก้ปวดเคือง ต้อกงเกวียนและต้อทั้งปวงหายตั้นัก ฯ

ยานัตถ์ เอาเทพทาโร ว่านนํ้า จันทน์ทั้งสอง กฤษณา ชะเอมเทศ ลิ่นทะเล เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน นัตถ์แก้ลมอันบังเกิดในต้อกงเกวียนหายตั้นัก ฯ

ยาภายใน เอาผิวมะกรูด ผิวมะนาว ผิวมะขี้ จ่า กะทือ ไพล กลุ่มทั้งสอง มะรุ้ม ผักแพวแดง ตรีภูกูก ใบหิศคุณ บอระเพ็ด เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อนให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ลมอันบังเกิดในต้อกงเกวียน และต้อทั้งปวงหายวิเศษนัก ฯ

ต้อกันหอย

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วย

นัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค กล่าวคือต้อ
กันหอยนั้นเป็นคำรบ ๑๘ บังเกิดขึ้นมาแต่แม่เท้าเหตุว่าเดินนัก
มักสะดุดจึงเป็น กระทำให้สะท้อนถึงรากจักขุ ให้จักขุนั้นพร่างไปบ่อยๆ
ครั้นนานไปจึงให้จักขุมัว มีอาการกระทำให้ทำเย้นมือเย้นแลให้เมื่อยต้นคอเป็น
กำลัง แลลักษณะต้ออันเศษ ๙ ประการ ซึ่งกล่าวมาแล้วนั้น แฉ่งวิตถารอยู่ในแผ่นดิน
ที่ ๑๐ นั้นเสร็จแล้ว ในที่นี้จะกล่าวแต่สรรพยา ซึ่งจะแก้ต้อกันหอยนั้นสืบไป ฯ ยาทา
หลังจักขุ เอาใบฝ้ายทั้งสอง ขมิ้นอ้อย ข้าวสาร เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ทา
หลังจักขุ แก้ปวดเคืองต้อกันหอยหายตีนัก ฯ ยาสูม เอาใบลำโพงกลัก เมล็ดพันธุ์ฝักกาด
ชิงสด ดินประสีขาว เอาเสมอภาค บดสุ่มกระหม่อม แก้ต้อกันหอยตีนัก ฯ ยาใส่จักขุ เอากำยาน แก่น
ซ้องแมว แก่นขี้เหล็ก เปี้ยผู้เฒ่า บัลลังก์ศิลา ดินถน่ำ จันทน์ทั้งสอง พิมเสน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบด
ทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำมะลิสด ใส่จักขุ แก้ต้อกันหอยแลต้อทั้งปวงหายตีนัก ฯ ยาชำระ เอาเม็ดมะกล่ำ
ขาว เม็ดมะกล่ำตัน เม็ดในกระทุงลาย เม็ดละมุดสีดา ผลจิกนา ผลยาง บุกรอ กลอย
เปลือกหอยขมเผา เปี้ยจันเผา สิ่งละส่วน ดินถน่ำ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำเถาคันทำแท่ง
ไว้ ฝนด้วยน้ำท่าป้ายจักขุ แก้ต้อกันหอยแลต้อทั้งปวงหายตีนัก ฯ ยาแผ้วจักขุ เอาตุ๊กกะตำ
ผลยาง รากสลิด พริกไทย ชิงแห้ง ดีปลี กำยาน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำเถาคัน
ล้างทำแท่งไว้ฝนด้วยน้ำท่าป้ายจักขุ แก้ต้อกันหอยแลต้อทั้งปวงหายตีนัก ฯ ขวานหนึ่ง เอาตุ๊ก
กะตำ ดินถน่ำ พริกไทย ชิงแห้ง กระเทียม หอมแดง ไพล ขมิ้นอ้อย รากสะแก เอาเสมอภาค
ทำเป็นจุนเอาน้ำมะนาวเป็นกระสายบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำท่าป้ายจักขุ แก้ต้อ
กันหอยหายตีนัก ฯ ยานัตถ์ เอาชะมดเชียง พิมเสน เปราะหอม โกรฐหัวบัว ชะเอม
เทศ สิ่งละส่วน ทำเป็นจุน นัตถ์แก้ต้อกัน
หอยหายวิเศษนัก ฯ

ดื่อกันหอย

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะจักขุโรค กล่าวคือดื่อกันหอยนั้น เป็นคำรบ ๑๘ บังเกิดขึ้นมาแต่แม่เท้าเหตุว่าเดินนักมักสะดุดจึงเป็น กระทำให้สะเทือนถึงรากจักขุ ให้จักขุนั้นพร่าง ไปบ่อยๆ ครั้นนานไปจึงให้จักขุมัว มีอาการกระทำให้เท้าเย็นมือเย็นแลให้เมื่อยต้นคอเป็นกำลัง แลลักษณะต้อ อันเศษ ๙ ประการ ซึ่งกล่าวมาแล้วนั้น แจ้งวิธการอยู่ในแผ่นศิลาที่ ๑๐ นั้นเสร็จแล้ว ในที่นี้จะกล่าวแต่สรรพยา ซึ่งจะแก้ดื่อกันหอยนั้นสืบไป ฯ

ยาทาหลังจักขุ เอาใบฝ้ายทั้งสอง ขมิ้นอ้อย ข้าวสาร เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ทาหลังจักขุ แก้ปวดเคืองดื่อกันหอยหายดีนัก ฯ

ยาสุม เอาใบลำโพงกาสลัก เมล็ดพันธุ์ผักกาด ขิงสด ดินประสิ่วขาว เอาเสมอภาค บดสุมกระหม่อม แก้ดื่อกันหอยดีนัก ฯ

ยาใส่จักขุ เอากายาน แก่นช้องแมว แก่นขี้เหล็ก เปียผู้เผา บัลลังก์ศิลา ดินถนำ จันทน์ทั้งสอง พิมเสน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำมะลิสด ใส่จักขุ แก้ดื่อกันหอยแลต้อทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ยาชำระ เอาเมล็ดมะกล่ำขาว เมล็ดมะกล่ำตัน เมล็ดในกระทุงลาย เมล็ดละมุดสีดา ผลจิกนา ผลยาง บุกรอ กลอย เปลือกหอยขมเผา เปียจันเผา สิ่งละส่วน ดินถนำ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำเถาคันทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำทำป้ายจักขุ แก้ดื่อกันหอยแลต้อทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ยาแผ้วจักขุ เอาตุ๊กตำ้า ผลยาง รากสลิด พริกไทย ขิงแห้ง ดีปลี กายาน เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดด้วย น้ำเถาตำลึงทำแท่งไว้ฝนด้วยน้ำทำป้ายจักขุ แก้ดื่อกันหอยแลต้อทั้งปวงดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาตุ๊กตำ้า ดินถนำ พริกไทย ขิงแห้ง กระเทียม หอมแดง ไพล ขมิ้นอ้อย รากสะแก เอาเสมอภาคทำเป็นจุนเอาน้ำมะนาวเป็นกระสายบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำทำป้ายจักขุ แก้ดื่อกันหอยหายดีนัก ฯ

ยานัตถ์ เอาชะมดเชียง พิมเสน เปราะหอม โกรฐหัวบัว ชะเอมเทศ สิ่งละส่วน ทำเป็นจุน นัตถ์แก้ดื่อกันหอยหายวิเศษนัก ฯ

ลมทุนยักษวโย

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกำ

เน็ดแห่งลมอันชื่อว่า ทุนยักษวโย เป็นคำรบ ๒ นั้น เกิด
แต่กองลมอัมพาตเป็นต้น ลมกองนี้มักกระทำเสียดสีข้างแลซ้าย
โครงขึ้นมามีให้ตั้งตัวได้ มักให้โง่งตัวอยู่ให้ท้องแข็งเป็นเกลียว บริโภคอา
หารมิได้ มักรากลมเปล่าแลมักเป็นร่ามะนาดเจรจากล้อยกแล มักให้ตามืดตาฟาง
แลกระทำให้ลงเป็นคราวๆ มักพดเตโชให้ดับ ถ้าผู้ใดเป็นดังกล่ามานี้มักถอย
อายุทุกวัน ฯ จึงพระฤๅษีชระวัศฐาจารย์ ให้แต่งยานี้แก เอาสีเสียดเทศ ขิงแห้ง
ลั่นทะเล สนเทศ แห้วหมู สิ่งละส่วน ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน น้ำมันราชสีห์ตัน พัน
งูแดง สิ่งละ ๒ ส่วน ชะเอมเทศ ๓ ส่วน ครั้ง ๑๐ ส่วน ทำเป็นจุนน้ำมันนาวเป็นกระ
สายบดทำแท่งไว้ละลายน้ำกระสายอันควรแกโรคกินแก้ลมทุนยักษวโยหายดีนัก ฯ
ยาน้ำมันชื่อ เพชรนารายณ์ เอาเปลือกกุ่มทั้ง ๒ สายตะพดแม่หม้าย ข้าเลือด ลูกบวบขม
น้ำมันราชสีห์ตัน ใบหนาด ใบคนที่สอ เอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมันงาทะนาน ๑ หุงให้คงแต่
น้ำมัน แล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนดำ เทียนขาว เกลือสินเธาว์ เอา
สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนปรุลงในน้ำมันทั้งกินทั้งทา แก้ลมทุนยักษวโยนั้นหายวิเศษนัก ฯ
ขนานหนึ่ง เอาขมิ้นอ้อย ดอกตี่ง สิ่งละส่วน ขัณฑสกร กระเทียม ดีปลี สิ่งละ ๒ ส่วน
ตรีผลา สิ่งละ ๔ ส่วน รากหนตี่ ๑๔ ส่วน ทำเป็นจุนเอาน้ำอ้อยแดงส่วน ๑ น้ำผึ้ง ๒ ส่วน บด
แล้วชั่งเอาหนัก ๑ สลึง กินแก้ลมทุนยักษวโย อันบังเกิดแต่ชายโครงขึ้นมานั้นหายดีนัก ฯ
ขนานหนึ่ง เอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ มหาหิงคุ์ สิ่งละส่วน การบูร ๖ ส่วน ยาดำ
๘ ส่วน พริกไทย ๒๖ ส่วน ทำเป็นจุนน้ำเปลือกมะรุ้มต้มเป็นกระสาย
บดทำแท่งไว้เท่าเม็ดฝ้ายหีบ ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ลม
ทุนยักษวโยนั้นหายดีวิเศษนัก ฯ

ลมทุนยักขวาโย

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า ทุนยักขวาโย เป็นคำรบ ๒ นั้น เกิดแต่กองลมอัมพาต เป็นต้น ลมกองนี้มักกระทำให้เสียตีสี่ข้างแลชายโครงขึ้นมามีให้ตั้งตัวได้ มักให้โง่งงตัวอยู่ ให้ท้องแข็ง เป็นเกลียว บริโภคอาหารมิได้ มักรากลมเปล่าแลมักเป็นร่ามะนาดเจรจากล้อยกแก๊ มักให้ตามีตาดำฟางแลกระทำให้ลงเป็นครวๆ มักพัดเตโชให้ดับ ถ้าผู้ใดเป็นดังกล่าวนี้นี้มักถอยอายุทุกวัน ๆ

จึงพระฤๅษีพระวศุภาจารย์ ให้แต่งยานี้แก แอสี่เสียดเทศ ชิงแห้ง ลั่นทะเล สนเทศ หัวหมู สิ่งละส่วน ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน น้ำมันราชสีห์ตัน พันงูแดง สิ่งละ ๒ ส่วน ชะเอมเทศ ๓ ส่วน ครั้ง ๑๐ ส่วน ทำเป็นจุนน้ำมันาวเป็นกระสายบดทำแท่งไว้ละลายน้ำกระสายอันควรแกโรคกินแกลมทุนยักขวาโยหายตึก ๆ

ยาน้ำมันชื่อ เพชรนารายณ์ เอาเปลือกกุ่มทั้ง ๒ สายตะพดแม่หม้าย ข้าเลือด ลูกบวบขม น้ำมันราชสีห์ตัน ใบหนาด ใบคนที่สอ เอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมันงาทะนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนดำ เทียนขาว เปลือสินเธาว์ เอาสิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนปรุ่งลงในน้ำมันทั้งกินทั้งทา แกลมทุนยักขวาโยนั้นหายวิเศษนัก ๆ

ขนานหนึ่ง เอาขมิ้นอ้อย ดอกตึง สิ่งละส่วน ชันทสกร กระเทียม ดีปลี สิ่งละ ๒ ส่วน ตรีผลา สิ่งละ ๔ ส่วน รากหนตี่ ๑๔ ส่วน ทำเป็นจุน เอาน้ำอ้อยแดงส่วน ๑ น้ำผึ้ง ๒ ส่วน บดแล้วชั่งเอาหนัก ๑ สลึง กินแกลมทุนยักขวาโยอันบังเกิดแต่ชายโครงขึ้นมานั้นหายตึก ๆ

ขนานหนึ่ง เอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ มหาหิงคุ์ สิ่งละส่วน การบูร ๖ ส่วน ยาดำ ๘ ส่วน พริกไทย ๒๖ ส่วน ทำเป็นจุน น้ำเปลือกมะรุ้มต้มเป็นกระสาย บดทำแท่งไว้เท่าเม็ดฝ้ายหีบ ให้กินหนัก ๑ สลึง แกลมทุนยักขวาโยนั้นหายตึกวิเศษนัก ๆ

ลมวาระยักขวโย

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกำเนิด

แห่งลมอันชื่อว่า วาระยักขวโย เป็นคำรบ ๓ นั้น เกิดแต่
กองอชิณวาท มักกระทำให้อยากควาหวานแลเนื้อ ปลา ปู หอย ครั้นบริโภคเข้าไป
ไปทำให้เสียดชาโยโครงทั้งสองข้างแลให้จุกอก แล้วแล่นลงมาจับเอาองคชาต
กระทำให้นิ้วมือตายแลหิวโหยหาแรงมิได้ ลมจำพวกนี้ถ้าบังเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ใด
ถึงปีหนึ่งจะให้มือตีนทั้งสองนั้นเสีย ดังกล่าวมานี้ ฯ พระฤๅษีธรรมรงค์ให้แต่งยา
นี้แก่ เอาเปลือกมะกอก สารส้ม พริกอ่อน กระเทียม ขิงแห้ง ดีปลี เอาเสมอภาค บดละ
ลายน้ำอ้อยแดงกินหนัก ๑ สลึง แก้อลมวาระยักขวโยนั้นหายตันทัน ฯ ยาน้ำมันชื้ออินทสังหาร
เอาผักเสี้ยนผี หญ้าไซ ส้มกบ เปลือกเพกา รากกะทกรก รากขี้ดมอน ผักตบ ผักแพวแดง
เอาน้ำสิ่งละทะนนาน น้ำมันงาทะนนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์
กระวาน กานพลู เทียนดำ เทียนขาว การบูร เกลือสินเธาว์ สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนปรงลงในน้ำ
มัน ทั้งกินทั้งทาแก้อลมวาระยักขวโยหายวิเศษนัก ได้ใช้แล้ว ฯ ขนานหนึ่งเอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้ง
ห้า ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กานพลู ผักแพวแดง สิ่งละส่วน ดอกดิ่ง น้ำประสานทอง กัญชา การ
บูร รากจิงจ้อ มหาหิงค์ สิ่งละ ๒ ส่วน พริกไทย ขิงแห้ง ดีปลี รากส้มกุ้งทั้งสอง สิ่งละ ๑๐ ส่วน
กระเทียม ผิวมะกรูด เทพทาโร เปล้าน้อย สิ่งละ ๑๒ ส่วน สมอพิเภก ๑๖ ส่วน มะขามป้อม ๓๒
ส่วน สมอไทย ๔๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำกระสายอันควรแก่โรคกินหนัก ๑ สลึง แก้อลมวาระ
ยักขวโย อันบังเกิดแต่กองอชิณวาทนั้นหายวิเศษนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาครั้งต้น
อุตพิต สิ่งละส่วน เทียนดำ เทียนขาว บอระเพ็ด สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม
เกลือสินเธาว์ สิ่งละ ๒ ส่วน มหาหิงค์ เกสรบัวหลวง บุกรอ สิ่งละ ๔ ส่วน
พริกไทย สารส้ม สิ่งละ ๘ ส่วน รากจิงจ้อ ๑๖ ส่วน ทำเป็นจุนละลายน้ำ
ส้มซ่า กินหนัก ๑ สลึง แก้อลมวาระยักขวโยหาย ฯ

ลมวาระยักขวาโย

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า วาระยักขวาโย เป็นคำรบ ๓ นั้น เกิดแต่ กองอชิณวาท มักกระทำให้อยากควหาหวานแลเนื้อ ปลา ปู หอย ครั้นบริโภคน้ำเข้าไปทำให้เสียดชาโยตรงทั้งสองข้าง แลให้จุกอก แลแล้วแล่นลงมาจับเอาองคชาต กระทำให้ตื่นมือตายแลหิวโหยหาแรงมิได้ ลมจำพวกนี้ถ้าบังเกิดขึ้น แก่บุคคลผู้ใดถึงปีหนึ่งจะให้มือตื่นทั้งสองนั้นเสีย ดังกล่าวมานี้ ฯ

พระฤชัธรณรงค์ให้แต่งยานี้แก้อาเภเลือกมะกอก สารส้ม พริกอ่อน กระเทียม ขิงแห้ง ดีปลี เอาเสมอภาค บดละลายน้ำอ้อยแดงกินหนัก ๑ สลึง แก้อลมวาระยักขวาโยนั้นหายตื่นัก ฯ

ยาน้ำมันชื่ออินทสังหาร เอาผักเสี้ยนผี หนุ่ยไซ ส้มกบ เปลือกเพกา รากกะทกรก รากขัดมอน ผักตบ ผักแพรวแดง เอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมันงาทะนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนดำ เทียนขาว การบูร เกลือสินเธาว์ สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนปรุ่งลงในน้ำมัน ทั้งกินทั้งทาแก้อลมวาระยักขวาโยหายวิเศษนัก ได้ใช้แล้ว ฯ

ขนานหนึ่งเอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กานพลู ผักแพรวแดง สิ่งละส่วน ดองดิ่ง น้ำประสานทอง กัญชา การบูร รากจิงจ้อ มหาหิงค์ สิ่งละ ๒ ส่วน พริกไทย ขิงแห้ง ดีปลี รากส้มกุ้งทั้งสอง สิ่งละ ๑๐ ส่วน กระเทียม ผิวมะกรูด เทพทาโร เปล้าน้อย สิ่งละ ๑๒ ส่วน สมอพิเภก ๑๖ ส่วน มะขามป้อม ๓๒ ส่วน สมอไทย ๔๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำกระสายอันควรแกโรคกินหนัก ๑ สลึง แก้อลมวาระยักขวาโย อันบังเกิดแต่กองอชิณวาทนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาครั่งคั้น อุตพิศ สิ่งละส่วน เทียนดำ เทียนขาว บอระเพ็ด สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม เกลือสินเธาว์ สิ่งละ ๒ ส่วน มหาหิงค์ เกสรบัวหลวง บุกรอ สิ่งละ ๔ ส่วน พริกไทย สารส้ม สิ่งละ ๘ ส่วน รากจิงจ้อ ๑๖ ส่วน ทำเป็นจุนละลายน้ำส้มซ่า กินหนัก ๑ สลึง แก้อลมวาระยักขวาโยหาย ฯ

ลมจิตุบาทวายุ

ลมจิตุบาทวโย

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะ

กำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า จิตุบาทวโย เป็นคำรบ ๔ นั้น
เกิดแต่โรคมาวต ตลอดลำคอ มักเป็นคางทูม ให้อายใจขัด
อกแลให้อายใจสะอื้น แลกระทำให้อบเป็นกำลัง มักเกิดเป็นพิษให้
ร้อนในอก ให้สวีสวายให้ท้องขึ้นท้องเฟ้อ ไปอุจจาระมิได้สะดวก ถ้าเกิดขึ้นแก่บุคคล
ใด ครั้นถึง ๒ ปี กับ ๔ เดือน จะให้เสียจักขุ ฯ จึงพระฤๅษีกรกฎให้แตงยานี้แก่ เอา
หน่อไม้ต้บเต่า กานพลู ใบฝ้ายแดง ดีปลี ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ เอาเสมอภาค ทำเป็น
จุนบดละลายน้ำผึ้ง แก้มลมจิตุบาทวโยนั้นหายตันทัก ฯ ยาน้ำมันชื่อพรหมนิมิต เอา
เอื้องเพ็ดม้า ขอบชะนางแดง ผักขวง ตานหม่อน ใบสะเดา ลูกพิลังกาสา ใบผักข้าว ผัก
โหมหิน เปลือกกุ่มน้ำ เอalingละทะน่าน น้ำมันงาทะน่าน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอา
ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู การบูร สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนปรุงลงในน้ำมัน-
ทั้งกินทั้งทา

แก้มลมจิตุบาทวโยนั้นหายตันทัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า ลูกจันทน์
ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู ลูกเฒ่า ลูกปราย ลูกโหรพาเทศ พริกหอม พริกหาง เปลือก
สันพร้านางแอ เปลือกโมกมัน จันทน์ทั้งสอง กรู้งา รากไคร้เครือ รากย่านาง รากมะตูม
เจตพังคี อังนิษฐา เชือกเขาหอม รากสะกรุย รากส้มกุ้ง รากโคคลาน รากมะแว้งทั้งสอง แก่นสะเดา
บอระเพ็ด สิ่งละส่วน เจตมูล ๔ ส่วน สะค้าน ๖ ส่วน ชิงแห้ง ๑๐ ส่วน ข้าวสุก ๑๒ ส่วน ดีปลี-
๒๐ ส่วน ทำเป็น

จุนบดละลายน้ำกระสาย อันควรแกโรคกินหนัก ๑ สลึง แก้มลมจิตุบาทวโย-
ซึ่งกล่าวมานั้น

ตันทัก แก้มลมจร ๘๐ จำพวก แก้มลมเกิดเพื่อกำเดา ๔๐ จำพวก แก้มประ

เมหะ ๒๐ จำพวก แก้มอันบังเกิดแต่กองอดิสาร

โรค แลบำบัดพยาธิทั้งปวงหายวิเศษนัก ฯ

ลมจิตุบาทวายุ

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า จิตุบาทวายุ เป็นคำรบ ๔ นั้นเกิดแต่อโศมาวาทตลอดลำคอ มักเป็นคางทูม ให้อยใจขัดอกแลให้อยใจสะอื้น แลกระทำให้อยเป็นกำลั้ง มักเกิดเป็นพิษให้อยร้อนในอก ให้อยวิงสวาย ให้อยท้องขึ้นท้องเฟ้อ ไปอุจจาระมิได้สะดวก ถ้าเกิดขึ้นแก่บุคคลใด ครั้นถึง ๒ ปี กับ ๔ เดือน จะให้เสียจักขุ ฯ

จึงพระฤๅษีกรกฎให้แต่งยานี้แก้อาหวนอไม้ดับเต่า กานพลู ใบฝ้ายแดง ดีปลี ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ เอาสมอภาค ทำเป็นจุมบดละลายน้ำผึ้ง แก้อลมจิตุบาทวายนั่นหายดีนัก ฯ

ยาน้ำมันชื่อพรหมนิมิต เอาเอื้องเพ็ชร์ ขอบชะนางแดง ผักขวง ตานหม่อน ใบสะเดา ลูกปลิงกาสา ใบผักขำ ผักโหมหิน เปลือกกุ่มน้ำ เอาสิ่งละหะนาน น้ำมันงาหะนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู การบูร สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุมบดลงในน้ำมัน ทั้งกินทั้งทาแก้อลมจิตุบาทวายนั่นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู ลูกเอ็ง ลูกปราช ลูกโหรพาเทศ พริกหอม พริกทาง เปลือกสันพร้านางแอ เปลือกโมกมัน จันทน์ทั้งสอง กรุงเขมา รากไคร้เครือ รากย่านาง รากมะตูม เจตพังคี อคินิขวา เชือกเขาหอม รากสะกรุย รากส้มกุ้ง รากโคคลาน รากมะแว้งทั้งสอง แก่นสะเดา บอระเพ็ด สิ่งละส่วน เจตมูล ๔ ส่วน สะค้าน ๖ ส่วน ชิงแห้ง ๑๐ ส่วน ข้าวพูน ๑๒ ส่วน ดีปลี ๒๐ ส่วน ทำเป็นจุมบดละลายน้ำกระสาย อันควรแกโรคกินหนัก ๑ สลึง แก้อลมจิตุบาทวายุ ซึ่งกล่าวมานั้นดีนัก แก้อลมจร ๘๐ จำพวก แก้อลมเกิดเพื่อกำเดา ๔๐ จำพวก แก้อประเมหะ ๒๐ จำพวก แก้อลมอันบังเกิดแต่กองอติสารโรค แลบำบัดพยาธิทั้งปวงหายวิเศษนัก ฯ

ลมอัครันตวาโย

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะ

กำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า อัครันตวาโย เป็นคำรบ ๕
นั้น เกิดแต่กองอัมพฤกษ์แลสุมนาระคนกันมักกระทำให้เจ็บทั่ว
สารพางค์กาย มักให้อนมาก มักผ่นเห็นแลให้พริ้งขึ้นทั้งตัว ให้คันเป็นกำ
ลึง ให้ผิวเนื้อชาสาก ๆ จึงพระฤๅษีไตรภพให้แต่งยานี้แก่ เอาเปลือกตาเสือ
ผักเบี้ยหนู รากพุทรา กระทุมนา หอมแดง พันธุ์ผักกาด เปลือกแหงทวย โปบาย ลูก
จันทน์ ดอกจันทน์ ดีปลี เอาเสมอภาคทำเป็นจุมบดละลายน้ำฝักกินหนัก ๑ สลึง แก้ม-
อัครันต

วาโยนั้นหายดีนัก ๆ ยาน้ำมันชื่อชนะพิษ เอากระดุกเสือ ผักแพวแดง ข่าแก่ กระเทียม
แก่นมะเกลือ เปลือกกระจับบก รากละอองพระบาท ช้องสามย่าน เอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมันงา
ทะนาน ๑ แล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนดำ เทียนขาว เทียนยาวพาณี
การบูร พิมเสน สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุมปรุ่งลงในน้ำมันทั้งกินทั้งทา แก้มอัครันตวาโยนั้นหายวิ
เศษนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอาครั้งดุ่น อุดพิศ สิ่งละส่วน ลำพันทั้งสอง ตรีกฎก เกลือสินเธาว์ สิ่งละ
๒ ส่วน เทียนดำ เทียนขาว ดีปลี บอระเพ็ด สะค้าน ข่าพลู เจตมูล สมอไทย มหาหิงค์ สิ่งละ
๒ ส่วน รากจิงจ้อ ๕๖ ส่วน ทำเป็นจุมบดละลายน้ำกระสายอันควรแก้โรคกินหนัก ๑ สลึง

แก้มอัครันตวาโย อันบังเกิดแต่กองอัมพฤกษ์นั้นหายดีนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอา

โกฐสอ โกฐเขมา โกฐก้านพร้าว โกฐพุงปลา โกฐหัวบัว โกฐน้ำเต้า เทียน
ดำ เทียนแดง เทียนตาตุ๊กเตน เทียนยาวพาณี ลูกจันทน์

กระวาน กานพลู สิ่งละส่วน ตรีกฎก แก่นสน สิ่งละ ๒ ส่วน

พริกอ่อน ๒๐ ส่วน ทำเป็นจุมบดละลายน้ำฝักให้กิน-

หนัก ๑ สลึง

แก้มอัครันตวาโยนั้นหายวิเศษนัก ๆ

ลมอัครันตวาโย

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า อัครันตวาโย เป็นคำรบ ๕ นั้น เกิดแต่ กองอัมพฤกษ์แลสมุนนาระคนกัน มักกระทำให้เจ็บทั่วสารพวงค์กาย มักให้นอนมาก มักฝันเห็นแลให้พริ้งขึ้นทั้งตัว ให้คันเป็นกำลัง ให้ผิวเนื้อชาสาก ฯ

จึงพระฤๅษีไตรภพให้แต่งยานี้แก้ เอาเปลือกตาสื่อ ผักเบี้ยหนู รากพุทรา กระทุ่มนา หอมแดง พันธุ์ผักกาด เปลือกแหงทวย โปบาย ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ ดีปลี เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งกินหนัก ๑ สลึง แก้อัครันตวาโยนั้นหายดีนัก ฯ

ยาน้ำมันชื่อชนะพิษ เอากระดูกเสือ ผักแพวแดง ข่าแก่ กระเทียม แก่นมะเกลือ เปลือกกระจับบก รากละอองพระบาท ช้องสามย่าน เอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมันงาทะนาน ๑ แล้วจึงเอา ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนดำ เทียนขาว เทียนยาวพาวณี การบูร พิมเสน สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนปรุลงใส่น้ำมัน ทั้งกินทั้งทา แก้อัครันตวาโยนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาครั่งคั้น อุตพิต สิ่งละส่วน ลำพันทั้งสอง ตรีกูฏ เกลือสินเธาว์ สิ่งละ ๒ ส่วน เทียนดำ เทียนขาว ดีปลี บอระเพ็ด สะค้าน ข่าพลู เจตมูล สมอไทย มหาหิงค์ สิ่งละ ๖ ส่วน รากจิงจ้อ ๕๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำกระสายอันควรแก้โรคกินหนัก ๑ สลึง แก้อัครันตวาโย อันบังเกิดแต่กองอัมพฤกษ์นั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอา โกฐสอ โกฐเขมา โกฐกำนพร้าว โกฐพุงปลา โกฐหัวบัว โกฐน้ำเต้า เทียนดำ เทียนแดง เทียนตาตุ๊กเตน เทียนยาวพาวณี ลูกจันทน์ กระวาน กานพลู สิ่งละส่วน ตรีกูฏ แก่นสน สิ่งละ ๒ ส่วน พริกอ่อน ๒๐ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้อัครันตวาโยนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ลมารมะภานีวาโย

ลมระมะภานีวาโย

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าว

ลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า รามะภานีวาโย เป็น
คำรบ ๖ นั้น เกิดแต่กองหทัยขึ้นมาถึงศีรษะกระทำให้คันหูคันหน้าคันตา
เป็นต้น แล้วเล่นซ่านไปทั่วทั้งร่างกาย ให้คันเป็นกำลัง สมมุติว่าลมมีพิษ
ก็ว่า ประดงก็ว่า แลบริโภคอาหารมิได้ ฯ จึงพระฤๅษีภินญาณให้แต่งยานี้แก่ เอา
บุกหัวใหญ่มาขุดเป็นหลุม แล้วจึงเอาเหล็กถันทะนาน ๑ ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ ดอกตัง
สะค้าน ดีปลี กระวาน เทียนสัตตบุษย์ ชันตะเคียน ลั่นทะเล เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน
แล้วใส่ในหลุมขุดพริกให้มิดสุ่มไฟ แกลบกระบุงหนึ่งให้สั่นแกลบ แล้วจึงเอายากินพอ
สมควร แก่ลมระมะภานีวาโยหายดิ้นก ฯ ยาน้ำมันชื่อนารายณ์ฤๅษี เอาหอมแดง ผักแพว
แดง เปลือกมะยมตัวผู้ เปลือกดินเป็ดเครือ ชาลิขม หมูทะลวง ใบมะเดื่อดิน ลูกมะเขือขึ้น
เอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมันงูเหลือมทะนาน ๑ หุงให้คงเหลือแต่น้ำมัน จึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระ
วาน กานพลู เทียนดำ เทียนขาว เทียนสัตตบุษย์ เทียนยาวพาณี การบูร พิมเสน เกลือสมุทร
สิ่งละ ๑ สิ่ง ทำเป็นจุนปรุลงในน้ำมัน ทั้งกินทั้งทาแก้ลมระมะภานีวาโยนั้นหายวิเศษนัก ฯ ขนาน
หนึ่ง เอาโกฐสอ โกฐหัวบัว โกฐพุงปลา โกฐชฎามังสี โกฐจุฬาลัมพา โกฐกระดูก เทียน
ชะมด เทียนดำ เทียนขาว เทียนยาวพาณี เทียนสัตตบุษย์ สมุลแว้ง อบเชย ชะเอม
กฤษณา กระลำพัก ชะลูด ขอนดอก กระวาน กานพลู ลูกสรพพิช เทพทาโร
ข่าต้น สุรามฤทธิ รากระยอม ไคร้เครือ จันทน์แดง จันทน์ขาว สิ่งละส่วน เปราะ
หอม ๔ ส่วน ทำเป็นจุนเอาน้ำดอกไม้เป็นกระสายแทรกชะมด แทรกพิมเสน แทรกหญ้าฝรั่น
สิ่งละ ๑ เพื่อทำแท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้ กินแก้ลมระมะภานีวาโย อัน
บังเกิดแต่ดวงหทัยนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ลมรามาณีวาโย

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า รามะภาณีวาโย เป็นคำรบ ๖ นั้น เกิดแต่กองหทัย ขึ้นมาถึงศีรษะกระทำให้คันหูคั่นหน้าคั่นตาเป็นต้น แล้วแล่นชานไปทั่วทั้งร่างกาย ให้คันเป็นกำลัง สมมุติว่าลมมีพิษ กิ่วา ประดงกิ่วา แลบริโภคอาหารมิได้ ฯ

จึงพระฤๅษีภิกษุณให้แต่งยานี้แก้ เอาบุกหัวใหญ่มาขุดเป็นหลุม แล้วจึงเอาเหล็กเส้นทะนาน ๑ ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ ดอกดัง สะค้าน ดีปลี กระวาน เทียนสัตตบุษย์ ชันตะเคียน ลั่นทะเล เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนแล้วใส่ ในหลุมขุดพริกให้มิดสุ่มไฟ แกลบกระบุงหนึ่งให้ลั่นแกลบ แล้วจึงเอายากินพอสมควร แก้มลมรามาณีวาโย หายตันทัก ฯ

ยาน้ำมันชื่อนารายณ์ฤๅษี เอาหอมแดง ผักแพรวแดง เปลือกมะยมตัวผู้ เปลือกตีนเป็ดเครือ ชาลิขม หมูทะลวง ใบมะเดื่อดิน ลูกมะเขือขื่น เอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมันงูเหลือม ทะนาน ๑ หุงให้คงเหลือแต่น้ำมัน จึงเอา ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนดำ เทียนขาว เทียนสัตตบุษย์ เทียนยาวพาณี การบูร พิมเสน เกลือสมุทร สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนปรงลงในน้ำมัน ทั้งกินทั้งทาแก้มลมรามาณีวาโยนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาโกฐสอ โกฐหัวบัว โกฐพุงปลา โกฐขุขามังสี โกฐจุฬาลัมพา โกฐกระดูก เทียนขมด เทียนดำ เทียนขาว เทียนยาวพาณี เทียนสัตตบุษย์ สมุลแว้ง อบเชย ชะเอม กฤษณา กระลำพัก ชะลูด ขอนดอก กระวาน กานพลู ลูกสรรพิษ เทพทาโร ข่าตัน สุรามฤทธิ รากระย่อม ไคร้เครือ จันทน์แดง จันทน์ขาว สิ่งละส่วน เปราะหอม ๔ ส่วน ทำเป็นจุนเอาน้ำดอกไม้เป็นกระสายแทรกขมด แทรกพิมเสน แทรกหญ้าฝรั่นสิ่งละ ๑ เพื่อทำแท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้ กินแก้มลมรามาณีวาโย อันบังเกิดแต่ดวงหทัยนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

ลมสรรพวาระจักรโมละ

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าว

ลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า สรรพวาระจักร
โมละ เป็นคำรบ ๗ นั้น เกิดแต่กองอัมพฤกษ์แลปิตมาตระ
คนกันกระทำให้จับเป็นคราว ๓ วัน ๔ วัน จับทีหนึ่ง เมื่อจะจับขึ้นมานั้น ทำ
ให้เจ็บหลังก่อนแล้วแล่นขึ้นไปจับเกลียวข้าง ให้เจ็บต้นคอยิ่งนัก ๆ จึงพระ
ฤๅษีนิรมยะให้แตงยานี้แก่ เอาพันธุ์ผักกาด หอมแดง เปลือกมะรุ้ม ไพล
ผักเบี้ยหนู ลูกขี้กาแดง รากมะนาว โรถแดง โกฐเขมา เทียนดำ สารส้ม เอา
เสมอภาคทำเป็นจุนน้ำมันงาเป็นกระสายใส่กระทะตั้งไฟให้ร้อน แล้วจึงเอาผ้าขาวห่อยาเข้า
บิดเอาน้ำให้ได้ ๓ จอก น้ำขิงจอก ๑ คูสีการกันเข้าเคี่ยวให้งวด เอาแต่ ๓ จอก เมื่อจะกินบุ
ชาพระฤๅษีด้วยเครื่องกระยาบวดตามวิธี ให้กินเถิดดื่นกินแต่วันละจอก แก่ลมสรรพ
วาระจักรโมละ ซึ่งท่านกล่าวไว้นั้นว่า ๓ วันหายตึก ๆ ยาน้ำมันชื้อสนั่นพรหมมาน เอา
เชือกเขาหนัง รากเท้ายายม่อม ทรงบาดาล เถาสะบ้า ผักเสี้ยนผี ขมิ้นอ้อย ขมอันเครือ
ลูกปลิงกลาสา ดองดิง เชือกเขาไฟ นมแมวน้อย เถาแมวกแดง เชือกเขาตายดิบ เอาน้ำสิ่งละ
ทะนาน น้ำมันงาทะนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กาน
พลู ดีปลี ว่านน้ำ เทียนดำ เทียนขาว พิมเสน สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนปรุกลงในน้ำมัน
ทั้งกินทั้งทา แก่ลมสรรพวาระจักรโมละนั้นหายวิเศษนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอาผิวฝักมะรุ้ม ผิว
ลูกมะตูม ผิวลูกมะกรูด ผิวลูกมะนาว ผิวลูกส้มซ่า รากมะกรูด รากมะนาว
ข่า กระชาย ไพล สิ่งละส่วน หอมแดง พริกไทย ดีปลี การบูร สิ่งละ ๒
ส่วน ใบพิมเสน ๑๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำร้อน
แทรกขะมด แทรกพิมเสน กินแก่ลมสรรพวาระจักรโมละหาย ๆ

ลมสรรพวาระจักรโมละ

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า สรรพวาระจักรโมละ เป็นคำรบ ๗ นั้น เกิดแต่ กองอัมพฤกษ์แลปิตุฆาตระคนกัน กระทำให้จับเป็นคราว ๓ วัน ๔ วัน จับทีหนึ่ง เมื่อจะจับขึ้นมานั้นทำให้เจ็บหลัง ก่อนแล้วแล่นขึ้นไปจับเกลียวข้าง ให้เจ็บต้นคอยิ่งนัก ฯ

จึงพระฤชนิรมยะให้แต่งยานี้แก้ เอาพันธุ์ผักกาด หอมแดง เปลือกมะรุ้ม ไพล ผักเปี้ยหนู ลูกชีกาแดง รากมะนาว โรกแดง โกฐเขมา เทียนดำ สารส้ม เอาเสมอภาคทำเป็นจุนน้ำมันงาเป็นกระสายใส่กระทะตั้งไฟให้ร้อน แล้วจึงเอาผ้าขาวห่อยาเข้าบิดเอาน้ำให้ได้ ๓ จอก น้ำขิงจอก ๑ คูณการกันเข้าเคี่ยวให้งวด เอาแต่ ๓ จอก เมื่อจะกิน บูชาพระฤชิตด้วยเครื่องกระยาบวดตามวิธี ให้กินเถิดดื่นก กินแต่วันละจอก แก้มสรรพวาระจักรโมละ ซึ่งท่าน กล่าวไว้ที่ว่า ๓ วันหายดื่นก ฯ

ยาน้ำมันชื้อสนั่นพรหมมาน เอาเชือกเขาหนัง รากเท้ายายม่อม ทรงบาดาล เถาสะบ้า ผักเสี้ยนผี ขมิ้นอ้อย ขมิ้นเครือ ลูกปลิงกาสา ดองดิง เชือกเขาไฟ นมแมวน้อย เถามวกแดง เชือกเขาตายดิบ เอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมันงาทะนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู ดีปลี ว่านน้ำ เทียนดำ เทียนขาว พิมเสน สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนปรุ่งลงในน้ำมันทั้งกินทั้งทา แก้มสรรพวาระจักรโมละนั้นหาย วิเศษนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาผิวผักมะรุ้ม ผิวลูกมะตูม ผิวลูกมะกรูด ผิวลูกมะนาว ผิวลูกส้มซ่า รากมะกรูด รากมะนาว ข่า กระชาย ไพล สิ่งละส่วน หอมแดง พริกไทย ดีปลี การบูร สิ่งละ ๒ ส่วน ใบพิมเสน ๑๘ ส่วน ทำเป็นจุน บดทำแท่งไว้ละลายน้ำร้อนแทรกซึมด แทรกพิมเสน กินแก้มสรรพวาระจักรโมละหาย ฯ

ลมอัมพัทังคิยาโย

ลมอัตรังคิวยาโย

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะ

กำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า วัตพังคิวยาโย เป็นคำรบ ๘
นั้น เกิดแต่โอธคมาวตกำเรบกกล้า พัดขึ้นมาตลอดกระหม่อม
กระทำให้งีบในกระหม่อม ดุจบุคคลเอาเข็มไปสักลงทั่วทั้งศีรษะแลสาร
พวงค์กาย ครั้นเดือนขึ้นๆ ตามเดือน ครั้นเดือนแรม ลงตามเดือน ขึ้นแต่ฝ่าเท้า
เป็นอาทิ ลมกองนี้ถ้าเกิดแก่บุคคลใด ผู้นั้นอายุมียืนเลย ฯ จึงพระฤๅษีสุร
เทพให้แต่งยานี้แก่ เอาหอมแดง ใบคนที่สอ เปลือกตาเสือ พริกอ่อน กัญชา
ใบปิบ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำส้มสายชูกินหนัก ๑ สลึง แก้มวัดพังคิวยาโย-
ซึ่งท่าน

กล่าวไว้ว่า ๕ วันนั้นหายดีนัก ฯ ยาน้ำมันชื่อสะลอกพระสมุทร เอาบอระเพ็ด เปลือกมะรุ
มตุ้มกาแดง รากเสนียด รากอังกาบ รากขมิ้นมอญ กลอย ลูกขี้กาแดง พันงูแดง ไคร้ทางนา
คั่วหยาบ ขมิ้นอ้อย ใบบวบขม ข่าลิง แสนประสะตัน ข่าเกลือ ใบกะเม็ง หัวบอนแดง
สันพร้านางแอ จอกใหญ่ กัญชา เอาน้ำสิ่งละทะนนาน น้ำมันงาทะนนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน
แล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนยาวพาณี เทียนดำ เทียนขาว
สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนบดลงในน้ำมันทั้งกินทั้งทา แก้มวัดพังคิวยาโยนั้นหายวิเศษนัก ฯ -

ขนาน

หนึ่ง เอาลูกจันทน์ กระวาน ลูกผักชีลา บุกรอ กลอย อุตพิต เกลือสินเธาว์ สิ่งละ
ส่วน โกฐหัวบัว โกฐเขมา มหาหิงคุ์ ขิงแห้ง ดีปลี สิ่งละ ๔ ส่วน รากข้าพลู รากจิง
จ้อ รากเจตมูล สิ่งละ ๑๒ ส่วน สมออัปยาสอดขุดผิวเสีย ๖๓ ส่วน
ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง ให้กินทวีขึ้นไป-

ได้ ๓ สลึง จึงหยุด

แก้มวัดพังคิวยาโย อันบังเกิดแต่กองโอธคมาวต

นั้นหายวิเศษประเสริฐนัก ฯ

ลมอัมตังคิวาโย

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า อัมตังคิวาโย เป็นคำรบ ๘ นั้น เกิดแต่โอโรคมาวาด กำเรบกกล้า พัดขึ้นมาตลอดกระหม่อมกระทำให้งีบในกระหม่อม ดุจบุคคลเอาเข็มไปสักลงทั่วทั้งศีรษะแลสารพวงค์ ภาย ครั้นเดือนขึ้นๆ ตามเดือน ครั้นเดือนแรม ลงตามเดือน ขึ้นแต่ฝ่าเท้าเป็นอาทิ ลมกองนี้ถ้าเกิดแก่บุคคลใด ผู้นั้นอายุมียืนเลย ฯ

จึงพระฤๅษีสรรพให้แต่งยานี้แก่ เอาหอมแดง ใบคนที่สอ เปลือกตาเสือ พริกอ่อน กัญชา ใบปิบ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำส้มสายชูกินหนัก ๑ สลึง แก้มอัมตังคิวาโย ซึ่งท่านกล่าวไว้ว่า ๕ วันนั้นหายสิ้นนัก ฯ

ยาน้ำมันชื่อละลอกพระสมุทร เอาบอระเพ็ด เปลือกมะรุ้ม ตุมกาแดง รากเสนียด รากอังกาบ รากขี้ดมอน กลอย ลูกขี้กาแดง พันงูแดง ไคร้หางนาค หัวหมู ขมิ้นอ้อย ใบบวบขม ข่าลิง แสนประสะตัน ข่าเกลือ ใบกะเม็ง หัวบอนแดง สันพร้านางแอ จอกใหญ่ กัญชา เอาน้ำสิ่งละทะนนาน น้ำมันงาทะนนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอา ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนยาวพาณี เทียนดำ เทียนขาวสิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนปรงลงในน้ำมันทั้งกินทั้งทา แก้มอัมตังคิวาโยนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาลูกจันทน์ กระวาน ลูกผักชีลา บุกรอ กลอย อุตพิต เกลือสินเธาว์ สิ่งละส่วน โกฐหัวบัว โกฐเขมา มหาหิงคุ์ ชิงแห้ง ดีปลี สิ่งละ ๔ ส่วน รากข้าพลู รากจิงจ้อ รากเจตมูล สิ่งละ ๑๒ ส่วน สมออัพยาสด ขูดผิวเสีย ๖๓ ส่วนทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง ให้กินทวีขึ้นไปได้ ๓ สลึง จึงหยุด แก้มอัมตังคิวาโย อันบังเกิดแต่กองโอโรคมาวาดนั้นหายวิเศษประเสริฐนัก ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

ลมพาหุระวาโย

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะ

กำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า พาหุระวาโย เป็นคำรบ ๙ นั้น บัง
เกิดแต่สุขุมังคะวาต กล่าวคือลมคุณทวารแล่นขึ้นมาจับเอาหลัง
มือ กระทำให้มือบวมขึ้นแล้วแล่นลงมาจับเอาหลังเท้ากระทำให้เท้าขึ้น
เบ่งขึ้นแล้วกลับแล่นขึ้นสู่กระบาลศีระะ กระทำให้หนักศีระะ ให้ศีระะชุนไปให้ถึงเวียน
แลให้น้ำมูกตกน้ำตาตก ให้เสียวลำมือเท้าให้เป็นเหน็บ แลลมกองนี้เกิดแก่ผู้ใดกำหนด
๕ เดือน จะลุกขึ้นมิได้เลย ฯ จึงพระฤๅษีวัศเทพุตรให้แต่งยานี้แก่ เอาลั่นทะเล ๒ ส่วน
ดองดิง ๔ ส่วน ลูกจันทน์ พิมเสน สิ่งละ ๘ ส่วน ชิงแห้ง ๑๒ ส่วน มูลโค ๑๖ ส่วน ทำเป็นจุน
แล้วจึงเอาน้ำส้มพะยอม น้ำใบพุต น้ำเปลือกมะม่วงต้น น้ำใบผักไถ่ น้ำกระเทียมทอก น้ำไฟเดือน
ห้า น้ำกระพังโหม น้ำเกลือสมุทร สิ่งละถ้วย น้ำผึ้ง ๓ ถ้วย เป็นกระสายดองไว้ เมื่อจะกินให้พลี
จงดี้ แล้วให้ออกชื่อพระฤๅษีเจ้าของยานี้แล้วจึงกิน ในตำรานี้ท่านกล่าวไว้ว่า กินแก้ลมพาหุระวาโย ให้กิน
๕ วันหายวิเศษนัก ฯ ยาน้ำมันชื่อสุดสงสาร เอาใบสมอ ใบสัก ใบเหียง ใบอินทนิล ใบมะดัน
ใบชาวก ใบกระถิน ใบสันพร้าหอม ใบกระพังโหมทั้ง ๒ ใบข้าพลู ข้าวบูด เอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมัน
งาทะนาน ๑ หุงให้คงเหลือน้ำมันแล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู ดีปลี เทียนดำ
เทียนขาว เกลือสินเธาว์ เกลือกระตัง สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนปรงลงในน้ำมันทั้งกินทั้งทา แก้ลม
พาหุระวาโยนั้นหายวิเศษนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาแห้วหมู ใบสะเดา พริกไทย ชิงแห้ง ดีปลี กะทือ
ไพล ข่า กระชาย ขมิ้นอ้อย กระเทียม ผิวมะกรูด เทียนดำ เทียนขาว สิ่งละส่วน หอมแดง กระ
เทียม สิ่งละ ๒ ส่วน การบูร ๔ ส่วน ลูกพิลังกาสา ๒๒ ส่วน ทำเป็นจุนบด
ละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง แก้ลมพาหุระวาโย อันบังเกิดแต่
กองสุขุมังคะวาตนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ลมพาหุระวาโย

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า พาหุระวาโย เป็นคำรบ ๙ นั้น บังเกิดแต่สุขุมังคะวาต กล่าวคือลมคูลทวารแล่นขึ้นมาจับเอาหลังมือ กระทำให้มือบวมขึ้นแล้วแล่นลงมาจับเอาหลังเท้า กระทำให้เท้าบวมขึ้นแล้วกลับแล่นขึ้นสู่กระบาลศีรษะ กระทำให้หนักศีรษะ ให้ศีรษะชุนไป ให้วิ่งเวียนแลให้น้ำมูกตกน้ำตาตก ให้เสียวลำมือลำเท้าให้เป็นเหน็บ แลลมกองนี้เกิดแก่ผู้ใดกำหนด ๕ เดือน จะลุกขึ้นมิได้เลย ฯ

จึงพระฤๅษีศุภเทพบุตรให้แต่งยานี้แก้ เอาลิ้นทะเล ๒ ส่วน ดองดิง ๔ ส่วน ลูกจันทน์ พิมเสน สิ่งละ ๘ ส่วน ขิงแห้ง ๑๒ ส่วน มูลโค ๑๖ ส่วน ทำเป็นจุน แล้วจึงเอาน้ำส้มมะขาม น้ำใบพุท น้ำเปลือกมะม่วงต้มน้ำใบผักไถ่น้ำกระเทียมทอก น้ำไฟเดือนห้า น้ำกระพังโหม น้ำเกลือสมุทร สิ่งละถ้วย น้ำผึ้ง ๓ ถ้วย เป็นกระสายดองไว้เมื่อจะกินให้พลึงดี แล้วให้ออกซื้อพระฤๅษีเจ้าของยานี้แล้วจึงกิน ในตำรานี้ท่านกล่าวไว้ว่า กินแก้ลมพาหุระวาโยให้กิน ๕ วันหายวิเศษนัก ฯ

ยาน้ำมันชื่อสุตสงสาร เอาใบสมอ ใบสัก ใบเหียง ใบอินทนิล ใบมะดัน ใบชาวก ใบกระถิน ใบสันพร้าวหอม ใบกระพังโหมทั้ง ๒ ใบข้าพลุ ข้าวบุด เอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมันงาทะนาน ๑ หุงให้คงเหลือน้ำมันแล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู ดีปลี เทียนดำ เทียนขาว เกลือสินเธาว์ เกลือกระดัง สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนปรุงลงในน้ำมันทั้งกินทั้งทา แก้ลมพาหุระวาโยนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาแห้วหมู ใบสะเดา พริกไทย ขิงแห้ง ดีปลี กะทือ ไพล ข่า กระชาย ขมิ้นอ้อย กระเทียม ผิวมะกรูด เทียนดำ เทียนขาว สิ่งละส่วน หอมแดง กระเทียม สิ่งละ ๒ ส่วน การบูร ๔ ส่วน ลูกพิลังกาสา ๒๒ ส่วน ทำเป็นจุน บดละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง แก้ลมพาหุระวาโย อันบังเกิดแต่กองสุขุมังคะวาตนั้นหายวิเศษดีนัก ฯ

ลมหิตมัตวาโย

ลมหิตมัทควาโย

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะ

กำเนิดแห่งลมหิตมัทควาโย เป็นคำรบ ๑๐ นั้น
เกิดแต่กามวาทแลกลองลมหิตมัทควาโย กระทำให้มือเย็นเท้าเย็นก่อน แล้วจึงทำ
ให้มือตายเท้าตาย ยกมือขึ้นมิได้ ลมกองนี้ครั้นแก่เข้าแก้มถอย จึงตกไปในระหว่าง
อัมพาต กระทำให้ลิ้นกระด้าง เจริญมิชด มักให้เตโชเป็นกติกธาดุ แพทย์ทั้งหลายพึงรู้
ถ้าบังเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ใดแล้ว อายุมียืนเลย ๆ จึงพระฤๅษีภักตสรณให้แต่งยานี้แก่
เอาลูกจันทน์ ดีปลี พริกไทย ขิงแห้ง หอมแดง สิ่งละ ๘ ส่วน ผืน กัญชา น้ำตาลทราย
น้ำมันเนย สิ่งละ ๑๖ ส่วน ทำเป็นจุณ แล้วเอาน้ำมันมะพร้าวมาหีเกเป็นกระสาย เคี้ยวเป็น
ยางมะตูม แล้วจึงเอาผลสมอไทยปอกผิวเสีย ๑๐๘ ผล ใส่ลงเคี้ยวไปให้ซาบในผลสมอให้กิน
วันละ ๓๖ ผล ที่จะกินในเวลาใดมิได้บังคับ ให้สิ้นแต่ในวันเดียวนั้นโดยนัยท่านกล่าวบังคับ
ไว้ให้กิน ๓ วัน ให้สิ้นผลสมอ แก่ลมหิตมัทควาโยนั้นหายวิเศษนัก ๆ ยาน้ำมันชื่อสิทธิ
โยคี เอาขิงแห้ง ข่าแก่ กระเทียม เจตมูลทั้งสอง เปลือกทองหลางใบมน ทองเครือ บอระเพ็ด
ทั้งสอง ใบกะเพรา ใบแมงลัก หญ้าไซ ผักเสี้ยนผี หญ้าหนวดแมว เอาสิ่งละทะนาน
น้ำมันงาทะนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู มด
ยอบ เทียนดำ เทียนขาว สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุณปรงลงในน้ำมันทั้งกินทั้งทา แก่ลมหิตมัท
ควาโยนั้นหายวิเศษนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอากระเช้าฝีมด ไคร้เครือ พิชนาศน์
บอระเพ็ด เจตพังคี ลูกโคกกระออม เอาสมอภาค ต้มตามวิธีให้กิน แก่ลมหิต
มัทควาโย อันบังเกิดแต่กามวาทแลลมหิตมัทควาโยคนกันนั้นหาย
แลแก่ลมหิตมัทควาโยให้ตันอันไปแต่ทรวงอกถึงลำคอ บริโภค
อาหารมิได้ ให้หาเจียนนั้นหายสิ้นนัก ๆ

ลมสิตม์ควาโย

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า สิตม์ควาโย เป็นคำรบ ๑๐ นั้นเกิดแต่กามวาทแล กองลมวิหค กระทำให้มือเย็นเท้าเย็นก่อน แล้วจึงทำให้มือตายเท้าตาย ยกมือขึ้นมิได้ ลมกองนี้ครั้นแก่เข้าแก้มือย จึ่งตกไปในระหว่างอัมพาต กระทำให้ลิ้นกระด้าง เจริญมิซัด มักให้เตโชเป็นกติกธาคู แพทย์ทั้งหลายพึงรู้ถ้าบังเกิด ขึ้นแก่บุคคลผู้ใดแล้ว อายุมียืนเลย ฯ

จึงพระฤษีภักตสรณให้แต่งยานี้แก่ เอาลูกจันทน์ ดีปลี พริกไทย ขิงแห้ง หอมแดง สิ่งละ ๘ ส่วน ผื่น กัญชา น้ำตาลทราย น้ำมันเนย สิ่งละ ๑๖ ส่วน ทำเป็นจุน แล้วเอาน้ำมันมะพร้าวมาพิกเป็นกระสาย เคี้ยวเป็นยาง มะตูม แล้วจึงเอาผลสมอไทยปอกผิวเสีย ๑๐๘ ผล ใส่ลงเคี้ยวไปให้ซาบในผลสมอให้กินวันละ ๓๖ ผล ที่จะกินใน เวลาใดมิได้บังคับ ให้สิ้นแต่ในวันเดียวนั้นโดยนัยท่านกล่าวบังคับไว้ให้กิน ๓ วัน ให้สิ้นผลสมอ แก่ลมสิตม์ควาโยนั้น หายวิเศษนัก ฯ

ยาน้ำมันชื่อสิทธิโยคี เอาขิงแห้ง ข่าแก่ กระเทียม เจตมูลทั้งสอง เปลือกทองหลางใบมน ทองเครือ บอระเพ็ดทั้งสอง ใบกะเพรา ใบแมงลัก หญ้าไซ ผักเสี้ยนผี หญ้าหนวดแมว เอาสิ่งละทะนานน้ำมันงาทะนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู มดยอบ เทียนดำ เทียนขาว สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนปรุงลงในน้ำมันทั้งกินทั้งทา แก่ลมสิตม์ควาโยนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอากระเช้าฝัดมด ไคร้เครือ พืชนาคน บอระเพ็ด เจตพังคี ลูกโคกกระออม เอาเสมอภาค ต้มตามวิธีให้กิน แก่ลมสิตม์ควาโย อันบังเกิดแต่กองกามวาทแลลมวิหคระคนกันนั้นหายแลแก่ลมอันให้ตันอันไป แต่ทรงอภิลักขณ์ บริโภคอาหารมิได้ ให้อาเจียนนั้นหายดีนัก ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

ลมพุทธรักษาโย

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะ

กำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า พุทธรักษาโย เป็นคำรบ ๑๑
นั้น เกิดแต่กองสันทมาตกระทำให้เสียดชายโครงและเจ็บสันหลังและ
กระดูกทุกข้อ มิให้ลุกนั่งขึ้นได้ แล้วบังเกิดเป็นร่ามะนาดเนื่องๆ แลให้
จักขุนั้นเป็นหมอกมัวมืด ลมกองนี้ถ้าเป็นถึง ๓ ปีแล้ว เป็นอสาทยะโรค ยายากนัก
ถ้าบังเกิดแก่บุคคลผู้ใด แม้นอายุยืนไปมักเสียจริต ฯ จึงพระฤๅษีธรรมดลให้แต่ง
ยานี้แก่ เอาสันทะเลส่วน ๑ ครั้ง น้ำนมราชสีห์ตัน พันงูแดง สิ่งละ ๒ ส่วน ชะเอมเทศ ๓
ส่วน ชิงแห้ง หัวหมู สีเสียดเทศ สิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนเอาน้ำมันาวเป็นกระสาย บด
ทำแท่งไว้ให้ได้ ๕๐ ก้อน ให้กินวันละ ๕ ก้อน มิได้กำหนดเพลา ให้กินไป ๑๐ วัน พอสิ้นยาแล้ว
ท่านกล่าวไว้ว่าแก้ลมพุทธรักษาโยหายดีนัก ฯ ยาน้ำมันชื่อหนุมานแผลงฤทธิ์
เอากรุงเขมา ข้าวข้า บวบขม เปลือกสะเดา ขมิ้นอ้อย หนามเกี่ยวไก่ รากคัตเค้า ค้อนกลองนาค
รากลำเจียก แก่นประดู่ เอน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมันงาทะนาน ๑ หงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาลูกจันทน์
ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนดำ เทียนขาว เกลือแก้ว สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนปรุงลงในน้ำมันทั้งกิน-
ทั้งทา แก้ลม
พุทธรักษาโยนั้นหายดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอารากจิงจ้อยน้อย พันธุ์ผักกาด รากทองแตก ผักแพว
แดง ลูกเอ็น เปราะหอม ชิงแห้ง หัวหมู สมอเทศ ลูกปลิงกาสา สิ่งละส่วน ลูกรักษน้ำ ๕
ส่วน ดอกอุบล รากโรกขาว บุกรอ สิ่งละ ๖ ส่วน ทำเป็นจุน น้ำอ้อยแดง ๒
ทะนาน ใส่กระทะเคียวให้ขึ้น จึงเอายาใส่ลงให้สบกัน แล้วรุมไฟอย่าให้ยา
ไหม้ ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ลมพุทธรักษาโย
อันบังเกิดในกองสันทมาตนั้น
หายวิเศษนัก ฯ

ลมพุทธรักษาขาว

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า พุทธรักษาขาว เป็นคำรบ ๑๑ นั้น เกิดแต่ กองสันทฆาต กระทำให้เสียตขยโครงและเจ็บสันหลังและกระดุกทุกข้อ มิให้ลุกนั่งขึ้นได้ แล้วบังเกิดเป็นรำมะนาด เนิองๆ แลให้จักขุนั้นเป็นหมอกมัวมืด ลมกองนี้ถ้าเป็นถึง ๓ ปีแล้ว เป็นอสาทยะโรคยยากนัก ถ้าบังเกิดแก่บุคคล ผู้ใด แม้นอายุยืนไปมักเสียจริต ฯ จึงพระฤๅษีธรรมดถิให้แตงยานี้แกเ อาลันทะเลส่วน ๑ ครั้ง น้ำนมราชสีห์ตัน พันงูแดง สิ่งละ ๒ ส่วน ชะเอมเทศ ๓ ส่วน ชิงแห้ง แห้วหมู สีเสียดเทศ สิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนเอาน้ำมะนาว เป็นกระสาย บดทำแท่งไว้ให้ได้ ๕๐ ก้อน ให้กินวันละ ๕ ก้อน มิได้กำหนดเพลา ให้กินไป ๑๐ วัน พอสิ้นยาแล้ว ท่านกล่าวไว้ว่าแกลมพุทธรักษาขาวหายตินิก ฯ

ยาน้ำมันชื่อหนุมานแผลงฤทธิ เอากรุงเขมา ข้าวข้า บวบขม เปลือกสะเดา ขมิ้นอ้อย หนามเกี่ยวไก่อ รากคัตเค้า ค้อนกลองนาค รากลำเจียก แก่นประดู่ เอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมันงาทะนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนดำ เทียนขาว เกลือแก้ว สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนปรุงลง ในน้ำมันทั้งกินทั้งทา แกลมพุทธรักษาขาวนั้นหายตินิก ฯ

ขนานหนึ่ง เอารากจิงจ้อยน้อย พันธุ์ผักกาด รากทองแตก ผักแพวแดง ลูกเอน เปราะหอม ชิงแห้ง แห้วหมู สมอเทศ ลูกพิลังกาสา สิ่งละส่วน ลูกรักษน้ำ ๕ ส่วน ดอกอุบล รากโรกขาว บุกรอ สิ่งละ ๖ ส่วน ทำเป็นจุน น้ำอ้อยแดง ๒ ทะนาน ใส่กระทะเคี่ยวให้ข้น จึงเอายาใส่ลงให้สบกัน แล้วรุมไฟอย่าให้ยาไหม้ ให้กินหนัก ๑ สลึง แกลมพุทธรักษาขาวอันบังเกิดในกองสันทฆาตนั้นหายตินิก ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

ลมชักขี้นวโย

ลมชักขิณีวาโย

(ศาลาวิมังสา)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าว

ลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า ขิณีวาโยเป็นคำ

รบ ๑๔ นั้น เกิดแต่กองสันทฆาตกระทำให้เสียดอกแลชายุโครง

มิทรงตัวขึ้นได้ มักให้ตัวโง่แข็งเป็นเกลียว ให้เสียดสองราวข้างแล้วแล่น

ขึ้นไปจับเอาต้นลิ้นแลไผ่นกระบอกตา กระทำให้เจรจามิซัด มักเป็นร่าเมขนาดแลให้

จักขุมืดดั่งกล่าวมานี้ ถ้าบังเกิดแก่บุคคลผู้ใดอยู่อายุ ๖๖ ปี จึงพระฤๅษีไตรโลกให้

แต่งยานี้แก่ เอาลิ้นทะเลส่วน ๑ สีเสียด พันธ์แดง น้ำมันราชสีห์ตัน สิ่งละ ๒ ส่วน ลูก

จันทน์ กระวาน สิ่งละ ๓ ส่วน ชิงแห้ง หัวหมู สิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนเอน้ำมันมะพร้าวมาพิก

เป็นกระสาย บดป่นให้ได้ ๕๐ ก้อน ให้กินวันละ ๕ ก้อน ๑๐ วัน ให้สิ้นยา อาจารย์ในก่อนท่าน

กล่าวไว้ว่า แก้มลักขิณีวาโยนั้นหายวิเศษนัก ๖๖ ยาน้ำมันชื่อว่าสว่างโรคอำมฤต เอาเชือก

เถาไฟ เชือกเถาคัน หล้าชุมกระต่าย รากไทร ใบหางนกยูง เชือกเถาตายดิบ ตานหม่อน ขอบชะนาง

แดง ข้างนำวดอกเหลือง ชิงช้าชาลี ว่านร้อนทอง รากมะกล่ำต้น ใบตำลึงตัวผู้ เปลือกขี้หนอน

ลูกพิลังกาสา เปลือกสะเดา เอน้ำมันสิ่งละทะนนาน น้ำมันงาทะนนาน ๑ พุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึง

เอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนดำ เทียนขาว เกลือแก้ว สิ่งละ ๑ สิ่ง ทำ

เป็นจุนปรุ่งลงในน้ำมัน ทั้งกินทั้งทา แก้มลักขิณีวาโยนั้นหายวิเศษนัก ๖๖ ขนานหนึ่ง เอาโกฐ

สอ โกฐเขมา ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู ลูกปราชัย สิ่งละ ๒ ส่วน บุกรอ กลอย

อุตพิต กระดาดแดง กัญชา ชิงแห้ง กระชาย หัวหมู ดองดั่ง ผักแพวแดง บอระเพ็ด ว่านน้ำ

หัตถ์คุณเทศ เปล้าน้อย รากจิงจ้อใหญ่ ใบสะเดา ใบสวาด สิ่งละ ๔ ส่วน พริก

ไทย ๘๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สิ่ง แก้มลักขิณี

วาโย อันบังเกิดแต่กองสันทฆาตหายตึนนัก ๖๖

ลมชักขี้นวโย

(ศาลาวิม้งสา)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อว่า ขักขี้นวโยเป็นคำรบ ๑๔ นั้น เกิดแต่กองสันทฆาต ะทำให้เสียดอกแลขายโครงมิทรงตัวขึ้นได้ มักให้ตัวโง่งแข็งเป็นเกลียว ให้เสียดสองราวข้าง แล้วแล่นขึ้นไปจับเอา ต้นลิ้นแลไรรพินกระบอกตา ะทำให้เจรจามีขัด มักเป็นร่ามะนาดแลให้จักษุมืดดังกล่าวมานี้ ถ้าบังเกิดแก่บุคคล ผู้ใดถอยอายุ ฯ

จึงพระฤาษีไตรโลกให้แต่งยานี้แก้ เอาลิ้นทะเลส่วน ๑ สีเสียด พันธ์แดง น้ำนมราชสีห์ตัน สิ่งละ ๒ ส่วน ลูกจันทน์ ะรวาน สิ่งละ ๓ ส่วน ขิงแห้ง แห้วหมู สิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุมเอาน้ำมะพร้าวมาพิกเป็นกระสาย บดปั่นให้ได้ ๕๐ ก้อน ให้กินวันละ ๕ ก้อน ๑๐ วัน ให้สิ้นยา อาจารย์ในก่อนท่านกล่าวไว้ว่า แก้ลมชักขี้นวโย นั้นหายวิเศษนัก ฯ

ยาน้ำมันชื่อว่าสว่างโรคอำมฤต เอาเชือกเถาไฟ เชือกเถาคัน หล้าขุ่มกระต่าย รากไทร ใบหางนกยูง เชือกเถาตายดิบ ตานหม่อน ขอบชะนางแดง ข้างน้ำตาลดอกเหลือง ขิงข้าซาลี ว่านร้อนทอง รากมะกล่ำตัน ใบตำลึง ตัวผู้ เปลือกขี้หนอน ลูกพิลังกาสา เปลือกสะเดา เอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมันงาทะนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึง เอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ ะรวาน กานพลู เทียนดำ เทียนขาว เกลือแก้ว สิ่งละ ๑ สิ่ง ทำเป็นจุมปรุ่งลงในน้ำมัน ทั้งกินทั้งทา แก้ลมชักขี้นวโยนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาโกฐสอ โกฐเขมา ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ ะรวาน กานพลู ลูกปราชัย สิ่งละ ๒ ส่วน บุกรอ กลอย อดพิต ะรดาดแดง กัญชา ขิงแห้ง ะระขาย แห้วหมู ดองดิง ผักแพวแดง บอระเพ็ด ว่านน้ำ หักคุณเทศ เปล้าน้อย รากจิงจ้อใหญ่ ใบสะเดา ใบสวาด สิ่งละ ๔ ส่วน พริกไทย ๘๖ ส่วน ทำเป็นจุมบดละลายน้ำผึ้งรวงกิน หนัก ๑ สิ่ง แก้ลมชักขี้นวโย อันบังเกิดแต่กองสันทฆาตหายด้นัก ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

ลมนิรียักขวาโย

ลมนิริยงัยักขาโย

(ศาลาเลื่อนศักดิ์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกำเนิดแห่งลม

อันชื่อว่านิริยงัยักขาโย เป็นคำรบ ๑๕ อันบังเกิดแต่กอง

อัมพฤกษ์แลสุมนา กระทำให้คัลลังก์ให้นอนแลให้อยากของอัน

ควาจุปิตาจาเข้าสิง แลให้พริ้งขึ้นทั้งตัวให้คั่นแล้วให้ขัดอุจาระปัสสาวะ

กระทำให้หิวโหยหาแรงมิได้ ลักษณะลมกองนี้ ถ้าบังเกิดแก่บุคคลผู้ใด

แก้มือถอย ท่านกำหนดไว้ว่าปีหนึ่งจะมรณะเป็นอันเที่ยง ๆ จึงพระฤๅษีสัตตพัต

ให้แต่งยานี้แก่ เอาลูกมะนาวฝานตากแดดให้แห้ง สารส้ม พริกอ่อน

กระเทียม มหาหิงคุ์ ขิงแห้ง ดีปลี ผิวมะกรูด เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน เอาน้ำ

อ้อยแดงเป็นกระสาย บดให้กินหนัก ๑ สลึง แก้มนิริยงัยักขาโยนั้นหายวิเศษนัก ๆ

ยาน้ำมันชื่อรศมีเพลิง เอาใบลำโพง ข่าแก่ โศกกระสุน ลูกมะเขือขึ้น ลูกมะ

อีก ใบชงโค ใบส้มเลี้ยว ใบส้มซ่า ใบสุกรม ใบโคคลาน ใบทรงบาดาล

ใบขึ้นนอน รากข้าวสาร ขมิ้นอ้อย เสือร้องรัง เอาน้ำสิ่งละทะนนาน น้ำมันงาทะนนาน ๑

หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนดำ

เทียนขาว ดีปลี เกลือกระตัง เกลือแก้ว สารส้ม สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุน

ปรุกลงในน้ำมันทั้งกินทั้งทา แก้มนิริยงัยักขาโยนั้นหายวิเศษนัก ๆ ขนานหนึ่ง

เอาโกฐสิงคลี โกฐจุฬาลัมพา เทียนขาว เทียนชะมด เทียนดำ เทียนแกลบ

กระวาน กานพลู ลูกเอ็น ลูกแมงลัก ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ สมอ

เทศ ตรีกูฏก เกลือสินเธาว์ บอระเพ็ด การบูร สมุลแว้ง

ลำพันขาว รากอัญชัน กรูงเขมา พริกไทย อุตพิต เอาเสมอภาค

ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำขิง กินแก้มนิริยงัยักขาโย อัน

เกิดแต่กองอัมพฤกษ์และสุนานันหายดีนัก ๆ

ลมนิรียังยักขาโย

(ศาลาเลื่อนศักดิ์)

๑ สิทธิการียะ จะกล่าวลักษณะกำเนิดแห่งลมอันชื่อนิรียังยักขาโย เป็นคำรบ ๑๕ อันบังเกิดแต่กองอัมพฤกษ์แลสุมนา กระทำให้คลั่งมักให้อนแลให้อยากของอันควาญปิศาจเข้าสิง แลให้พริ้งขึ้นทั้งตัวให้คัน แล้วให้ขัดอุจาระปัสสาวะกระทำให้หิวโหยหาแรงมิได้ ลักษณะลมกองนี้ ถ้าบังเกิดแก่บุคคลผู้ใดแก้มือย ท่านกำหนดไว้ว่าปีหนึ่งจะมรณะเป็นอันเที่ยง ๆ

จึงพระฤๅษีสัตตพัตให้แต่งยานี้แก่ เอาลูกมะนาวฝานตากแดดให้แห้ง สารส้ม พริกอ่อน กระเทียม มหาหิงค์ ขิงแห้ง ดีปลี ผิวมะกรูด เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน เอาน้ำอ้อยแดงเป็นกระสาย บดให้กินหนัก ๑ สลึง แก้มลมนิรียังยักขาโยนั้นหายวิเศษนัก ๆ

ยาน้ำมันชื่อรัศมีเพลิง เอาใบลำโพง ข่าแก่ โคกกระสุน ลูกมะเขือขื่น ลูกมะอึก ใบชงโค ใบส้มเลี้ยว ใบส้มซ่า ใบสุกรม ใบโคคลาน ใบทรงบาดาล ใบขี้หนอน รากข้าวสาร ขมิ้นอ้อย เสือทองรัง เอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมันงาทะนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนดำ เทียนขาว ดีปลี เกลือกระตัง เกลือแก้ว สารส้ม สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนปรุงลงในน้ำมันทั้งกินทั้งทา แก้มลมนิรียังยักขาโยนั้นหายวิเศษนัก ๆ

ขนานหนึ่ง เอาโกฐสิงคลี โกฐจุฬาลัมพา เทียนขาว เทียนชมพู เทียนดำ เทียนกลบ กระวาน กานพลู ลูกเอ็น ลูกแมงลัก ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ สมอเทศ ตรีภูกุ เกลือสินเฑาะว์ บอระเพ็ด การบูร สมุลแว้ง ลำพันขาว รากอัญชัน กรูงเขมา พริกไทย อุตพิต เอาเสมอภาคทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำขิง กินแก้มลมนิรียังยักขาโย อันเกิดแต่กองอัมพฤกษ์และสุมนานี้หายดีนัก ๆ

ลมหัตถ์วาต

ลมหทัยवाद

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าว

ด้วยลักษณะกำเนิดลมอันหนึ่ง อันบังเกิดใน
กองพัทธิตะโรคนั้นอีก ๔ จำพวก ตามนัยอาจารย์สำแดงไว้
ในก่อนสืบๆ กันมาดังนี้ ๑ จำพวกหนึ่งชื่อหทัยवाद จำพวกหนึ่งชื่อ
สัตถกवाद จำพวกหนึ่งชื่ออัศฎกาค จำพวกหนึ่งชื่อสุมะนา ลักษณะสมทั้ง ๔
จำพวก ซึ่งกล่าวมานี้ อาจยังให้กองสมุฏฐานโรคทั้งปวงวิบัติแปรปรวนไปต่างๆ
มีปิตตะสมุฏฐานเป็นต้น มีสันนิบาตสมุฏฐานเป็นที่สุดดังกล่าวมานี้ ๑ ในที่นี้จะว่าแต่
ลมอันชื่อว่าหทัยวาदनั้นก่อนเป็นปฐม อันบังเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ใด มักกระทำให้นั่งมี
ใคร่จะเจรจา ให้นั่งปาก ให้นั่งนอนอยู่เป็นนิจ มักจะอยู่สงัดแต่ผู้เดียว ให้นั่งน้อยมักโกรธ มี
ได้รู้สึกอยากอาหารให้อิ่มไป บางทีกระทำให้หัวเราะระริกซิกซี้ บางทีกระทำให้ร้องไห้ ดุจดั่ง
คนกำพร้าหาคนญาติมิได้ ถ้าจะแก้ให้แก้แต่ยังมันตั้งอยู่นั้น ครั้นแก้เข้ามักกลายเป็นดั่ง
โลกสมมุติว่าลมบาทจิตรเป็นอสาทยะโรค แพทย์จะรักษาเป็นอันยากยิ่งนัก ดุจอาจารย์กล่าว
ไว้ดังนี้ ๑ ยาชื่อหทัยวาตธิคุณ เอาตริฎก โกฎกระดุก โกฎหัวบัว โกฎเชียง ผลจันทน์ ดอกจันทน์ กระ
วาน บอระเพ็ด สมอไทย ใบสะเดา สิ่งละส่วน ชะมด พิมเสน หญ้าฝรั่น ลำพัน การบูร สิ่งละ ๒ ส่วน
สมุลแว้ง ๓ ส่วน ดอกกระดังงา ๔ ส่วน ทำเป็นจุณเอาน้ำดอกไม้เทศเป็นกระสาย บดทำแท่งไว้
ละลายน้ำดอกมะลิให้กินแก้ลมหทัยवाद อันกระทำให้นั่งหทัยดิ้น ๑ ยาชื่อมหาหทัย
วาตธิคุณ เอาโกฎกระดุก โกฎเชียง โกฎหัวบัว เทียนดำ เทียนขาว ผลจันทน์ ดอกจันทน์
ดีปลี พริกไทย เจตมูลเพลิง ลำพัน สิ่งละส่วน ชะมด พิมเสน หญ้าฝรั่น
ขิงแห้ง กานพลู สมุลแว้ง กายาน สิ่งละ ๒ ส่วน ไคร้เครือ ๔ ส่วน
ทำเป็นจุณบดทำแท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้ กินแก้ลม
หทัยवादหายวิเศษนัก ๑

ลมหทัยวาท

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยลักษณะกำเนิดลมอันหนึ่ง อันบังเกิดในกองพัทธปิตตะโรคนั้นอีก ๔ จำพวก ตามนัยอาจารย์สำแดงไว้ในก่อนสืบๆ กันมาดังนี้ ฯ

จำพวกหนึ่งชื่อหทัยวาท จำพวกหนึ่งชื่อสัตถกวัต จำพวกหนึ่งชื่ออัศฎากาศ จำพวกหนึ่งชื่อสุมนา ลักษณะลมทั้ง ๔ จำพวก ซึ่งกล่าวมานี้ อาจยังให้กองสมุฏฐานโรคทั้งปวงวิบัติแปรปรวนไปต่างๆ มีปิตตะสมุฏฐาน เป็นต้น มีสันนิบาตสมุฏฐานเป็นที่สุดดังกล่าวมานี้ ฯ ในที่นี้จะว่าแต่ลมอันชื่อว่าหทัยวาทนั้นก่อนเป็นปฐม อันบังเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ใด มักกระทำหิมนึ่ง มิใคร่จะเจรจา ให้น้ำปาก ให้น้ำนั้นล่อยอยู่เป็นนิจ มักจะอยู่สงัดแต่ผู้เดียว ให้น้ำน้อยมักโกรธ มิได้รู้สึกอยากอาหารให้อิ่มไป บางทีกระทำให้หัวเราะระริกซิกซี้ บางทีกระทำให้ร้องไห้ ดุจดั่งคนกำพร้าหาคนญาติมิได้ ถ้าจะแก้ให้แก้แต่ยังมิตื่นอยู่นั้น ครั้นแก้เข้ามักกลายเป็นดังโลกสมมุติว่าลมบาทจิตรเป็นอสาทยะโรค แพทย์จะรักษาเป็นอันยากยิ่งนัก ดูอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ฯ

ยาชื่อหทัยวาทิคุณ เอาตรีภูก โกฐกระดุก โกฐหัวบัว โกฐเชียง ผลจันทร์ ดอกจันทร์ กระวาน บอระเพ็ด สมอไทย ใบสะเดา สิ่งละส่วน ชะมด พิมเสน หล้าฝรั่ง ลำพัน การบูร สิ่งละ ๒ ส่วน สมุลแว้ง ๓ ส่วน ดอกกระดังงา ๔ ส่วน ทำเป็นจุ่มเอาน้ำดอกไม้เทศเป็นกระสาย บดทำแท่งไว้ละลายน้ำดอกมะลิให้กิน แก้ลมหทัยวาท อันกระทำหิมนึ่งหายดีนัก ฯ

ยาชื่อมหัทธวาทิคุณ เอาโกฐกระดุก โกฐเชียง โกฐหัวบัว เทียนดำ เทียนขาว ผลจันทร์ ดอกจันทร์ ดีปลี พริกไทย เจตมูลเพลิง ลำพัน สิ่งละส่วน ชะมด พิมเสน หล้าฝรั่ง ขิงแห้ง กานพลู สมุลแว้ง กายาน สิ่งละ ๒ ส่วน ไคร้เครือ ๔ ส่วน ทำเป็นจุ่มบดทำแท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้ กินแก้ลมหทัยวาทหายวิเศษนัก ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

ลมสัถถกวาด

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าว

ด้วยลักษณะกำเนิดลม อันชื่อว่าลมสัถถ

วาทนั้นเป็นคำรบ ๒ ถ้าบังเกิดแต่บุคคลผู้ใด มักกระทำให้

เจ็บอกเป็นต้น แลลมกองนี้เกิดเพื่อสันทฆาต ครั้นแก่เข้ากระทำให้จับ

เป็นเพลลา และอาการที่จับนั้นมักให้เจ็บไปทุกชั้นเนื้อ ดุจดั่งบุคคลเอามีดมา

เขือดและเอาเหล็กอันแหลมมาแทง ให้แปลบปลาบไปทั้งกาย ให้ใจนั้นสั่นอยู่ริๆ ให้เจ็บ

อกเป็นกำลัง ครั้นสร้างแล้วให้หิวหาแรงมิได้ ให้เวียนศีรษะ ให้จักษุมิได้เห็นสิ่งอันใด

บริโภคอาหารมิได้ นอนมิหลับ ถ้าจะแก้ให้แก้แต่ยังเจ็บอกอยู่นั้นให้หาย ถ้ามิหายแก่เข้าก็จะกลาย

เป็นโทสันทฆาตและตรีสันทฆาต เป็นอดิสัยโรคตามอาจารย์กล่าวไว้ว่าเป็นโรคตัด แพทย์ทั้ง

หลายพึงรู้อย่างนี้ ฯ ยาชื่อทวิวาทาธิคุณ เอาโกฐจุฬาฬัมพา โกฐสอ ผลจันทน์ ดอกจันทน์ ผลเอ็น ชิงแห้ง

ดีปลี ใบกระวาน ลำพัน ดอกกระดังงา สมุลแว้ง การบูร สิ่งละส่วน รากย่านาง ชะมด พิมเสน สิ่ง

ละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำดอกไม้น้ำให้กินแก้ลมสัถ

ถกวาดซึ่งกระทำให้เจ็บอกนั้นหายดังนี้ ฯ ยาชื่อมหาวาทาธิคุณ เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า

จันทน์ทั้ง ๒ ผลจันทน์ ดอกจันทน์ กานพลู อบเชย สมุลแว้ง ชิงแห้ง ดีปลี ผลเอ็น ลำพันแดง

สิ่งละส่วน ดอกกระดังงา ใบกระวาน การบูร สิ่งละ ๒ ส่วน รากย่านาง ๓ ส่วน

ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำดอกไม้น้ำแทรกชะมด แทรกพิมเสนให้กิน แก้ลมสัถถกวาด

ซึ่งกระทำให้เจ็บตลอดไปทุกชั้นเนื้อนั้นหายดังนี้ ฯ ยาชื่อจุลชาติวาโย เอาโกฐหัวบัว

เทียนดำ ตรีผลา ลำพัน ตรีภูกก ผักแพวแดง สะค้าน เจตมูลเพลิง ข่าพลู

สิ่งละส่วน เปลือกโมกมัน เกลือทั้งห้าสิ่งละ ๒ ส่วน พิชนาศน์ ไคร้เครือ

สิ่งละ ๓ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำดอกไม้น้ำให้กิน

แก้ลมสัถถกวาดหายดังนี้ ฯ

ลมสัถถกวัต

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยลักษณะกำเนิดลม อันชื่อว่าลมสัถถกวัตนั้นเป็นคำรบ ๒ ถ้าบังเกิดแต่บุคคลผู้ใด มักกระทำให้เจ็บอกเป็นต้น แลลมกองนี้เกิดเพื่อสันทฆาต ครั้นแก่เข้ากระทำให้จับเป็นเพลา และอาการที่จับนั้นมักให้เจ็บไปทุกชั้นเนื้อ ดุจดังบุคคลเอามีดมาเชือดและเอาเหล็กอันแหลมมาแทง ให้แปลบปลาบไปทั้งกายให้ใจนั้นสั่นอยู่ริๆ ให้เจ็บอกเป็นกำลัง ครั้นสร้างแล้วให้หิวหาแรงมิได้ ให้เวียนศีรษะ ให้จักษุมัวมิได้เห็นสิ่งอันใด บริโภคอาหารมิได้ นอนมิหลับ ถ้าจะแก้ไขแต่ยังเจ็บอกอยู่นั้นให้หาย ถ้ามีหายแก่เข้าก็จะกลายเป็นโทษสันทฆาต และตรัสสันทฆาต เป็นอดีตภัยโรคตามอาจารย์กล่าวไว้ว่าเป็นโรคตัด แพทย์ทั้งหลายพึงรู้อย่างนี้ ฯ

ยาชื่อทวิวาตาคิณฺณ เอาโกฐจุฬาลัมพา โกฐสอ ผลจันทร์ ดอกจันทร์ ผลเอ็น ชิงแห้ง ดีปลี ใบกระวาน ลำพัน ดอกกระดังงา สมุลแว้ง การบูร สิ่งละส่วน รากย่านาง ชะมด พิมเสน สิ่งละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนเอาหน้าดอกไม้เป็นกระสายยบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำดอกไม้ให้กินแก้ลมสัถถกวัตซึ่งกระทำให้เจ็บอกนั้นหายดีนัก ฯ

ยาชื่อมหาวาตาคิณฺณ เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า จันทน์ทั้ง ๒ ผลจันทร์ ดอกจันทร์ กานพลู อบเชย สมุลแว้ง ชิงแห้ง ดีปลี ผลเอ็น ลำพันแดง สิ่งละส่วน ดอกกระดังงา ใบกระวาน การบูร สิ่งละ ๒ ส่วน รากย่านาง ๓ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำดอกไม้แทรกชะมด แทรกพิมเสนให้กิน แก้ลมสัถถกวัตซึ่งกระทำให้เจ็บตลอดไปทุกชั้นเนื้อนั้นหายดีนัก ฯ

ยาชื่อจุลชาตวาโย เอาโกฐหัวบัว เทียนดำ ตรีผลา ลำพัน ตรีภฏุก ผักแพวแดง สะค้าน เจตมูลเพลิง ข้าพถู สิ่งละส่วน เปลือกโมกมัน เกลือทั้งห้า สิ่งละ ๒ ส่วน พิษนาศน์ ไคร้เครือ สิ่งละ ๓ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำดอกไม้ให้กินแก้ลมสัถถกวัตหายดีนัก ฯ

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ทำมาทำสำเนาเพื่อการค้ำ

ลมอัศฎากาศ

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วย

ลักษณะกำเนิดลมหนึ่ง อันชื่อว่าลมอัศฎากาศ

นั้นเป็นคาร์บ ๓ ถ้าบังเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ใด มักจะทำให้ใจนั้น

ลอยไปหาสติมิได้ ซึ่งโลกสมมุติว่าขวัญกินเถื่อนแลลมอันนี้ เกิดแต่

อนันตจักรวรรดิ อันมีอยู่ในคัมภีร์ฉันทวาทปฏิสนธิ์นั้น มักจะทำให้ระส่ำระสาย

ให้เขม่นไปทั้งกายมิได้รู้สึกตัวว่าร้อนแลเย็น หลับก็มีได้รู้ ตื่นก็มีได้รู้ บริโภค

อาหารแล้ว และยังมิได้บริโภคอาหารก็มีได้รู้แลให้อิ่มไปด้วยลม ให้แน่นนาภีแลหน้าอกเป็นกำ

ล้ง แล้วกระทำให้ซาไปทั้งตัว แสงขนเนืองๆ ให้ร้อนอกให้ผิวเนืองๆ แดงดุจลน

ด้วยเพลิง ให้เบ่งขึ้นทั้งกายมิได้ซุบผอม จะไปอุจจาระปัสสาวะก็มีได้รู้ ถ้าจะแก้ให้แก้แต่ยังใจลอยอยู่

นั้นให้หาย ถ้าแก้จนหาสติมิได้แล้วเมื่อใดเป็นอติสัยโรคตามอาจารย์กล่าวไว้ว่า เป็นโรค

ตัด แพทย์ทั้งหลายพึงรู้ดังนี้ ฯ ยาชื่ออนันตวาท เอาโกฐทั้ง ๕ ตรีผลา ตรีภูกุ สะค้าน

ข้าพลุ เจตมูลเพลิง เปลือกโมกมัน เปลือกโมกหลวง ผักแพวแดง เปลือกสินเธาว์ สิ่งละ

ส่วน น้ำตาลกรวด ๒ ส่วน เทียนทั้ง ๕ สิ่งละ ๑๐ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำ

กระสายอันควรแก่โรคแทรกษะมดพิษเสมหะให้กิน แก้มอัศฎากาศ ซึ่งกระทำให้ใจลอยหาสติ

มิได้นั้นหายดังนี้ ฯ ยาชื่อมหานันตวาท เอาโกฐทั้งเก้า สมอทั้งสาม ตรีภูกุ จันทน์ทั้ง

สอง ลำพัน สมุลแว้ง อบเชย ชะเอม ผักแพวแดง สะค้าน ข้าพลุ เจตมูลเพลิง

สิ่งละส่วน เปลือกวิฑู เปลือกโมกหลวง ผลโมกมัน การบูร สิ่งละ ๒ ส่วน

ผลผักชีทั้งสอง กานพลู สิ่งละ ๓ ส่วน ใบกระวาน น้ำตาลกรวด

สิ่งละ ๔ ส่วน เทียนทั้ง ๗ สิ่งละ ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำ

แท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้น้ำแทรกษะมดพิษเสมหะให้กิน-

แก้มอัศฎากาศ

ซึ่งกระทำให้เขม่นกายนั้นหายดังนี้ ฯ

ลมอศฎากาศ

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยลักษณะกำเนิดลมหนึ่ง อันชื่อว่าลมอศฎากาศ นั้นเป็นคำรบ ๓ ถ้าบังเกิดขึ้น แก่บุคคลผู้ใด มักจะทำให้ใจนั้นลอยไปหาสติมิได้ ซึ่งโลกสมมุติว่าขวัญกินเถื่อนแลลมอันนี้ เกิดแต่อนันตจักรวรรดิ อันมีอยู่ในคัมภีร์ฉันทวาทปฏิสนธิ์นั้น มักกระทำให้ระส่ำระสาย ให้เขม่นไปทั้งกายมิได้รู้สึกตัวว่าร้อนแลเย็น หลับก็มีได้รู้ ตื่นก็มีได้รู้ บริโภคอาหารแล้ว และยังมิได้บริโภคอาหารก็มีได้รู้แลให้อิ่มไปด้วยลม ให้แน่นนาภีแล หน้าอกเป็นกำลัง แล้วกระทำให้ซาไปทั้งตัว แสงชนเนื่องๆ ให้ร้อนอกให้ผิวเนื้อนั้นแดงดุจลนด้วยเพลิง ให้เบ่งขึ้นทั้งกายมิได้ซุบพอม จะไปอุจจาระปัสสาวะก็มีได้รู้ ถ้าจะแก้ให้แก้แต่ยังใจลอยอยู่นั้นให้หาย ถ้าแก้จนหาสติมิได้แล้ว เมื่อใดเป็นอดิสัยโรคตามอาจารย์กล่าวไว้ว่าเป็นโรคตัด แพทย์ทั้งหลายพึงรู้ดังนี้ ฯ

ยาชื่อนันทวาท เอาโกฐทั้ง ๕ ตรีผลา ตรีภูกุ สะค้าน ข้าวพุลู เจตมูลเพลิง เปลือกโมกมัน เปลือกโมกหลวง ผักแพวแดง เกลือสินเธาว์ สิ่งละส่วน น้ำตาลกรวด ๒ ส่วน เทียนทั้ง ๕ สิ่งละ ๑๐ ส่วน ทำเป็นจุน บดทำแท่งไว้ ละลายน้ำกระสายอันควรแก้โรคแทรกษะมดพิษเสนาให้กิน แก้มอศฎากาศ ซึ่งกระทำให้ใจลอยหาสติได้นั้นหายตันทัก ฯ

ยาชื่อนันทวาท เอาโกฐทั้งเก้า สมอทั้งสาม ตรีภูกุ จันทน์ทั้งสอง ลำพัน สมุลแว้ง อบเชย ชะเอม ผักแพวแดง สะค้าน ข้าวพุลู เจตมูลเพลิง สิ่งละส่วน เกลือวิฑู เปลือกโมกหลวง ผลโมกมัน การบูร สิ่งละ ๒ ส่วน ผลผักชีทั้งสอง กานพลู สิ่งละ ๓ ส่วน ใบกระวาน น้ำตาลกรวด สิ่งละ ๔ ส่วน เทียนทั้ง ๗ สิ่งละ ๖ ส่วน ทำเป็นจุน บดทำแท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้อันควรแก้โรคแทรกษะมดพิษเสนาให้กิน แก้มอศฎากาศซึ่งกระทำให้เขม่นกายนั้นหายตันทัก ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

ลมสุมนา

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วย

ลักษณะกำเนิดลมอันหนึ่ง อันชื่อว่าสุมนานั้น เป็นคำ
รบ ๔ ถ้าบังเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ใด กระทำให้อัดอั้นไปทั้งกายมิ
ได้รู้สึกตน แลลมกองนี้เกิดแต่กองอัมพฤกษ์ มักเกิดขึ้นในระหว่างตรีโทษ
กระทำให้โสตรประสาทมิได้ยินศัพท์สำเนียงอันใด ให้จักษุประสาทมิได้เห็นสิ่งอันใด
ชิต ให้ฆานประสาทมิได้เหม็นแลหอมสิ่งอันใด ให้กายประสาทมิได้รู้สึกสัมผัสอันใด
ให้ชีวหาประสาทมิได้รู้จักรสอันใดว่าหวานเปรี้ยวจืดเค็มเผ็ดร้อนนั้น เป็นต้น แลอาการอันเศษ-
นอกจากนี้ แจ้งอยู่

ในคัมภีร์ตติยะพิณสันนิบาตแลคัมภีร์ประเมหะโทษโน้นเสร็จแล้ว ในที่นี้กล่าวไว้พอเป็นที่
สังเกตแห่งแพทย์แต่ลักษณะอันเป็นแก่นสาร ให้บุคคลทั้งหลายพึงรู้ว่า ลมสุมนานี้เกิดในระหว่างตรีโทษ
ถึงมรณตักขรเป็นที่สุดแห่งโรคยามิได้เลย ถ้าจะแก้ไขแก่แต่พอได้ความสุข ให้เวทนานั้น
น้อยลง ตามอาจารย์กล่าวไว้สืบกันมาดังนี้ ฯ ยาชื่อสมมติใหญ่ เอาชะมด พิมเสน หญ้าฝรั่น ลำพัน โกฐ
ทั้งห้า เทียนทั้งห้า จันทน์ทั้งสอง กระลำพัก กรุงเขมา ผลจันทน์ ดอกจันทน์ กานพลู จุกโรหิณี ผักแพว-
แดง ตรีกูฏ

สมอทั้งสาม แผลหอม แห้วหมู เนระพูสี บัวน้ำทั้งห้า ดอกพิกุล เกสรบุณฑริก เกสรสารภี เกสรบัวหลวง
เอาเสมอภาค ทำเป็นจวนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้มากินแก้ลมสุมนา อันบังเกิดในระหว่างตรีโทษ-
นั้นดื่นก ฯ

ยาชื่อสุขเกษม เอาโกฐทั้งเจ็ด เทียนทั้งห้า ผลจันทน์ ดอกจันทน์ ตรีกูฏ กฤษณา กระลำพัก

ชะลูด ขอนดอก อบเชยทั้งสอง สมุลแว้ง ผลเอ็น ผลข้าพลู ใบกระวาน ผลกระวาน

สมอทั้งสาม มะขามป้อม กานพลู เกสรบุณฑริก ชะมดสด ชะมดเชียง

สิ่งละส่วน หญ้าฝรั่น พิมเสน สิ่งละ ๒ ส่วน กระเจาตะนาว ๓ ส่วน

ทำเป็นจวนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้มากินแก้ลม

สุมนาอันบังเกิดในระหว่างตรีโทษนั้นหาย

วิเศษประเสริฐนัก ฯ

ลมสุมนา

(ศาลานวด ๒)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยลักษณะกำเนิดลมอันหนึ่ง อันชื่อว่าสุมนานั้น เป็นคำรบ ๔ ถ้าบังเกิดขึ้น แก่บุคคลผู้ใด กระทำให้ร้อนไปทั้งกายมิได้รู้สึกตน แลลมกองนี้เกิดแต่กองอัมพฤษ มักเกิดขึ้นในระหว่างตรีโทษ กระทำให้โสทประสาทมิได้ยินศัพท์สำเนียงอันใด ให้จักษุประสาทมิได้เห็นสิ่งอันใดชัด ให้ฆานประสาทมิได้เหม็น แลหอมสิ่งอันใด ให้กายประสาทมิได้รู้สึกสัมผัสอันใด ให้ชีวหาประสาทมิได้รู้จักรสอันใดว่าหวาน เปรี้ยว จืด เค็ม เผ็ดร้อนนั้น เป็นต้น แลอาการอันเศษนอกจากนี้ แจ้งอยู่ในคัมภีร์ตติยะพินสันนิบาต แลคัมภีร์ประเมหะโทษโน้น เสร็จแล้ว ในที่นี้กล่าวไว้พอเป็นที่สังเกตแห่งแพทย์แต่ลักษณะอันเป็นแก่นสาร ให้บุคคลทั้งหลายพึงรู้ว่า ลมสุมนานี้ เกิดในระหว่างตรีโทษถึงมรณตีกขรเป็นที่สุดแห่งโรครยามิได้เลย ถ้าจะแก้ไขแก้แต่พอได้ความสุข ให้เวลานั้น น้อยลง ตามอาจารย์กล่าวไว้สืบกันมาดังนี้ ฯ

ยาชื่อสมมิตรใหญ่ เอาชะมด พิมเสน หญาฝรั่ง ลำพัน โกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า จันทน์ทั้งสอง กระลำพัก กรุงเขมา ผลจันทน์ ดอกจันทน์ กานพลู จุกโรหิณี ผักแพวแดง ตรีภูกุก สมอทั้งสาม แผลหอม หัวหมู เนระพูสี บัวน้ำทั้งห้า ดอกพิกุล เกสรบุณนาค เกสรสารภี เกสรบัวหลวง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลาย น้ำดอกไม้ให้กินแก้ลมสุมนา อันบังเกิดในระหว่างตรีโทษนั้นดื่นัก ฯ

ยาชื่อสุขเกษม เอาโกฐทั้งเจ็ด เทียนทั้งห้า ผลจันทน์ ดอกจันทน์ ตรีภูกุก กฤษณา กระลำพัก ชะลูด ขอนดอก อบเชยทั้งสอง สมุลแว้ง ผลเอ็น ผลข้าพลู ใบกระวาน ผลกระวาน สมอทั้งสาม มะขามป้อม กานพลู เกสรบุณนาค ชะมดสด ชะมดเขียง สิ่งละส่วน หญาฝรั่ง พิมเสน สิ่งละ ๒ ส่วน กระเจาะตะนาว ๓ ส่วน ทำเป็นจุน บดทำแท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้เทศกินแก้ลมสุมนานันบังเกิดในระหว่างตรีโทษนั้นหายวิเศษประเสริฐนัก ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

กล่อนแห้งเกิดเพื่อสันทฆาต

กล่อนแห้งเกิดเพื่อสันทฆาต

(ศาลาสิริวัฒนภักดี)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะ

กล่อนแห้งอันบังเกิดเพื่อสันทฆาตนั้นเป็นคำรบ ๒

นั้น มีอาการแลประเภทกระทำให้ท้องนั้นแข็งเป็นเถาเป็นดาน

มักให้จุกให้แน่น บริโภคอาหารมิได้ ให้อ้อมไปด้วยลม ให้ถ่วงฝัก

ให้คันเป็นกำลัง ต่อเถาจนน้ำเหลืองตกจึงคลาย ๆ ถ้าจะแก้ เอาสะค้านส่วน ๑

รากข้าพลู ๒ ส่วน เจตมูลเพลิง ๓ ส่วน ชิงแห้ง ๔ ส่วน ดีปลี ๕ ส่วน แกแล ๖ ส่วน แก่นขนุน ๗

ส่วน แก่นมะขาง ๘ ส่วน แก่นมะหาด ๙ ส่วน แก่นขี้เหล็กเลือด ๑๐ ส่วน โคกกระสุน ๑๑ ส่วน

ต้มกินแก้กล่อนแห้ง อันบังเกิดเพื่อสันทฆาตหายดีนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอาพริกไทยส่วน ๑ ดีปลี ๒

ส่วน ชิงแห้ง ๓ ส่วน มหาหิงค์ ๔ ส่วน กานพลู ๕ ส่วน สมอพิเภก ๖ ส่วน มะขามป้อม ๗ ส่วน-

สมอไทย ๘

ส่วน ผิวมะกรูด ๙ ส่วน หอมแดง ๑๐ ส่วน กระเทียม ๑๑ ส่วน ผักเป็ดแดง ๑๒ ส่วน บดด้วยน้ำส้ม-

สายชูกิน

แก้กล่อนแห้งหายดีนัก ๆ ยาทาแก้คัน เอาใบมะระ ขมิ้นอ้อย ตำทาแก้คันหายดีนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอา

ขนุนละมุด แปะเหล้า เหมือดคน ขมิ้นอ้อย ดินสอพอง เอาเสมอภาค ตำบิเฒ่าน้ำทาแก้คันอันทะ

น้ำเหลืองหายดีนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอาหอยขมเผา หอยแครงเผา แก่นเสมททะเล เปล้าน้อย

ชิงแห้ง ดีปลี พริกไทย หัวหมู วานน้ำ ผิวหวายตะค้า เอาเสมอภาค ทำเป็นจุมบดทำ

แห้งไว้ละลายน้ำร้อนกินแก้กล่อนแห้งหายดีนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอาเบญจขี้เหล็กป่า-

เบญจมะ

ฝ่อ เถาว์ลัษเฐียร รากคาง รากราชพฤกษ์ สิ่งละส่วน ชิงแห้ง ๒ ส่วน

ดีปลี ๓ ส่วน พริกไทย ๔ ส่วน ต้มกินแก้กล่อนแห้งหายดีนัก ๆ ขนาน-

หนึ่ง เอา

ตรีภูกูท ตรีผลา กะทือ ไพล สิ่งละส่วน เถาว์ลัษเฐียร

แก่นขี้เหล็ก ๔ ส่วน ต้มกินแก้กล่อนแห้งอันบังเกิด

เพื่อสันทฆาต ซึ่งกระทำให้แน่นให้เสียด

หายวิเศษนัก ๆ

กล่อนแห้งเกิดเพื่อสันทฆาต

(ศาลาสิริวิพัฒนภักดี)

๑ สิทธิการียะ จะกล่าวลักษณะกล่อนแห้งอันบังเกิดเพื่อสันทฆาตนั้นเป็นคำรบ ๒ นั้น มีอาการแลประเภท กระทำให้ท้องนั้นแข็งเป็นเถาเป็นดาน มักให้จุกให้แน่น บริโภคอาหารมิได้ ให้อิมไปด้วยลม ให้ถ่วงฝักให้คั้น เป็นกำลัง ต่อเถาจนน้ำเหลืองตกลึงคล้าย ฯ

ถ้าจะแก้ เอาสะค้านส่วน ๑ รากข้าวพลุ ๒ ส่วน เจตมูลเพลิง ๓ ส่วน ขิงแห้ง ๔ ส่วน ดีปลี ๕ ส่วน แกแล ๖ ส่วน แก่นขนุน ๗ ส่วน แก่นมะขาง ๘ ส่วน แก่นมะหาด ๙ ส่วน แก่นขี้เหล็กเลือด ๑๐ ส่วน โศกกระสุน ๑๑ ส่วน ต้มกินแก้กล่อนแห้ง อันบังเกิดเพื่อสันทฆาตหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาพริกไทยส่วน ๑ ดีปลี ๒ ส่วน ขิงแห้ง ๓ ส่วน มหาหิงค์ ๔ ส่วน กานพลู ๕ ส่วน สมอพิเภก ๖ ส่วน มะขามป้อม ๗ ส่วน สมอไทย ๘ ส่วน ผิวมะกรูด ๙ ส่วน หอมแดง ๑๐ ส่วน กระเทียม ๑๑ ส่วน ผักเป็ดแดง ๑๒ ส่วน บดด้วยน้ำส้มสายชูกินแก้กล่อนแห้งหายดีนัก ฯ

ยาทาแก้คัน เอาใบมะระ ขมิ้นอ้อย ตำทาแก้คันหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาขนุนละมุด แป้งเหล้า เหมือดคน ขมิ้นอ้อย ดินสอพอง เอาเสมอภาค ตำบิเดอาน้ำทา แก้คันอันทะน้ำเหลืองหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาหอยขมเผา หอยแครงเผา แก่นแสมทะเล เปล้าน้อย ขิงแห้ง ดีปลี พริกไทย หัวหมู วานน้ำ ผีหวายตะค้า เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำร้อนกินแก้กล่อนแห้งหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาเบญจขี้เหล็กป่า เบญจมะฝ่อ เถาวัลย์เปรียง รากคาง รากราชพฤกษ์ สิ่งละส่วน ขิงแห้ง ๒ ส่วน ดีปลี ๓ ส่วน พริกไทย ๔ ส่วน ต้มกินแก้กล่อนแห้งหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาตรีภูก ตรีผลา กะทือ ไพล สิ่งละส่วน เถาวัลย์เปรียง แก่นขี้เหล็ก ๔ ส่วน ต้มกิน แก้กล่อนแห้งอันบังเกิดเพื่อสันทฆาต ซึ่งกระทำให้แน่นให้เสียตหายวิเศษนัก ฯ

กล่อนลำเลงตุริวุฒิ

(ศาลาสิริวัฒนภักดี)

๑ สิทธิการียะ จะกล่าว

ด้วยลักษณะของชะวุฒิโรค คือกล่อนลำเลง
อันบังเกิดแต่เพียรมีนามบัญญัติชื่อว่าตุริตะวุฒินั้นเป็นคำ
รบ ๓ คือบังเกิดเพื่อเดินนักแลมิได้มีระหว่างเพลาก็ดี แลเดินไปทาง
ไกลเหลือกำลังก็ดี และเป็นเหตุที่จะให้วุฒิโรคนี้บังเกิดกล้า มักกระทำ
ให้ถ่วงลงไปตามขาทั้งสองข้าง ให้ตั้งโดยกำลังปัดฆาต รัตตฆาตนั้นกำเริบให้ยอกให้
แทงในทรวงอก แลให้ร้อนไปทั้งกายดังมีพิษ ลักษณะโทษซึ่งกล่าวมาดังนี้ ถ้าแก้
เข้ามักกลายเป็นฝีมะเร็งทรวง ซึ่งมีอยู่ในคัมภีร์วินโรคอันกล่าวไว้แล้วนั้น ฯ แพทย์
จะยายากนักตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ฯ ถ้าจะแก้ เอารากแง รากตะโกนา รากพญามือ
เหล็ก รากมะเกลือ รากทรงบาดาล รากเล็บเหยี่ยว แก่นมะขาม แก่นมะหาด แก่นมะตาด
แก่นกะทกรก หัวเต่าเกียด เบญจขุมเห็ดเทศ เอาเสมอภาค ต้มตามวิธีให้กินตามกำลัง
แก้กล่อนอันชื่อว่าตุริตะวุฒินั้นหายดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาผลจันทน์ ดอกจันทน์ พริกไทย ดีปลี
ข่าแก่ หัวหมู รากย่านาง แก่นสน แก่นประดู่ พญามือเหล็ก ฝางเสน กำลังวัว
เถลิง แก่นขนุน ดินประสิวขาว สารส้ม สิ่งละส่วน จันทน์ทั้งสอง สมอทั้งสาม สิ่ง
ละ ๔ ส่วน ใบมะขาม ใบส้มป่อย ใบมะดัน สิ่งละ ๑๒ ส่วน เบญจเทียนต้น สิ่งละ ๑๔
ส่วน ยาข้าวเย็นทั้งสอง สิ่งละ ๒๐ ส่วน ต้มตามวิธีให้กินตามกำลัง แก้กล่อน
อันชื่อว่าตุริตะวุฒินั้นหายดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาเสมหะเล แก่นขี้เหล็ก
แก่นปุนหิน พญามือเหล็ก หอยแครงเผา หอยขมเผา สารส้ม สิ่ง
ละส่วน ดินประสิว ๒ ส่วน ตรีกฎุ สิ่งละ ๓ ส่วน ทำ
เป็นจุนบดด้วยน้ำมะกรูดให้กินหนัก ๑ สลึง แก้กล่อน
ชื่อว่าตุริตะวุฒินั้นหายดีนัก ฯ

กล่อนลำเลงตุริวุฒิ

(ศาลาสิริวิวัฒนภักดี)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยลักษณะอชัณษะวุฒิโรค คือกล่อนลำเลงอันบังเกิดแต่เพียรมีนามบัญญัติชื่อว่า ตุริตะวุฒินั้นเป็นคำรบ ๓ คือบังเกิดเพื่อเดินนักแลมิได้มีระหว่างเพลากี่ดี แลเดินไปทางไกลเหลือกำลังก็ดี และเป็นเหตุที่จะให้วุฒิโรคนี้บังเกิดกล้า มักกระทำให้ง่วงลงไปต้นขาทั้งสองข้าง ให้ตั้งโดยกำลังขัดมาต รัตตมาตนั้น กำเรบให้ยอกให้แทงในทรงอก แลให้ร้อนไปทั้งกายดังมีพิษ ลักษณะโทษซึ่งกล่าวมาดังนี้ ถ้าแก้เข้ามักกลายเป็น ฝัมะเร้งทรง ซึ่งมียอยู่ในคัมภีร์วินโรคอันกล่าวไว้แล้วนั้น ฯ แพทย์จะยายากนักตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ฯ

ถ้าจะแก้ เอารากแฉง รากตะโกนา รากพญามือเหล็ก รากมะเกลือ รากทรงบาดาล รากเล็บเหยี่ยว แก่นมะขาม แก่นมะหาด แก่นมะตาด แก่นกะทกรก หัวเต่าเกียด เบญจขุมเห็ดเทศ เอาเสมอภาค ต้มตามวิธี ให้กินตามกำลังแก้กล่อนอันชื่อว่าตุริตะวุฒินั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาผลจันทน์ ดอกจันทน์ พริกไทย ดีปลี ข่าแก่ หัวหมู รากย่านาง แก่นสน แก่นประดู่ พญามือเหล็ก ฝางเสน กำลังวัวเถลิง แก่นขนุน ดินประสิวขาว สารส้ม สิ่งละส่วน จันทน์ทั้งสอง สมอทั้งสาม สิ่งละ ๔ ส่วน ใบมะขาม ใบส้มป่อย ใบมะดัน สิ่งละ ๑๒ ส่วน เบญจเทียนตัน สิ่งละ ๑๔ ส่วน ยาข้าวเย็นทั้งสอง สิ่งละ ๒๐ ส่วน ต้มตามวิธีให้กินตามกำลัง แก้กล่อนอันชื่อว่าตุริตะวุฒินั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาสมททะเล แก่นขี้เหล็ก แก่นปุนหิน พญามือเหล็ก หอยแครงเผา หอยขมเผา สารส้ม สิ่งละส่วน ดินประสิว ๒ ส่วน ตรีกฎก สิ่งละ ๓ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะกรูดให้กินหนก ๑ สลึง แก้กล่อน ชื่อว่าตุริตะวุฒินั้นหายดีนัก ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

กล่อนลมเกิดเพื่อูกจิสยาวัต

กล่อนลมเกิดเพื่อกุจฉิยาวัต

(ศาลาวิมังสา)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าว

ลักษณะกล่อนลมกุจฉิยาวัต เป็นคำรบ ๓

นั้น มีอาการแลประเภทกระทำให้ปิดทางอุจจาระ ให้อุจจาระนั้นเดินมิได้สะดวก ให้ท้องขึ้นมีรูว้าย บางทีให้จุกแตก บางทีให้แน่นอกคับใจ แพทย์สมมุติว่า

ลมบิด ให้ปวดถ่วงหัวเห่า ให้เมื่อยเอนแลต้นขาทั้ง ๒ อาการเป็นดังกล่าวนี้นี้ ถ้าจะแก้

เอาโกฐสอ โกฐเขมา ตรีภูกก ว่านน้ำ ผลสวาด ชะเอมเทศ กรุงเขมา ใบยางทราญ มหาหิงค์

เอาเสมอภาคทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง แก้ก่อนลมอันบังเกิดเพื่อกุจฉิยาวัตนั้น

หายดีนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอา ไพล ใบพลับพลึง ใบมะขาม ใบส้มป่อย ใบลูกเขยตาย ขมิ้นอ้อย ขิงสด

เกลือสมุทร เอาเสมอภาคทำเป็นจุน เอาห่อผ้าขาวหนึ่งให้สุกแล้วชุบน้ำส้มสายชูประคบแก้เมื่อยขบ แล

ปวดถ่วงนั้นหายวิเศษนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอาพริกไทย ขิงแห้ง สิ่งละส่วน ดีปลี เจตมูล กระวาน กาน

พลู สมอเทศ สมอไทย การบูร ยาดำ สิ่งละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อนกินหนัก ๑ สลึง แก้ก่อนลมอันบังเกิดเพื่อกุจฉิยาวัตนั้นหายวิเศษนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอาพริกไทย ๑ ดีปลี ๒ ขิงแห้ง ๓ มหาหิงค์ ๔

การบูร ๕ ว่านน้ำ ๖ เกลือสินเธาว์ ๗ รากไคร้เครือ ๘ ใบคนที่สอ ๙ เทียนยาวพาณี ๑๐ ทำเป็นจุนบด

ละลายน้ำร้อนกินหนัก ๑ สลึง แก้ก่อนลมอันบังเกิดเพื่อกุจฉิยาวัตนั้นหายดีนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอา

ข่าลิง ไพล ใบมะตูม ใบสะเดา ว่านน้ำ กระเทียม ผิวมะกรูด พริกไทย ดีปลี มหาหิงค์ สมอไทย

ใบสลอดหนึ่ง รากตองแตก เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำส้มชาก็ได้ น้ำผึ้งก็ได้ให้

กินหนัก ๑ สลึง แก้ก่อนลมอันบังเกิดเพื่อกุจฉิยาวัตนั้นหายดีนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอา

โกฐสอ โกฐพุงปลา เปลือกโมกมัน มะตูมอ่อน หัวหมู กกรังกา ตรีภูก

สมุลแว้ง แฝกหอม สิ่งละส่วน เปล้าน้อย ๙ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลาย

น้ำผึ้งกินหนัก ๑ สลึง แก้ก่อนลมอันบังเกิดเพื่อกุจฉิยาวัตนั้นหายดีนัก ๆ

กล่อนลมเกิดเพื่อกุจฉิยาวาต

(ศาลาวิม้งสา)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกล่อนลมกุจฉิยาวาต เป็นคำรบ ๓ นั้น มีอาการแลประเภทกระทำให้
ปิดทางอุจจาระ ให้อุจจาระนั้นเดินมิได้สะดวก ให้ท้องขึ้นมีรูว้าย บางทีให้จุกแตก บางทีให้แน่นอกคับใจ
แพทย์สมมุติว่าลมปิด ให้ปวดถ่วงหัวเหน่า ให้เมื่อยเอวแลต้นขาทั้ง ๒ อาการเป็นดังกล่าวนี ๖

ถ้าจะแก้เอาโกฐสอ โกฐเขมา ตริภุฏก์ วานน้ำ ผลสวาด ชะเอมเทศ กรุงเขมา ใบยางทราวย มหาหิงค์
เอาเสมอภาคทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง แก้ก่อนลมอันบังเกิดเพื่อกุจฉิยาวาตนั้นหายตันทัก ๖

ขนานหนึ่ง เอา ไพล ใบพลับพลึง ใบมะขาม ใบส้มป่อย ใบลูกเขยตาย ขมิ้นอ้อย ขิงสด เกลือสมุทร
เอาเสมอภาคทำเป็นจุน เอาห่อผ้าขาวหนึ่งให้สุกแล้วชุบน้ำส้มสายชูประคบแก้เมื่อยขบ แลปวดถ่วงนั้นหาย
วิเศษนัก ๖

ขนานหนึ่ง เอาพริกไทย ขิงแห้ง สิ่งละส่วน ดีปลี เจตมูล กระวาน กานพลู สมอเทศ สมอไทย การบูร
ยาดำ สิ่งละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อนกินหนัก ๑ สลึง แก้ก่อนลมอันบังเกิดเพื่อกุจฉิยาวาตนั้นหาย
วิเศษนัก ๖

ขนานหนึ่ง เอาพริกไทย ๑ ดีปลี ๒ ขิงแห้ง ๓ มหาหิงค์ ๔ การบูร ๕ วานน้ำ ๖ เกลือสินเธาว์ ๗
รากไคร้เครือ ๘ ใบคนที่สอ ๙ เทียนยาวพาวณี ๑๐ ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อนกินหนัก ๑ สลึง แก้ก่อนลม
อันบังเกิดเพื่อกุจฉิยาวาตนั้นหายตันทัก ๖

ขนานหนึ่ง เอาข่าลิง ไพล ใบมะตูม ใบสะเดา วานน้ำ กระเทียม ผิวมะกรูด พริกไทย ดีปลี มหาหิงค์
สมอไทย ใบสลอดหนึ่ง รากทองแตก เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำส้มชากี้ได้ น้ำผึ้งก็ได้ให้กินหนัก ๑ สลึง
แก้ก่อนลมอันบังเกิดเพื่อกุจฉิยาวาตนั้นหายตันทัก ๖

ขนานหนึ่ง เอาโกฐสอ โกฐพุงปลา เปลือกโมกมัน มะตูมอ่อน หัวหมู กกรังกา ตริภุฏก์ สมุลแว้ง แฝกหอม
สิ่งละส่วน เปล้าน้อย ๙ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งกินหนัก ๑ สลึง แก้ก่อนลมอันบังเกิดเพื่อกุจฉิยาวาตนั้นหายตันทัก ๖

กระษัยลม

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าว

ลักษณะกระษัยโรค ซึ่งพระอาจารย์เจ้าประมวล

ไว้มีประเภท ๒๖ จำพวก แต่กระษัย ๘ จำพวกนั้น คือกระษัยกล่อน ๕ กระษัยน้ำ ๑ กระษัยลม ๑ กระษัยเพลิง ๑ ทั้ง ๘ จำพวกนี้เกิดแต่กองสมุฏฐานธาตุ

แจ้งอยู่ในคัมภีร์วิสุทธิโรคฺ กล่าวคือกล่อน ๕ ประการโน้นเสร็จแล้ว ในที่นี้จะกล่าวแต่กระษัยอันบังเกิดเป็นอุปาทิกระโรค ๑๘ จำพวกนี้คือ กระษัยลม กระษัยราก กระษัยเหล็ก กระษัยปู กระษัยจุก กระษัยปลาไหล กระษัยปลาหมอ กระษัยปลาตุก กระษัยปลวก-กระษัยลิ้นกระปือ กระษัยเต่า กระษัยตาน กระษัยท้น กระษัยเสียด กระษัยเพลิง กระษัยน้ำ กระษัยเชือก และกระษัยลมประมาณ เป็น ๑๘ จำพวกด้วยกันดังกล่าวมานี้

ในลำดับนี้จะกล่าวแต่ลักษณะกระษัยลมนั้นก่อนเป็นปฐม ๆ อันว่ากระษัยลมนั้นเกิดเพื่อให้น้ำเหลือ โดยกำลังวาโยพัดให้เป็นฟองแล้วขึ้นเข้าเป็นก้อน กระทำให้อุทรนั้นล้นขึ้นล้นลง ถ้าข้างขึ้นให้แตกอก ถ้าข้างแรมให้ถ่วงหัวเหน่าดังจะขาดใจตายดังนี้ ๆ ถ้าจะ

แก้ เอาหอยโข่งเผา หอยขมเผา หอยกาบเผา รากผักไหมหิน ลูกสวาด ตรีภูก

เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายสุราแทรกหัวน้ำมันยาง กินแก้

กระษัยลมหายดีนัก ๆ อนึ่ง เอากระดูกโคเผา หอยกาบเผา หอยแครงเผา หอยขมเผา หอยอีรมเผา หอยมือเสือเผา หอยพิมพะการังเผา หอยนมนางเผาเบญจกุล สิ่งละส่วน พริกไทย ๒๕ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำปูนใส กินแก้กระษัยลมทั้งปวงหายดีนัก ๆ อนึ่ง เอาเปลือกจิ้งหรีดเผา เปลือกลูกสำโรงเผา ผักไหมหนาม

เผา มะกรูด ชะมดเผา ลูกพิลังกาสาคั่ว ลูกฝ้ายคั่ว ขี้ไต้เสม็ด สิ่งละส่วน สมอ

ร่องแครง ๒ ส่วน พริกไทย ๑๗ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้

ละลายน้ำมะกรูดกินแก้กระษัยลมทั้งปวงหาย ๆ

กระษัยลม

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกระษัยโรค ซึ่งพระอาจารย์เจ้าประมวลไว้มีประเภท ๒๖ จำพวก แต่กระษัย ๘ จำพวกนั้น คือกระษัยกล่อน ๕ กระษัยน้ำ ๑ กระษัยลม ๑ กระษัยเพลิง ๑ ทั้ง ๘ จำพวก นี้เกิดแต่ กองสมุฏฐานธาตุแจ้งอยู่ในคัมภีร์วิรุฒโรค กล่าวคือกล่อน ๕ ประการนั้นเสร็จแล้ว ในที่นี้จะกล่าวแต่กระษัย อันบังเกิดเป็นอุปาทิกระโรค ๑๘ จำพวกนี้คือ กระษัยลม กระษัยราก กระษัยเหล็ก กระษัยปู กระษัยจุก กระษัย ปลาไหล กระษัยปลาหมอ กระษัยปลาตูก กระษัยปลวก กระษัยลิ้นกระบือ กระษัยเต่า กระษัยดาน กระษัยทัน กระษัยเสียด กระษัยเพลิง กระษัยน้ำ กระษัยเชือก และกระษัยลมประมาณ เป็น ๑๘ จำพวก ด้วยกันดังกล่าวนี ในลำดับนี้จะกล่าวแต่ลักษณะกระษัยลมนั้นก่อนเป็นปฐม ฯ

อันว่ากระษัยลมนั้นเกิดเพื่อน้ำเหลือง โดยกำลังวาโยพัดให้เป็นฟองแล้วขึ้นเข้าเป็นก้อน กระทำให้อุทรนั้น ล้นขึ้นล้นลง ถ้าข้างขึ้นให้แตกอก ถ้าข้างแรมให้ถ่วงหัวเหน่าดังจะขาดใจตายดังนี้ ฯ

ถ้าจะแก้ เอาหอยโข่งเผา หอยขมเผา หอยกาบเผา รากผักไหมหิน ลูกสวาด ตรีภูกุ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายสุราแทรกหัวน้ำมันยาง กินแก้กระษัยลมหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอากระดุกโคเผา หอยกาบเผา หอยแครงเผา หอยขมเผา หอยอีรมเผา หอยมือเสือเผา หอยพิมพะการัง เผา หอยนมนางเผา เบญจกุล สิ่งละส่วน พริกไทย ๒๕ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลาย น้ำปูนใสกิน แก้กระษัยลมทั้งปวงหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาเปลือกจิวเผา เปลือกลูกสำโรงเผา ผักไหมหนามเผา มะกรูด ชะมดเผา ลูกปลิงกาสาควี้ ลูกฝ้ายควี้ ขี้ไต้เสม็ด สิ่งละส่วน สมอร่องแร้ง ๒ ส่วน พริกไทย ๑๗ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำมะกรูดกิน แก้กระษัยลมทั้งปวงหาย ฯ

กระษัยราก

กระษัยราก

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าว

ลักษณะกระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือกระษัยรากนั้นเป็นคัมภ ๒ บังเกิดเพื่อลมร้อน ให้อาเจียนลมเปล่า แลให้ลั่นอยู่ในอุทรตังจ้อกๆ แลให้ตั้งไปทั้งกาย ดุจบุคคลเอาเชือกมารัดไว้ ให้ผู้นั้นร้องครางอยู่ทั้งกลางวันกลางคืนมิได้ขาด ดังจะกลัดใจตายดุจกล่าวมาทั้งนี้ ฯ ถ้าจะแก้ เอาเปลือกมะตูม ลูกกระเบา เมล็ดในผักข้าวมูลโคข้างพ้อม มูลไต้เสม็ด เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำปูนใสกินแก้กระษัยรากหายดีนัก ฯ อนึ่ง เอากระเทียม ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู ดีปลี ลูกสวาด ลูกกระเบา รากเจตมูล สะค้าน ข่าพลู เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำร้อน กินแก้กระษัยรากหายดีนัก ฯ อนึ่งเอาตรีภูก เบญจกุล โกฐสอ โกฐเขมา โกฐเชียง โกฐหัวบัว โกฐน้ำเต้า เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนขาวเปลือก เทียนตาตักแตน สิ่งละส่วน กระวาน กานพลู อบเชย สมุลแว้ง ลูกราชดัด ลูกสารพัดพิษ ตรีภูก สิ่งละ ๒ ส่วน ลูกยออ่อน รากยอ ใบยอ เปลือกมะกอกน้ำ เม็ดในมะกอก สิ่งละ ๓ ส่วน เทียนสัตตบุษย์ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำรากมะกอกต้มก็ได้ น้ำรากยอต้มก็ได้ แทรกพิมเสนกินแก้กระษัยรากทั้งปวงหาย ฯ อนึ่งเอาลูกมะตูมอ่อน ลูกราชดัด ลูกกระเบา ลูกโคกกระออม ลูกผักข้าว ลูกปลิงกาสา สิ่งละส่วน รากลูกเขยตาย ๒ ส่วน สะค้าน ๓ ส่วน มูลไต้เสม็ด ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำรากยอต้มก็ได้ น้ำรากมะกอกต้มก็ได้ น้ำประคำดีควายต้มก็ได้ แทรกการบูร กินแก้กระษัยรากอันบังเกิดเพื่อลมร้อนกระทำให้อาเจียนลมเปล่านั้นหายดีนัก ฯ

กระษัยราก

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือกระษัยรากนั้นเป็นคำรบ ๒ บังเกิดเพื่อลมร็องให้ อาเจียนลมเปล่า แลให้ล้นอยู่ในอุทรตังจ็อกๆ แลให้ตึงไปทั้งกาย ดุจบุคคลเอาเชือกมารัดไว้ ให้ผู้นั้นร้องครางอยู่ทั้งกลางวันกลางคืนมิได้ขาด ดังจะกลัดใจตายดุจกล่าวมาทั้งนี้ ฯ

ถ้าจะแก้ เอาเปลือกมะตูม ลูกกระเบา เมล็ดในผักข้าว มูลโคข้างพ้อม มูลไต้เสม็ด เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำปูนใสกินแก้กระษัยรากหายตีนัก ฯ

อนึ่ง เอากระเทียม ลูกจันทร์ ดอกจันทร์ กระวาน กานพลู ดีปลี ลูกสวาด ลูกกระเบา รากเจตมูล สะค้าน ข่าพลู เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำร้อน กินแก้กระษัยรากหายตีนัก ฯ

อนึ่งเอาตริกฏก เบญจกุล โกฐสอ โกฐเขมา โกฐเชียง โกฐหัวบัว โกฐน้ำเต้า เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนข้าวเปลือก เทียนตาตึกแตน สิ่งละส่วน กระวาน กานพลู อบเชย สมุลแว้ง ลูกราชดัด ลูกสารพัดพิษ ตริกฏก สิ่งละ ๒ ส่วน ลูกยออ่อน รากยอ ใบยอ เปลือกมะกอกน้ำ เม็ดในมะกอก สิ่งละ ๓ ส่วน เทียนสัตตบุษย์ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำรากมะกอกต้มก็ได้ น้ำรากยอต้มก็ได้ แทรกพิมเสนกินแก้กระษัยรากทั้งปวงหาย ฯ

อนึ่งเอาลูกมะตูมอ่อน ลูกราชดัด ลูกกระเบา ลูกโคกกระอ่อม ลูกผักข้าว ลูกพิลังกาสา สิ่งละส่วน รากลูกเขยตาย ๒ ส่วน สะค้าน ๓ ส่วน มูลไต้เสม็ด ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำรากยอต้มก็ได้ น้ำรากมะกอกต้มก็ได้ น้ำประคำดีควายต้มก็ได้ แทรกการบูร กินแก้กระษัยรากอันบังเกิดเพื่อลมร็อง กระทำให้ อาเจียนลมเปล่านั้นหายตีนัก ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

กระษัยเหล็ก

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะ

กระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือกระษัยเหล็ก

อันเป็นคำรบ ๓ มีประเภทกระทำให้หัวเห่าแลท้องน้อยนั้นแข็ง

ดุจดั่งแผ่นศิลา และจะไหวตัวไปมาก็มิได้ ครั้นแก่เข้าแข็งลามขึ้นไปถึงยอดอก

แลให้บริโภคอาหารมิได้ ให้ปวดขบดังจะขาดใจตายดังนี้ ฯ ถ้าจะแก้ เอาขมิ้นอ้อย

เปลือกไข่เป็ด เปียผู้เผา เหม่าเหล็ก เอาเสมอภาค ทำเป็นจุมบดทำแท่งไว้ละลายน้ำ

มะนาวกินแก้กระษัยเหล็ก ซึ่งกล่าวมานั้นหายดีนัก ฯ อนึ่ง เอาใบกะเพรา ใบแมงลัก ใบ

เสียนผี กระชาย กัญชา พริกไทย หอมแดง หล้าไซ เกลือ ลูกคัดเค้า ยาทั้งนี้ตำเอาน้ำ

สิ่งละทะนาน ๑ น้ำมันงาทะนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมันแล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู

เทียนดำ เทียนขาว การบูร สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุมปรุ่งลงในน้ำมันนั้น แล้วจึงเอามาทาท้อง

รืดเสียให้ได้ ๓ วันก่อน แล้วจึงกินน้ำมันนี้อีก ๓ วัน หายวิเศษนัก ยาน้ำมันขานนี้ ชื่อสนั่น

ไตรภพ แก้ก้อนกระษัยทั้งปวงหายดีนัก ฯ อนึ่ง เอาใบผักเสี้ยนผี ใบกะเม็ง ใบอย่างทราย ใบคนที่

เขมา ใบคนที่สอ ข่า กระชาย หอม กระเทียม ดอกตัง พริกไทย เกลือ ยาทั้งนี้ตำเอาน้ำสิ่งละทะ

นาน น้ำมันงาทะนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ เทียนทั้งห้า กานพลู

สิ่งละ ๑ สลึง การบูร ๑ บาท ทำเป็นจุมปรุ่งลงในน้ำมันแล้วเอามารีดท้องบ้างกินบ้าง แก้กัระ

ษัยเหล็กหายวิเศษนัก ฯ อนึ่ง เอาตริภักฏ์ กระเทียม หอม ข่า กระชาย กะทือ ใพล

ขมิ้นอ้อย ตำเอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมันงาทะนาน ๑ น้ำใบประคำไก่ ๒ ทะนาน

หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาเทียนดำ ๑ เทียนยาวพาดิ ๒ การบูร ๓

เทียนขาว ๔ ทำเป็นจุมปรุ่งลงในน้ำมันทั้งรืดทั้งทาทั้งกิน แก้กัระษัย

ซึ่งกล่าวมานั้นหายวิเศษนัก ฯ

กระษัยเหล็ก

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือกระษัยเหล็กอันเป็นคำรบ ๓ มีประเภทกระทำให้หัวเห่นแลท้องน้อยนั้นแข็งดุจดังแผ่นศิลา แลจะไหวตัวไปมาก็มิได้ ครั้นแก่เข้าแข็งลามขึ้นไป ถึงยอดดอกแลให้บริโภคอาหารมิได้ ให้ปวดขบดังจะขาดใจตายดังนี้ ฯ

ถ้าจะแก้ เอาขมิ้นอ้อย เปลือกไข่เป็ด เปียผู้เฒ่า เขม่าเหล็ก เอาเสมอภาค ทำเป็นจุ่มบดทำแท่งไว้ละลาย น้ำมะนาวกินแก้กระษัยเหล็ก ซึ่งกล่าวมานั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาใบกะเพรา ใบแมงลัก ใบเสี้ยนผี กระชาย กัญชา พริกไทย หอมแดง หนุ้าไซ เกลือ ลูกคัตเค้า ยาทั้งนี้ตำเอาน้ำสิ่งละทะนาน ๑ น้ำมันงาทะนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนดำ เทียนขาว การบูร สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุ่มปรุกลงในน้ำมันนั้น แล้วจึงเอามาทาท้องริดเสียให้ได้ ๓ วันก่อน แล้วจึงกินน้ำมันนี้อีก ๓ วัน หายวิเศษนัก ยาน้ำมันขนานนี้ ชื่อสนั่นไตรภพ แก้กเลื่อนกระษัยทั้งปวงหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาใบผักเสี้ยนผี ใบกะเม็ง ใบยางทราย ใบคนทีเขมา ใบคนทีสอ ข่า กระชาย หอม กระเทียม ดองดอง พริกไทย เกลือ ยาทั้งนี้ตำเอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมันงาทะนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอา ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ เทียนทั้งห้า กานพลู สิ่งละ ๑ สลึง การบูร ๑ บาท ทำเป็นจุ่มปรุกลงในน้ำมันแล้วเอามาริดท้องบ้าง กินบ้าง แก้กกระษัยเหล็กหายวิเศษนัก ฯ

อนึ่ง เอาตรีภูก กระเทียม หอม ข่า กระชาย กะทือ ไพล ขมิ้นอ้อย ตำเอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมันงาทะนาน ๑ น้ำใบประคำไก่ ๒ ทะนาน หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาเทียนดำ ๑ เทียนขาวพาดิ ๒ การบูร ๓ เทียนขาว ๔ ทำเป็นจุ่มปรุกลงในน้ำมันทั้งริดทั้งทาทั้งกิน แก้กกระษัยซึ่งกล่าวมานั้นหายวิเศษนัก ฯ

กระษัยปู

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะ

กระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือกระษัย

ปุนั้นเป็นคำรบ ๔ เกิดเพื่อโลหิตลุ่มตัน มีสัณฐานตั้งปุทะเลเข้า

กินอยู่ในกระเพาะข้าว กระทำให้ปวดขบท้องน้อยเป็นกำลัง บริโภคอาหารทับลงไป

เมื่อใดค่อยสงบลง ครั้นสิ้นอาหารแล้วกระทำให้พัดอยู่ ดุจวงเวียนลั่นอยู่ตามลำ

ไส้อันไปทั้งท้อง เจ็บดังจะขาดใจดังนี้ฯ ถ้าจะแก้ เอาผักเสี้ยนผี ขอบชะนางแดง

เอื้องเพ็ชร์ม้า กลุ่มทั้งสอง หัวหอม หัวกระเทียม ใบคนที่สอ เปลือกมะรุ้ม เปลือกทองหลาง

หญ้าไซ กระพังโหมทั้งสอง เปี้ยผู้เฒ่า หอยโข่งเฒ่า หอยแครงเฒ่า หอยกาบเฒ่า หอยขมเฒ่า

หอยสังข์เฒ่า สิ่งละส่วน พริกไทย ๑๔ ส่วน ศิริยา ๒๐ สิ่งนี้ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายสุรากิน

ก็ได้ละลายน้ำผึ้งรวงกินก็ได้ แก่กระษัยปุนั้นหายวิเศษนัก ฯ อนึ่ง เอาเปลือกกลุ่มน้ำ เปลือก

กลุ่มบก เปลือกมะรุ้ม เปลือกทองหลาง เปลือกตาเสือ เปลือกกระท้อน สิ่งละส่วน เอื้องเพ็ชร์ม้า

โศดทะนง แสม้าทะเลลาย สิ่งละ ๒ ส่วน หอยแครงเฒ่า หอยกาบเฒ่า หอยอีรัมเฒ่า

หอยมือเสือเฒ่า หอยสังข์เฒ่า สิ่งละ ๓ ส่วน ขิงแห้ง ๔ ส่วน ดีปลี ๕ ส่วน พริกไทย ๑๗ ส่วน

ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำส้มสายชูก็ได้ ละลายสุราก็ได้ ละลายน้ำมะนาวก็ได้ ละลายน้ำมะ

งัวก็ได้ กินแก้กระษัยปูกระทำพิสดารตามนั้นหายวิเศษนัก ฯ ยาตัดรากกระษัยปู

เอาโกฐสอ โกฐเขมา โกฐเชียง เทียนดำ เทียนขาว กานพลู ลูกเอ็น จันทน์ทั้งสอง

สิ่งละส่วน วานร่อนทอง เจตมูลดองดิ่ง หัวขวาน สิ่งละ ๒ ส่วน ลูกสลอด

ประสะแล้ว ๒๕ ส่วน ทำเป็นจุนไว้แล้วกวาดด้วยน้ำตาลหม้อ

หนัก ๔ ตำลึง ๒ บาท ให้ปั้นกินหนัก ๒ ไพ ประจุ

กระษัยปูลงสิ้นร้ายหายดีนัก ฯ

กระษัยปู

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการียะ จะกล่าวลักษณะกระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือกระษัยปูนั้นเป็นคำรบ ๔ เกิดเพื่อโลหิตคุดกัน มีสัณฐานดังปูทะเลเข้ากินอยู่ในกระเพาะข้าว กระทำให้ปวดขบท้องน้อยเป็นกำลัง บริโภคอาหารทาบลงไปเมื่อใดค่อยสงบลง ครั้นสิ้นอาหารแล้วกระทำให้พุดอยู่ ดุจกงเกวียนลั่นอยู่ตามลำไส้ขึ้นไปทั้งท้อง เจ็บดังจะขาดใจดังนี้

ถ้าจะแก้ เอาผักเสี้ยนผี ขอบชะนางแดง เอื้องเพ็ดม้า กุ่มทั้งสอง หัวหอม หัวกระเทียม ใบคนที่สอ เปลือกมะรุ้ม เปลือกทองหลาง หนุ่ยไซ กระพังโหมทั้งสอง เบี้ยผู้เฒ่า หอยโข่งเฒ่า หอยแครงเฒ่า หอยกาบเฒ่า หอยขมเฒ่า หอยสังข์เฒ่า สิ่งละส่วน พริกไทย ๑๙ ส่วน ศิริยา ๒๐ สิ่งนี้ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายสุราก็ได้ ละลายน้ำผึ้งรวงกินก็ได้ แก่กระษัยปูนั้นหายวิเศษนัก ๆ

อนึ่ง เอาเปลือกกุ่มน้ำ เปลือกกุ่มบก เปลือกมะรุ้ม เปลือกทองหลาง เปลือกตาเสือ เปลือกกระท้อน สิ่งละส่วน เอื้องเพ็ดม้า โลดทะนง แส้ม้าทะเลาย สิ่งละ ๒ ส่วน หอยแครงเฒ่า หอยกาบลานเฒ่า หอยอีรมเฒ่า หอยมือเสือเฒ่า หอยสังข์เฒ่า สิ่งละ ๓ ส่วน ชิงแห้ง ๔ ส่วน ดีปลี ๕ ส่วน พริกไทย ๑๗ ส่วนทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำส้มสายชูก็ได้ ละลายสุราก็ได้ ละลายน้ำมะนาวก็ได้ ละลายน้ำมะจั่วก็ได้ กินแก้กระษัยปูกระทำพิช ดังกล่าวมานั้นหายวิเศษนัก ๆ

ยาตัดรากกระษัยปูเอา โกฐสอ โกฐเขมา โกฐเชียง เทียนดำ เทียนขาว กานพลู ลูกเอ็น จันทน์ทั้งสอง สิ่งละส่วน ว่านร้อนทอง เจตมูล ดอกดั่งหัวขวาน สิ่งละ ๒ ส่วน ลูกสลอดประสะแล้ว ๒๕ ส่วน ทำเป็นจุนไว้ แล้วกว่นด้วยน้ำตาลหม้อหนัก ๔ ตำลึง ๒ บาท ให้ปั้นกินหนัก ๒ ไพ ประจุกระษัยปูลงสิ้นร้ายหายดังนี้ ๆ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

กระษัยจุก

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะ

กระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือกระษัยจุก

นั้นเป็นคำรบ ๕ กล่าวคือว่าโยนั้นเดินแทงเข้าไปในเส้นในเอ็นภายใน
เป็นอาคันตุกวาต และให้เส้นนั้นพองขึ้นในท้องให้จุกให้แตกดังจะขาดใจ
ให้นอนคว่ำร้องอยู่เป็นนิจ จะนอนหงายขึ้นก็มีได้ มีเวทนาเป็นกำลังดังจะกล่าวมานี้ ๓

ถ้าจะแก้ให้ เอายาชื้อเนาหอยนั้นแก้จึงจะควร ๓ ยาชื้อเนาหอย เอากระดูกเสือ
เผา กระดูกโคเผา กระดูกแพะเผา กระดูกงูเหลือมเผา สิ่งละส่วน หอยขมเผา หอย
แครงเผา หอยตาวัวเผา หอยพิมพะการังเผา หอยอิฐมเผา หอยกาบเผาหอยจับแจง

เผา หอยมุกเผา หอยสังข์เผา สิ่งละ ๒ ส่วน รากหนดี ๓ ส่วน เจตมูลเพลิง หัส

คุณเทศ สิ่งละ ๔ ส่วน พริกไทย ๓๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำผึ้งกินหนัก

๑ สลึง แก้กกระษัยจุกหายวิเศษนัก ถ้ามีฟิงละลายน้ำปูนใสให้กินดูก่อน ถ้ามีฟิงจึงหุงน้ำมันแก้ต่อ

ไป ๓ ยาน้ำมันแก้กระษัยจุก เอาน้ำขอบชะนางทั้งสอง สิ่งละทะนาน น้ำเอื้องเพ็ดม้าทะนาน ๑

น้ำผักเสี้ยนผีทะนาน ๑ น้ำเปลือกกุ่มทั้งสอง สิ่งละทะนาน น้ำกระเทียมทะนาน ๑ น้ำหอมแดง

ทะนาน ๑ น้ำกะทือทะนาน ๑ น้ำโพลทะนาน ๑ น้ำพริกไทยทะนาน ๑ น้ำใบคนที่สอทะนาน ๑

น้ำเปลือกมะรุฒทะนาน ๑ น้ำเปลือกทองหลางใบมนทะนาน ๑ น้ำหญ้าไซทะนาน ๑ น้ำ

กระพังโหมทั้งสอง สิ่งละทะนาน น้ำมันงาทะนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมันแล้วจึง

เอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนดำ เทียนขาว ดีปลี การ

บูร หิงยางไฟ สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนปรงลงในน้ำมัน แล้วจึงเอา

มากินบ้าง ริดตามเส้นท้องนั้นบ้าง แก้กกระษัยจุกนั้น

หายวิเศษประเสริฐนัก ๓

กระษัยจุก

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือกระษัยจุกนั้นเป็นคำรบ ๕ กล่าวคือวาโยนั้นเดินแทงเข้าไปในเส้นในเอ็นภายในเป็นอาคันตุกวาด และให้เส้นนั้นพองขึ้นในท้องให้จุกให้แตก ดังจะขาดใจ ให้นอนคว่ำร้องอยู่เป็นนิจ จนนอนหงายขึ้นก็ได้ มีเวทนาเป็นกำลังดังจะกล่าวมานี้ ฯ

ถ้าจะแก้ไข เอายาชื้อเนาวหอยนั้นแก้จึงจะควร ฯ ยาชื้อเนาวหอย เอากระดุกเสือเผาะ กระดุกโคเผาะ กระดุกแพะเผาะ กระดุกงูเหลือมเผาะ สิ่งละส่วน หอยขมเผาะ หอยแครงเผาะ หอยตาวัวเผาะ หอยพิมพะการังเผาะ หอยอิรัมเผาะ หอยกาบเผาะ หอยจู้บแจงเผาะ หอยมุกเผาะ หอยสังข์เผาะ สิ่งละ ๒ ส่วน รากหนดี ๓ ส่วน เจตมูลเพลิง หัสศุณเทศ สิ่งละ ๔ ส่วน พริกไทย ๓๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำผึ้งกินหนัก ๑ สลึง แก้กระษัยจุก หายวิเศษนัก ถ้ามีฟิงละลายน้ำปูนใสให้กินดูก่อน ถ้ามีฟิงจึงหุงน้ำมันแก้ต่อไป ฯ

ยาน้ำมันแก้กระษัยจุก เอาน้ำขอบชะนางทั้งสอง สิ่งละทะนาน น้ำเอื้องเพ็ดม้าทะนาน ๑ น้ำผักเสี้ยนผี ทะนาน ๑ น้ำเปลือกกลุ่มทั้งสอง สิ่งละทะนาน น้ำกระเทียมทะนาน ๑ น้ำหอมแดงทะนาน ๑ น้ำกะทือทะนาน ๑ น้ำไพลทะนาน ๑ น้ำพริกไทยทะนาน ๑ น้ำใบคนที่สอทะนาน ๑ น้ำเปลือกมะรุมทะนาน ๑ น้ำเปลือกทองหลาง ใบมนทะนาน ๑ น้ำหญาไซทะนาน ๑ น้ำกระพังโหมทั้งสอง สิ่งละทะนาน น้ำมันงาทะนาน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนดำ เทียนขาว ดีปลี การบูร หิงยางโพ สิ่งละ ๑ สลึง ทำเป็นจุนปูลงในน้ำมัน แล้วจึงเอามากินบ้าง ริดตามเส้นท้องนั้นบ้าง แก้กระษัยจุกนั้นหายวิเศษประเสริฐนัก ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

กระษัยปลาไหล

กระษัยปลาไหล

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะ

กระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือกระษัย
ปลาไหลนั้นเป็นคำรบ ๖ ครั้งแกเข้าจึงกระทำโทษ เอาหางนั้นขน
ลงไปแทงเอาหัวเห่นาแลทวารหนัก ทวารเบา แล้วให้ช้ดอจุจระช้ดปัสสาวะ-
ให้ปัสสาวะเหลืออง

ดั่งขมิ้น บางทีแดงดั่งน้ำฝางต้มดั่งน้ำดอกคำ แลตัวกระษัยนั้นพันขึ้นตามลำไส้ ศีรษะ
หยั่งขึ้นไปถึงชายตบแลกระเพาะข้าว ถ้าบริโภคอาหารลงไปเมื่อใด ตัวกระษัยนั้นก็รับ
เอาอาหารทุกเพลลา ถ้ามิได้บริโภคอาหารลงไป ตัวกระษัยนั้นก็กัดเอาชายตบชายม้าม เจ็บ
ปวดยิ่งนัก บางทีให้เมื่อยขบทุกข้อกระดูก บางทีให้ขนชูชันดุจไข่จับดั่งกล่าวมานี้ ฯ ถ้าจะ
แก้ เอาผักเป็ดแดงกำมือ ๑ กลั่นใจตัดหัวตัดท้าย พริกไทย ๗ เม็ด ขิง ๗ ชิ้น ข่า ๗ ชิ้น
กระชาย ๗ ชิ้น ไพล ๗ ชิ้น กะทือ ๗ ชิ้น ขมิ้นอ้อย ๗ ชิ้น หอม ๗ หัว กระเทียม ๗ กลีบ
ผิวมะกรูดลูก ๑ ตำละลายน้ำมูตรเจ้าตัว กินก่อนถั่วแแกง กิน ๓ เพลลา กินได้แต่วันดับ
แล้วจึงแต่งยาประจุให้กินต่อไป ฯ ยาประจุกระษัยปลาไหล เอาตริกฏุก หิงยางโพ
ยาคำ การบูร กานพลู สิ่งละ ๑ บาท กระเทียมสด ๑ ตำลึง รงทอง เอามาทำเป็นจุน แล้วเอา
มะกรูดบิปลงพอป่นได้ ห่อใบบัวหลวง ๗ ชิ้น ปิ้งให้เกรียมเอา ๑ ตำลึง ๒ บาท ทำเป็นจุน-

น้ำมะขาม

เปียกเป็นกระสายทำแห้งไว้ ถ้าธาตุหนักกิน ๒ สิ่ง ธาตุเบากิน ๑ สิ่ง ประจุ-
กระษัยปลาไหลคืนัก ฯ

แต่งยารุกระษัยปลาไหล เอาหัวข้าวซัด ๑ ตำลึง ไบว่นางช้าง ๙ ใบ พริกไทย
๗ เม็ด ขิง ๗ ชิ้น ข่า ๗ ชิ้น กะทือ ๗ ชิ้น ไพล ๗ ชิ้น ขมิ้นอ้อย ๗ ชิ้น หอม
๗ หัว กระเทียม ๗ กลีบ ปลาไหลตัว ๑ เอามาทำแกงยา จึงเอาปึก
นาคราช ผิวมะกรูดหั่นใส่ลง ให้กินถั่วแแกงหนึ่ง
ตัวกระษัยตกลอกมาหาย ฯ

กระษัยปลาไหล

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการียะ จะกล่าวลักษณะกระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือกระษัยปลาไหลนั้นเป็น คัมภ ๖ ครั้นแก่เข้าจึงกระทำโทษ เอาหางนั้นขอลงไปแทงเอาหัวเหินาแลทวารหนัก ทวารเบา แล้วให้ชัตุจจาระ ขัดปัสสาวะ ให้ปัสสาวะเหลืองดังขมิ้น บางทีแดงดังน้ำฝางต้มดั่งน้ำดอกคำ แลตัวกระษัยนั้นพันขึ้นตามลำไส้ ศีรษะ หยั่งขึ้นไปถึงชายตับแลกระเพาะข้าว ถ้าบริโภคอาหารลงไปเมื่อใด ตัวกระษัยนั้นก็รับเอาอาหารทุกเพลลา ถ้ามิได้ บริโภคอาหารลงไป ตัวกระษัยนั้นก็กัดเอาชายตับชายม้าม เจ็บปวดยิ่งนัก บางทีให้เมื่อยขบทุกข้อกระดูก บางที ให้นอนชูชันดุจไข้จับดังกล่าวมานี้ ฯ

ถ้าจะแก้ เอาผักเปิดแดงกำมือ ๑ กลั่นใจตัดหัวตัดท้าย พริกไทย ๗ เม็ด ขิง ๗ ชิ้น ข่า ๗ ชิ้น กระชาย ๗ ชิ้น ไพล ๗ ชิ้น กะทือ ๗ ชิ้น ขมิ้นอ้อย ๗ ชิ้น หอม ๗ หัว กระเทียม ๗ กลีบ ผิวมะกรูดลูก ๑ ตำละลายน้ำมูตร เจ้าตัวกินก่อนถั่วแแกง กิน ๓ เพลลา กินได้แต่วันดับ แล้วจึงแต่งยาประจุให้กินต่อไป ฯ

ยาประจุกระษัยปลาไหล เอาตริภูก หิงยางโพ ยาดำ การบูร กานพลู สิ่งละ ๑ บาท กระเทียมสด ๑ ตำลึง รงทอง เอามาทำเป็นจุน แล้วเอามะกรูดบีบลงพอนได้ ห่อใบบัวหลวง ๗ ชิ้น ปิ้งให้เกรียมเอา ๑ ตำลึง ๒ บาท ทำเป็นจุนน้ำมะขามเปียกเป็นกระสายทำแห้งไว้ ถ้าธาตุหนักกิน ๒ สลึง ธาตุเบากิน ๑ สลึง ประจุกระษัยปลาไหล ดื่นัก ฯ

แต่งยารุกระษัยปลาไหล เอาหัวข้าวข้าสด ๑ ตำลึง ใบว่านหางช้าง ๙ ใบ พริกไทย ๗ เม็ด ขิง ๗ ชิ้น ข่า ๗ ชิ้น กะทือ ๗ ชิ้น ไพล ๗ ชิ้น ขมิ้นอ้อย ๗ ชิ้น หอม ๗ หัว กระเทียม ๗ กลีบ ปลาไหลตัว ๑ เอามาทำแกงยา จึงเอาปีนาคราช ผิวมะกรูดหั่นใส่ลง ให้กินถั่วแแกงหนึ่ง ตัวกระษัยตกออกมาหาย ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

กระษัยปลาหมอ

กระษัยปลาหมอ

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าว

ลักษณะกระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ

คือกระษัยปลาหมอนั้นเป็นคำรบ ๗ มีจิตวิญญานเกิดขึ้น

ในลำไส้ ถ้าข้างขึ้นตัวกระษัยบ้ายศิริชะขึ้นมากัดเอาชายตบชายม้ามแล

ปอด กระทำให้จุกให้แตก ถ้าข้างแรมตัวกระษัยบ้ายศิริชะลงไปท้องน้อยแลหัว

เหน่ากระทำให้ขัดอุจจาระขัดปัสสาวะ แลให้ผู้นั้นเจ็บปวดมีความเวทนาเป็นกำลัง ให้

ปวดร้องครางอยู่ต้งจะขาดใจตาย แลลักษณะดังกล่าวมานี้ ๖ ถ้าจะแก้ เอาแกงยาที่แก้

กระษัยปลาไหลมาวางดูก่อน ถ้ามีฟ้งจึงแต่งยาขนานนี้ให้กินต่อไป ๖ ยาแกง

แก้กระษัยปลาหมอแต่ยังอ่อนอยู่นั้น เอาปลาหมอสามตัว เอาทั้งเกล็ด แล้วเอายางสัด

ไต่ทาให้ทั่วทั้งตัวปิ้งให้เกรียมแล้วเอามาทาให้ได้สามหน ปิ้งไฟให้เกรียมทุกครั้ง จึงแต่ง

พริกขิงเหมือนกันกับพริกขิงแกง ยากะษัยปลาไหลนั้น แล้วจึงเอาปลาหมอสามตัวนั้นตำลง

ทั้งเกล็ดทำเป็นแกงยาให้ดี แล้วจึงเอาใบเหืองอกปลาหมออ่อนมาใส่ลงเป็นผัก กินแก้กระษัย

ปลาหมอหาย ๖ อนึ่ง ยาแกงควั่นกอก แก้กระษัยปลาหมอ เอานกออกตัวหนึ่งมาถอนขน

ให้หมด เอาทั้งตับไตไส้พุงล้างแต่มูลออกเสียให้หมด แล้วสับให้แหลกแล้วจึงใส่พริกขิง

เหมือนคั่วกิน เอามะพร้าวไฟทำเป็นกะทิใส่ลงคั่วเอาลูกหัวลิงเป็นผัก แล้วจึงเอา

เทียนทั้งห้า โกฐพุงปลา โกฐก้านพร้าว ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู

ใบกระวาน ลูกผักชี ลูกในสะแก ลูกในมะเกลือ ลูกผลาญศัตรู ทำเป็นจุก

บรรจุลงในแกงยา ให้กินแล้วเว้นไป ๓ วัน จึงแต่งยาประจุนมี

อยู่ในศิลาแผ่น ๔ ว่าด้วยกระษัยบุญนั้นมาให้

กิน ตัวกระษัยตกวิเศษนัก ๖

กระษัยปลาหมอ

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปปาติกะ คือกระษัยปลาหมอนั้นเป็นคำรบ ๗ มีจิตวิญญาณเกิดขึ้นในลำไส้ ถ้าข้างขึ้นตัวกระษัยบ้ายศีรษะขึ้นมากัดเอาชายตบชายม้ามแลปอด กระทำให้จุกให้แตก ถ้าข้างแรมตัวกระษัยบ้ายศีรษะลงไปท้องน้อยแลหัวเหน่ากระทำให้ขัดอุจจาระขัดปัสสาวะ แลให้ผู้นั้นเจ็บปวดมีความเวทนาเป็นกำลัง ให้ปวดร้องครางอยู่ดังจะขาดใจตาย แลลักษณะดังกล่าวมานี้ ๖

ถ้าจะแก้ เอาแกงยาที่แก้กระษัยปลาไหล มาวางดูก่อน ถ้ามีฟุ้งจึงแต่งยาขนานนี้ให้กินต่อไป ๖

ยาแกง แก้กระษัยปลาหมอแต่ยังอ่อนอยู่นั้น เอาปลาหมอสามตัวเอาทั้งเกล็ด แล้วเอายางสลัดไคทาให้ทั่วทั้งตัวบั้งให้เกรียมแล้วเอามาทำให้ได้สามหน บั้งไฟให้เกรียมทุกครั้ง จึงแต่งพริกขิงเหมือนกันกับพริกขิงแกงยากระษัยปลาไหลนั้น แล้วจึงเอาปลาหมอสามตัวนั้นตำลงทั้งเกล็ดทำเป็นแกงยาให้ดี แล้วจึงเอาใบเหืองปลาหมออ่อนมาใส่ลงเป็นผัก กินแก้กระษัยปลาหมอหาย ๖

อนึ่ง ยาแกงคั่วนกออก แก้กระษัยปลาหมอ เอานกออกตัวหนึ่งมาถอนขนให้หมด เอาทั้งตับไตไส้พุงล้างแต่มูลออกเสียให้หมด แล้วสับให้แหลกแล้วจึงใส่พริกขิงเหมือนคั่วกิน เอามะพร้าวไฟทำเป็นกะทิใส่ลงคั่วเอาลูกหัวลิงเป็นผัก แล้วจึงเอาเทียนทั้งห้า โกฐพุงปลา โกฐก้านพร้าว ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู ใบกระวาน ลูกผักชี ลูกในสะแก ลูกในมะเกลือ ลูกผลาญศัตรู ทำเป็นจุนปรุ่งลงในแกงยา ให้กินแล้วเว้นไป ๓ วัน จึงแต่งยาประจูนมอยู่ในศิลาแผ่น ๔ ว่าด้วยกระษัยปูนั้นมาให้กิน ตัวกระษัยตกพิเศษนัก ๖

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

กระษัยปลาตุก

กระษัยปลาตุก

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะ

กล่าวลักษณะกระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุป

ปาติกะ คือกระษัยปลาตุกนั้นเป็นคำรบ ๘ เกิดขึ้นเพื่อโลหิตแลน้ำ

เหลืองระคนกัน มีจิตวิญญานดุจตั้งปลาตุก เกิดขึ้นในกระเพาะข้าว ถ้าสตรีจับ

มดลูกมีสัณฐานดั่งแม่หญิงทรงครรภ์ได้ ๗ เดือน ๘ เดือน บางทีแทงไปซ้ายแทงไปขวา ถ้า

ข้างขึ้นยันขึ้นไปเอายอดอก ให้เจ็บอกต้องลงมิได้ บางทีให้หอบให้สะอึก ถ้าข้างแรมเลื่อน

ลงมาอยู่ท้องน้อยแลหัวเหน่า บางทีต่ำลงไปกระดูกล้นหลังตั้งลงไปต้นขาทั้ง ๒ มิทัน

รู้ว่ามีครรภ์ ถ้าแพทย์จะรักษาจงพิจารณาให้แม่นยำดังนี้ ฯ ถ้าจะแก้ไขเอายาที่แก้กระ

ษัยปลาไหลนั้นมาแก้ดูจกัน ถ้ามีฟุ้งจิงแต่่งยานี้ให้กินต่อไป ฯ ยาแก้กระษัยปลาตุก เอา

เปลือกราชพฤกษ์ เปลือกตาเสือ รากทองแตก พาดไฉนุ่น พริกไทย ชิงแห้ง กระเทียม ลูกจันทน์

ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู ข่า กระชาย กะทือ ไพล หอม ขมิ้นอ้อย กะปิ ปลาตุกย่าง

ตัวหนึ่ง ปลาร้าปลาสร้อย ๕ ตัว ศิริยา ๒๐ สิ่งนี้ทำเป็นแกงยา แล้วเอาใบมะกา

ที่เพสลาดนั้นมาหั่นใส่ลงเป็นฝัก กินให้ได้ด้วยแกงหนึ่ง ลงสิ้นเชิงหายวิเศษนัก ฯ

ยารุตัดกระษัยปลาตุก เอาโหราเดียวไก่ มหาหิงค์ ยาตำ กระเทียม การบูร ยา

ทั้งนี้เอาสิ่งละส่วน พริกไทย ๓๖ ส่วน ดิงเหลื่อม ดิตะพาบน้ำ ดีปลาไหล ดี

นาค เอาแทรกลงพอควร ศิริยา ๑๐ สิ่งนี้ ทำเป็นจุน เอารากลำโพงกลั๊ก ต้มเป็นกระ

สายบดทำแท่งไว้แต่พอประมาณ แล้วเอายางสลัดไคมาเคล้าฝึงแดดแต่พอแห้ง

แล้วเอามาเคล้าอีก เคล้าให้ได้สามหน แล้วจึงฝึงแดดให้แห้งทีเดียวใส่ห่อต้มให้กิน

ถ้ากินสามเม็ดลงสามหน สี่เม็ดสี่หน ห้าเม็ดห้าหน ให้กินไปตามกำลัง

ที่จะสู้ยาได้ ลงสิ้นร้ายตัดตัวกระษัยตายขาดออกมาหาย แล้ว

จึงต้มยาสมานกินต่อไป ฯ

กระษัยปลาตูก

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการียะ จะกล่าวลักษณะกระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือกระษัยปลาตูกนั้นเป็นคำรบ ๘ เกิดขึ้นเพื่อโลหิตแลน้ำเหลืองระคนกัน มีจิตวิญญานดุจตั้งปลาตูก เกิดขึ้นในกระเพาะข้าว ถ้าสตรีจับมดลูกมีสัญญาณตั้งแม่หญิงทรงครรภ์ได้ ๗ เดือน ๘ เดือน บางทีแทงไปซ้ายแทงไปขวา ถ้าข้างขึ้นยันขึ้นไปเอายอดดอก ให้เจ็บอกต้องลงมิได้ บางทีให้หอบให้สะอึก ถ้าข้างแรมเลื่อนลงมาอยู่ท้องน้อยแลหัวเหน่า บางทีต่ำลงไปกระดุกสันหลังตั้งลงไปต้นขาทั้ง ๒ มีทันรู่ว่ามีครรภ์ ถ้าแพทย์จะรักษาจงพิจารณาให้แม่นยำดังนี้ ฯ

ถ้ายะแก้ให้เอายาที่แก้กระษัยปลาไหลนั้นมาแก้ดุจกัน ถ้ามิพังจึงแต่งยานี้ให้กินต่อไป ฯ

ยาแก้กระษัยปลาตูก เอาเปลือกกราชพฤกษ์ เปลือกตาเสือ รากทองแตก พาดไฉนุ่น พริกไทย ขิงแห้ง กระเทียม ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู ข่า กระชาย กะทือ พลู หอม ขมิ้นอ้อย กะปิ ปลาตูกย่างตัวหนึ่ง ปลาร้าปลาสร้อย ๕ ตัว ศิริยา ๒๐ สิ่งนี้ทำเป็นแกงยา แล้วเอาใบมะกาที่เพสลาดนั้นมาหั่นใส่ลงเป็นผัก กินให้ได้ถ้วยแกงหนึ่ง ลงสิ้นเชิงหายวิเศษนัก ฯ

ยารุ้ตัดกระษัยปลาตูก เอาโหราเดือยไก่ มหาหิงค์ ยาดำ กระเทียม การบูร ยาทั้งนี้เอาสิ่งละส่วน พริกไทย ๓๖ ส่วน ดิงเหลื่อม ตีตะพาน้ำ ตีปลาไหล ตีนาค เอาแทรกลงพอควร ศิริยา ๑๐ สิ่งนี้ ทำเป็นจุน เอารากลำโพง กาสลัก ต้มเป็นกระสายบดทำแท่งไว้แต่พอประมาณ แล้วเอายางสลัดไดมาเคล้าผึ่งแดดแต่พอแห้งแล้วเอามาเคล้าอีก เคล้าให้ได้สามหน แล้วจึงผึ่งแดดให้แห้งทีเดียวใส่ห่อต้มให้กิน ถ้ากินสามเม็ดลงสามหน สี่เม็ดสี่หน ห้าเม็ดห้าหน ให้กินไปตามกำลังที่จะสู้ยาได้ ลงสิ้นร้ายตัดตัวกระษัยตายขาดออกมาหาย แล้วจึงต้มยาสมานกินต่อไป ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

กระษัยปลวก

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการียะ จะกล่าวลักษณะกระษัย

โรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือกระษัยปลวกอัน

เป็นคำรบ ๙ เกิดขึ้นเพื่อสันทฆาต กระทำให้ปวดขบเอาทรวงอก
ดังจะขาดใจตาย เป็นแล้วหายไป ๑ เดือน ๒ เดือน ๓ เดือน จึงกลับเป็นมาเล่า
แต่เป็นดังนี้หลายครั้งหลายหน ถ้าแก่เข้าทำให้ผิวหนังนั้นขาวซีด แลเผือดผอม
แห้งลง มีทันรู้ว่าฝีปลวกผิดกันแต่ที่มีบุพโพแลหาบุพโพมิได้ ถ้าฝีปลวกมี
บุพโพ ถ้ากระษัยหาบุพโพมิได้ ลักษณะดังนี้แพทย์พึงพิจารณาโดยละเอียด ๆ
ถ้าจะแก้ เอาใบส้มซ่า ใบมะขาม ใบส้มป่อย ใบส้มเสี้ยว ใบส้มสันดาน ใบส้มเช้า
ใบมะตาดเครือ สิ่งละกำมือ ใบมะกาสามกำมือ รังมดรีรัง ๑ แทนปลวกแทน ๑
สมอทั้งสาม หัวหอม สิ่งละเท่าอายุคนไข้ เทียนดำ ๑ บาท ขมิ้นอ้อย รากทองแตก
สิ่งละ ๓ ตำลึง ศิริยาทั้ง ๑๖ สิ่งนี้ต้มตามวิธีให้กิน แก้กกระษัยปลวก กระทำให้จับ
สะบัดร้อนสะท้านหนาว ถ้าจะให้ทุเลาแทรกดีเกลือกตามสมุฏฐานธาตุหนักแลเบา
ให้กินลงสิ้นเชิงแล้ว จึงแต่งยาประจำธาตุให้กินต่อไป ๆ ยาประจำธาตุกระษัยปลวก เอา
เขากระบือเผา ลูกสะบ้าเผา ปูนแห้งข้างเต้าเผา สิ่งละส่วน พริกไทย ๓ ส่วน ทำเป็นจุน
บดทำแท่งไว้ละลายน้ำปูนใส กินแก้กระษัยปลวกแลจำเรื้อธาตุให้เป็นปกติวิเศษ
นัก ๆ อนึ่ง เอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ เทียนดำ เทียนขาว เทียนแดง เทียนตาตึกแตน
โกฐสอ โกฐเขมา โกฐกั๊กรา กานพลู ดีปลี สิ่งละส่วน ยาตำ ๔ ส่วน การบูร
๘ ส่วน หัตถ์คุณเทศ พริกไทย สิ่งละ ๕ ส่วน รากจิงจ้อ รากหนดี
รากเจตมูลเพลิง สิ่งละ ๖ ส่วน สมอไทย ๑๔ ส่วน ทำเป็น
จุนบดละลายน้ำฝักก็ได้ น้ำมะกรูดก็ได้ น้ำมะนาวก็ได้-
น้ำส้มซ่าก็ได้ กินแก้กระษัย
ปลวกซึ่งกระทำพิษต่างๆ นั้นหาย ๆ

กระษัยปลวก

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือกระษัยปลวกนั้นเป็น คัมภี ๙ เกิดขึ้นเพื่อสันทมาต กระทำให้ปวดขบเอาทรวงอกดังจะขาดใจตาย เป็นแล้วหายไป ๑ เดือน ๒ เดือน ๓ เดือน จึงกลับเป็นมาเล่าแต่เป็นดังนี้หลายครั้งหลายหน ถ้าแก่เข้าทำให้ผิวหนังนั้นขาวซีด แลเผือดผอมแห้งลง มิทันรู้ว่าผีปลวกกัดกันแต่ที่มีบุพโพแลหาบุพโพมิได้ ถ้าผีปลวกมีบุพโพ ถ้ากระษัยหาบุพโพมิได้ ลักษณะดังนี้ แพทย์พึงพิจารณาโดยละเอียด ฯ

ถ้าจะแก้ เอาใบส้มซ่า ใบมะขาม ใบส้มป่อย ใบส้มเสี้ยว ใบส้มสันดาน ใบส้มเช้า ใบมะตาดเครือ สิ่งละ กำมือ ใบมะกา สามกำมือ รังมดรีรัง ๑ แทนปลวกแท่น ๑ สมอทั้งสาม หัวหอม สิ่งละเท่าอายุคนไข้ เทียนดำ ๑ บาท ขมิ้นอ้อย รากทองแตก สิ่งละ ๓ ตำลึง ศิริยาทั้ง ๑๖ สิ่งนี้ต้มตามวิธีให้กิน แก้กกระษัยปลวก กระทำให้จับ สะบัดร้อนสะท้านหนาว ถ้าจะให้ทุเลาแทรกดีเกลือกตามสมุฏฐานธาตุหนักแลเบาให้กินลงสิ้นเชิงแล้ว จึงแต่งยา ประจำธาตุให้กินต่อไป ฯ

ยาประจำธาตุกระษัยปลวก เอาเขากระบือเผา ลูกสะบ้าเผา ปูนแห้งข้างเต้าเผา สิ่งละส่วน พริกไทย ๓ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำปูนใส กินแก้กระษัยปลวกแลจำเรื้อธาตุให้เป็นปกติวิเศษนัก ฯ

อนึ่ง เอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ เทียนดำ เทียนขาว เทียนแดง เทียนตาตักแตน โกฐสอ โกฐเขมา โกฐกักรา กานพลู ดีปลี สิ่งละส่วน ยาดำ ๔ ส่วน การบูร ๘ ส่วน หักคุณเทศ พริกไทย สิ่งละ ๕ ส่วน รากจิงจ้อ รากหนดี รากเจตมูลเพลิง สิ่งละ ๖ ส่วน สมอไทย ๑๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำฝังกก็ได้ น้ำมะกรูดก็ได้ น้ำมะนาวก็ได้ น้ำส้มซ่าก็ได้ กินแก้กระษัยปลวกซึ่งกระทำพิษต่างๆ นั้นหาย ฯ

กระษัยล้นกระปือ

กระษัยล้นกระปือ

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกระษัย

โรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือกระษัยล้นกระปือ

นั้นเป็นคำรบ ๑๐ บังเกิดเพื่อโลหิตล้นติดอยู่ชายตบเป็นตัวแข็ง

ยาวออกมาจากชายโครงข้างขวา มีสัณฐานตั้งล้นกระปือ กระทำให้ครัน

ตัวให้ร้อน ให้จับเป็นเพลา ให้จุกให้แน่นอก ให้บริโภคอาหารไม่ได้ ให้นอนมิ

หลับอยู่เป็นนิจ ให้กายนั้นชุปผอมแห้งไป ครันแก้ตัวเข้า กระษัยแตกออกเป็น

โลหิตแลน้ำเหลืองไหลซึมไปในลำไส้ใหญ่ไส้น้อย ทำให้ไส้พองท้องใหญ่ดังกล่าวนี จึ่ง

ได้ชื่อว่ามานกระษัย เป็นอสาหะโรค แพทย์จะยากนัก ๆ ถ้าจะแก้ ให้แก้แต่ยังอ่อน

เป็นล้นกระปืออยู่นั้นได้บ้าง เสียบ้าง ถ้าแก้ตัวกระษัยแตกแล้วแก้มิได้เลย แพทย์ทั้ง

หลายพึงรู้ดังนี้ ๆ ถ้าจะแก้เมื่อยังอ่อนอยู่นั้น ให้แก้ด้วยยาเนาหอยอันอยู่ในแผ่นดิน

ล่าวาด้วยกระษัยจุกเป็นคำรบ ๕ นั้น ละลายน้ำต่าง ๗ ประการนี้ให้กินคือ ต่างสำโรง ต่าง

งวงตาล ต่างไม้ชี้หนอน ต่างเบญจเหล็ก ต่างพินธุแดง ต่างตาตุ่ม (ต่างผักโหมหนาม) ต่างทั้ง ๗ นี้เป็นน้ำ

กระสายละลายยาเนาหอยกิน ๗ วัน แล้วจึงแต่งยาให้กินต่อไป ๆ ยารุกระษัยล้นกระ

ปือ เอาตรีภูก เทียนดำ มหาหิงค์ ยาดำ ว่านน้ำ กานพลู การบูร สิ่งละส่วน

ลูกสลอดประสะแล้ว ๙ ส่วน ทำเป็นจุนเอน้ำตาลหม้อ น้ำมะขามเปียกเป็นกระสายบดทำแท่งไว้

ถ้าธาตุหนักกิน ๒ ไพ ธาตุเบากิน ๑ ไพ ลงสิ้นเชิง แล้วจึงกินยาเนาหอย ๕ วันกินที่ ๑ กินยาเนา

หอยไปอีก๗ วัน รุทีหนึ่ง กินให้ได้ ๓ ครั้ง ถ้าโรคนั้นหนักลงไปให้บวมท้อง จึ่ง

แต่งยาแก้ต่อไปดังนี้ ๆ ยาแก้กระษัยล้นกระปือบ้นปลายกระทำให้

บวมขึ้น เอาพญามือเหล็ก แก่นขี้เหล็ก ยาข้าวเย็นสิ่งละ ๑๐ ตำลึง

สารส้ม ดินประสีขาวสิ่งละ ๑ ตำลึง รงทอง ๑ บาท ต้มตามวิธี

ให้กิน ๖ วัน ๗ วันแล้วรู้วัน ๑ ตีวิเศษนัก ๆ

กระษัยล้นกระปือ

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือกระษัยล้นกระปือนั้นเป็น คัมภ ๑๐ บังเกิดเพื่อโลหิตลุ่มติดอยู่ชายตบเป็นตัวแข็งยาวออกมาจากชายโครงข้างขวา มีสัณฐานดังล้นกระปือ กระทำให้ครันตัวให้ร้อน ให้จับเป็นเพลา ให้จุกให้แน่นอก ให้บริโภคาอาหารไม่ได้ ให้นอนมิหลับอยู่เป็นนิจ ให้กาย นั้นชุปผอมแห้งไป ครั้นแก้ตัวเข้า กระษัยแตกออกเป็นโลหิตแลน้ำเหลืองไหลซึมไปในลำไส้ใหญ่ไส้เล็ก ทำให้ไส้พอง ท้องใหญ่ดังกล่าวนั้น จึงได้ชื่อว่ามานกระษัยเป็นอสาทยะโรค แพทย์จะยายากนัก ฯ

ถ้าจะแก้ ให้แก้แต่ยังอ่อนเป็นล้นกระปืออยู่นั้นได้บ้าง เสียบ้าง ถ้าแก้ตัวกระษัยแตกแล้วแก้มิได้เลย แพทย์ทั้งหลายพึงรู้อย่างนี้ ฯ

ถ้าจะแก้เมื่อยังอ่อนอยู่นั้น ให้แก้ด้วยยาเนาวหอยอันอยู่ในแผ่นศิลาว่าด้วยกระษัยจุกเป็นคัมภ ๕ นั้น ละลายน้ำต่าง ๗ ประการนี้ให้กินคือ ด่างสำโรง ด่างวงตาล ด่างไม้ขี้หนอน ด่างเบญจเหล็ก ด่างพังกูแดง ด่างตาตุ่ม ด่างผักไหมหนาม ต่างทั้ง ๗ นี้เป็นน้ำกระสายละลายยาเนาวหอยกิน ๗ วัน แล้วจึงแต่งยาให้กินต่อไป ฯ

ยากระษัยล้นกระปือ เอาตริกฤก เทียนดำ มหาหิงค์ ยาดำ ว่านน้ำ กานพลู การบูร สิ่งละส่วน ลูกสลอด ประสะแล้ว ๙ ส่วน ทำเป็นจุนเอน้ำตาลหม้อ น้ำมะขามเปียกเป็นกระสายบดทำแท่งไว้ ถ้าธาตุหนักกิน ๒ ไพ ธาตุเบากิน ๑ ไพ ลงล้นเชิง แล้วจึงกินยาเนาวหอย ๕ วันกินที่ ๑ กินยาเนาวหอยไปอีก ๗ วัน รุทีหนึ่ง กินให้ได้ ๓ ครั้ง ถ้าโรคนั้นหนักลงไปให้บวมท้อง จึงแต่งยาแก้ต่อไปดังนี้ ฯ

ยาแก้กระษัยล้นกระปือบ้นปลายกระทำให้บวมขึ้น เอาพญามือเหล็ก แก่นขี้เหล็ก ยาข้าวเย็น สิ่งละ ๑๐ ตำลึง สารส้ม ดินประสิวขาวสิ่งละ ๑ ตำลึง รงทอง ๑ บาท ต้มตามวิธีให้กิน ๖ วัน ๗ วัน แล้ววัน ๑ ดิวิเศษนัก ฯ

กระษัยเต่า

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการียะ จะกล่าว

ลักษณะกระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือ
กระษัยเต่านั้นเป็นคำรบ ๑๑ เกิดเพื่อดานเสมหะตั้งชาย

โครงข่ายก็ดี ขายโครงข่ายก็ดี เท้าฟองเปิด แล้วลามขึ้นมาจุกอยู่ยอดดอก กระทำ
ให้จับทุกเพลาน้ำขึ้น ให้กายชুবผอมผิวเนื้อเหลืองดั่งขมิ้น ครั้นแก่เข้าไปให้
โลหิตตกทวารหนักทวารเบา โทษทั้งนี้คือตัวกระษัยแตกออก เป็นอสาหะโรค
แพทย์จะยายากนัก ๆ ถ้าจะแก้ เอาโคกกระสุน ๓ กำมือ มะกรูดลูก ๑ ผ่านขวาง
ลูก เอา ๓ ท่อน ขมิ้นอ้อย ๕ ชิ้น ลงด้วย นะโมพุทธานะ องค์ละขึ้น เอน้ำปูนขาวเป็น
กระสาย ต้มให้กิน ๓ วันหายจับ แล้วจึงแต่งยาละลายตัวเต่าให้กินต่อไป ๆ ยาละ
ลายตัวเต่า เอาพริกไทย ชিংแห้ง ดีปลี กระเทียม แก่นปฐู สิ่งละส่วน กระดุกแพะ
๕ ส่วน ทำเป็นจุมบดทำแท่งไว้ละลายน้ำผักเป็ดแดงต้มกินละลายตัวกระษัย
เต่าหายวิเศษนัก ๆ ถ้ามีฟังกระษัยจำพวกนี้ แปรมาเป็นม้ามย่อยม้ามหย่อน กระทำเพศ
ดุจกัน บางที่เป็นเต่าก็ดี เป็นปังกี้ดี เป็นตับใหญ่ก็ดี ให้เอายาแก้เต่า แก้ป้างแลแก้ม้าม-
แก้ตับนั้นมากินแก้ก่อน

ถ้ามีฟังจึงเอายาเข้าเขาแพะ เข้ากระดุกแพะนั้นให้กิน ถ้ามีฟังจึงเอายาเนาหอยอันมีอยู่ใน-

ศิลาว่าด้วยกระ

ษัยจุกเป็นคำรบ ๕ นั้นมาละลายน้ำต่าง ๗ ประการ อันมีอยู่ในแผ่นศิลาว่าด้วยกระษัยลิ้น
กระป้อนนั้นมาแก้ต่อภายหลัง แล้วจึงแต่งยาประจุให้กินต่อไป ๆ ยาชื่อพรหมพักตร์ เอาลูกจันทน์
ดอกจันทน์ สิ่งละส่วน การบูร มหาหิงค์ ยาดำ สิ่งละ ๔ ส่วน ยางสลัดได ๑๒ ส่วน พริกไทย ๑๔
ส่วน ทำเป็นจุมเอาน้ำเปลือกมะรุมนเป็นกระสาย บดทำแท่งไว้เท่าเมล็ดพริกไทย
กินเมล็ด ๑ ลงที่ ๑ ถ้าจะให้ลงมากให้ทวียากินตามกำลังธาตุหนักธาตุเบา
ชำระกระษัยเต่าตกลิ้นเป็นมหาวิเศษนัก ๆ

กระษัยเต่า

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือกระษัยเต่านั้นเป็น คัมภ ๑๑ เกิดเพื่อตานเสมหะตั้งชายโครงซ้ายก็ดี ชายโครงขวาก็ดี เท้าฟองเปิด แล้วลามขึ้นมาจุกอยู่ยอดอก กระทำให้จับทุกเพลาน้ำขึ้น ให้กายชুবผอมผิวเนื้อเหลืองดั่งขมิ้น ครั้นแก่เข้าให้โลหิตตกทวารหนักทวารเบา โทษทั้งนี้คือตัวกระษัยแตกออก เป็นอสาทยะโรคแพทย์จะยายากนัก ฯ

ถ้าจะแก้ เอาโคกกระสุน ๓ กำมือ มะกรูดลูก ๑ ฝานขวางลูก เอา ๓ ท่อน ขมิ้นอ้อย ๕ ชิ้น ลงด้วย นมโอมพุททายะ องค์กระขึ้น เอน้ำปูนขาวเป็นกระสาย ต้มให้กิน ๓ วันหายจับ แล้วจึงแต่งยาละลายตัวเต่าให้กิน ต่อไป ฯ

ยาละลายตัวเต่า เอาพริกไทย ชิงแห้ง ดีปลี กระเทียม แก่นปฐู สิ่งละส่วน กระดุกแพะ ๕ ส่วน ทำเป็นจุน บดทำแท่งไว้ละลายน้ำผักเป็ดแดงต้มกินละลายตัวกระษัยเต่าหายวิเศษนัก ฯ

ถ้ามีฟิงกระษัยจำพวกนี้ แปรมาเป็นม้ามย่อย ม้ามหย่อน กระทำเพศดูกัน บางทีเป็นเต่าก็ดี เป็นข้างก็ดี เป็นตับใหญ่ก็ดี ให้เอายาแก้เต่า แก้ข้างแลแก้ม้าม แก้ตับนั้นมากินแก้ก่อน ถ้ามีฟิงจึงเอายาเข้าเขาแพะ เข้ากระดุก แพะนั้นให้กิน ถ้ามีฟิงจึงเอายาเนาหอยอันมีอยู่ในศิลาว่าด้วยกระษัยจุกเป็นคัมภ ๕ นั้นมาละลายน้ำต่าง ๗ ประการ อันมีอยู่ในแผ่นศิลาว่าด้วยกระษัยล้นกระป้อนนั้นมาแก้ต่อภายหลัง แล้วจึงแต่งยาประจุให้กินต่อไป ฯ

ยาชื่อพรหมพักตร์ เอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ สิ่งละส่วน การบูร มหาหิงคุ์ ยาดำ สิ่งละ ๔ ส่วน ยางสลัดได ๑๒ ส่วน พริกไทย ๑๔ ส่วน ทำเป็นจุนเอาน้ำเปลือกมะรุมนเป็นกระสาย บดทำแท่งไว้เท่าเมล็ดพริกไทยกินเมล็ด ๑ ลงที่ ๑ ถ้าจะให้ลงมากให้ทวียากินตามกำลังธาตุหนักธาตุเบา ชำระกระษัยเต่าตกสิ้นเป็นมหาวิเศษนัก ฯ

กระษัยตาน

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าว

ลักษณะกระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือ

กระษัยตานอันเป็นคำรบ ๑๒ ตั้งอยู่ยอดดอกแข็งดังศिला

ถ้าตั้งลามลงไปถึงท้องน้อยแล้วเมื่อใด กระทำให้ร้องครางอยู่ทั้งกลาง

วันทั้งกลางคืน แล้วถูกเข้าก็มีได้ ถ้าถูกร้อน ค่อยสงบลงหน่อยแล้วกลับปวดมาเล่า

กระทำให้จุกเสียดแน่นหน้าอก บริโภคอาหารมิได้ ถ้าลามลงไปถึงหัวเหน่าแล้ว

เมื่อใดเป็นอดิษัยโรค แพทย์รักษามีได้เลย ถ้าจะรักษารักษาแต่ยังไม่ลงถึงหัวเหน่า

ดุจกล่าวไว้ดังนี้ ฯ ถ้าจะแก้ไข้เอายาเนาวหอยอันมีอยู่ในแผ่นศिला ว่าด้วยกระษัย

จุกคำรบ ๕ นั้นมาแก้ก่อน ถ้ามีฟังจึงต้องยานี้ให้กินต่อไป ฯ ยาตองกระษัยตาน

เอาเทียนดำ เทียนขาว มดยอบ แก่นปฐู แก่นมะหาด ก้นเกรา ขมิ้นเครือ หัว

เบญจปัด สิ่งละ ๒ ส่วน ส้มเสี้ยว ส้มสันดาน ส้มเช้า สลัดได มะตาดเครือ มหาละลวย

เจตมูล ชิงแห้ง สิ่งละ ๔ ส่วน พริกอ่อน ๑๐ ส่วน หัตศคุณเทศ ๑๒ ส่วน ทำเป็นจุณห่อ

ผ้ากาสาตองด้วยน้ำสุรา ๕ ทะนาน ผึ่งข้าวเปลือกไว้ ๓ วัน เมื่อจะกินให้พลิกกินเข้ากินเย็น กิน

ให้ได้ ๗ วัน แล้วจึงแต่งยาประจุให้กินต่อไป ฯ ยาประจุกระษัยตาน เอาเปลือกกระ

ทอน เปลือกราชพฤกษ์ เปลือกสน เบญจตาล ยาทั้งนี้ต้มเอาน้ำสิ่งละทะนาน น้ำมะ

นาวทะนาน ๑ มะพร้าวไฟ ๓ ใบ ผ่าเอาซีกข้างหัวใบละซีก ชูดคั้นเป็นกะทิให้ข้น คุ

ลีการเข้าด้วยกัน หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาผลสลอด ๑๐๘ เมล็ด ผ่าเมล็ดละ

ซีก บดให้ละเอียดแล้วจึงทอดลงในน้ำมันนั้นให้เกรียม แล้วจึงให้กินแต่ช้อน

หอยหนึ่ง ลงสิ้นเชิง แก้กระษัยตานให้ตกแล้ว จึงแต่งยาอัน

ชื่อว่านารายณ์พังค้ายให้กินต่อไปจึงควร ฯ

กระษัยดาน

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือกระษัยดานอันเป็นค้ำรบ ๑๒ ตั้งอยู่ยอดดอกแข็งดังศิลา ถ้าตั้งลามลงไปถึงท้องน้อยแล้วเมื่อใด กระทำให้ร้องครางอยู่ทั้งกลางวันทั้งกลางคืน แล้วถูกเข้าก็มีได้ ถ้าถูกร้อนค่อยสงบลงหน่อยแล้วกลับปวดมาเล่า กระทำให้จุกเสียดแน่นหน้าอก บริโภคอาหารมิได้ ถ้าลามลงไปถึงหัวเหน่าแล้วเมื่อใดเป็นอดิสัยโรค แพทย์รักษามีได้เลย ถ้าจะรักษารักษาแต่ยังไม่ลงถึงหัวเหน่า ดุจกล่าวไว้ดังนี้ ฯ

ถ้าจะแก้ให้เอายาเนาวหอยอันมีอยู่ในแผ่นศิลา ว่าด้วยกระษัยจุกค้ำรบ ๕ นั้นมาแก้ก่อน ถ้ามีฟุ้ง จึงตองยานี้ให้กินต่อไป ฯ

ยาตองกระษัยดาน เอาเทียนดำ เทียนขาว มดยอบ แก่นปฐู แก่นมะหาด ก้นเกรา ขมิ้นเครือ หัวเบญจปัด สิ่งละ ๒ ส่วน ส้มเสี้ยว ส้มสันดาน ส้มเช้า สลัดโต มะตาดเครือ มหาละลาย เจตมูล ชิงแห้ง สิ่งละ ๔ ส่วน พริกอ่อน ๑๐ ส่วน หัสศุณเทศ ๑๒ ส่วน ทำเป็นจุนห่อผ้ากาสาตองด้วยน้ำสุรา ๕ ทะนาน ผิงข้าวเปลือกไว้ ๓ วัน เมื่อจะกิน ให้พลีกินเข้ากินเย็น กินให้ได้ ๗ วัน แล้วจึงแต่งยาประจุให้กินต่อไป ฯ

ยาประจุกระษัยดาน เอาเปลือกกระท้อน เปลือกราชพฤกษ์ เปลือกสน เบญจตาล ยาทั้งนี้ต้มเอาน้ำสิ่งละ ทะนาน น้ำมะนาวทะนาน ๑ มะพร้าวไฟ ๓ ใบ ผ่าเอาซีกข้างหัวใบละซีก ขูดคั้นเป็นกะทิให้ข้น คลุกการเข้าด้วยกัน หุงให้คงแต่น้ำมัน แล้วจึงเอาผลสลด ๑๐๘ เมล็ด ผ่าเมล็ดละซีก บดให้ละเอียดแล้วจึงทอดลงในน้ำมันนั้น ให้เกรียม แล้วจึงให้กินแต่ซ็อนหอยหนึ่ง ลงสิ้นเชิง แก้กระษัยดานให้ตกแล้ว จึงแต่งยาอันชื่อว่านารายณ์พังค้าย ให้กินต่อไปจึงควร ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

กระษัยทัน

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการียะ จะกล่าว

ลักษณะกระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือ
กระษัยทันนั้นเป็นคำรบ ๑๓ เกิดเพื่ออาหารบริโภคนั้น เมื่อท้อง
เปล่าอยู่ และบมิได้บริโภคน้ำอาหารเข้าไป ก็สงบเป็นปกติดีอยู่ ครั้นเมื่อบริโภคน้ำ
อาหารเข้าไปได้น้อยก็ดี มากก็ดี จึงกระทำให้ทันขึ้นมายอดอก บางทีให้อาเจียนให้อ้วก บาง
ทีให้แน่นอกแลชายโครง ให้หายใจไม่ตลอดท้องดังจะสิ้นใจ แล้วกระทำให้แน่นขึ้น
มาแต่ท้องน้อยชักเอากระเพาะข้าวแขวนขึ้นไปไว้ จะบริโภคน้ำอาหารก็มีได้ดังกล่าวนี้นี้ ๑
ถ้าจะแก้เอากระวาน ๒ ส่วน กานพลู ๓ ส่วน การบูร ๖ ส่วน พริกไทย มหาหิงค์ สิ่ง
ละ ๘ ส่วน ยาดำ ๑๒ ส่วน ขิงแห้ง ๑๖ ส่วน ดีปลี ๒๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้ง
กินหนัก ๑ สลึง แก้กระษัยทันหายดีนัก แล้วจึงแกงยาที่เข้าหัวข้าวข้าแล้ววางทางข้าง
อันมีอยู่ในแผ่นศิลาว่าด้วยกระษัยปลาไหลอันเป็นคำรบ ๖ นั้นมาให้กินเป็นยาประจ
กระษัยทันหาย ๑ อนึ่ง เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า ลูกจันทน์ กระวาน กานพลู พริก
หอม พริกทาง บอระเพ็ด เปล้าทั้งสอง สิ่งละส่วน กัญชา ๒ ส่วน ขมิ้นอ้อย หัวหมู
ผลพิลังกาสา ไคร้เครือ สิ่งละ ๔ ส่วน ดีปลี ห้าศกุน สิ่งละ ๑๖ ส่วน ใบกะเพราแห้ง
๓๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อนกินแก้กระษัยทันแลกระษัยเสียดนั้นหาย
ดีนัก ๑ อนึ่ง เอากระเทียม ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู ดีปลี เมล็ดใน
สวาด เมล็ดในกระเบา บุกรอ กระตาดแดง อุตพิศ สิ่งละส่วน เจตมูล พริก
เทศ สิ่งละ ๔ ส่วน พริกไทย ๑๙ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อนก็ได้ น้ำผึ้ง
ก็ได้ กินหนัก ๑ สลึง แก้กระษัยทันให้จุกเสียดแน่นในอก ให้
กินยานี้หายวิเศษนัก ๑

กระชายตัน

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกระชายโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือกระชายตันนั้นเป็นคำรบ ๑๓ เกิดเพื่ออาหารบริโภค เมื่อท้องเปล่าอยู่และบมิได้บริโภคอาหารเข้าไปก็สงบเป็นปกติอยู่ ครั้นเมื่อบริโภคอาหาร เข้าไปได้น้อยก็ดี มากก็ดี จึงกระทำให้ตันขึ้นมายอดอก บางทีให้อาเจียนให้อ้วก บางทีให้แน่นอกแลชายโครง ให้หายใจไม่ตลอดท้องตั้งจะสิ้นใจ แล้วกระทำให้แน่นขึ้นมาแต่ท้องน้อยชักเอากระเพาะข้าวแขวนขึ้นไปไว้ จะบริโภคอาหารก็ได้ดังกล่าวนี้นี้ ๖

ถ้าจะแก้เอา กระวาน ๒ ส่วน กานพลู ๓ ส่วน การบูร ๖ ส่วน พริกไทย มหาหิงค์ สิ่งละ ๘ ส่วน ยาดำ ๑๒ ส่วน ขิงแห้ง ๑๖ ส่วน ดีปลี ๒๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งกินหนัก ๑ สลึง แก้กกระชายตันหายดีนัก แล้วจึงแกงยาที่เข้าหัวข้าวข้าแล้ววางข้าง อันมีอยู่ในแผ่นศิลาว่าด้วยกระชายปลาไหลอันเป็นคำรบ ๖ นั้นมาให้กิน เป็นยาประจุกกระชายตันหาย ๖

อนึ่ง เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า ลูกจันทน์ กระวาน กานพลู พริกหอม พริกหาง บอระเพ็ด เปล้าทั้งสอง สิ่งละส่วน กัญชา ๒ ส่วน ขมิ้นอ้อย หัวหมู ผลพิลังกาสา ไคร้เครือ สิ่งละ ๔ ส่วน ดีปลี หศุน สิ่งละ ๑๖ ส่วน ใบกะเพราแห้ง ๓๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อนกินแก้กระชายตันแลกระชายเสียดนั้นหายดีนัก ๖

อนึ่ง เอากระเทียม ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู ดีปลี เมล็ดในสวาด เมล็ดในกระเบา บุกรอ กระดาดแดง อดุพิต สิ่งละส่วน เจตมูล พริกเทศ สิ่งละ ๔ ส่วน พริกไทย ๑๙ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อนก็ได้ น้ำผึ้งก็ได้ กินหนัก ๑ สลึง แก้กกระชายตันให้จุกเสียดแน่นในอก ให้กินยานี้หายวิเศษนัก ๖

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

กระษัยเสียด

กระษัยเสียด

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าว

ลักษณะกระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ
คือกระษัยเสียดนั้นเป็นคำรบ ๑๔ เกิดเพื่อลมตะคริวขึ้นมา
แต่แม่เท้า ขึ้นตามลำเส้นตะคริว กระทำให้ปวดขบเสียดทั้งตัว
แล้วขึ้นเสียดเอาชายโครงทั้ง ๒ ร่องดังจะขาดใจ บางทีให้ขบไปทั่วทั้งตัว ถ้าจะ
รักษาให้νωดเสียดก่อนให้คลายแล้ว จึงแต่งยาให้กินต่อไปดังกล่าวไว้ดังนี้ ฯ ยาแก้
กระษัยเสียด เอาางช้าง นอแรด เขี้ยวเสือ เขี้ยวจระเข้ เขี้ยวหมี เขี้ยวหมู
เขาแพะ เขากูย เขากวาง เขากะบือเผือก ยาทั้งนี้เผาให้เป็นผง รากคาคลอง
สะค้าน ใบคนที่สอ ใบยางทวาย ใบสะเดา เปล้าทั้งสอง ตับเต่าทั้งสอง รากหมอ
น้อย โลดทะนง พิษนาศน์ ข่าตัน ไคร้เครือ ข้าวพุลู พริกไทย ขิงแห้ง ขมิ้นอ้อย
โกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ จันทน์ทั้งสอง กุ่มทั้งสอง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุม
บดทำแท่งไว้ ละลายน้ำร้อนแทรกพิมเสนดิงกินแก้กระษัยเสียดขบทั้งตัว ตามลำเส้นเสียด แทะ
เอายอดดอกแลชายโครงหายสิ้นดิงกิน แลลมกระษัยจำพวกนี้ชอบแต่ยาอันเย็นแลสุขุม
มิได้ชอบยาร้อน แพทย์ทั้งหลายพึงรู้ดังนี้ ฯ ยาประจุกกระษัยเสียด เอาลูกจันทน์
ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู ดีปลี พริกไทย ขิงแห้ง มะตูมอ่อน แห้งหมู บอระ
เพ็ด ลูกพิลังกาสา แก่นมะหาด เจตมูลเพลิง สะค้าน ข้าวพุลู ผลสลอดประ
สะแล้ว สิ่งละ ๒ ส่วน กรู้งเขมา ๓ ส่วน รากไคร้เครือ ๙ ส่วน ทำเป็นจุมบด
ทำแท่งไว้ละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สิ่งแก้กระษัยเสียดในท้อง-
แลในอกนั้นหาย
ทุกประการ แลแก้ลมกล่อน แลลมพรดิกก็ได้ แก้ที่ด
ไอล้านนิบาต ๗ จำพวกก็ได้ หายวิเศษนัก ฯ

กระษัยเสียด

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิเกคือกระษัยเสียดนั้นเป็นคำรบ ๑๔ เกิดเพื่อลมตะคริวขึ้นมาแต่แม่เท้า ขึ้นตามลำเส้นตะคริว กระทำให้ปวดขบเสียดทั้งตัวแล้วขึ้นเสียดเอาชายโครง ทั้ง ๒ ร่องดังจะขาดใจ บางทีให้ขบไปทั่วทั้งตัว ถ้าจะรักษาให้นวดเสียก่อนให้คลายแล้วจึงแต่งยาให้กินต่อไป ดุจดังกล่าวไว้ดังนี้ ฯ

ยาแก้กระษัยเสียด เองาช้าง นอแรด เขี้ยวเสือ เขี้ยวจระเข้ เขี้ยวหมี เขี้ยวหมู เขาแพะ เขากูย เขากวาง เขากะบือเผือก ยาทั้งนี้เผาให้เป็นผง รากคาคลอง สะค้าน ใบคนทีสอ ใบยางทวาย ใบสะเดา เปล้าทั้งสอง ตับเต่า ทั้งสอง รากหมอน้อย โลดทะนง พิชนาศน์ ข่าต้น ไคร้เครือ ข้าวหลู พริกไทย ขิงแห้ง ขมิ้นอ้อย โกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ จันทน์ทั้งสอง กุ่มทั้งสอง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำร้อน แทรกพิมเสน ดิงู กินแก้กระษัยเสียดขบทั้งตัว ตามลำเส้นเสียด แหวงเอายอดดอกแลชายโครงหายสิ้นคืนัก แลลมกระษัยจำพวกนี้ชอบแต่ยาอันเย็นแลสุขุมมิได้ชอบยาร้อนร้อน แพทย์ทั้งหลายพึงรู้ดังนี้ ฯ

ยาประจุกระษัยเสียด เอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู ดีปลี พริกไทย ขิงแห้ง มะตูมอ่อนแห้งหมู บอระเพ็ด ลูกพิลังกาสา แก่นมะหาด เจตมูลเพลิง สะค้าน ข้าวหลู ผลสลอดประสะแล้ว สิ่งละ ๒ ส่วน กรูงเขมา ๓ ส่วน รากไคร้เครือ ๙ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำผึ้งรวงกินหนัก ๑ สลึง แก้กระษัยเสียดในท้องแลในอกนั้นหายทุกประการ แลแก้ลมกล่อน แลลมพรดิกก็ได้ แก้หืดไอแลสันนิบาต ๗ จำพวกก็ได้หายวิเศษนัก ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

กระษัยน้ำ

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะ

กระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือกระษัยน้ำนั้น
เป็นคำรบ ๑๖ เกิดเพื่อโลหิต เพื่อน้ำเหลือง เพื่อเสมหะทั้ง ๓ นี้-
เป็นแต่ประการใดประการหนึ่ง

กิตติ เป็นทั้ง ๓ ประการกิตติ เรียกว่ากระษัยโลหิตให้เป็นต้นเหตุ ถ้าสตรี
ตั้งไข่ละคือ ๓ นิ้ว แฉงอยู่ในคัมภีร์มหาโชตรัตโน้นแล้ว ถ้าบุรุษตั้งเหนือสะดือ
๓ นิ้ว แฉงอยู่ในคัมภีร์มูจนาปากขันทิกานั่นแล้ว ในที่นี้จะกล่าวแต่กระษัยอย่างเดียว
ถ้าบังเกิดขึ้นแก่ผู้ใด กระทำให้ปวดขบถึงยอดดอกดังจะขาดใจ แล้วตั้งลามขึ้นไปดังฝี
มะเรียงทรงแลฝีปลวกดังนี้ ฯ ถ้าจะแก้ไขให้แต่งยาชำระเสียก่อน แล้วจึงวางยาตามลำดับ
ธาตุสมุฏฐานนั้นให้กินต่อไป ฯ ยาประจุกระษัยน้ำ เอาหญ้าไซ เถาว์ลย์เปรียง ลูกบวบขม ตำ
เอาสิ่งละทะนาน เปลือกลำโรง งวงตาล ผักโหมหนาม หอยขม หอยแครง หอยจับแจง
ยาทั้งนี้เผาให้ไหม้ เอาสิ่งละ ๒ สลึง ผลมะกล่ำขาว ผลมะกล่ำดำ ผลจิงจ้อย รากทองแตก
หางไหลแดง แก่นแสมทะเล เปล้าน้อย ยางสลัดได ยางตาตุ่ม สิ่งละ ๒ สลึง
ทำเป็นจุนละลายน้ำผึ้งรวงกิน ถ้าธาตุหนักกิน ๒ ไพ ถ้าธาตุเบากิน ๑ ไพ ประจุกระษัยน้ำลง-
จนเสมหะดินัก

ให้กินวัน ๑ เว้นไป ๑๐ วัน จึงกินอีกวัน ๑ กินให้ได้ ๓ ครั้ง แล้วจึงแต่งยาสมานแล

ยาประจำธาตุทั้งปวงให้กินต่อไป แลยาขนานนี้อาจจะสามารถจะแก้กระษัยน้ำแลกระษัย
โลหิตได้ ถ้าเกิดแก่สตรีท่านว่าโลหิตเข้าฝักติดกระดูกสันหลังแลหัวเหน่า บางที

จับหัวใจทำให้คลั่ง ถ้าเกิดแก่บุรุษทำให้โลหิตจุกในอก มักกลายเป็น

ฝียอดคว่ำ บางทีกลายเป็นมานโลหิต บางทีกลายเป็นมุกกิด มุกตฆาต

สันทฆาต เป็นต้น เพราะกระษัยน้ำอันนี้เกิดแต่โลหิตซ้ำ

ยาขนานนี้อาจบำบัดเสียได้ ดุจกล่าวแล้วแต่หลังดินัก ฯ

กระษัยน้ำ

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวลักษณะกระษัยโรค อันบังเกิดขึ้นเป็นอุปาทิกะ คือกระษัยน้ำนั้นเป็นคำรบ ๑๖ เกิดเพื่อโลหิต เพื่อน้ำเหลือง เพื่อเสมหะ ทั้ง ๓ นี้เป็นแต่ประการใดประการหนึ่งก็ดี เป็นทั้ง ๓ ประการก็ดี เรียกว่า กระษัยโลหิตให้เป็นต้นเหตุ ถ้าสตรีตั้งได้สะตือ ๓ นิ้ว แฉงอยู่ในคัมภีร์มหาโชตรัตโน้นแล้ว ถ้าบุรุษตั้งเหนือสะตือ ๓ นิ้ว แฉงอยู่ในคัมภีร์มัจฉापักษันทิกานั่นแล้ว ในที่นี้จะกล่าวแต่กระษัยอย่างเดียว ถ้าบังเกิดขึ้นแก่ผู้ใดกระทำให้ปวดชบถึงยอดดอกดังจะขาดใจ แล้วตั้งลามขึ้นไปดังฝีมะเร็งทรวงแลฝีปลวกดังนี้ ฯ

ถ้าจะแก้ไขแต่ยาชำระเสียก่อน แล้วจึงวางยาตามลำดับธาตุสมุฏฐานนั้นให้กินต่อไป ฯ

ยาประจุกระษัยน้ำ เอาหญ้าไซ เถาวัลย์เปรียง ลูกบวบขม ตำเอาสิ่งละทะนาน เปลือกสำโรง งวงตาล ผักโหมหนาม หอยขม หอยแครง หอยจับแฉง ยาทั้งนี้เผาให้ไหม้ เอาสิ่งละ ๒ สลึง ผลมะกล่ำขาว ผลมะกล่ำดำ ผลจิงจ้อย รากทองแตก ทางไหลแดง แก่นแสมทะเล เปล้าน้อย ยางสลัดได ยางตาตุ่ม สิ่งละ ๒ สลึง ทำเป็นจุนละลายน้ำผึ้งรวงกิน ถ้าธาตุหนักกิน ๒ ไพ ถ้าธาตุเบากิน ๑ ไพ ประจุกระษัยน้ำลงจนเสมหะตื้นให้กินวัน ๑ เว้นไป ๑๐ วัน จึงกินอีกวัน ๑ กินให้ได้ ๓ ครั้ง แล้วจึงแต่งยาสมานแลยาประจำธาตุทั้งปวงให้กินต่อไป แลยาขนานนี้อาจจะสามารถจะแก้กระษัยน้ำแลกระษัยโลหิตได้ ถ้าเกิดแก่สตรีท่านว่าโลหิตเข้าฝักติดกระดูกสันหลัง แลหัวเห่น่า บางทีจับหัวใจทำให้คลั่ง ถ้าเกิดแก่บุรุษทำให้โลหิตจุกในอก มักกลายเป็นฝียอดคว่ำ บางทีกลายเป็นมานโลหิต บางทีกลายเป็นมุตกิด มุตฆาต สันทฆาต เป็นต้น เพราะกระษัยน้ำอันนี้เกิดแต่โลหิตซ้ำ ยาขนานนี้อาจบำบัดเสียได้ ดุจกล่าวแล้วแต่หลังด้นัก ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

เตโชกระษัย

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วย

ลักษณะกระษัยโรคอันหนึ่ง อันบังเกิดขึ้นเพื่อธาตุ
พิบัติ มีประเภท ๔ ประการสืบต่อไปนี้ คือ เตโชกระษัย วาโย
กระษัย อาโปกระษัย ปถวีกระษัย ลักษณะซึ่งกล่าวมาทั้งนี้ อาจารย์
สำแดงไว้ในคัมภีร์กระษัยศาสตร์บันปลายนั้นเป็นอวสาน แพทย์ทั้งหลายพึงรู้อย่างนี้ ๆ
ในที่นี้จะกล่าวแต่กระษัยโรคอันบังเกิดเพื่อเตโชธาตุนั้น เป็นปฐมกล่าวคือ เพลิง
ธาตุทั้ง ๔ มิได้เป็นปกติ จึงให้บริดแปรปรวนเป็นไปต่างๆ บางที่ตั้งในนาภีแลใน
อก กระทำให้แน่นหน้าอก บริโภคอาหารมิได้ บางทีให้จักษุปวดตึงจะขาดใจตาย บางที
ให้เสโทตกทุกเส้นขน กระทำให้จักษุนั้นแดง ให้รุ่มเจ็บอยู่ที่ยอดอก ให้จับ
แต่เพลายแล้วให้บวมหน้า บวมหลัง บวมเท้า ถ้าแลบวม ๓ ฐานดังกล่าวมานี้ แพทย์จะยา
มิได้เลย ตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ถ้าจะแก้ไขให้แก้ตามบุญโดยนัยสรรพ
คุณยาดังนี้ ๆ ยาแก้เตโชกระษัย เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งเจ็ด ผักแพรวแดง
มหาหิงคุ์ ว่านน้ำ ชะเอมเทศ ยาดำ สิ่งละ ๓ ส่วน เบญจกูล สิ่งละ ๔ ส่วน
ทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อนให้กินหนัก ๑ สลึง แก้เตโชกระษัยซึ่งกระทำให้แน่นหน้าอก
แลบริโภคอาหารมิได้นั้นหายดีนัก ๆ อนึ่ง เอาโกฐทั้งห้า ชะเอมเทศ เปราะ
หอม มหาหิงคุ์ อุตพิด สิ่งละส่วน แก่นแสมทะเล ผักแพรวแดง ตรีกฎุก
สิ่งละ ๒ ส่วน ดองดั่ง เปลือกกันเกรว เทพทาโร สิ่งละ ๓ ส่วน ว่านน้ำ
เทียนขาว เทียนดำ สิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำเบญจกูล
ให้กินแก้เตโชกระษัย ซึ่งทำให้เสโทตกแลให้
จุกแตกตึงจะขาดใจตาย ให้จักษุแดงนั้น
หายวิเศษดีนัก ๆ

เตโชกระษัย

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยลักษณะกระษัยโรคอันหนึ่ง อันบังเกิดขึ้นเพื่อธาตุพิบัติ มีประเภท ๔ ประการ สืบต่อไปนี้ คือ เตโชกระษัย วาโยกระษัย อาโปกระษัย ปถวีกระษัย ลักษณะซึ่งกล่าวมาทั้งนี้ อาจารย์สำแดงไว้ในคัมภีร์กระษัยศาสตร์บันปลายนั้นเป็นอวสาน แพทย์ทั้งหลายพึงรู้ดังนี้ ฯ

ในที่นี้จะกล่าวแต่กระษัยโรคอันบังเกิดเพื่อเตโชธาตุนั้น เป็นปฐมกล่าวคือ เพลิงธาตุทั้ง ๔ มิได้เป็นปกติ จึงให้วิปริตแปรปรวนเป็นไปต่างๆ บางที่ตั้งในนาภีแลนอก กระทำให้แน่นหน้าอก บริโภคอาหารมิได้ บางทีให้จักษุปวดตึงจะขาดใจตาย บางทีให้เสโทตกทุกเส้นขน กระทำให้จักษุนั้นแดง ให้รุ่มเจ็บอยู่ที่ยอดอก ให้จับแต่เพลาย่ำแล้วให้บวมหน้า บวมหลัง บวมเท้า ถ้าแลบวม ๓ ฐานดังกล่าวมานี้ แพทย์จะยามิได้เลย ตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ถ้าจะแก้ไขแก้ตามบุญโดยนัยสรรพคุณยาดังนี้ ฯ

ยาแก้เตโชกระษัย เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งเจ็ด ผักแพรวแดง มหาหิงค์ วานน้ำ ชะเอมเทศ ยาดำ สิ่งละ ๓ ส่วน เบญจกูล สิ่งละ ๔ ส่วนทำเป็นจุนบดละลายน้ำร้อนให้กินหนัก ๑ สลึง แก้เตโชกระษัยซึ่งกระทำให้แน่นหน้าอกแลบริโภคอาหารมิได้นั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาโกฐทั้งห้า ชะเอมเทศ เปราะหอม มหาหิงค์ อุตพิศ สิ่งละส่วน แก่นแสมทะเล ผักแพรวแดง ตริภูก สิ่งละ ๒ ส่วน ดองดิง เปลือกกันเกรา เทพทาโร สิ่งละ ๓ ส่วน วานน้ำ เทียนขาว เทียนดำ สิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำเบญจกูลให้กินแก้เตโชกระษัย ซึ่งทำให้เสโทตกแลให้จุกแตกตึงจะขาดใจตาย ให้จักษุแดงนั้นหายวิเศษดีนัก ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

วายุกระษัย

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการียะ จะกล่าวด้วย

ลักษณะกระษัยโรคหนึ่ง อันบังเกิดเพื่อวายุธาตุพิบัติ
นั้นเป็นคำรบ ๒ และวายุกระษัยจำพวกนี้ เมื่อจะกำเริบนั้น
ข้างขึ้นก็ดี ข้างแรมก็ดี ถ้าเพลเข้าคลายสักหน่อยดูคนดี ถ้าเวลาบ่ายจึงเป็นกระทำ
ให้ลุกขึ้นมาแล้วกัดในทรวงอก ขบในทรวงอก ตอดในทรวงอก ให้ร้อนในอก ให้ตัวเย็น-
ยั้งนัก แล้วให้ปวด

ขบเป็นกำลัง ถ้าจะบริโภคอาหารสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ดี เป็นสิ่งอันร้อนจึงจะคลายลงสักหน่อย
ตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ๑ ถ้าจะแก้ เอาผลจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนดำ
ผักแพวแดง เจตมูลเพลิง ดีปลี ขิงแห้ง กระเทียม บุกรอ กสอย อุดพิศ กระ
ดาดทั้งสอง สิ่งละส่วน การบูร ๒ ส่วน พริกไทย ๒๐ ส่วน ทำเป็นจุนบด
ละลายน้ำส้มชาก็ได้ น้ำร้อนก็ได้ น้ำขิงก็ได้ ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ววายุกระษัย ซึ่งกระทำ-
ให้ลุกขึ้นมาและให้ขบให้กัดให้ตอดเอา

ทรวงอกนั้นหายดีนัก ๑ ขนานหนึ่ง เอายาดำ มหาหิงค์ ดีปลี สิ่งละส่วน เทียนดำ ๒ ส่วน
การบูร ๓ ส่วน รงทองสุทธิ ๖ ส่วน โหระพาสุ่นข พริกไทย ผลกระวาน สิ่งละ ๘ ส่วน
ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ววายุกระษัยซึ่งกำเริบในเวลาบ่าย กระทำให้ปวด
ขบในอกแลให้ร้อนในอกนั้นหายตกสิ้นดีนัก ๑ ขนานหนึ่ง เอาตริภูก พริกญี่ปุ่น ปูนขาว

ผิวมะกรูด สิ่งละส่วน ผักเป็ดแดง พันงูแดง หัศคุณเทศ สิ่งละ ๒ ส่วน รากส้ม

กุ่ม ๓ ส่วน แก่นขี้เหล็ก แก่นแสมสาร แก่นแสมทะเล มดยอบ
เจตมูลเพลิง สิ่งละ ๔ ส่วน เปลือกก้นเกรา ขาดัน ผลผักชีทั้ง

สอง การบูร สิ่งละ ๕ ส่วน เปล้าน้อย ๖ ส่วน ทำเป็นจุน
บดละลายน้ำอ้อยแดงก็ได้ น้ำส้มชาก็ได้ น้ำผึ้งรวงก็ได้

ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ววายุกระษัย

ซึ่งกระทำให้ขบให้กัดให้ตอดเอาทรวงอกนั้น แลให้ลุก

ให้แตกนั้นหายวิเศษนัก ๑

วายุกระษัย

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการียะ จะกล่าวด้วยลักษณะกระษัยโรคหนึ่ง อันบังเกิดเพื่อวายุธาตุพิบัตินั้นเป็นคำรบ ๒ และวายุกระษัยจำพวกนี้ เมื่อจะกำเริบนั้นข้างขึ้นก็ดี ข้างแรมก็ดี ถ้าเพลาลงเข้าคลายสักหน่อยดูคนดี ถ้าเวลาบ่าย จึงเป็นกระทำให้จุกขึ้นมาแล้วกัดในทรวงอก ขบในทรวงอก ตอดในทรวงอก ให้ร้อนในอก ให้ตัวเย็นยิ่งนัก แล้วให้ปวดขบเป็นกำลัง ถ้าจะบริโภคอาหารสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ดี เป็นสิ่งอันร้อนจึงจะคลายลงสักหน่อยตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ฯ

ถ้าจะแก้ เอาผลจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เทียนดำ ผักแพรวแดง เจตมูลเพลิง ดีปลี ขิงแห้ง กระเทียม บุกรอ กลอย อุตพิต กระดาดทั้งสอง สิ่งละส่วน การบูร ๒ ส่วน พริกไทย ๒๐ ส่วน ทำเป็นจุ่มบดละลาย น้ำส้มชาก็ได้ น้ำร้อนก็ได้ น้ำขิงก็ได้ ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ววายุกระษัย ซึ่งกระทำให้จุกขึ้นมาและให้ขบให้กัด ให้ตอดเอาทรวงอกนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอายาดำ มหาหิงค์ ดีปลี สิ่งละส่วน เทียนดำ ๒ ส่วน การบูร ๓ ส่วน รงทองสุก ๖ ส่วน โหระพาสุก พริกไทย ผลกระวาน สิ่งละ ๘ ส่วน ทำเป็นจุ่มบดละลายน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ววายุกระษัย ซึ่งกำเริบในเวลาบ่าย กระทำให้ปวดขบในอกแลให้ร้อนในอกนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาตริกฏก พริกญี่ปุ่น บุนขาว ผิวมะกรูด สิ่งละส่วน ผักเป็ดแดง พันงูแดง หัตถ์คุณเทศ สิ่งละ ๒ ส่วน รากส้มกุ้ง ๓ ส่วน แก่นขี้เหล็ก แก่นแสมสาร แก่นแสมทะเล มดยอบ เจตมูลเพลิง สิ่งละ ๔ ส่วน เปลือก กั้นเกรา ข่าต้น ผลผักขี้ทั้งสอง การบูร สิ่งละ ๕ ส่วน เปล้าน้อย ๖ ส่วน ทำเป็นจุ่มบดละลายน้ำอ้อยแดงก็ได้ น้ำส้มชาก็ได้ น้ำผึ้งรวงก็ได้ ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ววายุกระษัยซึ่งกระทำให้ขบให้กัดให้ตอดเอาทรวงอกนั้น แลให้จุกให้แตกนั้นหายดีนัก ฯ

อาโปกระษัย

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการียะ จะกล่าวด้วย

ลักษณะกระษัยโรคอันหนึ่ง อันบังเกิดเพื่ออาโปธาตุพิ
บัตินั้นเป็นคำรบ ๓ ลักษณะจะบังเกิดนั้นมี ๓ ประการ
ประการหนึ่งเกิดเพื่อโลหิต ประการหนึ่งเกิดเพื่อน้ำเหลือง ประการ
หนึ่งเกิดเพื่อเสมหะ แลกำเนิดซึ่งกล่าวมานี้แต่ประการใดประการหนึ่งก็ดี แลเป็น
ทั้ง ๓ ประการก็ดี ท่านเรียกว่ากระษัยโลหิต ถ้าสตรีเกิดได้สละคือ ๓ นิ้ว อันนี้
วิธการอยู่ในคัมภีร์โชตรัตโน้นแล้ว ถ้าบุรุษตั้งเหนือสละคือ ๓ นิ้ว ให้ใหญ่ดุจกันกับสตรี
อันนี้วิธการอยู่ในคัมภีร์มูจฉापักขันทิกานั่นแล้ว ในที่นี้อาจารย์เจ้ายกว่าแต่ลักษณะกระษัยโรคนั้น
อย่างเดียว ถ้าแลกระษัยจำพวกนี้บังเกิดขึ้นแก่บุคคลใดแล้ว กระทำให้ปวดขบถึงยอด
อก ให้เจ็บปวดดังจะขาดใจตาย บางที่ตั้งลามขึ้นไปถึงตับแลหัวใจดุจฝีมะเร็งทรวงแลฝี
ปลวกตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ๖ ถ้าจะแก้ เอาโสร่งทั้งห้า เทียนทั้งห้า ดอกบัวน้ำทั้งห้า สิ่ง
ละ ๒ ส่วน เบญจเหล็ก สะค้าน ข่าพลู สิ่งละ ๔ ส่วน ผลจันทร์ ดอกจันทร์ กระวาน กานพลู ดอก
พิทูร ดอกบุนนาค สิ่งละ ๖ ส่วน ชะลูด โลดทะนง ฝักราชพฤกษ์ สิ่งละ ๘ ส่วน ยาดำ
๑๐ ส่วน ดอกคำฝอย ๑๒ ส่วน ผางเสน ๑๖ ส่วน ต้มตามวิธีให้กินแก้อาโป
กระษัยซึ่งกระทำการให้เป็นไปต่างๆ ดุจกล่าวมาแล้วนั้นหายสิ้นดีนึก ๆ
ขนานหนึ่ง เอาตริกฏุก สารส้ม สิ่งละ ๒ ส่วน ยาข้าวเย็นเหนือ โคกกระ
สุน สิ่งละ ๔ ส่วน ต้มตามวิธีให้กินแก้อาโปกระษัยซึ่งกระทำการ
ดังกล่าวมาแล้วนั้นหายสิ้นดีนึก ๆ ขนานหนึ่ง เอาผลจันทร์ กานพลู ตริกฏุก สิ่ง
ละส่วน แก่นแสมทะเล ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำกระสายอันควร
แก้โรคให้กินแก้อาโปกระษัยซึ่งกระทำให้ปวดให้ขบ ให้
ยอกในอกนั้นหายวิเศษนัก ๆ

อาโปกระษัย

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการียะ จะกล่าวด้วยลักษณะกระษัยโรคอันหนึ่ง อันบังเกิดเพื่ออาโปธาตุปิตินั้นเป็นคำรบ ๓ ลักษณะจะบังเกิดนั้นมี ๓ ประการ ประการหนึ่งเกิดเพื่อโลหิต ประการหนึ่งเกิดเพื่อน้ำเหลือง ประการหนึ่งเกิดเพื่อเสมหะ แลกำเนิดซึ่งกล่าวมานี้แต่ประการใดประการหนึ่งก็ดี แลเป็นทั้ง ๓ ประการก็ดี ท่านเรียกว่ากระษัยโลหิต ถ้าสตรีเกิดได้สะดือ ๓ นิ้ว อันนี้วิตถารอยู่ในคัมภีร์โชตรัตโน้นแล้ว ถ้าบุรุษตั้งเหนือสะดือ ๓ นิ้ว ให้ใหญ่ดุจกับสตรีอันนี้วิตถารอยู่ในคัมภีร์มูจฉापักษันทิกาโน้นแล้ว ในที่นี้อาจารย์เจ้ายกว่าแต่ลักษณะกระษัยโรคนี้ อย่างเดียว ถ้าแลกระษัยจำพวกนี้บังเกิดขึ้นแก่บุคคลใดแล้ว กระทำให้ปวดชบถึงยอดอก ให้เจ็บปวดตั้งจะขาดใจตาย บางทีตั้งลามขึ้นไปถึงตับแลหัวใจดุจฝีมะเร็งทรวงแลฝีปลวกตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ฯ

ถ้าจะแก้ เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า ดอกบัวน้ำทั้งห้า สิ่งละ ๒ ส่วน เบญจเหล็ก สะค้าน ข้าวสุก สิ่งละ ๔ ส่วน ผลจันทร์ ดอกจันทร์ กระจวาน กานพลู ดอกพิบูล ดอกบุนนาค สิ่งละ ๖ ส่วน ชะลูด โลดทะนง ผักราชพฤกษ์ สิ่งละ ๘ ส่วน ยาดำ ๑๐ ส่วน ดอกคำฝอย ๑๒ ส่วน ผางเสน ๑๖ ส่วน ต้มตามวิธีให้กินแก้อาโปกระษัยซึ่งกระทำอาการให้เป็นไปต่างๆ ดุจกล่าวมาแล้วนั้นหายสิ้นด้นัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาตริภูก สารส้ม สิ่งละ ๒ ส่วน ยาข้าวเย็นเหนือ โศกกระสุน สิ่งละ ๔ ส่วน ต้มตามวิธีให้กินแก้อาโปกระษัยซึ่งกระทำอาการดังกล่าวมาแล้วนั้นหายสิ้นด้นัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาผลจันทร์ กานพลู ตริภูก สิ่งละส่วน แก่นแสมทะเล ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลาย น้ำกระสายอันควรแก้โรคให้กินแก้อาโปกระษัยซึ่งกระทำปวดให้ขบ ให้ยอกในอกนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

ปัดวีกระษัย

ปฏิกิริยา

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการียะ จะกล่าว

ลักษณะกระษัยโรคอันหนึ่ง อันบังเกิดเพื่อปฏิวาตุ
พิบัตินั้นเป็นคำรบ ๔ ลักษณะเมื่อจะบังเกิดนั้น ตั้งเป็นก่อนขึ้นตาม
หัวเหน่าซ้ายก็ดี หัวเหน่าขวาก็ดี แล้วเลื่อนลงมาอัมตะกำเร็บฟกขึ้น ต้องเข้ามิได้
จะกระทบแต่ผ้านุ่งก็ได้ ให้เจ็บเสียวตลอดถึงหัวใจ ให้เสียดตามราวข้างแล
ทรวงอก ให้ปวดขบในทรวงอกเป็นกำลัง และให้เจ็บไปทั่วสารพวงค์กาย ให้เมื่อยขบขัด
หัวเหน่าหน้าตะโพก ให้ถ่วงตึงลงไปทวารเบา แลให้ท้องขึ้นเป็นกำลัง บริโภคอาหาร
ไม่มีรส บางทีให้จับสัปดาห์ร้อนสะท้านหนาว มักให้อยากเปรี้ยวอยากหวาน ซึ่ง
อยากทั้งนี้มิได้ชอบแก่โรค บุรุษสตรีเป็นดุจกัน อันว่าลักษณะกระษัยจำพวกนี้เกิดเพื่อ
ลมพริตติก คือกองปิตตะมากำเนิดแต่ปฏิวาให้เป็นเหตุตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ฯ ถ้าจะแก้
เอาโกฐสอ โกฐเขมา โกฐกั๊กกรา เทียนดำ เทียนขาว เทียนตาตักแตน เทียนแดง
มหาหิงค์ ยาดำ หัสศุณเทศ กานพลู ดีปลี การบูร สิ่งละส่วน เจตมูลเพลิง ๕ ส่วน
รากทองแตง ๖ ส่วน รากจิงจ้อ ๘ ส่วน พริกไทย ๑๐ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำมะกรูดก็ได้-
น้ำมะนาวก็ได้ น้ำส้มชาก็ได้ น้ำผึ้งก็ได้
ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ปฏิกิริยา ซึ่งกระทำให้เสียดราวข้างแลทรวงอกนั้นหายดีนัก ฯ ขนาน
หนึ่ง เอาผลมะกรูด ๗ ผล ชิง ๗ แวน ดีปลี ๗ ดอก กระเทียม ๗ กลีบ ดินประสิวขาว
สารส้ม สิ่งละ ๒ สลึง พริกไทย ไพล เกลือวิฑู สิ่งละ ๑ สลึง ต้มตามวิธีให้กิน แก้ปฏิกิริยา
ซึ่งกระทำให้ปวดถ่วงนั้นหายวิเศษนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาเปลือกกระถินพิมาน
เปลือกมะม่วงพรวน เปลือกประคำดีควาย กำแพงเจ็ดชั้น เปลือกกุ่มทั้งสอง เปลือก
มะรุม เปลือกทองหลางหนาม บอระเพ็ด กระดาดขาว ผิวมะกรูด ผิวมะนาว
ผิวมะงั่ว พริกไทย ชิงแห้ง กระเทียม ไพล เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลาย
น้ำผึ้งก็ได้ น้ำขิงก็ได้ ให้กินแก้ปฏิกิริยาหายดีนัก ฯ

ปฏิกิริษัย

(ศาลานวด ๑)

๑ สิทธิการียะ จะกล่าวลักษณะกระษัยโรคอันหนึ่ง อันบังเกิดเพื่อปฏิวิธาตุปีบดินนั้นเป็นคำรบ ๔ ลักษณะเมื่อจะบังเกิดนั้นตั้งเป็นก้อนขึ้นตามหัวเหน่าซ้ายก็ดี หัวเหน่าขวาก็ดี แล้วเลื่อนลงมาอันทะกำเร็บฟกขึ้น ต้องเข้ามิได้ จะกระทบแต่ผ้านุ่งก็มีได้ ให้เจ็บเสียวตลอดถึงหัวใจ ให้เสียดตามราวข้างแลทรวงอก ให้ปวดขบในทรวงอกเป็นกำลัง และให้เจ็บไปทั่วสารพางค์กาย ให้เมื่อยขบ ชัดหัวเหน่าหน้าตะโพก ให้ถ่วงตึงลงไปทวารเบาแลให้ท้องขึ้นเป็นกำลัง บริโภคอาหารไม่มีรส บางทีให้จับสะบัดร้อนสะท้านหนาว มักให้อยากเปรี้ยวอยากหวาน ซึ่งอยากทั้งนี้มิได้ชอบแกโรค บุรุษสตรีเป็นดุจกัน อันว่าลักษณะกระษัยจำพวกนี้เกิดเพื่อลมพรดิก คือกองปัดฆาตกำเนิดแต่ปฏิวินให้เป็นเหตุตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ฯ

ถ้าจะแก้เอา โกรฐสอ โกรฐเขมา โกรฐกักรา เทียนดำ เทียนขาว เทียนตาตักแตน เทียนแดง มหาหิงค์ ยาตำหัตศคุณเทศ กานพลู ดีปลี การบูร สิ่งละส่วน เจตมูลเพลิง ๕ ส่วน รากทองแตก ๖ ส่วน รากจิงจ้อ ๘ ส่วน พริกไทย ๑๐ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำมะกรูดก็ได้ น้ำมะนาวก็ได้ น้ำส้มชากก็ได้ น้ำผึ้งก็ได้ ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ปฏิวิกระษัย ซึ่งกระทำให้เสียดราวข้างแลทรวงอกนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาผลมะกรูด ๗ ผล ชิง ๗ แวน ดีปลี ๗ ดอก กระเทียม ๗ กลีบ ดินประสีขาว สารส้ม สิ่งละ ๒ สลึง พริกไทย โพล เกลือวิฑู สิ่งละ ๑ สลึง ต้มตามวิธีให้กิน แก้ปฏิวิกระษัย ซึ่งกระทำให้ปวดถ่วงนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาเปลือกกระถินพิมาน เปลือกมะม่วงพรวน เปลือกประจำตีควาย กำแพงเจ็ดชั้น เปลือกกลุ่มทั้งสอง เปลือกมะรุ้ม เปลือกทองหลางหนาม บอระเพ็ด กระดาดขาว ผิวมะกรูด ผิวมะนาว ผิวมะงั่ว พริกไทย ชิงแห้ง กระเทียม โพล เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งก็ได้ น้ำขิงก็ได้ ให้กินแก้ปฏิวิกระษัยหายดีนัก ฯ

मान्ना คำรบ ๑

มาน้ำ คัมภีร์ ๑

(ผนัง ศาลาวิมangsa)

๑ ปุณจะประรัง ลำดับนี้จะ

กล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรคคือจะ

เกิดแก่บุคคลทั้งหลายมีประเภท ๑๘ ประการ อันเป็น...(เลื่อน)...

ว่าด้วยอาจารย์กล่าวไว้ในคัมภีร์ทั้งหลายต่างๆ มีอติสารอัน...(เลื่อน)...

อติสารอันเป็นปัจจุบันกรรมนั้นเป็นต้น แลกระษัยโรค วุฒิโรค เป็นที่สุดโดยอนุโลม

ตามธาตุวิปริตในกองสมุฏฐานให้เป็นเหตุ กระทำให้ภาน้ำนั้นใหญ่ขึ้น โลกสมมุติว่า

...(เลื่อน)...มานปรากฏ คือมานน้ำ ๔ มานลม ๔ มานหิน ๔ มานโลหิต ๔ มานเกิดแต่ดาน ๒ เป็น

...(เลื่อน)...ประการ ด้วยกันดังนี้ ฯ แลลักษณะมานน้ำนั้นเกิดแต่กระษัยล้นกระปือทำลาย ...(เลื่อน)...

อาจารย์กล่าวไว้ในคัมภีร์กระษัยโรคนั้นเสร็จแล้ว ในที่นี้จะกล่าวแต่อุทรโรค คือ กระทำให้ภาน้ำ

ใหญ่ขึ้น มีประเภท ๔ ประการ บางทีโลหิตน้ำเหลืองนั้นระคนกันซึมซาบไปในลำไส้ ...(เลื่อน)...

ใหญ่ตรงที่ลำไส้ปริไหลซึมออกมาซึ่งอยู่ในอุทร บางทีซาบซ่านเข้าไปในชั้นเนื้อแลหุมน บางที-

...(เลื่อน)...

ซึ่งอยู่ในกระเพาะเบา ทั้ง ๔ ประการนี้ อาการต่างๆ กัน ดุจมีไปข้างหน้านั้น ฯ ในลำดับนี้จะกล่าว-

...(เลื่อน)...

อันบังเกิดในลำไส้เล็กน้อยลำไส้ใหญ่นั้นก่อนเป็นปฐม คือการกระทำให้ลำไส้เล็กพองขึ้น แน่นไปทั้ง

ท้อง บริโภคอาหารมิได้ ให้ห่อไปด้วยน้ำเหลืองแลลมเป็นกำลัง แล้วให้ภาน้ำนั้นใหญ่ขึ้นจะลูก

นั่งก็มีได้ให้เหนียวหอบโดยกำลังทั้ง ๓ ถ้าจะแก้เอา จันทน์แดง จันทน์ขาว จันทน์ชมพู จันทน์ดำ ผลจันทน์

ดอกจันทน์ ผลกระวาน กานพลู เบญจประคำไค้ ยาข้าวเย็นทั้งสอง พญามือเหล็ก ขี้เหล็กเลือด

เปลือกกรวยป่า เปลือกไม้แดง เปลือกสำโรง เปลือกจิ้ง เปลือกสมอทะเล แกแล เน

ระพูสี กรักสี แก่นสน แก่นแสมทั้งสอง แก่นสมอไทย แก่นสมอพิเภก แก่นสะเดา

แก่นมะเกลือ แก่นสะแก แก่นทึงถ่อน แก่นโพทะเล แก่นประดู่ เอา

เสมอภาคต้มตามวิธีให้กิน แก้อุทรโรคอันบังเกิดคือ

มานน้ำนั้นหายวิเศษนัก ฯ

มาน้ำ คัมภีร์ ๑

(ผนัง ศาลาวิมมังสา)

๑ ปุณจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอื่นใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรคคือจะเกิดแก่บุคคลทั้งหลาย มีประเภท ๑๘ ประการ อันเป็นชาติอวสานโรคว่าด้วยอาจารย์กล่าวไว้ในคัมภีร์ทั้งหลายต่างๆ มีอติสารวรรค ว่าด้วยอุทรवादอติสาร อันเป็นปัจจุบันกรรมนั้นเป็นต้น แลกระษัยโรค วุฒิโรค เป็นที่สุดโดยอนุโลมตามธาตุวิปริต ในกองสมุฏฐานให้เป็นเหตุ กระทำให้น้ำนั้นใหญ่ขึ้น โลกสมมุติว่ามาน มีนามปรากฏ คือมานน้ำ ๔ มานลม ๔ มานหิน ๔ มานโลหิต ๔ มานเกิดแต่ดาน ๒ เป็น ๑๘ ประการ ด้วยกันดังนี้ ฯ แลลักษณะมานน้ำนั้นเกิดแต่ กระษัยล้นกระปือทำลายออก ดูอาจารย์กล่าวไว้ในคัมภีร์กระษัยโรคนั้นเสร็จแล้ว ในที่นี้จะกล่าวแต่อุทรโรค คือ กระทำให้น้ำใหญ่ขึ้น มีประเภท ๔ ประการ บางทีโลหิตน้ำเหลืองนั้นระคนกันซึมซาบไปในลำไส้สั้นและใหญ่ บางทีลำไส้ปริไหลซึมออกมาซึ่งอยู่ในอุทร บางทีซาบซ่านเข้าไปในชั้นเนื้อแลชุมชน บางทีไหลเข้าไปซึ่งอยู่ในกระเพาะเบา ทั้ง ๔ ประการนี้ อาการต่างๆ กัน ดุจมีไปข้างหน้านั้น ฯ

ในลำดับนี้ จะกล่าวมาน้ำอันบังเกิดในลำไส้สั้นลำไส้ใหญ่ขึ้นก่อนเป็นปฐม คือการกระทำให้ลำไส้สั้น พองขึ้น แน่นไปทั้งท้อง บริโภคอาหารมิได้ ให้ดื่มไปด้วยน้ำเหลืองแลลมเป็นกำลัง แล้วให้น้ำนั้นใหญ่ขึ้นจะลุดนึ่ง ก็มีได้ ให้เหนียวหอบโดยกำลังทัน ฯ

ถ้าจะแก้เอา จันทน์แดง จันทน์ขาว จันทน์ชะมด จันทน์ผา ผลจันทน์ ดอกจันทน์ ผลกระวาน กานพลู เบญจपर्คำไก่ ยาข้าวเย็นทั้งสอง พญามือเหล็ก ขี้เหล็กเลือด เปลือกกรวยป่า เปลือกไม้แดง เปลือกสำโรง เปลือกจั่ว เปลือกสมอทะเล แก้วแล เนระพูสี กรักขี้ แก่นสน แก่นแสมทั้งสอง แก่นสมอไทย แก่นสมอพิเภก แก่นสะเดา แก่นมะเกลือ แก่นสะแก แก่นทั้งถ่อน แก่นโพทะเล แก่นประดู่ เอาเสมอภาค ต้มตามวิธีให้กิน แก้อุทรโรคอันบังเกิดคือมานน้ำนั้นหายวิเศษนัก ฯ

มาน้ำ คับ ๒

(เสา ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัย

อันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมาน้ำ อันบังเกิดแต่
ลำไส้ซึมออกมาซึ่งอยู่ในอุทรนั้นเป็นคับ ๒ คือกระทำให้ขัดอุจจาระ
มิให้อุจจาระเป็นปกติ โดยกำลังอุทวารปิด แล้วให้เสียดให้แทง ต่อ
นวดจึงล้นแลผายลมก็ได้สะดวก ต่อกินยาถ่ายจึงคลายลง แล้วกลับเป็นไปเล่า
ถึง ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง แล้วโรคนั้นทวีขึ้น คือให้ท้องนั้นใหญ่ออกโดยกำลังน้ำเหลืองมิได้
ตกออกมา ครั้นโรคนั้นแก่เข้ากระทำให้ซุบผอมซิด หาโลหิตมิได้ จะบริโภคอาหารก็ไม่มีรส
จะนอนก็นอนมิหลับ ประกอบไปด้วยความเวทนาอย่างนัก ๆ ถ้าจะแก้ เอาสมอเทศ สมอไทย สมอ
พิเภก จันทน์ชะมด จันทนา เนระพูสี แกแล ไส้ขนุนละมุด ดินประสิวขาว สารส้ม สิ่งละส่วน
ผลกระวาน ผลกะเบา ผลกะเบียน ผลตะคร้อ ผลประคำดีควาย สิ่งละ ๒ ส่วน เปลือกปืบ
เปลือกเลี่ยน ยาข้าวเย็นทั้งสอง แก่นกันเกรา เปลือกเพกา เทพทาโร ข่าต้น จุนชี้เหล็ก
เจตมูลเพลิง เกลือสินเธาว์ สิ่งละ ๔ ส่วน ต้มตามวิธีให้กิน แก้อุทรโรค คือมาน้ำนั้น
หายดีนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอาน้ำนมราชสีห์เคี้ยว ต้นหูลาซ้อน รากแฉ่ง ผลจันทน์ ดอก-
จันทน์ กระวาน

กานพลู ครอบจักรวาล เอาสมอภาค ต้มตามวิธีให้กิน แก้อุทรโรค คือมาน้ำนั้นหาย
ดีนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอาแก่นลิ้นทม แก่นสลัดได แก่นปฐู แก่นสะเดา แก่นชี้เหล็ก

รากโคกกระออม หัตถ์คุณเทศ รากกระท้อน รากมะเกลือ รากสะแก ราก
คัตเค้า รากขัดลัน สิ่งละส่วน รากจิงจ้อ รากหนดี สิ่งละ ๒
ส่วน เปล้าน้อย รากส้มกุ้ง สิ่งละ ๓ ส่วน ขันทองพยาบาท
พระขรรค์ไชยศรี สิ่งละ ๔ ส่วน รากทองแตก ๖ ส่วน ต้ม

ตามวิธีแทรกยาตำให้กิน แก้อุทรโรคคือ

มาน้ำหายวิเศษนัก ๆ

มาน้ำ คารบ ๒

(เสา ศาลาวิมังสา)

๑ ปุณะจะประัง ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมาน้ำ อันบังเกิดแต่ ลำไส้ซึมออกมาชั่งอยู่ในอุทรนั้นเป็นคารบ ๒ คือกระทำให้ขัดอุจจาระมิให้อุจจาระเป็นปกติ โดยกำลั้งคูลทวารปิด แล้วให้เสียดให้แทง ต่อนวดจึงลั่นแลผายลมก็มีได้สะดวก ต่อกินยาถ่ายจึงคลายลง แล้วกลับเป็นไปเล่าถึง ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง แล้วโรคนั้นทวีขึ้น คือให้ท้องนั้นใหญ่ออกโดยกำลั้งน้ำเหลืองมิได้ตกออกมา ครั้นโรคนั้นแก่เข้ากระทำ ให้ชูบผอมซิด หาโลหิตมิได้ จะบริโภคอาหารก็ไม่มืรส จะนอนก็นอนมิหลับ ประกอบไปด้วยความเวทนายิ่งนัก ฯ

ถ้าจะแก้ เอาสมอเทศ สมอไทย สมอพิเภก จันทน์ชะมด จันทนา เนระพูสี แกล่ ไล่ขนุนละมุด ดินประสิวขาว สารส้ม สิ่งละส่วน ผลกระวาน ผลกะเบา ผลกะเบียน ผลตะคร้อ ผลประคำดีควาย สิ่งละ ๒ ส่วน เปลือกปิบ เปลือกเถียน ยาข้าวเย็นทั้งสอง แก่นกันเกรา เปลือกเพกา เทพทาโร ข่าต้น จุนขี้เหล็ก เจตมูลเพลิง เกลือสินเธาว์ สิ่งละ ๔ ส่วน ต้มตามวิธีให้กินแก้อุทรโรค คือมาน้ำนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาน้ำนมราชสีห์เครือ ต้นหูลาช่อน รากแฉ่ง ผลจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู ครอบจักรวาล เอาเสมอภาค ต้มตามวิธีให้กิน แก้อุทรโรคคือมาน้ำนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาแก่นลั่นทม แก่นสลัดได แก่นปฐู แก่นสะเดา แก่นขี้เหล็ก รากโคกกระออม หัตถคุณเทศ รากกระพุ่มนา รากมะเกลือ รากสะแก รากคัตเค้า รากคัตลัน สิ่งละส่วน รากจิงจ้อ รากทนต์ สิ่งละ ๒ ส่วน เปล้าน้อย รากส้มกุ้ง สิ่งละ ๓ ส่วน ขันทองพยาบาท พระขรรค์ไชยศรี สิ่งละ ๔ ส่วน รากทองแตก ๖ ส่วน ต้มตามวิธีแทรกยาดำให้กิน แก้อุทรโรคคือมาน้ำหายวิเศษนัก ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

มานน้ำ คัมภีร์ ๓

(เสา ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะประัง ในลำดับนี้จะกล่าว

ด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมานน้ำอัน
บังเกิดโดยน้ำเหลืองอันซาบซ่านไปในชั้นเนื้อแลชุมขนนั้นเป็นคำ
รบ ๓ คือกระทำให้บวมขึ้นทั้งตัว แต่เป็นบั้นเป็นท่อน ครั้นถ่ายยาแลทา
ยาลงไปก็ยอบ แล้วกลับเป็นขึ้นมามากกว่าเก่า แต่อย่างนี้หลายครั้งหลายหน
ครั้นแก่เข้าจะนั่งก็มีได้ จะนอนราบลงก็มีได้ ให้แต่นอนเอนชันอยู่จึงค่อยสบาย แล้ว
ให้บวมขึ้นไปทั้งตัวดังจะปริ มีสีกายนั้นใสดังบุคคลเอาน้ำมันทาเลื่อมไปทั้งตัว แล
ผิวเนื้อนั้นสีดเผือดหาโลหิตมิได้ แลจะไหวตัวมิได้นอนชันอยู่ดุจซากศพอันพองขึ้น แล
ลักษณะอาการซึ่งกล่าวมาทั้งนี้ โลกสมมุติว่ามานทะเลสุน ตามอาจารย์กล่าวไว้ว่าเป็นอติ
สยโรค ยาไม่ได้เลย ถ้าจะรักษาให้รักษาไปตามบุญดูจากกล่าวไว้ในสรรพยาดังนี้ ฯ ยาแก้
มานน้ำ เอาพิมเสน โกฐกำนพร้าว โกฐหัวบัว โกฐสอเทศ โกฐกระดูก โกฐจุฬาลัมพา เทียนดำ
เทียนขาว เทียนข้าวเปลือก เทียนตาตักแตน เทียนยาวพาณี ผลจันทร์ ดอกจันทร์ จันทน์
ชะมด จันทน์เทศ พริกหอม พริกหาง กานพลู แก่นปฐู แก่นเมื่อย ว่านน้ำ ขิงแห้ง เจตมูลเพลิง
ข้าพลู สะค้าน ดีปลี สิ่งละส่วน สมุลแว้ง อบเชยเทศ สิ่งละ ๓ ส่วน พริกอ่อน ๔ ส่วน ทำ
เป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำส้มสายชูให้กิน แก้อุทรโรค คือมานน้ำอันบังเกิดในชั้นเนื้อนั้น
หายวิเศษนัก ฯ อนึ่ง เอาเบญจมะตูม เบญจราชพฤกษ์ พระขรรค์ไชยศรี พญาไม้ฝู พาด
โหนดรุ่ม สิ่งละส่วน ขาดัน สุรามฤทธิ เทพทาโร ไคร้เครือ สิ่งละ ๒ ส่วน โกฐกักรา ๓ ส่วน
โกฐกะกลิ้ง ๔ ส่วน ระย่อม พิษนาคน ปลาไหลเผือก หนอนตายหยากแดง เถาว์ลย์ เปรียง
แดง ใบกระวาน สิ่งละ ๖ ส่วน พญามือเหล็ก รากคางเลื่อย สิ่งละ ๘ ส่วน
ต้มตามวิธีแทรกการบุงให้กินแก้อุทรโรค คือมานน้ำ
อันบังเกิดให้ชั้นเนื้อนั้นหายวิเศษนัก ฯ

มาน้ำ คัมภีร์ ๓

(เสา ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณจะปะรัง ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมาน้ำอันบังเกิด โดยน้ำเหลืองอันซาบซ่านไปในชั้นเนื้อแลหุ้มขนนั้นเป็นคัมภีร์ ๓ คือกระทำให้บวมขึ้นทั้งตัว แต่เป็นบั้นเป็นท่อน ครั้นถ่ายยาแลหายลงไปก็ยอบ แล้วกลับเป็นขึ้นมามากกว่าเก่า แต่อย่างนี้หลายครั้งหลายหน ครั้นแก่เข้าจะนั่ง ก็มีได้ จะนอนราบลงก็มีได้ ให้แต่นอนเอนชั้นอยู่จึงค่อยสบาย แล้วให้บวมขึ้นไปทั้งตัวดังจะปริ มีสีกายนั้นใสดัง บุคคลเอาน้ำมันทาเลื่อมไปทั้งตัว แลผิวเนื้อนั้นชืดเผือดหาโลหิตมิได้ แลจะไหวตัวมิได้นอนชั้นอยู่ดุจซากศพ อันพองขึ้น แลลักษณะอาการซึ่งกล่าวมาทั้งนี้ โลกสมมุติว่ามานทะเลสุน ตามอาจารย์กล่าวไว้ว่าเป็นอติสยโรค ยาไม่ได้เลย ถ้าจะรักษาให้รักษาไปตามบุญดุจกล่าวไว้ในสรรพยาดังนี้ ฯ

ยาแก้มาน้ำ เอาพิมเสน โกฐกำนพร้าว โกฐหัวบัว โกฐสอเทศ โกฐกระดุก โกศจุฬาลัมพา เทียนดำ เทียนขาว เทียนข้าวเปลือก เทียนตาตุ๊กแตน เทียนยาวพาดิ ผลจันทน์ ดอกจันทน์ จันทน์ชะมด จันทน์เทศ พริกหอม พริกหาง กานพลู แก่นปฐู แก่นเมื่อย วานน้ำ ชิงแห้ง เจตมูลเพลิง ข้าวพลู สะค้าน ดีปลี สิ่งละส่วน สมุลแว้ง อบเชยเทศ สิ่งละ ๓ ส่วน พริกกล่อน ๔ ส่วน ทำเป็นจุมบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำส้มสายชูให้กิน แก้อุทรโรค คือมาน้ำอันบังเกิดในชั้นเนื้อนั้นหายวิเศษนัก ฯ

อนึ่ง เอาเบญจมะตูม เบญจราชพฤกษ์ พระขรรค์ไชยศรี พญาไม้ฝู พาดิฉนอริฐ สิ่งละส่วน ข้าวต้ สุมฤทธิ เทพทาโร ไคร้เครือ สิ่งละ ๒ ส่วน โกฐกักรา ๓ ส่วน โกฐกะกลิ้ง ๔ ส่วน ระย้อม พิษนาคน ปลาไหลเผือก หนอนตายหยากแดง เถาวัลย์เปรียงแดง ใบกระวาน สิ่งละ ๖ ส่วน พญามือเหล็ก รากคางเลื่อย สิ่งละ ๘ ส่วน ต้มตามวิธีแทรกการบูรให้กินแก้อุทรโรค คือมาน้ำอันบังเกิดให้ชั้นเนื้อนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

มาน้ำ คารบ ๔

(ผนัง ศาลาวิมangsa)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัย
อันหนึ่งใหม่ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมาน้ำนั้นเป็นคำ
รบ ๔ คือ...(เลื่อน)... นั้นชาน แล...(เลื่อน)...ในกระเพาะ
เบานั้น...(เลื่อน)... จะได้ชัดเหมือนโรคประเมहनนั้นหามีได้
เป็นแต่ปัสสาวะนั้นมิได้...(เลื่อน)...มิได้แล่นน้อยไป มีสัณฐานต่างกัน บางทีเหลือง บางทีขาว
บางที...(เลื่อน)... หากกำหนดมิได้ ครั้นนานเข้า...(เลื่อน)... นั้นก็เบ่งออกมาโดยอำนาจลมแล่น
เหลือง ให้น้ำหนักใหญ่ขึ้นแลให้ถ่วงอันทะเป็นกำลังครั้นแก่เข้าจึงไหลซึมออกมา
...(เลื่อน)... โลมาดุจเสโทตก แล้วกระทำให้เสียไปทั้งกาย ให้สะบัดร้อนสะท้านหนาว ให้
....นี้ซุบผอมให้ไอลอกแต่น้ำลาย ให้บริโภคอาหารมิได้ให้อุจจาระมิได้ปกติ แลลักษณะ
...(เลื่อน)...ทั้ง ๔ ประการ ซึ่งกล่าวมานี้แต่กองเตโชเป็นมันธาตุ...(เลื่อน)...อาจารย์กล่าวไว้ว่าเป็นอดิสัย
โรค ถ้าจะแก้ไขให้แก้ไปตาม...(เลื่อน)... ยาแก้มาน้ำ เอาสารส้มส่วน ๑ ดินประสิวขาว ๒ ส่วน
หอยแครงเผา เบี้ยผู้เผาสีงละ ๔ ส่วน น้ำประสานทอง ๕ ส่วน โกรฐหัวบัว โกรฐจุฬาลัมพา ผลผักชี
สีงละ ๖ ส่วน ตรีกฎก เกลือรำหัด ทำเป็นจุนบดทำแห้งไว้ละลายน้ำฝักกระเจียบ แก้อุทรโรค...(เลื่อน)...
...(เลื่อน)... นั้นหายดีนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอา ครอบทั้งสาม...(เลื่อน)...
ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ การบูร ผลกระวาน ผลราชดัด สีงละส่วน...(เลื่อน)...
...(เลื่อน)... ดินประสิวขาว...(เลื่อน)... แต่พอรำหัด ต้มให้กินแก้อุทรโรค...(เลื่อน)...
...(เลื่อน)... หายดีนัก ๆ ขนานหนึ่ง เอาพิมเสน การบูร ว่านน้ำ...(เลื่อน)...
...(เลื่อน)... มะตูมอ่อน แห้วหมู...(เลื่อน)... สีงละส่วน พริกไทย ดีปลี
...(เลื่อน)... ชิงแห้ง สีงละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุน
บดทำแห้งไว้ละลายน้ำสุราก็ได้ น้ำร้อนก็ได้ น้ำมูตรโคก็ได้ ให้กินแก้อุทรโรคชื่อว่า
มาน้ำอันบังเกิดแต่ในกระเพาะปัสสาวะ
นั้นหายดีนัก ๆ

มาน้ำ คัมภีร์ ๔

(ผนัง ศาลาวิมิงสา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมานน้ำนั้นเป็นคัมภีร์ ๔ คือ **กระทำให้น้ำเหลืองนั้นชาน** และ**ขังอยู่ในกระเพาะเบานั้น** **กระทำให้ขับปัสสาวะ** แต่จะได้ขัดเหมือนโรคประเมहनันหามีได้ เป็นแต่ปัสสาวะนั้นมิได้**โชนหาฟอง**มิได้แล่นน้อยไป มีสีนั้นก็ต่างกัน บางทีเหลือง บางทีขาว บางที**ดำแดง** หากำหนดมิได้ ครั้นนานเข้า**กระเพาะเบานั้น**ก็แบ่งออกมาโดยอำนาจลมแล่น้ำเหลือง ให้น้ำกลืนใหญ่ขึ้น แลให้ถ่วงอันทะเป็นกำลัง ครั้นแก่เข้าจึงไหลซึมออกมา**ทุกเส้น**โลมมาดุจเสโทตก แล้วกระทำให้เสียไปทั้งกาย ให้สัะบัดร้อนสะท้านหนาว ให้**กายนี้**ซุบผอมให้ไ้อออกแต่น้ำลาย ให้บริโภคอาหารมิได้ ให้อุจจาระมิได้ปกติ แลลักษณะ**มานน้ำ**ทั้ง ๔ ประการ ซึ่งกล่าวมานี้แต่กองเตโชเป็นมันทธาตุ **ตาม**อาจารย์กล่าวไว้ว่าเป็นอติสยโรค ถ้าจะแก้ไขแก้ไขไปตาม**บุญ** ฯ

ยาแก้มานน้ำ เอาสารส้มส่วน ๑ ดินประสิ่วขาว ๒ ส่วน หอยแครงเผา เปี้ยวผู้เผา สิ่งละ ๔ ส่วน น้ำประสานทอง ๕ ส่วน โกรฐหัวบัว โกรฐจุฬาลัมพา ผลผักชี สิ่งละ ๖ ส่วน ตรีภูกูก กลือร่าหัด ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำฝักกระเจี๊ยบ แก้อุทรโรค คือ **มานน้ำอันเกิดแต่กระเพาะปัสสาวะ**นั้นหายตินิก ฯ

ขนานหนึ่ง เอา ครอบทั้งสาม **เบญจน้ำนมราชสีห์เครือ** ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ การบูร ผลกระวาน ผลราชดัด สิ่งละส่วน **ต้นหุปลาช่อน ๘ ส่วน** ดินประสิ่วขาว **สารส้ม** แต่พอร่าหัด ต้มให้กินแก้อุทรโรค คือ**มานน้ำอันเกิดแต่กระเพาะปัสสาวะ**หายตินิก ฯ

อนึ่ง เอาพิมเสน การบูร วานน้ำ **ข่าตัน** ผลมะตูมอ่อน หัวหมู **บัวบก** สิ่งละส่วน พริกไทย ดีปลี **เจตมูลเพลิง สะค้าน ข่าพลู** ขิงแห้ง สิ่งละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำสุราก็ได้ น้ำร้อนก็ได้ น้ำมูตรโคก็ได้ ให้กินแก้อุทรโรคชื่อว่ามานน้ำอันบังเกิดแต่ในกระเพาะปัสสาวะนั้นหายตินิก ฯ

มานลม คัมภีร์ ๑

(ผนัง ศาลาวิมมังสา)

๑ ปุณจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าว

ด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมานลม ๔
ประการ อันบังเกิดแต่กองอโรคมาวาต อุทังคมาวาต แลกองลมกุกฉิสยาวาต-
โกฏฐาสยาวาต

นั้น เมื่อแรกจะบังเกิดขึ้นให้เป็นเหตุแห่งอุทรโรค คือว่าด้วยลัก-
ษณะมานลม ๔ ประการนั้นสืบต่อไป ๑ อันว่าลักษณะมานลม ๔ ประการนั้น-
จะขอยกแยกออกว่า

แต่อุทรโรค อันบังเกิดแต่กองอโรคมาวาตนั้นก่อนเป็นปฐม คือกระทำให้ลม
นั้นขังอยู่ในนาภี มิได้พัดลงไปเป็นปกติ จึงให้พะอืดพะอมแลให้นาภีนั้นขึ้นมีรูปร่าง บางที
ให้จุก บางทีให้แน่นไปทั้งท้องจะบริโภคน้ำอาหารมิได้ ให้อึดไปด้วยลมเป็นกำลัง จะผายลม
ก็มีได้สะดวก ให้อุจจาระนั้นผูกเป็นพริกโดยกำลังลมกองนี้กระทำ จึงให้นาภีนั้นใหญ่ขึ้น พอสัง

เกตตั้งอยู่ได้ระดือ ๒ นิ้ว ครั้นนวดจึงกระจายออกแล้วกลับแข็งเข้าลอยขึ้นมาทับ

เส้นอัมพพฤษอยู่ ลมนี้จึงพัดกล้ำขึ้น ให้นาภีนั้นใหญ่ออกแล้วแข็งดังจะปริดุจ
กล่าวมาดังนี้ ๑ ถ้าจะแก้ เอาจันทน์แดง จันทน์ขาว จันทน์ชะมด เทพทาโร ข่าต้น กรุงเขมา แก่น

แสมสาร แก่นแสมทะเล รากคนที่สอ สิ่งละส่วน มหาหิงคุ์ สมอพิเภก มะขามป้อม สมอไทย

ว่านน้ำ สิ่งละ ๓ ส่วน หัตถ์คุณเทศ ๕ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำส้มชากินหนัก ๑ สลึง แก้

อุทรโรคกล่าวคือมานลม นั้นหายดีนัก ๑ ขนานหนึ่งเอาสมอไทยเท่าอายุ ข้าวเปลือก ๓ กำ
มือ ผลมะตูม ๕ ผล เป่าทั้ง ๒ รากทนต์ เกลือฮาร พริกไทย ขิงแห้ง ดีปลี เจริญผลเพลิง สะค้าน-

ข้าพสุ

สิ่งละ ๑ ตำลึง ต้มแทรกคิงเหลื่อมตามธาตุหนักธาตุเบา เป็นยาชำระอุทรโรคคือมานลมนั้น

หายดีนัก ๑ ขนาน

หนึ่งเอาเบญจกุล ผลมะตูมอ่อน เท้ายายม่อม รากผักเค็ด รากมะเขือขึ้น ว่านน้ำ ใบประคำ

ไก่ เกลือสินเธาว์ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำอ้อยแดงกินหนัก ๑ สลึง

แก้อุทรโรค คือมานลมนั้นหายวิเศษนัก ๑

มานลม คัมภ ๑

(ผนัง ศาลาวิมิงสา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมานลม ๔ ประการ อันบังเกิดแต่ ก่องโอธะมาวาท อุทรังคมาวาท แลก่องลมกุกฉิสยาวาท โภฏฐาสยาวัตนั้น เมื่อแรกจะบังเกิดขึ้น ให้เป็นเหตุแห่งอุทรโรค คือว่าด้วยลักษณะมานลม ๔ ประการนั้นสืบต่อไป ฯ

อันว่าลักษณะมานลม ๔ ประการนั้น จะขอยกแยกออกกว่าแต่อุทรโรค อันบังเกิดแต่ก่องโอธะมาวาทนั้น ก่อนเป็นปฐม คือกระทำให้ลมนั้นซึ่งอยู่ในนาภีมิได้พัดลงไปเป็นปกติ จึงให้พะอืดพะอมแลให้นาภีนั้นขึ้นมีรูวาย บางทีให้จุก บางทีให้แน่นไปทั้งท้อง จะบริโภคอาหารมิได้ ให้อึดไปด้วยลมเป็นกำลัง จะผายลมก็มีได้สะดวก ให้อุจจาระนั้นผูกเป็นพริกโดยกำลังลมกองนี้กระทำ จึงให้นาภีนั้นใหญ่ขึ้น พอสังเกตตั้งอยู่ใต้สะดือ ๒ นิ้ว ครั้นนวดจึงกระจายออกแล้วกลับแข็งเข้าลอยขึ้นมาทับเส้นอันทพฤกษ์อยู่ ลมนั้นจึงพัดกล้าขึ้นให้นาภีนั้นใหญ่ออก แล้วแข็งดังจะปริดุจกล่าวมาดังนี้ ฯ

ถ้าจะแก้ เอาจันทน์แดง จันทน์ขาว จันทน์ชะมด เทพทาโร ชำตัน กรุงเขมา แก่นแสมสาร แก่นแสมทะเล รากคนทีสอ สิ่งละส่วน มหาหิงค์ สมอพิเภก มะขามป้อม สมอไทย ว่านน้ำ สิ่งละ ๓ ส่วน หัสศุณเทศ ๕ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำส้มชากินหนัก ๑ สลึง แก้อุทรโรคกล่าวคือมานลม นั้นหายดื่นัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาสมอไทยเท่าอายุ ข้าวเปลือก ๓ กำมือ ผลมะตูม ๕ ผล เปล้าทั้ง ๒ รากทนต์ เกลือฮาร พริกไทย ขิงแห้ง ดีปลี เจตมูลเพลิง สะค้าน ข้าวพลู สิ่งละ ๑ ตำลึง ต้มแทรกตึงเหลื่อมตามธาตุหนักธาตุเบา เป็นยาชำระอุทรโรคคือมานลมนั้นหายดื่นัก ฯ

ขนานหนึ่งเอาเบญจกุล ผลมะตูมอ่อน เท้ายายม่อม รากผักเค็ด รากมะเขือขึ้น ว่านน้ำ ใบประคำไก่ เกลือสินเธาว์ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดละลายน้ำอ้อยแดงกินหนัก ๑ สลึง แก้อุทรโรค คือมานลมนั้นหาย วิเศษนัก ฯ

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

มานลม คัมภ ๒

(เสา ศาลาวิมังสา)

๑ (ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วย)

นัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมานลม

อันบังเกิดเพื่ออุทธังคมาวาตเป็นคัมภ ๒ กระทำให้ลมนั้นคั่ง

อยู่ในนาภี มิได้พัดขึ้นไปเป็นปกติ ให้แน่นหน้าอกเป็นกำลัง จะบริโภคอาหารก็

มิได้ จะเรอก็มีออก จะผายลมก็มีได้ไปสะดวก ให้อุจจาระผูกอยู่เป็นนิจโดยกำลัง

ลมนี้กล้ำพัดเตโชให้กำเริบจึงแน่นไปทั้งนาภี ลมกองนี้ตั้งเหนือสะดือ ๒ นิ้ว แฉ่ง

ดุจแผ่นกระดานทับอยู่บนเส้นอัมพฤกษ์ ระคนด้วยลมสุนทรवाद จึงพัดให้นาภีนั้น

ใหญ่ขึ้นเต็มไปทั้งท้องกว่าปกติ ซึ่งกล่าวมาทั้งนี้กล่าวตามอาจารย์สังเขปไว้ ๑ ถ้าจะแก้ เอา

โกฐสอ โกฐเขมา ว่านน้ำ เจตพังคี ผลผักชีทั้ง ๒ รากประคำไก่ รากส้มกุ้ง สิ่งละส่วน

เปล่าน้อย เปล้าใหญ่ เปล่าน้ำเงิน สิ่งละ ๒ ส่วน มหาหิงคุ์ ยาดำ การบูร สิ่งละ ๓ ส่วน

หัตศคุณเทศ ๔ ส่วน ตรีกูฏ สิ่งละ ๕ ส่วน สมออัพยา ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำ

ผึ้ง แทรกเกลือสินเธาว์ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้อุทรโรคคือมานลม อันบังเกิดแต่อุทธังคมา

วาตนั้นหายวิเศษตนัก ๑ อนึ่ง เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า ผลจันทร์ ดอกจันทร์ กานพลู

สมุลแว้ง สิ่งละส่วน เจตพังคี เปล่าน้อย รากส้มกุ้ง รากคัตลัน หัตศคุณเทศ สิ่งละ ๒

ส่วน รากมะรุ้ม ๔ ส่วน พริกไทย ๕ ส่วน การบูร ๖ ส่วน สะค้าน ๗ ส่วน ใบ

กระวาน ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำส้มซ่าแทรกเกลือธารให้กินหนัก

๑ สลึง แก้อุทรโรคคือมานลม อันบังเกิดแต่อุทธังคมาวาตนั้นหายดี

นัก ๑ อนึ่ง เอาโกฐกระดูก เทียนดำ เทียนยาวพาณี กาน

พลู ใบกระวาน สิ่งละส่วน ตรีกูฏ เปลือกสมุลแว้ง ๒

ส่วน สมอไทย ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่ง

ไว้ละลายน้ำร้อนแทรกพิมเสนให้กิน แก่

อุทรโรค คือมานลมหายตนัก ๑

มานลม คํารบ ๒

(เสา ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมานลมอันบังเกิดเพื่ออุทงคมาวตเป็นคํารบ ๒ กระทำให้ลมแน่นคั่งอยู่ในนาภี มิได้พัดขึ้นไปเป็นปกติ ให้แน่นหน้าอกเป็นกำลังจะบริโภคอาหารก็มิได้ จะเรอก็มีออก จะผายลมก็มีได้ไปสะดวก ให้อุจจาระผูกอยู่เป็นนิจโดยกำลังลมแน่นกล้ำพัดเตโชให้กำเริบจึงแน่นไปทั้งนาภี ลมกองนี้ตั้งเหนือสะดือ ๒ นิ้ว แข็งดุจแผ่นกระดานทับอยู่บนเส้นอัมพฤกษ์ระคนด้วยลมสุนทรวาต จึงพัดให้นาภีนั้นใหญ่ขึ้นเต็มไปทั้งท้องกว่าปกติ ซึ่งกล่าวมาทั้งนี้กล่าวตามอาจารย์สังเขปไว้ ๖

ถ้าจะแก้ เอาโกฐสอ โกฐเขมา วานน้ำ เจตพังคี ผลผักชีทั้ง ๒ รากประคำไก่ รากส้มกุ้ง สิ่งละส่วน เปล้าน้อย เปล้าใหญ่ เปล้าน้ำเงิน สิ่งละ ๒ ส่วน มหาหิงคุ์ ยาดำ การบูร สิ่งละ ๓ ส่วน หัตถ์คุณเทศ ๔ ส่วน ตริภุฏก สิ่งละ ๕ ส่วน สมออัพยา ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้ง แทรกเกลือสินเธาว์ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้อุทรโรค คือมานลม อันบังเกิดแต่อุทงคมาวตนั้นหายวิเศษดื่นัก ๖

อนึ่ง เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า ผลจันทน์ ดอกจันทน์ กานพลู สมุลแว้ง สิ่งละส่วน เจตพังคี เปล้าน้อย รากส้มกุ้ง รากคัตลัน หัตถ์คุณเทศ สิ่งละ ๒ ส่วน รากมะรุม ๔ ส่วน พริกไทย ๕ ส่วน การบูร ๖ ส่วน สะค้าน ๗ ส่วน ใบกระวาน ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำส้มซ่าแทรกเกลือธาร์ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้อุทรโรคคือมานลม อันบังเกิดแต่อุทงคมาวตนั้นหายดื่นัก ๖

อนึ่ง เอาโกฐกระดูก เทียนดำ เทียนยาวพาณี กานพลู ใบกระวาน สิ่งละส่วน ตริภุฏก เปลือกสมุลแว้ง ๒ ส่วน สมอไทย ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำร้อนแทรกพิมเสนให้กิน แก้อุทรโรค คือมานลมหาย ดื่นัก ๖

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทำซ้ำและเผยแพร่

มานลม คํารบ ๓

(เสา ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ในลำดับนี้จะกล่าว

ด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมานลมอัน
บังเกิดแต่กองกุณิสยาวัตนั้นเป็นคํารบ ๓ ลมกองนี้พัวอยู่ในท้องระคน
เข้ากับลมอุทรวาทก็พลอยกันกำเริบขึ้น มิได้พัดลงไปสู่ทวารๆ นั้นก็
มิได้เปิด อุจจาระก็มีได้เดินเป็นปกติ ต่อกินยาจึงเดินโดยกำลึงยา ครั้นคุม
ก็ทำให้แน่นเพื่อครั้นถ่ายไปค่อยสบาย แล้วกลับเป็นไปเล่าถึง ๓ ครั้ง ๔ ครั้ง นาภินั้นใหญ่
ขึ้นโดยกำลึงวาโยนั้นกล้า พัดเตะโซให้ดับเสีย จึงกระทำให้ท้องขึ้นอยู่เป็นนิจ หายใจมิได้สะดวก
ให้เหนื่อยเป็นกำลึง จะบริโภคอาหารมักให้คลื่นเหียน เพลาเข้านาภินั้นค่อยหย่อนลง
ค่อยได้ความสบายไปจนเที่ยง เพลาบายนาภินั้นก็เบ่งขึ้นดังเก่าไปจนถึงเช้า
ดุจกล่าวมาดังนี้ ฯ ถ้าจะแก้ เอาว่านน้ำ สมอทั้งสาม มะขามป้อม ดองดิง รากจิงจ้อ
หลวง ชะเอมเทศ ใบหนาด ใบสลอด พริกไทย ชิงแห้ง ดีปลี สะค้าน ข่าพลู
เจตมูลเพลิง สิ่งละส่วน การบูร เปล้ารากเดียว รากหนตี่ สิ่งละ ๔ ส่วน บดละลายน้ำส้ม
สายชูให้กินหนัก ๑ สลึง แก้อุทรโรค คือมานลมอันบังเกิดแต่กองกุณิสยาวัตนั้นหายดีนัก ฯ
อนึ่ง เอาตริกฏุก ผลจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู อบเชย สมุลแว้ง มหาหิงค์
การบูร สิ่งละส่วน ผลสลอด ๒ ส่วน บดทำแท่งไว้ละลายน้ำผึ้งกินตามธาตุหนักเบา เป็นยาชำระ
อุทรโรคกล่าวคือมานลมนั้นหายดีนัก ฯ อนึ่ง เอาผลจันทน์ ดอกจันทน์ กานพลู ใบกระวาน
ตริกฏุก ผลสลอด สิ่งละส่วน โหระพาสุโขทัย ผลราชดัด ใบคนที่สอ ใบยางพารา
ใบประคำไก่ สิ่งละ ๒ ส่วน เปล้าทั้งสอง สมอไทย สิ่งละ ๓ ส่วน รากทองแตก
เจตพังคี สะค้าน ข่าพลู เจตมูลเพลิง สิ่งละ ๔ ส่วน บด
ละลายน้ำส้มซ่าแทรกเกลือให้กินหนัก ๑ สลึง แก้อุทร
โรคคือมานลม อันบังเกิดแต่
กองกุณิสยาวัตหายดีนัก ฯ

มานลม คัมภ ๓

(เสา ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะประัง ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมานลมอันบังเกิดแต่กองกุจฉิสยาวัตนั้นเป็นคัมภ ๓ ลมกองนี้พุดอยู่ในท้องระคนเข้ากับลมอุทรวาตก็พลอยกันกำเริบขึ้น มิได้พัดลงไปสู่ทวารๆ นั้นก็ได้เปิด อุจจาระก็ได้เดินเป็นปกติ ต่อภินยาจึงเดินโดยกำล้งยา ครั้นคุมก็ทำให้แน่นเพื่อครั้นถ่ายไปค่อยสบาย แล้วกลับเป็นไปเล่าถึง ๓ ครั้ง ๔ ครั้ง นาภินั้นใหญ่ขึ้นโดยกำล้งวาโยนั้นกล้า พัดเตโชให้ดับเสีย จึงกระทำให้ท้องขึ้นอยู่เป็นนิจ หายใจมิได้สะดวก ให้เหน้อยเป็นกำล้ง จะบริโภคอาหารมักให้คลื่นเหียน เพลาเข้านาภินั้นค่อยหย่อนลง ค่อยได้ความสบายไปจนเที่ยง เพลาบายนาภินั้นก็เบ่งขึ้นต้งเก่าไปจนถึงเช้า ดุจกล่าวมาดังนี้ ๑

ถ้าจะแก้ เอาว่นน้ำ สมอทั้งสาม มะขามป้อม ดองดิง รากจิงจ้อหลวง ชะเอมเทศ ใบหนาด ใบสลด พริกไทย ขิงแห้ง ดีปลี สะค้าน ข่าพลู เจตมูลเพลิง สิ่งละส่วน การบูร เปล้ารากเดียว รากหนตี่ สิ่งละ ๔ ส่วน บดละลายน้ำส้มสายชูให้กินหนัก ๑ สลึง แก้อุทรโรค คือมานลมอันบังเกิดแต่กองกุจฉิสยาวัตนั้นหายดีนัก ๑

อนึ่ง เอาตริกฏุก ผลจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู อบเชย สมุลแว้ง มหาหิงค์ การบูร สิ่งละส่วน ผลสลด ๒ ส่วน บดทำแท่งไว้ละลายน้ำผึ้งกินตามธาตุหนักเบา เป็นยาชำระอุทรโรคกล่าวคือมานลมนั้นหายดีนัก ๑

อนึ่ง เอาผลจันทน์ ดอกจันทน์ กานพลู ใบกระวาน ตริกฏุก ผลสลด สิ่งละส่วน โหระพาสุ่นข ผลราชดัด ใบคนทีสอ ใบยางทราย ใบประคำไก่ สิ่งละ ๒ ส่วน เปล้าทั้งสอง สมอไทย สิ่งละ ๓ ส่วน รากทองแตก เจตพังคี สะค้าน ข่าพลู เจตมูลเพลิง สิ่งละ ๔ ส่วน บดละลายน้ำส้มช้ำแทรกเกลือให้กินหนัก ๑ สลึง แก้อุทรโรคคือมานลมอันบังเกิดแต่กองกุจฉิสยาวัตหายดีนัก ๑

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทำซ้ำแบบเพื่อการค้า

มานลม คำรบ ๔

(เสา ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วย

นัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมานลมอันบัง

เกิดแต่กองโกฐฐาสยาวัต นั้นเป็นคำรบ ๔ แลลมกองนี้พัด

อยู่ในลำไส้น้อยไล่ใหญ่เป็นนิจ เมื่อจะให้โทษนั้นระคนเข้ากับลมอุทรวัต ก็พลอยกัน

กำเร็บพัดหากำหนดมิได้ ลำไส้นั้นก็พองขึ้น ดังบุคคลเอาหลอดเป่าในกระเพาะหมู

กระเพาะหมูนั้นก็พองขึ้นเต็มไปด้วยลมแล้ว แลผูกปากกระเพาะเสีย อันว่าลำไส้นั้นก็

ให้พองขึ้นคับนาภี จึงกระทำนาภีให้ใหญ่ออกโดยกำลังลม มักกระทำให้พะอืดพะอม จะผายลมก็มี

ได้ จะถ่ายอุจจาระก็มีได้ แลโทษอันนี้คือลมโกฐฐาสยาวัต มิได้พัดอุจจาระลงมาสู่คูทวาร

คูทวารก็มีได้เปิด อุจจาระจึงมิได้เดินเป็นปกติ จึงกระทำให้จุกให้แน่นให้เสียไปทั้งท้อง แลให้

จับสะดือร้อน

สะท้านหนาว โดยลมนี้กระทำให้เป็นพิษขึ้นตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ๖ ถ้าจะแก้ เอาสมอไทย

สมอเทศ สมอพิเภก มะขามป้อม ว่านน้ำ สิ่งละส่วน กระเทียม มหาหิงค์ การบูร สิ่งละ ๒ ส่วน

ยาดำ รงทอง สิ่งละ ๓ ส่วน ใบपर्คำไก่ เบญจกุล สิ่งละ ๔ ส่วน รากเลี่ยน พริกไทย สิ่งละ ๕

ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำส้มสายชูให้กินแก้อุทรโรคคือมานลมอันบังเกิด

แต่กองโกฐฐาสยาวัตนั้นหายดีนัก ๖ อนึ่ง เอาเบญจกุล ตรีผลา ตรีภูกุ กะทือ

ไพล ข่าหลวง กระชาย หอมแดง กระเทียมทอก ขิง ดีปลี สิ่งละส่วน มหาหิงค์ ว่านน้ำ

ผิวมะกรูด สิ่งละ ๒ ส่วน ยาดำ การบูร สิ่งละ ๓ ส่วน พาดเอนอิฐ

๔ ส่วน พริกไทย ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งรวงให้กินหนัก ๑ สลึง

แก้อุทรโรคคือมานลมอันบังเกิดแต่กองโกฐฐาสยาวัตนั้นหายดีนัก ๖

อนึ่ง เอาเบญจมะกา ตรีผลา เจตพังคี เปล้าน้อย พระขรรค์ชัยศรี เชือกเขา

หนัง ขิงแห้ง สิ่งละส่วน พริกไทย รากนางร่อน สิ่งละ ๒ ส่วน ต้มให้กินแก้

อุทรโรคคือมานลม อันบังเกิดแต่กอง

โกฐฐาสยาวัตหายวิเศษนัก ๖

มานลม คำรบ ๔

(เสา ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมานลมอันบังเกิดแต่กองโกฏฐาสยาวัต นั้นเป็นคำรบ ๔ แลลมกองนี้พัดอยู่ในลำไส้น้อยไส้ใหญ่เป็นนิจ เมื่อจะให้โทษนั้นระคนเข้ากับลมอุทรวัต ก็พลอยกันกำเริบพัดหากำหนดมิได้ ลำไส้นั้นก็พองขึ้นตั้งบุคคลเอาหลอดเป่าในกระเพาะหมู กระเพาะหมูนั้นก็พองขึ้นเต็มไปด้วยลมแล้ว แลผูกปากกระเพาะเสีย อันว่าลำไส้นั้นก็ให้พองขึ้นคับนาภี จึงกระทำให้ใหญ่ออกโดยกำลังลม มักกระทำให้พะอืดพะอม จะผายลมก็มีได้ จะถ่ายอุจจาระก็มีได้ แลโทษอันนี้คือลมโกฏฐาสยาวัต มิได้พัดอุจจาระลงมาสู่คูทวาร คูทวารก็มีได้เปิด อุจจาระจึงมิได้เดินเป็นปกติ จึงกระทำให้จุกให้แน่นให้เสียไปทั้งท้อง แลให้จับสะดือร้อนสะท้านหนาว โดยลมนั้นกระทำให้พิษขึ้นตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ฯ

ถ้าจะแก้ เอาสมอไทย สมอเทศ สมอพิเภก มะขามป้อม วานน้ำ สิ่งละส่วน กระเทียม มหาหิงค์ การบูร สิ่งละ ๒ ส่วน ยาดำ รงทอง สิ่งละ ๓ ส่วน ใบประคำไก่ เบญจกูล สิ่งละ ๔ ส่วน รากเลี่ยน พริกไทย สิ่งละ ๕ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำส้มสายชูให้กิน แก้อุทรโรคคือมานลมอันบังเกิด แต่กองโกฏฐาสยาวัตนั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาเบญจกูล ตรีผลา ตรีภฏก กะทือ ไพล ข่าหลวง กระชาย หอมแดง กระเทียมทอก ขิง ดีปลี สิ่งละส่วน มหาหิงค์ วานน้ำ ผิวมะกรูด สิ่งละ ๒ ส่วน ยาดำ การบูร สิ่งละ ๓ ส่วน พาดไฉนอีรัม ๔ ส่วน พริกไทย ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งรวงให้กินหนัก ๑ สลึง แก้อุทรโรคคือมานลมอันบังเกิดแต่กองโกฏฐาสยาวัตนั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาเบญจมะกา ตรีผลา เจตพังคี เปล้าน้อย พระขรรค์ชัยศรี เชือกเขาหนั ง ขิงแห้ง สิ่งละส่วน พริกไทย รากนางร้อน สิ่งละ ๒ ส่วน ต้มให้กินแก้อุทรโรคคือมานลม อันบังเกิดแต่กองโกฏฐาสยาวัตหายวิเศษนัก ฯ

มานหิน คำรบ ๑

(เสา ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะประรังลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัย

อันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมานหิน ๔ ประการ

อันบังเกิดแต่กองอโรคมาวาท กองอันทพาท กองมุตฆาต ระคนกันประการ ๑ คือบังเกิดแต่
กองอุทฐังคมาวาท กองอันทพฤกษ์ กองสันทฆาต ระคนกันประการ ๑ คือบังเกิดแต่กองกุกนิสยาวัต-
กองอันทพาท กองปัตฆาต ระคนกัน

ประการ ๑ คือบังเกิดแต่กองโกฏฐุสยาวัต กองอันทพฤกษ์ กองรัตตฆาต ระคนกันประการ ๑-
เป็น ๔ ประการด้วย

กันดังนี้ ฯ อันว่าลักษณะเมื่อแรกตั้งนั้น อาจารย์ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์ภูมิโรคนั้นเสร็จแล้ว
ในที่นี้จะว่าแต่ประเภทแห่งอุทรโรค คือโรคนั้นสิ่งเดียว อันบังเกิดแก่บุคคลทั้งหลายสืบต่อไปโดย
สังเขป ฯ ลำดับนี้จะยกขึ้นว่าแต่มานหินอันบังเกิดเพื่ออโรคมาวาท เพื่ออันทพาท เพื่อมุตฆาต ซึ่งระคนกัน-
นั้นเป็นปฐม

คืออโรคมาวาท พัดขึ้นตามเกลียวอันทพาท เกลียวมุตฆาตนั้นกล้าเหลือกำหนด กระทำให้เส้นนั้นพอง-
แข็งเข้าติดกัน

เป็นอันหนึ่งอันเดียว แล้วย่นขึ้นมาเอายอดดอก อาการให้แต่แน่นหน้าอกเป็นกำลัง แลกลับให้หนักนัก ด้วย
นาภินั้นใหญ่ขึ้น โดยอำนาจเส้นนั้นตึงแข็ง ติดกันเข้าจุดปิดทำนบไว้มิให้ลมตกลงมาได้โดยสะดวกดังกล่าว
มานี้ ฯ ถ้าจะแก้ เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า ผลจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู ว่านน้ำ ขมิ้นอ้อย ตรีผลา

ใบมะตูม ใบคนที่สอ เบญจกูล กระเทียม การบูร เม็ดในมะนาว เม็ดในมะกรูด เม็ดในมะงั่ว

สิ่งละส่วน ดินประสีขาว ๒ ส่วน เบี้ยจั่นเผา เบี้ยแก้เผา เบี้ยโป่งเผา ฝายหอยโข่งเผา

หอยขมเผา หอยนางรมเผา หอยแครงเผา หอยสังข์เผา สิ่งละ ๒ ส่วน พริกไทย ๘ ส่วน

ทำเป็นจุนบดละลายน้ำส้มสายชูให้กินหนัก ๑ สลึง แก้อุทรโรค คือมานหินอันบังเกิดแต่กอง-

อโรคมาวาท กองอันทพาท กองมุตฆาต

ซึ่งระคนกันนั้นหายดีนัก ฯ อนึ่ง เอารากส้มกุ้งทั้งสอง เปล้าทั้งสอง รากมะรุม

เบญจกูล พญามือเหล็ก หัสศุนเทศ รากพญารำแพน สิ่งละส่วน เถาวัลย์เปรียง

รากปริก สิ่งละ ๒ ส่วน ตรีภูกก ตรีผลา สิ่งละ ๖ ส่วน ต้มตามวิธีให้กิน

แก้อุทรโรค คือมานหินอันบังเกิดแต่กองอโรคมาวาท กองอันทพาท กองมุตฆาต

ซึ่งระคนกันนั้นหายวิเศษนัก ฯ

มานหิน คัมภีร์ ๑

(เส้า ศาลาวิมิงสา)

๑ ปุณะจะประรังลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมานหิน ๔ ประการ อันบังเกิดแต่กองอโรคมาวาท กองอันทพาท กองมุตฆาต ระคนกันประการ ๑ คือบังเกิดแต่กองอุทงคมาวาท กองอันทพฤกษ์ กองสันทฆาต ระคนกันประการ ๑ คือบังเกิดแต่กองกุณิสยาวัต กองอันทพาท กองปัดฆาต ระคนกันประการ ๑ คือบังเกิดแต่กองโกฏฐาสยาวัต กองอันทพฤกษ์ กองรัตตฆาต ระคนกันประการ ๑ เป็น ๔ ประการด้วยกันดังนี้ ฯ

อันว่าลักษณะเมื่อแรกตั้งนั้น อาจารย์ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์วุฒิโรคนั้นเสร็จแล้ว ในที่นี้จะว่าแต่ประเภท แห่งอุทรโรค คือโรคนั้นสิ่งเดียว อันบังเกิดแก่บุคคลทั้งหลายสืบต่อไปโดยสังเขป ฯ

ลำดับนี้จะยกขึ้นว่าแต่มานหิน อันบังเกิดเพื่ออโรคมาวาท เพื่ออันทพาท เพื่อมุตฆาต ซึ่งระคนกันนั้น เป็นปฐมคืออโรคมาวาท พัดขึ้นตามเกลียวอันทพาท เกลียวมุตฆาตนั้นกล้าเหลือกำหนด กระทำให้เส้นนั้นพองแข็ง เข้าติดกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว แล้วย่นขึ้นมาเอายอดอก อาการให้แต่แน่นหน้าอกเป็นกำลัง แลกลับให้หนักนัก ด้วยน้ำหนักนั้นใหญ่ขึ้น โดยอำนาจเส้นนั้นตึงแข็งติดกันเข้าดุจปิดทันทับไว้ มิให้ลมตกลงมาได้โดยสะดวกดังกล่าวนี้นี้ ฯ

ถ้าจะแก้ เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า ผลจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู ว่านน้ำ ขมิ้นอ้อย ตรีผลา ใบมะตูม ใบคนทีสอ เบญจกูล กระเทียม การบูร เมล็ดในมะนาว เมล็ดในมะกรูด เมล็ดในมะจั่ว สิ่งละส่วน ดินประสิวขาว ๒ ส่วน เปี้ยจันเฒ่า เปี้ยแก่เฒ่า เปี้ยโป่งเฒ่า ฝายหอยโข่งเฒ่า หอยขมเฒ่า หอยนางรมเฒ่า หอยแครงเฒ่า หอยสังข์เฒ่า สิ่งละ ๒ ส่วน พริกไทย ๘ ส่วนทำเป็นจุมบดละลายน้ำส้มสายชูให้กินหนัก ๑ สลึง แก้อุทรโรค คือมานหินอันบังเกิดแต่กองอโรคมาวาท กองอันทพาท กองมุตฆาต ซึ่งระคนกันนั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอารากส้มกุ่มทั้งสอง เปล้าทั้งสอง รากมะรุม เบญจกูล พญามือเหล็ก หัตถ์คุณเทศ รากพญารำแพน สิ่งละส่วน เถาว์ล้วยเปรียง รากปริก สิ่งละ ๒ ส่วน ตรีภูกก ตรีผลา สิ่งละ ๖ ส่วน ต้มตามวิธีให้กินแก้อุทรโรค คือมานหินอันบังเกิดแต่กองอโรคมาวาท กองอันทพาท กองมุตฆาต ซึ่งระคนกันนั้นหายวิเศษนัก ฯ

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

มานหิน คำรบ ๒

(ผนัง ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าว

ด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมานหินอันบัง
เกิดแต่กองอุทธังคมาวาท กองอณฺทพฤกษ์ กองสันทฆาตซึ่งระคนกันนั้นเป็น-

คำรบ ๒ คืออุทธังคมาวาท

พดฺลงมานั้นเหลือกำหนดคล้ายยิ่งนัก แลซึ่งอยู่ในเกลียวอณฺทพฤกษ์แล
สันทฆาต เส้นนั้นก็พลอยกำเร็บแข็งตึงคล้ายขึ้นติดกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว แล้วขึ้นไปยัน-

หน้าอกข้างซ้าย

นั้นแข็งดุจท่อนเหล็ก ให้แน่นในโครงเป็นกำลัง ให้นาภนั้นใหญ่ขึ้นโดยกำลังพองขึ้น ต่อแนว

จึงค่อยคลาย แลลักษณะอันกล่าวมานี้ อาการจะได้เป็นดุจมานน้ำมานลมนั้นหามิได้อาจารย์ท่านกล่าวไว้
ดังนี้ ๑ ถ้าจะแก้เอา โกรธสอ โกรธหัวบัว ผลจันท์ จันท์แดง จันท์ขาว เทพทาโร เบญจกุล ตรีผลา พริกไทย
ขิงแห้ง กะทือ ใพล ไขมัน้อย เปลือกกุ่มทั้ง ๒ เปลือกมะรุ้ม ผลมะตูมอ่อน วานน้ำ

วานเปราะ สมุลแว้ง ส้มสันดาน สิ่งละส่วน แก่นกันเกรา ๒ ส่วน ข่าต้น ๔ ส่วน รากยอป่า ๕ ส่วน
เมล็ดในมะอึก ๒๘ ส่วน ใบประคำไก่อ ๓๐ ส่วน ทำเป็นฉนวนบดละลายน้ำขิงแทรกการบุงให้กินแก้อุทร
โรคคือมานหิน อันบังเกิดแต่กองอุทธังคมาวาท กองอณฺทพฤกษ์ กองสันทฆาต ซึ่งระคนกันนั้นหายดีนัก ๑ ขนาน
หนึ่ง เอารากคนที่สอ รากคนที่เขมา เปล้าน้ำเงิน เปล้าน้อย รากสลอดกินลง รากประคำดีควาย เปลือก
กันเกรา แก่นมะหาด แก่นมะค่า แก่นสะเดา แก่นขี้เหล็ก พญามือเหล็ก ตรีภูกู สิ่งละส่วน ตรีผลา
สิ่งละ ๒ ส่วน เถาว์ลยเปรียง เถาว์ลยเหล็ก พญารำแพน กำลังวัวเถลิง สิ่งละ ๒ ส่วน ต้มตามวิธี
ให้กิน แก้อุทรโรค คือมานหินอันบังเกิดแต่กองอุทธังคมาวาท กองอณฺทพฤกษ์ กองสันทฆาต-
หายดีนัก ๑ ขนานหนึ่ง เอา

เปลือกมะรุ้ม แก่นกันเกรา รากปริก เปล้ารากเดียว ชันทองพยาบาท เชือกเขาหนึ่ง

รากนนทรี ตรีภูกู เปลือกโมกหลวง เปลือกโมกมัน แก่นขนุน กำลังวัวเถลิง
ยาดำสิ่งละ ๒ ส่วน สมอไทย สมอเทศ สิ่งละ ๔ ส่วน ต้มตามวิธีให้กิน แก้อุทร

โรคคือมานหิน อันบังเกิดแต่กองอุทธังคมาวาท กองอณฺทพฤกษ์-

กองสันทฆาตอันระคนกัน

นั้นหายวิเศษนัก ๑

มานหิน คาร์บ ๒

(ผนัง ศาลาวิมิงสา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมานหินอันบังเกิดแต่กองอุทธังคมาวาท กองอณทพฤกษ์ กองสันทฆาต ซึ่งระคนกันนั้นเป็นคาร์บ ๒ คืออุทธังคมาวาทพัดลงมานั้น เหลือกำหนดกล้ายิ่งนัก แลขังอยู่ในเกลียวอณทพฤกษ์แลสันทฆาต เส้นนั้นก็พลอยกำเริบแข็งดิ่งกล้ำขึ้นติดกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว แล้วขึ้นไปยื่นหน้าอกข้างซ้ายนั้นแข็งดุจท่อนเหล็ก ให้แน่นในโครงเป็นกำลัง ให้น้ำหนักใหญ่ขึ้นโดยกำลังพองขึ้น ตอนนวดจึงค่อยคลาย แลลักษณะอันกล่าวมานี้ อาการจะได้เป็นดุจมานน้ำ มานลม นั้นหาได้ อาจารย์ท่านกล่าวไว้ดังนี้ ฯ

ถ้าจะแก้เอา โกรธสอ โกรธหวับว ผลจันท์ จันท์แดง จันท์ขาว เทพทาโร เบญจกุล ตรึงลา พริกไทย ขิงแห้ง กะทือ ไซล ขมิ้นอ้อย เปลือกกลุ่มทั้ง ๒ เปลือกมะรุ้ม ผลมะตูมอ่อน วานน้ำ วานเปราะ สมุลแว้ง ส้มสันดาน สิ่งละส่วน แก่นกันเกรา ๒ ส่วน ข่าต้น ๔ ส่วน รากยอป่า ๕ ส่วน เมล็ดในมะอีก ๒๘ ส่วน ใบประคำไก่ ๓๐ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำขิงแทรกการบูรให้กินแก้อุทรโรคคือมานหิน อันบังเกิดแต่กองอุทธังคมาวาท กองอณทพฤกษ์ กองสันทฆาต ซึ่งระคนกันนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอารากคนที่สอ รากคนที่เขมา เปล้าน้ำเงิน เปล้าน้อย รากสลอดกินลง รากประคำดีควาย เปลือกกันเกรา แก่นมะหาด แก่นมะค่า แก่นสะเดา แก่นขี้เหล็ก พญามือเหล็ก ตรึงลูก สิ่งละส่วน ตรึงลา สิ่งละ ๒ ส่วน เถาวัลย์เปรียง เถาวัลย์เหล็ก พญารำแพน กำลังวัวเถลิง สิ่งละ ๒ ส่วน ต้มตามวิธีให้กิน แก้อุทรโรค คือมานหินอันบังเกิดแต่กองอุทธังคมาวาท กองอณทพฤกษ์ กองสันทฆาตหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาเปลือกมะรุ้ม แก่นกันเกรา รากปริก เปล้ารากเดียว ชันทองพยาบาท เชือกเขาหนึ่ง รากนนทรี ตรึงลูก เปลือกโมกหลวง เปลือกโมกมัน แก่นขนุน กำลังวัวเถลิง ยาดำ สิ่งละ ๒ ส่วน สมอไทย สมอเทศ สิ่งละ ๔ ส่วน ต้มตามวิธีให้กิน แก้อุทรโรคคือมานหิน อันบังเกิดแต่กองอุทธังคมาวาท กองอณทพฤกษ์ กองสันทฆาตอันระคนกันนั้นหายวิเศษนัก ฯ

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

มานหิน คัมภีร์ ๓

(เส้า ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วย

นัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรคคือมานหิน

อันบังเกิดแต่กองกุจฉิยวาท อันทพาท ปัตฆาต ซึ่งระคนกันนั้นเป็น-

คัมภีร์ ๓ คือกุจ

ฉิยวาทนั้น กำเริบขึ้นในอุทรกล้ายิ่งนัก มิได้พัดลงตามช่องทวาร จึงกระทำ

ให้อันทพาท ปัตฆาต เป็นเถาแข็งโดยอำนาจลมเดินในลำเส้นนั้น

กล้ำ เส้นนั้นก็พองขึ้นติดกับชายโครงข้างขวา เป็นแผ่นแข็งดุจแผ่นเหล็ก มีอาการให้
แน่นโครงแล้วกระทำให้เจ็บอยู่สองสามวันแล้วหายไป โดยกำลังพิษวาโยกระทำดังกล่าวนี้นี้ ๓

ถ้าจะแก้ เอาโกฐสอ โกฐเขมา โกฐกระดูก เทียนขาว เทียนยาวพาณี เทียนดำ กระวาน กาน
พลู อบเชย สมุลแว้ง แผลกหอม ไคร้เครือ กฤษณา กระลำพัก ชะลูด ชิงแห้ง ดีปลี เจตมูลเพลิง
รากข้าพลู พาดเอนอิฐรม หางไหลแดง สิ่งละส่วน เถาวัลย์เปรียง เถาวัลย์เหล็ก สิ่งละ ๒ ส่วน

ยาดำ รงทอง การบูร สิ่งละ ๔ ส่วน พริกไทย ๘ ส่วน โกฐน้ำเต้า ๔๕ ส่วน บดทำแท่งไว้
ละลายน้ำส้มมะขามเปียก ให้กินแก้อุทรโรคคือมานหินอันบังเกิดแต่กองกุจฉิยวาท อันทพาท-

ปัตฆาต ซึ่งระคนกัน

นั้นหายดีนัก ๓ อนึ่ง เอาตรีภูกกว่าน้ำ ผิวมะกรูด มหาหิงค์ สิ่งละส่วน เทียนยาวพาณี

เปราะหอม การบูร เจตมูลเพลิง สิ่งละ ๒ ส่วน เทียนขาว ๓ ส่วน ผักแพวแดง ๖ ส่วน

บดทำแท่งไว้ละลายน้ำส้มซ่าให้กินหนัก ๑ สลึง แก้อุทรโรคคือมานหิน อันบังเกิดแต่กอง-

กุจฉิยวาท อันทพาท ปัตฆาต

ซึ่งระคนกันนั้นหายดีนัก ๓ อนึ่ง เอาตรีผลา ตรีภูกกว่าน้ำ เจตมูลเพลิง สะค้าน ข้าพลู

มหาหิงค์ ยาดำ การบูร สิ่งละส่วน เทียนดำ เทียนขาว เทียนตากบ เทียน

ยาวพาณี เทียนสวน พาดเอนอิฐรม หัสศุณเทศ สิ่งละ ๒ ส่วน โกฐ

หัวบัว โกฐกระดูก สิ่งละ ๓ ส่วน ผักแพวแดง ๔ ส่วน เจตพังคี รากพะยอม

สิ่งละ ๔๑ ส่วน บดทำแท่งไว้ละลายน้ำส้มสายชูแทรกพิมเสน

ให้กิน แก้อุทรโรคคือมานหินอันบังเกิดแต่กอง

กุจฉิยวาท อันทพาท ปัตฆาต นั้น

หายวิเศษนัก ๓

มานหิน คำรบ ๓

(เสา ศาลาวิมมังสา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรคคือมานหินอันบังเกิดแต่กองกุฉิสยาวัต อัมณฑาต ปัตฆาต ซึ่งระคนกันนั้นเป็นคำรบ ๓ คือกุฉิสยาวัตนั้น กำเริบขึ้นในอุทรกล้ายิ่งนักมิได้พัดลงตามช่องทวาร จึงกระทำให้อัมณฑาต ปัตฆาต เป็นเถาแข็งโดยอำนาจลมเดินในลำเส้นนั้นกล้า เส้นนั้นก็พองขึ้นติดกับชายโครงข้างขวาเป็นแผ่นแข็งดุจแผ่นเหล็ก มีอาการให้แน่นโครงแล้วกระทำให้เจ็บอยู่สองสามวันแล้วหายไป โดยกำลังพิษวาโยกระทำดังกล่าวนี้นี้ ๑

ถ้าจะแก้ เอาโกฐสอ โกฐเขมา โกฐกระดุก เทียนขาว เทียนยาวพาณี เทียนดำ กระวาน กานพลู อบเชย สมุลแว้ง แผลงหอม ไคร้เครือ กฤษณา กระลำพัก ชะลูด ชิงแห้ง ดีปลี เจตมูลเพลิง รากข้าพลู พาดไฉนอีรัม ทางไหลแดง สิ่งละส่วน เถาวัลย์เปรียง เถาวัลย์เหล็ก สิ่งละ ๒ ส่วน ยาดำ รงทอง การบูร สิ่งละ ๔ ส่วน พริกไทย ๘ ส่วน โกฐน้ำเต้า ๔๕ ส่วน บดทำแท่งไว้ละลายน้ำส้มมะขามเปียก ให้กินแก้อุทรโรคคือมานหินอันบังเกิดแต่กองกุฉิสยาวัต อัมณฑาต ปัตฆาต ซึ่งระคนกัน นั้นหายดีนัก ๑

อนึ่ง เอาตริภูก วานน้ำ ผิวมะกรูด มหาหิงค์ สิ่งละส่วน เทียนยาวพาณี เปราะหอม การบูร เจตมูลเพลิง สิ่งละ ๒ ส่วน เทียนขาว ๓ ส่วน ผักแพวแดง ๖ ส่วน บดทำแท่งไว้ละลายน้ำส้มซ่าให้กินหนัก ๑ สลึง แก้อุทรโรคคือมานหิน อันบังเกิดแต่กองกุฉิสยาวัต อัมณฑาต ปัตฆาตซึ่งระคนกันนั้นหายดีนัก ๑

อนึ่ง เอาตริผลา ตริภูก เจตมูลเพลิง สะค้าน ข้าพลู มหาหิงค์ ยาดำ การบูร สิ่งละส่วน เทียนดำ เทียนขาว เทียนตากบ เทียนยาวพาณี เทียนสวน พาดไฉนอีรัม หักคุณเทศ สิ่งละ ๒ ส่วน โกฐหัวบัว โกฐกระดุก สิ่งละ ๓ ส่วน ผักแพวแดง ๔ ส่วน เจตพังคี รากพะยอม สิ่งละ ๔๑ ส่วน บดทำแท่งไว้ละลายน้ำส้มสายชู แทรกพิมเสนให้กิน แก้อุทรโรคคือมานหินอันบังเกิดแต่กองกุฉิสยาวัต อัมณฑาต ปัตฆาต นั้นหายวิเศษนัก ๑

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

มานหิน คำรบ ๔

(เส้า ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วย

นัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรคคือมานหิน อันบังเกิดแต่กอง
โกฐฐาสยาวัต อันทพฤกษ์ รัตตฆาต ซึ่งระคนกันนั้นเป็นคำรบ ๔ คือ -
โกฐฐาสยาวัต
พัดในลำไส้หนักล้ายังนัก ให้ลำไส้พองขึ้นทับอันทพฤกษ์ รัตตฆาตนั้น
จึงจมไปแขวนติดกระดูกสันหลังอยู่ ย่นลงมาเอาท้องน้อยให้ตึงหัวเหน่าเป็นกำลัง
แล้วตั้งเป็นก้อนแข็งใหญ่ขึ้น มีอาการแต่ให้ถ่วงท้องน้อยและให้ยกสันหลัง หน้าตะโพก
อันว่ามานหินทั้ง ๔ ประการ ซึ่งกล่าวมานี้ โทษจะได้เหมือนมานน้ำ มานลมนั้นหาไม่ได้ เป็นแต่กำเนิด
ใหญ่ดุจหญิงทรงครรภ์ ด้วยเป็นชาติโรคให้บังเกิดดุจอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ฯ ถ้าจะแก้ เอาไปอย่างทราย
ใบมะตูม เปลือกโมกมัน เปลือกโมกหลวง ต้นชดมอน ตรีผลา ตรีภูกุ ข่าแห้ง หัวหมู สิ่งละส่วน
การบูร ผลมะตูมอ่อน กานพลู วานน้ำ สิ่งละ ๒ ส่วน ขมิ้นอ้อย ไพล สิ่งละ ๓ ส่วน ใบสลอด
นึ่งให้สุก ๒๗ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้อุทรโรคคือมานหินอันบังเกิด
แต่กองโกฐฐาสยาวัต อันทพฤกษ์ รัตตฆาต ซึ่งระคนกันนั้นหายดีนัก ฯ อนึ่ง เอาโกฐทั้ง ๕-

เทียนดำ เทียนขาว เทียน

ตาตักแตน กระวาน กานพลู ใบกระวาน อบเชย สมุลแว้ง เปลือกกักกร ขิงแห้ง

เจตมูลเพลิง ผลสลอดสุทธิ สิ่งละส่วน ขมิ้นอ้อย ไพล กระชาย ข่าแห้ง สิ่งละ ๒

ส่วน ผิวมะกรูด วานน้ำ สิ่งละ ๓ ส่วน พริกไทย ดีปลี สิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำ

แห้งไว้ละลายน้ำร้อนกินแก้อุทรโรคคือมานหินอันบังเกิดแต่กองโกฐฐาสยาวัต-

กองอันทพฤกษ์ กองรัตตฆาต ซึ่งระคน

กันนั้นหายดีนัก ฯ อนึ่ง เอาตรีภูกุ ไพล ข่าหลวง กระชาย มหาหิงค์ การบูร

เปลือกมะรุ้ม วานน้ำ วานเปราะ ผลพิลังกาสา สิ่งละส่วน ผิวมะกรูด พริกไทย

ขิงแห้ง สิ่งละ ๒ ส่วน ใบสมอทะเลหนึ่ง ๒๐ ส่วน ทำเป็นจุนละลายน้ำผึ้งให้กิน

หนัก ๑ สลึง แก้มานหินอันบังเกิดแต่กองโกฐฐาสยาวัต กองอันทพฤกษ์-

กองรัตตฆาต ระคนกันนั้น

หายวิเศษนัก ฯ

มานหิน คํารบ ๔

(เส้า ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรคคือมานหิน อันบังเกิดแต่กองโกฐฐาสยาวัต อันทพฤกษ์ รัตตฆาต ซึ่งระคนกันนั้นเป็นคํารบ ๔ คือ โกฐฐาสยาวัตพัดในลำไส้หนักล้ำ ยิ่งนัก ให้ลำไส้ขึ้นพองขึ้นทับอันทพฤกษ์ รัตตฆาตนั้นจึงจมไปแขวนติดกระดูกสันหลังอยู่ ย่นลงมาเอาท้องน้อยให้ตั้งหัวเหมาเป็นกำลั้งแล้วตั้งเป็นก้อนแข็งใหญ่ขึ้น มีอาการแต่ให้ถ่วงท้องน้อยและให้ยอกสันหลัง หน้าตะโพก อันว่ามานหินทั้ง ๔ ประการ ซึ่งกล่าวมานี้ โทษจะได้เหมือนมานน้ำ มานลมมันหามีได้ เป็นแต่นานนั้นใหญ่ดุจหญิงทรงครรภ์ ด้วยเป็นชาติโรคให้บังเกิด ดุจอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ฯ

ถ้าจะแก้ เอาใบยางทราย ใบมะตูม เปลือกโมกมัน เปลือกโมกหลวง ต้นขัดมอน ตรีผลา ตรีภูก ข่าแห้ง หัวหมู สิ่งละส่วน การบูร ผลมะตูมอ่อน กานพลู ว่านน้ำ สิ่งละ ๒ ส่วน ขมิ้นอ้อย ไพล สิ่งละ ๓ ส่วน ใบสลอด นึ่งให้สุก ๒๗ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้อุทรโรคคือมานหินอันบังเกิดแต่กองโกฐฐาสยาวัต อันทพฤกษ์ รัตตฆาต ซึ่งระคนกันนั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาโกฐทั้ง ๕ เทียนดำ เทียนขาว เทียนตาตุ้มเตน กระวาน กานพลู ใบกระวาน อบเชย สมุลแว้ง เปลือกกักกรร่า ขิงแห้ง เจตมูลเพลิง ผลสลอดสุทธิ สิ่งละส่วน ขมิ้นอ้อย ไพล กระชาย ข่าแห้ง สิ่งละ ๒ ส่วน ผิวมะกรูด ว่านน้ำ สิ่งละ ๓ ส่วน พริกไทย ดีปลี สิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำร้อนกินแก้อุทรโรคคือมานหินอันบังเกิดแต่กองโกฐฐาสยาวัต กองอันทพฤกษ์ กองรัตตฆาต ซึ่งระคนกันนั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาตรีภูก ไพล ข่าหลวง กระชาย มหาหิงค์ การบูร เปลือกมะรุม ว่านน้ำ ว่านเปราะ ผลพิลังกาสา สิ่งละส่วน ผิวมะกรูด พริกไทย ขิงแห้ง สิ่งละ ๒ ส่วน ใบสมอทะเลนึ่ง ๒๐ ส่วน ทำเป็นจุนละลายน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้อุทรโรคคือมานหินอันบังเกิดแต่กองโกฐฐาสยาวัต กองอันทพฤกษ์ กองรัตตฆาต ระคนกันนั้นหายดีนัก ฯ

มานโลหิต คำรบ ๓

มานโลหิต คำรบ ๓

(ศาลาสิริวิวัฒนภักดี)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วย

นัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรคคือมานโลหิต อันบัง
เกิดเพื่อโลหิตเนาเป็นคำรบ ๓ ระคนด้วยโลหิตระดูร้าง โลหิตคลอตบุดร-
โลหิตต้องพิฆาต แล

โลหิตตกหมกนั้นเจือมาเนาอยู่ จึงกระทำให้เป็นไปต่างๆ ลักษณะดังนี้อา
จารย์กล่าวไว้ในคัมภีร์มหาโชตรัตโนนเศร็จแล้ว ในที่นี้จะว่าแต่ประเภทมานสิ่ง
เดียว เมื่อแรกจะบังเกิดตั้งขึ้นนั้น กระทำให้ร่ากก่อน แล้วให้เสโทที่หน้าตักเป็นกำลัง
ดุจเม็ดฝนหยดชายคา แลให้คลื่นเหียนอาเจียนน้ำเซพะออกมามีรสอันขม ให้มีดหน้า
มัวตา สวิงสวย แล้วกระทำให้ฟกขึ้นที่หน้าตะโพก บางที่ฟกขึ้นที่หัวเหน่า บางที่ฟกขึ้นที่สะดือ
บางที่ฟกขึ้นที่ท้องน้อย แล้วจึงบวมไปทั้งตัว ให้แน่นหน้าอกเป็นกำลัง ให้นานนั้นตั้งใหญ่ขึ้น
จะหายใจก็ให้เหนื่อย จะนอนก็มีหลับ จะบริโภคอาหารก็มีได้ ตามอาจารย์กล่าวดังนี้ ฯ
ถ้าจะแก้ เอน้ำมะนาว น้ำมะขี้ น้ำส้มซ่า น้ำมะกรูด น้ำผักเป็ดแดง น้ำส้มสายชู น้ำด่าง
ขี้เหล็ก น้ำด่างผักสำโรง น้ำด่างผักโหมหนาม เอาสิ่งละหะหนาน สารส้ม ๑ ตำลึง ๑ บาท ดินประสีว-
ขาว ๒ ตำลึง ๒ บาท

เกลือสินเธาว์ ๔ ตำลึง ใส่หม้อใหม่สุ่มไฟกลบกลั่นให้กินตามกำลัง แก้มานโลหิตอันบังเกิดแต่

โลหิตเนา ซึ่งกระทำให้ฟกบวมนั้นหายตั้นก ฯ ขนานหนึ่ง เอาสารส้ม เกลือสินเธาว์ สิ่งละ

๒ ส่วน สมอทั้งสาม ผลจันทร์ ดอกจันทร์ ผลกระวาน ใบกระวาน รากส้มกุ้ง สิ่งละ ๔ ส่วน

กานพลู ๕ ส่วน ดินประสีขาว ๖ ส่วน วานน้ำ สะค้าน สิ่งละ ๑๖ ส่วน ขิงแห้ง พริกอ่อน เจต

มูลเพลิง หัตถ์คุณเทศ มหาหิงค์ สิ่งละ ๒๐ ส่วน ดีปลี ๓๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลาย

น้ำกระสายอันควรแก้โรคให้กินหนัก ๑ สลึง แก้มานโลหิตอันบังเกิดแต่โลหิต

เนา ซึ่งกระทำให้อาเจียนแลให้เสโทที่หน้านั้นตก แลแก้ทั้งกระ

ษัยโรค ๒๖ จำพวกก็ได้ แลแก้สรรพมานทั้งปวง

ตามอาจารย์กล่าวไว้ว่าประเสริฐยิ่งนัก ฯ

มานโลหิต คัมภีร ๓

(ศาลาสิริวิวัฒนภักดี)

๑ ปุณจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรคคือมานโลหิต อันบังเกิดเพื่อโลหิตเน่าเป็นคัมภีร ๓ ระคนด้วยโลหิตระดูร้าง โลหิตคลอบุตร โลหิตต้องพิฆาต แลโลหิตตกหมกนั้นเจือมาเน่าอยู่ จึงกระทำให้เป็นไปต่างๆ ลักษณะดังนี้อาจารย์กล่าวไว้ในคัมภีรมหาโชตรัตโน้นเสร็จแล้ว ในที่นี้จะว่าแต่ประเภทมานสิ่งเดียว เมื่อแรกจะบังเกิดตั้งขึ้นนั้น กระทำให้ร่าวก่อน แล้วให้เสโทที่หน้าตักเป็นกำลังดุจเม็ดฝนหยดชាយคา แลให้คลื่นเหียนอาเจียนน้ำเซพะออกมามีรสอันขม ให้มีดหน้ามัวตา สวิงสวาย แล้วกระทำให้ฟกขึ้นที่หน้าตะโพก บางทีฟกขึ้นที่หัวเหน่า บางทีฟกขึ้นที่สะดือ บางทีฟกขึ้นที่ท้องน้อย แล้วจึงบวมไปทั้งตัว ให้แน่นหน้าอกเป็นกำลังให้นานขึ้นดังใหญ่ขึ้น จะหายใจก็ให้เหนื่อย จะนอนก็มีหลับ จะบริโภคอาหารก็มีได้ ตามอาจารย์กล่าวดังนี้ ฯ

ถ้าจะแก้ เอน้ำมะนาว น้ำมะจั่ว น้ำส้มซ่า น้ำมะกรูด น้ำผักเป็ดแดง น้ำส้มสายชู น้ำด่างขี้เหล็ก น้ำด่างผักสำโรง น้ำด่างผักโหมหนาม เอาสิ่งละทะนาน สารส้ม ๑ ตำลึง ๑ บาท ดินประสิวขาว ๒ ตำลึง ๒ บาท เกลือสินเธาว์ ๔ ตำลึง ใส่หม้อใหม่สุ่มไฟกลบกลั่นให้กินตามกำลัง แก้มานโลหิตอันบังเกิดแต่โลหิตเน่า ซึ่งกระทำให้ฟกบวมนั้นหายสิ้นนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาสารส้ม เกลือสินเธาว์ สิ่งละ ๒ ส่วน สมอทั้งสาม ผลจันทน์ ดอกจันทน์ ผลกระวาน ใบกระวาน รากส้มกุ่ม สิ่งละ ๔ ส่วน กานพลู ๕ ส่วน ดินประสิวขาว ๖ ส่วน วานน้ำ สะค้าน สิ่งละ ๑๖ ส่วน ขิงแห้ง พริกอ่อน เจตมูลเพลิง หัตถ์คุณเทศ มหาหิงค์ สิ่งละ ๒๐ ส่วน ดีปลี ๓๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลาย น้ำกระสายอันควรแก้โรคให้กินหนัก ๑ สลึง แก้มานโลหิตอันบังเกิดแต่โลหิตเน่า ซึ่งกระทำให้อาเจียนแลให้เสโทที่หน้าตัก แลแก้ทั้งกระษัยโรค ๒๖ จำพวกก็ได้ แลแก้สรรพมานทั้งปวงตามอาจารย์กล่าวไว้ว่าประเสริฐยิ่งนัก ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

ทักษิณมาน

(ผนัง ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่ง

ใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมานอันบังเกิดแต่กองดานนั้นมี

๒ ประการ ประการ ๑ ชื่อทักษิณมาน ประการ ๑ ชื่ออุตรามาน แลทักษิณมานนั้นเกิดแต่กองดานทักษิณคุณ กำเนิดตั้งอยู่ฝ่ายขวาเป็นกำหนด แลอุตรามานนั้นเกิดแต่กองอุตราคุณ กำเนิดตั้งอยู่ฝ่ายซ้ายเป็นกำหนด ดุจอาจารย์กล่าวไว้ ๓ ในที่นี้จะว่าแต่อุทรโรค อันชื่อว่าทักษิณมานนั้นก่อนเป็นปฐม เมื่อจะบังเกิดนั้นกระทำให้กายแลมือเท่านั้นเย็นดุจลูกเห็บ ให้เสียงชนแลชนชูชัน แล้วให้นาภีนั้นบวมอยู่เป็นนิจจะไปอุจจาระปัสสาวะมิได้สะดุดดุจเป็นบิต แล้วให้ปวดถ่วงเป็นกำลัง บางทีให้จับมีแต่หนาวภายในให้แน่นหน้าอก จับบวมแต่เท้าลิ้นๆ ขึ้นก่อนจึงบวมนาภี ให้หายใจพักให้เหนื่อยแลให้นอนมิหลับ มิได้นึกอยากอาหาร ให้แน่นหน้าอกเป็นกำลัง ต่อเมื่อได้อาเจียนแลถ่ายอุจจาระออก จึงค่อยระงับลงบ้าง แล้วให้นาภีฝ่ายขวานั้นบวมแข็งเป็นดานขึ้นมามีลักษณะดังกล่าวมานี้ ๓ ถ้าจะแก้

เอาใบคนที่สอ ชิงแห้ง ดีปลี ข้าวขำ มหาหิงค์ การบูร สิ่งละส่วน กระทบทอก ๖ ส่วน

ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำกระสายอันควรแก่โรคให้กิน แก่ทักษิณมาน อันบังเกิด

แต่ดานทักษิณคุณ ซึ่งกระทำมือเท้าเย็นนั้นหายตันทัก ๓ อนึ่ง เอาโกฐทั้งห้า เทียน

ทั้งห้า สิ่งละส่วน ไพล กระชาย ข่าแก่ กระดาดทั้ง ๒ บุกรอ กลอย เปลือกกลุ่มทั้ง

สอง แก่นแสมทั้งสอง ผักแพวแดง การบูร มหาหิงค์ ยาตำ สิ่งละ ๒ ส่วน เบญจ

กูด วานน้ำ กระทบ พริกไทย เปลือกกันเกรา อุตพิต สิ่งละ ๔ ส่วน ดองดิง มะตูม

อ่อน แห้วหมู รากจิงจ้อ สิ่งละ ๖ ส่วน ใบมะตูม ใบหนาด เปลือกมะรุ้ม

สมอไทย สิ่งละ ๘ ส่วน แก่นขี้เหล็ก แก่นแสมทะเล สิ่งละ ๑๐ ส่วน

ทำเป็นจุนบดละลายน้ำเกลือต้มให้กินตามกำลัง แก่ทักษิ

ณมานเกิดแต่ดานทักษิณคุณหายตันทัก ๓

ทักษิณมาน

(ผนัง ศาลาวิมิงสา)

๑ ปุณจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะอุทรโรค คือมานอันบังเกิดแต่กองดานนั้นมี ๒ ประการ ประการ ๑ ชื่อทักษิณมาน ประการ ๑ ชื่ออุตรามาน แลทักษิณมานนั้นเกิดแต่กองดานทักษิณคุณ กำเนิดตั้งอยู่ฝ่ายขวาเป็นกำหนด แลอุตรามานนั้นเกิดแต่กองอุตราคุณ กำเนิดตั้งอยู่ฝ่ายซ้ายเป็นกำหนด ดูอาจารย์กล่าวไว้ ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่อุทรโรค อันชื่อว่าทักษิณมานนั้นก่อนเป็นปฐม เมื่อจะบังเกิดนั้นกระทำให้กายแลมือเท่านั้น เย็นดุจลูกเห็บ ให้แสงขนแลขนชูชัน แล้วให้นาภนั้นบวมอยู่เป็นนิจ จะไปอุจจาระปัสสาวะมิได้สะดวกดุจเป็นบิด แล้วให้ปวดถ่วงเป็นกำลัง บางทีให้จับมีแต่หนาวภายในให้แน่นหน้าอก จับบวมแต่เท้าลิ้นๆ ขึ้นก่อน จึงบวมนาภให้หายใจพักให้เหนื่อยแลให้นอนมิหลับ มิได้นึกอยากอาหาร ให้แน่นหน้าอกเป็นกำลัง ต่อเมื่อได้อาเจียน แลถ่ายอุจจาระออกจึงค่อยระงับลงบ้าง แล้วให้นาภฝ่ายขวานั้นบวมแข็งเป็นดานขึ้นมาลักษณะดังกล่าวมานี้ ฯ

ถ้าจะแก้เอา ใบคนทีสอ ชิงแห้ง ดีปลี ข้าวขำ มหาหิงค์ การบูร สิ่งละส่วน กระทบมทอก ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำกระสายอันควรแก่โรคให้กิน แก่ทักษิณมาน อันบังเกิดแต่ดานทักษิณคุณ ซึ่งกระทำให้มือเท้าเย็นนั้นหายดีนัก ฯ

อนึ่ง เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า สิ่งละส่วน ไพล กระชาย ข่าแก่ กระตาดทั้ง ๒ บุกรอ กลอย เปลือกส้ม ทั้งสอง แก่นแสมทั้งสอง ผักแพวแดง การบูร มหาหิงค์ ยาดำ สิ่งละ ๒ ส่วน เบญจกูล ว่านน้ำ กระทบม พริกไทย เปลือกกันเกรา อุตพิต สิ่งละ ๔ ส่วน ดองดิง มะตูมอ่อน แห้วหมู รากจิงจ้อ สิ่งละ ๖ ส่วน ใบมะตูม ใบหนาด เปลือกมะรุ้ม สมอไทย สิ่งละ ๘ ส่วน แก่นขี้เหล็ก แก่นแสมทะเล สิ่งละ ๑๐ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำเกลือต้มให้กินตามกำลัง แก่ทักษิณมานเกิดแต่ดานทักษิณคุณหายดีนัก ฯ

ยาแก้ลำบองราหูในโรคกุมาร

ยาแก้ลำบองราหูในโรคกุมาร

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยคำ

รายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จอันอาจารย์เจ้าในก่อนประ
มวลไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าแต่
สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรคอันบังเกิดแก่กุมารกุมาริ
ทั้งหลาย อันเป็นอาคันตุกะโรค ซึ่งโลกสมมุติว่าลำบองราหูนั้น โดยนัย
ดังนี้ ฯ ยาชื่อสุริยองค์รักษ์ เอากระดูกหัวลิงเผา ไคลเสมา ดอกหนาด รากกะ
ทกรก เปราะหอม สิ่งละส่วน ผิวมะตูมอ่อน ๓ ส่วน คราบงูเห่า ๘ ส่วน ทำเป็นจุน
บดด้วยน้ำดอกพิลุลตัม แทรกทองคำเปลวลง ๑๑ แผ่น ทำแท่งไว้ละลายน้ำใบหญ้าแพรกก็ได้-
ใบพืชมเสนก็ได้

ต้มตามวิธีให้กิน แก้ไข้ในกุมารอันต้องลำบองราหู ๑๒ เดือน แลต้องแม่ซื้อ ๗ วัน
แลแก้สรรพพิษทั้งปวง มีอสุณันทพิษี เป็นต้น มีกาลพิษีเป็นที่สุดนั้นหายสิ้นวิเศษนัก ฯ
ยารมฝ้าอ้อม เอาใบสาบแร้ง ใบสาบกา ใบหนาด ใบว่านน้ำ ใบหิงหายนา ไคลบันได กระ
ดองแมงดา เขากะบือ มหาหิงค์ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนแลเอาโรยในถ่านไฟรมฝ้าอ้อม แลเปา
แก้ลำบองราหูหายดีนัก ฯ ยาชื่อมหาระงับพิษ เอาโกฐกระดูก กฤษณา ใบหนาด ว่านน้ำ หอม
แดง สิ่งละส่วน เปราะหอม ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำหอมแดงทำแท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้

พ่นแก้พิษลำบองราหู อันบังเกิดมาด้วยธาตุทั้ง ๔ ภายนอกนั้นหายดีนัก ฯ

ยาชื่อสหัสรังสี เอาขนแร้ง ขนกา ไคลเสมา ใบหนาด เล็บแมงดา
มหาหิงค์ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำใบหิงหายนาทำแท่งไว้ละลาย
น้ำคร่ำก็ได้ น้ำมูตรก็ได้ น้ำสุราก็ได้ ทาตัวกุมารอันต้องลำบองราหู ๑๒ เดือน ซึ่งเป็น
อาคันตุกะโรคนั้นหายดีสิ้นนัก ฯ สรรพยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธ

เจ้า ขุนกุมารประเสริฐ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย

ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้ลำบองราหูในโรคกุมาร

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จอันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรคอันบังเกิดแก่กุมารกุมารี่ทั้งหลาย อันเป็น อาคันตุกะโรค ซึ่งโลกสมมุติว่าลำบองราหูนั้น โดยนัยดังนี้ ฯ

ยาชื่อสุรียองครักษ์ เอากระดูกหัวลิงเผา ไคลเสมมา ดอกหนาด รากกะทกรก เปราะหอม สิ่งละส่วน ผิวมะตูมอ่อน ๓ ส่วน คราบงูเห่า ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำดอกพิกุลต้ม แทรกทองคำเปลวลง ๑๑ แผ่น ทำแท่งไว้ละลายน้ำใบหญ้าแพรกก็ได้ ใบพืชมเสนก็ได้ต้มตามวิธีให้กิน แก้ไข้ในกุมารอันต้องลำบองราหู ๑๒ เดือน แลต้องแม่ซื้อ ๗ วัน แลแก้สรรพพิษทั้งปวง มีอสุณันทปักษ์ เป็นต้น มีกาลปักษ์เป็นที่สุดนั้นหายสิ้นวิเศษนัก ฯ

ยารมผ้าอ้อม เอาใบสาบแร้ง ใบสาบกา ใบหนาด ใบว่านน้ำ ใบหิงหายนา ไคลบันได กระจดองแมงดา เขากะบือ มหาหิงค์ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนแลเอาโรยในถ่านไฟรมผ้าอ้อม แลเป่าแก้ลำบองราหูหายดีนัก ฯ

ยาชื่อมหาระงับพิษ เอาโกฐกระดูก กฤษณา ใบหนาด ว่านน้ำ หอมแดง สิ่งละส่วน เปราะหอม ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำหอมแดงทำแท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้น้ำพริกแก้พิษลำบองราหู อันบังเกิดมาด้วยธาตุทั้ง ๔ ภายนอก นั้นหายดีนัก ฯ

ยาชื่อสหสังสี เอาขนแร้ง ขนกา ไคลเสมมา ใบหนาด เล็บแมงดา มหาหิงค์ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุน บดด้วยน้ำใบหิงหายนาทำแท่งไว้ละลายน้ำคร่ำก็ได้ น้ำมูตรก็ได้ น้ำสุราก็ได้ ทาตัวกุมารอันต้องลำบองราหู ๑๒ เดือน ซึ่งเป็นอาคันตุกะโรคนั้นหายดีสิ้นนัก ฯ

สรรพยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนกุมารประเสริฐ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้กุมารโรคคือดับ ๔ ประการ

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายา

คือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อน

ประมวไลไว้ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าแต่

สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาซึ่งจะแก้โรค กล่าวคือกุมารโรคอันบังเกิด

...(ข้ารู้ด)...ณะโรค สมมุติว่าดับ ๔ ประการ ซึ่งกระทำพิษเพศต่างๆ นั้นโดยในนี้ ฯ ยา

...(ข้ารู้ด)...เอาโกฐสอเทศ รากไคร้เครือ ชะเอมเทศ ผลโหระพาเทศ ผลผักชี น้ำ...(ข้ารู้ด)...

...(ข้ารู้ด)...สิ่งละส่วน ตรีผลา สิ่งละ ๔ ส่วน โกฐน้ำเต้า สมอไทย สิ่งละ ๑๘ ส่วน

...(ข้ารู้ด)...ทำแห้งไว้ ละลายน้ำกระสายอันควรแก้โรคให้กินแก้พิษอันบังเกิด

...(ข้ารู้ด)...ดับ ๔ ประการนั้นหายดีนัก ฯ ยาต้มชักดับ เอาลิ้นเสือ รากเต่า...(ข้ารู้ด)...

...(ข้ารู้ด)...หัวเต่านา เอาเสมอภาคต้มตามวิธีให้กิน แก้พิษดับทุด ๔ ประการ

...(ข้ารู้ด)...ยาช็อกล่อมนางนอน เอาชะมดเชียง พิมเสน โกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า

...(ข้ารู้ด)...สังกรณี รากไคร้เครือ ดอกพิกุล ดอกมะลิ เกสรบุณนาค เกสรสารภี

...(ข้ารู้ด)...กระลำพัก ชะลูด ขอนดอก ชะเอมเทศ น้ำประสานทอง ผงลานแก่ กระดอง...(ข้ารู้ด)...

...(ข้ารู้ด)...ภาคทำเป็นจุน บดด้วยน้ำดอกไม้สดแล้วเอาติดกันชั้นสำริดลนควันเทียน

...(ข้ารู้ด)...แล้ว ทำแห้งไว้ละลายน้ำกระสายอันควรแก้โรค ให้กินแก้พิษดับ

...(ข้ารู้ด)...อาการต่างๆ นั้นหายดีนัก ฯ ยาช่อมหาคงคา เอาจันทน์ทั้งสอง

...(ข้ารู้ด)...ดอกพิกุล ดอกมะลิ เกสรสารภี เกสรบัวหลวง รากชิงชี ราก...(ข้ารู้ด)...

...(ข้ารู้ด)...รากย่านาง เถาหมกแดง เอาเสมอภาคทำเป็นจุน บดทำ

...(ข้ารู้ด)...ละลายน้ำดอกไม้ทั้งกินทั้งชโลม แก้โรคดับกระทำพิษนั้นหายดีนัก ฯ สรรพ

ยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้าขุนกุมารประสิทธิ์ ทูลเกล้า

ทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว

... (เลื่อน)...

ยาแก้กุมารโรคคือตับ ๔ ประการ

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาซึ่งจะแก้โรค กล่าวคือ กุมารโรคอันบังเกิดเป็นจลนะโรค สมมุติว่าตับ ๔ ประการ ซึ่งกระทำพิษเพศต่างๆ นั้นโดยในนี้ ฯ

ยาชื่อ**ตรีผลา** เอาโกฐสอเทศ รากไคร้เครือ ชะเอมเทศ ผลโหระพาเทศ ผลผักชี น้ำ**ประสานทอง** สิ่งละส่วน ตรีผลา สิ่งละ ๔ ส่วน โกฐน้ำเต้า สมอไทย สิ่งละ ๑๘ ส่วน **ทำเป็นจุนบด**ทำแห้งไว้ ละลายน้ำกระสายอันควร แก่โรค ให้กินแก้พิษอันบังเกิด **แก้**ตับ ๔ ประการนั้นหายดีนัก ฯ

ยาต้มชักตับ เอาลิ้นเสือ รากเต่า**ร้าง** หัว**เต่าเกียด** หัวเต่านา เอาเสมอภาคต้มตามวิธีให้กิน แก้พิษตับทรุด ๔ ประการ **นั้น**หายดีนัก ฯ

ยาชื่อ**กล่อมนางนอน** เอาชะมดเชียง พิมเสน โกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า **เกสรบัวน้ำทั้งห้า** สังกรณี รากไคร้เครือ ดอกพิกุล ดอกมะลิ เกสรบุณนาค เกสรสารภี **กฤษณา** กระลำพัก ชะลูด ขอนดอก ชะเอมเทศ น้ำประสานทอง ผงลานแก่ กระดอง**ปูป่า** เอา**เสมอภาค**ทำเป็นจุน บดด้วยน้ำดอกไม้สดแล้วเอาติดกันชั้นสำริด ลนคว้นเทียน**ให้ร้อนทั่วกัน**แล้วทำแห้งไว้ละลายน้ำกระสายอันควรแก่โรค ให้กินแก้พิษตับ**กระทำพิษ** มีอาการต่างๆ **นั้น**หายดีนัก ฯ

ยาชื่อ**มหาคงคา** เอาจันทน์ทั้งสอง **เปราะหอม** ดอกพิกุล ดอกมะลิ เกสรสารภี เกสรบัวหลวง รากชิงชี ราก**เท้ายายม่อม** รากย่านาง เถาเมวกแดง เอา**เสมอภาค**ทำเป็นจุน บด**ทำแห้งไว้**ละลายน้ำดอกไม้ทั้งกินทั้งชโลม แก่โรคตับ**กระทำพิษ**นั้นหายดีนัก ฯ

สรรพยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้าขุนกุมารประสิทธิ์ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยากุมารโรคคือลมทรงทั้ง ๗ จำพวก

ยากุมารโรคคือลมทรงทั้ง ๗ จำพวก

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายา

คือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวล

ไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าด้วยสรรพคุณ

วิเศษ คือคณะสรรพยาซึ่งจะแก้วโยอันบังเกิดในกุมารโรค สมมติว่าลมชาง

๗ จำพวกนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ ยาชื่อประสะไพล เอาผลจันทน์เทศ กระวาน กานพลู

ผิวมะกรูด ว่านน้ำ ชิงแห้ง หอมแดง มหาหิงคุ์ ยาดำ น้ำประสานทองสุก การบูร สิ่ง

ละส่วน ไพล ๑๑ ส่วน ทำเป็นจุมบดทำแท่งไว้ละลายน้ำมะกรูดเผาไฟให้สุก แทรกการบูรให้

กินแก้ลมชางทั้ง ๗ จำพวก ซึ่งกระทำพิษต่างๆ นั้นหายดีนัก ฯ ยาชื่อประสะขาว เอาสังข์เผา

เปื้อยผู้เผา กระดุกงูทับสมิงคลาเผา พญาาย รากพุดดอ รากมะนาว ปูนขาว ชะมดเชียง พิมเสน

เอาเสมอภาค ทำเป็นจุม เอาน้ำทศเขา น้ำเนาวเขียวแทรกตั้งเหลื่อมเป็นกระสาย บดทำแท่ง-

ไว้ละลายน้ำดอกไม้ม

ให้กิน แก้พิษลมชางทั้ง ๗ จำพวก นั้นหายดีนัก ฯ ยาชื่อมหาเปราะ เอาดอกบุนนาค กฤษณา-

กระลำพัก

ผิวมะกรูด ว่านน้ำ การบูร ไคร้หอม หอมแดง สิ่งละส่วน เปราะหอม ๓ ส่วน ทำเป็น

จุมบดทำแท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้มแทรกพิมเสนทั้งกินทั้งชโลมทั้งทาที่ได้แก้พิษชางทั้ง ๗ จำ

พวก แก้สรรพชางอันจรมานั้นหายสิ้นดีนัก ฯ ยาชื่อประสะกระดุก ตรีกฎุ

สะค่าน ข้าวพลู เปล่าน้อย กระเทียม สมอเทศลูกใหญ่ สิ่งละส่วน กระดุกงู

เท่าเผา ๘ ส่วน ทำเป็นจุมบดทำแท่งไว้ละลายน้ำผักเป็ดแดงต้มให้กิน แก้พิษ

ลมชางทั้ง ๗ จำพวก นั้นหายวิเศษนัก ฯ ขนानหนึ่ง แก้ลมชาง เอามูลแพะผู้ ๑

พริกไทยคั่ว ๒ ถ่านไม้สัก ๓ ปูนแดง ๔ ทำเป็นจุมบดทำแท่งไว้ ละลาย

น้ำมะกรูดทาท้องกุมาร แก้ลมชางทั้ง ๗ จำพวก หายดีนัก ฯ สรรพยาทั้ง ๕

ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า หมื่นพรหมเนตร ทูลเกล้าทูลกระหม่อม

ถวาย ขอเดชะได้ใช้แล้ว ฯ

ยากุมารโรคคือลมทรงทั้ง ๗ จำพวก

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าด้วยสรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาซึ่งจะแก้วายุอันบังเกิดในกุมารโรค สมมติว่าลมชาง ๗ จำพวกนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาชื่อประสะไพล เอาผลจันทน์เทศ กระวาน กานพลู ผิวมะกรูด ว่านน้ำ ชิงแห้ง หอมแดง มหาหิงค์ ยาตำ น้ำประสานทองสุทธิ การบูร สิ่งละส่วน ไพล ๑๑ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำมะกรูดเผาไฟให้สุก แทรกการบูรให้กินแก้ลมชางทั้ง ๗ จำพวก ซึ่งกระทำพิษต่างๆ นั้นหายดีนัก ฯ

ยาชื่อประสะขาว เอาสังข์เผา เป้ผู้เผา กระดุกงูทับสมิงคลาเผา พญายา รากพุดดอ รากมะนาว ปูนขาว ชะมดเชียง พิมเสนเอาเสมอภาค ทำเป็นจุน เอาน้ำทศเขา น้ำเนาเขียว แทรกดิ้งเหลื่อมเป็นกระสาย บดทำแท่งไว้ ละลายน้ำดอกไม้มัททิน แก้วพิษลมชางทั้ง ๗ จำพวก นั้นหายดีนัก ฯ

ยาชื่อมหาเปราะ เอาดอกบุนนาค กฤษณา กระลำพัก ผิวมะกรูด ว่านน้ำ การบูร ไคร้หอม หอมแดง สิ่งละส่วน เปราะหอม ๓ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้มัททิน พิมเสนทั้งกินทั้งชโลมทั้งทาก็ได้ แก้วพิษชางทั้ง ๗ จำพวก แก้สรรพชางอันจรมานั้นหายสิ้นดีนัก ฯ

ยาชื่อประสะกระดุก ตรีกฎุ สะค่าน ข้าวพุล เปล้าน้อย กระเทียม สมอเทศลูกใหญ่ สิ่งละส่วน กระดุกงูเผา ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำผักเป็ดแดงต้มให้กิน แก้วพิษลมชางทั้ง ๗ จำพวก นั้นหายวิเศษนัก ฯ

ขนานหนึ่ง แก้วลมชาง เอามูลแพะผู้ ๑ พริกไทยคว ๒ ถ่านไม้สัก ๓ ปูนแดง ๔ ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำมะกรูดทาท้องกุมาร แก้วลมชางทั้ง ๗ จำพวก หายดีนัก ฯ

สรรพยาทั้ง ๕ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า หมื่นพรหมเนตร ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะได้ใช้ แล้ว ฯ

ยาแก้พิษละออง กำเดา เสมหะ วาโย

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือ

วิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้

ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าด้วยสรรพคุณพิเศษ
คือคณะสรรพยาที่จะกวาด ซึ่งโรคอันเป็นจลณะ คือพิษละอองกำเดา ละออง-

เสมหะละอองวาโย บังเกิด

ขึ้นในปากในคอ ในกระพุ้งแก้มนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ ยาชื่อเคลื่อนอากาศ เอาน้ำประ
สานทองสุทิจ์ เปลือกต่างคลี ใบทองหลางใบมน ผลประคำดีควายเผา ผลมะกอกเผา
สิ่งละส่วน เมล็ดในมะนาว รากย่านาง สุพรรณิธาน สิ่งละ ๒ ส่วน กระดุกแรงเผา ๓
ส่วน ทำเป็นจุดบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำหัวหอมแทรกเกลือกวาดแก้ละอองกำเดา อันบังเกิด-
ขึ้นในโอษฐ์

โรค กระทำให้ขมปากเป็นต้น และระคนด้วยพิษต่างๆ นั้นตกสั่นหายดีนัก ฯ ยาชื่อกวาดสมุทร
เอาสุพรรณิธานทั้งสอง น้ำประสานทองสุทิจ์ เปลือกวิฑู สิ่งละส่วน กานพลู อบเชย ชะเอม สิ่งละ
๒ ส่วน รากส้มกุ้งน้อย ชิงแครง สิ่งละ ๓ ส่วน ฝักส้มป่อยบั้ง ๔ ส่วน ทำเป็นจุดบดทำแท่งไว้
ละลายน้ำท่าแทรกกระชาย แทรกเกลือ แทรกพิมเสน กวาดละอองเสมหะ อันบังเกิดขึ้นในโอษฐ์โรค-
กระทำให้หวานปาก เป็นต้น

แลให้คอแห้ง ให้เสมหะเหนียว ให้เลือกปาก บริโภคอาหารมิได้นั้นให้ตกสั่นหายดีนัก ฯ ยาชื่อ
แผ้วฟ้า เอาตริภูกา เปลือกสินธว์ สิ่งละส่วน รากส้มกุ้งทั้งสอง รากมะแว้งต้น รากมะแว้งเครือ
รากมะอึก เมล็ดในมะเขือขึ้น สิ่งละ ๒ ส่วน ฝักแพะแดง สะค้าน ใบกระวาน สิ่งละ ๓ ส่วน
ฝักส้มป่อยบั้ง ๔ ส่วน ชิงแครง ๕ ส่วน ทำเป็นจุดบดทำแท่งไว้ละลายน้ำท่าแทรกเกลือ

กวาด แก้ละอองลมอันบังเกิดในโอษฐ์โรค กระทำให้ขมปากเป็นต้น แลให้คอแห้ง

เป็นเม็ดยอดเกิดในคอให้ออ ให้อ้วก ให้อาเจียนและให้บังเกิดละออง ๔

ประการ คือละอองขาว เหลือง ดำ แดง นั้นให้ตกสั่นหายดีนัก ฯ

สรรพยา ๓ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า พระบำเรอราช

ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้พิษละออง กำเดา เสมหะ วาโย

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าด้วยสรรพคุณวิเศษคือคณะสรรพยาที่จะกวาด ซึ่งโรคอันเป็นจลณะ คือพิษละอองกำเดา ละอองเสมหะ ละอองวาโย บังเกิดขึ้น ในปากในคอ ในกระพุ้งแก้มนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาชื่อเกลื่อนอากาศ เอน้ำประสานทองสุทธิ เกลือต่างคลี ใบทองหลางใบมน ผลประคำดีควายเผา ผลมะกอกเผา สิ่งละส่วน เมล็ดในมะนาว รากย่านาง สุพรรณิธาน สิ่งละ ๒ ส่วน กระดุกแร่เผา ๓ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำหัวหอมแทรกเกลือกวาดแก้ละอองกำเดา อันบังเกิดขึ้นในโอษฐ์โรค กระทำให้ขมปาก เป็นต้น และระคนด้วยพืชต่างๆ นั้นตกสิ้นหายตึ๊ง ฯ

ยาชื่อกวาดสมุทร เอาสุพรรณิธานทั้งสอง น้ำประสานทองสุทธิ เกลือวิฑู สิ่งละส่วน กานพลู อบเชย ชะเอม สิ่งละ ๒ ส่วน รากส้มกุ้งน้อย ขิงแครง สิ่งละ ๓ ส่วน ผักส้มป่อยปิ้ง ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำทำ แทรกกระชาย แทรกเกลือ แทรกพิมเสน กวาดละอองเสมหะ อันบังเกิดขึ้นในโอษฐ์โรค กระทำให้หวานปาก เป็นต้น แลให้คอบแห้ง ให้เสมหะเหนียว ให้เลือกปาก บริโภคอาหารมิได้นั้นให้ตกสิ้นหายตึ๊ง ฯ

ยาชื่อแผ้วฟ้า เอาตริภักฏ เกลือสินเธาว์ สิ่งละส่วน รากส้มกุ้งทั้งสอง รากมะแว้งต้น รากมะแว้งเครือ รากมะอึก เมล็ดในมะเขือขึ้น สิ่งละ ๒ ส่วน ผักแพวแดง สะค้าน ใบกระวาน สิ่งละ ๓ ส่วน ผักส้มป่อยปิ้ง ๔ ส่วน ขิงแครง ๕ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำชาแทรกเกลือกวาด แก้ละอองลมอันบังเกิดในโอษฐ์โรค กระทำให้สั้มปาก เป็นต้น แลให้คอบแห้งเป็นเม็ดยอตเกิดในคอ ให้ไอ ให้อ้วก ให้อาเจียนและให้บังเกิดละออง ๔ ประการ คือละอองขาว เหลือง ดำ แดง นั้นให้ตกสิ้นหายตึ๊ง ฯ

สรรพยา ๓ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า พระบำเรอราช ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้โลหิตปกติโทษ แลเหตุจริตโทษ

ยาแก้โลหิตปกติโทษ แลทุจจริตโทษ

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายา

คือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวญไว้
ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าด้วยสรรพคุณวิเศษ
คือคณะสรรพยาซึ่งจะแก้โรคอันเป็นชาติโลหิตบังเกิดตามฤดู อันเป็น
ปกติโทษแลทุจจริตโทษโดยนัยดังนี้ ฯ ยาชื่อพรหมพักตร์ เอาผลจันทน์ ดอก
จันทน์ สิ่งละส่วน มหาหิงคุ์ ยางสลัดได การบูร สิ่งละ ๔ ส่วน พริกหอม ๕ ส่วน
ทำเป็นจุนเอาน้ำเปลือกมะรุ้มต้มเป็นกระสายบด แล้วจึงเอาใส่กระทะขึ้นตั้งไฟกวนพอปั้นได้ ทำ
แท่งไว้กินตามธาตุหนักเบา ขับโลหิตเน่าร้าย ซึ่งกระทำให้ปวดท้องจุกเสียดนั้นหายสิ้นดันทัก ฯ
ยาชื่อกำลักราชสีห์ เอาผลจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู เลือดแรด สิ่งละส่วน โกฐสอ
โกฐเขมา โกฐเชียง โกฐจุฬาลัมพา โกฐหัวบัว เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนขาวเปลือก เทียน
ตาตุ๊กแตน สิ่งละ ๒ ส่วน เจตมูลเพลิง สะค้าน ดีปลี ขิงแห้ง รากข้าวปลู ดอกพิทูร
ดอกบุนนาค ดอกสารภี เกสรบัวหลวง ดอกมะลิ ดอกจำปา ดอกกระดังงา ดอกคำ กฤษณา กระลำพัก
ชะลูด ขอนดอก อบเชยเทศ ชะเอมเทศ จันทน์แดง จันทน์ขาว สิ่งละ ๔ ส่วน ผางเสน ๙ ส่วน ต้มตาม
วิธีให้กิน บำรุงโลหิตให้งามบริบูรณ์วิเศษนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอารากคนที่สอ รากมะอึก เปลือกไม้แดง
เปลือกนนทรี พริกไทย ขิงแห้ง ดีปลี เปล้าน้อย เปล้าใหญ่ เอาเสมอภาค ต้มตามวิธีให้กินขับโล
หิตเน่าร้ายหายสิ้น วิเศษนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาสารส้มส่วน ๑ ใบมะกา แก่นแสมสาร ผาง
เสน เปลือกนนทรี สิ่งละ ๒๐ ส่วน ต้มตามวิธีให้กินบำรุงโลหิตให้งาม ทั้งขับโลหิตเน่าร้าย
ซึ่งกระทำให้จุกเสียดแน่นเพ้อ คลื่นเหียน แลแก้โลหิตดำปลิงเกาะ ตามกระดุกสัน
หลังนั้นหายสิ้นวิเศษนัก ฯ สรรพยา ๔ ขนาน นี้ ของข้าพระพุทธเจ้า หมื่น
อินทแพทย์ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ
ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้โลหิตปกติโทษ แลทุจจริตโทษ

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าด้วยสรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาซึ่งจะแก้โรคอันเป็น ขาติโลหิตบังเกิดตามฤดู อันเป็นปกติโทษแลทุจจริตโทษโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาชื่อพรหมพัคตร์ เอาผลจันท์ ดอกจันท์ สิ่งละส่วน มหาหิงค์ ยางสลัดได การบูร สิ่งละ ๔ ส่วน พริกหอม ๕ ส่วนทำเป็นจุน เอน้ำเปลือกมะรุมต้มเป็นกระสายบด แล้วจึงเอาใส่กระทะขึ้นตั้งไฟกวนพอปั้นได้ ทำแท่งไว้กินตามธาตุหนักเบา ขับโลหิตเน่าร้าย ซึ่งกระทำให้ปวดท้องจุกเสียดนั้นหายสิ้นด้นัก ฯ

ยาชื่อกำลักราชสีห์ เอาผลจันท์ ดอกจันท์ กระวาน กานพลู เลือดแรด สิ่งละส่วน โกฐสอ โกฐเขมา โกฐเชียง โกฐจุฬาลัมพา โกฐหัวบัว เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนขาวเปลือก เทียนตาตึกแตน สิ่งละ ๒ ส่วน เจริญมูลเพลิง สะค้าน ดีปลี ขิงแห้ง รากข้าวปลู ดอกพิกุล ดอกบุญนาค ดอกสารภี เกสรบัวหลวง ดอกมะลิ ดอกจำปา ดอกกระดังงา ดอกคำ กฤษณา กระลำพัก ชะลูด ขอนดอก อบเชยเทศ ชะเอมเทศ จันทน์แดง จันทน์ขาว สิ่งละ ๔ ส่วน ฝางเสน ๙ ส่วน ต้มตามวิธีให้กิน บำรุงโลหิตให้งามบริบูรณ์วิเศษนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอรากคนที่สอ รากมะอึก เปลือกไม้แดง เปลือกนนทรี พริกไทย ขิงแห้ง ดีปลี เปล้าน้อย เปล้าใหญ่ เอาเสมอภาค ต้มตามวิธีให้กินขับโลหิตเน่าร้ายหายสิ้น วิเศษนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาสารส้มส่วน ๑ ใบมะกา แก่นแสมสาร ฝางเสน เปลือกนนทรี สิ่งละ ๒๐ ส่วน ต้มตามวิธี ให้กินบำรุงโลหิตให้งาม ทั้งขับโลหิตเน่าร้ายซึ่งกระทำให้จุกเสียดแน่นเฟ้อ คลื่นเหียน แลแก้โลหิตตัวปลิง เกาะตามกระดูกสันหลังนั้นหายสิ้นวิเศษนัก ฯ

สรรพยา ๔ ขนาน นี้ ของข้าพระพุทธเจ้า หมั่นอินทแพทย์ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้โลหิตวิธีกุลเพลิง

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายา

คือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้
ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าด้วยสรรพคุณวิเศษ
คือคณะสรรพยาจะแก้สรรพโลหิตโรค อันบังเกิดในวิธีกุลเพลิง
กล่าวคือตลอดบุตรแล้วแลนอนเพลิงอยู่นั้นโดยนัยดังนี้ ฯ ยาชื่อสุรามฤตคุณ เอา
เปลือกกุ่มทั้งสอง สิ่งละ ๓ ส่วน รากกะหนาก ๑๒ ส่วน รากข้าแดง ใบมะตูม ราก
ทองแตก ยาดำ สิ่งละ ๑๖ ส่วน ผลคัตเค้าสด ๔๐ ส่วน ใบมะกา ๘๐ ส่วน รากข้าพลู
๑๐๒ ส่วน ต้มตามวิธีให้กินตามกำลังขับโลหิตเน่าร้ายให้ตกสิ้น ฯ ยาชื่อหนู
กัณฑ์เหล็ก เอาตริกฏุก สารส้ม สิ่งละ ๑ บาท ถ่านไม้สัก หอยแครงเผา สิ่งละ ๓ บาท หย้า
ยอนไฟ ๑ ตำลึง ๑ บาท ผลมะกรูด ๓ ผล ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายสุราให้กินตามกำลัง
แลขับสรรพโลหิตทั้งปวง ซึ่งเน่า

ร้ายอันบังเกิดขึ้นในวิธีกุลเพลิงก็ดี แลบังเกิดขึ้นในโลหิตปกติโทษแลทุจริตโทษก็

ดี ยานานนี้สามารถแก้ได้ทุกประการ ตามอาจารย์กล่าวไว้สืบกันมาว่าวิเศษยิ่งนัก ฯ ยาชื่อ
เพลิงกรด เอาสังข์เผา สารส้ม ดินประสิวขาว เทียนดำ เทียนขาว ผลจันทน์ ดอกจันทน์ ตริกฏุก ไพล
ขมิ้นอ้อ ย เกือบินเฮว สิ่งละส่วน เปลือกทั้งอ่อน เปลือกมะพูด เปลือกมะเกลือ รากทองแตก สิ่ง

ละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำส้มสายชูให้กินตามกำลัง ขับโลหิตในวิธีกุลเพลิง

คือตลอดบุตรแล้วแลนอนเพลิงอยู่นั้น โลหิตเน่าร้ายทั้งปวงตกสิ้นสิ้นนัก ฯ ยาชื่อจักรวรรดิ

ทิพย์ เอาโกฐเขมา โกฐพุงปลา เทียนดำ เทียนขาว เปราะหอม ดีปลี ผลคัตเค้า

สิ่งละส่วน เจตมูล ๒ ส่วน ทองดี ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายสุราให้กินตาม

กำลังขับโลหิตเน่าร้ายอันบังเกิดขึ้นในวิธีกุลเพลิงนั้นหายวิเศษนัก ฯ สรรพ

ยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า หมั่นอมรสิน ทูลเกล้าทูลกระหม่อม

ถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้โลหิตวิธีกุลเพลิง

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าด้วยสรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาจะแก้สรรพโลหิตโรค อันบังเกิดในวิธีกุลเพลิง กล่าวคือ คลอดบุตรแล้วแลนอนเพลิงอยู่นั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาชื่อสุรามฤตฤคฺณ เอาเปลือกทุ้มทั้งสอง สิ่งละ ๓ ส่วน รากกะหนาก ๑๒ ส่วน รากข้าแดง ใบมะตูม รากทองแตก ยาดำ สิ่งละ ๑๖ ส่วน ผลคัดเคี้ยวสด ๔๐ ส่วน ใบมะกา ๘๐ ส่วน รากข้าพลู ๑๐๒ ส่วน ต้มตามวิธี ให้กินตามกำลังขับโลหิตเน่าร้ายให้ตกสิ้น ฯ

ยาชื่อหนูกัดเหล็ก เอาตริกฏุก สารส้ม สิ่งละ ๑ บาท ถ่านไม้สัก หอยแครงเผา สิ่งละ ๓ บาท หนุ่ยยอนไฟ ๑ ตำลึง ๑ บาท ผลมะกรูด ๓ ผล ทำเป็นจุมบดทำแท่งไว้ละลายสุราให้กินตามกำลังขับสรรพโลหิตทั้งปวง ซึ่งเน่าร้ายอันบังเกิดขึ้นในวิธีกุลเพลิงก็ดี แลบังเกิดขึ้นในโลหิตปกติโทษแลทุจจริตโทษก็ดี ยาขนานนี้สามารถแก้ได้ ทุกประการ ตามอาจารย์กล่าวไว้สืบกันมาว่าวิเศษยิ่งนัก ฯ

ยาชื่อเพลิงกรด เอาสังข์เผา สารส้ม ดินประสิวขาว เทียนดำ เทียนขาว ผลจันทน์ ดอกจันทน์ ตริกฏุก ไพล ขมิ้นอ้อย เกลือสินเธาว์ สิ่งละส่วน เปลือกทั้งอ่อน เปลือกมะพูด เปลือกมะเกลือ รากทองแตก สิ่งละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุมบดทำแท่งไว้ละลายน้ำส้มสายชูให้กินตามกำลัง ขับโลหิตในวิธีกุลเพลิง คือคลอดบุตรแล้วแลนอนเพลิงอยู่นั้น โลหิตเน่าร้ายทั้งปวงตกสิ้นด้นัก ฯ

ยาชื่อจักรวรรดิทิพย์ เอาโกฐเขมา โกฐพุงปลา เทียนดำ เทียนขาว เปราะหอม ดีปลี ผลคัดเคี้ยว สิ่งละส่วน เจตมูล ๒ ส่วน ดอกตัง ๘ ส่วน ทำเป็นจุมบดทำแท่งไว้ละลายสุราให้กินตามกำลัง ขับโลหิตเน่าร้ายอันบังเกิดขึ้น ในวิธีกุลเพลิงนั้นหายวิเศษนัก ฯ

สรรพยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า หมั่นอมรสิน ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้ไข้เจตียง ๔ ประการ

ยาแก้ไข้เจ็ลียง ๔ ประการ

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าว

ด้วยตำรายาอันวิเศษอันอาจารย์เจ้าใน
ก่อนประมวลไว้ ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ -
สืบกันมา ฯ ในที่

นี้จะกล่าวแต่วิเศษสรรพคุณ คือยาอันจะแก้ไข้ซึ่งโรคโดย
นัยดังนี้ ฯ ยาตำขึ้นวรรณาคุณ แก้ไข้เจ็ลียงสี่ประ
การ ให้จับสะบัดร้อนสะท้านหนาว โกรธสอ โกรธกระตุก โกรธ
หัวบัว จันทน์แดง จันทน์หอม สะค้าน ช้าพลู มะตูมอ่อน บอระเพ็ด
หญ้าตีนนก ลูกผักชี สมอเทศ สมอไทย สมอพิเภก มะขาม
ป้อม สรรพยาทั้งนี้สิ่งละส่วน ต้มกิน ฯ ขนานหนึ่ง ชื่อว่า ยาเขียวจักร
นารายณ์ แก้ไข้เจ็ลียงให้ร้อน เอาใบพิมเสน ใบมะตูม ใบมะระ ใบสมิ
ใบย่านาง จันทน์แดง จันทน์หอม เปราะหอม ว่านกีบแรด ว่านร้อน

ทอง มหาสดำ เนระพูสี มหาละลาย หัวมหากาฬน้อย ระย่อม พิษ
นาคน์ ไคร้เครือ สรรพยาทั้งนี้สิ่งละส่วน บดละลายน้ำดอกมะลิกิน ฯ ขนาน
หนึ่ง ชื่อว่า เขียวคงคาพิทย์ แก้ไข้เจ็ลียงให้ร้อน จันทน์แดง จันทน์หอม เถา

มวกแดง เถามวกขาว เปราะหอม ใบพิมเสน ใบฝ้ายแดง
ใบผักกระเฒ่า ใบมะยม ใบมะเฟือง ใบฟักข้าว ใบระงับ
งาช้าง นอแรด เขากวาง สรรพยาทั้งนี้ สิ่งละส่วน บด
ละลายน้ำชาขาวก็ได้ น้ำมะลิก็ได้ ฯ สรรพยา ๓ -

ขนานนี้ ของ

ข้าพระพุทธเจ้า ขุนราชนิทาน ทูลเกล้าทูลกระหม่อม
ถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้ไข้เจ็ลียง ๔ ประการ

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาอันวิเศษ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะกล่าวแต่วิเศษสรรพคุณ คือยาอันจะแก้ไข้ซึ่งโรคโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาต้มชื่อวรรณาคิณ แก้ไข้เจ็ลียงสี่ประการ ให้จับสะบัดร้อนสะท้านหนาว โกรธสอ โกรธกระตุก โกรธหัวบัว จันทน์แดง จันทน์หอม สะค่าน ข้าวหลุม มะตูมอ่อน บอระเพ็ด หนุ้าตีนนก ลูกผักชี สมอเทศ สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม สรรพยาทั้งนี้สิ่งละส่วน ต้มกิน ฯ

ขนานหนึ่ง ชื่อว่า ยาเขียวจักรนารายณ์ แก้ไข้เจ็ลียงให้ร้อน เอาใบพิมเสน ใบมะตูม ใบมะระ ใบสมิ ใบย่านาง จันทน์แดง จันทน์หอม เปราะหอม ว่านกีบแรด ว่านร้อนทอง มหาสดำ เนระพูสี มหาละลาย หัวมหาकाพน้อย ระย่อม พิชนาคน์ ไคร้เครือ สรรพยาทั้งนี้สิ่งละส่วน บดละลายน้ำดอกมะลิกิน ฯ

ขนานหนึ่ง ชื่อว่า เขียวคงคาทิพย์ แก้ไข้เจ็ลียงให้ร้อน จันทน์แดง จันทน์หอม เถามวกแดง เถามวกขาว เปราะหอม ใบพิมเสน ใบฝ้ายแดง ใบผักกระโดน ใบมะยม ใบมะเฟือง ใบผักข้าว ใบระงับ งาข่า นอแรด เขากวาง สรรพยาทั้งนี้ สิ่งละส่วน บดละลายน้ำข้าวขำก็ได้ น้ำมะลิก็ได้ ฯ

สรรพยา ๓ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนราชนิทาน ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

ยาแก้พิษดี เสมหะ ลม สันนิบาตให้ตก

(เส้า ศาลาวิม้งสา)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวตำรายา

คือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวล

ไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณ

วิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะกระทำซึ่งพิษไข้ทั้งปวงให้ตก คือพิษดี พิษเสมหะ พิษลม

แลพิษสันนิบาตเป็นต้น แลพิษอันเศษเป็นที่สุด อันบังเกิดเป็นชาติโรคก็ดี จะละณะโรคก็ดีโดย

นัยอันกล่าวเป็นคณะยาประจุไว้ดังนี้ ฯ ยาชื่อสุวรรณธารา เอาเทียนดำ เทียนแดง

เทียนตาตั๊กแตน รากย่านาง รากต่อไล่ ไคร้เครือ ระย่อม ผลประคำดีควายเผา สะบ้าใหญ่

เผา ถ่านไม้ซาก สิ่งละส่วน หัวมหากาฬ ๒ ส่วน รงทอง ๓ ส่วน ยาดำ ๔ ส่วน

ทำเป็นจุมบดทำแท่งไว้ละลายน้ำตรีผลาตามพิกัตต้มแทรกดีเกลือ ตามธาตุหนักเบา ให้กินประจุ

พิษไข้อันบังเกิดแต่กองปิตตะสมุฏฐานตกสันตีนัก ฯ ยาชื่ออินทรมิตรี เอาเทียนยาวพาดิน เทียน

ขาว เทียนสัตตบุษย์ รากมะแว้งทั้งสอง รากมะกล่ำทั้งสอง รากขี้กาแดง สิ่งละส่วน ยาดำ ๓ ส่วน

รงทอง ๔ ส่วน ทำเป็นจุมบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำตรีสารตามพิกัต ต้มแทรกดีเกลือตามธาตุหนักเบา ให้กิน

ประจุพิษไข้ อันบังเกิดแต่กองเสมหะสมุฏฐานนั้นตกสันตีนัก ฯ ยาชื่อพรหมประสาธ เอาโกฐทั้งห้า

เทียนทั้งห้า ตรีภูก รากทนต์ สิ่งละส่วน มหาหิงค์ ยาดำ รงทอง สิ่งละ ๒ ส่วน โกฐน้ำเต้า

๔ ส่วน ทำเป็นจุมบดทำแท่งไว้ละลายน้ำส้มมะขามเปียกแทรกดีเกลือตามธาตุหนักเบา ให้กิน

ประจุพิษไข้อันบังเกิดแต่กองวาตะสมุฏฐานนั้นตกสันตีนัก ฯ ยาชื่อทำลายพนม เอาโกฐทั้งห้า

จันทน์ทั้งสอง แก่นสน รากย่านาง รากมะอึก รากขี้กาแดง สิ่งละส่วน ยาดำ ๑๐ ส่วน

ทำเป็นจุมบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำสมอแทรกดีเกลือตามธาตุหนักเบา ให้กินประจุ

พิษอันบังเกิดในกองสันนิบาตสมุฏฐานนั้นตกสันตีนัก ฯ สรรพยา

๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า พระบำเรอราช ทูลเกล้าฯ

ถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้พิษดี เสมหะ ลม สันนิบาตให้ตก

(เส้า ศาลาวิมังสา)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก่สรรพโรค ทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะกระทำซึ่งพิษไข้ทั้งปวงให้ตก คือพิษดี พิษเสมหะ พิษลมแลพิษสันนิบาต เป็นต้น แลพิษอันเศษเป็นที่สุด อันบังเกิดเป็นชาติโรคก็ดี จลณะโรคก็ดี โดยนัยอันกล่าวเป็น คณะยาประจุมั่วดังนี้ ฯ

ยาชื่อสุวรรณธารา เอาเทียนดำ เทียนแดง เทียนตาตักแตน รากย่านาง รากต่อไส้ ไคร้เครือ ระย่อม ผลประคำดีควายเผาะ สะบ้าใหญ่เผาะ ถ่านไม้ซาก สิ่งละส่วน หว่มหากาฬ ๒ ส่วน รงทอง ๓ ส่วน ยาดำ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำตรีผลาตามพิกัต ต้มแทรกดีเกลือตามธาตุหนักเบา ให้กินประจุมั่วไข้ อันบังเกิดแต่กองปิดตะสมุฏฐานตกลิ้นดินนี้ ฯ

ยาชื่ออินทนิมิต เอาเทียนยาวพาณี เทียนขาว เทียนสัตตบุษย์ รากมะแว้งทั้งสอง รากมะกล่ำทั้งสอง รากขี้กาแดง สิ่งละส่วน ยาดำ ๓ ส่วน รงทอง ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำตรีสารตามพิกัต ต้มแทรกดีเกลือตามธาตุหนักเบา ให้กินประจุมั่วไข้ อันบังเกิดแต่กองเสมหะสมุฏฐานนั้นตกลิ้นดินนี้ ฯ

ยาชื่อพรหมประสาท เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า ตรีกูฏ รากทนต์ สิ่งละส่วน มหาหิงค์ ยาดำ รงทอง สิ่งละ ๒ ส่วน โกฐน้ำเต้า ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำส้มมะขามเปียกแทรกดีเกลือ ตามธาตุหนักเบา ให้กินประจุมั่วไข้ อันบังเกิดแต่กองวาตะสมุฏฐานนั้นตกลิ้นดินนี้ ฯ

ยาชื่อทำลายพนม เอาโกฐทั้งห้า จันทน์ทั้งสอง แก่นสน รากย่านาง รากมะอึก รากขี้กาแดง สิ่งละส่วน ยาดำ ๑๐ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำสมอแทรกดีเกลือตามธาตุหนักเบา ให้กินประจุมั่วไข้ อันบังเกิดในกองสันนิบาตสมุฏฐานนั้นตกลิ้นดินนี้ ฯ

สรรพยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า พระบำเรอราช ทูลเกล้าฯ ถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

၂၈၆၆

ยาแก้ในกองสันนิบาต

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายา

คือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวล
ไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าแต่
สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรคอันประชุมในกองสมุฏ
ฐาน กล่าวคือสันนิบาตอันมีพิษนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ ยาชื่อประทุมคงคา เอาพิม
เสนเกล็ด เทียนทั้งห้า สนทั้งห้า จันทน์ทั้งสอง กฤษณา กระลำพัก ชะลูด อบเชย
ระย่อม พิษนาศน์ คุคชะ หมูปลอย ข้าวโหม่นน้อย ชะเอมเทศ มะกล่ำเครือ เปลือก
ฝิ่นทั้งสอง เปลือกเพกา รากย่านาง มหาสดำ พญารากดำ พญายา พุงแก หนาม
พรม รากกะตังบาย รากหญ้าคา หญ้ากล่อน ว่านกีบแรด ว่านร้อนทอง ว่านกรทอง ว่านเปราะ
ว่านนางคำ ใบหมากผู้ ใบหมากเมีย ใบมะยม ใบมะเฟือง ใบสมิ ใบระงับพิษ ใบชาลิ้น
ใบรักขาว ใบเสนียด ใบพิมเสน ใบผักขวง ใบบอระเพ็ด แฝกหอม ผางเสน ดอกจำปา
ดอกกระดังงา ดอกพิกุล ดอกบุณฑก ดอกสารภี ดอกบัวน้ำทั้งห้า หัวหมู ขมิ้นอ้อย
สรรพกระดูก ทศเขา เนาว์เขี้ยว เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำดอกไม้ ทำแท่งไว้ละลายน้ำ
กระสายอันควรแก้โรคให้กิน แก้ใช้สันนิบาตอันมีพิษทั้งปวง แลแก้พิษกาฬภายในภายนอกนั้นก็หาย
สิ้นคืนัก ฯ ยาชื่อเทพรังสฤทธิ เอาจันทน์ทั้งสอง แก่นสน หนาดคำ มหาสดำ ไก่ให้ แต่ง
เถื่อน สามร้อยราก ว่านกีบแรด ผลกระดอม ผลประคำดีควาย งาช้าง หนั่งแรด เอาเสมอ
ภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำกระสายอันควรแก้โรคให้กิน แก้พิษสันนิ
บาตให้ตก ถ้าจะกระทุ้งพิษไข้ให้ผุดขึ้น เอาพิษนาศน์ ระย่อม ไคร้เครือ ต้ม
ตามวิธีให้กินแก้พิษไข้ผุดสิ้นคืนัก ฯ สรรพยา ๒ ขนานนี้
ของข้าพระพุทธเจ้า หลวงสิทธิสาร ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย
ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้ในกองสันนิบาต

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวไลไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรคอันประชุมในกองสมุฏฐาน กล่าวคือสันนิบาตอันมีพิษนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาชื่อประทุมคงคา เอาพิมเสนเกล็ด เทียนทั้งห้า สนทั้งห้า จันทน์ทั้งสอง กฤษณา กระลำพัก ชะลูด อบเชย ระย่อม พิษนาศน์ คุะระ หมูปล่อย ข้าวโหม้น้อย ชะเอมเทศ มะกล่ำเครือ เปลือกฝิ่นทั้งสอง เปลือกเพกา รากย่านาง มหาสดำ พญารากดำ พญายา พุงแก หนามพรม รากกะตังบาย รากหย้าคา หย้ากล่อน ว่านกีบแรด ว่านร้อนทอง ว่านกรงทอง ว่านเปราะ ว่านนางคำ ใบหมากผู้ ใบหมากเมีย ใบมะยม ใบมะเฟือง ใบส้ม ใบระงับพิษ ใบชาลิ้น ใบรักขาว ใบเสนียด ใบพิมเสน ใบผักขวง ใบบอระเพ็ด แผลกหอม ฝางเสน ดอกจำปา ดอกกระดังงา ดอกพิบูล ดอกบุนนาค ดอกสารภี ดอกบัวน้ำทั้งห้า หัวหมู ขมิ้นอ้อย สรรพกระดุก ทศเขา เนาวเขี้ยว เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำดอกไม้ ทำแท่งไว้ละลายน้ำกระสายอันควรแก้โรคให้กิน แก้ใช้สันนิบาตอันมีพิษทั้งปวง แลแก้พิษกาฬภายในภายนอกนั้นก็หายสิ้นด้นัก ฯ

ยาชื่อเทพรังสฤทธิ เอาจันทน์ทั้งสอง แก่นสน หนาดคำ มหาสดำ ไก่ให้ แดงเถื่อน สามร้อยราก ว่านกีบแรด ผลกระดอม ผลประคำดีควาย งาช้าง หนิงแรด เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำกระสายอันควรแก้โรคให้กิน แก้พิษสันนิบาตให้ตก

ถ้าจะกระทุ้งพิษไข้ให้ผุดขึ้น เอาพิษนาศน์ ระย่อม ไคร้เครือ ต้มตามวิธีให้กินแก้พิษไข้ผุดสิ้นด้นัก ฯ

ห้ามที่กล่าวมาแล้วเพื่อการแก้สรรพยา ๒ ขนานนี้ของข้าพระพุทธเจ้า หลวงสิทธิสาร ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้สรรพโรคตีสาร

(ศาลาวิม้งสา)

๑ ... (เลือน)...

... (เลือน)...

... (เลือน)... ทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณพิเศษ

... (เลือน)... ซึ่งจะแก้โรค อันเป็นสรรพตีสารโรคนั้น

... (เลือน)... เอาสารส้มส่วน ๑ เกสรบัวหลวง จันทน์แดง

... (เลือน)... ฝางเสน เปลือกมังคุด เปลือกขี้เฒ่า เปลือก ... (เลือน)... สิ่ง

... (เลือน)... ไปไฟสี่สุก ๘ ส่วน เอากำมือเข้ากลั่นใจสินหัว สิ้นท้าย แล้วต้มตามวิธีให้กิน

... (เลือน)... ปวงหายตินิก ๆ ยาชื่อ ... (เลือน)... เอาเบญจกูล สิ่ง

... (เลือน)... สิ่งละ ๓ ส่วน ... (เลือน)...

... (เลือน)... เทียนดำ กานพลู แล ... (เลือน)... ต้มให้กินเพลายื่น กลางคืน แก้

... (เลือน)... หายตินิก ๆ ยาชื่อเขียวสบดธาตุ เอาใบสะเดา ใบคนที่สอ ใบขี้ตาแดง ผล ... (เลือน)...

... (เลือน)... สิ่งละส่วน กายานเหนือ ๓ ส่วน เปลือกฝิ่นต้น ๔ ส่วน แก่นสน

... (เลือน)... ทำเป็นจุนบดทำแห้งไว้ละลายเทียนดำต้มแทรกพิมเสน กะทือหมก ให้กินแก้สรรพตีสารทั้งปวง

ตินิก ๆ ยาชื่อ ... (เลือน)... เอาตริกฏุก ว่านน้ำ ว่านเปราะ เห้วหมู แฝกหอม สิ่งละส่วน

... (เลือน)... เทียนดำสิ่งละ ๒ ส่วน กานพลู เบญจกานี เปลือกมังคุด สิ่ง

ละ ... (เลือน)... ส่วน รากเทียนตัน รากทับทิม สิ่งละ ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแห้งไว้ละลาย

... (เลือน)... ให้กิน แก้สรรพตีสารแลแก้ปวดมวนนั้นหายตินิก ๆ ยาชื่อเหลือง ... (เลือน)...

... (เลือน)... พริกไทย ส่วน ๑ เบญจกานี แก่นสน สิ่งละ ๒ ส่วน ผล ... (เลือน)...

ขมิ้นอ้อย ๖ ส่วน เปลือกมังคุด ๑๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลาย ... (เลือน)...

ตีสารหายตินิก ๆ สรรพยา ๕ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ... (เลือน)...

... (เลือน)...

ยาแก้สรรพโรคตีสาร

(ศาลาวิมังสา)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณพิเศษ คือคณะสรรพยาซึ่งจะแก้โรค อันเป็นสรรพโรคตีสารโรคนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาชื่อฝัสมุทฺร เอาสารส้มส่วน ๑ เกสรบัวหลวง จันทน์แดง จันทน์ขาว ครั่งดุน ฝางเสน เปลือกมังคุด เปลือกขี้เฒ่า เปลือกมะขามขบ ดินกิน สิ่งละ ๔ ส่วน ใบไผ่สีสุก ๘ ส่วน เอากำมือเข้ากลั่นใจสินหัว สิ้นท้าย แล้วต้มตามวิธีให้กินเพลาเช้า เพลากลางวัน แก้สรรพโรคตีสารปวงหายดีนัก ฯ

ยาชื่อมหาอุตุ เอาเบญจกูล สิ่งละส่วน ครั่งดุน ชันย้อย กายานเหนือ สิ่งละ ๓ ส่วน ผลสีฟันควาย ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำเทียนดำ กานพลู และผลยออ่อนและใบทับทิม ต้มให้กินเพลาเย็น กลางคืน แก้สรรพโรคตีสารทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ยาชื่อเขียวสบตธาตุ เอาใบสะเดา ใบคนที่สอ ใบขี้กาแดง ผลประคำดีควาย ครั่งดุน กระเทียมราง สิ่งละส่วน กายานเหนือ ๓ ส่วน เปลือกฝิ่นตัน ๔ ส่วน แก่นสน ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายเทียนดำ ต้มแทรกพิมเสน กะทือหมก ให้กินแก้สรรพโรคตีสารทั้งปวงดีนัก ฯ

ยาชื่อสิทธิจร เอาตริกฏุก วานน้ำ วานเปราะ แห้วหมู แฝกหอม สิ่งละส่วน เปลือกขี้เฒ่า หมอทราย เทียนดำ สิ่งละ ๒ ส่วน กานพลู เบญจกานี เปลือกมังคุด สิ่งละ ๓ ส่วน รากเทียนตัน รากทับทิม สิ่งละ ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำใบชาต้มให้กิน แก้สรรพโรคตีสารแลแก้ปวดมวนนั้นหายดีนัก ฯ

ยาชื่อเหลืองปิดสมุทร เอาพริกไทย ส่วน ๑ เบญจกานี แก่นสน สิ่งละ ๒ ส่วน ผลกรดต้น ๓ ส่วน ขมิ้นอ้อย ๖ ส่วน เปลือกมังคุด ๑๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำเทียนดำ กานพลู ต้มกินแก้สรรพโรคตีสารหายดีนัก ฯ

สรรพยา ๕ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนพรหมาแพทย์ พูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้วัณโรค

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วย

ตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอา

จารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ

สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่ง

โรค กล่าวคือ วัณโรคภายนอกนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ ยาต้มกินภายในแก้วัณโรค

เอายอทั้งห้า สิ่งละส่วน ยาข้าวเย็นทั้งสอง ขมิ้นอ้อย สิ่งละ ๔ ส่วน ต้มตามวิธี

ให้กิน แก้วัณโรคภายนอกภายในทั้งปวงหายดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาขันทองพยาบาท ยา

ข้าวเย็นทั้งสอง สิ่งละส่วน เบนจมะตูม สิ่งละ ๔ ส่วน ต้มตามวิธีให้กินภายใน

แก้วัณโรคทั้งปวงหายดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอารากมะยมตัวผู้ ยาดำ สิ่งละส่วน

เชือกเขาหนึ่ง บอระเพ็ด ไม้สักหิน รากทรงบาดาล หัวหมู ผักเสี้ยนผี ข่าแก่ หอมแดงต้น รากมะตูม

สิ่งละ ๖ ส่วน เอาสุราเป็นกระสายต้มตามวิธีให้กินตามกำลัง เป็นยาตัดรากวัณโรคทั้งปวงหาย

ขาดสิ้นดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอารากทองพันชั่ง รากขี้กาแดง รากลำโพงกาสลัก หัวบานเย็นขาว เอา

เสมอภาค ทำเป็นจุมบดทำแท่งไว้ละลายสุราแก้สรรพพิษทั้งปวง ถ้าจะทาแก้ฝีฟกบวมละลายน้ำ

รากมะนาวทาหายสิ้นวิเศษนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอารากคันซุนสุนัขบ้า รากมะเฟือง รากมะนาว รากมะกรูด

สิ่งละส่วน ใบชา ๒ ส่วน ทำเป็นจุมบดทำแท่งไว้ละลายน้ำเอามวกทา แก้พิษฝีละลายทั้งปวง

ถ้าจะแก้เมื่อยในพิษฝีละลายน้ำฆ่าทา ถ้าจะแก้ร้อนพิษฝีละลายสุราทา ถ้าจะแก้แสบเจ็บนัก

ละลายน้ำรากลำโพงกาสลักทาหายสิ้นดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอารากขี้กาทั้งสอง หัวบานเย็นทั้งสอง

รากมะเฟือง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุมบดทำแท่งไว้ละลายสุราทา แก้สรรพพิษ

วัณโรคฟกพวมก็ได้หายวิเศษนัก ฯ สรรพยา ๖ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธ

เจ้า เจ้าหมื่นสิทธิแพทย์ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ

ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้วัณโรค

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวไลไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรค กล่าวคือ วัณโรคภายนอกนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาต้มกินภายในแก้วัณโรค เอายอทั้งห้า สิ่งละส่วน ยาข้าวเย็นทั้งสอง ขมิ้นอ้อย สิ่งละ ๔ ส่วน ต้มตามวิธีให้กินแก้วัณโรคภายนอกภายในทั้งปวงหายสิ้นนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาชันทองพยาบาท ยาข้าวเย็นทั้งสอง สิ่งละส่วน เบญจมะตูม สิ่งละ ๔ ส่วน ต้มตามวิธีให้กินภายในแก้วัณโรคทั้งปวงหายสิ้นนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอารากมะยมตัวผู้ ยาดำ สิ่งละส่วน เชือกเขาหนึ่ง บอระเพ็ด ไม้สักหิน รากทรงบาดาล หัวหมู ผักเสี้ยนผี ข่าแก่ หอมแดงต้น รากมะตูม สิ่งละ ๖ ส่วน เอาสุราเป็นกระสายต้มตามวิธีให้กินตามกำลัง เป็นยาตัดรากวัณโรคทั้งปวงหายขาดสิ้นสิ้นนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอารากทองพันชั่ง รากขี้กาแดง รากลำโพงกาสลัก หัวบานเย็นขาว เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายสุราแก้สรรพพิษทั้งปวง ถ้าจะทาแก้ฝีฟกบวมละลายน้ำรากมะนาวทาหายสิ้นวิเศษนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอารากคันขุนสุนขี้บัว รากมะเฟือง รากมะนาว รากมะกรูด สิ่งละส่วน ใบชา ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำเอามวกทาแก้พิษฝีละลายทั้งปวง ถ้าจะแก้เมื่ออยู่ในพิษฝีกระทำละลายน้ำชาทา ถ้าจะแก้ร้อนพิษฝีละลายสุราทา ถ้าจะแก้แสบเจ็บนักละลายน้ำรากลำโพงกาสลักทาหายสิ้นสิ้นนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอารากขี้กาทั้งสอง หัวบานเย็นทั้งสอง รากมะเฟือง เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายสุราทา แก้สรรพพิษวัณโรคฟกพวมก็ได้หายวิเศษนัก ฯ

สรรพยา ๖ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า เจ้าหมื่นสิทธิแพทย์ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้มะเร็ง

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายา

คือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้
ให้แก้สรรพโรคต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือ
คณะสรรพยาซึ่งจะแก้โรค สมมุติว่ามะเร็งนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ ยาแก้สรรพ
มะเร็ง เอากำมะถันเหลือง ๑ ตำลึง ชันทองพยาบาท พระขรรค์ไชยศรี โหราเท้าสุนัข ยาข้าวเย็น
ทั้งสอง เปลือกปืบ ผลฝ้ายหีบ สิ่งละ ๕ ตำลึง กะลาตัวผู้ ๓ ชิก ต้มตามวิธีให้กินตามกำ
ลั่ง แก้มะเร็งเพลิง มะเร็งไร มะเร็งคุดแลมะเร็งทั้งปวงหายดีนัก แล้วจึงแต่งยาโรยสำหรับต่อไป ฯ ยาโรยแก้มะ
เร็งทั้งปวง เอาเขม่าเหล็ก ๑ ตำลึง เอาน้ำมะนาวแช่พอท่วม เอาไว้ให้ได้ ๓ วัน แล้วตากแดดให้แห้ง ทำ
เป็นจุณโรยแผลมะเร็งทั้งปวงแห่งหายดีนัก ฯ ยากินแก้สรรพมะเร็ง เอากำมะถันเหลือง รากกระ
ดังงา สิ่งละ ๒ ตำลึง ๒ บาท โหราเท้าสุนัข รากไคร้ทางนาค รากขนุนสามมะลอ กระดุกกระปือเผือก-
รากมะขามป้อม ราก

หนอนตายหยาก ยาข้าวเย็นทั้งสอง สิ่งละ ๕ ตำลึง น้ำอ้อย ๓ งบ ดอกจำปา ๓ ดอก ชามเบญจรงค์-
ใบ ๑ ต้ม

ตามวิธีให้กินตามกำลั่ง แก้มะเร็งทั้งปวงหายดีนัก แล้วจึงแต่งยาเป่าแผลมะเร็งต่อไป ฯ

ยาเป่ามะเร็ง เอาผิวรากข่อย เปลือกซาก เปลือกสะแกแสง การบูร สิ่งละส่วน กำยาน ๒

ส่วน ทำเป็นจุณพ่นเป็นบุหรี่จุดไฟสูบแล้วเอาควันเป่าลงที่แผลมะเร็งหายดีนัก ฯ ยา

กินแก้มะเร็งทั้งปวง เอาปรอทสุทธิ ข้าวตอกคั่ว ก้านสะเดา ใบพลูแก่ เทียนทั้งห้า

สิ่งละส่วน การบูร ๒ ส่วน ทำเป็นจุณบดด้วยน้ำร้อนให้กินหนัก ๑ สลึง เข้าเย็น

แก้สรรพมะเร็งทั้งปวงหายดีนัก ฯ ขนानหนึ่ง เอาพริกไทย ๒ บาท ถ่าน

ไม้ซาก ยาข้าวเย็นทั้งสอง สิ่งละ ๕ ตำลึง ตาไม้ไผ่สีสุก ๕ ตา

ต้มตามวิธีให้กินแก้มะเร็งทั้งปวงหายดีนัก ฯ สรรพยา

๖ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนพินิจโอสถมูลเกล้า

ทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้มะเร็ง

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก้สรรพโรคต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาซึ่งจะแก้โรค สมมุติว่ามะเร็งนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาแก้สรรพมะเร็ง เอาก้ามะถันเหลือง ๑ ตำลึง ขันทองพยาบาท พระขรรค์ไชยศรี โหระพาสุโขทัย ยาข้าวเย็นทั้งสอง เปลือกปืบ ผลฝ้ายหีบ สิ่งละ ๕ ตำลึง กะลาตัวผู้ ๓ ซีก ต้มตามวิธีให้กินตามกำลัง แก้มะเร็งเพลิง มะเร็งไร มะเร็งคุด แลมะเร็งทั้งปวงหายดีนัก แล้วจึงแต่งยาโรยสำหรับต่อไป ฯ

ยาโรยแก้มะเร็งทั้งปวง เอาเขม่าเหล็ก ๑ ตำลึง เอน้ำมะนาวแช่พอท่วม เอาไว้ให้ได้ ๓ วัน แล้วตากแดด ให้แห้ง ทำเป็นจุนโรยแผลมะเร็งทั้งปวงแห้งหายดีนัก ฯ

ยากินแก้สรรพมะเร็ง เอาก้ามะถันเหลือง รากกระดังงา สิ่งละ ๒ ตำลึง ๒ บาท โหระพาสุโขทัย รากไค้ หางนาคร รากขนุนสำมะลอ กระดุกกระบือเผือก รากมะขามป้อม รากหนอนตายหยาก ยาข้าวเย็นทั้งสอง สิ่งละ ๕ ตำลึง น้ำอ้อย ๓ งบ ดอกจำปา ๓ ดอก ขามเบญจรงค์ใบ ๑ ต้มตามวิธีให้กินตามกำลัง แก้มะเร็งทั้งปวงหายดีนัก แล้วจึงแต่งยาเป่าแผลมะเร็งต่อไป ฯ

ยาเป่ามะเร็ง เอาผิวรากข่อย เปลือกขาก เปลือกสะแกแสง การบูร สิ่งละส่วน กำยาน ๒ ส่วน ทำเป็นจุน พั่นเป็นบุหรืจุดไฟสูบแล้วเอาควันเป่าลงที่แผลมะเร็งหายดีนัก ฯ

ยากินแก้มะเร็งทั้งปวง เอาปรอทสุทธิ ข้าวตอกคว่ำ ก้านสะเดา ใบพลูแก่ เทียนทั้งห้า สิ่งละส่วน การบูร ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำร้อนให้กินหนัก ๑ สลึง เข้าเย็นแก้สรรพมะเร็งทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาพริกไทย ๒ บาท ถ่านไม้ซาก ยาข้าวเย็นทั้งสอง สิ่งละ ๕ ตำลึง ตาไม้ไผ่สีสุก ๕ ตำลึง ต้มตามวิธีให้กินแก้มะเร็งทั้งปวงหายดีนัก ฯ

สรรพยา ๖ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนพินิจโอสถ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้โรคเรื้อน

ยาแก้โรคเรื้อน

(ระบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วย

ตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์

เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรค

กล่าวคือชาติบุพกรรมกุญโรค สมมุติว่าโรคเรื้อนนันโดยนัยดังนี้ ฯ ยาแก้

สรรพกุญโรคทั้งปวง เอาหนอนตายหยาก หางไหลทั้งสอง รากโรกทั้งสอง รากคุด

ทั้งสอง ตุ่มกาแดง ตุ่มกาขาว มะดุกต้น มะดุกเครือ ขันทองพยาบาท ราก

มะขามป้อม เจตมูลเพลิง สิ่งละส่วน กำมะถันทั้ง ๒ พริกไทย สิ่งละ ๖ ส่วน

ยาข้าวเย็นทั้งสอง สิ่งละ ๑๐ ส่วน เอาสุราครึ่งหนึ่ง น้ำครึ่งหนึ่ง เป็นกระสายต้มตามวิธี

ให้กินแก้กุญโรคอันบังเกิดแก่บุคคลทั้งหลาย สมมุติว่าสรรพโรคเรื้อนทั้งปวงนั้น

หายดีนัก ฯ ยาชื่อน้ำมันทากุญโรค เอาผลกะเบา ผลกะเปียน ผลลำโพงกลัก

ผลดีหมีต้น เลียนทั้งใบทั้งเปลือก ขอบชะนางทั้งสอง ทั้งต้นทั้งราก ใบกรวยป่า ใบสะแกแสง

ใบมะเกลือ ใบตานหม่อน ใบยาสูบ ขมิ้นอ้อย สิ่งละ ๑ ตำลึง มะพร้าวไฟผล ๑ ทำเป็นจวน

แล้วคูลีการเข้าด้วยกัน หุงให้คงแต่น้ำมันแล้วจึงมาทาสรรพกุญโรคคือโรคเรื้อน

ทั้งปวงหายดีนัก ฯ อนึ่ง เอาใบยาสูบ เม็ดในชุมเห็ดเทศ เมล็ดชุมแสง

เม็ดในละมุดสีดำ เมล็ดลำโพงแดง ผลตานขโมย สิ่งละ ๑ บาท รากระย่อม ๑ ตำลึง ๒ บาท

ทำเป็นจวนไว้ก่อนแล้วจึงเอาภาตายตัว ๑ มาผ่าท้องเสียก่อนแล้วเอายาทั้งนั้น

ใส่ในถ้วยกาสุ่มไฟกลบให้ขึ้น บดทำแท่งไว้ละลายน้ำสุราทาสรรพ

โรคเรื้อนทั้งปวงหายดีนัก ฯ สรรพยาทั้ง ๓ ขนานนี้

ของข้าพระพุทธเจ้า หลวงจินดาโอสธ ทูลเกล้าทูลกระหม่อม

ถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้โรคเรื้อน

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรค กล่าวคือชาติบุพกรรมกุญฺฐโรค สมมติว่าโรคเรื้อนนั่นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาแก้สรรพกุญฺฐโรคทั้งปวง เอาหนอนตายหยาก หางไหลทั้งสอง รากโรกทั้งสอง รากคุยทั้งสอง ตุมกาแดง ตุมกาขาว มะดุกต้น มะดุกเครือ ชันทองพยาบาท รากมะขามป้อม เจตมูลเพลิง สิ่งละส่วน กำมะถันทั้ง ๒ พริกไทย สิ่งละ ๖ ส่วน ยาข้าวเย็นทั้งสอง สิ่งละ ๑๐ ส่วน เอาสุราครึ่งหนึ่ง น้ำครึ่งหนึ่ง เป็นกระสายต้มตามวิธีให้กิน แก้กุญฺฐโรคอันบังเกิดแก่บุคคลทั้งหลาย สมมุติว่าสรรพโรคเรื้อนทั้งปวงนั้นหายดีนึก ฯ

ยาชื่อน้ำมันทากุญฺฐโรค เอาผลกะเบา ผลกะเปียน ผลลำโพงกลาสลัก ผลดีหมีต้น เลี่ยนทั้งใบทั้งเปลือก ขอบชะนางทั้งสองทั้งต้นทั้งราก ใบกรวยป่า ใบสะแกแสง ใบมะเกลือ ใบตานหม่อน ใบยาสูบ ขมิ้นอ้อย สิ่งละ ๑ ตำลึง มะพร้าวไฟผล ๑ ทำเป็นจุนแล้วคูลีการเข้าด้วยกัน หุงให้คงแต่น้ำมันแล้วจึงมาทาสรรพกุญฺฐโรค คือโรคเรื้อนทั้งปวงหายดีนึก ฯ

อนึ่ง เอาใบยาสูบ เมล็ดในชุมเห็ดเทศ เมล็ดชุมแสง เมล็ดในละมุดสีดา เมล็ดลำโพงแดง ผลตานขมิ้น สิ่งละ ๑ บาท รากระย่อม ๑ ตำลึง ๒ บาท ทำเป็นจุนไว้ก่อน แล้วจึงเอากาตายตัว ๑ มาผ่าท้องเสียก่อน แล้วเอา ยาทังนั้นใส่ในตัวกาสูบไฟกลบให้โชน บดทำแท่งไว้ละลายน้ำสุราทาสรรพโรคเรื้อนทั้งปวงหายดีนึก ฯ

สรรพยาทั้ง ๓ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า หลวงจินดาโอสถ พูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้ริดสีดวง

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วย

ตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้า

ในก่อนประมวลไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่

นี้จะว่าแต่วิเศษสรรพคุณ คือคณะสรรพยาซึ่งจะแก้โรคสมมติว่าทุกโรค

คือสรรพริดสีดวงนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ ยาชื่อธรรณีโหว เอาฝิ่นส่วน ๑ มหาหิงค์

ยาดำ กัญชา กระวาน กานพลู สิ่งละ ๔ ส่วน โหระพาสุโขทัย ผลจันทร์ ดอกจันทร์

เทียนดำ เทียนขาว ตรีกฎก สิ่งละ ๘ ส่วน การบูร เจตมูลเพลิง สิ่งละ ๑๒ ส่วน

รงทองสุทธี ๒๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำผึ้งรวงให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ริดสีดวง หิด ใจ ทั้งปวง

หายดีนัก ฯ ยาชื่อนาตธิจร เอาโกฐสอ โกฐเขมา เทียนขาว ผลจันทร์ กานพลู สิ่งละส่วน ราก

หนดี รากชิงชี รากจิงจ้อ เปลือกทองหลางใบมน เปลือกมะรุ้ม เปลือกกุ่มทั้งสอง บุกรอ กลอย

อุตพิตร ตรีกฎก กระเทียม มะตูมอ่อน หัวหมู กัญชา สิ่งละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำผึ้งให้

กินหนัก ๑ สลึง แก้โรคริดสีดวงพองเหลืองบริโภคอาหารเผ็ดร้อนมิได้นั้นหายดีนัก ฯ ยาชื่อสิทธิจร

เอาโกฐสอ โกฐเขมา โกฐหัวบัว เทียนดำ เทียนขาว ผลจันทร์ กระวาน กานพลู ขิงแห้ง ดีปลี สมอไทย

สมอเทศ สมอพิเภก มะขามป้อม ผลพิลังกาสา แก่นแสมทั้งสอง รากส้มกุ้ง สะค้าน สิ่งละส่วน

กัญชา ๒ ส่วน หอยขมเผา เบี้ยจั่นเผา สิ่งละ ๕ ส่วน พริกไทย ๓๔ ส่วน ทำเป็นจุนบด

ด้วยน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ริดสีดวง หิด ใจ มอกรอ หายดีนัก ฯ ยาชื่อบุพประสิทธิ เอา

ผลสลอดสุทธี กรูงเขมา ดีปลี เจตมูลเพลิง สิ่งละส่วน บุกรอ กลอย บอระเพ็ด มะ

ตูมอ่อน ขิงแห้ง ผลพิลังกาสา หัวหมู สะค้าน สิ่งละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วย

น้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ริดสีดวงเมล็ด ริดสีดวงยอดในลำไส้เปื่อยหายวิเศษนัก ฯ -

สรรพ

ยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนศรีโอสถ ทูลเกล้าทูลกระหม่อม

ถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้ริดสีดวง

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่วิเศษสรรพคุณ คือคณะสรรพยาซึ่งจะแก้โรคสมมติว่าหตุโรค คือสรรพริดสีดวงนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาชื่อธรรณีไหว เอาฝิ่นส่วน ๑ มหาหิงค์ ยาดำ กัญชา กระวาน กานพลู สิ่งละ ๔ ส่วน โหระพาสุ่นข ผลจันทร์ ดอกจันทร์ เทียนดำ เทียนขาว ตรีกฎก สิ่งละ ๘ ส่วน การบูร เจตมูลเพลิง สิ่งละ ๑๒ ส่วน รงทองสุทธิ ๒๔ ส่วน ทำเป็นจุณบดด้วยน้ำผึ้งรวงให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ริดสีดวง หิด ไอ ทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ยาชื่อนาดิจร เอาโกฐสอ โกฐเขมา เทียนขาว ผลจันทร์ กานพลู สิ่งละส่วน รากหนดี รากชิงชี รากจิงจ้อ เปลือกทองหลางใบมน เปลือกมะรุ้ม เปลือกกุ่มทั้งสอง บุกรอ กลอย อุตพิต ตรีกฎก กระเทียม มะตูมอ่อน แห้วหมู กัญชา สิ่งละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุณบดด้วยน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้โรคริดสีดวงพอมเหลืองบริโภคอาหารเผ็ดร้อนมิได้นั้นหายดีนัก ฯ

ยาชื่อสิทธิจร เอาโกฐสอ โกฐเขมา โกฐหัวบัว เทียนดำ เทียนขาว ผลจันทร์ กระวาน กานพลู ชิงแห้ง ดีปลี สมอไทย สมอเทศ สมอพิเภก มะขามป้อม ผลพิลังกาสา แก่นแสมทั้งสอง รากส้มกุ้ง สะค้าน สิ่งละส่วน กัญชา ๒ ส่วน หอยขมเผา เป้จันเผา สิ่งละ ๕ ส่วน พริกไทย ๓๔ ส่วน ทำเป็นจุณบดด้วยน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ริดสีดวง หิด ไอ มองคร่อ หายดีนัก ฯ

ยาชื่อบุพประสิทธิ เอาผลสลอดสุทธิ กรุงเขมา ดีปลี เจตมูลเพลิง สิ่งละส่วน บุกรอ กลอย บอระเพ็ด มะตูมอ่อน ชิงแห้ง ผลพิลังกาสา แห้วหมู สะค้าน สิ่งละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุณ บดด้วยน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ริดสีดวงเมล็ด ริดสีดวงยอดในลำไส้เปื่อยหายวิเศษนัก ฯ

สรรพยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนศรีโอสถ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้ริดสีดวงในปาก

ยาแก้ริดสีดวงในปาก

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายา

คือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวล

ไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณ

วิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรคอันเป็นชาติเหตุโรหิณีโรค กล่าวคือ

สรรพริดสีดวงอันบังเกิดขึ้นในโอษฐ์โรค คือปากเปื่อยแตกร้าวลาลาบ แลให้แสบร้อน

เป็นกำลังนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ ยาชำระอากาศ เอาเปลือกหว่า เปลือกขี้ยาย หาม

กราย รากมะกล่ำเครือ ยาข้าวเย็นใต้ ก้านตาลโตนด รากลำเจียก เกลือสินเธาว์

เอาเสมอภาค ต้มตามวิธีให้อมบ้วน ๒ เวลา ๓ เวลา แก้ปากเปื่อยแตกร้าวร้นหายดีนัก ฯ

ยาเชื่อมหาประสาน เอาพิมเสน น้ำประสานทองสุทิ เกลือธาร สิ่งละส่วน เม็ดใน

มะกอกเผา ผลประคำดีควายเผา หวายตะค้าเผา ฝักส้มป่อยบั้ง เนระพูสี โกรฐหัวบัว

เบญจกานี ใส่ในหมากดิบ สิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำปูนใสกวาดแก้

โอษฐ์โรคคือปากลาลาบเปื่อยแตกร้าว กระทำให้แสบร้อนมีพิษนั้นหายวิเศษนัก ฯ ยา

ชื่อจักรเพชร เอาพิมเสน การบูร เกลือสินเธาว์ สิ่งละส่วน กระวาน กานพลู ดีปลี

ขิง ไพล อุตพิต รากข้าวหลอ รากส้มกุ่มน้อย รากมะเขือขึ้น รากมะแว้งทั้งสอง

รากมะกล่ำเครือ ชะเอมเทศ ใบกระวาน เมล็ดโนเมนาว สิ่งละ ๔ ส่วน

ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำส้มมะขามเปียก แทรกเกลือกวาด แก้

เมื่อยอดบังเกิดในโอษฐ์โรคหายวิเศษนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาเบญจกานี เนระพูสี กระ

ถินแดง เปลือกสันพร้านางแอ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำ

เปลือกหมากสงทาสมานปากแก้แสบร้อนเปื่อยเน่าหายดีนัก ฯ สรรพยา

๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า หมื่นธรรพิตพินาศ ทูลเกล้า

ทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้ริดสีดวงในปาก

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรคอันเป็นชาติหฤศโรหิณีโรค กล่าวคือสรรพริดสีดวงอันบังเกิดขึ้นในโอษฐ์โรค คือปากเปื่อยแตกร้าวลาลาบ แลให้สแบริ้นเป็นกำลังนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาชำระอากาศ เอาเปลือกหว่า เปลือกขี้ฮ่าย หามกราย รากมะกล่ำเครือ ยาข้าวเย็นใต้ ก้านตาลโตนด รากลำเจียก เปลือกสินเฮอร์ เอาเสมอภาค ต้มตามวิธีให้อมบ้วน ๒ เวลา ๓ เวลา แก้ปากเปื่อยแตกร้าวร้นหายดีนัก ฯ

ยาเชื่อมหาประสาน เอาพิมเสน น้ำประสานทองสุทิ เปลือกธาร สิ่งละส่วน เมล็ดในมะกอกเผา ผลประคำดีควายเผา หวายตะค้าเผา ฝักส้มป่อยปิ้ง เนระพูสี โกรฐหัวบัว เบญจกานี ใส่ในหมากดิบ สิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำปูนใสกวาด แก้โอษฐ์โรคคือปากลาลาบเปื่อยแตกร้าว กระทำให้สแบริ้นมีพิษนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ยาชื่อจักรเพชร เอาพิมเสน การบูร เปลือกสินเฮอร์ สิ่งละส่วน กระวาน กานพลู ดีปลี ขิง ไพล อุตพิต รากข้าพลู รากส้มกุ้งน้อย รากมะเขือขื่น รากมะแว้งทั้งสอง รากมะกล่ำเครือ ชะเอมเทศ ใบกระวาน เมล็ดในมะนาว สิ่งละ ๔ ส่วนทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำส้มมะขามเปียก แทรกเกลือกวาด แก้เมื่อยอดบังเกิดในโอษฐ์โรคหายวิเศษนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาเบญจกานี เนระพูสี กระถินแดง เปลือกสนพริ้นางแอ เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำเปลือกหมากสงทาสมานปากแก้สแบริ้นเปื่อยเน่าหายดีนัก ฯ

ตำราสำหรับแก้ปากเปื่อยเพื่อการค้า

สรรพยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า หมื่นธรรพิตพินาศ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้จักษุโรคคือต้อ

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายา

คือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวล
ไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณ
วิเศษ คือคณะสรรพยาซึ่งจะแก้สรรพจักษุโรค สมมุติว่าต้อต่างๆ นั้นโดย
นัยดังนี้ ฯ ยาชื่อแดงใหญ่ เอาอบเชย ขมิ้นอ้อย กลอย สิ่งละส่วน โกฐเชียง
โกฐหัวบัว โกฐจุฬาลัมพา โกฐพุงปลา โกฐขมิ้นมั่งสี กฤษณา กระถ่ำพัก ผลจันทน์
แก่นช้องแมว แก่นขี้เหล็ก แก่นปฐุ แก่นสน เปราะหอม ครั่งดุน กายาน สีเสียดเทศ
เมล็ดในมะเฟือง เมล็ดในมะฝ่อ ขาดหระคุณไทย กำมะถันแดงสุทธิ น้ำประสานทองสุทธิ สังข์
เผาะ อุตพิต หัวหมู ว่านกับแตร ว่านร้อนทอง ชะลูด ดีปลี ผื่นสุทธิ อำพันทอง
ชะมดเชียง พิมเสน สิ่งละ ๒ ส่วน ดินถนํ้า บัลลังก์ศิลา สิ่งละ ๓ ส่วน จันทน์แดง
จันทน์ขาว สิ่งละ ๑๖ ส่วน ทำเป็นจุ่มหมักนํ้านมโคไว้คืน ๑ จึงเอามาบดด้วยนํ้าดอกมะลิ เมื่อ
จะบดนั้นให้ดูฤกษ์ให้ดีแล้วจึงบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยนํ้าดอกมะลิป้ายจักษุ แก้สรรพต้อมีพิษ
กระทำให้ปวดเคืองต่างๆ ใส่จักษุแดงก็หายสิ้นคืน ๑ ยาชื่อสังข์ศรี
เอาพิมเสนในปล้องไม้ เทียนสัตตบุษย์ เปราะหอม เปี้ยผู้เผาะ หอยขมเผาะ
สิ่งละ ๒ ส่วน แก้วเกลบสุทธิ ๓ ส่วน สังข์ขาว สังข์หนาม
บัลลังก์ศิลา ตูกตํ้านํ้าทองสุทธิ สิ่งละ ๔ ส่วน ก้านละหุ่งแดง ๔ ส่วน
ลั่นทมเล ๕ ส่วน นํ้านมเสือ ผุ่นจัน สิ่งละ ๖ ส่วน ทำเป็นจุ่มบดด้วยนํ้า
เพ็ญเดือน ๑๒ ทำแท่งไว้ ฝนด้วยนํ้าดอกมะลิป้ายจักษุ แก้เจ็บจักษุแดงเป็น
สายโลหิต แก้แสบร้อนปวดเคือง แลแก่นํ้าจักษุไหลมิได้ขาดนั้นหาย
คืน ๑ ฯ สรรพยา ๒ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนราชเนตร
ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้จักษุโรคคือต้อ (ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาซึ่งจะแก้สรรพจักษุโรค สมมุติว่าต้อต่างๆ นั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาชื่อแดงใหญ่ เอาอบเชย ขมิ้นอ้อย กลอย สิ่งละส่วน โกฐเชียง โกฐหัวบัว โกฐจุฬาลัมพา โกฐพุงปลา โกฐขุขาวมั่งสี กฤษณา กระลำพัก ผลจันทน์ แก่นช้องแมว แก่นขี้เหล็ก แก่นปฐู แก่นสน เปราะหอม ครั่งคูน กายาน สีเสียดเทศ เมล็ดในมะเฟือง เมล็ดในมะฝ่อ ขาดรคุณไทย กำมะถันแดงสุทธิ น้ำประสานทองสุทธิ สังข์เผาะ อุดพิต หัวหมู วานกิบแรด วานร้อนทอง ชะลูด ดีปลี ฝิ่นสุทธิ อำพันทอง ชะมดเชียง พิมเสน สิ่งละ ๒ ส่วน ดินถนนำ บัลลังก์ศิลา สิ่งละ ๓ ส่วน จันทน์แดง จันทน์ขาว สิ่งละ ๑๖ ส่วน ทำเป็นจุนหมกน้ำมันโคไวกิ้น ๑ จึงเอามาบดด้วย น้ำดอกมะลิ เมื่อจะบดนั้นให้ดูฤกษ์ให้ดีแล้วจึงบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำดอกมะลิป้ายจักษุ แก้สรรพต้อมีพิษกระทำ ให้ปวดเคืองต่างๆ ใส่จักษุแดงก็หายสิ้นด้นัก ฯ

ยาชื่อสังข์ศรี มี เอาพิมเสนในปล้องไม้ เทียนสดตบุษย์ เปราะหอม เบี้ยผู้เผาะ หอยขมเผาะสิ่งละ ๒ ส่วน แก้วเกลบสุทธิ ๓ ส่วน สังข์ขาว สังข์หนาม บัลลังก์ศิลา ตักต้ำน้ำทองสุทธิ สิ่งละ ๔ ส่วน ก้านละหุ่งแดง ๔ ส่วน ลิ่นทะเล ๕ ส่วน น้ำมันเสือ ฝุนจีน สิ่งละ ๖ ส่วน ทำเป็นจุนหมกด้วยน้ำเพ็ญเดือน ๑๒ ทำแท่งไว้ ฝนด้วย น้ำดอกมะลิป้ายจักษุ แก้เจ็บจักษุแดงเป็นสายโลหิต แก้แสบร้อนปวดเคือง แลแก้จักษุไหลมิได้ขาดนั้นหายด้นัก ฯ

สรรพยา ๒ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนราชเนตร ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

ยาแก้จักษุโรคคือต้อ

ยาแก้จักษุโรคคือต้อ

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วย

ตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้า

ในก่อนประมวลไว้ ให้แก้สรรพโรคต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาซึ่งจะแก้จักษุโรค

สมมติว่าต้อนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ ยาชื่อสรรพคุณวุฒิ เอาพิมเสน ดินถ่านสุทธี

บัลลังก์ศิลาสุทธี โกฐทั้ง ๕ กระวาน ตรีภูกุ ตรีผลา รากกระพังโหม รากย่านาง ราก

ข้าเกลือ กระชาย ไพล หอม กระเทียม ขมิ้นอ้อย หัวหญ้าชันกาด ดิงเหลื่อม ดีจระเข้ ดีเต่า

เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาวทำแห้งไว้ ฝนதாகจักษุแก้สรรพต้อทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ยาชื่อเลื่อนธรณี เอาพิมเสนส่วน ๑ รากอัญชันทั้งสอง รากขี้เหล็ก รากขี้กาแดง รากขั้ดมอน สิ่ง

ละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแห้งไว้ฝนด้วยน้ำมะนาวதாகจักษุแก้ต้อหมอกให้เลื่อนจากองค์จักษุ

หายดีนัก ฯ ยาชื่อเฟื่องสมุทร เอาดีจระเข้ สารส้ม สิ่งละส่วน ดินถ่านสุทธี ๒ ส่วน ใบทอง

หลางใบมน ๓ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแห้งไว้ ฝนด้วยน้ำมะนาวதாகจักษุแก้ต้อหมอกให้เลื่อน

ไปหายดีนัก ฯ ยาชื่ออินทระประพาน เอาพิมเสน ดินถ่านสุทธี พริกกล่อน ขิงสด สิ่งละ

ส่วน ใบผักเค็ด ใบค้อนกลอง สิ่งละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนเอาสรรพดีแช่น้ำมะนาวเป็นกระสาย

บดทำแห้งไว้ ฝนด้วยน้ำมะนาวป้ายจักษุ แก้ไม่วิดจักษุกระทำให้จักษุชุ่ม ให้แดง แก้ปวดริดสี

ดวงขึ้นจักษุ แก้ต้อหมอกต้อดวงนั้นหายดีนัก ฯ ยาชื่อมหาอาวุธ เอาพิมเสนเกล็ด ดอกจันทน์

กระวาน โกฐสอ โกฐเขมา เทียนสัตตบุษย์ ตานยา ขิงสด ขมิ้นอ้อย ดีจระเข้ ดีตะ

พาน้ำ สิ่งละส่วน ทำเป็นจุนบดทำแห้งไว้ ฝนใส่จักษุ แก้สรรพริดสีดวงขึ้น

จักษุแลสรรพโรคต้อทั้งปวงหายดีนัก ฯ สรรพยา ๕ ขนานนี้ ข้า

พระพุทธเจ้า ขุนราชเนตร ทูลเกล้าทูลกระหม่อม

ถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้จักษุโรคคือต่อ

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก่สรรพโรคต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาซึ่งจะแก้จักษุโรค สมมติว่าต่อนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาชื่อสรรพคุณวุฒิ เอาพิมเสน ดินถ่านสุทธี บัลลังก์ศิลาสุทธี โกฐทั้ง ๕ กระจวาน ตรีภูกุก ตรีผลารากกระพังโหม รากย่านาง รากข้าเกลือ กระชาย ไพล หอม กระเทียม ขมิ้นอ้อย หัวหญ้าชันกาด ดีงูเหลื่อม ดีจระเข้ ดีเต่า เอาเสมอภาค ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาวทำแห้งไว้ ฝนทาจักขุแก้สรรพต้อทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ยาชื่อเลื่อนธรรณี เอาพิมเสนส่วน ๑ รากอัญชันทั้งสอง รากขี้เหล็ก รากขี้กาแดง รากขัดมอน สิ่งละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแห้งไว้ฝนด้วยน้ำมะนาวทาจักขุแก้ต้อหมอกให้เลื่อนจากองค์จักขุหายดีนัก ฯ

ยาชื่อเฟื่องสมุทร เอาดีจระเข้ สารส้ม สิ่งละส่วน ดินถ่านสุทธี ๒ ส่วน ใบทองหลางใบมน ๓ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแห้งไว้ ฝนด้วยน้ำมะนาวทาจักขุแก้ต้อหมอกให้เลื่อนไปหายดีนัก ฯ

ยาชื่ออินทะประพาน เอาพิมเสน ดินถ่านสุทธี พริกกล่อน ขิงสด สิ่งละส่วน ใบผักเค็ด ใบข้อนกลอง สิ่งละ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนเอาสรรพดีแช่น้ำมะนาวเป็นกระสายบดทำแห้งไว้ ฝนด้วยน้ำมะนาวป้ายจักขุ แก้ไม้ลัดจักขุ กระทำให้จักขุซ้ำ ให้แดง แก้ปวดริดสีดวงขึ้นจักขุ แก้ต้อหมอกต้อดวงนั้นหายดีนัก ฯ

ยาชื่อมหาอาวุธ เอาพิมเสนเกล็ด ดอกจันทน์ กระจวาน โกฐสอ โกฐเขมา เทียนสัตตบุษย์ ตานยา ขิงสด ขมิ้นอ้อย ดีจระเข้ ดีตะพานน้ำ สิ่งละส่วน ทำเป็นจุนบดทำแห้งไว้ ฝนใส่จักขุ แก้สรรพริดสีดวงขึ้นจักขุแลสรรพโรคต้อทั้งปวงหายดีนัก ฯ

สรรพยา ๕ ขนานนี้ ข้าพระพุทธเจ้า ขุนราชเนตร ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้พิษโรคคือต่อ

ยาแก้จักษุโรคคือต้อ

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วย

ตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้า

ในก่อนประมวณไว้ ให้แก้สรรพโรคต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะกล่าวแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาซึ่งจะแก้สรรพจักษุโรค
สมมุติว่าต้อทั้งปวงนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ ยาชื่ออินทะโชติ เอาชะมดสด ตักตำน้ำ

ทอง สิ่งละส่วน ฝิ่นสุทิ เบี้ยผู้เผา สังข์เผา อุตพิต ดีปลี สิ่งละ ๒ ส่วน ดิงเกลือ

ศิลาบอน กายาน สิ่งละ ๓ ส่วน พิมเสน ดินถนํ้า บัลลังก์ศิลา ครั่งคูน เปลือกมะขามขบ

สีเสียดเทศ ผลจันทน์เทศ แก่นจันทน์ทั้งสอง แก่นสน แก่นช้องแมว แก่นขี้เหล็ก รากยา

นาง รากขัตมอน รากตานหม่อน หัวหมู ผลมะฝ่อ สิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุ่มแล้วบดด้วยน้ำมะจั่ว

ทำแท่งไว้ ฝนใส่จักษุแก้สรรพต้อทั้งปวงหายดีนัก ฯ ยาชื่อรัตนโรต เอาเบี้ยผู้เผา ดีปลี สิ่ง

ละ ๒ ส่วน ศิลาบอน ๓ ส่วน พิมเสน ดินถนํ้า บัลลังก์ศิลา แก่นสมอไทย แก่นช้องแมว แก่นขี้เหล็ก

รากกำกาย สิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุ่มบดด้วยน้ำมะนาวทำแท่งไว้ฝนใส่จักษุแก้ต้อหมอกแลแก้ตา

เข้าทั้งปวงก็ดี หายสิ้นวิเศษนัก ฯ ยาชื่อสุวรรณไกรลาส เอาชาดหรรณจินส่วน ๑ บัลลังก์ศิลา เม็ด

ในมะฝ่อ เปลือกมะขามขบ แก่นจันทน์แดง แก่นช้องแมว พิมเสนสิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุ่มแทรกทอง

คำเปลวพอควร บดด้วยน้ำดอกไม้มะลิทำแท่งไว้ ฝนใส่จักษุ แก้สรรพต้อทั้งปวงซึ่งกระทำให้ปวดเคือง

แลลิมจักษุมิขึ้นนั้นหายดีนัก ฯ ยาชื่อแผ้วอากาศ เอาชะมดส่วน ๑ ดีปลี พริกไทย สิ่งละ ๔ ส่วน

ขิงแห้ง ๘ ส่วน ดินถนํ้า ขมิ้นอ้อย ไพล สิ่งละ ๑๖ ส่วน ทำเป็นจุ่มบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำทำใส่

จักษุแก้สรรพต้อทั้งปวงแลแก้จักษุเข้าแดงเป็นสายโลหิต แลแก้หมอกมัว

คลุ้มจักษุมิได้เห็นอันใด หายสิ้นดีนัก ฯ สรรพยา ๔ ขนานนี้

ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนทิพยเนตร ทูลเกล้าทูลกระ

หม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้จักษุโรคคือต้อ

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก่สรรพโรคต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะกล่าวแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาซึ่งจะแก้สรรพจักษุโรค สมมุติว่าต้อทั้งปวงนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

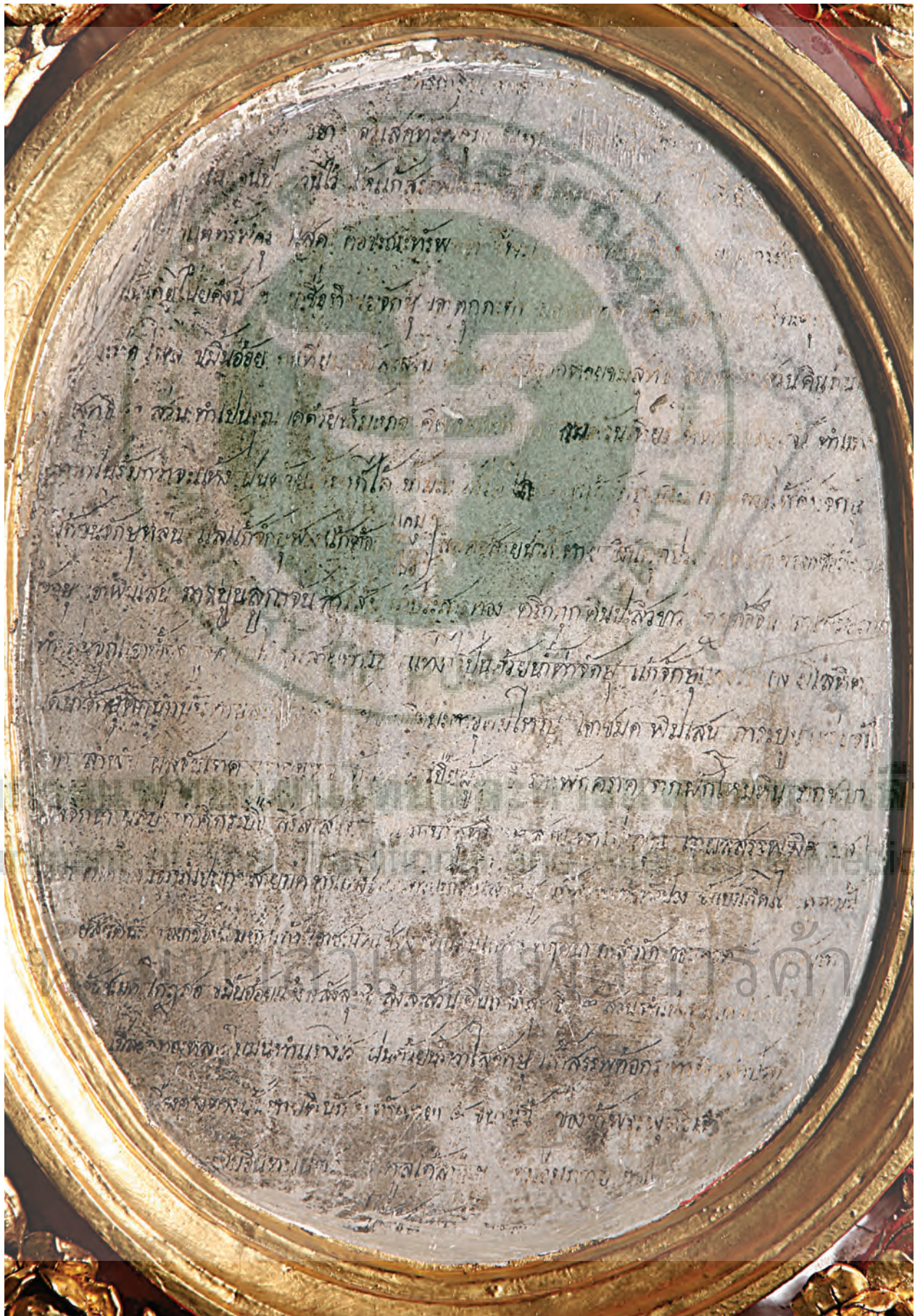
ยาชื่ออินทโชติ เอาชะมดสด ตักต้ำน้ำทอง สิ่งละส่วน ผื่นสุทฺธิ เปี้ยผู้เผา สังข์เผา อุตพิด ดีปลี สิ่งละ ๒ ส่วน ดิงเกลือม ศิลาโยน กายาน สิ่งละ ๓ ส่วน พิมเสน ดินถนํ้า บัลลังก์ศิลา ครั่งคั้น เปลือกมะขามขบ สีเสียดเทศ ผลจันทน์เทศ แก่นจันทน์ทั้งสอง แก่นสน แก่นช้องแมว แก่นขี้เหล็ก รากย่านาง รากขั้ดมอน รากตานหม่อน หัวหมู ผลมะฝ่อ สิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนแล้วบดด้วยน้ำมะงั่วทำแท่งไว้ ฝนใส่จักษุแก้สรรพต้อทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ยาชื่อรัตนโรต เอาเปี้ยผู้เผา ดีปลี สิ่งละ ๒ ส่วน ศิลาโยน ๓ ส่วน พิมเสน ดินถนํ้า บัลลังก์ศิลา แก่นสมอไทย แก่นช้องแมว แก่นขี้เหล็ก รากกำจาย สิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาวทำแท่งไว้ฝนใส่จักษุแก้ต้อหมอกแลแก้ตาเข้าทั้งปวงก็ดี หายสิ้นวิเศษนัก ฯ

ยาชื่อสุวรรณไกรลาส เอาชาดหระคุณจีนส่วน ๑ บัลลังก์ศิลา เมล็ดในมะฝ่อ เปลือกมะขามขบ แก่นจันทน์แดง แก่นช้องแมว พิมเสน สิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนแทรกทองคำเปลวพอควร บดด้วยน้ำดอกไม้เทศทำแท่งไว้ ฝนใส่จักษุแก้สรรพต้อทั้งปวงซึ่งกระทำให้ปวดเคืองแถมจักษุมิขึ้นนั้นหายดีนัก ฯ

ยาชื่อแผ้วอากาศ เอาชะมด ส่วน ๑ ดีปลี พริกไทย สิ่งละ ๔ ส่วน ขิงแห้ง ๘ ส่วน ดินถนํ้า ขมิ้นอ้อย ไพล สิ่งละ ๑๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำทำใส่จักษุแก้สรรพต้อทั้งปวงแลแก้จักษุเข้าแดงเป็นสายโลหิต แลแก้หมอกมัวคลุ้มจักษุมิได้เห็นอันใด หายสิ้นดีนัก ฯ

สรรพยา ๔ ขนานนี้ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนทิพยเนตร ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้จักษุโรคคือต้อ

ยาแก้จักษุโรคคือต้อ

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วย

ตำราคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จอันอาจารย์

เจ้าในก่อนประมวลไว้ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้

จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรคสรรพจักษุ สมมุติว่าต้อ

นั้นโดยนัยดังนี้ ฯ ยาชื่อว่าทิพยจักษุ เอาตุ๊กตำ ฝลจันท์เทศ เทียนสัตตบุษย์ ตรีกฤก

กะทือ ไพล ขมิ้นอ้อย กระเทียม สิ่งละส่วน พิมเสน เปลือกหอยขมสุทธิ สิ่งละ ๒ ส่วน ดินถ่าน

สุทธิ ๓ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาวติดในชั้นสำริด ร่มควันเทียนให้ดำดีแล้วทำแท่ง

ตากในร่มจนกว่าจะแห้ง ฝนด้วยน้ำท่าก็ได้ น้ำมะนาวก็ได้ ใส่จักษุ แก้จักษุและ แก้วริดสีดวงให้คันจักษุ

แก้ขนจักษุหล่นแลแก้จักษุฟาง แก้วต้อแต่น ต้อดวง ต้อหมอก ต้อเนื้อแลต้อสายนั้นหายสิ้นทุกประการ-

ตีนก ฯ ยาชื่อรัตนะ

จักษุ เอาพิมเสน การบูร ลูกจันท์สารส้ม น้ำประสานทอง ตรีกฤก ดินประสิ่วขาว โกรฐสอจัน เอา-

เสมอภาค

ทำเป็นจุน เอาน้ำกานพลูต้มเป็นกระสายทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำท่าจักษุ แก้จักษุแดงเป็นสายโลหิต

แก้จักษุตกหนักนั้นหายสิ้นวิเศษตีนก ฯ ยาชื่อมหาอุดมใหญ่ เอาชะมด พิมเสน การบูร แก่นจันท์

เทศ ลำพัน ฝลจันท์เทศ เทียนขาว ลิ่นทะเล เบี้ยผู้สุทธิ รากผักคราด รากผักไหมหิน รากขบา

ผลจิกนา ผลประคำดีควาย สิ่งละส่วน ดินถ่านสุทธิ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนเอาผลสรรพพิษ ใบสะ

แก ตำกรองเอาแต่น้ำเป็นกระสาย บดทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำท่าใส่จักษุแก้สรรพต้อทั้งปวงอันบังเกิด-

ใน ๓ ฤดูนั้น

หายสิ้นตีนก ฯ ยาชื่อหอมน้ำแก้ว เอาชะมดเขียง พิมเสนเกล็ด กฤษณา กระลำพัก ขอนดอก-

จันท์แดง จันท์ขาว

จันท์ชะมด โกรฐสอ ขมิ้นอ้อยแห้ง สังข์สุทธิ สิ่งละส่วน ดินถ่านสุทธิ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วย

เปลือกทองเหลืองบมนทำแท่งไว้ บดด้วยน้ำท่าใส่จักษุแก้สรรพต้อกระทำพิษให้ปวด

เคืองต่างๆ นั้นหายตีนก ฯ สรรพยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า

หมื่นอินทเนตร ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ

ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้จักษุโรคคือต่อ

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำราคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จอันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก้สรรพโรค ทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรคสรรพจักษุ สมมุติว่าต่อนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาชื่อว่าทิพยจักษุ เอาตุ๊กตำ ผลจันทน์เทศ เทียนสัตตบุษย์ ตรีกูฏ กะทือ ไพล ขมิ้นอ้อย กระเทียม สิ่งละส่วน พิมเสน เปลือกหอยขม สุทธิ สิ่งละ ๒ ส่วน ดินถ่านสุทธิ ๓ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาว ตีในขันสารีตรมควั่นเทียนให้ดำดีแล้วทำแท่งตากในร่มจนกว่าจะแห้ง ฝนด้วยน้ำท่าก็ได้ น้ำมะนาวก็ได้ ใส่จักษุ แก้จักษุและ แก้วตีสัตตบุษย์ให้คันจักษุ แก้วขมจักษุหล่นแลแก้จักษุฟาง แก้วต้อแต่น ต้อดวง ต้อหมอก ต้อเนื้อแลต้อสาย นั้นหายสิ้นทุกประการตี่นั้ก ฯ

ยาชื่อรัตนจักษุ เอาพิมเสน การบูร ลูกจันทน์ สารส้ม น้ำประสานทอง ตรีกูฏ ดินประสีขาว โกฐสอจีน เอาเสมอภาคทำเป็นจุน เอาน้ำกานพลูต้มเป็นกระสายทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำท่าจักษุ แก้จักษุแดงเป็นสายโลหิต แก่น้ำจักษุตกหนักนั้นหายสิ้นวิเศษตี่นั้ก ฯ

ยาชื่อมหาอุดมใหญ่ เอาชะมด พิมเสน การบูร แก่นจันทน์เทศ ลำพัน ผลจันทน์เทศ เทียนขาว ลิ่นทะเล เปียผู้สุทธิ รากผักคราด รากผักไหมหิน รากขบา ผลจิกนา ผลประคำดีควาย สิ่งละส่วน ดินถ่านสุทธิ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนเอาผลสรรพพิษ ใบสะแก ตำกรองเอาแต่น้ำเป็นกระสาย บดทำแท่งไว้ฝนด้วยน้ำท่าใส่จักษุแก้สรรพต้อ ทั้งปวงอันบังเกิดใน ๓ ฤดูนั้นหายสิ้นตี่นั้ก ฯ

ยาชื่อหอมน้ำแก้ว เอาชะมดเชียง พิมเสนเกล็ด กฤษณา กระลำพัก ขอนดอก จันทน์แดง จันทน์ขาว จันทน์ชะมด โกฐสอ ขมิ้นอ้อยแห้ง สังข์สุทธิ สิ่งละส่วน ดินถ่านสุทธิ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยเปลือกทองหลาง ใบมน ทำแท่งไว้บดด้วยน้ำท่าใส่จักษุแก้สรรพต้อกระทำพิษให้ปวดเคืองต่างๆ นั้นหายตี่นั้ก ฯ

สรรพยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า หมื่นอินทเนตร พูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้จักษุโรคคือต้อ

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรา

คือวิเศษสรรพคุณสำเร็จอันอาจารย์เจ้าในก่อน

ประมวลไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าแต่

สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรคสรรพจักษุ สมมุติว่าต้อต่างๆ

นั้นโดยนัยดังนี้ ฯ ยาชื่อเทวจักษุ เอาพิมเสน พริกกล่อน ขิงแห้ง กระเทียม ขมิ้น

อ้อย ไพล สิ่งละส่วน ยอดมะกอก ยอดมะตูม สิ่งละ ๒ ส่วน ดินถ่านสุทฺธิ ๔ ส่วน

ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาว ทำแท่งไว้ฝนใส่จักษุแก้ต้อเนื้อต้อสาย แลแก้จักษุแดงเป็นสาย

โลหิตต่างๆ แก้ไม้ลัดจักษุให้จักษุชุ่ม แก้ยอดริดสีดวงขึ้นในจักษุก็หายตื้นัก ฯ ยาชื่ออินทจักษุ

เอาพริกกล่อน ขิงสด กะทือ ไพล กระเทียม ใบผักเค็ด ใบป๊อบ สิ่งละส่วน ดินถ่านสุทฺธิ

๕ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาวทำแท่งไว้ฝนด้วยน้ำมะนาวป้ายจักษุ แก้ริดสีดวงลมขึ้น

จักษุให้จักษุเปียก แก่น้ำจักษุตกหายสิ้นตื้นัก ฯ ยาชื่อเทพยจักษุ เอาพิมเสน พริกกล่อน

สมอไทย สมอพิเภก ตูกตำน้ำเงินสุทฺธิ สังข์สุทฺธิ บัลลังก์ศิลาสุทฺธิ สิ่งละส่วน ดินถ่าน

สุทฺธิ ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำนมแพะ ทำแท่งตากไว้ในร่มกว่าจะแห้งฝนด้วยน้ำทำป้ายจักษุ

แก้สรรพต้อต่างๆ ทั้ง ๓ ถูนั้นหายวิเศษนัก ฯ ยาชื่อสังข์ศรีตมึ เอาชะมดสด พิมเสน สิ่งละ

ส่วน ลิ่นทะเลแช่น้ำมะนาวไว้ยั้งรุ่งแล้วเอาล้างเสีย จึงเอามาแช่น้ำทำไว้แต่เช้าถึงเที่ยงแล้ว

เอาตากให้แห้ง ๓ ส่วน รากข้าวแป้น ดินถ่านสุทฺธิ สังข์สุทฺธิ สิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุน

บดทำแท่งไว้ ฝนป้ายจักษุแก้สรรพต้อให้ปวดเคืองต่างๆ แก้ฝ้าตาขึ้นจักษุก็ได้หายวิเศษ

นัก ฯ ยาชื่อแผ้วยนา เอาพิมเสนส่วน ๑ ใบผักเค็ด หอม ขิง กลีบบัวหลวง

ลิ่นทะเล ดินถ่านสุทฺธิ สิ่งละ ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาว ฝนใส่แผ้วจักษุ

วิเศษนัก ฯ สรรพยา ๕ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนราชเนตร ทูล

เกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้จักษุโรคคือต้อ

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำราคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จอันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก่สรรพโรค ทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรคสรรพจักษุ สมมติว่าต้อต่างๆ นั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาชื่อเทวจักขุ เอาพิมเสน พริกกล่อน ขิงแห้ง กระเทียม ขมิ้นอ้อย ไพล สิ่งละส่วน ยอดมะกอก ยอดมะตูม สิ่งละ ๒ ส่วน ดินถ่านสุทธี ๔ ส่วนทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาว ทำแท่งไว้ฝนใส่จักษุแก้ต้อเนื้อ ต้อสาย แลแก้จักษุแดงเป็นสายโลหิตต่างๆ แก้ไม่ลัดจักษุให้จักษุชุ่ม แก้ยอดริดสีดวงขึ้นในจักษุก็หายตันทันที ฯ

ยาชื่ออินทจักขุ เอาพริกกล่อน ขิงสด กะทือ ไพล กระเทียม ใบผักเค็ด ใบปิบ สิ่งละส่วน ดินถ่านสุทธี ๕ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาวทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำมะนาวป้ายจักษุแก้ริดสีดวง ลมขึ้นจักษุ ให้จักษุเปียก แก่น้ำจักษุตกหายสิ้นตันทันที ฯ

ยาชื่อเทพยจักขุ เอาพิมเสน พริกกล่อน สมอไทย สมอพิเภก ตูกตำน้ำเงินสุทธี สังข์สุทธี บัลลังก์ศิลาสุทธี สิ่งละส่วน ดินถ่านสุทธี ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำนมแพะ ทำแท่งตากไว้ในร่มกว่าจะแห้ง ฝนด้วยน้ำทำป้ายจักษุ แก้สรรพต้อต่างๆ ทั้ง ๓ ฤดูนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ยาชื่อสังขรศมี เอาชะมดสด พิมเสน สิ่งละส่วน ลิ่นทะเลแช่น้ำมะนาวไว้อย่างรุ่งแล้วเอาล้างเสีย จึงเอามาแช่น้ำทำไว้แต่เช้าถึงเที่ยงแล้วเอาตากให้แห้ง ๓ ส่วน รากข้าวแป้น ดินถ่านสุทธี สังข์สุทธี สิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ ฝนป้ายจักษุแก้สรรพต้อให้ปวดเคืองต่างๆ แก้ฝีดาษขึ้นจักษุก็ได้หายวิเศษนัก ฯ

ยาชื่อแผ้วนัยนา เอาพิมเสนส่วน ๑ ใบผักเค็ด หอม ขิง กลีบบัวหลวง ลิ่นทะเล ดินถ่านสุทธี สิ่งละ ๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาวฝนใส่แผ้วจักษุวิเศษนัก ฯ

สรรพยา ๕ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนราชเนตร ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้จักษุโรคคือต้อ

ยาแก้จักษุโรคคือต้อ

(ระบิยงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำราคือ

วิเศษสรรพคุณสำเร็จอันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวไลไว้ ให้แก้
สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าด้วยสรรพคุณวิเศษ คือค
ณะสรรพยาซึ่งจะแก้จักษุโรค สมมุติว่าต้อต่างๆ นั้นโดยนัยดังนี้ ฯ ยาชื่อแดงวัด
สุธา เอาชะมดเชียง พิมเสน ผื่นดิบ ผลจันทน์เทศ อบเชยเทศ กฤษณา สิ่งละส่วน จันทน์
ทั้งสอง สิ่งละ ๒ ส่วน ขอนดอก ครั่งคั้น เปลือกมะขามขบ เปลือกมะไฟ สิ่งละ ๔ ส่วน
ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำดอกมะลิสด ทำแท่งตากไว้ในร่มกว่าจะแห้ง ฝนป้ายจักษุ แก้จักษุแดงให้ปวดให้เคือง
แฉ้วหมอกมัวให้สว่าง สมานจักษุแตกกร้าว เปื่อยเน่าทั้งปวงหายดีนัก ฯ ยาชื่อมหาสุขุม เอา
ขมิ้นอ้อย กะทือ ไพล สิ่งละส่วน พริกกล่อน จิงแห้ง สิ่งละ ๒ ส่วน ดินถน้า ใบผักเค็ด สิ่ง
ละ ๑๖ ส่วน ใบปืป ๓๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาว ทำแท่งตากไว้ในร่มกว่าจะแห้ง
ฝนป้ายจักษุชำระต้อสายโลหิตในดวงจักษุขาว แก่น้ำจักษุตกแลแก้ริดสีดวงให้คันจักษุ แลแก้
สรรพต้อทั้งปวงหายดีนัก ฯ ยาชื่อมหาอูดม เอาเทียนดำ เทียนขาว เทียนสัตตบุษย์ ดอกจันทน์
ลิ้นทะเล ผลปราชญ์ ผลมะขามป้อม แก่นจันทน์เทศ แก่นสนเหนือ ดอกชะลูด สิ่งละส่วน
ชะมดเชียง พิมเสน สิ่งละ ๒ ส่วน ดีฟาน ดีจระเข้ ดีแพะ สิ่งละ ๓ ส่วน ทำเป็น
จุนบดด้วยน้ำเถาตำลึงทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำค้ำป้ายจักษุ แฉ้วจักษุ แก้หมอกมัว
ให้สว่าง แก้ริดสีดวงจักษุและ แลแก้สรรพต้อทั้งปวงหายวิเศษนัก ฯ ยาชื่อสุริยา
จิจร เอาผลจันทน์เทศ ส่วน ๑ ดอกขจร ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้
ฝนด้วยน้ำท่าป้ายจักษุ เป็นยาขุผิวจักษุแลเจริญซึ่งน้ำเลี้ยงจักษุให้บริ
บูรณ์วิเศษนัก ฯ สรรพยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า
ขุนประสาทนิยนา ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอ
เดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้จักษุโรคคือต้อ

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรา คือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าด้วยสรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาซึ่งจะแก้จักษุโรค สมมุติว่าต้อต่างๆ นั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาชื่อแดงวัดสุธา เอาชะมดเชียง พิมเสน ผื่นดิบ ผลจันทน์เทศ อบเชยเทศ กฤษณา สิ่งละส่วน จันทน์ทั้งสอง สิ่งละ ๒ ส่วน ขอนดอก ครั่งคูน เปลือกมะขามขบ เปลือกมะไฟ สิ่งละ ๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำดอกมะลิสด ทำแท่งตากไว้ในร่มกว่าจะแห้ง ฝนป้ายจักษุแก้จักษุแดงให้ปวดให้เคือง แผลวหมอกมัวให้สว่าง สมานจักษุแตกร้าว เปื่อยเน่าทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ยาชื่อมหาสุขุม เอาขมิ้นอ้อย กะทือ ใพล สิ่งละส่วน พริกกล่อน ชিংแห้ง สิ่งละ ๒ ส่วน ดินถนนำ ใบผักเค็ด สิ่งละ ๑๖ ส่วน ใบปืบ ๓๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะนาว ทำแท่งตากไว้ในร่มกว่าจะแห้ง ฝนป้ายจักษุชำระต้อสายโลหิตในดวงจักษุขาว แก้น้ำจักษุตกแผลแก้ริดสีดวงให้คันจักษุ แผลแก้สรรพต้อทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ยาชื่อมหาอุดม เอาเทียนดำ เทียนขาว เทียนสัตตบุษย์ ดอกจันทน์ ลิ่นทะเล ผลปราชญ์ ผลมะขามป้อม แก่นจันทน์เทศ แก่นสนเหนือ ดอกชะลูด สิ่งละส่วน ชะมดเชียง พิมเสน สิ่งละ ๒ ส่วน ดีพาน ดีจระเข้ ดีแพะ สิ่งละ ๓ ส่วน ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำเถาตำลึงทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำค่างป้ายจักษุ แผลวจักษุ แผลวหมอกมัวให้สว่าง แก้ริดสีดวงจักษุและ แผลแก้สรรพต้อทั้งปวงหายวิเศษนัก ฯ

ยาชื่อสุริยาจิร เอาผลจันทน์ ส่วน ๑ ดอกขจร ๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ฝนด้วยน้ำทำป้ายจักษุเป็นยาชุผิวจักษุและเจริญซึ่งน้ำเลี้ยงจักษุให้บริบูรณ์วิเศษนัก ฯ

สรรพยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนประสาธน์ยนา ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้โรคอันเป็นสาธารณชาติวาโย

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรา

คือวิเศษสรรพคุณสำเร็จอันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้

ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ

คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรคอันเป็นสาธารณะชาติวาโยนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาช่อมหากำลังสิงหรัตนโชติ เอาผลสลอดสุทธิ มหาหิงค์ เทียนดำ ชิงแห้ง เปลือสืนเฮว
สิ่งละส่วน ผลพิลังกาสา ๒ ส่วน ผลสมอไทย ๖ ส่วน แก่นพรม ๘ ส่วน ดีปลี ๙ ส่วน ว่านน้ำ
เจตมูลเพลิง รากข้าวปลู พริกไทย สิ่งละ ๑๐ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้ง แล้วจึงเอาใส่หวด

นึ่งให้สุก เอายางสลัดไคสดเคล้าเข้ากับยาพอบั่นได้ ทำเมล็ดเท่าเมล็ดถั่วเขียวให้กิน

ตามกำลัง กินเมล็ดหนึ่งลงครั้งหนึ่ง จะให้กินก็ครั้งก็ทวียาขึ้นไปตามสมควรแก้โรคแก้ริดสีดวง

หิดไอ แลสรรพลมทั้งปวงดิ้นก ถ้ากินได้ ๒ เดือน มีกำลังมาก ถ้ากินได้ ๓ เดือน มีปัญญามาก ถ้ากิน

ได้ ๔ เดือน รูปร่าง ถ้ากินได้ ๕ เดือน ๖ เดือน เสี่ยงเพราะ ถ้ากินได้ ๗ เดือน ๘ เดือน ๙ เดือน มีอายุยืนได้-

๒๐๐ ปี เป็นมหาริ

ษะนัก ฯ ท่านตีค่าไว้ ๑๐๐ ชั่งทอง ตามอาจารย์กล่าวมาแพทย์ทั้งหลายพึงรู้ ฯ ยาชื่อเพชรสังหาร เอา

สมุลแว้ง ๑ การบูร ปูนผง เปียผู้เผา พริกไทย ชิงแห้ง สิ่งละ ๔ ส่วน ดีปลี ๕ ส่วน

ผักแพวแดง ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้ง น้ำขิง น้ำกระเทียม ให้กินหนัก ๑ สลึง แก่สรรพลม-

ทั้งปวง แลแก้ลมอัน

มีพิษ คือลมราษัยกษ ลมมหาสดมภ์แลลมตะคริว กระทำให้ร้อนแต่เท้าตลอดศีรษะนั้นหาย

ดิ้นก ฯ ยาชื่อสุวรรณประสาท เอายาดำ มหาหิงค์ ตรีภูกุก ผีวมะกรูด

สิ่งละ ๔ ส่วน กระเทียม เปลือสืนเฮว สิ่งละ ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลาย

น้ำผึ้ง น้ำมะกรูด น้ำมะนาว คูลีการกันเข้าให้กินหนัก ๑ สลึง แก่สรรพลมทั้งปวง-

แลแก้จุกเสียดภัย

วิเศษนัก ฯ สรรพยา ๓ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า

หมื่นเวชาแพทยา ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ

ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้โรคอันเป็นสาธารณชาติวาโย

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำราคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จอันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ให้แก่สรรพโรค ทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรคอันเป็นสาธารณชาติวาโยนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาชื่อมหากำลังสิงหรัตนโชติ เอาผลสลอดสุทธิ มหาหิงค์ เทียนดำ ชิงแห้ง เปลือสินเธาว์ สิ่งละส่วน ผลปลิงกาสา ๒ ส่วน ผลสมอไทย ๖ ส่วน แก่นพรม ๘ ส่วน ดีปลี ๙ ส่วน วานน้ำ เจตมูลเพลิง รากข้าวปลู พริกไทย สิ่งละ ๑๐ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้ง แล้วจึงเอาใส่ขวดหนึ่งให้สุก เอาอย่างสลัดไคสดเคล้าเข้ากับยาพอบั่นได้ ทำเมล็ดเท่าเมล็ดถั่วเขียวให้กินตามกำลัง กินเมล็ดหนึ่ง ลงครั้งหนึ่ง จะให้กินก็ครั้งก็ทวียาขึ้นไปตามสมควรแก้โรค แก้วริดสีดวงหิดไอ แลสรรพผลทั้งปวงคินัก ถ้ากินได้ ๒ เดือน มีกำลังมาก ถ้ากินได้ ๓ เดือน มีปัญญามาก ถ้ากินได้ ๔ เดือน รูปร่าง ถ้ากินได้ ๕ เดือน ๖ เดือน เสี่ยงเพราะ ถ้ากินได้ ๗ เดือน ๘ เดือน ๙ เดือน มีอายุยืนได้ ๒๐๐ ปี เป็นมหาวีรุษนัก ฯ ท่านตีค่าไว้ ๑๐๐ ชั่งทอง ตามอาจารย์กล่าวมาแพทย์ทั้งหลายพึงรู้ ฯ

ยาชื่อเพชรสังหาร เอาสมุลแว้ง ๑ การบูร ปูนผง เปี้ยผู้เผา พริกไทย ชิงแห้ง สิ่งละ ๔ ส่วน ดีปลี ๕ ส่วน ผักแพวแดง ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้ง น้ำขิง น้ำกระเทียม ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้สรรพผลทั้งปวงแลแก้ลม อันมีพิษ คือลมรathyักษ์ ลมมหาสดมภ์แลลมตะคริว กระทำให้ร้อนแต่เท้าตลอดศีรษะนั้นหายตันทัน ฯ

ยาชื่อสุวรรณประสาท เอายาดำ มหาหิงค์ ตรีภูกู ผีวมะกรูด สิ่งละ ๔ ส่วน กระเทียม เปลือสินเธาว์ สิ่งละ ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้ง น้ำมะกรูด น้ำมะนาว คูลิการกันเข้าให้กินหนัก ๑ สลึง แก้สรรพผลทั้งปวง แลแก้จุกเสียดก็หายวิเศษนัก ฯ

ตำราทำสำเนาเพื่อการค้า
สรรพยา ๓ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า หมั่นเวชยาแพทยา ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้ลมขึ้นเบื้องสูง

ยาแก้ลมขึ้นเบื้องสูง

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายา

คือวิเศษสรรพคุณสำเร็จอันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก่
สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือ
คณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรคสรรพลมทั้งปวงอันกำเริบพัดขึ้นเบื้องบนนั้นโดย
นัยดังนี้ ฯ ยาแก้ลมขึ้นสูง เอายาดำ กัญชา อุตพิต ดองดึง สิ่งละ ๔ ส่วน
กระเทียม ๖ ส่วน ว่านน้ำ ชะเอมเทศ โกฐน้ำเต้า โกฐพุงปลา มหาหิงค์ สิ่งละ ๘ ส่วน
ว่านเปราะ ผลผักชี ดีปลี สิ่งละ ๑๒ ส่วน ขิงแห้ง แก่นแสมทะเล รากส้มกุ้ง
สะค้าน สิ่งละ ๑๖ ส่วน พริกไทย เปลือกกันเกรา สิ่งละ ๒๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลาย
น้ำผึ้งรวงให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ลมขึ้นสูงหายदनัก ฯ อนึ่ง เอาการบูร ๔ ส่วน กระเทียม
ขิงแห้ง ดีปลี ขมิ้นอ้อย ไพล ว่านน้ำ สิ่งละ ๘ ส่วน เหง้าหญ้าชันกาด หัวหมู สิ่งละ ๑๖
ส่วน บอระเพ็ด ๒๔ ส่วน ใบมะตูม ใบคนที่สอ ใบสะเดา พริกไทย สิ่งละ ๑๖ ส่วน
ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้วาโยอันกำเริบกล้าขึ้นเบื้องบนนั้นหายदनัก ฯ
อนึ่ง เอาโกฐสอ โกฐเขมา มหาหิงค์ สิ่งละ ๔ ส่วน การบูร กานพลู ดอกจันทน์
พิลังกาสา กัญชา สิ่งละ ๖ ส่วน โกฐหัวบัว สมอเทศ กระลำพัก จันทน์ชะมด
พริกหอม ดีปลี สิ่งละ ๘ ส่วน กระวาน สมอไทย ผลจันทน์ สิ่งละ ๑๐ ส่วน
กฤษณา ขิงแห้ง สิ่งละ ๑๒ ส่วน พริกไทย ๔๐ ส่วน ทำเป็นจุน
บดละลายน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้อุทธรังคมวาตกล้า กระทำให้-
คลุ้มคลั่งแลแก้
ลมอันให้มือตายเท้าตายแลเป็นเหน็บชาแลแก้สรรพลมใหญ่ทั้งปวง
อันบังเกิดในกองธาตุนั้นหายวิเศษนัก ฯ สรรพยา ๓ (ขนาน)นี้ ของข้า
พระพุทธเจ้า หลวงทิพยรักษา ทูลเกล้าทูลกระหม่อม
ถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้ลมขึ้นเบื้องสูง

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรคสรรพลมทั้งปวงอันกำเริบพัดขึ้นเบื้องบนนั้น โดยนัยดังนี้ ฯ

ยาแก้ลมขึ้นสูง เอายาดำ กัญชา อุตพิต ดองดึง สิ่งละ ๔ ส่วน กระเทียม ๖ ส่วน ว่านน้ำ ชะเอมเทศ โกงน้ำเต้า โกงพุทฺปลา มหาหิงคุ์ สิ่งละ ๘ ส่วน ว่านเปราะ ผลผักชี ดีปลี สิ่งละ ๑๒ ส่วน ชিংแห้ง แก่นสมททะเล รากส้มกุ้ง สะค้าน สิ่งละ ๑๖ ส่วน พริกไทย เปลือกกันเกรา สิ่งละ ๒๔ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งรวงให้กินหนัก ๑ สลึง แก้ลมขึ้นสูงหายตันทัน ฯ

อนึ่ง เอาการบูร ๔ ส่วน กระเทียม ชিংแห้ง ดีปลี ขมิ้นอ้อย ไพล ว่านน้ำ สิ่งละ ๘ ส่วน เหง้าหญ้าชันกาด หัวหมู สิ่งละ ๑๖ ส่วน บอระเพ็ด ๒๔ ส่วน ใบมะตูม ใบคนที่สอ ใบสะเดา พริกไทย สิ่งละ ๑๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้ง ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้วไยอันกำเริบกล้าขึ้นเบื้องบนนั้นหายตันทัน ฯ

อนึ่ง เอาโกฐสอ โกฐเขมา มหาหิงคุ์ สิ่งละ ๔ ส่วน การบูร กานพลู ดอกจันทร์ พิลังกาสา กัญชา สิ่งละ ๖ ส่วน โกงหัวบัว สมอเทศ กระลำพัก จันทน์ชะมด พริกหอม ดีปลี สิ่งละ ๘ ส่วน กระวาน สมอไทย ผลจันทร์ สิ่งละ ๑๐ ส่วน กลุขณา ชিংแห้ง สิ่งละ ๑๒ ส่วน พริกไทย ๔๐ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้อุทฺธังคมาวตกล้า กระทำให้คลุ้มคลั่ง แลแก้ลมอันให้มือตายเท้าตายแลเป็นเหน็บชา แลแก้สรรพลมใหญ่ทั้งปวง อันบังเกิดในกองธาตุนั้นหายวิเศษนัก ฯ

สรรพยา ๓ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า หลวงทิพยรักษา ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้ชาติวาโยพรรติก

ยาแก้ชาติวโยพรรตัก

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายา

คือวิเศษสรรพคุณสำเร็จอันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้
ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิ
เศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรค กล่าวคือชาติวโยพรรตัก อันบังเกิด
ขึ้นในกองปิตตะธาตุแลรตตะธาตุ ระคนกันนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ ยาชื่อตรีสวัสดิ์ปลา เอา
บอระเพ็ด ชิงแห้ง สิ่งละส่วน รากอังกาบ พริกไทย สิ่งละ ๔ ส่วน ขมิ้นอ้อย ๒๐ ส่วน
ใบสมอทะเล รูดเอาก้านออก เอา ๓๐ ส่วน คูลีการเข้าด้วยกัน ใส่หวดหนึ่งให้สุกแล้วจึงเอามาทำ
เป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำขิงก็ได้ น้ำข่าก็ได้ ส้มชาก็ได้ ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้มพรรตัก-
อันบังเกิดขึ้น

ในกองปิตตะธาตุแลรตตะธาตุซึ่งระคนกัน กระทำให้กำเริบขึ้นนั้นหายดีนัก ฯ ยาชื่อทำลายเมฆ
เอาพญาไ้ใบ ๗ ยอด มาหั่นให้สั้นแลเอาปลาย่างขึ้น ๑ มะขามเปียก ๓ ฝัก ตำให้แหลก
แล้วจึงเอาน้ำปลามาเคล้าให้เข้ากันแล้วจึงให้กินให้หมด แก้มในกองพรรตักให้ตกสิ้นดีนัก ฯ

ยาชื่อมหาอายุเวก เอาผลมะกรูด ๕ ผล หัวหอม ๑๐ หัว หัวกระเทียม ๕
หัว มะขามเปียก ๑๐ ฝัก สลัดไดสด ๕ ตำลึง เกลือ ๒ บาท ทำเป็นจุน ให้กินเป็น
ยาสดหนัก ๑ สลึง แก้มในกองพรรตักดีนัก ฯ ยาชื่อตรีผลาใหญ่ เอากระเทียม

๑ บาท สมอไทย สมอเทศ สมอพิเภก สมอทะเล สมอน้ำ โพล ว่านน้ำ

ผิวมะกรูด ใบกะเพรา มหาหิงค์ สิ่งละ ๒ บาท เกลือสินเธาว์ ๓ บาท มะขามป้อม
ดอกชุมเห็ดเทศ สิ่งละ ๕ ตำลึง ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะกรูดให้กินหนัก ๑ สลึง

แก้มพรรตักอันบังเกิดในกองปิตตะธาตุแลรตตะธาตุระคนกันกระทำให้

แน่นให้ตั้งในนาภี แลอุจจาระมือออกนั้นหายวิเศษนัก ฯ สรรพ

ยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนราชโอสถ ทูลเกล้า

ทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้ชาติวโยพรรติก

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาศิวีเศษสรรพคุณสำเร็จอันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรค กล่าวคือชาติวโยพรรติก อันบังเกิดขึ้นในกองปิตตะและรตตะ ระคนกันนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาชื่อตรีสวัสดิ์ปลา เอาบอระเพ็ด ชิงแห้ง สิ่งละส่วน รากอังกาบ พริกไทย สิ่งละ ๔ ส่วน ขมิ้นอ้อย ๒๐ ส่วน ใบสมอทะเล รูดเอาก้านออก เอา ๓๐ ส่วน คูลีการเข้าด้วยกัน ใส่หวดหนึ่งให้สุกแล้วจึงเอามาทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำขิงก็ได้ น้ำข่าก็ได้ ส้มชาก็ได้ ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้มพรรติกอันบังเกิดขึ้นในกองปิตตะและรตตะซึ่งระคนกัน กระทำให้กำเริบขึ้นนั้นหายดีนัก ฯ

ยาชื่อทำลายเมฆ เอาพญาไร้ใบ ๗ ยอด มาหั่นให้สั้นแลเอาปลาย่างขึ้น ๑ มะขามเปียก ๓ ฝัก ตำให้แหลก แล้วจึงเอาน้ำปาลมาเคล้าให้เข้ากันแล้วจึงให้กินให้หมด แก้มในกองพรรติกให้ตกสิ้นดีนัก ฯ

ยาชื่อมหาอายุเวก เอาผลมะกรูด ๕ ผล หัวหอม ๑๐ หัว หัวกระเทียม ๕ หัว มะขามเปียก ๑๐ ฝัก สลัดไธส ๕ ตำลึง เกลือ ๒ บาท ทำเป็นจุน ให้กินเป็นยาสดหนัก ๑ สลึง แก้มในกองพรรติกดีนัก ฯ

ยาชื่อตรีผลาใหญ่ เอากระเทียม ๑ บาท สมอไทย สมอเทศ สมอพิเภก สมอทะเล สมอน้ำ โพลวันน้ำ ผิวมะกรูด ใบกะเพรา มหาหิงค์ สิ่งละ ๒ บาท เกลือสินเธาว์ ๓ บาท มะขามป้อม ดอกชุมเห็ดเทศ สิ่งละ ๕ ตำลึง ทำเป็นจุนบดด้วยน้ำมะกรูดให้กินหนัก ๑ สลึง แก้มพรรติกอันบังเกิดในกองปิตตะและรตตะระคนกัน กระทำให้แน่นให้ตั้งในนาภี แลอุจจาระมีออกนั้นหายวิเศษนัก ฯ

สรรพยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนราชโอสถ พูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้วโยซึ่งมีพิษละเอียด

ยาแก้วโยซึ่งมีพิษละเอียด

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยคำ

รายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าใน

ก่อนประมวไลไว้ ให้แก้สรรพโรคต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้

จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือ ยาอันจะแก้วโยซึ่งมีพิษอันละเอียดนั้นโดยนัย

ดังนี้ ฯ ยาชื่อทิพย์สำราญ เอาเทียนทั้งห้า สิ่งละส่วน ผิวส้ม ๘ ประการ

ตรีผลา เกสรบุณนาค สิ่งละ ๒ ส่วน ดอกพิกุล ชะลูด สิ่งละ ๓ ส่วน กฤษณา อบเชยเทศ

เกสรสารภี โกรฐสอ ดอกพริกไทย จันทน์ชะมด การบูร กระเจาตะนาว สิ่งละ ๔ ส่วน เปราะ

หอม จันทน์ทั้งสอง พิมเสน สิ่งละ ๖ ส่วน ผลสะเดาอ่อน ๘ ส่วน ชะเอมเทศ ๑๒ ส่วน

ดอกมะลิสด ๓๕ ส่วน ทำเป็นจุนน้ำดอกไม้เทศเป็นกระสายบดทำแท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้

แทรกน้ำตาลกรวดให้กินแก้ลมสวิงสวายและลมตรีโทษอันบังเกิดในหทัยวาท แลแก้ก้ำน้ำเลี้ยง

ดวงใจที่ชุ่มม้วนนั้นหายตันทัก ฯ ยาชื่อเทพอารมณ์ เอาดอกส้ม ๘ ประการ ดอกชิง ดอกข่า ดอก

ขมิ้น ดอกกะทือ ดอกพิกุล เกสรบุณนาค ดอกสารภี ผลผักเสี้ยนผี สิ่งละส่วน เปราะหอม

การบูร กานพลู สิ่งละ ๒ ส่วน จันทน์ทั้งสอง สิ่งละ ๔ ส่วน พิมเสน ๕ ส่วน ดอกมะลิ ๓๒

ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำกระสายอันควรแก้โรค ให้กินแก้ลมหทัยวาท ลมสัถถกวาต-

ลมอัศฎากาศ ลมสมุณา ซึ่งกระทำ

พิษต่างๆ แลแก้ลมปัจฉิมที่สุดคือลมตรีโทษ อันบังเกิดดุจหม้อข้าวเดือด แลลมทักขิณโรธ ตติยวิ

โรธนั้นหายสิ้นวิเศษนัก ฯ ยาชื่ออินทรประสิทธิ์ เอาโกฎทั้งเก้า กระเจาตะนาว ผิวมะกรูด ผิวมะ

นาว ผิวส้มซ่า ผิวมะงั่ว กฤษณา กระลำพัก ชะลูด ขอนดอก จันทน์แดง พิกุล สารภี การ

บูร ชะมดเชียง จันทน์เทศ พิมเสน ผลพริกไทยอ่อน ชะเอมเทศ สิ่งละส่วน ดอกมะลิ ๔๒

ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ให้กินแก้วโยในกองสมุฏฐานอันมีพิษนั้น

หายวิเศษนัก ฯ ยาสามขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า พระบำเรอ

ราช ทูลเกล้าฯ ถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้วโยซึ่งมีพิษละเอียด

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวญไว้ ให้แก่สรรพโรคต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือ ยาอันจะแก้วโยซึ่งมีพิษอันละเอียดนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาชื่อทิพย์สำราญ เอาเทียนทั้งห้า สิ่งละส่วน ผิวส้ม ๘ ประการ ตรีผลา เกสรบุณฑน สิ่งละ ๒ ส่วน ดอกพิกุล ชะลูด สิ่งละ ๓ ส่วน กฤษณา อบเชยเทศ เกสรสารภี โกฐสอ ดอกพริกไทย จันทน์ชะมด การบูร กระเจาตะนาว สิ่งละ ๔ ส่วน เปราะหอม จันทน์ทั้งสอง พิมเสน สิ่งละ ๖ ส่วน ผลสะเดาอ่อน ๘ ส่วน ชะเอมเทศ ๑๒ ส่วน ดอกมะลิสด ๓๕ ส่วน ทำเป็นจุนน้ำดอกไม้นั้นเป็นกระสายยบดทำแท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้นั้น แทรกน้ำตาลกรวดให้กินแก้ลมสวิงสวาย และลมตริโทษอันบังเกิดในหทัยวาท แลแก้ลมเลี้ยงดวงใจที่ขุ่นมัวนั้นหายดีนัก ฯ

ยาชื่อเทพอารมณ์ เอาดอกส้ม ๘ ประการ ดอกชิง ดอกข่า ดอกขมิ้น ดอกกะทือ ดอกพิกุล เกสรบุณฑน ดอกสารภี ผลผักเสี้ยนผี สิ่งละส่วน เปราะหอม การบูร กานพลู สิ่งละ ๒ ส่วน จันทน์ทั้งสอง สิ่งละ ๔ ส่วน พิมเสน ๕ ส่วน ดอกมะลิ ๓๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ละลายน้ำกระสายยอันควรแก้โรค ให้กินแก้ลมหทัยวาท ลมสัถถกวาท ลมอัศฎภาส ลมสุมนา ซึ่งกระทำพิษต่างๆ แลแก้ลมปัจฉิมที่สุดคือลมตริโทษ อันบังเกิดดุจหม้อข้าวเดือด แลลมทักขิณโรธ ตติยาวิโรธนั้นหายสิ้นวิเศษนัก ฯ

ยาชื่ออินทรประสิทธิ์ เอาโกฐทั้งเก้า กระเจาตะนาว ผิวมะกรูด ผิวมะนาว ผิวส้มซ่า ผิวมะงั่ว กฤษณา กระลำพัก ชะลูด ขอนดอก จันทน์แดง พิกุล สารภี การบูร ชะมดเชียง จันทน์เทศ พิมเสน ผลพริกไทยอ่อน ชะเอมเทศ สิ่งละส่วน ดอกมะลิ ๔๒ ส่วน ทำเป็นจุนบดทำแท่งไว้ให้กินแก้วโยในกองสมุฏฐานอันมีพิษนั้นหายวิเศษนัก ฯ

ยาสามขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า พระบำเรอราช หล่อเกล้าฯ ถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

၈၅၀

ยาแก้กล่อนทั้งปวง

(ศาลาเลื่อนศักดิ์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวตำรายา

คือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประ

มวลไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่า

แต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรคอันเป็นชาติวุฒิโรค

กล่าวคือโรคสรรพกล่อนทั้งปวงนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ ยาแก้สรรพกล่อนทั้งปวง

เอาใบมะตูม ๑ ใบสะเดา ๒ ใบคนทีสอ ๓ ว่านน้ำ ๔ บอระเพ็ด ๕ ขมิ้นอ้อย ๖ พริกไทย ๗

ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งให้กิน ๑ สลึง แก้สรรพกล่อนทั้งปวงซึ่งกระทำให้จุกเสียด

ให้อาเจียนคลื่นเหียน แลให้เมื่อยขบกระทำให้ตัวเหลือง จักขุเหลือง แลน้ำมูตรเหลือง

ให้ถ่วงหัวเหว้าเป็นกำลังนั้นหายดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาแก่นแสมทะเล แขน้ขี้เหล็ก แขน้

พญามือเหล็ก แขน้ปุน หอยขมเผา หอยแครงเผา สารส้ม สิ่งละส่วน ดินประสีขาว ว่าน

น้ำ ผิวมะกรูด สิ่งละ ๒ ส่วน มหาหิงค์ ดีปลี สิ่งละ ๓ ส่วน กระเทียม ๔ ส่วน หัสศุณ

สุติ ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำมะกรูดก็ได้ น้ำส้มชากี้ได้ ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้กล่อน-

ซึ่งกระทำให้ผูก

เป็นพรรดิก แลแก้สรรพกล่อนทั้งปวงหายดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาเทียนทั้งห้า ผลจันทร์ ดอกจันทร์

ดีปลี เปล้าทั้งสอง รากประคำดีควาย รากประคำไก่ รากมะขามป้อม รากหนาด รากจิงจ้อ

รากคนทีสอ รากคนทีเขมา รากมะตูม รากตูมกาเครือ รากตูมกาแดง รากตูมกาขาว รากพิษนาสน์ ราก

ไคร้เครือ หัวปรง เอาเสมอภาค ต้มตามวิธีให้กิน แก้สรรพโรคกล่อนทั้งปวงซึ่งกล่าว

มาแล้วนั้นหายสิ้นดีนัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า ผักแพวแดง ดองดั่ง ว่าน

น้ำ แขน้แสมทะเล สิ่งละส่วน ดีปลี มหาหิงค์ สิ่งละ ๒ ส่วน พริกไทย ๑๘ ส่วน ทำเป็น

จุนบดละลายน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้สรรพโรคกล่อนทั้ง ๕ ประการหายสิ้นดีนัก ฯ

สรรพยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนราชแพทย์ทูลเกล้าทูล

กระหม่อม ถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้กล่อนทั้งปวง

(ศาลาเลื่อนศักดิ์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก้สรรพโรค ทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรคอันเป็นชาติวุฒิโรคกล่าวคือ โรคสรรพกล่อนทั้งปวงนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาแก้สรรพกล่อนทั้งปวง เอาใบมะตูม ๑ ใบสะเดา ๒ ใบคนที่สอ ๓ ว่านน้ำ ๔ บอระเพ็ด ๕ ขมิ้นอ้อย ๖ พริกไทย ๗ ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งให้กิน ๑ สลึง แก้สรรพกล่อนทั้งปวง ซึ่งกระทำให้จุกเสียดให้อาเจียน คลื่นเหียน แลให้เมื่อยขบกระทำให้ตัวเหลือง จักขุเหลือง แลน้ำมูตรเหลือง ให้ถ่วงหัวเหมาเป็นกำลังนั้นหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาแก่นแสมทะเล แก่นขี้เหล็ก แก่นพญามือเหล็ก แก่นปุน หอยขมเผา หอยแครงเผา สารส้ม สิ่งละส่วน ดินประสิวขาว ว่านน้ำ ผิวมะกรูด สิ่งละ ๒ ส่วน มหาหิงคุ์ ดีปลี สิ่งละ ๓ ส่วน กระเทียม ๔ ส่วน หัสศุณสุติ ๖ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำมะกรูดก็ได้ น้ำส้มชากี้ได้ ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้กล่อนซึ่งกระทำให้ผูก เป็นพรรตัก แลแก้สรรพกล่อนทั้งปวงหายดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาเทียนทั้งห้า ผลจันทร์ ดอกจันทร์ ดีปลี เปล้าทั้งสอง รากประจำตีควาย รากประจำไก่ รากมะขามป้อม รากหนาด รากจิงจ้อ รากคนที่สอ รากคนทีเขมา รากมะตูม รากตุ้มกาเครือ รากตุ้มกาแดง รากตุ้มกาขาว รากพิษนาศน์ รากไคร้เครือ หัวปรง เอาเสมอภาค ต้มตามวิธีให้กิน แก้สรรพโรคกล่อนทั้งปวง ซึ่งกล่าวมาแล้วนั้นหายสิ้นดีนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอาโกฐทั้งห้า เทียนทั้งห้า ผักแพวแดง ดอกตี่ ว่านน้ำ แก่นแสมทะเล สิ่งละส่วน ดีปลี มหาหิงคุ์ สิ่งละ ๒ ส่วน พริกไทย ๑๘ ส่วน ทำเป็นจุนบดละลายน้ำผึ้งให้กินหนัก ๑ สลึง แก้สรรพโรคกล่อน ทั้ง ๕ ประการหายสิ้นดีนัก ฯ

สรรพยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนราชแพทย์ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้โรคตา

ยาแก้หืด

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรา

ยา คือ วิเศษสรรพคุณสำเร็จอันอาจารย์เจ้าในก่อน
ประมวลไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าแต่
สรรพคุณวิเศษ คือ คณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรคอันเป็นชาติกล่าวคือ สรรพโรค
หืดนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ ยาชื่อประสะเกลือ เอน้ำฝิ่ง น้ำบวชม น้ำรากหญ้าคา
น้ำกะทือ น้ำสลดไธ น้ำบอระเพ็ด น้ำเกลือ เอาเสมอภาค ใส่กระทะลงกวนให้จน
ป็นได้ ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้สรรพโรคหืดซึ่งกระทำให้หอบหายใจดังครอกๆ แก้
ไอแลโรคเกิดในกองเสมหะสมุฏฐานนั้นหายสิ้นวิเศษตัก ฯ ยาชื่อประสะน้ำมะนาว เอาฝัก
ส้มป่อย รากส้มกุ้งทั้งสอง กระเทียม พริกไทย ดีปลี ขิงแห้ง ดินประสิวขาว สารส้ม
เอาเสมอภาค ทำเป็นจุ่มแล้วจึงเอาน้ำมะนาวใส่ลงให้ท่วมยาทั้งนั้นจึงเอาขึ้นตั้งไฟกวน
ให้ป็นได้ กินหนัก ๑ สลึง แก้สรรพโรคหืดทั้งปวงซึ่งกระทำให้หอบ ให้จับ แก้ไอ
แลโรคอันบังเกิดแต่กองเสมหะสมุฏฐานนั้นหายสิ้นวิเศษตัก ฯ ขนานหนึ่ง เอาน้ำลูกมะ
แว้งตัน น้ำลูกมะแว้งเครือ น้ำลูกมะเขือขื่น น้ำสลดไธ น้ำมะจั่ว น้ำมะนาว เอา
เสมอภาค แล้วจึงเอาใส่ในขันสำริด เอาขึ้นตั้งไฟกลบให้งวด แล้วจึงให้กิน
ถ้วน้ามนหนึ่ง แก้สรรพโรคหืดทั้งปวงซึ่งกระทำให้หอบ ให้ไอ
ให้จับ ให้หายใจดัง แลแก้สรรพโรคอันเกิดแต่กองเสมหะสมุฏฐานหายตัก ฯ
ขนานหนึ่ง เอารากมะแว้งทั้งสอง รากมะเขือขื่น ราชพฤกษ์ทั้งห้า
มะเกลือทั้งห้า รากหวายขม รากหวายลิง รากไม้รวก เทียนดำ เอา
เสมอภาค ดองด้วยน้ำตาลสดกินแก้สรรพโรคหืดหายตัก ฯ สรรพ
ยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนสุทธิพรหมมา ทูลเกล้า
ทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว

ยาแก้หืด

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จอันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งโรคอันเป็นชาติกล่าวคือสรรพโรคหืดนั้นโดยนัยดังนี้ ฯ

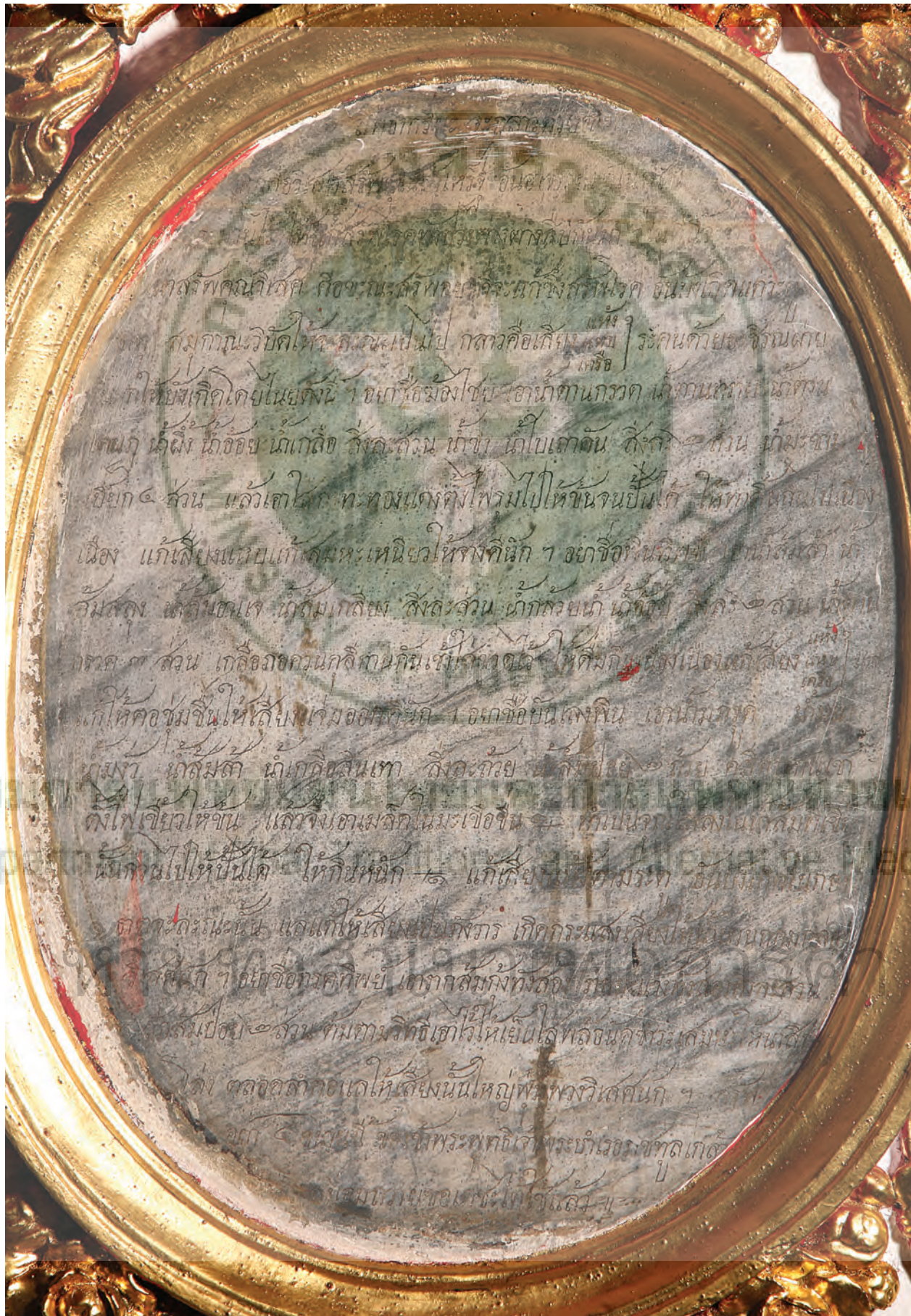
ยาชื่อประสะเกลือ เอน้ำผึ้ง น้ำบวบขม น้ำรากหญ้าคา น้ำกะทือ น้ำสลดไธ น้ำบอระเพ็ด น้ำเกลือ เอาเสมอกาต ใส่กระทะลงกวนให้จนป็นได้ ให้กินหนัก ๑ สลึง แก่สรรพโรคหืดซึ่งกระทำให้อบหายใจดังครอกๆ แก้อัลโรคเกิดในกองเสมหะสมุฏฐานนั้นหายสิ้นวิเศษตนัก ฯ

ยาชื่อประสะน้ำมะนาว เอาฝักส้มป่อย รากส้มกุ้งทั้งสอง กระเทียม พริกไทย ตีปลี ชิงแห้ง ดินประสีขาว สารส้ม เอาเสมอกาต ทำเป็นจุนแล้วจึงเอน้ำมะนาวใส่ลงให้ท่วมยาทั้งนั้น จึงเอาขึ้นตั้งไฟกวนให้ป็นได้ กินหนัก ๑ สลึง แก่สรรพโรคหืดทั้งปวงซึ่งกระทำอาการให้อบ ให้จับ แก้อัลโรคอันบังเกิดแต่กองเสมหะสมุฏฐานนั้นหายสิ้นวิเศษตนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอน้ำลูกมะแว้งต้น น้ำลูกมะแว้งเครือ น้ำลูกมะเขือขื่น น้ำสลดไธ น้ำมะจั่ว น้ำมะนาว เอาเสมอกาต แล้วจึงเอาใสในขันสัมฤทธิ์ เอาขึ้นตั้งไฟกลบให้งวด แล้วจึงให้กินถ้วนน้ำหนึ่ง แก่สรรพโรคหืดทั้งปวงซึ่งกระทำอาการให้อบ ให้เอาให้จับ ให้หายใจดัง แลแก่สรรพโรคอันเกิดแต่กองเสมหะสมุฏฐานหายตนัก ฯ

ขนานหนึ่ง เอรากมะแว้งทั้งสอง รากมะเขือขื่น ราขพฤษทั้งห้า มะเกลือทั้งห้า รากหวายขม รากหวายลิง รากไม้รวก เทียนดำ เอาเสมอกาต ดองด้วยน้ำตาลสดกินแก่สรรพโรคหืดหายตนัก ฯ

สรรพยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า ขุนสุทธิพรหมมา ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว

ยาแก้เสียงแก้เจ็บแก้...

ยาแก้เสียงแห้งแหบเครือ

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยคัมภีร์

ยาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อน
ประมวลไว้ ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่า
แต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งสรรพโรคอันบังเกิดแต่ฤดู
ธาตุสมุฏฐานวิบัติให้จลณะเป็นไป กล่าวคือเสียงแห้งเสียงแหบเสียงเครือ ระคน-
ด้วยอจินะกาย

นอกให้บังเกิดโดยนัยดังนี้ ฯ ยาชื่อซ้องไชย เอาน้ำตาลกรวด น้ำตาลทราย น้ำตาล
โตนด น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำเกลือ สิ่งละส่วน น้ำขิง น้ำใบเถาคัน สิ่งละ ๒ ส่วน น้ำมะขาม
เปียก ๔ ส่วน แล้วเอาใส่กระทะทองแดงตั้งไฟรุมไปให้ขึ้นจนป็นได้ ให้ทาลินกินไปเนื่อง
เนื่อง แก้เสียงแหบแก้เสมหะเหนียวให้จางตึ้นก ฯ ยาชื่อพิณทิพย์ เอาน้ำส้มซ่า น้ำ
ส้มสุก น้ำส้มอาแจ น้ำส้มเกลี้ยง สิ่งละส่วน น้ำกล้วยน้ำ น้ำอ้อย สิ่งละ ๒ ส่วน น้ำตาล
กรวด ๓ ส่วน เกลือพอควรคุลิกการกันเข้าใส่ขวดไว้ให้ต็มกินเนื่องๆ แก้เสียงแหบเสียงแห้ง-
เสียงเครือ แล

แก้ให้คอชุ่มชื้น ให้เสียงแจ่มออกตึ้นก ฯ ยาชื่อบรรเลงพิณ เอาน้ำมะกรูด น้ำมะนาว
น้ำมะงั่ว น้ำส้มซ่า น้ำเกลือสินเธาว์ สิ่งละถ้วย น้ำส้มป่อย ๒ ถ้วย คุลิกการกันเข้า
ตั้งไฟเคี่ยวให้ขึ้น แล้วจึงเอามาเล็ดในมะเขือขึ้น ๑ ตำลึง ทำเป็นจูลงใสลงในน้ำส้มที่เคี่ยว
นั้นจนวนไปให้ป็นได้ ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้เสียงแห้งตามฤดู อันบังเกิดในกอง
ธาตุจลณะนั้นแลแก้ให้เสียงเป็นกังวานเกิดกระแสเสียงให้น้ำนวลกลมกล่อม
วิเศษนัก ฯ ยาชื่อกรดทิพย์ เอารากส้มกุ้งทั้งสอง รากมะแว้งทั้งสอง สิ่งละส่วน
ฝักส้มป่อย ๒ ส่วน ต้มตามวิธีเอาไว้ให้เย็น ใส่ปล้องนัตถุชำระเสมหะให้นาสึก
โล่งตลอดลำคอ แลให้เสียงนั้นใหญ่พุ่มพวงวิเศษนัก ฯ สรรพ
ยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า พระบำเรอราช ทูลเกล้า
ทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้เสียงแห้งแหบเครือ

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยคัมภีร์ยา คือ วิเศษสรรพคุณสำเร็จ อันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือ คณะสรรพยาที่จะแก้ซึ่งสรรพโรคอันบังเกิดแต่ธาตุสมุฏฐานวิบัติ ให้จลณเป็นไป กล่าวคือเสียงแห้ง เสียงแหบ เสียงเครือ ระคนด้วยอหิณะภายนอกให้บังเกิดโดยนัยดังนี้ ฯ

ยาชื่อฆ้องไชย เอน้ำตาลกรวด น้ำตาลทราย น้ำตาลโตนด น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำเกลือ สิ่งละส่วน น้ำขิง น้ำใบเถาคัน สิ่งละ ๒ ส่วน น้ำมะขามเปียก ๔ ส่วน แล้วเอาใส่กระทะทองแดงตั้งไฟรมไปให้ชันจนปั้นได้ ให้ทาลิ้น กินไปเนื่องเนื่อง แก้เสียงแหบแก้เสมหะเหนียวให้จางตึ๊ง ฯ

ยาชื่อพิณพิทย เอน้ำส้มซ่า น้ำส้มสุก น้ำส้มอาเจ น้ำส้มเกลี้ยง สิ่งละส่วน น้ำกล้วยน้ำ น้ำอ้อย สิ่งละ ๒ ส่วน น้ำตาลกรวด ๓ ส่วน เกลือพอควรคูลิการกันเข้าใส่ขวดไว้ให้ตึ๊งกินเนื่องๆ แก้เสียงแหบ เสียงแห้ง เสียงเครือ แลแก้ให้คอชุ่มชื้น ให้เสียงแจ่มออกตึ๊ง ฯ

ยาชื่อบรรเลงพิณ เอน้ำมะกรูด น้ำมะนาว น้ำมะงั่ว น้ำส้มซ่า น้ำเกลือสินเธาว์ สิ่งละถ้วย น้ำส้มป่อย ๒ ถ้วย คูลิการกันเข้าตั้งไฟเคี่ยวให้ข้น แล้วจึงเอาเมล็ดในมะเขือขึ้น ๑ ตำลึง ทำเป็นจุนใส่ลงในน้ำส้มที่เคี่ยวนั้น กวนไปให้ปั้นได้ ให้กินหนัก ๑ สลึง แก้เสียงแห้งตามฤดู อันบังเกิดในกองธาตุจลณนั้น แลแก้ให้เสียงเป็นกังวาน เกิดกระแสเสียงให้น้ำนวลกลมกล่อมวิเศษนัก ฯ

ยาชื่อกรดพิทย เอารากส้มกุ้งทั้งสอง รากมะแว้งทั้งสอง สิ่งละส่วน ฝักส้มป่อย ๒ ส่วน ต้มตามวิธี เอาไว้ให้เย็น ใส่พลูอันดีขำระเสมหะให้น้ำสีกลองตลอดลำคอ แลให้เสียงนั้นใหญ่พุ่มพวงวิเศษนัก ฯ

สรรพยา ๔ ขนานนี้ ของข้าพระพุทธเจ้า พระบามเรอราช ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาน้ำมันแก้กระตุกแตก เตาะ ทัก ชัน

ยาน้ำมันแก้กระดูกแตก เคาะ หัก ชัน

(ระเบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรา

ยาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จอันอาจารย์เจ้าในก่อนประ
มวลไว้ ให้แก้สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณ
วิเศษ คือคณะสรรพยาวิธิน้ำมันที่แก้ซึ่งโรคคือสรรพอัฐิแตก หัก เคาะ ชัน นั้น
โดยนั้ดังนี้ ฯ ในวิธีเมื่อจะกระทำนั้น ให้เสกข้าวเปลือกข้าวสารโดยพระคาถาดังนี้ ฯ สัพเพ
เทวาปิสาเจวะ ฯลฯ สัพเพ ยักขา ปะลายันติ ฯ ให้เสก ๓ คาบ ฯ เมื่อจะปรายนั้ ให้ขับไล่รังควาญ
ด้วยพระคาถานั้ ฯ คัจฉะ อะมุหิ โอกาเส ติฏฐาหิ ฯ แล้วจึงน้ำมันดิบมาเสกด้วยพระคาถา-
พระโมคคัลลาน์ดั่งนี้ ฯ

เอโรวะโมคคัลลานะ อันตะระธายิตวา ภูมิยังสุขุมัง จะระมานุนะนะคะเรโจระทายะโกอะนุโลมะขันติ
อิทธิวังคะโต ฯ ให้เสก ๓ คาบ แล้วจึงเหลาซี่เผือกให้ควมแก่ที่เจ็บ ให้ถักด้าย ๓ แห่ง แล้วเอาดอกเส้นหนึ่ง
วัดแขนขาข้างที่นั้นเป็นอย่างไว้ แล้วจึงทำมงคลดอกหนึ่ง น้ำชันหนึ่ง เสกด้วยโองการพระเจ้า ๓ คาบ-

แล้วจึงเอาน้ำ

มนต์น้ำมันให้กินให้ทา มงคลนั้นให้สวมใส่ศีรษะลงไว้ แล้วจึงชักแขนชักขาออกมาให้เท่าอย่างที่ว่าไว้ นั้นจึงเก็บเอา-
กระดูกไขมน้ำมัน

ด้วยมนต์นี้ ฯ โอมข้อต่อข้อ โอมกระดูกต่อกระดูก โอมเอ็นต่อเอ็น โอมเนื้อต่อเนื้อ โอมหนังต่อหนัง-
ประสิทธิสวาทาย ฯ ให้บริ

กรรมเก็บกระดูกรีดดูไปว่ากระดูกจะเรียบดี แล้วจึงไขมน้ำมันห่อเผือกเถิด จึงเอาด้ายดิบรัดเผือกไว้-
๓ เปลาะๆ

แรกเสกด้วย พุทธะระตะนัง เปละสอง ธิัมมะระตะนัง เปละสาม สังฆะระตะนัง ถ้าแคล้งไป-
ก็ตีให้ปัด

แล้วเสกลงด้วยโองการมหาธาตุไชยแลโองการพระอิศวร แล้วไขมน้ำมันไปถึง ๓ วัน

จึงขยายเผือกออกดู แล้วทำยาประคบลมให้เดิน เอาใบพลับพลึง ใบกุยช่าย ไพล
เถาว์วัลย์เปรียงสด ผีวสัสม์โอขาว ทำเป็นลูกประคบตั้งไฟประคบด้วยสุราแล้วจึงห่อ-
เผือกเข้าไว้

อย่างเก่า ไขมน้ำมันไปให้ได้ ๗ วัน จึงแก้เผือกทีเดียว แล้วไขมน้ำมัน

เอ็นอ่อนต่อไปกว่าจะหายวิเศษนัก ฯ สรรพยาวิธิน้ำมันต่อกระดูกนี้

ของข้าพระเจ้า หมื่นมหาประสารนอกราชการ ทูล

เกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาน้ำมันแก้กระดูกแตก เคาะ หัก ชัน

(ระบียงรอบพระมหาเจดีย์)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวด้วยตำรายาคือวิเศษสรรพคุณสำเร็จอันอาจารย์เจ้าในก่อนประมวลไว้ ให้แก่สรรพโรคทั้งปวงต่างๆ สืบกันมา ฯ

ในที่นี้จะว่าแต่สรรพคุณวิเศษ คือคณะสรรพยาวิธีน้ำมันที่จะแก้ซึ่งโรคคือสรรพอัฐิแตก หัก เคาะ ชัน นั้นโดยนั้ดังนี้ ฯ

ในวิธีเมื่อจะกระทำนั้น ให้เสกข้าวเปลือกข้าวสารโดยพระคาถาดังนี้ (สัพเพทวาปิสาเจวะ ฯลฯ สัพเพยักขา ปะลายันติ) ให้เสก ๓ คาบ ฯ เมื่อจะปรายนั้น ให้ขับไล่รังควาญด้วยพระคาถานั้ (คังคะ อะมุหิ โอกาเสติฏฐาหิ) แล้วจึงน้ำมันดิบมาเสกด้วยพระคาถา พระโมคคัลลาน์ดั่งนี้ (เถโรวะโมคคัลลาโน อันตะระธายิตวา ภูมิยังสุขุมัง จะระมานุนะนะคะเรโจระทายะโกะนะนุโลมะขันติอิทธิวังคะโต) ให้เสก ๓ คาบ แล้วจึงเหลาซี่เฟือกให้ควรแกที่เจ็บ ให้ถักด้าย ๓ แห่ง แล้วเอาตอกเส้นหนึ่งวัดแขนขาข้างที่นั้นเป็นอย่างไว้ แล้วจึงทำมวงคลดอกหนึ่ง น้ำชันหนึ่ง เสกด้วยโอองการพระเจ้า ๓ คาบ แล้วจึงเอาน้ำมันต้นน้ำมันให้กินให้ทา มวงคลนั้นให้สวมใส่ศีรษะลงไว้ แล้วจึงซักแขนซักขาออกมาให้เท่าอย่างที่ว่านั้นจึงเก็บเอากระดูกไขมน้ำมันด้วยมนต์นี้ ฯ โอมข้อต่อข้อ โอมกระดูกต่อกระดูก โอมเอ็นต่อเอ็น โอมเนื้อต่อเนื้อ โอมหนังต่อหนัง ประสิทธิสวาทาย ฯ ให้บริกรรมเก็บกระดูก รีดดูไปว่ากระดูกจะเรียบดี แล้วจึงไขมน้ำมันห่อเฟือกเถิด จึงเอาด้ายดิบรัดเฟือกไว้ ๓ เปลาะๆ แรกเสกด้วยพุทธรະตะนัง เปลาะสอง ธัมมะระตะนัง เปลาะสาม สังฆะระตะนัง ถ้าแลคลั่งไปก็ตีให้ปวดแสบลงด้วยโอองการมหาธนุไชยแลโอองการพระอิศวร แล้วไขมน้ำมันไปถึง ๓ วันจึงขยายเฟือกออกดู แล้วทำยาประคบลมให้เดิน เอาใบพลับพลึง ใบกุยช่าย ไพล เถาวัลย์เปรียงสด ผีวสัสมิ์ไอขาว ทำเป็นลูกประคบตั้งไฟประคบด้วยสุราแล้วจึงห่อเฟือกเข้าไว้อย่างเก่า ไขมน้ำมันไปให้ได้ ๗ วัน จึงแก้เฟือกทีเดียว แล้วไขมน้ำมันเอ็นอ่อนต่อไปกว่าจะหายวิเศษนั้ก ฯ

สรรพยาวิธีน้ำมันต่อกระดูกนี้ของข้าพระเจ้า หมื่นมหาประสารนอกราชการ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายขอเดชะ ได้ใช้แล้ว ฯ

ยาแก้พิษงู ตะขาบ แมงป่อง คางคก เห็ดเมา

(ผนัง ศาลาวิม้งสา)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวคณะ

วิเศษสรรพคุณ อาจารย์ในก่อน ประมวลเป็นบุญ ให้
แพทย์มีทุน แก่โรคนานา ในที่นี้เล่า จะกล่าวสำเนา คือคณะสรรพ
ยา เป็นหมวดเป็นหมู่ เป็นท้องตำรา สืบๆ กันมา ที่จะแก้พิษงู ตามนัยอาจารย์
ให้ไว้เป็นทาน ตูตหมาตูดหมูสองสิ่งนี้มา บดทาพิษงู ให้แพทย์พึงรู้ ดินกพลันหาย
ผักบุงผักเบี้ย หุ้งเหงอย่าเสีย เอาเกลือเป็นกระสาย บดให้ละเอียด เอาน้ำมูตรละลาย กินเกิด
พลันหาย อย่าได้คิดกลัว แก่พิษแมลงงู อีกทั้งพิษงู ดินกเสร็จสิ้น กินแก้เห็ดเมา เอาตัวผึ้ง
ดิน เพียงคอกอย่ากิน ใจเลยพลันหาย ฯ อีกหนึ่งเล่า ท่านให้ตัดเอา บอนเผาข้างปลาย ให้ต้นเป็น
ฉี่ จี้ปากแผลหาย คางคกขวนกาย หายบัดเดียวใจ เปลือกผลน้อยหน้า ฝนด้วยสุรา ทางหายไฉ
ตำแยตัวผู้ พึงรู้จำไว้ แก่พิษงูได้ ดุจกันแลนา ฯ ถေးศิระชะลิง พิษงูดีจริง แก่มานักหนา น้ำมูตรเป็นกระ
สาย ละลายกับยา สูดเจือสุรา ดื่มน้ำกลองดู ยานี้ดินก สรรพคุณประจักษ์ ยิงยาทุกหมู่ แก่พิษ
สัตว์ขบ คนตายไปรู้ เป็นต้นพิษงู หายประจักษ์แก่ตา ตะขาบแมลงป่อง ขบปวดครางร้อง เสียวทั่วกายา
เถาหมวกดีจริง ยวดยั้งนักหนา ฝนกับน้ำมันงา ทาพิษหายไป ฯ แมงลักกับเหล้า ตะขาบขบเข้า
ฝนทาทันใด พิษแผลหายพลัน ไม่ทันอิดใจ อาจารย์ว่าไว้ อย่าได้โศกา ฯ อนึ่งเล่าไซ้ร้ แต่ก่อนผูก
ไว้ ให้เป็นปริศนา เอาดวงนัยเนตร พญานาคา ทั้งเล็บครุฑทา คิดเอาจงดี ประกอบกัน
เข้า บดละลายเหล้า ทาหายทันที แก่พิษงูขบ สลบถึงชีวิ อาจารย์ว่าดี ให้ไว้เป็นทาน ฯ
อนึ่งต้นข้าวต้ม ผงชนขึ้นชม ทำตราดกวาดลาน แก่พิษประเสริฐ ให้สิ้นทุกประการ พิษงู
สารธารณ์ เกลือ่นกายหายไป ฯ ขนานหนึ่งเล่า อาจารย์ให้เอา ชักล้องพริกไทย ดีตะพาบ
น้ำ ละลายเหล้าใส่ แก่พิษงูได้ ในทันใดคลาย ฯ ยานี้ของข้าพระพุทธเจ้า หมั้น
ปราบนาคา ทูลเกล้า ฯ ถวาย ให้ไว้เป็นทาน กุลบุตรสืบสาย
ขออย่าให้อันตราย กว่าจะสิ้นศาสนา ฯ

ยาแก้พิษงู ตะขาบ แมงป่อง คางคก เห็ดเมา

(ผนัง ศาลาวิมังสา)

๑ สิทธิการิยะ จะกล่าวคณะ วิเศษสรรพคุณ อาจารย์เ็นก่อน ประมวลเป็นบุญ ให้แพทย์มีทุน แก่โรคนานา ในที่นี้เล่า จะกล่าวสำเนา คือคณะสรรพยา เป็นหมวดเป็นหมู่ เป็นท้องตำรา สืบๆ กันมา ที่จะแก้พิษงู ตามนัยอาจารย์ ให้ไว้เป็นทาน ตูตหมา ตูตหมู สองสิ่งนี้มา บดทาพิษงู ให้แพทย์พึงรู้ ดินักปล้นหาย ผักบั้ง ผักเบี้ย หุ้งเหงอย่าเสีย เอาเกลือเป็นกระสาย บดให้ละเอียด เอาน้ำมูตรละลาย กินเถิดปล้นหาย อย่าได้คิดถวิล แก่พิษแมลงภู่ อีกทั้งพิษงู ดินักเส้จสี้น กินแก้เห็ดเมา เอาตัวฝ้งดิน เพียงค่ออย่ากิน ใจเลยปล้นหาย ฯ

อีกอนึ่งเล่า ท่านให้ตัดเอา บอนเผาข้างปลาย ให้ตันเป็นฉี่ จี้ปากแผลหาย คางคกข่วนกาย หายบัดเดียวใจ เปลือกผลน้อยหน้า ฝนด้วยสุรา ทางูหายไว ตำแยตัวผู้ พึงรู้จำไว้ แก่พิษงูได้ ดุจกันแลนา ฯ

เถาศีระสิง พิษงูดีจริง แก่มานักหนา น้ำมูตรเป็นกระสาย ละลายกับยา สือบเจือสุรา ต้มกินลองดู ยานี้ดินัก สรรพคุณประจักษ์ ยิ่งยาทุกหมู่ แก่พิษสัตว์ขบ คนตายไปรู้ เป็นต้นพิษงู หายประจักษ์แก่ตา ตะขาบ แมงป่อง ขบปวดครางร้อง เสียทั่วกายา เถามวกดีจริง ยวดยิ่งนักหนา ฝนกับน้ำมันงา ทาพิษหายไป ฯ

แมงลักกับเหล้า ตะขาบขบเข้า ฝนทาทันใด พิษแผลหายพลัน ไม่ทันอึดใจ อาจารย์ว่าไว้ อย่าได้ไศกา ฯ

อนึ่งเล่าไซ้ร้ แต่ก่อนผูกไว้ ให้เป็นปริศนา เอาดวงนัยเนตร พญานาคา ทั้งเล็บครุฑทา คิดเอาจงดี ประกอบ กันเข้า บดละลายเหล้า ทาหายทันที แก่พิษงูขบ สลบถึงชีวี อาจารย์ว่าดี ให้ไว้เป็นทาน ฯ

อนึ่งต้นข้าวต้ม ฝูงชนชื่นชม ทำตราดกวาดลาน แก่พิษประเสริฐ ให้สิ้นทุกประการ พิษงูสาธารณ์ เกื่อนกายหายไป ฯ

ขนานหนึ่งเล่า อาจารย์ให้เอา ขี้กลิ้งพริกไทย ดิตะพานน้ำ ละลายเหล้าใส่ แก่พิษงูได้ ในทันใดคลาย ฯ

ยานี้ของข้าพระพุทธเจ้า หมั้นปราบนาคา ทูลเกล้า ฯ ถวาย ให้ไว้เป็นทาน กุลบุตรสืบสาย ขออย่า ให้อันตราย กว่าจะสิ้นศาสนา ฯ

กำเนิดสรรพคุณยา

กำเนิดสรรพคุณยา

(ผนัง ศาลาวิมังสา)

๑ ปุณจะประรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วย

สรรพคุณนัยอันหนึ่งใหม่ อันอาจารย์ท่านกล่าวไว้ในก่อน
สืบกันมา ว่ายังมีพระดาบส ๖ พระองค์ ๑ องค์หนึ่ง ชื่อพระฤๅษีบุพผตัง
กระทำบริโศกซึ่งผลดีปัส อัจระงับเสียได้ซึ่งอหิณะโรค ๑ องค์หนึ่งชื่อพระฤๅษีอุธา
กระทำบริโศกซึ่งรากข้าพลู อัจระงับเสียได้ซึ่งเมื่อยขบ ๑ องค์หนึ่งชื่อพระฤๅษีบุพพเทวดา
กระทำบริโศกซึ่งเถาสะค่าน อัจระงับเสียได้ซึ่งเสมหะและวาโย ๑ องค์หนึ่งชื่อพระฤๅษีบุพพพรต กระ
ทำบริโศกซึ่งเจตมูลเพลิง อัจระงับเสียได้ซึ่งโรคอันให้หนาวและเย็น ๑ องค์หนึ่ง ชื่อพระฤๅษีมหิทธิกร
กระทำบริโศกซึ่งขิงแห้ง อัจระงับเสียได้ซึ่งตรีโทษ ๑ องค์ ๑ ชื่อพระฤๅษีมุธาธร เธอพระองค์นี้เป็นผู้
ประมวลสรรพยาเข้าด้วยกัน จึงได้ชื่อว่าเบญจกุลเสมอภาค แล้วยาเบญจกุลนี้ ถ้าบุคคลผู้ใดบริโศก
แล้ว อัจระงับเสียได้ซึ่งโรคอันบังเกิดแต่เกศาเป็นต้น แลเม็ดตมถลึงคั่งเป็นที่สุด แลรู้บำรุงธาตุ
ทั้ง ๔ ให้บริบูรณ์ ๑ อนึ่งสรรพคุณแห่งพริกไทยนั้น ใบรู้แกลมอันตั้งมั่นไว้แห่งธาตุ เมล็ดนั้นรู้
แกลมอันทพฤกษ์แลลมมุตฆาต รู้ดับเสียซึ่งเสมหะอันฟุ้งซ่านให้ลง บำรุงธาตุให้เป็นปกติ
รู้แก้สรรพผลในทรวง ดอกนั้นรู้แก้พิษแดงดุจโลหิต เครื่องนั้นรู้แก้ตีสารโรค รู้แก้เสมหะอันขังอยู่ ๑
อนึ่งสรรพคุณแห่งตรีผลานั้น กล่าวคือ สมอพิเภก สมอไทย มะขามป้อมทั้ง ๓ นี้ระคนกันเข้าได้ชื่อว่า-
ตรีผลา ถ้า

ผู้ใดได้บริโศกอัจระงับเสียซึ่งโรคอันบังเกิดแต่ได้ รู้แก้ซึ่งเสมหะแลลมในกองธาตุสมุฏฐาน-

กองระดูสมุฏฐาน กองอายุ

สมุฏฐานนั้น ๑ อนึ่งสรรพคุณแห่งตรีภูกนั้น กล่าวคือ พริกไทย ขิงแห้ง ดีปลี ทั้ง ๓ นี้-

ระคนกันเข้าได้ชื่อว่า

ตรีภูก ถ้าบุคคลผู้ใดได้บริโศกอัจระงับได้ซึ่งลม รู้แก้ดีแลเสมหะในกอง
ธาตุสมุฏฐาน กองระดูสมุฏฐาน กองอายุสมุฏฐานนั้น ๑ อนึ่งสรรพคุณตรีสารนั้น-

กล่าวคือ เจตมูล สะค่าน ข้าพลู

ทั้ง ๓ นี้ ระคนกันเข้าจึงจัดได้ชื่อว่า ตรีสาร ถ้าบุคคลผู้ใดได้บริโศกอัจระงับ

เสียได้ซึ่งเสมหะ รู้แก้ดีแลลมในกองธาตุสมุฏฐาน-

กองระดูสมุฏฐาน กองอายุสมุฏฐาน

นั้นดุจกล่าวมาดังนี้ ๑

กำเนิดสรรพคุณยา

(ผนัง ศาลาวิมิงสา)

๑ ปุณจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยสรรพคุณยี่ห้ออันหนึ่งใหม่ อันอาจารย์ท่านกล่าวไว้ในก่อนสืบกันมา ว่ายังมีพระดาบส ๖ พระองค์ ฯ

องค์หนึ่ง ชื่อพระฤๅษีปัพตัง กระทำบริโศกซึ่งผลดีปัส อัจระงับเสียได้ซึ่งอหิณะโรค ฯ

องค์หนึ่ง ชื่อพระฤๅษีอุธา กระทำบริโศกซึ่งรากข้าพลุ อัจระงับเสียได้ซึ่งเมื่อยขบ ฯ

องค์หนึ่ง ชื่อพระฤๅษีบุพเทวดา กระทำบริโศกซึ่งเถาสะค่าน อัจระงับเสียได้ซึ่งเสมหะและวาโย ฯ

องค์หนึ่ง ชื่อพระฤๅษีบุพพต กระทำบริโศกซึ่งเจตมูลเพลิง อัจระงับเสียได้ซึ่งโรคอันให้หนาวและเย็น ฯ

องค์หนึ่ง ชื่อพระฤๅษีมหิทธิกร กระทำบริโศกซึ่งขิงแห้ง อัจระงับเสียได้ซึ่งตรีโทษ ฯ

องค์หนึ่ง ชื่อพระฤๅษีมุธาธร เธอพระองค์นี้เป็นผู้ประมวลสรรพยาเข้าด้วยกัน จึงได้ชื่อว่าเบญจกุล เสมอภาค แล้วยาเบญจกุลนี้ ถ้าบุคคลผู้ใดบริโศกแล้ว อัจระงับเสียได้ซึ่งโรคอันบังเกิดแต่เกศาเป็นต้น แลเม็ดตมดลูกคงเป็นที่สุด แลรู้บำรุงธาตุทั้ง ๔ ให้บริบูรณ์ ฯ

อนึ่งสรรพคุณแห่งพริกไทยนั้น ใบรู้แก้ลมอันตั้งมั่นไว้แห่งธาตุ เมล็ดนั้นรู้แก้ลมอันทพฤกษ์แลลมมุตฆาต รู้ดับเสียซึ่งเสมหะอันฟุ้งซ่านในห้วงดวง บำรุงธาตุให้เป็นปกติรู้แก้สรรพลมในทรวง ดอกนั้นรู้แก้พิษแดงดุจโลหิต เครื่องนั้นรู้แก้ตีสารโรค รู้แก้เสมหะอันขังอยู่ ฯ

อนึ่งสรรพคุณแห่งตรีผลานั้น กล่าวคือ สมอพิเภก สมอไทย มะขามป้อมทั้ง ๓ นี้ระคนกันเข้าได้ชื่อว่า ตรีผลา ถ้าผู้ใดได้บริโศกอัจระงับเสียซึ่งโรคอันบังเกิดแต่ดี รู้แก้ซึ่งเสมหะแลลมในกองธาตุสมุฏฐาน กองระดูสมุฏฐาน กองอายุสมุฏฐานนั้น ฯ

อนึ่งสรรพคุณแห่งตรีภูกานั้น กล่าวคือ พริกไทย ขิงแห้ง ดีปลี ทั้ง ๓ นี้ ระคนกันเข้าได้ชื่อว่าตรีภูก ถ้าบุคคลผู้ใดได้บริโศกอัจระงับได้ซึ่งลม รู้แก้ดีแลเสมหะในกองธาตุสมุฏฐาน กองระดูสมุฏฐาน กองอายุสมุฏฐาน นั้น ฯ

อนึ่งสรรพคุณตรีสารนั้น กล่าวคือ เจตมูล สะค่าน ข้าพลุ ทั้ง ๓ นี้ ระคนกันเข้าจึงจัดได้ชื่อว่า ตรีสาร ถ้าบุคคลผู้ใดได้บริโศกอัจระงับเสียได้ซึ่งเสมหะ รู้แก้ดีแลลมในกองธาตุสมุฏฐาน กองระดูสมุฏฐาน กองอายุสมุฏฐานนั้นดุจกล่าวมาดังนี้ ฯ

สรรพคุณยาเบญจกุล

(ผนึ่ง ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะประรัง ในลำดับนี้จะ

กล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะตรีผลา ตรีภฏก ตรีสาร แล
เบญจกุลซึ่งกล่าวมาแล้วแต่หลัง แต่เบญจกุลนั้นจัดเป็น ๔ ประการ
คืออภิญญาเบญจกุล มหาพิกัตเบญจกุล โสฬสเบญจกุล ทศเบญจกุล
แลตรีผลา ตรีภฏก ตรีสาร ซึ่งกล่าวมานี้ยังไปไม่ได้สำเร็จ ตามนัยอธิบายแห่ง-
อาจารย์ท่านกล่าว

ไว้ว่า มีอยู่ในคัมภีร์สมุทฐานวินิจัยผูก ๒ ว่า ด้วยมหาพิกัตนั้นโดยวิถิตการ ในที่นี้ว่าไว้
แต่พอพึงรู้แจ้ง ๆ ลำดับนี้จะกล่าวแต่สรรพคุณซึ่งจะแก้โรคต่างๆ นั้นสืบต่อไป ตามอธิบายแห่ง
อาจารย์ในก่อนท่านกล่าวไว้โดยสังเขป ๆ อนึ่งคุณแห่งขิงแห่งนั้น มีรสอันหวานร้อน รู้แก้พรรตัก แก้
ไข้จับ แก่นอนมิหลับ แก้ลมพานไส้ แก้ลมแน่นในทรวง แลลมเสียดแทงคลื่นเหียน ๆ อนึ่งสรรพ
คุณแห่งขิงสดนั้น มีรสอันหวานร้อนเผ็ด เหน็บร้อนให้จำเริญอากาศธาตุ ดอกรู้แก้โรคอันเกิด
แต่กองหทัย ใบรู้แก้กำเฒ่าให้บริบูรณ์ ต้นรู้สะกดลมลงไปสู่ศุภวารเปื้องต่ำ รากรู้แก้ให้เสีย
เพราะ แลรู้จำเริญอาหาร ๆ จะกล่าวคุณแห่งดีปลี มีรสเผ็ดแลขม รากนั้นรู้แก้พิษอัมพฤกษ์-
พิษอัมพาต พิษปิตตะ
ต้นนั้นรู้บำรุงเสมหะ ใบนั้นรู้แก้เส้นสุมนา เส้นอัศฎากาศ เถ้านั้นรู้แก้เอ็นทพฤกษ์ แลเมตตะ-
ดอกนั้นรู้แก้

วิธีดื่บถวี ๆ จะกล่าวคุณแห่งข้าวพลุ รากนั้นรู้แก้ธุระเสมหะ ผลนั้นรู้แก้ศอเสมหะ
ใบนั้นรู้แก้เสมหะให้จืด ๆ จะกล่าวคุณแห่งสะค้าน เถ้านั้นรู้จักแก้ลมอันบังเกิดในกองธาตุ-
แลกองสมุทฐาน

ใบรู้แก้ลมในกองเสมหะโลหิต ผลรู้แก้ลมอันบังเกิดแต่ทรวงอก รากรู้แก้ไขอันประกอบไปด้วยหืด
ดอกรู้ทำลายซึ่งลมอันมีพิษ คือพิษอัมพฤกษ์แลปิตตะอันเกิดแต่กองพรรตัก ๆ จะกล่าวคุณแห่ง
เจตมูลเพลิงแดง รากรู้แก้จตุกาลเตโชให้บริบูรณ์ ดอกรู้แก้พทิตตะสมุทฐาน
ใบรู้แก้พทิตตะสมุทฐาน ต้นรู้แก้โลหิตอันเกิดแต่กองกำเฒ่า ๆ จะกล่าว
คุณเจตมูลขาว รากรู้กระจายซึ่งวาโยโลหิตอันมีพิษ ใบรู้แก้วาโย
ในกองเสมหะ ดอกรู้แก้จักขุโรค ดังอาจารย์กล่าวไว้ ๆ

สรรพคุณยาเบญจกุล

(ผนึ่ง ศาลาวิมังสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยลักษณะตรีผลา ตรีภูก ตรีสาร แลเบญจกุล ซึ่งกล่าวมาแล้วแต่หลัง แต่เบญจกุลนั้นจัดเป็น ๔ ประการ คืออภิญญาเบญจกุล มหาพิกัตเบญจกุล โสฬสเบญจกุล ทศเบญจกุล แลตรีผลา ตรีภูก ตรีสาร ซึ่งกล่าวมานี้ยังไปไม่ได้สำเร็จ ตามนัยอธิบายแห่ง อาจารย์ท่านกล่าวไว้ว่า มีอยู่ในคัมภีร์สมุฏฐานวินิจัยผูก ๒ ว่า ด้วยมหาพิกัตนั้นโดยวิตถาร ในที่นี้ว่าไว้แต่พอพึงรู้แจ้ง ๆ ลำดับนี้ จะกล่าวแต่สรรพคุณซึ่งจะแก้โรคต่างๆ นั้นสืบต่อไป ตามอธิบายแห่งอาจารย์ในก่อนท่านกล่าวไว้โดยสังเขป ๆ

อนึ่งคุณแห่งขิงแห้งนั้น มีรสอันหวานร้อน รู้แก้พรรตึก แก้ไข้จับ แก้นอนมิหลับ แก้ลมพานไส้ แก้ลมแน่นในทรวง แลลมเสียดแทงคลื่นเหียน ๆ

อนึ่งสรรพคุณแห่งขิงสดนั้น มีรสอันหวานร้อนเผ็ด เหน็บรู้บำรุงให้จำเริญอากาศธาตุ ดอกรู้แก้โรคอันเกิดแต่กองหทัย ใบรู้แก้กำเเดาให้บริบูรณ์ ต้นรู้สะกดลมลงไปสู่ศุภวารเบื้องต่ำ รากรู้แก้ให้เสียงเพราะ แลรู้จำเริญอาหาร ๆ

จะกล่าวคุณแห่งดีปลี มีรสเผ็ดแลขม รากนั้นรู้แก้พิษอัมพฤกษ์ พิษอัมพาต พิษปิตตะ ตันนั้นรู้บำรุงเสมหะ ใบนั้นรู้แก้เส้นสุมนา เส้นอัศฎากาศ เถานั้นรู้แก้ฉันทพฤกษ์ แลมุตฆาต ดอกนั้นรู้แก้วิสติปถวิ ๆ

จะกล่าวคุณแห่งข้าวพุลู รากนั้นรู้แก้คูเสมหะ ตันนั้นรู้แก้อุระเสมหะ ผลนั้นรู้แก้ศอเสมหะ ใบนั้นรู้แก้เสมหะให้หวัด ๆ

จะกล่าวคุณแห่งสะค้าน เถานั้นรู้จักแก้ลมอันบังเกิดในกองธาตุแลกองสมุฏฐาน ใบรู้แก้ลมในกองเสมหะ โลหิต ผลรู้แก้ลมอันบังเกิดแต่ทรวงอก รากรู้แก้ไขอันประกอบไปด้วยหิต ดอกรู้ทำลายซึ่งลมอันมีพิษ คือ พิษอัมพฤกษ์แลปิตตะอันเกิดแต่กองพรรตึก ๆ

จะกล่าวคุณแห่งเจตมูลเพลิงแดง รากรู้แก้จตุกาลเตโชให้บริบูรณ์ ดอกรู้แก้พัทธปิตตะสมุฏฐาน ใบรู้แก้พัทธปิตตะสมุฏฐาน ตันรู้แก้โลหิตอันเกิดแต่กองกำเเดา ๆ

จะกล่าวคุณเจตมูลขาว รากรู้กระจายซึ่งวาโยโลหิตอันมีพิษ ใบรู้แก้วาโยในกองเสมหะ ดอกรู้แก้จักษโรค ดังอาจารย์กล่าวไว้ ๆ

สรรพคุณโถ

สรรพคุณโกฐ

(ศาลานวด ๒)

๑ ปุณจะปะรัง ในลำดับนี้จะ

กล่าวด้วยสรรพคุณยี่ห้อหนึ่งใหม่ ว่าด้วยคุณแห่งสรรพ
โกฐทั้งหลาย อันมีคุณต่างๆ กันดังนี้ ฯ^๑ อันว่าคุณแห่งโกฐสอ นั้น
แก้ไข้จับและหืดไอ ฯ^๒ อันว่าคุณแห่งโกฐเขมานั้น รู้แก้โรคในปากในคอ แลแก้หอบ
ให้เสียดแทงข้างทั้งสอง ฯ^๓ อันว่าคุณแห่งโกฐห้วยบัวนั้น รู้แก้ลมในกองริดสีดวง แลกระจาย
สรรพลมทั้งปวง ฯ^๔ อันว่าคุณแห่งโกฐเขียงนั้น รู้แก้ไข้ให้สะอึกให้ไอให้เสียดแทงสองรา
วท้อง ฯ^๕ อันว่าคุณแห่งโกฐจุฬาลัมพานั้น รู้แก้ไข้เจ็ดยี่สิบแลแก้ผื่นพริ้งขึ้นทั้งตัว เป็นเพื่อเสมหะ
แลแก้ไอ ฯ^๖ อันว่าคุณแห่งโกฐกระดูกนั้น รู้แก้ลมในกองเสมหะสมุฏฐาน ฯ^๗ อันว่าคุณแห่ง-
โกฐก้านพร้าว นั้นแก้ไข้
จับอันประกอบไปด้วยสะอึกและแก้เสมหะแก้หอบ ฯ^๘ อันว่าคุณแห่งโกฐพุงปลานั้น รู้แก้
ไขในกองอติสารและอุจจาระธาตุ และแก้พิษอันกระทำให้อ่อนเป็นกำลัง ฯ^๙ อันว่าคุณแห่งโกฐน้ำ
เต้านั้น รู้แก้พิษอันกระทำให้อาตุมันและอุจจาระปัสสาวะให้บริบูรณ์ ฯ^{๑๐} อันว่าคุณ
แห่งโกฐกักรานั้น รู้แก้ลมอันกระทำให้คลื่นให้เหียนแลแก้ดี รู้แก้ริดสีดวงอันงอกในทวาร
ทั้งเก่า ฯ^{๑๑} อันว่าคุณแห่งโกฐกะลิ่งนั้น รู้แก้โรคในปากในคออันประกอบไปด้วยกิมิชาติ
เปียนบ่อน รู้แก้ไข้ในทางปัสสาวะให้สะดวก แลแก้พิษงู พิษตะขาบ พิษแมลงป่อง รู้แก้ลมอัน-
กระทำให้
พะอืดพะอมในอุทร แลแก้คลื่นเหียนสมมุติว่าลมพานไส้ รู้แก้ริดสีดวงทวาร แก้โลหิตอัน
ทำให้เย็น แลรู้กระจายเสียซึ่งลมผูกแลตั้งมั่นอยู่ ฯ^{๑๒} อันว่าคุณแห่งโกฐจุฬารสนั้น
รู้กระจายเสียซึ่งบุพโพอันผูกเป็นก้อน รู้ฆ่าเสียซึ่งแม่พยาธิ อันบังเกิดแต่ไส้ด้วน
ไส้ลามแลอุปทม รู้ขับโลหิตอันเนาให้ตก แลรู้แก้ริดตปิตตะโรค รู้สัง
หารเสียซึ่งโลหิตอันบังเกิดแต่กองปิตตะสมุฏฐาน รู้กระจายเสียซึ่ง
สารพัดพิษทั้งปวง กล่าวสังเขปสรรพคุณแห่งโกฐ ๑๒ ประการ สิ้น
แต่เพียงนี้ อาจารย์สำแดงไว้ ฯ

สรรพคุณโกฎ

(ศาลานวด ๒)

๑ ปุณจะปะรัง ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยสรรพคุณนัยหนึ่งใหม่ ว่าด้วยคุณแห่งสรรพโกฎทั้งหลาย อันมีคุณต่างๆ กันดังนี้ ฯ

อันว่าคุณแห่งโกฎสอนั้นแก้ไข้จับและหืดไอ ฯ

อันว่าคุณแห่งโกฎเขมานั้น รู้แก้โรคในปากในคอ แลแก้หอบให้เสียดแทงข้างทั้งสอง ฯ

อันว่าคุณแห่งโกฎหัวบัวนั้น รู้แก้ลมในกองริดสีดวง แลกระจายสรรพลมทั้งปวง ฯ

อันว่าคุณแห่งโกฎเชียงนั้น รู้แก้ไข้ให้สะอึกให้ไอให้เสียดแทงสองราวท้อง ฯ

อันว่าคุณแห่งโกฎจุฬาลมพานั้น รู้แก้ไข้เจ็ดยแลแก้ผื่นพริ้งขึ้นทั้งตัว เป็นเพื่อเสมหะแลแก้ไอ ฯ

อันว่าคุณแห่งโกฎกระดุกนั้น รู้แก้ลมในกองเสมหะสมุฏฐาน ฯ

อันว่าคุณแห่งโกฎก้านพร้าวั้น แก้ไข้จับอันประกอบไปด้วยสะอึกและแก้เสมหะแก้หอบ ฯ

อันว่าคุณแห่งโกฎพุงปลานั้น รู้แก้ไข้ในกองอติสารและอุจจาระธาตุ และแก้พิษอันกระทำให้อ่อน เป็นกำลัง ฯ

อันว่าคุณแห่งโกฎน้ำเต้านั้น รู้แก้พิษอันกระทำให้อาตุมันและอุจจาระ ปัสสาวะให้บริบูรณ์ ฯ

อันว่าคุณแห่งโกฎกักรานั้น รู้แก้ลมอันกระทำให้คลื่นให้เหียนแลแก้ตี รู้แก้ริดสีดวงอันงอกในทวาร ทั้งเก่า ฯ

อันว่าคุณแห่งโกฎกะกลิ้งนั้น รู้แก้โรคในปากในคออันประกอบไปด้วยกิมิชาติเบียนบ่อน รู้แก้ไข้ในทาง ปัสสาวะให้สะดวก แลแก้พิษงู พิษตะขาบ พิษแมลงป่อง รู้แก้ลมอันกระทำให้พะอืดพะอมในอุทร แลแก้คลื่นเหียน สมมุติว่าลมพานไส้ รู้แก้ริดสีดวงทวาร แก้โลหิตอันทำให้เย็น แลรู้กระจายเสียซึ่งลมผูกแลตั้งมั่นอยู่ ฯ

อันว่าคุณแห่งโกฎจุฬารสนั้นรู้กระจายเสียซึ่งบุพโพอันผูกเป็นก้อน รู้ฆ่าเสียซึ่งแม่พยาธิ อันบังเกิดแต่ไส้ด้วน ไส้ลามแลอุปทม รู้ขับโลหิตอันเนาให้ตก แลรู้แก้ริดตปิตตะโรค รู้สังหารเสียซึ่งโลหิตอันบังเกิดแต่กองปิตตะสมุฏฐาน รู้กระจายเสียซึ่งสารพัดพิษทั้งปวง กล่าวสังเขปสรรพคุณแห่งโกฎ ๑๒ ประการ สิ้นแต่เพียงนี้ อาจารย์สำแดงไว้ ฯ

สรรพคุณเทียน

(ผนัง ศาลาวิมงสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ในลำดับนี้จะกล่าว

ด้วยสรรพคุณนัยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยคุณแห่งสรรพ
เทียนทั้งหลาย อันมีคุณต่างๆ กันดังนี้ ๑ จะกล่าวคุณแห่ง
เทียนดำนัน รู้แก้ลมอันบังเกิดแต่กองสมุฏฐาน รู้ทำลายเสียซึ่งเสมหะ
อันผูกเป็นก้อนอยู่ในอุทร แลรู้แก้โลหิตให้บริบูรณ์ ๑ จะกล่าวคุณแห่งเทียน
แดงนัน รู้แก้ซึ่งเสมหะ ซึ่งลมซึ่งตีระคนกัน จัดได้ชื่อว่าสันนิบาต รู้แก้ลมอัน-
เสียดแทงในลำไส้

แลลมคลื่นเหียน ๑ จะกล่าวคุณแห่งเทียนขาวนัน รู้แก้ลมแลดี รู้ทำลายเสียซึ่งเสมหะ
อันผูก รู้แก้เนื้วแลมฤตกิด ๑ จะกล่าวคุณแห่งเทียนตาตักแตนนัน รู้แก้ธาตุอภิญญา รู้ทำ
ลายเสียซึ่งเสมหะ ซึ่งโลหิต ซึ่งกำเดา อันพิการนั้นให้บริบูรณ์ ๑ จะกล่าวคุณแห่งเทียนกลบนัน-
รู้แก้เสมหะแล

ตัวพยาธิ รู้กระจายเสียซึ่งพรรตักอันผูก ๑ จะกล่าวคุณแห่งเทียนยาวพานัน รู้แก้เสมหะให้กระ-
จาย รู้ทำลายเสียซึ่งลมอันล้นอยู่ในอุทร แลลมอันให้เหียนให้จุกอก รู้แก้ลมอันปวนปวดอยู่รอบ
คอบโดยสะดือ ๑ จะกล่าวคุณแห่งเทียนข้าวเปลือกนัน รู้ทำลายเสียซึ่งลมอันระคนกับเสมหะ
รู้แก้ลมในกองอัมพฤษแลสมุนา รู้แก้ลมสัถถกวาดอันจับให้ระส่ำระสาย รู้แก้ลมอันบังเกิด
แต่กองปิตตะสมุฏฐานกระทำให้คั่ง ๑ จะกล่าวคุณแห่งเทียนตากบนัน รู้แก้สุรินธัญญาณธาตุ รู้ทำ
ลายเสียซึ่งกองสมุฏฐานอันกำเรบ อันหย่อน อันพิการ ตามเนิมหาพิกัตท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์-
สมุฏฐานวินิจฉันนั้น ๑

จะกล่าวคุณแห่งเทียนหลอดนัน รู้แก้ปิตตะสมุฏฐานกำเรบแลรู้แก้กำเดาให้บริบูรณ์
รู้บำรุงผิวพรรณให้สดชื่น ๑ จะกล่าวคุณแห่งเทียนสัตตบุษยนัน รู้แก้ลมในครรภ์รักษา
รู้แก้พิษอันระส่ำระสาย รู้แก้ไขอันให้หอบแลสะอึก ๑ จะกล่าวคุณแห่งเทียน
ขมนัน รู้แก้พัทธปิตตะโรค คือดีลัน ดีซิม ดีรัว ดีพล่ง แลรู้แก้ลมในบาทจิต บำรุงซึ่ง
หทัยแลสัถถกวาด กล่าวสังเขปคุณเทียน ๑๑ ประการ ตาม
อาจารย์สำแดงไว้ในก่อน ๑

สรรพคุณเทียน

(ผนัง ศาลาวิมิงสา)

๑ ปุณจะปะรัง ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยสรรพคุณยอันหนึ่งใหม่ ว่าด้วยคุณแห่งสรรพเทียนทั้งหลาย อันมีคุณต่างๆ กันดังนี้ ฯ

จะกล่าวคุณแห่งเทียนดำนั้น รู้แก้มอันบังเกิดแต่กองสมุฏฐาน รู้ทำลายเสียซึ่งเสมหะอันผูกเป็นก้อน อยู่ในอุทร แลรู้แก้โลหิตให้บริบูรณ์ ฯ

จะกล่าวคุณแห่งเทียนแดงนั้น รู้แก้มซึ่งเสมหะ ซึ่งลมซึ่งตีระคนกัน จัดได้ชื่อว่าสันนิบาต รู้แก้มอันเสียดแทง ในลำไส้แลลมคลื่นเหียน ฯ

จะกล่าวคุณแห่งเทียนขาวนั้น รู้แก้มแลดี รู้ทำลายเสียซึ่งเสมหะอันผูก รู้แก้นิวแลมตกิต ฯ

จะกล่าวคุณแห่งเทียนตาดักแต่นั้น รู้แก้ธาตุอภิญญา รู้ทำลายเสียซึ่งเสมหะ ซึ่งโลหิต ซึ่งกำเดา อันพิการนั้นให้บริบูรณ์ ฯ

จะกล่าวคุณแห่งเทียนเกลบนั้น รู้แก้เสมหะแลตัวพยาธิ รู้กระจายเสียซึ่งพรรตักอันผูก ฯ

จะกล่าวคุณแห่งเทียนยาวพาดนั้น รู้แก้เสมหะให้กระจาย รู้ทำลายเสียซึ่งลมอันล้นอยู่ในอุทรแลลม อันให้เหียนให้จุกอก รู้แก้มอันป่วนปวดอยู่รอบคอบโดยสะดือ ฯ

จะกล่าวคุณแห่งเทียนข้าวเปลือกนั้น รู้ทำลายเสียซึ่งลมอันระคนกับเสมหะรู้แก้มในกองอัมพฤษ แลสมุณา รู้แก้มสัถถกวาดอันจับให้ระส่ำระสาย รู้แก้มอันบังเกิดแต่กองปัตตะสมุฏฐานกระทำให้คลั่ง ฯ

จะกล่าวคุณแห่งเทียนตากบนั้น รู้แก้อสุรินธัญญาณธาตุ รู้ทำลายเสียซึ่งกองสมุฏฐานอันกำเริบ อันหย่อน อันพิการ ตามในมหาพิภคทานกล่าวไว้ในคัมภีร์ สมุฏฐานวินิจฉันั้น ฯ

จะกล่าวคุณแห่งเทียนหลอดนั้น รู้แก้ปัตตะสมุฏฐานกำเริบแลรู้แก้กำเดาให้บริบูรณ์รู้บำรุงผิวพรรณ ให้สดชื่น ฯ

จะกล่าวคุณแห่งเทียนสัตตบุษย์นั้น รู้แก้มในครรภ์รักษารู้แก้พิษอันระส่ำระสาย รู้แก้ไขอันให้หอบ แลสะอึก ฯ

จะกล่าวคุณแห่งเทียนขมนั้น รู้แก้พิษปัตตะโรค คือดีลัน ดีซิม ดีร้าว ดีพลุ่ง แลรู้แก้มในบาทจิต บำรุงซึ่ง หทัยแลสัถถกวาด กล่าวสังเขปคุณเทียน ๑๑ ประการ ตามอาจารย์สำแดงไว้ในก่อน ฯ

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ให้จัดทำสำเนาเพื่อการศึกษา

สรรพคุณยา

(ผนัง ศาลาวิมangsa)

๑ ปุณะจะปะรัง ในลำดับ

นี้จะกล่าวด้วยสรรพคุณยอันหนึ่งใหม่ อันมีคุณต่าง
กันดังนี้ ๑ จะกล่าวคุณแห่งกานพลูนั้น รู้กระจายเสียซึ่งเสมหะอันชั้น
รู้แก้เสมหะอันบังเกิดในกองโลหิตแลดี รู้แก้รัตติยะโรคแก้หืด รู้กระทำให้
อาหารงวด ๑ จะกล่าวคุณแห่งผลจันทน์นั้น รู้แก้ลมอันบังเกิดในกองเสมหะอันผูก รู้ทำ
ลายซึ่งลมอันผูกคุดหวารไว้ให้มัน รู้กระทำให้อาหารเก่าใหม่นั้นแค้นเข้า ๑ จะกล่าวคุณแห่งกระวาน
นั้น ใบรู้แก้วโยให้เดินลงเบื้องต่ำ แลแก้ไขอันง่วงเหงา แก้เสมหะ ผลนั้นรู้กระจายเสียซึ่งเสมหะ-
ซึ่งโลหิต ซึ่งวโย
ดอกนั้นรู้แก้โรคอันบังเกิดในจักขุอันเน่า เปลือกนั้นรู้แก้ไขอันเป็นอหิณโรคแลอหิณระธาตุ กระพี้
นั้นรู้ตั้งซึ่งโลหิตทั้งปวง แก่นนั้นรู้กระจายเสียซึ่งพิษทั้งปวง รากนั้นรู้สังหารเสียซึ่งโลหิตอัน
เน่าเป็นก้อนอยู่ในอุทรนั้นให้ตก ๑ จะกล่าวคุณแห่งเร่วน้อยนั้น ต้นรู้แก้ไขอันบังเกิดแต่ดี ใบรู้
แก้ให้ปัสสาวะเดินสะดวก ดอกรู้แก้ไขอันเป็นผื่นขึ้นทั้งตัว ผลนั้นรู้แก้ใช้ริดสีดวงโอดแลหืดแลเสมหะ
แลรู้แก้พิษอันบังเกิดในกองมูกิด มูกิด รากนั้นรู้แก้หืด ๑ จะกล่าวคุณแห่งเร่วใหญ่นั้น ผลรู้แก้ไข
เสมหะอันบังเกิดแต่ดี รู้แก้ริดสีดวงงอกทวารทั้ง ๔ ต้นรู้แก้คลื่นเหียน ใบรู้แก้ทุรารสา ๑๒ ดอกรู้
แก้พิษอันเม็ดพริ้งไปดังผด รากรู้แก้มอญคร่อแลหืดโอด ๑ จะกล่าวคุณแห่งอบเชยนั้น รู้แก้ลมอัม
พฤกษ์ รู้ปลูกธาตุอันดับให้เจริญขึ้น รู้แก้เสมหะอันบังเกิดขึ้นในกองสันนิบาต ๑ จะกล่าวคุณ
แห่งชะเอมไทยนั้น ใบรู้แก้โลหิตให้ตกเสีย ผลรู้แก้เสมหะให้งวด ดอกรู้แก้ดีแลโลหิต
เครือรู้แก้โรคในคอ แก้รัตติยะ ๑ จะกล่าวคุณแห่งชะเอมเทศนั้น ใบรู้กระทำให้
เสมหะแห้ง แลแก้ดี ดอกรู้แก้สรรพพิษทั้งปวง ต้นรู้กระจายเสียซึ่งลม
อันพัดเบื้องบน รากรู้แก้โลหิตอันให้เน่าในอุทรแลแก้ลม รู้จำเริญ
ซึ่งหทัยวาทให้สดชื่น แก้กาเดาให้เดินเป็นปกติ
ติ ดังอาจารย์ท่านกล่าวไว้ ๑

สรรพคุณยา

(ผนัง ศาลาวิมิงสา)

๑ ปุณะจะประรัง ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยสรรพคุณยี่ห้ออันหนึ่งใหม่ อันมีคุณต่างกันดังนี้ ฯ

จะกล่าวคุณแห่งกานพลูนั้น รู้กระจายเสียซึ่งเสมหะอันขึ้นรู้แก้เสมหะอันบังเกิดในกองโลหิตแลดี รู้แก้ริดปิตตะโรคแก้หืด รู้กระทำให้อาหารงวด ฯ

จะกล่าวคุณแห่งผลจันทร์นั้น รู้แก้ลมอันบังเกิดในกองเสมหะอันผูก รู้ทำลายซึ่งลมอันผูกคูดทวารไว้ให้มัน รู้กระทำให้อาหารเก่าใหม่นั้นแค้นเข้า ฯ

จะกล่าวคุณแห่งกระวานนั้น ใบรู้แก้วโยให้เดินลงเบื้องต่ำ แลแก้ไขอันง่วงเหงา แก้เสมหะ ผลนั้นรู้กระจายเสียซึ่งเสมหะ ซึ่งโลหิต ซึ่งวโยดอกนั้นรู้แก้โรคอันบังเกิดในจักขุอันเน่า เปลือกนั้นรู้แก้ไขอันเป็นพิษชะโรค แลพิษชะธาตุ กระพี้มันรู้ตั้งซึ่งโลหิตทั้งปวง แก่นนั้นรู้กระจายเสียซึ่งพิษทั้งปวง รากนั้นรู้สังหารเสียซึ่งโลหิตอันเน่า เป็นก้อนอยู่ในอุทรนั้นให้ตก ฯ

จะกล่าวคุณแห่งเร่วน้อยนั้น ต้นรู้แก้ไขอันบังเกิดแต่ดี ใบรู้แก้ไขปัสสาวะเดินสะดวก ดอกรู้แก้ไขอันเป็นพิษขึ้นทั้งตัว ผลนั้นรู้แก้ไขริดสีดวงไอแลหืดแลเสมหะ แลรู้แก้พิษอันบังเกิดในกองมุตกิด มุตฆาต รากนั้นรู้แก้หืด ฯ

จะกล่าวคุณแห่งเร่วใหญ่นั้น ผลรู้แก้ไขเสมหะอันบังเกิดแต่ดี รู้แก้ริดสีดวงอกทวารทั้ง ๔ ต้นรู้แก้คลื่นเหียน ใบรู้แก้ทุรารสา ๑๒ ดอกรู้แก้พิษอันมีดพริ้งไปดังผด รากรู้แก้มอญคร่อแลหืดไอ ฯ

จะกล่าวคุณแห่งอบเชยนั้น รู้แก้ลมอัมพฤกษ์ รู้ปลุกธาตุอันดับให้เจริญขึ้น รู้แก้เสมหะอันบังเกิดขึ้นในกองสันนิบาต ฯ

จะกล่าวคุณแห่งชะเอมไทยนั้น ใบรู้แก้โลหิตให้ตกเสีย ผลรู้แก้เสมหะให้งวด ดอกรู้แก้ดีแลโลหิตเครือรู้แก้โรคในคอ แก้ริดตปิตตะ ฯ

จะกล่าวคุณแห่งชะเอมเทศนั้น ใบรู้กระทำให้เสมหะแห้ง แลแก้ดี ดอกรู้แก้สรรพพิษฝืนทั้งปวง ต้นรู้กระจายเสียซึ่งลมอันพัดเบื้องบน รากรู้แก้โลหิตอันให้เน่าในอุทรแลแก้ลม รู้จำเริญซึ่งหทัยวาตให้สดชื่น แก้กาเดาให้เดินเป็นปกติ ดังอาจารย์ท่านกล่าวไว้ ฯ

สรรพคุณยา

(เส้า ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ในลำดับนี้จะ

กล่าวด้วยสรรพคุณนี้อันหนึ่งใหม่สืบต่อไป อันว่าคุณแห่ง
เท้ายายม่อนนั้น รู้แก้พิษเสมหะโดยรอบคอบ แลสรรพพิษทั้งปวง ฯ อันว่าคุณ
แห่งกรอบทั้ง ๓ นั้น มีคุณดุษกัน ต้นรู้ตั้งไว้ซึ่งโลหิตแลลม ดอกรู้ชำระในลำ
ไส้ให้บริบูรณ์ ใบรู้กระทำให้อุพโพทไหลออกมา รากรู้แก้ลมแลตีกระทำให้ปกติแห่งธาตุ
รู้จำเรียวสุคติธาตุ รู้แก้มฤตกิด แก้ไอ รู้แก้ไข้ผอมเหลือง รู้จำเรียวซึ่งอายุ ฯ อันว่าคุณ
แห่งข้าใหญ่่นั้น หัวรู้ระงับให้กระจาย รู้แก้ฟกบวมแก้พิษ ต้นรู้แก้บิดอันตกลโลหิต ใบรู้ฆ่าตัว
พยาธิคือกลาก ดอกรู้แก้เกลื้อนใหญ่แลน้อย ฯ อันว่าคุณแห่งข้าลึงนั้น ต้นรู้แก้พิษฝีดาษ ใบรู้แก้
พยาธิ คือเกลื้อนใหญ่แลน้อย ดอกรู้แก้พยาธิในอุทรให้ตก รากรู้แก้พิษฝี อันชื่อว่ามารตะ หัวรู้แก้ไข้สำหรับ
บุรุษ ฯ อันว่าคุณแห่งกะทือนั้น ต้นรู้แก้ไข้อันกระทำให้อุพโพท ใบรู้แก้โลหิตอยู่ในไฟให้ตก ดอกรู้
แก้ไข้อันผอมเหลือง รากรู้แก้ไข้อันกระทำให้อัน หัวรู้ตั้งไว้ซึ่งน้ำนมแห่งสตรีให้บริบูรณ์ขึ้น
รู้แก้ปวดมวนในอุทร ฯ อันว่าคุณแห่งไพลนั้น ต้นรู้แก้ประกอบไปด้วยอุพโพท ใบรู้แก้ไข้อันเมื่อยขบ
ดอกรู้กระจายเสียซึ่งโลหิตอันบังเกิดแต่ธาตุอภิญญา รากรู้แก้โลหิตอันเดินออกทางโษษฐ์โรคแลนาสิกโรค
หัวรู้ขับโลหิตอันร้ายให้ตกเสีย ฯ อันว่าคุณแห่งกระษายนั้น มีรสอันเผ็ดอันร้อนอันขม รู้แก้โรคอันบังเกิด

ในโษษฐ์โรคแลรู้

แก้มฤตกิด รู้แก้ลมอันบังเกิดในดวงหทัย ฯ อันว่าคุณแห่งหอมนี้ ใบมีรสอันหวาน อันเค็ม อันเลือก-

รู้แก้ไข้หัวดแลกระ

หายเสียซึ่งรังไข่อันผูกเป็นเรื้อน แลรู้แก้ไข้อันบังเกิดแต่อุณิษ ๔ ประการ หัวนั้น มีรสอันหวาน-
อันร้อน อันเผ็ด รู้แก้ไข้

บังเกิดแต่ทรวง รู้กระทำให้เกศาตกงาม ให้มีสีสัณวรรณะ รู้กระทำให้อาหารงวด รู้แก้

ใช้สันนิบาต แลแก้ไข้อันบังเกิดแต่จักษุ รู้กระทำให้เสมหะตก รู้แก้โษษฐ์โรคแลรู้บำรุง

ธาตุ ฯ อันว่าคุณแห่งกระเทียมนั้น ศีรษะรู้แก้เสมหะแก้ลม รู้แก้ซึ่งกลากเกลื้อน-

ริดสีดวง ใบรู้กระทำ

ทำให้เสมหะแห้ง แลรู้กระจายเสียซึ่งโลหิตแลแก้ลม

อันปวดมวน ตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ฯ

สรรพคุณยา

(เส้า ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยสรรพคุณยอันหนึ่งใหม่สืบต่อไป อันว่าคุณแห่งเพ้ายายม่อนนั้น รู้แก้พิษเสมหะโดยรอบคอบ แลสรรพพิษทั้งปวง ฯ

อันว่าคุณแห่งครอบทั้ง ๓ นั้น มีคุณดุษกัน ต้นรู้ตั้งไว้ซึ่งโลหิตแลลม ดอกรู้ชำระในลำไส้ให้บริบูรณ์ ใบรู้กระทำให้บุฟไฟไหลออกมา รากรู้แก้ลมแลติกระทำให้ปกติแห่งธาตุรู้จำเรณูสุคติธาตุ รู้แก้มุกตึก แก้ไอ รู้แก้ไข้ ผอมเหลือง รู้จำเรณูซึ่งอายุ ฯ

อันว่าคุณแห่งข่าใหญ่นั้น หัวรู้ระงับให้กระจาย รู้แก้ฟกบวมแก้พิษ ต้นรู้แก้บิดอันตกลโลหิต ใบรู้ฆ่าตัวพยาธิ คือกลาก ดอกรู้แก้เกลื้อนใหญ่แลน้อย ฯ

อันว่าคุณแห่งข่าลิงนั้น ต้นรู้แก้พิษฝีดาษ ใบรู้แก้พยาธิ คือเกลื้อนใหญ่แลน้อย ดอกรู้แก้พยาธิในอุทรให้ตก รากรู้แก้พิษฝี อันชื่อว่ามารตะ หัวรู้แก้ไข้สำหรับบุรุษ ฯ

อันว่าคุณแห่งกะทือนั้น ต้นรู้แก้ไข้อันกระทำให้อาหาร ใบรู้แก้โลหิตอยู่ในไฟให้ตก ดอกรู้แก้ไข้อันผอม เหลือง รากรู้แก้ไข้อันกระทำให้อัน หัวรู้ตั้งไว้ซึ่งน้ำมันแห่งสตรีให้บริบูรณ์ขึ้น รู้แก้ปวดมวนในอุทร ฯ

อันว่าคุณแห่งโพลนั้น ต้นรู้แก้ประกอบไปด้วยอุปัทวะ ใบรู้แก้ไข้อันเมื่อยขบ ดอกรู้กระจายเสียซึ่งโลหิต อันบังเกิดแต่ธาตุอภิญญา รากรู้แก้โลหิตอันเดินออกทางโษษฐโรคแลนาสิกโรค หัวรู้ขับโลหิตอันร้ายให้ตกเสีย ฯ

อันว่าคุณแห่งกระชายนั้น มีรสอันเผ็ดอันร้อนอันขม รู้แก้โรคอันบังเกิดในโษษฐโรคแลรู้แก้มุกตึก รู้แก้ ลมอันบังเกิดในดวงหทัย ฯ

อันว่าคุณแห่งหอมนี้ ใบมีรสอันหวาน อันเค็ม อันเล็กรู้แก้ไข้หัวตแลกระจายเสียซึ่งรังไขอันผูกเป็นเรือน แลรู้แก้ไข้อันบังเกิดแต่พิษ ๔ ประการ หัวนั้น มีรสอันหวาน อันร้อน อันเผ็ด รู้แก้ไข้อันบังเกิดแต่ทรวง รู้กระทำ ให้เกศาตกงาม ให้มีสีสนัวรรณะ รู้กระทำให้อาหารรวด รู้แก้ไข้สันนิบาต แลแก้ไข้อันบังเกิดแต่จักษุ รู้กระทำให้เสมหะตก รู้แก้โษษฐโรคแลรู้บำรุงธาตุ ฯ

อันว่าคุณแห่งกระเทียมนี้ ศิระษรู้แก้เสมหะแก้ลม รู้แก้ซึ่งกลากเกลื้อน ริดสีดวง ใบรู้กระทำให้เสมหะแห้ง แลรู้กระจายเสียซึ่งโลหิตแลแก้ลมอันปวดมวน ตามอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ฯ

สรรพคุณยา

(เส้า ศาลาวิม้งสา)

(๑ ปุณะจะปะรัง ในลำดับนี้

จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ต่อไป)

อันว่าคุณแห่งแก่นสนนั้น มีรสอันขมเผ็ด แก่นนั้นชุ่มไปด้วย
น้ำมัน รู้แก้ไขอันบังเกิดแต่เสมหะ แลกระจายเสียซึ่งลม กระพี้้นรู้แก้ไข
ไส้สันนิบาต ฯ อันว่าคุณแห่งดอกค่านัน รู้แก้ไขอันบังเกิดแต่ผิวนั้น
รู้แก้ภัยอันตรายโรค รู้กระทำให้โลหิตบริบูรณ์งาม ฯ อันว่าคุณแห่งจันทน์ขาวนั้น มีรสอัน
ขมหวาน รู้กระทำให้เปิดปัญญาแลราศี รู้แก้ไขอันเกิดแต่ตับแลดี รู้แก้กระหายน้ำ ฯ อันว่า
คุณแห่งจันทน์แดงนั้น มีรสอันขมเย็น รู้แก้ไขอันเกิดแต่ทรวงแลดี รู้กระทำให้ชื่นใจ รู้แก้ไข
ไข้รัตตปิตตะแลแก้บาดแผล ฯ อันว่าคุณแห่งเปราะหอมแดงนั้น ใบรู้แก้ไขเกลื่อนข้าง ดอกรู้แก้ไข
โรคอันบังเกิดแต่จักษุ ต้นรู้แก้ลมในอุทรกระทำให้ท้องขึ้น หัวรู้แก้บุพโพโลหิตให้ตก รู้แก้ไข
ลมองคภาพพลแก้ตัวเป็นผื่น แก้ไอ รู้แก้ไขพิษในทรวง แก้บาดแผล ฯ อันว่าคุณแห่งเปราะหอม
ขาวนั้น ใบรู้แก้ไขคุณผีให้ตก ดอกรู้แก้กุมารโรคสะดุ้งร้องไห้ แล้วแลเหลือกตาหูหลังคา ต้นรู้แก้ไข
โลหิตเน่าให้ตก หัวรู้กระจายเสียซึ่งโลหิตอันประกอบไปด้วยลมอันมีพิษ ฯ อันว่าคุณใบชะลูด
แดงนั้น ใบรู้แก้ไขกระจายเสียซึ่งโลหิต รากรู้ประหารเสียซึ่งภัยอันตรายโรค รู้แก้ไขรัตตปิตตะ
อันบังเกิดให้เป็นเหตุมีดี เป็นต้น ฯ อันว่าคุณแห่งชะลูดขาวนั้น ใบรู้แก้ไขจับ ผลรู้แก้ไขอัน
กำเริบ ดอกรู้แก้ไขอันหาสติมิได้ รากรู้แก้ลมหทัยวาต รู้แก้ไขเสมหะแล
ไข้พิษ ฯ อันว่าคุณแห่งสมันนั้น ใบรู้แก้ไขสิวในหน้า รู้แก้ไขอันบังเกิดแต่ตับ ผลรู้แก้ไขเสมหะให้สำ
รอกเสีย ดอกรู้แก้ไขโลหิตสตรีอันมีครรภ์ เปลือกรู้แก้ไขแม่พยาธิ คือเกลื่อนใหญ่เกลื่อน
น้อย ใส่รู้แก้พยาธิให้ออกจากอุทร รากรู้แก้สันนิบาตลงโลหิตสดออกมาก ฯ อันว่าคุณ
แห่งตีนเป็ดน้ำนั้น ใบรู้ฆ่าเสียซึ่งพยาธิคือกลาก ดอกรู้แก้ไขริดสีดวงทวาร
ผลรู้แก้ไขเกศาอันหงอก ดุจอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ฯ

สรรพคุณยา

(เส้า ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยนัยหนึ่งใหม่ต่อไปอันว่าคุณแห่งแก่นสนนั้น มีรสอันขมเผ็ด แก่นนั้น ชุ่มไปด้วยน้ำมัน รู้แก้ไขอันบังเกิดแต่เสมหะ แลกระจายเสียซึ่งลม กระพี้้นรู้แก้ไขสันนิบาต ฯ

อันว่าคุณแห่งดอกค่านั้น รู้แก้ไขอันบังเกิดแต่ผิวน้ำ รู้แก้ภัยอันตรายโรค รู้กระทำให้โลหิตบริบูรณ์งาม ฯ

อันว่าคุณแห่งจันทน์ขาวนั้น มีรสอันขมหวาน รู้กระทำให้เปิดปัญญาแลราศี รู้แก้ไขอันเกิดแต่ตับแลดี รู้แก้ กระจายน้ำ ฯ

อันว่าคุณแห่งจันทน์แดงนั้น มีรสอันขมเย็น รู้แก้ไขอันเกิดแต่ทรวงแลดี รู้กระทำให้ชื่นใจ รู้แก้ไขรัตตปิตตะ แลแก้บาดแผล ฯ

อันว่าคุณแห่งเปราะหอมแดงนั้น ใบรู้แก้ไขอันข้าง ดอกรู้แก้ไขอันบังเกิดแต่จักษุ ต้นรู้แก้ลมในอุทร กระทำให้ท้องขึ้น หัวรู้แก้บุพโพโลหิตให้ตก รู้แก้ลมองคภาพพลแก้ตัวเป็นผื่น แก้ไอ รู้แก้พิษในทรวง แก้บาดแผล ฯ

อันว่าคุณแห่งเปราะหอมขาวนั้น ใบรู้แก้คุณผีให้ตก ดอกรู้แก้กุมารโรคสะดุ้งร้องไห้ แล้วแลเหลือกตา ดู หลังกา ต้นรู้แก้ไขอันให้ตก หัวรู้กระจายเสียซึ่งโลหิตอันประกอบไปด้วยลมอันมีพิษ ฯ

อันว่าคุณใบชะลูดแดงนั้น ใบรู้แก้กระจายเสียซึ่งโลหิต รากรู้ประหารเสียซึ่งภัยอันตรายโรค รู้แก้รัตตปิตตะ อันบังเกิดให้เป็นเหตุมิดี เป็นต้น ฯ

อันว่าคุณแห่งชะลูดขาวนั้น ใบรู้แก้ไขอันข้าง ผลรู้แก้ไขอันกำเริบ ดอกรู้แก้ไขอันหาสติมิได้ รากรู้แก้ลมหทัยวาย รู้แก้ไขเสมหะแลใช้พิษ ฯ

อันว่าคุณแห่งสมันนั้น ใบรู้แก้ไขในหน้า รู้แก้ไขอันบังเกิดแต่ตับ ผลรู้แก้ไขเสมหะให้สำรอกเสีย ดอกรู้แก้ไขโลหิต สตรีอันมีครรภ์ เปลือกรู้แก้ไขแม่พยาธิ คือเกลื้อนใหญ่ เกลื้อนน้อย ใส่รู้แก้พยาธิให้ออกจากอุทร รากรู้แก้ไขสันนิบาต ลงโลหิตสดออกมา ฯ

อันว่าคุณแห่งตีนเป็ดน้ำนั้น ใบรู้ฆ่าเสียซึ่งพยาธิคือกลาก ดอกรู้แก้ริดสีดวงทวาร ผลรู้แก้ไขอันหงอก ดูอาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ ฯ

สรรพคุณยา

(ผนัง ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ในลำดับนี้จะกล่าว

ด้วยสรรพคุณยี่ห้อใหม่สืบต่อไป อันว่าคุณแห่งกุม
บกนั้น ใบรู้แก้ลม แลรู้ฆ่าเสียซึ่งแม่พยาธิ กล่าวคือ ตะมอย รู้แก้เกลื่อน
อันบังเกิดขึ้นที่หน้า เปลือกรู้แก้ซึ่งนิ้วแลมอันกระทำให้เย็นในอุทร แก่น
รู้แก้ริดสีดวงผอมเหลือง รากรู้แก้มานกระษัยเกิดแต่กองลม ฯ อันว่าคุณแห่งกุ่มน้ำนั้น
ใบรู้กระทำให้เสโทชานออกมา ดอกรู้แก้เจ็บในลำคอ และรู้แก้ใช้อันกระทำให้นาวให้ร้อน
เปลือกรู้แก้สะอึก แก้ลมให้เรอขึ้นเบื่องบน แก่นรู้แก้ประเมหะมีนิ้วเป็นต้น รากรู้ทำลาย
เสียซึ่งบุพโพอันผูกเป็นก้อน ฯ อันว่าคุณคนที่สอชานนั้น ใบรู้ตั้งปิตตะสมุฏฐาน ให้เป็นปกติ รู้แก้
ลมแลรู้ฆ่าแม่พยาธิ แลแก้สาบสางในกาย ดอกรู้แก้ใช้อันบังเกิดแต่ทรวง แลรู้แก้พยาธิแลหืดไอ
แลใช้ในครรภ์รักษา เปลือกรู้แก้ใช้อันกระทำให้เย็น แลแก้คลื่นเหียน ใ้รู้แก้ระดู แลรู้ตั้งซึ่งโลหิต
รากรู้แก้ใช้อันกระทำให้ร้อน ฯ อันคุณแห่งคนที่สอด้านั้น เปลือกรู้แก้ใช้ฟกบวม แก้ริดสีดวง รู้แก้ลมเสียด
แทงแลแก้พยาธิ ใบรู้แก้เสมหะ แลโลหิต รู้แก้ลมให้กระจายและฆ่าแม่พยาธิแลคชราต รู้บำรุงธาตุให้
ปกติ รากรู้กระจายซึ่งลมอันบังเกิดแต่กองเสมหะ รู้แก้เสโทอันแห้งให้ตกออกมา ฯ อันว่าคุณแห่ง-
รักชานนั้น
มีรสอันจืด ใบรู้แก้ริดสีดวงทวารแลคชราต ยางรู้แก้ริดสีดวงในลำไส้ ดอกรู้แก้แม่พยาธิ คือกลาก
แลเกลื่อน ผลรู้แก้ซึ่งรังแคให้ตก ต้นบำรุงทวารทั้ง ๔ ให้บริบูรณ์ รากรู้แก้มูกเลือดแลไข้เหนื่อ ฯ
อันว่าคุณแห่งหญ้าพันงูนั้น ต้นรู้แก้ปัสสาวะอันขัดคั่ง ใบรู้แก้โรคในลำคอขึ้นดุจหนามกำนับ
ดอกรู้แก้เสมหะในอุทร ผลรู้แก้เม็ดนิ่วให้ตก รากรู้แก้ประเมหะ ๒๐ ประการ ฯ
อันว่าคุณแห่งไฟเดือนห้า นั้น ต้นรู้บำรุงธาตุ และกระทำให้อาหารงวด
ใบรู้ฆ่าแม่พยาธิให้ตาย คือกลาก เกลื่อน เรื้อน กุฎฐังแลไส้เดือนในอุทร
แลรู้กระทำให้โลหิตในอุทรตกเสีย รากรู้ทำลายโล
หิตเบื่องบนให้ตก ดุจอาจารย์กล่าวมาดังนี้ ฯ

สรรพคุณยา

(ผนัง ศาลาวิมิงสา)

๑ ปุณจะปะรัง ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยสรรพคุณยี่ห้อใหม่สืบทอดไป อันว่าคุณแห่งกุ่มบกนั้น ใบรู้แก้ลม แลรู้ฆ่าเสียซึ่งแม่พยาธิ กล่าวคือ ตะมอย รู้แก้เกลื้อนอันบังเกิดขึ้นที่หน้า เปลือกรู้แก้ซึ่งนิ้วแลม อันกระทำให้เย็นในอุทร แก่นรู้แก้ริดสีดวงพอมเหลือง รากรู้แก้มานกระษัยเกิดแต่กองลม ฯ

อันว่าคุณแห่งกุ่มน้ำนั้น ใบรู้กระทำให้เสโทชานออกมา ดอกรู้แก้เจ็บในลำคอ และรู้แก้ใช้อันกระทำ ให้นาวให้ร้อน เปลือกรู้แก้สะอึก แก้ลมให้เรือขึ้นเบื้องบน แก่นรู้แก้ประเมหะมีนัวเป็นต้น รากรู้ทำลายเสีย ซึ่งบุพโพอันผูกเป็นก้อน ฯ

อันว่าคุณคนที่สอขานั้น ใบรู้ตั้งปิตตะสมุฏฐานให้เป็นปกติ รู้แก้ลมแลรู้ฆ่าแม่พยาธิ แลแก้สาบสาบในกาย ดอกรู้แก้ใช้อันบังเกิดแต่ทรวง แลรู้แก้พยาธิเล็ดไอแลใช้ในครรรักษา เปลือกรู้แก้ใช้อันกระทำให้เย็น แลแก้ คลื่นเหียน ไส้รู้แก้ระดูแลรู้ตั้งซึ่งโลหิต รากรู้แก้ใช้อันกระทำให้ร้อน ฯ

อันคุณแห่งคนที่สอดำนั้น เปลือกรู้แก้ใช้ฟกบวม แก่ริดสีดวง รู้แก้ลมเสียดแทงแลแก้พยาธิ ใบรู้แก้เสมหะ แลโลหิต รู้แก้ลมให้กระจายและฆ่าแม่พยาธิแลคชราต รู้บำรุงธาตุให้ปกติ รากรู้กระจายซึ่งลมอันบังเกิดแต่กอง เสมหะ รู้แก้เสโทอันแห้งให้ตกออกมา ฯ

อันว่าคุณแห่งรักษานั้นมีรสอันจืด ใบรู้แก้ริดสีดวงทวารแลคชราต ยางรู้แก้ริดสีดวงในลำไส้ ดอกรู้ แก้แม่พยาธิ คือกลากแลเกลื้อน ผลรู้แก้ซึ่งรังแคให้ตก ต้นบำรุงทวารทั้ง ๙ ให้บริบูรณ์ รากรู้แก้ผูกเลือดแลใช้เหนือ ฯ

อันว่าคุณแห่งหญ้าพันงูนั้น ต้นรู้แก้ปัสสาวะอันขัดคั่ง ใบรู้แก้โรคในลำคอขึ้นดุจหนามกำนั่ว ดอกรู้ แก้เสมหะในอุทร ผลรู้แก้เมื่อนิวให้ตก รากรู้แก้ประเมหะ ๒๐ ประการ ฯ

อันว่าคุณแห่งไฟเดือนห้านี้ ต้นรู้บำรุงธาตุ และกระทำให้อาหารงวด ใบรู้ฆ่าแม่พยาธิให้ตาย คือ กลาก เกลื้อน เรื้อน กุฎฐังแลไส้เดือนในอุทร แลรู้กระทำให้โลหิตในอุทรตกเสีย รากรู้ทำลายโลหิตเบื้องบนให้ตก ดุจอาจารย์กล่าวมาดังนี้ ฯ

สรรพคุณยา

(ผนัง ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ในลำดับนี้จะ

กล่าวด้วยสรรพคุณยี่ห้อใหม่สืบต่อไป ๖ อันว่าคุณ
แห่งกะเม็งนั้น ต้นรู้แก้ลมให้กระจาย รู้แก้โลหิตอันกระทำให้ร้อน
ดอกรู้แก้ดีอันฟุ้งซ่านให้บริบูรณ์ ผลรู้แก้ลมอันเป็นพิษให้ถอย รากรู้แก้ลมวิง
เวียนแลลมอันป่วนอยู่ในอุทร ๖ อันว่าคุณแห่งวานหางช้างนั้น ต้นรู้แก้คุณอันบุคคลกระ
ทำด้วยหนัง ใบรู้แก้คุณอันบุคคลกระทำด้วยเนื้อ ดอกรู้แก้คุณอันบุคคลกระทำด้วยผม
รากรู้แก้คุณอันบุคคลกระทำด้วยกระดูก ๖ อันว่าคุณแห่งทองหลางใบมนนั้น ใบรู้แก้ลมแก้ริดสี
ดวง แก้ไส้เดือนในอุทร ดอกรู้แก้โลหิตให้ตกเสีย ผลรู้บำรุงซึ่งดี เปลือกรู้แก้เสมหะ แก้ววโย แก่นิวให้ตก
แก่นรู้แก้พิษฝีมาระยะ รากรู้แก้สรรพพิษทั้งปวง ๖ อันว่าคุณแห่งคัตเค้านั้น ใบรู้แก้โลหิตซ่าน ดอก
รู้แก้โลหิตกองกำเดา ผลรู้แก้โลหิตอันเน่าให้ตกเสีย ต้นรู้แก้โลหิตระดูร้อนให้บริบูรณ์ รากรู้แก้
ริดสีดวงทวาร ๖ อันว่าคุณแห่งนมพิจิตรนั้น ใบรู้แก้สรรพพิษทั้งปวง มีพิษไข้ เป็นต้น มีพิษลมเป็น
ที่สุด ดอกรู้แก้ลมอันมีพิษ ผลรู้ทำลายเสียซึ่งบุพโพให้แตกออก รากรู้แก้ลมอันกระทำให้คลื่นเหียน ๖
อันว่าคุณแห่งกรังก้านั้น ต้นรู้ทำลายเสียซึ่งดีอันผูกไว้ซึ่งพิษ ใบรู้ฆ่าแม่พยาธิทั้งปวง ดอกรู้แก้
โษษฐโรค รากรู้กระทำให้โลหิตในอุทรนั้นตกเสีย หัวรู้จำเริญซึ่งธาตุอภิญญาแลสุรินธัญญาธาตุ
สมุฏฐานพิกัด รู้กระทำให้อาหารงวด รู้แก้เสมหะอันฟุ้งซ่านให้สงบลง ๖ อันว่าคุณแห่งสะเดานั้น
มีรสอันขม อันฝาด อันเย็น ใบรู้แก้ให้ระมัดซึ่งอุทร รู้บำรุงเพลิงธาตุ กระทำให้อาหารงวด ดอกรู้แก้พิษโล
หิตอันบังเกิดแต่กำเดา รู้แก้ริดสีดวงในลำคอ ให้คันคุดตัวพยาธิไต่อยู่ ผลรู้แก้ลมหทัยวาท ลมสัสตถ
วาท แลลมอันเกิดแต่กองปิตตะสมุฏฐาน เปลือกรู้แก้บิดมูกเลือด กระพี้รู้แก้ดีแล
แก้บ้ำอันเพ้อคลั่ง แก่นรู้แก้ลมอันคลื่นเหียนอาเจียนแลลมอันผูก
รากรู้แก้เสมหะอันเป็นสนิมอยู่ภายในอุทร แลรู้แก้เสมหะอัน
ติดลำคอให้ตก ตามอาจารย์ท่านกล่าวไว้ ๖

สรรพคุณยา

(ผนัง ศาลาวิมิงสา)

๑ ปุณะจะประรัง ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยสรรพคุณยี่ห้อหนึ่งใหม่สืบต่อไป ฯ

อันว่าคุณแห่งกะเม็งนั้น ต้นรู้แก้ลมให้กระจาย รู้แก้โลหิตอันกระทำให้ร้อน ดอกรู้แก้ดิอันฟุ้งซ่านให้บริบูรณ์ ผลรู้แก้ลมอันเป็นพิษให้ถอย รากรู้แก้ลมเวียนแลลมอันป่วนอยู่ในอุทร ฯ

อันว่าคุณแห่งวานหางช้างนั้น ต้นรู้แก้คุณอันบุคคลกระทำด้วยหนัง ใบรู้แก้คุณอันบุคคลกระทำด้วยเนื้อ ดอกรู้แก้คุณอันบุคคลกระทำด้วยผม รากรู้แก้คุณอันบุคคลกระทำด้วยกระดูก ฯ

อันว่าคุณแห่งทองหลางใบมนนั้น ใบรู้แก้ลมแก้ริดสีดวง แก้ไส้เดือนในอุทร ดอกรู้แก้โลหิตให้ตกเสีย ผลรู้บำรุงซึ่งดี เปลือกรู้แก้เสมหะ แก้วาโย แก้วน้ำให้ตก แก่นรู้แก้พิษฝีมาระยะ รากรู้แก้สรรพพิษทั้งปวง ฯ

อันว่าคุณแห่งคัตค้านั้น ใบรู้แก้โลหิตซ่าน ดอกรู้แก้โลหิตกองกำเดา ผลรู้แก้โลหิตอันเน่าให้ตกเสีย ต้นรู้แก้โลหิตระดูร้อนให้บริบูรณ์ รากรู้แก้รัตตปัตตะโรค ฯ

อันว่าคุณแห่งนมพิจิตรนั้น ใบรู้แก้สรรพพิษทั้งปวง มีพิษไข้เป็นต้น มีพิษลมเป็นที่สุด ดอกรู้แก้ลมอันมีพิษ ผลรู้ทำลายเสียซึ่งบุพโพให้แตกออก รากรู้แก้ลมอันกระทำให้คลิ่นเหียน ฯ

อันว่าคุณแห่งกรังگانนั้น ต้นรู้ทำลายเสียซึ่งดิอันผูกไว้ซึ่งพิษ ใบรู้ฆ่าแม่มพยาธิทั้งปวง ดอกรู้แก้ไอซึ่งโรค รากรู้กระทำให้โลหิตในอุทรนั้นตกเสีย หัวรู้จำเริญซึ่งธาตุอภิญญาณแลสุรินธัญญาณธาตุสมุฏฐานพิกัด รู้กระทำให้อาหารงวด รู้แก้เสมหะอันฟุ้งซ่านให้สงบลง ฯ

อันว่าคุณแห่งสะเดานั้นมีรสอันขม อันฝาด อันเย็น ใบรู้แก้ให้ระมัดซึ่งอุทร รู้บำรุงเพลิงธาตุ กระทำให้อาหารงวด ดอกรู้แก้พิษโลหิตอันบังเกิดแต่กำเดา รู้แก้ริดสีดวงในลำคอให้คันดุจตัวพยาธิได้อยู่ ผลรู้แก้ลมหทัยวาท ลมสัตถกวาท แลลมอันเกิดแต่กองปัตตะสมุฏฐาน เปลือกรู้แก้บิดมูกเลือด กระพี้รู้แก้ดีแลแก้บ้า อันเพ้อคลั่ง แก่นรู้แก้ลมอันคลิ่นเหียนอาเจียนแลลมอันผูก รากรู้แก้เสมหะอันเป็นสนิมอยู่ภายในอุทร แลรู้แก้เสมหะอันติดลำคอให้ตก ตามอาจารย์ท่านกล่าวไว้ ฯ

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทำซ้ำแจกเพื่อการค้า

สรรพคุณยา

(ผนัง ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ในลำดับนี้

จะกล่าวด้วยสรรพคุณยี่ห้อหนึ่งใหม่สืบต่อไป ฯ อันว่า
คุณแห่งพิลังกาสานั้น มีรสอันขมร้อน ใบรู้แก้โรคอัน
บังเกิดแต่ตับ ดอกรู้แก้โรคอันประกอบไปด้วยแม่พยาธิเป็นต้น
ผลรู้แก้ไขในกองอติสารโรค ต้นรู้แก้โรคอันเป็นกฐัญจ รากรู้แก้โรค
สำหรับบุรุษ กล่าวคือประเมหะ ฯ อันว่าคุณแห่งซี่เหล็กนั้น ใบรู้แก้โรค
มุกกิดแลแก้บัว ดอกรู้แก้โลหิตแลแก้อนมิหลับ เปลือกรู้แก้โรค
ริดสีดวง กระพู้แก้โลหิตอันกระทำให้ระส่ำระสาย แก่นรู้แก้ลมอันประกอบ
กระทำให้เย็นทั่วทั้งกายแลรู้แก้โลหิตอันกระทำให้สับสนในจักษุทวาร รากรู้แก้
ไขอันกระทำให้นาว ฯ อันว่าคุณแห่งชะมดต้นนั้น ใบรู้ฆ่าเสียซึ่งพยาธิคือกลาก
ดอกรู้แก้พยาธิคือไส้เดือนในอุทรให้ตก ผลรู้พอกวิทราโรคคือพิษฝีให้บุพโพพลัน
แตก เปลือกรู้ฆ่าเสียซึ่งแมงคาเข้าหู กระพู้แก้เกลื้อนข้าง แก่นรู้ฆ่าเสียซึ่ง
แม่พยาธิ กล่าวคือเรื้อนใหญ่ เรื้อนกลาง เรื้อนน้ำเต้า รากรู้แก้แม่พยาธิอันเกิดตาม-
ชุมขน แลรากผม
ห้ามรังแคมิให้บังเกิด ฯ อันว่าคุณแห่งส้มป่อยนั้น ต้นรู้แก้ น้ำจักษุพิการให้ตั้ง
ใบรู้แก้โรคอันบังเกิดแต่จักษุ รุขาระในลำไส้ ดอกรู้แก้เส้นเอ็นอันวิปริตต่างๆ ให้
บริบูรณ์ ผลรู้แก้ปากกุ่มารอันไข้ รุขาระเสียซึ่งเสมหะเหนียว รากรู้แก้ไขอันกระทำ
ให้ร้อนแลเย็น ฯ อันว่าคุณแห่งราชพฤกษ์นั้น ใบรู้ฆ่าแม่พยาธิ
ทั้งปวง ดอกรู้แก้บาดแผลอันไปมิได้สำเร็จนั้นให้หาย ฝักรู้แก้
เสมหะให้ตกแลพรวรตัก เปลือกรู้แก้เนื้อแลหนังให้ตั้งมั่น กระ
พู้แก้รำมะนาด แก่นรู้แก้แม่ไส้เดือนในอุทรให้ตก รากรู้ฆ่าแม่
พยาธิคือคชราคนั้นให้ตายดุจอาจารย์กล่าวไว้ ฯ

สรรพคุณยา

(ผนัง ศาลาวิมิงสา)

๑ ปุณจะปะรัง ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยสรรพคุณยี่ห้อใหม่สืบต่อไป ฯ

อันว่าคุณแห่งพิลังกาสานั้น มีรสอันขมร้อน ใบรู้แก้โรคอันบังเกิดแต่ตับ ดอกรู้แก้โรคอันประกอบไปด้วย
แม่พยาธิเป็นต้น ผลรู้แก้ไขในกองอติสารโรค ต้นรู้แก้โรคอันเป็นกฐฐ รากรู้แก้โรคสำหรับบุรุษ กล่าวคือประเมหะ ฯ

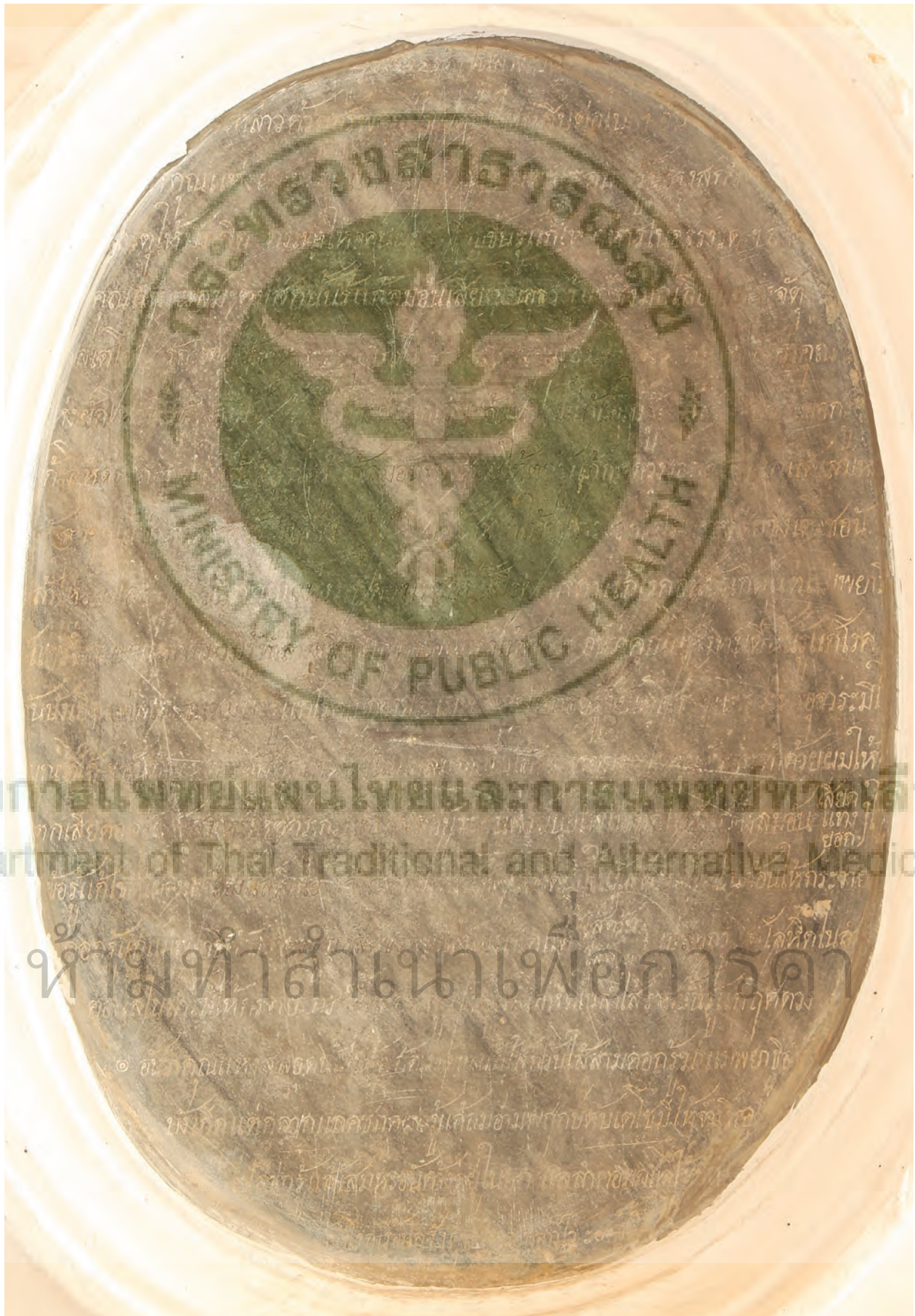
อันว่าคุณแห่งซี่เหล็กนั้น ใบรู้แก้โรคมุกตกลดแลแก้หัว ดอกรู้แก้โลหิตแลแก้อนมิหลับ เปลือกรู้แก้
โรคริตสีดวง กระพู่รู้แก้โลหิตอันกระทำให้ระส่ำระสาย แก่นรู้แก้ลมอันประกอบกระทำให้เย็นทั่วทั้งกายแลรู้แก้
โลหิตอันกระทำให้แสบในจักขุทวาร รากรู้แก้ไขอันกระทำให้นาว ฯ

อันว่าคุณแห่งชะมดต้นนั้น ใบรู้ฆ่าเสียซึ่งพยาธิคือกลาก ดอกรู้แก้พยาธิคือไส้เดือนในอุทรให้ตก ผลรู้พอก
วิธาริโรคคือพิษฝีให้บุพโพพลันแตก เปลือกรู้ฆ่าเสียซึ่งแมงคาเข้าหู กระพู่แก้เกลื้อนช้าง แก่นรู้ฆ่าเสียซึ่งแม่พยาธิ
กล่าวคือเรื้อนใหญ่ เรื้อนกลาง เรื้อนน้ำเต้า รากรู้แก้แม่พยาธิอันเกิดตามขุมขน แลรากผสมห้ามรังแคมิให้บังเกิด ฯ

อันว่าคุณแห่งส้มป่อยนั้น ต้นรู้แก้น้ำจักษุพิการให้ตั้ง ใบรู้แก้โรคอันบังเกิดแต่จักขุ รุ้ชำระในลำไส้ ดอกรู้แก้
เส้นเอ็นอันวิปริตต่างๆ ให้บริบูรณ์ ผลรู้แก้ปากกวมารันไข้ รุ้ชำระเสียซึ่งเสมหะเหนียว รากรู้แก้ไขอันกระทำใหร้อน
แลเย็น ฯ

อันว่าคุณแห่งราชพฤกษ์นั้น ใบรู้ฆ่าแม่พยาธิทั้งปวง ดอกรู้แก้บาดแผลอันไปบมิได้สำเร็จนั้นให้หาย
ฝักรู้แก้เสมหะให้ตกแลพรวรติ๊ก เปลือกรู้แก้เนื้อแลหนังให้ตั้งมั่น กระพู่แก้ร่ามะนาด แก่นรู้แก้แม่ไส้เดือนในอุทร
ให้ตก รากรู้ฆ่าแม่พยาธิคือคชราคนั้นให้ตายดุจอาจารย์กล่าวไว้ ฯ

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

สรรพคุณยา

(เส้า ศาลาวิมังสา)

๑ ปะนะจะปะรัง ลำดับนี้

จะกล่าวด้วยสรรพคุณน้อยนี้ใหม่สืบต่อไป ฯ อัน

คุณแห่งผลมะตูมแก่นั้น ใบ ...**(เลือน)**...

ธาตุให้บังเกิด...**(เลือน)**...รู้แก้ให้อาหารในอุทรงวด ฯ อันว่า

คุณแห่งผลมะตูมสุกนั้นรู้แก้ลมอันเสียดในอุทร รู้แก้ซึ่งมูกเลือด บำรุงจัด

กาลเดโช รู้กระทำให้...**(เลือน)**... ฯ อันว่าคุณ

แห่งผักโหมหิน ...**(เลือน)**...

แก้โลหิต...**(เลือน)**...รากรู้แก้ลมอันชพฤกษ์ให้ตก รู้แก้ริดสีดวงอก...**(เลือน)**...

แลแก้เสมหะ

อันว่าคุณแห่ง...**(เลือน)**...รู้กระทำให้...**(เลือน)**...เดโชอัน

กล้า ให้...**(เลือน)**...อันว่าคุณแห่ง...**(เลือน)**...รู้แก้โรคอันบังเกิดแต่แม่พยาธิ

รู้แก้ซึ่งเสมหะแลฟกบวม รู้ทำลายเสียซึ่งธาตุ...**(เลือน)**...ให้ตก ฯ อันว่าคุณแห่งทนต์นั้นรู้แก้โรค

อันบังเกิดแต่...**(เลือน)**...รู้แก้โรคในกองประเมหะ ๒๐ ให้...**(เลือน)**...อุจจาระมิได้

...**(เลือน)**... อันว่าคุณแห่งหัตถคุณไทยนั้น...**(เลือน)**...รู้แก้ลม...**(เลือน)**...ให้...**(เลือน)**...กระทำด้วยผมให้

ตกเสียดอก รู้แก้เสมหะให้ตก รากรู้แก้โลหิต...**(เลือน)**...ลมอันเสียด อันแทง อันยอก ใน

ข้อ รู้แก้ไขอันพอมเหลือองแลหืดไอ ฯ อันว่าคุณแห่ง...**(เลือน)**... เป็นร้อนให้กระจาย

ดอกรู้แก้แม่พยาธิ...**(เลือน)**... ผลรู้ฆ่าเสียซึ่ง...**(เลือน)**...อันบังเกิดแต่ไส้ด้วน ไส้ลาม เปลือกรู้แก้-

โลหิตในลำ

คอแลในลำไส้ให้กระจาย กระพี้รู้แก้โลหิตในลำไส้ รากนั้นแก้ริดสีดวง ฯ

อันว่าคุณแห่งสลอดนั้น ใบรู้แก้ตะมอยแลแก้ไส้ด้วนไส้ลาม ดอกรู้ฆ่าแม่พยาธิอัน

บังเกิดแต่กลากแลคขราด ผลรู้แก้ลมอันพฤกษ์ดับเตโชมิให้จำเริญ

เปลือกรู้แก้เสมหะอันค้างอยู่ในอกแลลำคอ รากแลไส้

...**(เลือน)**... โรคเรื้อน กุฎฐัง ดุจอาจารย์ว่าไว้ ฯ

สรรพคุณยา

(เส้า ศาลาวิม้งสา)

๑ ปะนะจะปะรัง ลำดับนี้จะกล่าวด้วยสรรพคุณยอนึ่งใหม่สืบต่อไป ฯ

อันคุณแห่งผลมะตูมแก่นั้น ใบ **รู้แก้ซึ่งเสมหะแลลม** **รู้บำรุงสุขธาตุ**ให้บังเกิด **กระทำให้อัคคินผลจำเริญขึ้น** **รู้แก้ให้อาหารในอุทรงวด** ฯ

อันว่าคุณแห่งผลมะตูมสุกนั้น **รู้แก้ลมอันเสียดในอุทร** **รู้แก้ซึ่งมูกเลือด** บำรุงจิตกาลเตโช **รู้กระทำให้อาหารงวด** **รู้แก้กระหายน้ำและอนโลมตามวาโยธาตุ** ฯ

อันว่าคุณแห่งผักโหมหินทั้งสองนั้น **ต้นรู้แก้ลมอันผูกเป็นก้อน** **เป็นลมให้โรไป** **รู้แก้เสมหะและดี** **ดอกรู้แก้** **โลหิตอภิญญาให้ตั้งอยู่** **รากรู้แก้ลมอันทพฤกษ์ให้ตก** **รู้แก้ริดสีดวงงอกทวารแลแก้เสมหะ**

อันว่าคุณแห่งรากจิงจื่อนั้น **รู้กระทำให้เสมหะ** **ลม ดี** **และรู้กระทำให้อาหารงวด** **รู้ประหารเสียซึ่งเตโช** **อันกล้าให้ถอยลง** ฯ

อันว่าคุณแห่งรากตองแตกนั้น **มีรสอันจืด** **รู้แก้โรคอันบังเกิดแต่แม่พยาธิ** **รู้แก้ซึ่งเสมหะแลฟกบวม** **รู้ทำลาย** **เสียซึ่งธาตุอุจจาระอันกล้าให้ตก** ฯ

อันว่าคุณแห่งทนต์นั้น **รู้แก้โรคอันบังเกิดแต่ลมและเสมหะ** **รู้แก้โรคในกองประเมหะ ๒๐** **ให้ถอย** **รู้ดับเตโชธาตุและกระทำอุจจาระมิได้ผูกเข้าได้** ฯ

อันว่าคุณแห่งหัตถ์คุณไทยนั้น **ต้นรู้แก้ลมภายในให้กระจาย** **ผลรู้แก้คุณอันกระทำด้วยผมให้ตกเสีย** **ดอกรู้แก้เสมหะให้ตก** **รากรู้แก้โลหิตอันระคนด้วยบุพไฟให้ตก** **ใบรู้แก้ซึ่งลมอันเสียด** **อันแทง** **อันยอกในข้อ** **รู้แก้ไข** **อันพอมเหลืองแลหืดไอ** ฯ

อันว่าคุณแห่งหัตถ์คุณเทศนั้น **ใบรู้แก้ลมอันผูกเป็นก้อนให้กระจาย** **ดอกรู้แก้แม่พยาธิทั้งปวง** **ผลรู้แก้เสีย** **ซึ่งพยาธิอันบังเกิดแต่ไส้ด้วน** **ไส้ลาม** **เปลือกรู้แก้โลหิตในลำคอแลในลำไส้ให้กระจาย** **กระพี้รู้แก้โลหิตในลำไส้** **รากนั้นแก้ริดสีดวง** ฯ

อันว่าคุณแห่งสลอดนั้น **ใบรู้แก้ตะมอยแลแก้ไส้ด้วน** **ไส้ลาม** **ดอกรู้ฆ่าแม่พยาธิอันบังเกิดแต่กลากแลคหริด** **ผลรู้แก้ลมอันทพฤกษ์** **ดับเตโชมิให้จำเริญ** **เปลือกรู้แก้เสมหะอันค้างอยู่ในอกแลลำคอ** **รากแลไส้แก้โรคเรื้อน** **กุฏฐัง** **ดุจอาจารย์ว่าไว้** ฯ

สรรพคุณยา

(ผนัง ศาลาวิม้งสา)

๑ ปุณะจะปะรัง ในลำดับนี้จะกล่าวด้วย

สรรพคุณนัยอันหนึ่งใหม่สืบต่อไป ๖ อันว่าคุณแห่งแตง
หนูนัน ต้นรู้แก้เสมหะให้ตก ใบรู้แก้ไข้จับอันกระทำให้สะท้อน

หนาว ดอกรู้แก้พิษโลหิตอันเน่าให้ตก ผลรู้แก้ไข้จับให้สะท้อนร้อน

รากรู้แก้ขัดปัสสาวะ แลแก้ลมแก้เสมหะแลคชราต ๖ อันว่าคุณแห่งชิงชัน

ต้นรู้แก้ฟกบวม ดอกรู้แก้โรคมะเร็ง ผลรู้แก้โรคอันบังเกิดในลำคอ รากรู้แก้

อุทรโรคแลรู้แก้ลมภายในซ่านออกมา ๖ อันว่าคุณแห่งบอระเพ็ดแลชิงช้าชาลี

มีคุณดุจกัน ต้นรู้แก้พิษฝีดาษ แลรู้แก้ไข้เหนืออันบังเกิดเพื่อโลหิต รู้แก้ฝีกาฬ

อันบังเกิดเพื่อฝีดาษ รู้แก้ไข้ตรีโทษ รู้กระทำให้เกิดกำลัง รู้กระทำให้เพลิงธาตุให้บริบูรณ์

รู้แก้กระหายน้ำ อันเป็นเพื่อโลหิตแลลม รู้แก้สะอึกแก้อาการอันกำเริบ ใบรู้ฆ่าแม่พยาธิ

คือมะเร็ง ดอกรู้ฆ่าพยาธิในอุทรแลในพินในหูให้ตก ผลรู้แก้เสมหะอันเป็นพิษ รากรู้แก้

โลหิตอันเป็นพิษไข้เหนือสันนิบาต ๖ อันว่าคุณแห่งบอระเพ็ดพุงช้างนั้น ต้นรู้แก้ลมแน่น

ในทรวงให้กระจาย ใบรู้บำรุงเพลิงธาตุ ดอกรู้ฆ่าแม่พยาธิอันบังเกิดแต่โรคเรื้อนแลถูกผึ้ง

ผลรู้กระทำให้อาหารงวด หนามรู้แก้โลหิตอันเน่าในอุทรให้ตก หัวรู้แก้เสมหะเบื้องบนให้ปกติ ๖

อันว่าคุณแห่งผักปอดตัวเมียนั้น ต้นรู้แก้ไข้สตรีอันอยู่ในเรือนเพลิง ใบรู้แก้เห็อันบุคคลเป็น

ท้องมานให้ตก ดอกรู้แก้ริดสีดวงอันเป็นเพื่อโลหิต รากรู้แก้ไข้จับอันกระทำให้ร้อน ๖ อันว่าคุณแห่ง

ผักปอดตัวผู้นั้น รากรู้แก้โลหิตอันพิการ ใบรู้แก้เสมหะให้ตก ดอกรู้แก้ไข้จับอันกระทำให้หนาว ราก

รู้แก้ลมโลหิตให้กระจาย ๖ อันว่าคุณแห่งพลูแก่ ต้นรู้ฆ่าแม่พยาธิภายในอันบังเกิดแต่ริดสีดวง

ใบรู้ฆ่าแม่พยาธิภายนอกอันเกิดแต่ผิวหนัง ดอกรู้แก้โรคอันบังเกิดแต่จักษุ

รากรู้แก้โลหิตอันระคนด้วยวาโยให้ตก แลต้น ใบ ดอก ราก ทั้ง ๔ นี้ ระคน-

กันเข้าต้มให้กิน

รู้แก้ร้อนใหญ่แลน้อย รู้แก้มะเร็งคชราต กลาก เกลื้อน

หิด สิว อันบังเกิดขึ้นนั้นตามอาจารย์

กล่าวไว้ ๖

สรรพคุณยา

(ผนัง ศาลาวิมิงสา)

๑ ปุณะจะประรัง ในลำดับนี้จะกล่าวด้วยสรรพคุณยอันหนึ่งใหม่สืบต่อไป ฯ

อันว่าคุณแห่งแตงหนูนัน ต้นรู้แก้เสมหะให้ตก ใบรู้แก้ไข้จับอันกระทำให้สะท้านหนาว ดอกรู้แก้พิษโลหิต อันเนาให้ตก ผลรู้แก้ไข้จับให้สะท้านร้อน รากรู้แก้ขัดปัสสาวะ แลแก้ลมแก้เสมหะแลคชราด ฯ

อันว่าคุณแห่งชิงชื่อนัน ต้นรู้แก้ฟกบวม ดอกรู้แก้โรคมะเร็ง ผลรู้แก้โรคอันบังเกิดในลำคอ รากรู้แก้อุทรโรค แลรู้แก้ลมภายในชานออกมา ฯ

อันว่าคุณแห่งบอระเพ็ดแลชิงช้าชาลีนั้นมีคุณดุจกัน ต้นรู้แก้พิษฝีดาษ แลรู้แก้ไข้เหนืออันบังเกิดเพื่อโลหิต รู้แก้ฝีกาฬอันบังเกิดเพื่อฝีดาษ รู้แก้ไข้ตรีโทษ รู้กระทำให้เกิดกำลัง รู้กระทำเพลิงธาตุให้บริบูรณ์ รู้แก้กระหายน้ำ อันเป็นเพื่อโลหิตแลลม รู้แก้สะอึกแก้สมุฏฐานกำเริบ ใบรู้ฆ่าแม่พยาธิคือมะเร็ง ดอกรู้ฆ่าพยาธิในอุทรแลในพินในหู ให้ตก ผลรู้แก้เสมหะอันเป็นพิษ รากรู้แก้โลหิตอันเป็นพิษใช้เหนือสันนิบาต ฯ

อันว่าคุณแห่งบอระเพ็ดพุงช้างนั้น ต้นรู้แก้ลมแน่นในทรวงให้กระจาย ใบรู้บำรุงเพลิงธาตุ ดอกรู้ฆ่า แม่พยาธิอันบังเกิดแต่โรคเรื้อนแลภฏฐัง ผลรู้กระทำให้อาหารงวด หนามรู้แก้โลหิตอันเนาในอุทรให้ตก หัวรู้แก้เสมหะเบื้องบนให้ปกติ ฯ

อันว่าคุณแห่งผักปอดตัวเมียนัน ต้นรู้แก้ไข้สตรีอันอยู่ในเรือนเพลิง ใบรู้แก้เหงื่ออันบุคคลเป็นท้องมานให้ตก ดอกรู้แก้ริดสีดวงอันเป็นเพื่อโลหิต รากรู้แก้ไข้จับอันกระทำให้ร้อน ฯ

อันว่าคุณแห่งผักปอดตัวผู้นัน รากรู้แก้โลหิตอันพิการ ใบรู้แก้เสมหะให้ตก ดอกรู้แก้ไข้จับอันกระทำให้หนาว รากรู้แก้ลมแลโลหิตให้กระจาย ฯ

อันว่าคุณแห่งพลูแก ต้นรู้ฆ่าแม่พยาธิภายในอันบังเกิดแต่ริดสีดวง ใบรู้ฆ่าแม่พยาธิภายนอกอันเกิดแต่ ผิวน้ำ ดอกรู้แก้โรคอันบังเกิดแต่จักษุ รากรู้แก้โลหิตอันระคนด้วยวาโยให้ตก แลต้น ใบ ดอก ราก ทั้ง ๔ นี้ ระคน กันเข้าต้มให้กิน รู้แก้เรื้อนใหญ่แลน้อย รู้แก้มะเร็งคชราด กลาก เกล่อน หิด สิว อันบังเกิดขึ้นนั้นตามอาจารย์กล่าวไว้ ฯ

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. **จารึกตำรายาวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร**. กรุงเทพฯ : บริษัทอาทิตย์ โปรดักส์ กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๔๕.
- คณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย. **ตำราอ้างอิงสมุนไพรไทย เล่ม ๑**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๑.
- คณาจารย์โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ. **ตำรายาศิลาจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์)**. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕.
- ชยันต์ พิเชียรสุนทรและคณะ. **คำอธิบาย ตำราพระโอสถพระนารายณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : อมรินทร์และมูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๔๘.
- ชยันต์ พิเชียรสุนทร และ วิเชียร จีรวงศ์. **คู่มือเภสัชกรรมแผนไทยเล่ม ๑ น้ำกระสายยา**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๕.
- _____. **คู่มือเภสัชกรรมแผนไทยเล่ม ๓ เครื่องยาสัตว์วัตถุ**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๕.
- _____. **คู่มือเภสัชกรรมแผนไทยเล่ม ๔ เครื่องยาราชวัตถุ**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๕.
- ดำรงราชานุภาพ , สมเด็จพระยา. **ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ พ.ศ. ๒๔๖๒**. กรุงเทพฯ : มปท, มปป.
- ธงชัย เปาอินทร์. **ต้นไม้ยาน่ารู้**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุวีริยาศาสตร์, ๒๕๕๑.
- นันทวัน บุญยะประกฤษ และ อรุณ โชคชัยเจริญพร. **สมุนไพรไม้พื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชนจำกัด, ๒๕๓๙.
- _____. **สมุนไพรไม้พื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชนจำกัด, ๒๕๔๑.
- _____. **สมุนไพรไม้พื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชนจำกัด, ๒๕๔๒.
- _____. **สมุนไพรไม้พื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชนจำกัด, ๒๕๔๓.
- ประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ เล่ม ๑ - ๒**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๒. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๗๒).

ประนอม ปัญญางาม และคณะ. จดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๓ เล่มที่ ๑. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล สหประชาพาณิชย์, ๒๕๓๐.

เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ. ประวัติ วิวัฒนาการและการประยุกต์ใช้การแพทย์แผนไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทสามเจริญ (กรุงเทพ) จำกัด, ๒๕๕๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

_____. พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมแผนไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : สำนักกิจการ โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๓.

_____. พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมแผนไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : สำนักกิจการ โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๖.

อรรรรณ ทรัพย์พลอย (บรรณาธิการ). จารึกวัดโพธิ์ : มรดกความทรงจำแห่งโลก. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๔.

วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล. อนุกรมวิธานพืชสมุนไพร TAXONOMY OF MEDICINAL PLANTS. กรุงเทพฯ : หจก. วรานนท์เอนเทอร์ไพรส์, ๒๕๔๘.

วิทย์ เทียงบุรณธรรม. พจนานุกรมสมุนไพรไทย (ฉบับสรรพคุณยาไทย). กรุงเทพฯ : หสน. นิยม วิทยา, ๒๕๓๒.

วุฒิ วุฒิธรรมเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : บริษัทศิลป์สยามบรรจภัณฑ์และการพิมพ์, ๒๕๔๗.

_____. สารานุกรมสมุนไพร รวมหลักเภสัชกรรมไทย. กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๐.

สมพร ช้างเผือก. ตำรายาเภสัช. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๕๓.

สุทธิรา ชุมกระโทก และอุษา กลิ่นหอม. พรรณไม้พื้นบ้านอีสาน เล่ม ๑. สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช มหาวิทยาลัย มหาสารคาม. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๔๔.

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

ดัชนีชื่อตำรับยา

ยากรดทิพย์	๓๑๘	ยาน้ำมันพรหมนิมิต	๘๗	ยามหาอายุเวก	๓๐๖
ยากล่อมนางนอน	๒๔๐	ยาน้ำมันเพชรนารายณ์	๘๑	ยามหาสุขุม	๒๙๗
ยากวาดสมุทร	๒๔๖	ยาน้ำมันรัศมีเพลิง	๑๑๔	ยามหาหทัยวาทาธิคุณ	๑๑๗
ยากำลังราชสีห์	๒๔๙	ยาน้ำมันระลอกพระสมุทร	๙๙	ยามหานันทวาท	๑๒๓
ยาเคลื่อนธรรณี	๒๘๕	ยาน้ำมันสนั่นไตรภพ	๑๔๔	ยามหาอาวุธ	๒๘๕
ยาเคลื่อนอากาศ	๒๔๖	ยาน้ำมันสนั่นพรหมมาน	๙๖	ยามหาอุด	๒๖๔
ยาแก้ลมขึ้นสูง	๓๐๓	ยาน้ำมันสว่างโรคอำถุต	๑๑๑	ยามหาอุดม	๒๙๗
ยาแก้สรรพกล่อนทั้งปวง	๓๑๒	ยาน้ำมันสิทธิโยคี	๑๐๕	ยามหาอุดมใหญ่	๒๙๑, ๓๐๐
ยาแก้สรรพภูมฺโรคทั้งปวง	๒๗๓	ยาน้ำมันสดสงสาร	๑๐๒	ยารมฝ้าอ้อม	๒๓๗
ยาแก้สรรพมะเร็ง	๒๗๐	ยาน้ำมันหนุมานแผลงฤทธิ์	๑๐๘	ยารัตนะจักขุ	๒๙๑, ๓๐๐
ยาเข้าเขาแพะ	๑๖๘	ยาน้ำมันอินทสังหาร	๘๔	ยารัตนโรต	๒๘๘
ยาเฝียวคงคาทิพย์	๒๕๕	ยานาวาหอย	๑๕๐	ยาโรยแก้มะเร็ง	๒๗๐
ยาเฝียวจักรนารายณ์	๒๕๕	ยาบรรเลงพิน	๓๑๘	ยาทิพย์จักขุ	๒๙๑, ๓๐๐
ยาฆ้องไชย	๓๑๘	ยาบุพประสิทธิ	๒๗๖	ยาสนั่นไตรภพ	๑๔๔
ยาจักรเพชร	๒๗๙	ยาประทุมคงคา	๒๖๑	ยาสมมิตรใหญ่	๑๒๖
ยาจักรวรรดิทิพย์	๒๕๒	ยาประสะกระตูก	๒๔๓	ยาสรรพคุณวุฒิ	๒๘๕
ยาจุลชาติวาโย	๑๒๐	ยาประสะเกลือ	๓๑๕	ยาสหัสรังสี	๒๓๗
ยาชำระอากาศ	๒๗๙	ยาประสะขาว	๒๔๓	ยาสังขริศมี	๒๘๒, ๒๙๔
ยาตองกระษัยดาน	๑๗๑	ยาประสะน้ำมันาว	๓๑๕	ยาสิทธิจร	๒๖๔, ๒๗๖
ยาแดงวัดสุธา	๒๙๗	ยาประสะไหล	๒๔๓	ยาสุขเกษม	๑๒๖
ยาแดงใหญ่	๗๕, ๒๘๒	ยาเป้ามะเร็ง	๒๗๐	ยาสุรามฤทธิ์คุณ	๒๕๒
ยาต้มชกดับ	๒๔๐	ยาแผ้วจักขุ	๕๑	ยาสุรียองครักษ์	๒๓๗
ยาต้มวรรณาคิคุณ	๒๕๕	ยาแผ้วนัยนา	๒๙๔	ยาสุรียาจิจร	๒๖๔, ๒๙๗
ยาตรีผลา	๒๔๐	ยาแผ้วฟ้า	๒๔๖	ยาสุวรรณไกรลาส	๒๘๘
ยาตรีผลาใหญ่	๓๐๖	ยาแผ้วอากาศ	๒๘๘	ยาสุวรรณประสาท	๓๐๐
ยาตรีสวัสดิ์ปลา	๓๐๖	ยาฝั่งสมุทร	๒๖๔	ยาสุวรรณธารา	๒๕๘
ยาทวิวาทาธิคุณ	๑๒๐	ยาพรหมประสาท	๒๕๘	ยาสุบ	๒๗๓
ยาทำลายพนม	๒๕๘	ยาพรหมพักตร์	๑๖๘, ๒๔๙	ยาหทัยวาทาธิคุณ	๑๑๗
ยาทำลายเมฆ	๓๐๖	ยาพิณทิพย์	๓๑๘	ยาหนูกัดเหล็ก	๒๕๒
ยาทิพย์สำราญ	๓๐๙	ยาเพชรบุรี	๖๓	ยาหอมน้ำแก้ว	๒๙๑, ๓๐๐
ยาเทพยจักขุ	๒๙๔	ยาเพชรสังหาร	๓๐๐	ยาเหลืองปิดสมุทร	๒๖๔
ยาเทพรังสฤทธิ	๒๖๑	ยาเพลิงกรด	๒๕๒	ยานันทวาท	๑๒๓
ยาเทพอารมณ์	๓๐๙	ยาเฟื่องสมุทร	๒๘๕	ยาอินทจักขุ	๒๙๔
ยาเทวจักขุ	๒๙๔	ยามหากำลังสิงห์ตันโชติ	๓๐๐	ยาอินทรนิมิต	๒๕๘
ยาธรรณีไหว	๒๗๖	ยามหาคงคา	๒๔๐	ยาอินทรประสิทธิ	๓๐๙
ยานาธิจร	๒๗๖	ยามหาประสาน	๒๗๙	ยาอินทโชติ	๒๘๘
ยาน้ำมันชนะพิษ	๙๐	ยามหาเปราะ	๒๔๓	ยาอินทะประพาน	๒๘๕
ยาน้ำมันทาภูมฺโรค	๒๗๓	ยามหาระงับพิษ	๒๓๗		
ยาน้ำมันนารายณ์	๙๓	ยามหาวาทาธิคุณ	๑๒๐		

ดัชนีชื่อโรคและอาการ

ก		ข		ค	
กระจกขาว	๓๙	กองอชินวาท	๘๔	แข้งลามขึ้นไปถึงยอดอก	๑๔๔
กระจกเขียว	๓๙	กัดในทรวงอก	๑๘๖	ไข้จับ	๓๓๐, ๓๓๓
กระจกแดง	๓๙	กามวาท	๑๐๕	ไข้เจ็ญ	๒๕๕, ๓๓๓
กระจกปรอท	๓๙	กายชูปมอม	๑๖๘	ไข้ตรีโทษ	๓๖๐
กระจกหลังเบี้ย	๓๙	กายนูนชูปมอมแห้งไป	๑๖๕	ไข้ในทางปัสสาวะ	๓๓๓
กระจกเหลือง	๓๙	กายประสาทมิได้รู้สึกสัมผัสอันใด	๑๒๖	ไข้ผอมเหลือง	๓๔๒
กระทำให้ปวดศีรษะ	๓	กายแลมือเท้าแน่นเย็นดุจลูกเห็บ	๒๓๔	ไข้ฟกบวม	๓๔๘
กระษัย ๘ จำพวก	๑๓๘	กาลปักซี่	๒๓๗	ไข้รัตตปิตตะ	๓๔๕
กระษัยกล่อน	๑๓๘	กาละสุกระโรค	๓	ไข้สันนิบาต	๒๖๑, ๓๔๕
กระษัยจุก	๑๓๘, ๑๕๐, ๑๗๑	กำเฒ่าระคน	๖๖	ไข้สำหรับบุรุษ	๓๔๒
กระษัยเขือก	๑๓๘	กิมิชาติ	๓๓๓	ไข้เหนื่อ	๓๔๘, ๓๖๐
กระษัยดาน	๑๓๘, ๑๗๑	กุนธิสยวาท	๑๓๕, ๒๑๓, ๒๑๙, ๒๒๕	ไข้อันกระทำให้ร้อน	๓๔๘
กระษัยเต่า	๑๓๘, ๑๖๘, ๑๖๘	กุนธิโรค	๒๗๓	ไข้อันกระทำให้ร้อนแลเย็น	๓๕๔
กระษัยทัน	๑๓๘, ๑๗๔	กุนธิจิ้ง	๓๔๘, ๓๕๔, ๓๕๗, ๓๖๐	ไข้อันกระทำให้หนาว	๓๕๔
กระษัยน้ำ	๑๓๘, ๑๘๐	เกลียวอันทพฤกษ์	๒๒๒	ไข้อันกระทำให้หนาวให้ร้อน	๓๔๘
กระษัยปลวก	๑๓๘, ๑๖๒	เกลื่อน	๓๔๘, ๓๖๐	ไข้อันผอมเหลือง	๓๕๗
กระษัยปลาตุก	๑๓๘, ๑๕๙	เกลื่อนข้าง	๓๔๕, ๓๕๔		
กระษัยปลาหมอ	๑๓๘, ๑๕๖	เกลื่อนน้อย	๓๔๕	ค	
กระษัยปลาไหล	๑๓๘, ๑๕๓, ๑๕๖	เกลื่อนใหญ่	๓๔๕	คิขราต	๓๔๘, ๓๕๔, ๓๕๗, ๓๖๐
กระษัยปู	๑๓๘, ๑๔๗, ๑๕๖	เกลื่อนใหญ่แลน้อย	๓๔๒	ครันตัว	๕๗, ๑๖๕
กระษัยเพลิง	๑๓๘, ๑๓๘	เกาจนน้ำเหลืองตก	๑๒๙	คลอบุตรแล้วแลนอนเพลิงอยู่	๒๕๒
กระษัยราก	๑๓๘, ๑๔๑	เกิดโทษะโมหะ	๕๗	คลั่ง	๑๑๔, ๑๘๐, ๓๓๖
กระษัยโรค	๑๓๘, ๑๔๑, ๑๔๔, ๑๔๗, ๑๕๐, ๑๕๓, ๑๕๖, ๑๕๙, ๑๖๒, ๑๖๕, ๑๖๘, ๑๗๑, ๑๗๔, ๑๗๗, ๑๘๐, ๑๘๓, ๑๘๖, ๑๘๙, ๑๙๒, ๑๙๕	โกฐฐาสยวาท	๒๐๗, ๒๑๖, ๒๑๙, ๒๒๘	คลื่นเหียน	๒๓๑, ๓๑๒, ๓๓๐, ๓๓๓, ๓๓๖, ๓๔๘, ๓๕๑
กระษัยลม	๑๓๘	ขนจักษุหล่น	๒๙๑	คลุ้มคลั่ง	๓๐๓
กระษัยล้นกระปือ	๑๓๘, ๑๖๕, ๑๖๘, ๑๙๕	ขนชูขึ้น	๑๕๓, ๒๓๔	คอแห้ง	๒๔๖
กระษัยโลหิต	๑๘๐, ๑๘๙	ขบ	๑๘๙	คัน	๙๐, ๙๓, ๑๑๔, ๑๒๙
กระษัยเสียด	๑๓๘, ๑๗๗	ขบในทรวงอก	๑๘๖	คันกลางใจเท่าทั่วไปทั้งฝ่าเท้า	๔๒
กระษัยเหล็ก	๑๓๘, ๑๔๔	ขบในสมองศีรษะ	๓	คันจักษุ	๖, ๒๙๑
กล่อน	๑๓๘, ๓๑๒	ขบปวดครางร้อง	๓๒๔	คันตา	๙๓
กล่อนกระษัย	๑๔๔	ขบไปทั่วทั้งตัว	๑๗๗	คันหน้า	๙๓
กล่อนลมกุนธิสยวาท	๑๓๕	ขมปาก	๒๔๖	คันหู	๙๓
กล่อนสำแลงตุติตะวุฒิ	๑๓๒	ขัดปัสสาวะ	๓๐, ๑๕๓, ๑๕๖, ๒๐๔, ๓๖๐	คางทูม	๘๗
กล่อนแห้ง	๑๒๙	ขัดปัสสาวะบ่อยๆ แลหยดย้อย	๓๐	เคือง	๒๙๗
กลาก	๓๔๒, ๓๔๕, ๓๔๘, ๓๕๗, ๓๖๐	มิได้สะดวก		ข	
กองโลหิต	๖๖	ขัดหัวเห่นาหน้าตะโพก	๑๙๒	ขานประสาทมิได้เหม็นแลหอม	
กองวาโย	๖๖	ขัดอยู่ดุจกงเกวียนลั่นอยู่ตามลำไส้	๑๔๗	สิ่งอันใด	๑๒๖
		ขัดอุจจาระ	๑๕๓, ๑๕๖, ๑๘๘	ขานะ	๙
		ขัดอุจจาระปัสสาวะ	๑๑๔	ขานะโรค	๓
		ขึ้นแต่ฝ่าเท้า	๙๙	จ	
		เขม่นไปทั้งกาย	๑๒๓	จลณะ	๒๔๖

จลณะโรค	๒๔๐, ๒๕๘	เจ็บไปทั่วสารพางค์กาย	๑๙๒	ดีลัน	๓๓๖	
จักษุก็มีมัวไปทุกๆ วัน	๖๐	เจ็บไปทุกชั้นเนื้อ	๑๒๐	ดีอันฟุ้งซ่าน	๓๕๑	
จักษุแฉะ	๒๙๑, ๒๙๗	เจ็บศีรษะ	๑๒๐	แตก	๑๕๐, ๑๕๖	
จักษุขี้	๒๙๔	เจ็บสันหลังและกระดูกทุกข้อ	๑๐๘	แตกอก	๑๓๘	
จักษุขี้แดงเป็นสายโลหิต	๒๘๘	เจ็บเสียวตลอดถึงหัวใจ	๑๙๒	ด		
จักษุแดง	๒๘๒	เจ็บหลัง	๙๖			
จักษุแดงดุจโลหิต	๓๒๗	เจ็บอก	๑๒๐, ๑๕๙		ตักใจกลัว	๔๘
จักษุแดงเป็นสายโลหิต	๒๙๑, ๒๙๔	เจ็บเอวแลสันหลัง	๓๖		ตติยาวิโรธ	๓๐๙
จักษุนั้นก็มีมัว	๔๒, ๔๕, ๕๑, ๕๗	เจ็บจากลือแกล	๘๑		ตรีโทษ	๖๓, ๖๖, ๑๒๖, ๓๒๗
จักษุนั้นแดง	๑๘๓	เจ็บจามิซัด	๑๐๕, ๑๑๑		ตรีสันทมาต	๑๒๐
จักษุนั้นเป็นหมอกมัวมืด	๑๐๘	ใจน้อยมักโกรธ	๑๑๗		ต้อ	๖๓, ๒๘๕, ๒๙๑, ๒๙๔, ๒๙๗
จักษุนั้นพร่าง	๗๘	ใจนั้นลอย	๑๑๗, ๑๒๓		ต้อกังเกวียน	๓๙, ๗๕
จักษุประสาทมิได้เห็นสิ่งอันใดชัด	๑๒๖	ใจนั้นสั้นอยู่ริๆ	๑๒๐		ต้อกันหอย	๓๙, ๖๖, ๗๘
จักษุปวด	๑๘๓	ใจลอยหาสติมิได้	๑๒๓		ต้อกระจก	๓๙
จักษุเป็นดวงกลมอยู่ดูสิ่งใดมิได้เห็น	๕๔	ข		ต้อกระจกขาว	๔๕	
จักษุเปื่อย	๒๙๔		ชักลม	๕๔	ต้อกระจกเขียว	๔๘
จักษุพาง	๒๙๑		ชักเอากะเพาะข้าวแขวนขึ้น	๑๗๔	ต้อกระจกแดง	๔๒
จักษุมัว	๗๘, ๑๒๐		ชาตูปุพกรรม	๒๗๓	ต้อกระจกปรอท	๕๔
จักษุมืด	๑๑๑		ชาตโรค	๒๒๘, ๒๕๘	ต้อกระจกแวนกยุง	๕๗
จักษุโรค	๓๙, ๔๒, ๔๕, ๔๘, ๕๑, ๕๔, ๕๗, ๖๐, ๖๓, ๖๖, ๖๙, ๗๒, ๗๕, ๗๘, ๒๘๒, ๒๘๕		ชาตโรคเกิดตามฤดู	๒๔๙	ต้อกระจกเหลือง	๕๑
			ชาตโรคในพรต	๓๐๖	ต้อดในทรวงอก	๑๘๖
จักษุเหลือง	๓๑๒		ชาตโรค	๓๑๒	ต้อดวง	๒๘๕, ๒๙๑
จักษุเทา	๓๓๐, ๓๕๗		ชาตโรคโรหินีโรค	๒๗๙	ต้อเดือยไก่	๓๙
จักษุเกลียวข้าง	๙๖		ชาตโรค	๑๙๕	ต้อตาปู	๓๙
จักษุแต่เพลาย่ำ	๑๘๓	ชาไปทั้งตัว	๑๒๓	ต้อแตง	๓๙, ๒๙๑	
จักษุทุกเพลาน้ำขึ้น	๑๖๘	ชาตโรคข้างขวาเป็นแผ่นแข็ง	๒๒๕	ต้อเนื้อ	๓๙, ๖๖, ๒๙๑, ๒๙๔	
จักษุเป็นครว ๓ วัน ๔ วัน	๙๖	ดุจแผ่นเหล็ก		ต้อเบ๊	๓๙	
จักษุเป็นเพล	๑๒๐, ๑๖๕	ชาตโรค	๑๕๓	ต้อผักตบ	๓๙, ๗๒	
จักษุ	๑๒๙, ๑๕๐, ๑๕๖, ๑๖๕, ๑๘๖, ๒๐๗, ๒๑๖	ชาตโรค	๑๒๖	ต้อเพกา	๓๙	
		ชาตโรค	๑๕๓	ต้อมีพิษ	๒๘๒	
จักษุแตก	๑๓๕	ชาตโรค	๑๕๓	ต้อวิงกระจก	๖๐	
จักษุเสียด	๒๔๙, ๓๐๐, ๓๑๒	ชาตโรค	๑๕๓	ต้อเคษกระจก	๖๓	
จักษุเสียดแน่นในอก	๑๗๔	ชาตโรค	๑๕๓	ต้อสาย	๒๙๑, ๒๙๔	
จักษุเสียดแน่นหน้าอก	๑๗๑	ชาตโรค	๑๕๓	ต้อสายโลหิตในดวงจักษุขาว	๒๙๗	
จักษุอก	๘๔, ๓๓๖	ชาตโรค	๑๕๓	ต้อหมอก	๒๘๕, ๒๘๘, ๒๙๑	
จักษุอยู่ยอดอก	๑๖๘	ชาตโรค	๑๕๓	ต้อหลังเบ๊	๖๙	
เจ็บจักษุแดงเป็นสายโลหิต	๒๘๒	ด		ต้อมอย	๓๔๘, ๓๕๗	
เจ็บต้นคอ	๙๖		ขับโลหิตเน่าร้ายอันบังเกิดขึ้น	๒๕๒	ตั้งดวงกลมดุจเม็ดมะกล่ำเครื่องออก	๖๓
เจ็บทั่วสารพางค์กาย	๒๑, ๙๐		ในวิรุณเพลิง		ทับเอาแวว	
เจ็บในกระหม่อม	๙๙		ดานทักขิณคุณ	๒๓๔	ดับกระทำพิษ	๒๔๐
เจ็บในท้อง	๗๕		ดานเสมหะ	๑๖๘	ดับทุด	๒๔๐
เจ็บในลำคอ	๓๔๘		ดีซิม	๓๓๖	ดับใหญ่	๑๖๘
เจ็บในอก	๗๒		ดีพลง	๓๓๖	ตัวโค้งแข็งเป็นเกลียว	๑๑๑
เจ็บปวด	๑๕๖, ๑๘๙		ดีรัว	๓๓๖	ตัวเป็นเกล็ด	๓๖

ตัวเป็นพื้น	๓๔๕	แทง	๑๙๘	เนาหมื่นโขง	๑๕
ตัวเย็น	๑๘๖	แทงไปซ้ายแทงไปขวา	๑๕๙	แน่น	๑๒๙, ๒๑๖
ตัวเหลือง	๓๑๒	โทะสันทฆาต	๑๒๐	แน่นขึ้นมาแต่ท้องน้อย	๑๗๔
ตาข้า	๒๘๘			แน่นโครงแล้วกระทำให้เจ็บอยู่	๒๒๕
ตามืดตาฟาง	๘๑	ธ		สองสามวัน	
ตาระสกะ	๓, ๓๐	ธาตุพิบัติ	๑๘๓	แน่นนาก็แลหน้าอก	๑๒๓
ดินมือตาย	๘๔	ธาตุวิปริต	๑๙๕	แน่นในโครง	๒๒๒
ตั้งโดยกำลังปัดฆาต	๑๓๒	ธาตุสมุฏฐาน	๓๒๗	แน่นในทรวง	๓๓๐, ๓๖๐
ตั้งไปทั้งกาย	๑๔๑	ธาตุอภิญญาณ	๓๓๖, ๓๕๑	แน่นไปทั้งท้อง	๑๙๕, ๒๐๗
ตั้งลงไปต้นขาทั้ง๒	๑๕๙	น		แน่นไปทั้งนาก็	๒๑๐
ตั้งหัวเหน่าเป็นกำลังแล้วตั้งเป็น	๒๒๘			แน่นเพื่อ	๒๑๓
ก้อนแข็งใหญ่ขึ้น		นอนก็มีหลับ	๒๓๑	แน่นหน้าอก	๕๔, ๑๘๓, ๒๑๐,
ตุริตะวุฒิ	๑๓๒	นอนมาก	๙๐		๒๑๙, ๒๓๑, ๒๓๔
เตโชกระษัย	๑๘๓	นอนมิหลับ	๑๒๐, ๑๖๕, ๑๙๘,	แน่นอกคับใจ	๑๓๕
เตโชเป็นตึกะธาตุ	๑๐๕		๒๓๔, ๓๓๐, ๓๕๔	แน่นอก	๑๖๕
แตกลำลาบ	๙	นอนราบลงก็มีได้	๒๐๑	แน่นอกแลชายโครง	๑๗๔
		นอนหงายขึ้นก็มีได้	๑๕๐		
ถ		นอนเอนชันอยู่จึงค่อยสบาย	๒๐๑	บ	
ถ่วงตั้งลงไปทวารเบา	๑๙๒	นอนคว่ำร้องอยู่เป็นนิจ	๑๕๐	บริโภคอาหารก็มีได้	๑๘, ๒๑๐, ๒๓๑
ถ่วงท้องน้อย	๒๒๘	นั่งก็มีได้	๒๐๑	บริโภคอาหารก็ไม่มีรส	๑๙๒, ๑๙๘
ถ่วงฝัก	๑๒๙	นากินตั้งใหญ่ขึ้น	๒๓๑	บริโภคอาหารเผ็ดร้อนมิได้	๒๗๖
ถ่วงลงไปต้นขาทั้งสองข้าง	๑๓๒	นากินนั้นบวม	๒๓๔	บริโภคอาหารมักให้คลื่นเหียน	๒๑๓
ถ่วงหัวเหน่า	๑๓๘, ๓๑๒	นากินนั้นใหญ่ขึ้น	๒๐๗, ๒๑๙, ๒๒๒	บริโภคอาหารมิได้	๘๑, ๙๓,
ถอยกำลัง	๒๗	นากินนั้นใหญ่ขึ้นโดยกำลังวาโย	๒๑๓		๑๐๕, ๑๒๐, ๑๒๙, ๑๔๔, ๑๗๑,
ถ่ายอุจจาระก็มีได้	๒๑๖	นินกล้า			๑๗๔, ๑๘๓, ๑๙๕, ๒๐๔, ๒๐๗
ถูกเข่าก็มีได้	๑๗๑	นากินนั้นใหญ่ขึ้นเต็มไปด้วยทั้งท้อง	๒๑๐	บริโภคอาหารมิได้ไม่มีรส	๑๕
ถูร้อนค่อยสงบ	๑๗๑	กว่าปกติ		บริโภคอาหารไม่ได้	๑๖๕
		นากินนั้นใหญ่ขึ้นแลให้ถ่วงอัมตะ	๒๐๔	บริโภคอาหารอันใดอันหนึ่งมี	๑๒
ท		เป็นกำลัง		รสอันเผ็ดร้อนแลเปรี้ยวเค็มก็มีได้	
ท้นขึ้นมายอดอก	๑๗๔	นากินนั้นใหญ่ดุจหญิงทรงครรภ์	๒๒๘	บวมขึ้นทั้งตัวแต่เป็นบ้นเป็นท่อน	๒๐๑
ท้องขึ้น	๑๙๒, ๒๑๓, ๓๔๕	นากินนั้นอืดผอม	๗๕	บวมขึ้นไปทั้งตัวดังจะปริ	๒๐๑
ท้องขึ้นท้องเพื่อ	๘๗	นากินนั้นฝายขวานนั้นบวมแข็งเป็นดาน	๒๓๔	บวมต่อเศษกระຈก	๖๓
ท้องขึ้นมีรูว้าย	๒๔, ๑๓๕	นากินใหญ่ขึ้น	๑๙๕	บวมแต่เท้า	๒๓๔
ท้องแข็งเป็นเกลียว	๘๑	นากินให้ใหญ่ออกโดยกำลังลม	๒๑๖	บวมเท้า	๑๘๓
ท้องนั้นขึ้นบ่อๆ	๗๕	น้ำเซพะไหลอยู่เป็นนิจ	๑๒	บวมนาก็	๒๓๔
ท้องนั้นแข็งเป็นเถาเป็นดาน	๑๒๙	น้ำจักษุตก	๒๙๔, ๒๙๗	บวมในต่อวิงกระຈก	๖๐
ท้องนั้นใหญ่	๑๙๘	น้ำจักษุตกหนัก	๒๙๑	บวมไปทั้งตัว	๒๑, ๒๓๑
ท้องมาน	๓๖๐	น้ำจักษุไหล	๖, ๒๘๒	บวมหน้า	๑๘๓
ทักขิมมาน	๒๓๔	น้ำปัสสาวะเหลืองดุจน้ำมัน	๓๓	บวมหลัง	๑๘๓
ทวารสา	๓๓๙	น้ำปัสสาวะออกมาเป็นบุฟโพเจือ	๓๓	บาทจิต	๓๓๖
ทวารโทะ	๖๖	น้ำมูกตกน้ำตาตก	๑๐๒	บิตตัวไปมา	๕๑, ๕๗
เท้าตาย	๓๐๓	น้ำมูกไหลอยู่เป็นนิจใสดุจน้ำฝน	๙	บิตมูกเลือด	๓๕๑
เท้าขึ้นเบ่ง	๑๐๒	น้ำมูตรเหลือง	๓๑๒	บุฟโพอันผูกเป็นก้อน	๓๔๘
เท้าเย็นมือเย็น	๗๘	นิลกระຈก	๓๙	เบ่งขึ้นทั้งกายมิได้ซุบผอม	๑๒๓
เท้าร้อนดุจต้องเพลิง	๔๒	นิ่ว	๓๓๖, ๓๔๘, ๓๕๔	เบื่ออาหาร	๓๔๒

มือบวม	๑๐๒	ร้อนในสันหลัง	๓๖	โรหินี (โรคริดสีดวง)	๑๕
มือเย็นเท้าเย็น	๑๐๕	ร้อนในอก	๘๗, ๑๘๖	โรหินีโรค	๓
มุตกิด	๑๘๐, ๓๓๖, ๓๓๙, ๓๔๒, ๓๕๔	ร้อนไปทั้งกายตั้งมีพิษ	๑๓๒	ก	ก
มุตฆาต	๑๘๐, ๓๒๗, ๒๑๙, ๓๓๐, ๓๓๙	ร้อนพิษฝี	๒๖๗		
มูกเลือด	๓๔๘, ๓๕๗	ร้อนอก	๑๒๓	ฤดูธาตุสมุฏฐานวิบัติให้จลณะ	๓๑๘
มูกจักษุพุ่มเข็ดมิได้ขาด	๖	ระดูสมุฏฐาน	๓๒๗	ล	ล
เม็ดพริ้งไปตังผด	๓๓๙	ระส่ำระสาย	๑๒๓, ๓๓๖, ๓๕๔		
เม็ดยอดบังเกิดในโอษฐ์	๒๗๙	รัตตฆาต	๑๓๒, ๒๑๙, ๒๒๘, ๓๐๖	ลงดุจเป็นบิต	๒๑
เม็ดยอดเกิดในคอ	๒๔๖	รัตตปิตตะ	๓๓๙, ๓๕๕	ลงท้อง	๒๗
เม็ดยอดขึ้นในนาสิก	๙	รัตตปิตตะโรค	๓๓๓, ๓๓๙, ๓๕๑	ลงเป็นครวาว	๘๑
เมื่อย	๒๔, ๓๒๗	ราก	๒๓๑	ลมกุกฉิสยาวัต	๒๐๗
เมื่อยขบ	๑๓๕, ๑๙๒, ๓๑๒, ๓๔๒	รากลมเปล่า	๘๑	ลมขึ้นศีรษะ	๔๕
เมื่อยขบทุกข้อกระดูก	๑๕๓	ร่ามะนาด	๘๑, ๑๐๘, ๑๑๑, ๓๕๔	ลมคฤทวาร	๑๐๒
เมื่อยขึ้นตามเท้าทั้งสองข้าง	๔๕	ริดสีดวง	๒๗๖, ๓๔๘, ๓๕๑, ๓๕๕, ๓๕๗, ๓๖๐	ลมจิตุบาทวาโย	๘๗
เมื่อยต้นคอ	๖๓, ๗๘	ริดสีดวงขึ้นในจักษุ	๒๙๔	ลมซาง	๒๔๓
เมื่อยตัว	๕๑	ริดสีดวงอกทวาร	๓๕๗	ลมตรีโทษ	๓๐๙
เมื่อยตึงต้นคอ	๔๕	ริดสีดวงอกทวารทั้ง ๙	๓๓๙	ลมตะคริว	๑๗๗, ๓๐๐
เมื่อยท้าวสารพางค์กาย	๕๔	ริดสีดวงทวาร	๓๓๓, ๓๔๕, ๓๔๘	ลมทักขิมโรธ	๓๐๙
เมื่อยทุกข้อ	๕๗	ริดสีดวงในลำคอ	๓๕๑	ลมทุนะยักขวาโย	๘๑
เมื่อยสันหลังตลอดถึงต้นคอ	๔๒	ริดสีดวงในลำไส้	๓๔๘	ลมแน่นคั่งอยู่ในนาสิกมิได้พัดขึ้นไป	๒๑๐
เมื่อยหอบ	๕๔	ริดสีดวงพอมเหลือง	๒๗๖	เป็นปกติ	
เมื่อยเอวแลต้นขาทั้ง๒	๑๓๕	ริดสีดวงยอดในลำไส้	๒๗๖	ลมนิรียักขวาโย	๑๑๔
แมงคาเข้าหู	๓๕๔	ริดสีดวงลมขึ้นจักษุ	๒๙๔	ลมในกองริดสีดวง	๓๓๓
ย		ริดสีดวงหิดไอ	๓๐๐	ลมในครรภ์รักษา	๓๓๖
		ริดสีดวงให้คันจักษุ	๒๙๗	ลมบาทจิตร์	๑๑๗
ร		ริดสีดวงอันอกในทวารทั้ง ๙	๓๓๓	ลมพรดัก	๑๙๒, ๓๐๖
		ริดสีดวงโอดเล็ด	๓๓๙	ลมพานไส้	๓๓๐, ๓๓๓
ยกมือขึ้นมิได้	๑๐๕	รุมเจ็บอยู่ที่ยอดก	๑๘๓	ลมพาหะวาโย	๑๐๒
ยอกในอก	๑๘, ๑๘๙	เรอก็มีออก	๒๑๐	ลมพุทธรียักขวาโย	๑๐๘
ยอกสันหลังหน้าตะโพก	๒๒๘	เรอขึ้นเบื้องบน	๓๔๘	ลมมหาสดมภ์	๓๐๐
ยอกหน้าอกปลาบๆ	๖๓	เรื้อน	๓๔๘	ลมมีพิษ	๙๓
ยอดอกแข็งดังศิลา	๑๗๑	เรื้อนกลาง	๓๕๔	ลมยักขินวาโย	๑๑๑
ยันขึ้นไปเอายอดอก	๑๕๙	เรื้อนน้ำเต้า	๓๕๔	ลมราพยักข	๓๐๐
ยาบยะโรค	๖๖	เรื้อนใหญ่	๓๕๔	ลมรามะภานีวาโย	๙๓
เย็นทั่วทั้งตัวกาย	๓๕๔	โรคในคอ	๓๓๙	ลมวาระยักขวาโย	๘๔
เย็นในอุทร	๓๔๘	โรคในปากในคอ	๓๓๓	ลมวิงเวียน	๓๕๑
ร		โรคในลำคอขึ้นดุจหนามก้านบัว	๓๔๘	ลมวิหค	๑๐๕
		โรคมะเร็ง	๓๖๐	ลมสรรพวาระจักรโมละ	๙๖
ร้องครางอยู่ทั้งกลางวันกลางคืน	๑๔๑	โรคเรื้อน	๒๗๓, ๓๕๗, ๓๖๐	ลมสึงสวาย	๓๐๙
ร้องครางอยู่ทั้งกลางวันทั้งกลางคืน	๑๗๑	โรคสำหรับบุรุษ	๓๕๔	ลมสัถถกวาต	๑๑๗, ๑๒๐, ๓๐๙, ๓๓๖, ๓๕๑
ร้องไห้	๑๑๗	โรคหืด	๓๑๕	ลมสติมควาโย	๑๐๕
ร้อน	๑๘, ๑๖๕, ๒๕๕, ๓๓๓, ๓๖๐	โรคอันบังเกิดแต่ตับ	๓๕๔	ลมสุมนา	๑๒๖, ๓๐๙
ร้อนแต่เท้าตลอดศีรษะ	๓๐๐	โรคอันบังเกิดในลำคอ	๓๖๐	ลมเสียดแทง	๓๔๘
ร้อนเนื้อแลผิวหนัง	๔๒	โรคอันให้หนาวและเย็น	๓๒๗	ลมหทัยวาต	๓๐๙, ๓๔๕, ๓๕๑

ลมองค์พวยพ	๓๔๕	โลหิตอันเน่าเป็นก้อนอยู่ในอุทร	๓๓๙	สีกายนั้นใสดังบุคคลเอาน้ำมันทา	๒๐๑
ลมอัครันตะวาโย	๕๐	โลหิตอันพิการ	๓๖๐	เลื่อมไปทั้งตัว	
ลมอัมพาตพิษ	๓๕๗			สีเหลืองนั้นมาทับเอาจักขุข้างล่าง	๕๑
ลมอัมพาตคิ่วโย	๕๙	ว		สีอันดำวนดั่งกันหอยคลุมเข้า	๓๙
ลมอันป่วนอยู่ในอุทร	๓๕๑	วัณโรคภายนอก	๒๖๗	ทับเอาแววจักขุ	
ลมอันลั่นอยู่ในอุทร	๓๓๖	วาศสุตตะ	๓๖	สุขุมังคะวาท	๑๐๒
ลมอันเสียดแทงในลำไส้	๓๓๖	วาศะสมุฏฐาน	๒๕๘	สุนทรวาท	๒๑๐
ลมอันเสียดในอุทร	๓๕๗	วาศสุตตะโรค	๓	สุนณา	๙๐, ๑๑๔,
ลมอัมพาตพิษ	๓๕๗	วาโยกระษัย	๑๘๓, ๑๘๖		๑๑๗, ๓๓๐, ๓๓๖
ลมอัมพาต	๘๑	วิงกระจก	๓๙	สุรินธัญญาณธาตุสมุฏฐาน	๓๕๑
ลมอัมพาตอากาศ	๑๒๓, ๓๐๙	วิงเวียน	๑๐๒	สุวิชิชาโรค	๓
ลมอุทรวาท	๒๑๓, ๒๑๖	วิงเวียนศีรชะ	๔๕, ๖๐	เสโทชานออกมา	๓๔๘
ละอองขาวเหลืองดำแดง	๒๔๖	วิชิคามะ	๓, ๑๘	เสโทตก	๑๘
ละอองวาโย	๒๔๖	วิตานิยะ	๓, ๖	เสโทตกทุกเส้นขน	๑๘๓
ละอองเสมหะ	๒๔๖	วิทธะโรค	๓๕๔	เสโทที่หน้าตก	๒๓๑
ลั่นอยู่ในอุทร	๑๔๑	วิธิกุลเพลิง	๒๕๒	เส้นนั้นพองขึ้นในท้อง	๑๕๐
ลามขึ้นไปถึงตับแลหัวใจ	๑๘๙	วุฒิโรค	๑๓๒, ๑๙๕	เส้นนั้นพองแข็งเข้าติดกัน	๒๑๙
ลำคอเป็นเลือด	๑๕			เส้นสะดุ้ง	๑๗๗
ลำบองราหู	๒๓๗	ศ		เส้นอัมพาตพิษ	๒๐๗
ลำไส้หนักพองขึ้น	๒๑๖	ศีรชะขุน	๔๕, ๑๐๒	เส้นอัมพาตพิษ	๒๑๐
ลำไส้หนักให้พองขึ้นคับนากิ	๒๑๖	ศีรชะลัม	๔๕	เสมหะ	๓๒๗, ๓๓๓, ๓๓๖
ลำไส้หนักพอง	๑๙๕			เสมหะในอุทร	๓๔๘
ลำไส้หนักพองขึ้นทับอัมพาตพิษ	๒๒๘	ส		เสมหะโลหิตเน่า	๒๑
ลิ้นกระด้าง	๑๐๕	สกะถาณะโรค	๓	เสมหะสมุฏฐาน	๒๕๘, ๓๑๕, ๓๓๓
ลิ้นนั้นเปื่อยเป็นขุมๆ	๑๒	สตรังจิมตลุมมีสัณฐานดั่งแม่หญิง	๑๕๙	เสมหะเหนียว	๒๔๖, ๓๑๘, ๓๕๔
ลิ้นจักขุขึ้น	๖๖, ๒๘๘	ทรงครรภได้ ๗ เดือน ๘ เดือน		เสมหะอันผูกเป็นก้อนอยู่ในอุทร	๓๓๖
ลูกขึ้นมิได้	๑๐๒	สัมปาก	๒๔๖	เสียงเครือ	๓๑๘
เลือกปาก	๒๔๖	สมุฏฐานธาตุ	๑๓๘	เสียงแห้ง	๓๑๘
แลไปเบื้องบนจึงเห็นชัด	๕๑	สวังสวาย	๘๗, ๒๓๑	เสียงจืด	๑๐๘
แลลงไปเบื้องต่ำก็มิได้เห็นชัด	๕๑	สะดุ้งร้องไห้	๓๔๕	เสียงจักขุ	๘๗
โลหิตคลอเคลือบ	๒๓๑	สะทกสะตู่ไปทั้งกาย	๔๕	เสียด	๗๕, ๑๒๙, ๑๘๘
โลหิตจุกในอก	๑๘๐	สะท้านร้อน	๓๖๐	เสียดชายโครง	๑๐๘
โลหิตช่าน	๓๕๑	สะท้านหนาว	๓๖๐	เสียดชายโครงทั้ง ๒ ข้าง	๖๓
โลหิตตกทวารหนักทวารเบา	๑๖๘	สะบัดร้อนสะท้านหนาว	๑๖๒, ๑๙๒, ๒๐๔, ๒๑๖, ๒๕๕	เสียดชายโครงทั้งสองข้าง	๘๔
โลหิตตกหมก	๒๓๑			เสียดแทง	๓๓๐
โลหิตต้องพิฆาต	๒๓๑	สะอึก	๑๕๙, ๓๓๓, ๓๓๖, ๓๔๘, ๓๖๐	เสียดแทงข้างทั้งสอง	๓๓๓
โลหิตเน่า	๒๓๑			เสียดแทงขึ้นไปขมับทั้งสองข้าง	๔๒
โลหิตในลำไส้	๓๕๗	สักกระโรค	๓	ดังจะแตก	
โลหิตในอุทรตก	๓๔๘	สันทฆาต	๑๐๘, ๑๑๑, ๑๒๐, ๑๒๙, ๑๖๒, ๑๘๐, ๒๑๙, ๒๒๒	เสียดแทงในดวงจักขุ	๔๒, ๔๕
โลหิตในอุทรนั้นตกเสีย	๓๕๑			เสียดแทงสองราวท้อง	๓๓๓
โลหิตระดูร้อน	๓๕๑	สันนิบาต	๒๖๑, ๓๓๙	เสียดไปทั้งท้อง	๒๑๖
โลหิตระดูร้าง	๒๓๑	สันนิบาตลงโลหิต	๓๔๕	เสียดราวข้างแลทรวงอก	๑๙๒
โลหิตแล่นไหลลงไหลซึมไป	๑๖๕	สันนิบาตสมุฏฐาน	๑๑๗, ๒๕๘	เสียดสองราวข้าง	๑๑๑
ในลำไส้ใหญ่เส้นน้อย		สาธณะชาตวาโย	๓๐๐	เสียดสี่ข้างแลชายโครง	๘๑
โลหิตอันเน่า	๓๓๓			เสียดอกแลชายโครง	๑๑๑

เสียดเอาชายโครงทั้ง ๒	๑๗๗	หายใจพักให้เหนื่อย	๒๓๔	อันหวาน	
เสียวทั่วกาย	๓๒๔	หายใจมิได้สะดวก	๒๑๓	อยากเปรี้ยวอยากหวาน	๑๙๒
เสียวไปทั้งกาย	๒๐๔	หายใจไม่ตลอดท้อง	๑๗๔	อยู่ตั้งแต่ผู้เดียว	๑๑๗
เสียวล้ามือล่ำเท้าให้เป็นเหน็บ	๑๐๒	หายใจสะอื้น	๘๗	อระวันโรค	๓
แสบเจ็บ	๒๖๗	หาวนอน	๓๙	อ้วก	๒๔๖, ๑๗๔
แสบในจุกขุทวาร	๓๕๔	หาสติมิได้	๑๒๓	อสาทยะโรค	๖๓, ๖๖, ๑๐๘, ๑๑๗, ๑๖๕, ๑๖๘
แสบในทรวงอก	๑๘	หึ่งห้อยยาวพรายออกไปจากจุกขุ	๔๘	อสุณันทปักษ์	๒๓๗
แสบร้อน	๙, ๑๒, ๓๓, ๒๗๙	หิด	๓๖๐	อสุรินธัญญาณธาตุ	๓๓๖
แสบร้อนเคือง	๒๘๒	หิว	๑๘, ๕๔	อัคนีโชต	๓๓
แสบร้อนในดวงจุกขุ	๖	หิวหาแรงมิได้	๑๒๐	อัคนีโชตโรค	๓
แสบร้อนในลำปัสสาวะ	๓๐	หิวโหย	๒๗	อณฺทพฤกษ์	๒๑๙, ๒๒๒, ๒๒๘, ๓๒๗, ๓๓๐
แสบงขน	๑๒๓, ๒๓๔	หิวโหยหาแรงมิได้	๘๔, ๑๑๔	อณฺทกะกำเรปฟกขึ้นต้องเข้ามิได้	๑๙๒
โสดประสาหมได้ยีนคัพทสำเนียง	๑๒๖	หิด	๒๗๖, ๓๓๙	จะกระทบแต่ผ้านุ่งก็มีได้	
อันใด		หิดไอ	๓๓๓, ๓๔๘, ๓๕๗	อัดอันไปทั้งกาย	๑๒๖
ไส้ด้วน	๓๓๓, ๓๕๗	เหน็บชา	๓๐๓	อณฺทพาด	๒๑๙, ๒๒๕
ไส้เดือนในอุทร	๓๕๑, ๓๕๔	เหนียว	๒๑๓	อณฺทพาด ปัดฆาตเป็นเถาแข็ง	๒๒๕
ไส้พองท้องใหญ่	๑๖๕	เหนียวหอบ	๓๖	อณฺทคุณะ	๓, ๒๖
ไส้ลาม	๓๓๓, ๓๕๗	เหนียวหอบโดยกำลังทัน	๑๙๕	อณฺตริสะโรค	๓
ห		เหม็นคาวคอ	๙	อันไปทั้งท้อง	๑๔๗
		เหม็นคาวลำคอ	๑๕	อัมพฤกษ์	๙๐, ๑๑๔, ๑๒๖, ๓๓๐, ๓๓๖, ๓๓๙
หทัยวาท	๑๑๗, ๓๐๙	เหลือกตา	๓๔๕	อัมพาด	๓๓๐
หนักนารี	๒๑๙	เหียน	๓๓๖	อัสฏากาศ	๑๑๗, ๓๓๐
หนักปาก	๑๑๗	ไห้นอน	๑๑๔	อาคันตุกวาตะ	๑๕๐
หนักศีรษะ	๑๐๒	ไห้แน่นให้ตั้งโนนารี	๓๐๖	อาคันตุกะโรค	๒๓๗
หนักศีรษะซุนไป	๓	ไห้ยกให้แทงในทรวงอก	๑๓๒	อาเจียน	๑๐๕, ๑๗๔, ๒๔๖, ๓๑๒, ๓๕๑
หนาว	๑๘, ๓๖๐	ไห้เสียดให้แทง	๑๙๘	อาเจียนน้ำเซพะออกมา มีรสอันขม	๒๓๑
หนาวภายใน	๒๓๔	ไหวตัวไปมาก็มิได้	๑๘, ๑๔๔	อาเจียนลมเปล่า	๑๔๑
หัวเห่หน้าแลท้องน้อยนั้นแข็ง	๑๔๔	ไหวตัวมิได้	๒๐๑	อาเจียนแลถ่ายอุจจาระออก	๒๓๔
อุ				อาโปกระษัย	๑๘๓
				อาโปธาตุพิบัติ	๑๘๙
ดุจดั่งแผ่นศิลา		อชิณะธาตุ	๓๓๙	อายุสมุฏฐาน	๓๒๗
หน้าอกข้างซ้ายนั้นแข็ง	๒๒๒	อชิณะภายนอก	๓๑๘	อัมไปด้วยน้ำเหลืองแลลม	๑๙๕
ดุจท่อนเหล็ก		อชิณะโรค	๓๒๗, ๓๓๙	อัมไปด้วยลม	๑๒๙, ๒๐๗
หมอกคว้นเข้าทับแววจักขุครั้งหนึ่ง	๔๘	อชิณะวุฒิโรค	๑๓๒	อุจจาระก็มีได้เดินเป็นปกติ	๒๑๓, ๒๑๖
หมอกมัวคลุมจักขุมิได้เห็น	๒๘๘	อติสยโรค	๖๐, ๖๓, ๖๖, ๑๒๐, ๑๒๓, ๑๗๑, ๒๐๑, ๒๐๔	อุจจาระธาตุ	๓๓๓
หฤศโรค	๓, ๖, ๙, ๑๒, ๑๕, ๑๘, ๒๑, ๒๔, ๒๗, ๓๐, ๓๓, ๓๖, ๒๗๖	อติสาร	๒๖๔, ๓๓๓	อุจจาระนั้นดุจผายลม	๒๗
หลังก็มีได้รู้ตื้นก็มีได้รู้	๑๒๓	อติสารโรค	๘๗, ๓๒๗, ๓๕๔	อุจจาระนั้นเดินมิได้สะดวก	๑๓๕
หวานปาก	๒๔๖	อโศมาวาท	๘๗, ๒๐๗, ๒๑๙	อุจจาระปัสสาวะก็มีได้รู้	๑๒๓
หอบ	๒๔, ๘๗, ๑๕๙, ๓๑๕, ๓๓๓, ๓๓๖	อนันตจักรวรรดิ	๑๒๓	อุจจาระปัสสาวะมิได้สะดวก	๒๓๔
หอบหายใจดังครอกๆ	๓๑๕	อพัทพิตตะสมุฏฐาน	๓๓๐	ดุจเป็นบิต	
หัวเราะระริกขิกซี่	๑๑๗	อภิญญานโรค	๓๔๕	อุจจาระผูก	๒๑๐
หายใจก็ให้เหนื่อย	๒๓๑	อยากของอันควา	๑๑๔		
หายใจขัด	๙	อยากคาวหวานแลเนื้อปลาปูหอย	๘๔		
หายใจขัดอก	๘๗	อยากบริโภคสิ่งของอันเปรี้ยว	๓๙		
หายใจดัง	๓๑๕				

อุจจาระมิได้ปกติ	๒๐๔	อุทรนั้นผูกเป็นพรวรตีก	๒๐๗	อุปปาติกะ	๑๓๘, ๑๔๑, ๑๔๔, ๑๔๗,
อุจจาระมิได้ผูกเข้าได้	๓๕๗	อุทรนั้นล้นขึ้นล้นลง	๑๓๘		๑๕๐, ๑๕๓, ๑๕๖, ๑๕๙, ๑๖๒, ๑๖๕,
อุจจาระมิได้สะดวก	๘๗	อุทรโรค	๑๙๕, ๑๙๘, ๒๐๑,		๑๖๘, ๑๗๑, ๑๗๔, ๑๗๗, ๑๘๐
อุจจาระมีออก	๓๐๖		๒๐๔, ๒๐๗, ๒๑๐, ๒๑๓,	อุระปัสะโรค	๓, ๒๑
อุตราคุณ	๒๓๔		๒๑๖, ๒๑๙, ๒๒๒, ๒๒๕,	เอกโทษ	๖๖
อุตรามาน	๒๓๔		๒๒๘, ๒๓๑, ๒๓๔, ๓๖๐	ไอ	๓๖, ๒๔๖, ๒๗๖, ๓๑๕,
อุทธีคมาวาต	๒๐๗, ๒๑๐,	อุทรวาตอติสาร	๑๙๕		๓๓๓, ๓๓๙, ๓๔๒, ๓๔๕
	๒๑๙, ๒๒๒, ๓๐๓	อุปทม	๓๓๓	ไอออกแต่น้ำลาย	๒๐๔

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

ดัชนีชื่อเครื่องยา

ก	๒๑๙, ๒๓๔, ๒๕๓, ๒๖๔, ๒๗๖,	กะหนาก	๒๕๒
กกิ้งกา	๑๓๕, ๓๕๑	กักรกรา	๒๒๘
กรดตัน	๒๖๔	กัญชา	๓๓, ๘๔, ๙๙, ๑๐๕, ๑๑๑, ๑๔๔, ๑๗๔, ๒๗๖, ๓๐๓
กรวยป่า	๑๕, ๑๙๕, ๒๗๓	กันเกรา	๓๐, ๓๓, ๗๒, ๑๗๑, ๑๘๓, ๑๘๖, ๑๙๘, ๒๒๒, ๒๓๔, ๓๐๓
กระบับบก	๙๐	กำงปลาแดง	๒๔
กระแจะตะนาว	๑๒๖, ๓๐๙	กานพลู	๓, ๑๒๖, ๑๒๙, ๑๓๕, ๑๔๑, ๑๔๔, ๑๔๗, ๑๕๐, ๑๕๓, ๑๕๖, ๑๕๙, ๑๖๒, ๑๖๕, ๑๗๔, ๑๗๗, ๑๘๖, ๑๘๙, ๑๙๒, ๑๙๕, ๑๙๘, ๒๐๑, ๒๑๐, ๒๑๓, ๒๑๙, ๒๒๕, ๒๒๘, ๒๓๑, ๒๔๓, ๒๔๖, ๒๔๙, ๒๕๑, ๒๗๖, ๒๗๙, ๒๙๑, ๓๐๓, ๓๐๙, ๓๓๙
กระเจียบ	๒๐๔		
กระชาย	๕๑, ๗๒, ๙๖, ๑๐๒, ๑๑๑, ๑๔๔, ๑๕๓, ๑๕๙, ๒๑๖, ๒๒๘, ๒๓๔, ๒๔๖, ๒๘๕, ๓๔๒		
กระเช้าฝีมด	๒๑, ๑๐๕		
กระตองเต่า	๕๑		
กระตองเต่าเหลือง	๗๒		
กระตองปูป่า	๒๔๐		
กระตองแมงดา	๒๓๗		
กระตอม	๑๒, ๒๖๑		
กระดังงา	๓, ๕๑, ๑๑๗, ๑๒๐, ๑๒๐, ๒๔๙, ๒๖๑, ๒๗๐		
กระดาดขาว	๙, ๓๓, ๓๖, ๑๙๒		
กระดาดแดง	๓, ๙, ๓๓, ๓๓, ๓๖, ๑๑๑, ๑๗๔		
กระดาดทั้งสอง	๓๖, ๑๘๖, ๒๓๔		
กระตุกกระปือเผือก	๒๗๐		
กระตุกโค	๑๓๘, ๑๕๐		
กระตุกงูทับสมิงคลา	๒๔๓		
กระตุกงูเหลือม	๑๕๐		
กระตุกงูเห่า	๒๔๓		
กระตุกแพะ	๑๕๐, ๑๖๕		
กระตุกแร้ง	๒๔๖		
กระตุกลีอ	๙๐, ๑๕๐		
กระตุกหัวลิง	๒๓๗		
กระถิ่น	๑๐๒		
กระถิ่นแดง	๒๗๙		
กระถิ่นพิมาน	๓๓, ๓๖, ๑๙๒		
กระท้อน	๑๔๗, ๑๗๑		
กระเทียบยอบ	๓๓		
กระทุงลาย	๗๘		
กระทุ่มนา	๙๐, ๑๙๘		
กระเทียม	๓, ๑๒, ๑๕, ๒๑, ๒๔, ๒๗, ๓๐, ๓๖, ๔๒, ๔๘, ๕๔, ๗๒, ๗๘, ๘๑, ๘๔, ๙๐, ๑๐๒, ๑๐๕, ๑๑๑, ๑๒๙, ๑๓๕, ๑๔๑, ๑๔๔, ๑๔๗, ๑๕๐, ๑๕๓, ๑๕๙, ๑๖๘, ๑๗๔, ๑๘๖, ๑๙๒, ๒๑๖, ๒๒๘, ๒๓๔, ๒๔๖, ๒๕๓, ๒๕๙, ๒๖๑, ๒๖๔, ๒๖๗, ๒๗๓, ๒๗๙, ๒๘๕, ๒๙๑, ๓๐๐, ๓๐๓, ๓๐๙, ๓๑๕, ๓๒๑, ๓๒๔, ๓๓๑, ๓๓๔, ๓๓๗, ๓๔๓, ๓๔๖, ๓๕๑, ๓๕๔, ๓๖๐, ๓๖๓, ๓๖๖, ๓๗๒, ๓๗๕, ๓๘๑, ๓๘๔, ๓๘๗, ๓๙๓, ๓๙๖, ๔๐๐, ๔๐๓, ๔๐๙, ๔๑๕, ๔๒๑, ๔๒๔, ๔๓๐, ๔๓๓, ๔๓๖, ๔๔๒, ๔๔๕, ๔๕๑, ๔๕๔, ๔๖๐, ๔๖๓, ๔๖๖, ๔๗๒, ๔๗๕, ๔๘๑, ๔๘๔, ๔๘๗, ๔๙๓, ๔๙๖, ๕๐๐, ๕๐๓, ๕๐๙, ๕๑๕, ๕๒๑, ๕๒๔, ๕๓๐, ๕๓๓, ๕๓๖, ๕๔๒, ๕๔๕, ๕๕๑, ๕๕๔, ๕๖๐, ๕๖๓, ๕๖๖, ๕๗๒, ๕๗๕, ๕๘๑, ๕๘๔, ๕๘๗, ๕๙๓, ๕๙๖, ๖๐๐, ๖๐๓, ๖๐๙, ๖๑๕, ๖๒๑, ๖๒๔, ๖๓๐, ๖๓๓, ๖๓๖, ๖๔๒, ๖๔๕, ๖๕๑, ๖๕๔, ๖๖๐, ๖๖๓, ๖๖๖, ๖๗๒, ๖๗๕, ๖๘๑, ๖๘๔, ๖๘๗, ๖๙๓, ๖๙๖, ๗๐๐, ๗๐๓, ๗๐๙, ๗๑๕, ๗๒๑, ๗๒๔, ๗๓๐, ๗๓๓, ๗๓๖, ๗๔๒, ๗๔๕, ๗๕๑, ๗๕๔, ๗๖๐, ๗๖๓, ๗๖๖, ๗๗๒, ๗๗๕, ๗๘๑, ๗๘๔, ๗๘๗, ๗๙๓, ๗๙๖, ๘๐๐, ๘๐๓, ๘๐๙, ๘๑๕, ๘๒๑, ๘๒๔, ๘๓๐, ๘๓๓, ๘๓๖, ๘๔๒, ๘๔๕, ๘๕๑, ๘๕๔, ๘๖๐, ๘๖๓, ๘๖๖, ๘๗๒, ๘๗๕, ๘๘๑, ๘๘๔, ๘๘๗, ๘๙๓, ๘๙๖, ๙๐๐, ๙๐๓, ๙๐๙, ๙๑๕, ๙๒๑, ๙๒๔, ๙๓๐, ๙๓๓, ๙๓๖, ๙๔๒, ๙๔๕, ๙๕๑, ๙๕๔, ๙๖๐, ๙๖๓, ๙๖๖, ๙๗๒, ๙๗๕, ๙๘๑, ๙๘๔, ๙๘๗, ๙๙๓, ๙๙๖, ๑๐๐๐, ๑๐๐๓, ๑๐๐๙, ๑๐๑๕, ๑๐๒๑, ๑๐๒๔, ๑๐๓๐, ๑๐๓๓, ๑๐๓๖, ๑๐๔๒, ๑๐๔๕, ๑๐๕๑, ๑๐๕๔, ๑๐๖๐, ๑๐๖๓, ๑๐๖๖, ๑๐๗๒, ๑๐๗๕, ๑๐๘๑, ๑๐๘๔, ๑๐๘๗, ๑๐๙๓, ๑๐๙๖, ๑๑๐๐, ๑๑๐๓, ๑๑๐๙, ๑๑๑๕, ๑๑๒๑, ๑๑๒๔, ๑๑๓๐, ๑๑๓๓, ๑๑๓๖, ๑๑๔๒, ๑๑๔๕, ๑๑๕๑, ๑๑๕๔, ๑๑๖๐, ๑๑๖๓, ๑๑๖๖, ๑๑๗๒, ๑๑๗๕, ๑๑๘๑, ๑๑๘๔, ๑๑๘๗, ๑๑๙๓, ๑๑๙๖, ๑๒๐๐, ๑๒๐๓, ๑๒๐๙, ๑๒๑๕, ๑๒๒๑, ๑๒๒๔, ๑๒๓๐, ๑๒๓๓, ๑๒๓๖, ๑๒๔๒, ๑๒๔๕, ๑๒๕๑, ๑๒๕๔, ๑๒๖๐, ๑๒๖๓, ๑๒๖๖, ๑๒๗๒, ๑๒๗๕, ๑๒๘๑, ๑๒๘๔, ๑๒๘๗, ๑๒๙๓, ๑๒๙๖, ๑๓๐๐, ๑๓๐๓, ๑๓๐๙, ๑๓๑๕, ๑๓๒๑, ๑๓๒๔, ๑๓๓๐, ๑๓๓๓, ๑๓๓๖, ๑๓๔๒, ๑๓๔๕, ๑๓๕๑, ๑๓๕๔, ๑๓๖๐, ๑๓๖๓, ๑๓๖๖, ๑๓๗๒, ๑๓๗๕, ๑๓๘๑, ๑๓๘๔, ๑๓๘๗, ๑๓๙๓, ๑๓๙๖, ๑๔๐๐, ๑๔๐๓, ๑๔๐๙, ๑๔๑๕, ๑๔๒๑, ๑๔๒๔, ๑๔๓๐, ๑๔๓๓, ๑๔๓๖, ๑๔๔๒, ๑๔๔๕, ๑๔๕๑, ๑๔๕๔, ๑๔๖๐, ๑๔๖๓, ๑๔๖๖, ๑๔๗๒, ๑๔๗๕, ๑๔๘๑, ๑๔๘๔, ๑๔๘๗, ๑๔๙๓, ๑๔๙๖, ๑๕๐๐, ๑๕๐๓, ๑๕๐๙, ๑๕๑๕, ๑๕๒๑, ๑๕๒๔, ๑๕๓๐, ๑๕๓๓, ๑๕๓๖, ๑๕๔๒, ๑๕๔๕, ๑๕๕๑, ๑๕๕๔, ๑๕๖๐, ๑๕๖๓, ๑๕๖๖, ๑๕๗๒, ๑๕๗๕, ๑๕๘๑, ๑๕๘๔, ๑๕๘๗, ๑๕๙๓, ๑๕๙๖, ๑๖๐๐, ๑๖๐๓, ๑๖๐๙, ๑๖๑๕, ๑๖๒๑, ๑๖๒๔, ๑๖๓๐, ๑๖๓๓, ๑๖๓๖, ๑๖๔๒, ๑๖๔๕, ๑๖๕๑, ๑๖๕๔, ๑๖๖๐, ๑๖๖๓, ๑๖๖๖, ๑๖๗๒, ๑๖๗๕, ๑๖๘๑, ๑๖๘๔, ๑๖๘๗, ๑๖๙๓, ๑๖๙๖, ๑๗๐๐, ๑๗๐๓, ๑๗๐๙, ๑๗๑๕, ๑๗๒๑, ๑๗๒๔, ๑๗๓๐, ๑๗๓๓, ๑๗๓๖, ๑๗๔๒, ๑๗๔๕, ๑๗๕๑, ๑๗๕๔, ๑๗๖๐, ๑๗๖๓, ๑๗๖๖, ๑๗๗๒, ๑๗๗๕, ๑๗๘๑, ๑๗๘๔, ๑๗๘๗, ๑๗๙๓, ๑๗๙๖, ๑๘๐๐, ๑๘๐๓, ๑๘๐๙, ๑๘๑๕, ๑๘๒๑, ๑๘๒๔, ๑๘๓๐, ๑๘๓๓, ๑๘๓๖, ๑๘๔๒, ๑๘๔๕, ๑๘๕๑, ๑๘๕๔, ๑๘๖๐, ๑๘๖๓, ๑๘๖๖, ๑๘๗๒, ๑๘๗๕, ๑๘๘๑, ๑๘๘๔, ๑๘๘๗, ๑๘๙๓, ๑๘๙๖, ๑๙๐๐, ๑๙๐๓, ๑๙๐๙, ๑๙๑๕, ๑๙๒๑, ๑๙๒๔, ๑๙๓๐, ๑๙๓๓, ๑๙๓๖, ๑๙๔๒, ๑๙๔๕, ๑๙๕๑, ๑๙๕๔, ๑๙๖๐, ๑๙๖๓, ๑๙๖๖, ๑๙๗๒, ๑๙๗๕, ๑๙๘๑, ๑๙๘๔, ๑๙๘๗, ๑๙๙๓, ๑๙๙๖, ๒๐๐๐, ๒๐๐๓, ๒๐๐๙, ๒๐๑๕, ๒๐๒๑, ๒๐๒๔, ๒๐๓๐, ๒๐๓๓, ๒๐๓๖, ๒๐๔๒, ๒๐๔๕, ๒๐๕๑, ๒๐๕๔, ๒๐๖๐, ๒๐๖๓, ๒๐๖๖, ๒๐๗๒, ๒๐๗๕, ๒๐๘๑, ๒๐๘๔, ๒๐๘๗, ๒๐๙๓, ๒๐๙๖, ๒๑๐๐, ๒๑๐๓, ๒๑๐๙, ๒๑๑๕, ๒๑๒๑, ๒๑๒๔, ๒๑๓๐, ๒๑๓๓, ๒๑๓๖, ๒๑๔๒, ๒๑๔๕, ๒๑๕๑, ๒๑๕๔, ๒๑๖๐, ๒๑๖๓, ๒๑๖๖, ๒๑๗๒, ๒๑๗๕, ๒๑๘๑, ๒๑๘๔, ๒๑๘๗, ๒๑๙๓, ๒๑๙๖, ๒๒๐๐, ๒๒๐๓, ๒๒๐๙, ๒๒๑๕, ๒๒๒๑, ๒๒๒๔, ๒๒๓๐, ๒๒๓๓, ๒๒๓๖, ๒๒๔๒, ๒๒๔๕, ๒๒๕๑, ๒๒๕๔, ๒๒๖๐, ๒๒๖๓, ๒๒๖๖, ๒๒๗๒, ๒๒๗๕, ๒๒๘๑, ๒๒๘๔, ๒๒๘๗, ๒๒๙๓, ๒๒๙๖, ๒๓๐๐, ๒๓๐๓, ๒๓๐๙, ๒๓๑๕, ๒๓๒๑, ๒๓๒๔, ๒๓๓๐, ๒๓๓๓, ๒๓๓๖, ๒๓๔๒, ๒๓๔๕, ๒๓๕๑, ๒๓๕๔, ๒๓๖๐, ๒๓๖๓, ๒๓๖๖, ๒๓๗๒, ๒๓๗๕, ๒๓๘๑, ๒๓๘๔, ๒๓๘๗, ๒๓๙๓, ๒๓๙๖, ๒๔๐๐, ๒๔๐๓, ๒๔๐๙, ๒๔๑๕, ๒๔๒๑, ๒๔๒๔, ๒๔๓๐, ๒๔๓๓, ๒๔๓๖, ๒๔๔๒, ๒๔๔๕, ๒๔๕๑, ๒๔๕๔, ๒๔๖๐, ๒๔๖๓, ๒๔๖๖, ๒๔๗๒, ๒๔๗๕, ๒๔๘๑, ๒๔๘๔, ๒๔๘๗, ๒๔๙๓, ๒๔๙๖, ๒๕๐๐, ๒๕๐๓, ๒๕๐๙, ๒๕๑๕, ๒๕๒๑, ๒๕๒๔, ๒๕๓๐, ๒๕๓๓, ๒๕๓๖, ๒๕๔๒, ๒๕๔๕, ๒๕๕๑, ๒๕๕๔, ๒๕๖๐, ๒๕๖๓, ๒๕๖๖, ๒๕๗๒, ๒๕๗๕, ๒๕๘๑, ๒๕๘๔, ๒๕๘๗, ๒๕๙๓, ๒๕๙๖, ๒๖๐๐, ๒๖๐๓, ๒๖๐๙, ๒๖๑๕, ๒๖๒๑, ๒๖๒๔, ๒๖๓๐, ๒๖๓๓, ๒๖๓๖, ๒๖๔๒, ๒๖๔๕, ๒๖๕๑, ๒๖๕๔, ๒๖๖๐, ๒๖๖๓, ๒๖๖๖, ๒๖๗๒, ๒๖๗๕, ๒๖๘๑, ๒๖๘๔, ๒๖๘๗, ๒๖๙๓, ๒๖๙๖, ๒๗๐๐, ๒๗๐๓, ๒๗๐๙, ๒๗๑๕, ๒๗๒๑, ๒๗๒๔, ๒๗๓๐, ๒๗๓๓, ๒๗๓๖, ๒๗๔๒, ๒๗๔๕, ๒๗๕๑, ๒๗๕๔, ๒๗๖๐, ๒๗๖๓, ๒๗๖๖, ๒๗๗๒, ๒๗๗๕, ๒๗๘๑, ๒๗๘๔, ๒๗๘๗, ๒๗๙๓, ๒๗๙๖, ๒๘๐๐, ๒๘๐๓, ๒๘๐๙, ๒๘๑๕, ๒๘๒๑, ๒๘๒๔, ๒๘๓๐, ๒๘๓๓, ๒๘๓๖, ๒๘๔๒, ๒๘๔๕, ๒๘๕๑, ๒๘๕๔, ๒๘๖๐, ๒๘๖๓, ๒๘๖๖, ๒๘๗๒, ๒๘๗๕, ๒๘๘๑, ๒๘๘๔, ๒๘๘๗, ๒๘๙๓, ๒๘๙๖, ๒๙๐๐, ๒๙๐๓, ๒๙๐๙, ๒๙๑๕, ๒๙๒๑, ๒๙๒๔, ๒๙๓๐, ๒๙๓๓, ๒๙๓๖, ๒๙๔๒, ๒๙๔๕, ๒๙๕๑, ๒๙๕๔, ๒๙๖๐, ๒๙๖๓, ๒๙๖๖, ๒๙๗๒, ๒๙๗๕, ๒๙๘๑, ๒๙๘๔, ๒๙๘๗, ๒๙๙๓, ๒๙๙๖, ๓๐๐๐, ๓๐๐๓, ๓๐๐๙, ๓๐๑๕, ๓๐๒๑, ๓๐๒๔, ๓๐๓๐, ๓๐๓๓, ๓๐๓๖, ๓๐๔๒, ๓๐๔๕, ๓๐๕๑, ๓๐๕๔, ๓๐๖๐, ๓๐๖๓, ๓๐๖๖, ๓๐๗๒, ๓๐๗๕, ๓๐๘๑, ๓๐๘๔, ๓๐๘๗, ๓๐๙๓, ๓๐๙๖, ๓๑๐๐, ๓๑๐๓, ๓๑๐๙, ๓๑๑๕, ๓๑๒๑, ๓๑๒๔, ๓๑๓๐, ๓๑๓๓, ๓๑๓๖, ๓๑๔๒, ๓๑๔๕, ๓๑๕๑, ๓๑๕๔, ๓๑๖๐, ๓๑๖๓, ๓๑๖๖, ๓๑๗๒, ๓๑๗๕, ๓๑๘๑, ๓๑๘๔, ๓๑๘๗, ๓๑๙๓, ๓๑๙๖, ๓๒๐๐, ๓๒๐๓, ๓๒๐๙, ๓๒๑๕, ๓๒๒๑, ๓๒๒๔, ๓๒๓๐, ๓๒๓๓, ๓๒๓๖, ๓๒๔๒, ๓๒๔๕, ๓๒๕๑, ๓๒๕๔, ๓๒๖๐, ๓๒๖๓, ๓๒๖๖, ๓๒๗๒, ๓๒๗๕, ๓๒๘๑, ๓๒๘๔, ๓๒๘๗, ๓๒๙๓, ๓๒๙๖, ๓๓๐๐, ๓๓๐๓, ๓๓๐๙, ๓๓๑๕, ๓๓๒๑, ๓๓๒๔, ๓๓๓๐, ๓๓๓๓, ๓๓๓๖, ๓๓๔๒, ๓๓๔๕, ๓๓๕๑, ๓๓๕๔, ๓๓๖๐, ๓๓๖๓, ๓๓๖๖, ๓๓๗๒, ๓๓๗๕, ๓๓๘๑, ๓๓๘๔, ๓๓๘๗, ๓๓๙๓, ๓๓๙๖, ๓๔๐๐, ๓๔๐๓, ๓๔๐๙, ๓๔๑๕, ๓๔๒๑, ๓๔๒๔, ๓๔๓๐, ๓๔๓๓, ๓๔๓๖, ๓๔๔๒, ๓๔๔๕, ๓๔๕๑, ๓๔๕๔, ๓๔๖๐, ๓๔๖๓, ๓๔๖๖, ๓๔๗๒, ๓๔๗๕, ๓๔๘๑, ๓๔๘๔, ๓๔๘๗, ๓๔๙๓, ๓๔๙๖, ๓๕๐๐, ๓๕๐๓, ๓๕๐๙, ๓๕๑๕, ๓๕๒๑, ๓๕๒๔, ๓๕๓๐, ๓๕๓๓, ๓๕๓๖, ๓๕๔๒, ๓๕๔๕, ๓๕๕๑, ๓๕๕๔, ๓๕๖๐, ๓๕๖๓, ๓๕๖๖, ๓๕๗๒, ๓๕๗๕, ๓๕๘๑, ๓๕๘๔, ๓๕๘๗, ๓๕๙๓, ๓๕๙๖, ๓๖๐๐, ๓๖๐๓, ๓๖๐๙, ๓๖๑๕, ๓๖๒๑, ๓๖๒๔, ๓๖๓๐, ๓๖๓๓, ๓๖๓๖, ๓๖๔๒, ๓๖๔๕, ๓๖๕๑, ๓๖๕๔, ๓๖๖๐, ๓๖๖๓, ๓๖๖๖, ๓๖๗๒, ๓๖๗๕, ๓๖๘๑, ๓๖๘๔, ๓๖๘๗, ๓๖๙๓, ๓๖๙๖, ๓๗๐๐, ๓๗๐๓, ๓๗๐๙, ๓๗๑๕, ๓๗๒๑, ๓๗๒๔, ๓๗๓๐, ๓๗๓๓, ๓๗๓๖, ๓๗๔๒, ๓๗๔๕, ๓๗๕๑, ๓๗๕๔, ๓๗๖๐, ๓๗๖๓, ๓๗๖๖, ๓๗๗๒, ๓๗๗๕, ๓๗๘๑, ๓๗๘๔, ๓๗๘๗, ๓๗๙๓, ๓๗๙๖, ๓๘๐๐, ๓๘๐๓, ๓๘๐๙, ๓๘๑๕, ๓๘๒๑, ๓๘๒๔, ๓๘๓๐, ๓๘๓๓, ๓๘๓๖, ๓๘๔๒, ๓๘๔๕, ๓๘๕๑, ๓๘๕๔, ๓๘๖๐, ๓๘๖๓, ๓๘๖๖, ๓๘๗๒, ๓๘๗๕, ๓๘๘๑, ๓๘๘๔, ๓๘๘๗, ๓๘๙๓, ๓๘๙๖, ๓๙๐๐, ๓๙๐๓, ๓๙๐๙, ๓๙๑๕, ๓๙๒๑, ๓๙๒๔, ๓๙๓๐, ๓๙๓๓, ๓๙๓๖, ๓๙๔๒, ๓๙๔๕, ๓๙๕๑, ๓๙๕๔, ๓๙๖๐, ๓๙๖๓, ๓๙๖๖, ๓๙๗๒, ๓๙๗๕, ๓๙๘๑, ๓๙๘๔, ๓๙๘๗, ๓๙๙๓, ๓๙๙๖, ๔๐๐๐, ๔๐๐๓, ๔๐๐๙, ๔๐๑๕, ๔๐๒๑, ๔๐๒๔, ๔๐๓๐, ๔๐๓๓, ๔๐๓๖, ๔๐๔๒, ๔๐๔๕, ๔๐๕๑, ๔๐๕๔, ๔๐๖๐, ๔๐๖๓, ๔๐๖๖, ๔๐๗๒, ๔๐๗๕, ๔๐๘๑, ๔๐๘๔, ๔๐๘๗, ๔๐๙๓, ๔๐๙๖, ๔๑๐๐, ๔๑๐๓, ๔๑๐๙, ๔๑๑๕, ๔๑๒๑, ๔๑๒๔, ๔๑๓๐, ๔๑๓๓, ๔๑๓๖, ๔๑๔๒, ๔๑๔๕, ๔๑๕๑, ๔๑๕๔, ๔๑๖๐, ๔๑๖๓, ๔๑๖๖, ๔๑๗๒, ๔๑๗๕, ๔๑๘๑, ๔๑๘๔, ๔๑๘๗, ๔๑๙๓, ๔๑๙๖, ๔๒๐๐, ๔๒๐๓, ๔๒๐๙, ๔๒๑๕, ๔๒๒๑, ๔๒๒๔, ๔๒๓๐, ๔๒๓๓, ๔๒๓๖, ๔๒๔๒, ๔๒๔๕, ๔๒๕๑, ๔๒๕๔, ๔๒๖๐, ๔๒๖๓, ๔๒๖๖, ๔๒๗๒, ๔๒๗๕, ๔๒๘๑, ๔๒๘๔, ๔๒๘๗, ๔๒๙๓, ๔๒๙๖, ๔๓๐๐, ๔๓๐๓, ๔๓๐๙, ๔๓๑๕, ๔๓๒๑, ๔๓๒๔, ๔๓๓๐, ๔๓๓๓, ๔๓๓๖, ๔๓๔๒, ๔๓๔๕, ๔๓๕๑, ๔๓๕๔, ๔๓๖๐, ๔๓๖๓, ๔๓๖๖, ๔๓๗๒, ๔๓๗๕, ๔๓๘๑, ๔๓๘๔, ๔๓๘๗, ๔๓๙๓, ๔๓๙๖, ๔๔๐๐, ๔๔๐๓, ๔๔๐๙, ๔๔๑๕, ๔๔๒๑, ๔๔๒๔, ๔๔๓๐, ๔๔๓๓, ๔๔๓๖, ๔๔๔๒, ๔๔๔๕, ๔๔๕๑, ๔๔๕๔, ๔๔๖๐, ๔๔๖๓, ๔๔๖๖, ๔๔๗๒, ๔๔๗๕, ๔๔๘๑, ๔๔๘๔, ๔๔๘๗, ๔๔๙๓, ๔๔๙๖, ๔๕๐๐, ๔๕๐๓, ๔๕๐๙, ๔๕๑๕, ๔๕๒๑, ๔๕๒๔, ๔๕๓๐, ๔๕๓๓, ๔๕๓๖, ๔๕๔๒, ๔๕๔๕, ๔๕๕๑, ๔๕๕๔, ๔๕๖๐, ๔๕๖๓, ๔๕๖๖, ๔๕๗๒, ๔๕๗๕, ๔๕๘๑, ๔๕๘๔, ๔๕๘๗, ๔๕๙๓, ๔๕๙๖, ๔๖๐๐, ๔๖๐๓, ๔๖๐๙, ๔๖๑๕, ๔๖๒๑, ๔๖๒๔, ๔๖๓๐, ๔๖๓๓, ๔๖๓๖, ๔๖๔๒, ๔๖๔๕, ๔๖๕๑, ๔๖๕๔, ๔๖๖๐, ๔๖๖๓, ๔๖๖๖, ๔๖๗๒, ๔๖๗๕, ๔๖๘๑, ๔๖๘๔, ๔๖๘๗, ๔๖๙๓, ๔๖๙๖, ๔๗๐๐, ๔๗๐๓, ๔๗๐๙, ๔๗๑๕, ๔๗๒๑, ๔๗๒๔, ๔๗๓๐, ๔๗๓๓, ๔๗๓๖, ๔๗๔๒, ๔๗๔๕, ๔๗๕๑, ๔๗๕๔, ๔๗๖๐, ๔๗๖๓, ๔๗๖๖, ๔๗๗๒, ๔๗๗๕, ๔๗๘๑, ๔๗๘๔, ๔๗๘๗, ๔๗๙๓, ๔๗๙๖, ๔๘๐๐, ๔๘๐๓, ๔๘๐๙, ๔๘๑๕, ๔๘๒๑, ๔๘๒๔, ๔๘๓๐, ๔๘๓๓, ๔๘๓๖, ๔๘๔๒, ๔๘๔๕, ๔๘๕๑, ๔๘๕๔,		

என்ப

เขากวาง	๑๗๗, ๒๕๕	ไคเลเสม	๒๓๗	๕๕, ๖๓, ๖๙, ๗๒, ๑๑๗, ๑๒๐,	
เขากุญ	๑๗๗			๑๒๓, ๑๒๙, ๑๕๐, ๑๖๒, ๑๗๗,	
เขาแพะ	๑๗๗	ฆ		๑๘๖, ๑๙๒, ๑๙๘, ๒๐๑, ๒๐๔,	
เขี้ยวจระเข้	๑๗๗	ฆ้องสามย่าน	๗๕, ๙๐	๒๐๗, ๒๑๓, ๒๒๕, ๒๒๘, ๒๓๑,	
เขี้ยวเสือ	๑๗๗			๒๔๔, ๒๗๓, ๒๗๖, ๓๒๗	
เขี้ยวหมี	๑๗๗	ง		เจตมูลเพลิงแดง	๓๓๐
ไข่น้ำ	๑๕	งวต	๑๖๕	แจ่ง	๑๓๒, ๑๙๘
ไข่น้ำ	๑๔๔	งวต	๓๓๙		
		งวต	๑๗๗, ๒๕๕, ๒๖๑		
		งวต	๓๐, ๑๓๘, ๑๙๕	ช	
ค		งวต		ชงโค	๑๑๔
คนทา	๑๕, ๑๘	งวต		ชบา	๒๙๑, ๓๐๐
คนที่เขมา	๑๔๔, ๒๒๒, ๓๑๒	งวต		ชะมัด	๑๘, ๙๓, ๙๖, ๑๑๗,
คนที่สอ	๕๕, ๖๐, ๘๑, ๙๙, ๑๓๕,	งวต			๑๒๐, ๑๒๓, ๑๒๖, ๑๓๘,
๑๔๔, ๑๔๗, ๑๕๐, ๑๗๗, ๒๐๗, ๒๑๓,		งวต			๒๘๘, ๒๙๑, ๓๐๐, ๓๕๔
๒๑๙, ๒๒๒, ๒๓๔, ๒๔๙, ๓๐๓, ๓๑๒		งวต		ชะมัดเขี้ยว	๕๑, ๕๗, ๖๐, ๗๒, ๗๘,
คนที่สอขาว	๓๔๘	งวต			๑๒๖, ๒๔๐, ๒๔๓, ๒๘๒,
คนที่สอดำ	๓๔๘	งวต			๒๙๑, ๒๙๗, ๓๐๐, ๓๐๙
ครอบจักวาท	๑๙๘	งวต		ชะมัดสิด	๑๒๖, ๒๘๘, ๒๙๔
ครอบทั้ง ๓	๓๔๒	งวต		ชะมัด	๙๓, ๑๒๖, ๑๘๙, ๒๒๕, ๒๔๐,
ครอบทั้งสาม	๒๐๔	งวต			๒๔๔, ๒๖๑, ๒๘๒, ๒๙๗, ๓๐๙
ครึ่ง	๘๑, ๑๐๘	งวต		ชะมัดขาว	๓๔๕
ครึ่งคูน	๘๔, ๙๐, ๒๖๔,	งวต		ชะมัดแดง	๓๔๕
๒๘๘, ๒๘๒, ๒๙๗		งวต		ชะมัด	๙๓, ๑๐๘, ๑๒๓, ๒๔๖
คราบงูเห่า	๒๓๗	งวต		ชะมัดเทศ	๙, ๗๒, ๗๕, ๗๘, ๘๑,
คราม	๑๕	งวต			๑๓๕, ๑๘๓, ๒๑๓, ๒๔๐, ๒๔๙,
ค้อนกลอง	๒๘๕	งวต			๒๖๑, ๒๗๙, ๓๐๓, ๓๐๙, ๓๓๙
ค้อนกลองนา	๑๐๘	งวต		ชะมัดไทย	๔๒, ๓๓๙
คัตเค้า	๑๐๘, ๑๔๔, ๑๙๘,	งวต		ขันตะเคียน	๙๓
๒๕๒, ๒๕๒, ๓๕๑		งวต		ขันย้อย	๒๖๔
คันขุนสุนขำ	๒๖๗	งวต		ชัยพฤกษ์	๑๕
คาคลอง	๑๗๗	งวต		ชา	๒๖๗
คาง	๒๔, ๑๒๙	งวต		ข้าเกลือ	๔๘, ๙๙, ๒๘๕
คางเลื้อย	๒๐๑	งวต		ข้า่น้ำดอกเกลือ	๑๑๑
คำฝอย	๑๘๙	งวต		ชาดกอน	๔๕
คุด	๒๖๑	งวต		ชาดหุณจีน	๒๘๘
คุดทั้งสอง	๒๗๓	งวต		ชาดหุณไทย	๒๘๒
แคแดง	๒๔, ๔๒, ๗๕	งวต		ข้าแป้น	๔๕, ๖๖, ๒๙๔
โคกกระสุน	๓๐, ๓๓, ๑๑๔,	งวต		ข้าพลู	๖, ๑๒, ๑๕, ๑๘, ๒๔, ๕๔,
๑๒๙, ๑๖๘, ๑๘๙		งวต			๖๓, ๘๗, ๙๐, ๙๙, ๑๐๒, ๑๒๐,
โคกกระอม	๓๐, ๑๙๘	งวต			๑๒๓, ๑๒๖, ๑๒๙, ๑๔๑, ๑๗๗,
โคกลาน	๘๗, ๑๑๔	งวต			๑๘๙, ๒๐๑, ๒๐๔, ๒๐๗, ๒๑๓,
ไคร้เครือ	๑๘, ๘๗, ๙๓, ๑๐๕, ๑๑๗,	งวต			๒๒๕, ๒๔๓, ๒๔๙, ๒๕๒, ๒๕๕,
๑๒๐, ๑๓๕, ๑๗๗, ๑๗๗, ๒๐๑,		งวต			๒๗๙, ๓๒๗, ๓๓๐
๒๒๕, ๒๔๐, ๒๕๕, ๒๕๘, ๒๖๑, ๓๑๒		งวต		ชามเบญจรงค์	๒๗๐
ไคร้หอม	๒๔๓	งวต		ชาลิขม	๙๓
ไคร้หางนาค	๙๙, ๒๗๐	งวต		ชาลิต้น	๒๖๑
ไคลันได	๒๓๗	งวต		ข้าเลือด	๘๑

எனவே

ทองหลางใบมน	๒๔, ๒๗, ๓๐, ๔๒, ๕๗, ๖๙, ๑๐๕, ๑๕๐, ๒๔๖, ๒๗๖, ๒๘๕, ๒๙๑, ๓๐๐, ๓๕๑	เทียนยาวพาดิณี	๙, ๓๓, ๙๐, ๙๓, ๙๙, ๑๓๕, ๑๔๔, ๒๐๑, ๒๑๐, ๒๒๕, ๒๕๘, ๓๓๖	น้ำปูนขาว	๑๖๘
ทองหลางหนาม	๑๙๒	เทียนสวน	๒๒๕	น้ำปูนใส	๑๓๘, ๑๔๑, ๑๕๐, ๑๖๒, ๒๗๙
ทับทิม	๒๑, ๒๖๔	เทียนสัตตบุษย์	๙, ๓๐, ๕๑, ๗๕, ๙๓, ๑๔๑, ๒๕๘, ๒๘๒, ๒๘๕, ๒๙๑, ๒๙๗, ๓๐๐, ๓๓๖	น้ำผึ้ง	๑๘, ๓๖, ๕๗, ๖๐, ๖๖, ๖๙, ๗๒, ๘๑, ๘๗, ๙๐, ๑๐๒, ๑๓๕, ๑๕๐, ๑๖๒, ๑๗๔, ๑๘๖, ๑๙๒, ๒๑๐, ๒๑๓, ๒๒๘, ๒๗๖, ๓๐๓, ๓๑๒, ๓๑๕, ๓๑๘
ทึงถ่อน	๑๙๕, ๒๕๒	เทียนหลอด	๓๓๖	น้ำผึ้งรวง	๖, ๒๑, ๒๔, ๒๗, ๓๐, ๙๙, ๑๐๒, ๑๑๑, ๑๓๕, ๑๔๗, ๑๗๗, ๑๘๐, ๑๘๖, ๒๑๖, ๒๗๖, ๓๐๓
ทุ้งเทง	๓๒๔	แท่นปลวก	๑๖๒	น้ำเพ็ญเดือน	๑๒
เทพทาร์	๓๐, ๗๕, ๘๔, ๙๓, ๑๘๓, ๑๙๘, ๒๐๑, ๒๐๗, ๒๒๒	ไทร	๑๑๑	น้ำมันดี	๓๒๑
เท้ายายม่อม	๙๖, ๒๐๗, ๒๔๐, ๓๔๒	น		น้ำมันงา	๓, ๘๑, ๘๔, ๘๗, ๙๐, ๙๖, ๙๙, ๑๐๒, ๑๐๕, ๑๐๘, ๑๑๑, ๑๑๔, ๑๔๔, ๑๕๐, ๓๒๔
เทียนเกล็ด	๑๑๔, ๓๓๖	นกออก	๑๕๖	น้ำมันงูเหลือม	๙๓
เทียนขมิ	๓๓๖	นนทรี	๒๒๒, ๒๔๙	น้ำมันดิบ	๒๑, ๓๒๑
เทียนขาว	๓, ๙, ๒๗, ๓๐, ๓๓, ๓๙, ๔๕, ๕๗, ๗๕, ๘๑, ๘๔, ๙๐, ๙๓, ๙๖, ๙๙, ๑๐๒, ๑๐๕, ๑๐๘, ๑๑๑, ๑๑๔, ๑๑๗, ๑๔๑, ๑๔๔, ๑๔๗, ๑๕๐, ๑๖๒, ๑๗๑, ๑๘๓, ๑๙๒, ๒๐๑, ๒๒๕, ๒๒๘, ๒๔๙, ๒๕๒, ๒๕๘, ๒๗๖, ๒๙๑, ๒๙๗, ๓๐๐, ๓๓๖	นมโค	๖๖, ๒๘๒	น้ำมันเนย	๑๐๕
เทียนข้าวเปลือก	๑๔๑, ๒๐๑, ๒๔๙, ๓๓๖	นมพิจิตร	๓๕๑	น้ำมันยาง	๓๖
เทียนจักขุวิหา	๓๙	นมแพะ	๒๙๔	น้ำมูตร	๒๓๗, ๓๒๔
เทียนชะมด	๙๓, ๑๑๔	น้อยหน้า	๓๒๔	น้ำมูตรโค	๒๐๔
เทียนดำ	๓, ๒๗, ๓๐, ๓๓, ๓๖, ๓๙, ๔๒, ๕๔, ๕๗, ๖๓, ๗๕, ๘๑, ๘๔, ๘๗, ๙๐, ๙๓, ๙๖, ๙๙, ๑๐๒, ๑๐๕, ๑๐๘, ๑๑๑, ๑๑๔, ๑๑๗, ๑๒๐, ๑๔๑, ๑๔๔, ๑๔๗, ๑๕๐, ๑๖๒, ๑๖๕, ๑๗๑, ๑๘๓, ๑๘๖, ๑๙๒, ๒๐๑, ๒๒๕, ๒๒๘, ๒๔๙, ๒๕๒, ๒๕๘, ๒๗๖, ๒๙๗, ๓๐๕, ๓๓๖	นางร่อน	๒๑๖	น้ำมูตรเจ้าตัว	๑๕๓
เทียนแดง	๗๕, ๙๐, ๑๔๑, ๑๖๒, ๑๙๒, ๒๔๙, ๒๕๘, ๓๓๖	น้ำคร่ำ	๒๓๗	น้ำส้มสายชู	๙๙, ๑๒๙, ๑๓๕, ๑๔๗, ๒๐๑, ๒๑๓, ๒๑๖, ๒๑๙, ๒๒๕, ๒๓๑, ๒๕๒
เทียนตัน	๖, ๔๕, ๑๓๒	น้ำค้ำ	๔๒, ๔๕, ๒๙๗	น้ำอ้อย	๑๐๘, ๒๗๐, ๓๑๘
เทียนตากบ	๒๒๕, ๓๓๖	น้ำเค็ม	๒๑	เนระพูสี	๔๕, ๕๗, ๑๒๖, ๑๙๕, ๑๙๘, ๒๕๕, ๒๗๙
เทียนตาตุ่ม	๙๐, ๑๔๑, ๑๖๒, ๑๙๒, ๒๐๑, ๒๒๘, ๒๔๙, ๒๕๘, ๓๓๖	น้ำชาข้าว	๒๕๕	เนาวเขี้ยว	๒๔๓, ๒๖๑
เทียนทั้ง ๕	๗๒, ๑๒๓, ๓๓๖	น้ำดอกไม	๑๘, ๙๓, ๑๑๗, ๑๒๐, ๑๒๓, ๑๒๖, ๒๓๗, ๒๔๐, ๒๔๓, ๒๖๑	เนื้อโค	๔๕
เทียนทั้งเจ็ด	๑๘๓	น้ำดอกไมเทศ	๑๑๗, ๑๒๖, ๒๘๘, ๓๐๙	บ	
เทียนทั้งห้า	๑๒, ๕๔, ๖๐, ๘๔, ๘๗, ๑๒๐, ๑๒๖, ๑๔๔, ๑๕๖, ๑๗๑, ๑๗๗, ๑๘๙, ๒๑๐, ๒๑๙, ๒๓๔, ๒๔๐, ๒๕๘, ๒๖๑, ๒๗๐, ๓๐๙, ๓๑๒	น้ำต่าง ๗ ประการ	๑๖๕, ๑๖๘	บวบขม	๔๕, ๖๙, ๘๑, ๙๙, ๑๐๘, ๑๘๐, ๓๑๕
		น้ำตาลกรวด	๑๘, ๑๒๓, ๓๐๙, ๓๑๘	บอณแดง	๙๙
		น้ำตาลจัน	๒๑	บอระเพ็ด	๖, ๑๒, ๑๘, ๒๗, ๓๖, ๖๓, ๖๙, ๗๕, ๘๔, ๘๗, ๙๐, ๙๙, ๑๐๕, ๑๑๑, ๑๑๔, ๑๑๗, ๑๓๕, ๑๔๗, ๑๕๒, ๒๕๕, ๒๖๑, ๒๖๗, ๒๗๖, ๓๐๓, ๓๐๖, ๓๑๒, ๓๑๕, ๓๖๐
		น้ำตาลโตนด	๑๘, ๓๑๘	บอระเพ็ดทั้งสอง	๑๐๕
		น้ำตาลทราย	๑๘, ๑๐๕, ๓๑๘	บอระเพ็ดพุงช้าง	
		น้ำตาลสด	๓๑๕	บัลลังก์ศิลา	๔๘, ๕๑, ๕๗, ๖๓, ๖๖, ๖๙, ๗๘, ๒๘๒, ๒๘๕, ๒๘๘, ๒๙๔
		น้ำตาลหม้อ	๑๔๗, ๑๖๕	บัวน้ำทั้งห้า	๑๒๖, ๑๘๙, ๒๔๐, ๒๖๑
		น้ำท่า	๓๙, ๔๒, ๔๕, ๔๘, ๕๑, ๕๔, ๕๗, ๖๓, ๖๖, ๖๙, ๗๒, ๗๘, ๒๔๖, ๒๕๑, ๒๕๔, ๒๕๗, ๓๐๐		
		น้ำมันมวน้อย	๙๖		
		น้ำมันราชสีห์เครือ	๑๙๘, ๒๐๔		
		น้ำมันราชสีห์ตัน	๘๑, ๑๐๘, ๑๑๑		
		น้ำมันสตรี	๔๘		
		น้ำมันเสือ	๒๘๒		
		น้ำประสานทอง	๒๑, ๓๖, ๖๐, ๘๔, ๒๐๔, ๒๔๐, ๒๔๓, ๒๔๖, ๒๗๙, ๒๘๒, ๒๙๑, ๓๐๐		

บัวบก	๖๙, ๒๐๔	ปูน	๓๑๒	ผักปอด	๒๑
บัวสัตตบุษย์	๖๙	ปูนขาว	๑๘๖, ๒๔๓	ผักปอดตัวผู้	๓๖๐
บัวหลวง	๔๕, ๘๔, ๑๒๖, ๑๕๓, ๒๔๐, ๒๔๙, ๒๙๔	ปูนแดง	๒๔๓	ผักปอดตัวเมีย	๓๖๐
บานเย็นขาว	๒๖๗	ปูนหิน	๑๓๒	ผักเป็ด	๔๒, ๗๕
บานเย็นทั้งสอง	๒๖๗	ปูนแห้งข้างเต้าเผา	๑๖๒	ผักเป็ดแดง	๖, ๒๔, ๑๒๙, ๑๕๓, ๑๖๘, ๑๘๖, ๒๓๑, ๒๔๓
บุก	๒๑, ๓๖, ๙๓	เปราะหอม	๔๒, ๕๗, ๖๓, ๗๘, ๙๓, ๑๐๘, ๑๘๓, ๒๒๕, ๒๓๗, ๒๔๐, ๒๔๓, ๒๕๒, ๒๕๕, ๒๘๒, ๓๐๙	ผักแพวแดง	๖, ๑๕, ๑๘, ๒๔, ๓๓, ๗๕, ๘๔, ๘๕, ๙๐, ๙๓, ๑๐๘, ๑๑๑, ๑๒๐, ๑๒๓, ๑๒๖, ๑๘๓, ๑๘๖, ๒๒๕, ๒๓๔, ๒๔๖, ๓๑๒
บุกโร	๙, ๑๒, ๓๐, ๓๓, ๔๒, ๖๙, ๗๕, ๗๘, ๘๔, ๙๙, ๑๐๘, ๑๑๑, ๑๗๔, ๑๘๖, ๒๓๔, ๒๗๖	เปราะหอมขาว	๓๔๕	ผักเสี้ยนผี	๓๖, ๔๕, ๘๔, ๙๖, ๑๐๕, ๑๔๔, ๑๔๗, ๑๕๐, ๒๖๗, ๓๐๙
ปูนาค	๗๕, ๑๒๖, ๑๘๙, ๒๔๐, ๒๔๓, ๒๔๙, ๒๖๑, ๓๐๙	เปราะหอมแดง	๓๔๕	ผักหวานบ้าน	๖๓
เบญจกานี	๒๗๙	เปล้าทั้ง๒	๒๐๗	ผักโหมหนาม	๑๓๘, ๑๖๕, ๑๘๐, ๒๓๑
เบญจกุล	๓๐, ๑๓๘, ๑๔๑, ๑๘๓, ๒๐๗, ๒๑๖, ๒๑๙, ๒๒๒, ๒๓๔, ๓๒๗	เปล้าทั้งสอง	๓๐, ๑๗๔, ๑๗๗, ๒๑๓, ๒๑๙, ๓๑๒	ผักโหมหัด	๖๖, ๖๙
เบญจมะตูม	๒๖๗	เปล้าน้อย	๖๓, ๘๔, ๑๑๑, ๑๒๙, ๑๓๕, ๑๘๐, ๑๘๖, ๑๘๘, ๒๑๐, ๒๑๖, ๒๒๒, ๒๔๓, ๒๔๙	ผักโหมหิน	๖๖, ๖๙, ๗๕, ๘๗, ๑๓๘, ๒๕๑, ๓๐๐
เบญจปัด	๑๗๑	เปล้าน้ำเงิน	๓๐, ๒๑๐, ๒๒๒	ผักโหมหินทั้งสอง	๓๕๗
เบญจเหล็ก	๑๖๕, ๑๘๙	เปล้ารากเดียว	๓๐, ๒๑๓, ๒๒๒	ผักให้	๔๒, ๑๐๒
เบี้ยแก้	๒๑๙	เปล้าใหญ่	๗๒, ๒๑๐, ๒๔๙		
เบี้ยจัน	๔๒, ๗๘, ๒๑๙, ๒๗๖	แบ่งเหล้า	๑๒๙	ฝ	
เบี้ยโปง	๒๑๙	แบ่งอำพัน	๕๗	ฝางเสน	๑๓๒, ๑๘๙, ๒๔๙, ๒๖๑
เบี้ยผู้	๓๓, ๕๑, ๖๙, ๗๘, ๑๔๔, ๑๔๗, ๒๐๔, ๒๔๓, ๒๘๒, ๒๘๘, ๒๙๑, ๓๐๐	ฝ		ฝ้าย	๑๓๘
		ฝางิน	๓๙, ๕๑, ๕๔, ๒๔๐	ฝ้ายแดง	๘๗, ๒๕๕
		ฝลจันท์	๓๙, ๕๑, ๖๐, ๗๕, ๑๑๗, ๑๒๐, ๑๒๖, ๑๓๒, ๑๘๖, ๑๘๘, ๑๙๕, ๑๙๘, ๒๐๑, ๒๑๐, ๒๑๓, ๒๑๙, ๒๒๒, ๒๓๑, ๒๔๙, ๒๕๒, ๒๗๖, ๒๘๒, ๒๘๗, ๓๐๓, ๓๑๒, ๓๓๙	ฝ้ายทั้งสอง	๔๘, ๖๐, ๗๘
ป				ฝ้ายเทศ	๓๙
ปรัง	๓๑๒			ฝ้ายไทย	๓๙
ปรอท	๕๔, ๒๗๐			ฝ้ายหีบ	๒๗๐
ประจำไก่	๕๔, ๑๔๔, ๑๕๕, ๒๐๗, ๒๑๐, ๒๑๓, ๒๑๖, ๒๒๒, ๓๑๒	ฝลเอ็น	๑๒๐, ๑๒๖	ฝิ่น	๑๒, ๓๙, ๔๒, ๗๒, ๑๐๕, ๒๗๖, ๒๘๒, ๒๘๘, ๒๙๗
ประจำควาย	๔๕, ๑๔๑, ๑๙๒, ๑๙๘, ๒๒๒, ๒๔๖, ๒๕๕, ๒๖๑, ๒๖๔, ๒๗๙, ๒๙๑, ๓๐๐, ๓๑๒	ฝลญศัตรู	๑๕๖	ฝิ่นต้น	๒๖๔
ประดู่	๑๕, ๑๘, ๑๐๘, ๑๓๒, ๑๙๕	ฝักกระฉิม	๒๕๕	ฝิ่นทั้งสอง	๒๖๑
ปราง	๓๙, ๘๗, ๑๑๑, ๒๙๗	ฝักภาค	๕๗	ฝู่นจีน	๒๗, ๒๘๒
ปรัก	๒๑๙, ๒๒๒	ฝักขาง	๘๗, ๒๖๑	ฝลกหอม	๑๒๖, ๑๓๕, ๒๒๕, ๒๖๑
ปรู	๑๖๘, ๑๗๑, ๑๙๘, ๒๐๑, ๒๘๒	ฝักคราด	๒๔, ๔๕, ๖๐, ๒๙๑, ๓๐๐	พ	
ปลาตุ๊ก	๑๕๙	ฝักเค็ด	๖, ๙, ๔๕, ๖๙, ๒๐๗, ๒๘๕, ๒๙๔, ๒๙๗	พยานาคา	๓๒๔
ปลาอย่าง	๓๐๖	ฝักชี	๑๒, ๖๙, ๑๕๖, ๒๐๔, ๒๔๐, ๒๕๕, ๓๐๓	พยามือเหล็ก	๑๓๒, ๑๖๕, ๑๙๕, ๒๐๑, ๒๑๙, ๒๒๒, ๓๑๒
ปลาห้าปลาสร้อย	๑๕๙	ฝักชีทั้ง ๒	๒๑๐	พยาไม้ผู้	๒๐๑
ปลาหมอ	๑๕๖	ฝักชีทั้งสอง	๑๒๓, ๑๘๖	พยาญา	๒๔๓, ๒๖๑
ปลาไหล	๑๕๓	ฝักชีลา	๙๙	พยาซากดำ	๒๖๑
ปลาไหลเผือก	๒๐๑	ฝักตบ	๘๔	พยาไร่แพน	๒๑๙, ๒๒๒
ปักษาคราช	๑๕๓	ฝักบุง	๓๒๔	พยาไร่ใบ	๓๐๖
ปีบ	๓๖, ๔๕, ๙๙, ๑๙๘, ๒๗๐, ๒๙๔, ๒๙๗	ฝักเบี้ย	๓๒๔	พรมมิ	๔๕, ๗๕
		ฝักเบี้ยหนู	๙๐, ๙๖	พระขรรค์ชัยศรี	๒๑๖, ๑๙๘, ๒๐๑, ๒๗๐

พริก	๑๕๖	พุด	๕๗, ๑๐๒	มะกล่ำใหญ่	๙
พริกญี่ปุ่น	๑๘๖	พุดซ้อน	๒๔, ๖๓	มะกอก	๘๔, ๑๔๑, ๒๔๖, ๒๗๙, ๒๘๔
พริกเทศ	๑๗๔	พุทรา	๔๘, ๙๐	มะกอกน้ำ	๑๔๑
พริกไทย	๙, ๑๒, ๑๕, ๒๑, ๒๔, ๒๗, ๓๐, ๓๓, ๓๖, ๓๙, ๔๒, ๔๕, ๔๘, ๕๑, ๕๔, ๕๗, ๖๐, ๖๓, ๖๖, ๖๙, ๗๒, ๗๕, ๗๘, ๘๑, ๘๔, ๙๖, ๑๐๒, ๑๐๕, ๑๑๑, ๑๑๔, ๑๑๗, ๑๒๒, ๑๓๒, ๑๓๕, ๑๓๘, ๑๔๔, ๑๔๕, ๑๔๗, ๑๕๐, ๑๕๓, ๑๕๙, ๑๖๒, ๑๖๘, ๑๗๔, ๑๗๗, ๑๘๖, ๑๙๒, ๒๐๔, ๒๐๗, ๒๑๐, ๒๑๓, ๒๑๖, ๒๑๙, ๒๒๒, ๒๒๕, ๒๒๘, ๒๓๔, ๒๔๓, ๒๔๙, ๒๗๐, ๒๗๓, ๒๗๖, ๒๘๘, ๓๐๓, ๓๐๖, ๓๐๙, ๓๑๒, ๓๑๕, ๓๒๗	เพกา	๘๔, ๑๔๘, ๒๖๑	มะกา	๑๕๙, ๑๖๒, ๒๑๖, ๒๔๙, ๒๕๒
พริกเถื่อน	๓๓, ๘๔, ๙๐, ๙๙, ๑๑๔, ๑๗๑, ๒๐๑, ๒๓๑, ๒๘๕, ๒๙๔, ๒๙๗	โพทะเล	๑๙๕	มะเกลือ	๑๕, ๒๑, ๓๖, ๙๐, ๑๓๒, ๑๕๖, ๑๙๔, ๑๙๗, ๒๕๒, ๒๗๓, ๓๑๕
พริกหอม	๘๗, ๑๗๔, ๒๐๑, ๒๔๙, ๓๐๓	โพบาย	๑๘, ๙๐	มะขาม	๓๓, ๓๖, ๗๕, ๑๓๒, ๑๓๕, ๑๖๒
พริกหาง	๗๕, ๘๗, ๑๗๔, ๒๐๑	ไพล	๑๒, ๒๔, ๒๗, ๓๐, ๓๓, ๓๖, ๔๕, ๔๘, ๕๑, ๕๔, ๕๗, ๖๓, ๖๙, ๗๒, ๗๕, ๗๘, ๙๖, ๑๐๒, ๑๒๙, ๑๓๕, ๑๔๔, ๑๕๐, ๑๕๓, ๑๕๙, ๑๙๒, ๒๑๖, ๒๒๒, ๒๒๘, ๒๓๔, ๒๔๓, ๒๕๒, ๒๗๙, ๒๘๕, ๒๘๘, ๒๙๑, ๒๙๔, ๒๙๗, ๓๐๐, ๓๐๓, ๓๐๖, ๓๒๑, ๓๔๒	มะขามขบ	๖๖, ๒๖๔, ๒๘๘, ๒๘๙
พลับพลึง	๑๓๕, ๓๒๑			มะขามป้อม	๙, ๓๖, ๘๔, ๑๒๖, ๑๒๙, ๒๐๗, ๒๑๓, ๒๑๖, ๒๕๕, ๒๗๐, ๒๗๓, ๒๗๖, ๒๘๗, ๓๐๖, ๓๑๒, ๓๒๗
พลู	๒๗๐, ๓๐๐, ๓๖๐		พ	มะขามเปียก	๓๖, ๔๕, ๑๕๓, ๑๖๕, ๓๐๖, ๓๑๘
พะยอม	๒๒๕	ผักข้าว	๘๗, ๑๔๑, ๒๕๕	มะเขือขึ้น	๑๕, ๓๖, ๖๖, ๙๓, ๑๑๔, ๒๐๗, ๒๔๖, ๒๗๙, ๓๑๕, ๓๑๘
พังโหม	๕๗	ไฟเดือนห้า	๑๐๒, ๓๔๘	มะค่า	๒๒๒
พันธุ์ขาว	๗๕		ม	มะจั่ว	๑๕, ๑๘, ๒๗, ๓๖, ๔๒, ๗๕, ๑๔๗, ๑๔๒, ๒๑๙, ๒๓๑, ๒๘๘, ๓๐๙, ๓๑๕, ๓๑๘
พันธุ์แดง	๗๕, ๘๑, ๙๙, ๑๐๘, ๑๑๑, ๑๖๕, ๑๘๖	มดยอบ	๑๐๕, ๑๗๑, ๑๘๖	มะขาง	๑๒๙
พันธุ์ฝักกาด	๖๐, ๖๖, ๗๘, ๙๐, ๙๖, ๑๐๘	มวก	๓๒๔	มะคื่น	๑๐๒, ๑๓๒
พาดโผนนุ่น	๑๕๙	มวกขาว	๒๕๕	มะตูม	๕๔
พาดโผนอีรัม	๒๐๑, ๒๑๖, ๒๒๕	มวกแดง	๒๔๐, ๒๕๕	มะตูมเครือ	๒๗๓
พาบน้ำ	๒๘๕	มหากาฬ	๒๕๘	มะตูมต้น	๒๗๓
พิบูล	๓๙, ๕๑, ๖๙, ๑๒๖, ๑๘๙, ๒๓๗, ๒๔๐, ๒๔๙, ๒๖๑, ๓๐๙	มหากาฬน้อย	๒๕๕	มะเดื่อดิน	๓๐, ๙๓
พื้มน	๓, ๑๘, ๓๙, ๔๒, ๔๕, ๔๘, ๕๑, ๕๗, ๖๑, ๖๓, ๖๖, ๖๙, ๗๒, ๗๕, ๗๘, ๘๐, ๙๓, ๙๖, ๑๐๒, ๑๑๗, ๑๒๐, ๑๒๓, ๑๒๖, ๑๔๑, ๑๗๗, ๒๐๑, ๒๐๔, ๒๑๐, ๒๒๕, ๒๓๗, ๒๔๐, ๒๔๓, ๒๔๖, ๒๕๕, ๒๖๑, ๒๗๙, ๒๘๒, ๒๘๕, ๒๘๘, ๒๙๑, ๒๙๔, ๒๙๗, ๓๐๐, ๓๐๙	มหาพิทักษ์เบญจกุล	๓๓๐	มะเดื่อปล้อง	๒๔, ๓๐
พื้มนเกล็ด	๒๖๑, ๒๘๕, ๒๙๑, ๓๐๐	มหาทะลาย	๑๗๑, ๒๕๕	มะตาด	๑๓๒
พื้มนกา	๖, ๑๘, ๕๑, ๘๗, ๙๖, ๑๐๒, ๑๐๘, ๑๑๑, ๑๓๘, ๑๔๑, ๑๗๔, ๑๗๗, ๑๘๐, ๑๘๓, ๑๘๔, ๑๘๗, ๑๙๒, ๒๐๖, ๒๑๙, ๒๒๕, ๒๒๘, ๒๓๑, ๒๔๓, ๒๔๖, ๒๕๒, ๒๖๗, ๓๐๖, ๓๐๙, ๓๑๒, ๒๕๓	มหาศดำ	๒๕๕, ๒๖๑	มะตาดเครือ	๑๖๒, ๑๗๑
พื้มนกา	๖, ๑๘, ๕๑, ๘๗, ๙๖, ๑๐๒, ๑๐๘, ๑๑๑, ๑๓๘, ๑๔๑, ๑๗๔, ๑๗๗, ๑๘๐, ๑๘๓, ๑๘๔, ๑๘๗, ๑๙๒, ๒๐๖, ๒๑๙, ๒๒๕, ๒๒๘, ๒๓๑, ๒๔๓, ๒๔๖, ๒๕๒, ๒๖๗, ๓๐๖, ๓๐๙, ๓๑๒, ๒๕๓	มหาหิงค์	๒๗, ๕๔, ๕๗, ๖๐, ๖๙, ๗๕, ๘๑, ๘๔, ๙๐, ๙๙, ๑๑๔, ๑๒๙, ๑๓๕, ๑๕๙, ๑๖๕, ๑๖๘, ๑๗๔, ๑๘๓, ๑๘๖, ๑๙๒, ๒๐๗, ๒๑๐, ๒๑๓, ๒๑๖, ๒๒๕, ๒๒๘, ๒๓๑, ๒๓๔, ๒๓๗, ๒๔๓, ๒๔๘, ๒๕๔, ๒๖๖, ๒๗๖, ๓๐๓, ๓๐๖, ๓๑๒	มะตูม	๖, ๑๘, ๒๔, ๔๕, ๖๙, ๘๗, ๙๖,

၈၈၆

ส้มกุ้ง	๓๓, ๘๗, ๑๘๖, ๑๙๘, ๒๑๐, ๒๑๐, ๒๓๑, ๒๗๖, ๓๐๓	สรรพพิษ	๙๓, ๒๙๑	๑๘๐, ๑๙๕, ๒๓๑	
ส้มกุ้งทั้งสอง	๒๔, ๓๖, ๘๔, ๒๑๙, ๒๔๖, ๓๑๕, ๓๑๘	สลอด	๒๑, ๖๙, ๑๓๕, ๑๔๗, ๑๖๕, ๑๗๑, ๑๗๗, ๒๑๓, ๒๒๒, ๒๒๘, ๒๗๖, ๓๕๗	สี่พันควาย	๒๖๔
ส้มกุ้งน้อย	๒๔๖, ๒๗๙	สลอดน้ำ	๒๔	สี่เสียด	๑๑๑
ส้มเกลี้ยง	๓๑๘	สลอดได้	๒๔, ๑๕๖, ๑๕๙, ๑๖๘, ๑๗๑, ๑๘๐, ๑๙๘, ๒๔๙, ๓๐๖, ๓๑๕	สี่เสียดเทศ	๖๖, ๘๑, ๑๐๘, ๒๘๒, ๒๘๘
ส้มเช้า	๑๖๒, ๑๗๑	สลิติ	๖, ๙, ๑๕, ๗๘	สี่หวด	๓๓, ๓๖
ส้มซ่า	๑๘, ๓๐, ๘๔, ๙๖, ๑๑๔, ๑๓๕, ๑๖๒, ๑๘๖, ๑๘๖, ๑๙๒, ๒๐๗, ๒๑๐, ๒๑๓, ๒๒๕, ๒๓๑, ๓๐๖, ๓๐๙, ๓๑๒, ๓๑๘	สวาด	๑๑๑, ๑๓๕, ๑๓๘, ๑๔๑, ๑๗๔	สุกรม	๑๑๔
ส้มป่อย	๑๒, ๓๓, ๓๖, ๔๒, ๖๖, ๑๓๒, ๑๓๕, ๑๖๒, ๒๔๖, ๒๗๙, ๓๑๕, ๓๑๘, ๓๕๔	สะกรูย	๘๗	สุพรรณถิ่น	๒๔๖
ส้มพะยอม	๑๐๒	สะแก	๑๕, ๗๘, ๑๕๖, ๑๙๕, ๑๙๘, ๒๙๑, ๓๐๐	สุพรรณถิ่นทั้งสอง	๒๔๖
ส้มมะขามเปียก	๓๖, ๒๒๕, ๒๕๘, ๒๗๙	สะแกแสง	๒๗๐, ๒๗๓	สุรา	๑๒, ๒๗, ๓๓, ๓๖, ๑๓๘, ๑๔๗, ๑๗๑, ๒๐๔, ๒๓๗, ๒๕๒, ๒๕๒, ๒๖๗, ๒๗๓, ๓๒๑, ๓๒๔
ส้มสุลง	๓๑๘	สะค้าน	๖, ๑๒, ๑๕, ๑๘, ๒๔, ๕๕, ๖๓, ๖๙, ๘๗, ๙๐, ๙๓, ๑๒๓, ๑๒๙, ๑๔๑, ๑๗๗, ๑๘๘, ๒๐๑, ๒๐๔, ๒๐๗, ๒๑๐, ๒๑๓, ๒๑๓, ๒๒๕, ๒๓๑, ๒๔๓, ๒๔๖, ๒๔๙, ๒๕๕, ๒๗๖, ๓๐๓, ๓๒๗, ๓๒๗, ๓๓๐	สุรามฤทธิ์	๙๓, ๒๐๑
ส้มสันดาน	๑๖๒, ๑๗๑, ๒๒๒	สะเดา	๑๒, ๘๗, ๑๐๒, ๑๐๘, ๑๑๑, ๑๑๗, ๑๓๕, ๑๗๗, ๑๙๕, ๑๙๘, ๒๒๒, ๒๗๐, ๓๐๓, ๓๐๙, ๓๑๒, ๓๕๑	เสนียด	๓๐, ๙๙, ๒๖๑
ส้มเสี้ยว	๑๑๔, ๑๖๒, ๑๗๑	สะบ้า	๑๖๒	เสี้ยนผี	๑๔๔
สมอ	๑๐๒, ๒๕๘	สะบ้าลาย	๔๒, ๖๙	เสื่อรองรัง	๑๑๔
สมอทะเล	๕๔, ๑๙๕, ๒๒๘, ๓๐๖	สะบ้าใหญ่	๒๕๘	แสนประสะตัน	๙๙
สมอทั้ง ๓	๗๒	สัก	๑๐๒	แสนทะเล	๑๕, ๒๑, ๒๗, ๑๒๙, ๑๓๒, ๑๘๐, ๑๘๓, ๑๘๖, ๑๘๘, ๒๐๗, ๒๓๔, ๓๐๓, ๓๑๒
สมอทั้งสาม	๑๒๓, ๑๒๖, ๑๓๒, ๑๖๒, ๒๑๓, ๒๓๑	สังกรณี	๕๕, ๒๔๐	แสนทั้งสอง	๕๕, ๑๙๕, ๒๓๔, ๒๗๖
สมอเทศ	๙, ๓๖, ๔๘, ๖๖, ๑๐๘, ๑๑๔, ๑๓๕, ๑๘๘, ๒๑๖, ๒๒๒, ๒๔๓, ๒๕๕, ๒๗๖, ๓๐๓, ๓๐๖	สังข์	๔๒, ๕๑, ๒๔๓, ๒๕๒, ๒๘๒, ๒๘๘, ๒๙๑, ๒๙๔, ๓๐๐	แสนสาร	๑๕, ๑๘, ๑๘๖, ๒๐๗, ๒๔๙
สมอไทย	๓, ๙, ๑๕, ๒๔, ๕๑, ๖๖, ๘๔, ๙๐, ๑๐๕, ๑๑๗, ๑๒๙, ๑๓๕, ๑๖๒, ๑๙๕, ๑๙๘, ๒๐๗, ๒๑๐, ๒๑๓, ๒๑๖, ๒๒๒, ๒๓๑, ๒๔๐, ๒๕๕, ๒๗๖, ๒๘๘, ๒๙๔, ๓๐๓, ๓๐๖, ๓๒๗	สังข์ขาว	๒๘๒	แสน้ำทะเล	๑๔๗
สมอน้ำ	๓๐๖	สังข์หนาม	๒๘๒	โสฬสเบญจกุล	๓๓๐
สมอพิเภก	๓, ๔๘, ๖๖, ๘๔, ๑๒๙, ๑๙๕, ๑๙๘, ๒๐๗, ๒๑๖, ๒๕๕, ๒๗๖, ๒๙๔, ๓๐๖, ๓๒๗	สันขว้านางแอ	๒๔, ๓๖, ๘๗, ๙๙, ๒๗๙	โสฬสในหมากดิบ	๒๗๙
สมอระแงง	๑๓๘	สันขว้านาง	๑๐๒	ห	
สมออัพยา	๙๙, ๒๑๐	สาบกา	๒๓๗		
ส้มอแจ	๑๘, ๓๑๘	สาบร้าง	๒๓๗	หญ้ากล่อน	๒๖๑
ส้มโอขาว	๓๒๑	สามร้อยราก	๒๖๑	หญ้าขมิ้น	๒๔
ส้ม	๙, ๑๕, ๗๕, ๒๕๕, ๒๖๑, ๓๕๕	สายตะพดแม่หม้าย	๘๑	หญ้าคา	๓๓, ๒๖๑, ๓๑๕
สมุลแว้ง	๙, ๑๒, ๒๗, ๓๓, ๖๐, ๙๓, ๑๑๔, ๑๑๗, ๑๒๐, ๑๒๓, ๑๒๖, ๑๓๕, ๑๔๑, ๒๐๑, ๒๑๐, ๒๑๓, ๒๒๒, ๒๒๕, ๒๒๘	สารพัดพิษ	๑๔๑	หญ้าชันกาด	๕๕, ๒๘๕, ๓๐๓
สรรพกระดูก	๒๖๑	สารภี	๖๙, ๑๒๖, ๒๔๐, ๒๔๙, ๒๖๑, ๓๐๙	หญ้าขมิ้นกระต่าย	๑๑๑
สรรพดี	๒๘๕	สารส้ม	๖, ๕๑, ๕๗, ๘๔, ๙๖, ๑๑๔, ๑๓๒, ๑๖๕, ๑๘๘, ๑๙๒, ๒๐๔, ๒๓๑, ๒๔๙, ๒๕๒, ๒๘๘, ๓๐๐, ๓๑๒, ๓๑๕	หญ้าไซ	๘๔, ๑๐๕, ๑๔๔, ๑๔๗, ๑๕๐, ๑๘๐
		สำโรง	๓๐, ๑๓๘, ๑๖๕,	หญ้าตีนนก	๒๕๕
				หญ้าน้ำดับไฟ	๔๕, ๗๕
				หญ้าฝรั่ง	๙๓, ๑๑๗, ๑๒๖
				หญ้าพันธุ์	๓๔๘
				หญ้าแพรก	๒๓๗
				หญ้ายอนไฟ	๒๗, ๒๕๒
				หญ้าหนวดแมว	๑๐๕
				หนอนตายหยาก	๒๗๐, ๒๗๓
				หนอนตายหยากแดง	๒๑, ๒๐๑
				หน่อไม้ดิบเต่า	๘๗
				หน่อไม้ไผ่ป่า	๖
				หนังแรด	๒๖๑
				หนาด	๙, ๓๐, ๖๐, ๘๑, ๒๑๓, ๒๓๔, ๒๓๗, ๓๑๒

หนาดคำ	๒๖๑	หอยมือเสือ	๑๓๘, ๑๔๗	โหรพาเทศ	๒๔๐, ๘๗
หนามเกี่ยวไก่	๑๐๘	หอยมุก	๑๕๐	โหราเดียวไก่	๑๕๙
หนามพรม	๒๖๑	หอยสังข์	๑๔๗, ๑๕๐, ๒๑๙	โหราเท้าสุนัข	๑๘๖, ๒๑๓, ๒๗๐, ๒๗๖
หนูซ็อน	๒๐๔	หอยอีรัม	๑๓๘, ๑๔๗, ๑๕๐	อ	
หมอทราย	๒๖๔	หัวขวาน	๑๔๗	อกเต้านา	๕๔
หมอน้อย	๑๗๗	หัวเต้านา	๒๔๐	อบเชย	๒๗, ๙๓, ๑๒๐, ๑๒๓, ๑๔๑, ๒๑๓, ๒๒๕, ๒๒๘, ๒๔๖, ๒๖๑, ๒๘๒, ๓๓๙
หมากดิบ	๑๒, ๕๔	หัวน้ำมันยาง	๑๓๘	อบเชยทั้งสอง	๑๒๖
หมากดิบน้ำค้าง	๖๓	หัวลิง	๑๕๖, ๓๒๔	อบเชยเทศ	๔๒, ๗๒, ๒๐๑, ๒๔๙, ๒๕๗, ๓๐๙
หมากผู้	๒๖๑	หัวหอม	๑๔๗, ๑๖๒, ๒๔๖, ๓๐๖	อ้อ	๓
หมากเมีย	๒๖๑	หัตถ์คุณ	๗๕, ๑๗๔, ๓๑๒	อ้อยแดง	๒๑, ๘๑, ๘๔, ๑๑๔, ๑๘๖, ๒๐๗
หมากสง	๒๗๙	หัตถ์คุณเทศ	๑๑๑, ๑๕๐, ๑๖๒, ๑๗๑, ๑๘๖, ๑๙๒, ๑๙๘, ๒๐๗, ๒๑๐, ๒๑๙, ๒๒๕, ๓๕๗	อังกาบ	๙๙, ๓๐๖
หมูทะลวง	๙๓	หัตถ์คุณไทย	๓๕๗	อัญชัน	๔๒, ๑๑๔
หมูปล่อย	๒๖๑	หางจระเข้	๗๕	อัญชันขาว	๔๒, ๕๗, ๖๙, ๗๕
หรดาล	๓๙	หางนกกะลิง	๓๓	อัญชันทั้งสอง	๓๙, ๔๘, ๗๒, ๒๘๕
หรดาลกีบทอง	๓๙	หางนกยูง	๑๑๑	อำพันทอง	๒๘๒
หว่า	๒๗๙	หางปลาช่อน	๕๑	อำพันทั้งสอง	๙๐
หวายขม	๓, ๓๑๕	หางไหลแดง	๑๘๐, ๒๒๕	อินทนิล	๑๐๒
หวายตะค้า	๑๒๙, ๒๗๙	หางไหลทั้งสอง	๒๗๓	อุตพิติ	๙, ๓๐, ๓๓, ๓๖, ๘๔, ๙๐, ๙๙, ๑๑๑, ๑๑๔, ๑๗๔, ๑๘๓, ๑๘๖, ๒๓๔, ๒๗๖, ๒๗๙, ๒๘๒, ๒๘๘, ๓๐๓
หวายลิง	๓๑๕	หามกราย	๒๗๙	อุบล	๑๐๘
หอม	๔๕, ๖๙, ๑๔๔, ๑๕๓, ๑๕๙, ๒๘๕, ๒๙๔, ๓๔๒	หิงยางโพ	๑๕๐, ๑๕๓	เอื้องแค	๔๒
หอมแดง	๓๖, ๕๔, ๖๐, ๖๓, ๗๒, ๗๘, ๙๐, ๙๓, ๙๖, ๙๙, ๑๐๒, ๑๐๕, ๑๒๙, ๑๔๔, ๑๕๐, ๒๑๖, ๒๓๗, ๒๔๓	หิงหาย	๓๐, ๒๓๗	เอื้องบก	๓๙
หอมแดงต้น	๒๖๗	หิงหายนา	๒๓๗	เอื้องเพ็ดม้า	๘๗, ๑๔๗, ๑๕๐
หอยกาบ	๑๓๘, ๑๔๗, ๑๕๐	หินหัวปลาช่อน	๕๑	เอื้องม้า	๕๑
หอยกาบลาน	๑๔๗	หุปลาช่อน	๑๙๘	กรมการแพทย์แผนไทยและก	
หอยขม	๗๘, ๑๒๙, ๑๓๒, ๑๓๘, ๑๔๗, ๑๕๐, ๑๘๐, ๒๑๙, ๒๗๖, ๒๘๒, ๒๙๑, ๓๐๐, ๓๑๒	เหือกปลาหมอ	๑๕๖	Department of Thai Traditional and Alternative Medicine	
หอยโข่ง	๕๔, ๑๓๘, ๑๔๗, ๒๑๙	เหมือดคน	๑๒๙	ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า	
หอยแครง	๑๒๙, ๑๓๒, ๑๓๘, ๑๔๗, ๑๕๐, ๑๘๐, ๒๐๔, ๒๑๙, ๒๕๒, ๓๑๒	เหล็ก้า	๓๒๔		
หอยจับแฉง	๑๕๐, ๑๘๐	เหล็ก้ากลั่น	๙๓		
หอยตาวัว	๑๕๐	เหียง	๑๐๒		
หอยนมนาง	๑๓๘, ๒๑๙	แห้วหมู	๓๐, ๔๘, ๕๗, ๖๙, ๗๒, ๘๑, ๙๙, ๑๐๒, ๑๐๘, ๑๑๑, ๑๒๖, ๑๒๙, ๑๓๒, ๑๓๕, ๑๗๔, ๑๗๗, ๒๐๔, ๒๒๘, ๒๓๔, ๒๖๑, ๒๖๗, ๒๗๖, ๒๘๒, ๒๘๘, ๓๐๓		
หอยพิมพะการัง	๑๓๘, ๑๕๐				

อภิธานศัพท์

กติกธาดุ	ลักษณะกติกธาดุนั้นยิ่งไปด้วยสรรพพิษทั้งปวง มีพิษดี พิษเสมหะ พิษวาตะเป็นอาทิ พิษอันแสนเป็นที่สุด คือไฟธาตุนั้นแรง เผลออาหารฉับพลันยิ่งนัก กระทำให้จับเชื่อมม้วน กลางวันกลางคืน ไม่ได้เว้นเวลา ให้ปวดศีรษะ ผิวเนื้อและตาแดง อุจจาระปัสสาวะเดินไม่สะดวก ผูกเป็นพรวน พิษทั้งนี้เกิดแก่กองจตุกาลเตโชให้เป็นเหตุ ดูเพิ่มเติมที่ อสุรินทัญญาธาตุ
กระเพาะเบา	หมายถึงกระเพาะปัสสาวะ
กระษัย	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เกิดจากความเสื่อมหรือความผิดปกติของร่างกาย จากความเจ็บป่วยที่ไม่ได้รับการรักษาหรือรักษาแล้วไม่หาย ทำให้ร่างกายชุ่มพอม กล้ามเนื้อและเส้นเอ็น รัดตึง โลหิตจาง ผิวหนังซีดเหลือง ไม่มีแรง มือเท้าชา โรคกระษัยมีอาการโรคหลายลักษณะหลายชนิด ตำราการแพทย์แผนไทยแบ่งโรคกระษัยออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ ตามสาเหตุของการเกิดโรค คือ กระษัยที่เกิดจากธาตุสมุฏฐาน(มี ๘ ชนิด ได้แก่ กระษัยกล่อน ๕ ชนิด กระษัยน้ำ กระษัยลม และกระษัยไฟ) กับกระษัยที่เกิดจากอุปบัติกะโรค (มี ๑๘ ชนิด ได้แก่ กระษัยล้น กระษัยราก กระษัยเหล็ก กระษัยปู กระษัยจุก กระษัยปลาไหล กระษัยปลาหมอ กระษัยปลาตุก กระษัยปลวก กระษัยลิ้นกระบือ กระษัยเต่า กระษัยดาน กระษัยทัน กระษัยเสียด กระษัยเพลิง กระษัยน้ำ กระษัยเชือก และกระษัยลม)
กระษัยกล่อน ๕	ดูที่ กล่อน
กระษัยจุก	โรคกระษัยเกิดแต่ลมในร่างกายรวมตัวขึ้นในท้อง ทำให้มีอาการ จุกแน่นขึ้น
กระษัยเชือก	โรคกระษัยเกิดจากลมในร่างกายรวมตัวกันแน่นแข็งเหมือนแท่งเหล็ก เริ่มจากท้องน้อยขึ้นไปถึงหัวใจ มีอาการทำให้เส้นท้องตึง จุกเสียดตามชายโครง อุจจาระผูก ปัสสาวะขัด เบื่ออาหาร พิษของโรคทำให้เป็นไข้จับเป็นเวลา มีอาการสะท้านร้อนสะท้านหนาว
กระษัยดาน	กระษัยอันเกิดจากอุปบัติกะโรคชนิดหนึ่ง เกิดที่ยอดอก ทำให้กล้ามเนื้อตั้งแต่ยอดอกถึงหน้าท้องแข็งมาก ผู้ป่วยมีอาการปวด จุกเสียดแน่น กินข้าวไม่ได้ ถ้าลามลงถึงท้องน้อย ทำให้ปวดอยู่ตลอดเวลา ถูกความเย็นไม่ได้ แต่ถ้าลามลงไปถึงหัวเหน่าจะรักษาไม่ได้
กระษัยเตโชธาตุ	เกิดขึ้นเพราะเตโชธาตุหรือธาตุไฟในร่างกายผิดปกติ เกิดอาการจุกแน่นขึ้นในทรวงอก ให้ภายในร่างกายร้อนรุ่ม มีเหงื่อออกทุกซุมซน
กระษัยเต่า	โรคกระษัยเกิดจากเสมหะจับตัวเป็นก้อนเข้าใหญ่ประมาณเท่าฟองไข่เป็ด ทำให้มีอาการแน่นจุกที่ยอดอก พิษไข้ทำให้มีโลหิตตกทางทวารหนักและทวารเบา ร่างกายชุ่มพอม ผิวซีดเหลือง
กระษัยทัน	โรคกระษัยเกิดจากการรับประทานอาหารผิดสำแดง ทำให้มีอาการแน่นขึ้นมาจากท้องน้อยหายใจไม่สะดวก อาเจียน รับประทานอาหารไม่ได้
กระษัยน้ำ	โรคกระษัยเกิดเป็นอุปบัติกะโรคเกิดจากโลหิต น้ำเหลือง และเสมหะในร่างกายอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งตัวผิดปกติ ทำให้มีอาการต่างๆ เช่น ปวดตามร่างกายและยอดอก ร่วมกับอาการอื่นๆ เช่นเดียวกับโรคกระษัยกล่อน

กระษัยปลวก	โรคกระษัยทำให้เกิดอาการเจ็บปวดในทรวงอก เป็นแล้วหายเป็นระยะๆ หลายครั้งต่อเนื่องเป็นเวลานาน ทำให้ร่างกายซูบผอม ผิวเนื้อซีด
กระษัยปลาดุก	โรคกระษัยเกิดจากโลหิตและน้ำเหลืองระคนกัน ทำให้กระเพาะอาหาร มดลูก ท้องน้อย กระดูกสันหลัง และต้นขามีอาการผิปกติ ปวดตึง เจ็บระบมอย่างทรมาน บางทีมีอาการหอบ สะอึกด้วย
กระษัยปลาหมอ	โรคกระษัยเกิดในลำไส้ท้องน้อยและเข้าไปถึงตับ ม้าม ปอด ทำให้มีอาการ จุกแน่น ขัดปัสสาวะ ขัดอุจจาระ เกิดความเจ็บปวดอย่างทรมาน
กระษัยปลาไหล	โรคกระษัยเกิดในกระเพาะอาหาร ลำไส้ และเลยเข้าไปถึงตับและม้าม ทำให้ขัดปัสสาวะ อุจจาระ
กระษัยป्लीโรธาตุ	เกิดขึ้นเพราะป्लीโรธาตุหรือธาตุดินในร่างกายผันแปรผิปกติ ทำให้มีอาการต่างๆ เช่น ท้องอืด เส้นท้องตึง เจ็บเอว จุกเสียด ท้องผูกจนเป็นพรรตึก มือเท้าชา นัยน์ตาพาง
กระษัยปู	เกิดเพื่อโลหิตคุดกัน มีสัญญาณเหมือนดังปูทะเลเข้ากินอยู่ในกระเพาะข้าวกระทำให้ปวดขบท้องน้อยเป็นกำลัง บริโภคอาหารซาบลงไปเมื่อใดค่อยสงบ ครั้นสิ้นอาหารแล้วกระทำให้พัคอยู่คุดตึงกวงเวียน (ปวดมวนอยู่ในท้อง) ล้นอยู่ตามลำไส้ เจ็บดังจะขาดใจตาย
กระษัยเพลิง	กระษัยอันเกิดจากอุปาทิกระโรคชนิดหนึ่ง เกิดจากความผิปกติของธาตุไฟ ๓ ประการ ได้แก่ ชีรณัคคี สันตปปีคคี และปริทยัทคคี ผู้ป่วยมักมีไข้ในเวลาบ่าย ตาแดง ใบหน้าท้อง และเท้าบวม ตัวเย็นแต่รู้สึกร้อนภายใน จุกแน่นและเจ็บยอดอก เสียสติซ้างซยับตัวไม่ได้ ปวดขบมาก เมื่อกินอาหารเข้าไปทำให้ท้องอืด
กระษัยราก	เกิดเพื่อลมร้อนทำให้อาเจียนลมแปล่า ให้ล้นอยู่ในท้องดังจ๊อกๆ แล้วให้ตั้งไปทั้งกาย ดุจบุคคลเอาเชือกมารัดไว้ ให้ผู้นั้นร้องครางอยู่ตลอดทั้งกลางวันแลกลางคืน ดังจะกลัดใจตาย
กระษัยลม	กระษัยอันเกิดจากอุปาทิกระโรคชนิดหนึ่ง เกิดจากความผิปกติของธาตุลมในร่างกายลมทั่วร่างกายมารวมกันที่เหนือสะดือ ผู้ป่วยมีอาการจุกเสียด แน่นหน้าอกมาก หายใจขัด กินอาหารไม่ได้ เสียวแปลบทั่วร่างกายคล้ายถูกเข็มแทง
กระษัยลื่นกระปือ	โรคกระษัยเกิดจากโลหิตจับตัวเป็นก้อนลื่นติดอยู่ที่ชายตับ ทำให้ตับแข็งยื่นยาวออกมาทางชายโครงข้างขวา ลักษณะเหมือนลื่นกระปือ พืชของโรคทำให้มีไข้ ตัวร้อนจับเป็นเวลา มีอาการจุกแน่นในอก บริโภคอาหารไม่ได้ นอนไม่หลับเป็นนิจ ทำให้ร่างกายซูบผอม หากเป็นติดต่อกันนานวันพืชของโรคจะซึมเข้าไปในลำไส้ใหญ่ ไส้สั้น ทำให้ไส้พอง ท้องใหญ่ ได้ชื่อว่า มานกระษัย
กระษัยโลหิต	กระษัยกล่อนชนิดหนึ่ง เกิดขึ้นเพราะอาโปธาตุ หรือธาตุน้ำในร่างกายผิปกติ ได้แก่ เลือด น้ำเหลือง หรือเสมหะ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้ง ๓ อย่าง เป็นได้ทั้งผู้ชายและผู้หญิง ผู้ป่วยมักมีอาการเจ็บปวดมากบริเวณยอดอก จุกเสียดแน่นในท้องถึงยอดอก และทางเดินอาหาร และให้น้ำปัสสาวะผิปกติ
กระษัยวาโย	ดุที กระษัยลม

กระษัยเสียด	เกิดขึ้นแต่แม่เท้าตามเส้นตะคริว ทำให้ปวดขบเสียดทั้งตัว เสียดชายโครงดังจะขาดใจ บางทีให้ขบเอาทั้งตัว ครั้นเสียดขึ้นมากทั้งตัว ก็เสียดแทงชายโครงซ้ายขวา ทำให้ผู้นั้นร้องอยู่ดังจะสิ้นใจ
กระษัยเหล็ก	กระษัยอันเกิดจากอุปาทิกระโรคชนิดหนึ่ง เกิดจากลมอัดแน่นแข็งเป็นดานอยู่ในท้องน้อย ผู้ป่วยมีอาการเจ็บปวด ท้องแข็งลามขึ้นไปถึงยอดอก กินอาหารไม่ได้
กระษัยอาโป	ดูที่ กระษัยน้ำ
กล่อน	โรคกระษัยชนิดหนึ่ง เรียกว่า กระษัยกล่อน ก็มี อาการของโรค เกิดแต่สมุฏฐานธาตุ ๔ มี ๕ ชนิด คือ ๑. กระษัยกล่อนดิน หรือกระษัยดิน หรือกล่อนดิน เกิดขึ้นเพราะปฏิวาต หรือธาตุดินในร่างกายผันแปรผิดปกติ ทำให้เกิดอาการต่างๆ เช่น ทำให้ท้องอืด เส้นท้องตึง เจ็บเอว จุกเสียด ท้องผูกมากจนเป็นพรรตึก มือเท้าชา นัยน์ตาฟาง เป็นต้น ๒. กระษัยกล่อนน้ำ หรือกระษัยน้ำ หรือกล่อนน้ำ เกิดขึ้นเพราะอาโปธาตุ หรือธาตุน้ำในร่างกายผิดปกติ ทำให้เกิดอาการต่างๆ เช่น ทำให้มีอาการปวดขัดยอก จุกเสียดแน่นในท้องถึงยอดอกและทางเดินอาหาร น้ำปัสสาวะผิดปกติ เป็นต้น ๓. กระษัยกล่อนไฟ หรือกระษัยไฟ หรือกระษัยเพลิง เกิดขึ้นเพราะเตโชธาตุ หรือธาตุไฟในร่างกายผิดปกติ ทำให้เกิดอาการจุกแน่นขึ้นในทรวงอก ภายในกายร้อนรุ่มมีเหงื่อออกทุกซอกซอก เป็นต้น ๔. กระษัยกล่อนลม หรือกระษัยลม หรือกล่อนลม เกิดขึ้นเพราะวาโยธาตุ หรือธาตุลมในร่างกายผิดปกติ ทำให้เกิดอาการต่างๆ เช่น ทำให้มีอาการจุกเสียด ท้องถ่วง เจ็บปวดในท้องลมแน่นขึ้นในอก เป็นต้น ๕. กระษัยเถา เกิดเป็นลมขึ้นในกายอย่างต่อเนื่อง เสียดไปตามชายโครงถึงยอดอก เสียดตลอดขึ้นไปถึงลำคอ ทำให้เจ็บปวดแน่นในอก กระทบไปถึงระบบขับถ่าย ทำให้น้ำปัสสาวะขุ่นเป็นตะกอน
กล่อนลงฝัก	โรคเกิดเพราะเส้นเลื่อนลงสู่อัมตะ ทำให้ถุงอัมตะโต ทำให้มีอาการปัสสาวะขัด ปวดถ่วง เสียดบริเวณหัวเหน่า
กล่อนแห้ง	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีอาการจุกเสียด ปวดเมื่อย ปวดถ่วงในท้อง เจ็บในอก เสียวในกายหรือชาเป็นส่วนใหญ่ ดูเพิ่มเติมที่ กล่อน
กลัดอก	อาการของโรคชนิดหนึ่ง มีอาการคล้ายบางสิ่งค้างอยู่ภายในอก
กลากพรรนัย	ชื่อของโรคผิวหนังชนิดหนึ่ง ทำให้มีผื่นเป็นวง เป็นเม็ดขึ้นตามผิวหนังแล้วลามออกไปทั่วร่างกาย ทำให้คันมาก ถ้ารักษาไม่หายทำให้เป็นวงขดตืดๆ กันไป บางครั้งลักษณะเป็นแนวๆ คล้ายไม้เรียวตี
กลากเหล็ก	ชื่อของโรคผิวหนังชนิดหนึ่ง ทำให้มีอาการคันมาก มีผื่นเป็นวง เป็นเม็ดขึ้นบริเวณผิวหนังมีอาการชา ลักษณะผิวหนังบริเวณที่มีการสากมีสีดำเหมือนแผ่นเหล็ก
กะอากปากสุกร	อาการของโรคชนิดหนึ่งทำให้เกิดแผลเปื่อยตามร่างกาย เมื่อน้ำเหลืองจากแผลไหลถึงบริเวณใด จะทำให้เกิดแผลเปื่อยลามบริเวณนั้น หากรักษาไม่หายจะกลายเป็นมะเร็ง
กันนะกะ	ชื่อของพยาธิชนิดหนึ่ง ส่งผลให้เกิดตานโหรในเด็กเมื่อสิ้นกำหนดช่วงเจ้าเรือนและช่างจรเกิดลมในลำไส้และกระเพาะปัสสาวะ ทำให้มีอาการขัดปัสสาวะ ปัสสาวะเป็นนิ่ว ท้องบวม ตาพร่าฟาง ร่างกายซูบผอม เมื่อเป็นระยะเวลานานทำให้อุจจาระเป็นฟอง สีคล้ำ กลิ่นเหม็นเปรี้ยว วันละ ๖-๗ ครั้ง ท้องอืดเฟ้อ ร่างกายซูบผอม ผิวหนังสาก หลังรับประทานอาหารก็จะอุจจาระทันที เกิดลมแล่นเข้าไปในลำไส้ขดกลิ้งขึ้นกลิ้งลง

แล้วเล่นลงไปในกระเพาะเบาขึ้นตันกระทำให้ขัดปัสสาวะเป็นนิ่ว แล้วให้ท้องใหญ่ใส่
พอง กระทำให้ตามืดตาฟาง ให้ตกมูกตกเลือด ปวดมวนซุบผอมเป็นกำลัง ด้วยพยาธิ
จำพวกนี้เกิดขึ้นในเนื้อแลแฉะเอ็นทั่วทั้งกายมีตัวดั่งไร ในบั้นปลายนั้นกระทำให้ลง
เป็นพองพืด มีสีอันคล้ำ มีกลิ่นอันเปรี้ยวมีอาการกระทำให้ท้องขึ้นเพลายืนเป็นนิจ
แลให้ลงไปวันละ ๖ เพลา ๗ เพลา ทั้งกลางวันกลางคืนบริโภคอาหารมิได้อยู่ท้อง
ให้กายนั้นซุบผอมสากไปทั้งตัว

กาฬธาตุตติสาร

เป็นโบราณกรรมเป็นคำรบ ๕ นั้น คือ กาฬพิพิธ กาฬพิธ กาฬสมุทร กาฬมูตร
และกาฬสังคลี

กาฬพิธ, กาลพิธ

กาฬธาตุตติสารอย่างหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่าเกิดจากกาฬ ซึ่งเกิดที่ชั่วหัวใจ
ผู้ป่วยมีอาการท้องเสีย ถ่ายอุจจาระเป็นน้ำล้างเนื้อ มีกลิ่นเหม็นเหมือนซากศพ
นอกจากนี้ ยังมีอาการเหนียวหอบ

กาฬพิพิธ, กาลพิพิธ

กาฬธาตุตติสารชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เกิดจากกาฬซึ่งเกิดที่ชั่วตับ
ผู้ป่วยมีอาการท้องเสีย ถ่ายอุจจาระเป็นเลือดสดเมื่อให้ยาอาการท้องเสียก็จะหยุด
แต่จะทำให้ถ่ายอุจจาระเป็นมูกปนเลือดเน่า มีอาการปวดมวนในท้องมากแน่นหน้าอก
สะอึก ผิวนั้นจะเกิดเป็นวงสีเขียว สีแดง

กาฬสมุทร, กาฬสูตร

กาฬธาตุตติสารชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่า ผู้ป่วยมีอาการท้องเสีย
กระหายน้ำ ตัวเย็น เหงื่อตกฯ ถ้ากาลสมุทรเกิดจากกาฬซึ่งเกิดที่หัวใจลามลงมาถึง
หัวตับ แล้วกินตับขาดออกมาเป็นท่อนน้อยแลท่อนใหญ่ดุจถ่านเพลิงอันดับ ทำให้หอบ
เชื่อมั่น มีเสมหะอยู่ตลอด

กาฬสังคลี, กาลสังคลี

กาฬธาตุตติสารอย่างหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่าเกิดจากกาฬ ซึ่งเกิดที่ตีทำให้
น้ำดีรั่ว ซึม หรือล้นออกมา ผู้ป่วยจะมีอาการท้องเสีย อุจจาระ ปัสสาวะเป็นสีเหลือง
ตัวเหลือง ตาเหลือง นอกจากนี้ยังมีอาการหอบ เพ้อ อาเจียน และตายภายใน ๓ วัน

กาละสุกระโรค, กาลสุกระโรค

ริดสีดวงประเภทหนึ่ง เกิดในทวารหนัก ผู้ป่วยมีเลือดสดๆ หรือมูกปนเลือดเก่า
แสบร้อนคัน เมื่อยตามร่างกายและข้อกระดูก

กำเฒ่า

อาการที่เกิดจากลมและกำเฒ่าให้โทษ คือให้จับหนาวสะท้าน ให้ร้อนร่ำ กระหายน้ำ
เหงื่อตก ระส่ำระสาย วิงเวียน

กำเริบ

ลักษณะอาการของโรคที่เกิดจากสมุฏฐานใดสมุฏฐานหนึ่ง มีความรุนแรงมากขึ้น
กว่าปกติ จำแนกได้ ๒ ชนิด คือ ๑. ธาตุใดธาตุหนึ่งในร่างกายมีการผิดปกติ เกิดเป็นพิษ
ขึ้นเรียกว่า ธาตุกำเริบ ๒. อาการไข้ที่เป็นอยู่แล้ว แต่มีสิ่งที่ทำให้อาการไข้นั้นทวี
ความรุนแรงขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น รับประทานอาหาร ผิดสำแดงเข้าไป ทำให้อาการ
ไข้หนักมากขึ้น เรียกว่า ไข้กำเริบ

กิมชาติ, ตัวกิมชาติ

พยาธิ หรือหนอน ที่อาศัยอยู่ตามส่วนอวัยวะภายในร่างกายคน หรือสัตว์ ทำให้เกิดโรค
ขึ้นต่างๆ กิมชาตินี้มี ๘๐ ชนิด แต่ละชนิดมีชื่อเรียกต่างๆ ดังนี้

- กิมชาติ อาศัยเกาะกินน้ำมูกอยู่ในจมูก มี ๓ ชนิด คือ ณะหาปัตระ ฉละมุกะ
และสัทมุกะ
- กิมชาติ อาศัยเกาะกินภายในกระเพาะอาหารมี ๗ ชนิด คือ กะตะ โอตะกะ
คันทุปา ตาลหิระ สุจิมุขะปวัตนันตุ และ สุกะตะ

- กิมิชาติ อาศัยเกาะกินอยู่กลางลำตัว มี ๔ ชนิด คือ โลหะ मुखะ มหาโลหะ मुखะ มุนะชา และมหามุนะชา
- กิมิชาติ อาศัยเกาะกินอยู่ใต้เล็บมือ เล็บเท้า มี ๓ ชนิด คือ เลหะ รากะ และอะวันณะ
- กิมิชาติ อาศัยเกาะกินอยู่ที่ม้าม มี ๒ ชนิด คือ กะตะ และ ราตวัตถา
- กิมิชาติ อาศัยเกาะกินอยู่ในกระบอกตา มี ๓ ชนิด คือ มาณะ ตะกา และณะวะ
- กิมิชาติ อาศัยเกาะกินอยู่ในคอ มี ๒ ชนิด คือ รัมมะหาและมหารัมมะหา
- กิมิชาติ อาศัยเกาะกินอยู่ในตับ มี ๓ ชนิด คือ วรรณะตะณะ และสวะระ
- กิมิชาติ อาศัยเกาะกินอยู่ในทวารเบื้องต่ำ(ทวารหนัก เบา) มี ๓ ชนิด คือ กิททา ภายะ และปาลาตะ
- กิมิชาติ อาศัยเกาะกินอยู่ในเนื้อ และเส้นเอ็น มี ๓ ชนิด คือ กัณนะ รัชชะกะ และโลหิต
- กิมิชาติ อาศัยเกาะกินอยู่ในบริเวณครึ่งล่างของร่างกาย ตั้งแต่สะดือถึงปลายเท้า เรียกว่า เบื้องต่ำ อโรคะทวาร มี ๕ ชนิด คือ วิสระหา สีวาระ เตชันตะ สีวะรา และมหาสีวะรา
- กิมิชาติ อาศัยเกาะกินอยู่ในบุพโพ(น้ำเหลือง) มี ๓ ชนิด คือ มัญชุ मुखะ และ มิกชะละ
- กิมิชาติ อาศัยเกาะกินอยู่ในปอด มี ๖ ชนิด คือ เสตะ โลหิตะ จะวะกาล สีวาจา อัคคะ และมหาอัคคะ
- กิมิชาติ อาศัยเกาะกินอยู่ในปิตตะและในเสมหะ มี ๓ ชนิด คือ นิละกะ อุปะ และ สามุชะ
- กิมิชาติ อาศัยเกาะกินอยู่ในผม มี ๒ ชนิด คือ มะละวา และมหามะละวา
- กิมิชาติ อาศัยเกาะกินอยู่ในพุง มี ๖ ชนิด คือ อะวิชา อะธิวิชา วัตธาสิธาหะสะ และมนุชะ
- กิมิชาติ อาศัยเกาะกินอยู่ในมันชั้น มี ๓ ชนิด คือ สุชะชะ สีเนหะชา และ มหาสีเนหะชา
- กิมิชาติ อาศัยเกาะกินอยู่ในมันเหลว มี ๒ ชนิด คือ ทิมันชา และ เลมชะ
- กิมิชาติ อาศัยเกาะกินอยู่ในลิ้น มี ๓ ชนิด คือ กาละมุขา และมันนะเปละ
- กิมิชาติ อาศัยเกาะกินอยู่ในสมอง กระดูก มี ๒ ชนิด คือ ยาวะ และโสภา
- กิมิชาติ อาศัยเกาะกินอยู่ในหัวใจ มี ๔ ชนิด คือ ทะนันตะ มหาทะนันตะ โลหิตะ และมหาโลหิตะ
- กิมิชาติ อาศัยเกาะกินอยู่ลำไส้สั้น และลำไส้ใหญ่ มี ๖ ชนิด คือ วะระสิมหา วะระนะตา มหาวะระนะตา สิบปา มหาสิบปา และสันตะอันตา

กุจฉิยาวาต

กุฏฐ์

ลมพัดในท้องแต่พदनอกลำไส้ เป็นองค์ประกอบ ๑ ใน ๖ สิ่งของธาตุลม

โรคผิวหนังชนิดหนึ่งแจ้งอยู่ในคัมภีร์วิถีกุฏโรค คือโรคเรื้อนนั้นมีประเภท ๗ ประการ โรคเรื้อนอันบังเกิดแต่ปถวิธาตุ, อาโปธาตุ, เตโชธาตุ, วาโยธาตุ, เกิดเป็นชาติสัมพันธ ตรีภูล และเกิดด้วยสามัคคีรสว่าหลับนอนระคนกัน และเป็นอุปาทิกะ เป็นต้น พยาธิโรคทั้ง ๗ จำพวกนี้ บังเกิดด้วยกิมิชาติที่อาศัยอยู่ในอัฐิและชิ้นเนื้อของตนเอง ให้เป็นเหตุ ถ้าเกิดในอัฐิโลกสมมุติว่ากุฏฐ์ เป็นอดิสัยโรค อาการตด ถ้าเกิดในชิ้นเนื้อ โลกสมมุติว่าโรคเรื้อน เป็นอสาทยโรค รักษายาก

เกลียวปัทมาต	ชื่อเส้นเอ็นที่อยู่ภายในร่างกายคู่ขนานไปกับเส้นเลือดบริเวณท้องน้อยและหน้าขาเป็นเส้นสำคัญ เมื่อกดเส้นนี้จะรู้สึกว่เต้นตุบๆ บางทีเขียน ปฏุมหาหรือปัทมาฏ
เกศา	ผม องค์ประกอบ ๑ ใน ๒๐ สิ่งของธาตุดิน
โกฏฐาสยาวัตา	ลมพัดในลำไส้และกระเพาะอาหาร เป็นองค์ประกอบ ๑ ใน ๖ สิ่งของธาตุลม
โกฏฐาสยาวัตอดิสาร	ปัจจุบันกรรมอดิสารชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เกิดจาก ลมโกฏฐาสยาวัตาทำหน้าที่ไม่ปกติ และช่องทวารหนักเปิด ทำให้อาหารที่กินเข้าไป ขับออกทางทวารหนักอย่างรวดเร็ว ผู้ป่วยมีอาการต่างๆ
ขวัญกินเถื่อน	ขวัญที่ออกไปจากร่างกาย ทำให้มีอาการสะดุ้งผวา ตกใจง่าย หรือเจ็บป่วย
ขัดเบา	อาการของโรคอย่างหนึ่ง ทำให้ปัสสาวะไม่ออก ปัสสาวะกระปริดกระปรอย ทำให้ปวดบริเวณท้องน้อย
เขม่า	โรคเด็กชนิดหนึ่ง เกิดกับทารกที่อยู่ในเรือนไฟ (โดยทั่วไปอายุไม่เกิน ๑ เดือน) ผู้ป่วยมีฝ้าสีเทาแล้วเปลี่ยนเป็นสีดำ เกิดได้ตั้งแต่หน้าอกถึงปลายลิ้น เมื่อลูกกลืนเข้าไปภายในก็จะทำให้มีอาการรุนแรงขึ้น เช่น อาเจียนอย่างแรง ท้องเสียอย่างแรง
ไข้กระดานหิน	โรคกลุ่มหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการเหมือนกับไข้ตะมอย แต่สัณฐานต่างกัน ถ้าไข้กระดานหินเกิดที่ต้นขาทั้ง ๒ ข้าง เป็นวงสีเขียว สีลูกหว้าสุก ให้รีบรักษาตั้งแต่เริ่มมีอาการ ถ้าเป็นระยะเวลานานจะทำให้ผิวลอกเปื่อย รักษาไม่ได้
ไข้ข้าวไหม้เน้อย	โรคกลุ่มหนึ่ง ผู้ป่วยมีผื่นขึ้นเป็นเม็ดแดงๆ เป็นแผ่นๆ ขึ้นหลายที่ ทำให้ปวดกระดูกทุกข้อ และให้บิตร้านตน ทูรันทุราย กระหายน้ำ แล้วให้น้ำลายเหนียว
ไข้เจลิยง	โรคกลุ่มหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการไข้วันเว้นวัน ในทางการแพทย์แผนไทย มีหลายชนิด เช่น ไข้เจลิยงอากาศ ไข้เจลิยงพระสมุทร ไข้เจลิยงไพร เป็นต้น
ไข้ตรีโทษ	ความเจ็บป่วยอันเกิดจากกองสมุฏฐานปิตตะ วาตะ และเสมหะร่วมกันกระทำให้เกิดโทษ หรือความผิดปกติต่างๆ
ไข้เพื่อโลหิต	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง ทำพิษตัวร้อนกล้ำ กระหายน้ำ ปวดศีรษะ เจ็บตามร่างกาย เบาเหลือง ผิวดำแดง ลิ้นคางแข็ง ฟันแห้ง ปากแห้ง เหนียวน้ำลาย
ไข้ฟองปานแดง	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการเหมือนไข้ฟองปานดำ แต่มีความรุนแรงของโรคน้อยกว่า
ไข้มะเร็งตะมอย	ฝีกาชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีฝีซึ่งขนาดอาจโตเท่าหัวแม่มือผุดขึ้นตามตัว หรือตามแขนขา เรียก ฝีมะเร็งตะมอย จะทำให้ผู้ป่วยมีไข้สูง เรียก ไข้มะเร็งตะมอย ถ้าเม็ดฝีมีโคนสีขาวหัวสีดำ จำทำให้ผู้ป่วยมีอาการรุนแรงมาก
ไข้มะเร็งทุม	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง ทำให้ผู้ป่วยมีอาการสะท้านร้อนสะท้านหนาว เสียวชานทั่วร่างกาย ตัวร้อน ท้องร้อน เท้าเย็นถึงเข่า ปวดศีรษะ ครันตัว มีอาการตั้งแต่เที่ยงคืนถึงรุ่งเช้า แล้วทำให้บวมขึ้นบริเวณใดบริเวณหนึ่งหรือบวมทั้งตัว ทำให้คันมาก
ไข้รากสาดกระดานหิน	ดุที่ ไข้กระดานหิน
ไข้รากสาดมะเร็งทุม	ดุที่ ไข้มะเร็งทุม
ไข้ละอองไฟฟ้า	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีลักษณะยอด เหมือนกับไข่อายฟ้าฟาด แต่ไข้ละอองไฟฟ้า ยอดมีสีแดงก่อนแล้วจึงคล้ำดำเข้า ผู้ป่วยมักมีอาการปากเขียว ตาแฉก คางคลาด ให้รีบรักษา

ใช้สันนิบาต	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง ทำให้เป็นไข้ มีอาการหนาวสั่น ชัก กระตุก และเพื่อ
คชราต ๒ จำพวก	ชื่อโรคชนิดหนึ่งเป็นโรคติดต่อเรื้อรัง ซึ่งเกิดเป็นเม็ดผุดขึ้นภายนอกตามผิวหนัง เป็นตุ่มเล็กๆ คล้ายหูด แล้วค่อยๆ โตขึ้น ลักษณะคล้ายดอกกะหล่ำปลี พิษของโรคทำให้มีอาการไข้ ตัวร้อน เบื่ออาหาร น้ำหนักลด ตุ่มดังกล่าวมัก ขึ้นตามใบหน้า บริเวณจมูก ขา เท้า เป็นต้น บางที่เรียกว่า คุดทะราด
ครรภ์รักษา	การดูแลรักษาพยาบาลหญิงตั้งครรภ์ให้เป็นปกติ
ครีบกรด, ฝักรีบรด	ฝีผิวหนังชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีตุ่มแข็งสีแดง ขนาดตั้งแต่เมล็ดงาถึงถั่วเขียวขึ้นที่ศรีษะ คีบรด ตำราว่าทำให้คันกระด้างคันแข็ง เจ็บๆ คันๆ หากรักษาไม่ทัน ยอดฝีแตกออก จะเปื่อยเป็นขุม ลามไปทั่วทั้งด้านบนและด้านล่าง อาจบวมทะลุไปถึงบริเวณใต้คาง มีเลือดและหนองไหล กลิ่นเหม็นเหมือนซากศพ
ครีบชีวหา	บริเวณด้านข้างของลิ้นทั้ง ๒ ข้าง
คิมหันตะฤดู	ฤดูร้อน ฤดูเพิ่มที่ฤดู ๓ ฤดู ๔ และฤดู ๖
คุดทะราด	ชื่อโรคชนิดหนึ่งเป็นโรคติดต่อเรื้อรัง ซึ่งเกิดเป็นเม็ดผุดขึ้นภายนอกตามผิวหนัง เป็นตุ่มเล็กๆ คล้ายหูด แล้วค่อยๆ โตขึ้น ลักษณะคล้ายดอกกะหล่ำปลี พิษของโรคทำให้มีอาการไข้ ตัวร้อน เบื่ออาหาร น้ำหนักลด ตุ่มดังกล่าวมัก ขึ้นตามใบหน้า บริเวณจมูก ขา เท้า เป็นต้น บางที่เรียกว่า มะเร็งคุดทะราด
คูถทวาร	ทวารหนัก
คูถเสมหะ	เมือกที่เคลือบอยู่ที่ผนังด้านในของลำไส้ถึงทวารหนัก
คูถเสมหะสมุฏฐาน, สมุฏฐานเสมหะ	ที่ตั้งหรือที่แรกเกิดของโรคอันเกิดจากเสมหะ แบ่งออกเป็น ๓ อย่าง ได้แก่ คอเสมหะ (เสมหะในลำคอ) อูระเสมหะ (เสมหะในอก) และคูถเสมหะ (เสมหะในสว่างทวาร)
ผานะโรค	โรคผิวหนังประเภทหนึ่งเกิดในจมูก ผู้ป่วยจะหายใจขัด มีเมือกขึ้นในจมูก เมื่อเมือกนั้นแตก จะทำให้ปวดแสบปวดร้อนมาก น้ำมูกไหลอยู่ตลอดเวลา ลมหายใจมีกลิ่นเหม็น
งวด	ลดลงไป, พร่องลงไป, แห้งลงไป เช่น อาหารงวด
ฉะกาลวาโย	ธาตุลม ๖ ประการ ได้แก่ ลมพัดตั้งแต่ปลายเท้าถึงศีรษะ (อุทฐังคมาวาตา) ลมพัดตั้งแต่ศีรษะถึงปลายเท้า (อโรคมาวาตา) ลมพัดในท้องแต่พาดนอกลำไส้ (กุจฉิสยาวาตา) ลมพัดในลำไส้และกระเพาะอาหาร (โกฏฐาสยาวาตา) ลมพัดทั่วสรีระกาย (อังกมิงคานาสาริ วาตา) และลมหายใจเข้าออก
ชำระ	โรคทางเดินปัสสาวะและอวัยวะสืบพันธุ์กลุ่มหนึ่ง เกิดกับผู้หญิง ผู้ป่วยมีอาการปวดแสบ ปวดร้อนภายในช่องคลอดและทวารเบา กลั้นปัสสาวะไม่อยู่ เจ็บและขัด ถึงบริเวณ หัวเหน่า ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เกิดจากสาเหตุ ๔ ประการ ได้แก่ ๑. เกิดจากการ คลอดบุตร แล้วอุ้งพุงไม่ได้ออก ทำให้เสมหะ โลหิตเดินไม่สะดวก มดลูกเน่า ๒. เกิดจากการ มีเพศสัมพันธ์มากเกินไป ๓. เกิดจากฝีในมดลูก ทำให้มีหนองหรือน้ำเหลืองไหลออกมา ๔. น้ำเหลืองที่เกิดจากทางเดินปัสสาวะอักเสบไหลออกมาทำให้เกิดแผลที่เปื่อยลามที่ ทวารเบา ปัสสาวะไหลกะปริบะปรอย ปวดแสบ ขัดหัวเหน่า
เชื้อมั่ว	อาการของโรคอย่างหนึ่ง พิษไข้ หรือพิษของโรค ทำให้ใบหน้าหมองซีด นัยน์ตาปรือ ไม่กระปรี้กระเปร่า

ชาว	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เป็นกับเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ ๑๒ ปี อาการของโรคมีหลายอย่าง เช่น ตัวร้อน เชื้อมซึม ปากแห้ง อาเจียน บริโภคอาหารไม่ได้ ท้องเดิน และที่สำคัญจะมีเม็ดขึ้นตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย ในปาก ในคอ ล้นเป็นฝ้า เป็นต้น โรคชาวมีหลายลักษณะ หลายชนิด จำแนกออกเป็นกลุ่มใหญ่ ได้ ๒ กลุ่ม คือ ชาวเจ้าเรือน และ ชาวจร โรคชาวทั้ง ๒ กลุ่มนี้ มีแม่ชาวเป็นที่สังเกต
ชาวกระแหะ	ชาวจรชนิดหนึ่ง เกิดแทรกจากแดงอันเป็นชาวเจ้าเรือนประจำเด็กเกิดวันอังคาร ชาวชนิดนี้มีแม่ชาว ๓ เม็ด มีบริวาร ๓๐ เม็ด แม่ทรงทั้ง ๓ เม็ดนั้นจะขึ้นที่ปลายลิ้น ๑ เม็ด ต้นคาง ๑ เม็ด และทรงอกหรือโคนลิ้น ๑ เม็ด โดยมีบริวารล้อมแม่ชาวตำแหน่งละ ๑๐ เม็ด เด็กที่ป่วยเป็นชาวชนิดนี้จะดูดนมไม่ได้ ลิ้นกระด้างคางแข็ง กำมือ เท้าอ ถ้าแม่ชาวเลื่อนลงไปในท้อง จะทำให้มีอาการท้องเสีย ถ่ายเป็นมูกเลือดใส ร่างกายซูบผอม เบื่ออาหาร ปวดมวนท้องมาก
ชาวกราย	ชาวจรชนิดหนึ่ง เกิดแทรกหรือต่อจากชาวเพลิง อันเป็นชาวเจ้าเรือนประจำเด็กเกิดวันอาทิตย์ เด็กที่ป่วยจะมีเม็ดยอดที่เป็นแม่ชาว ๔ เม็ด ขึ้นที่หัวเหน่า ๒ เม็ด ท้อง ๒ เม็ด และมียอดที่เป็นบริวาร อีก ๔๐ เม็ด เมื่อเริ่มมีอาการจะมีลักษณะเหมือนผด เมื่อเป็นมากเม็ดยอดที่เป็นแม่ชาวจะมารวมกันที่ท้อง ทำให้มีอาการตัวร้อน อาเจียน กินอาหารไม่ได้ นอนสะดุ้ง ถ่ายเป็นมูกเลือด
ชาวกะตัง, ชาวกระตัง	ชาวจรชนิดหนึ่ง เกิดแทรกหรือเกิดต่อจากชาวสะกออันเป็นชาวเจ้าเรือนประจำเด็กเกิดวันพุธ โรคนี้จะเกิดกับทารกที่มีอายุมากกว่า ๑ เดือน โดยจะเกิดต่อจากเขม่า ชาวจรชนิดนี้มีแม่ชาว ๓ เม็ด แต่ละเม็ดมีบริวาร ๑๐ เม็ด แม่ชาวและบริวารจะทยอยขึ้นตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย ทำให้เกิดอาการแตกต่างกัน เช่น เมื่อแม่ชาวทั้ง ๒ เม็ดขึ้นพร้อมกันแล้วกระจายไปที่กระเพาะปัสสาวะ จะทำให้มีอาการปัสสาวะขัด
ชาวข้าวเปลือก	ชื่อโรคชาวชนิดหนึ่ง เป็นชาวจรแทรกชาวโค ซึ่งเป็นชาวเจ้าเรือน ประจำเด็กเกิดวันพฤหัสบดี มีแม่ชาว ๕ เม็ด มีบริวาร ๕๐ เม็ด แม่ชาวทั้ง ๕ เม็ด จะขึ้น ที่ข้อมือ กลางหลัง นาภี รักแร้ ๒ ข้าง แม่ชาวทั้ง ๕ มีบริวารแต่ละ ๑๐ เม็ด มีอาการครั้งแรกให้ปากร้อนและลงท้องก่อน ต่อไปมือเท้าเย็น ต่อเมื่อแม่ชาวที่สันหลัง และรักแร้เลื้อยไปอยู่ที่นาภี ชาวบริวารขึ้นรายไปทั้งตัว สันฐานดั่งเม็ดหัดหรือปาน จะมีอาการลงท้อง อาเจียน ท้องขึ้น มือกำ เท้าอ ลิ้น กระด้าง คางแข็ง เป็นต้น ดูเพิ่มเติมที่ แม่ชาว
ชาวโค	ชื่อโรคชาวชนิดหนึ่ง เป็นชาวเจ้าเรือน ประจำเด็กเกิดวันพฤหัสบดี มีแม่ชาว ๔ เม็ด ขึ้นข้างดังตาปลาที่โคนลิ้น ปลายลิ้น ข้างลิ้น มีบริวาร ๕๐ เม็ด ขึ้นในปาก กระเพาะอาหาร ทำให้มีอาการเป็นไข้ ตัวร้อน กระหายน้ำ อาเจียน มือเท้าเย็น หอบ ลงท้อง ตกโลหิต ซูบผอม เป็นต้น ดูเพิ่มเติมที่ แม่ชาว
ชาวจร	ชาวจร หรือชาวแทรก คือโรคชาวที่บังเกิดเป็นแทรกขึ้นระหว่างโรค ชาวเจ้าเรือน ชาวจรนี้จะเป็นอยู่จนถึงอายุ ๑๒ ปี จึงจะพ้นจากโทษของโรคชาว ดูเพิ่มเติมที่ ชาวและแม่ชาว
ชาวโจร	ชื่อโรคชาวชนิดหนึ่ง เป็นชาวเจ้าเรือน ประจำเด็กเกิดวันเสาร์ มีแม่ชาว ๔ ยอดขึ้นตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย มี ลักษณะสันฐานต่างๆ กัน เช่น ขึ้นที่ปากและเหงือก จะมียอดสีเหลืองจัด ถ้าขึ้นที่สะดือ จะมียอดแหลม ตรงกลางเป็นสีดำ ขอบโดยรอบเป็นสีเหลือง และแดง เป็นต้น และมีปวดมวนท้อง ปอมเหลือง และคร่ำน้ำ เป็นต้น จัดเป็นโรคชาวที่มีพิษร้ายมาก และอาจจะบังเกิดแทรกได้ ทุกชาว ดูเพิ่มเติม แม่ชาว

ซางซ้าง

ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เป็นซางเจ้าเรือนประจำเด็กเกิดวันศุกร์ มีแม่ซาง ๘-๙ ยอด ขึ้นในที่ ๓ แห่ง คือ ที่ท้อง ๓ ยอด ทรวงอก ๓ ยอด เพดาน ๒-๓ ยอด มีบริวาร ๘๐ ยอด ขึ้นรายกระจายไปตามร่างกาย ที่แขน ขา ชายโครง กลางหลัง เป็นต้น มีอาการ ไอ คอแห้ง เจ็บคอ อาเจียนลม คอเปื่อย คันทั้งตัว กับมีแผลพุพอง หากขึ้นที่ กระเพาะ ลำไส้ จะทำให้ บริโภคอาหารไม่ได้ เบื่ออาหาร ท้องผูกจนจนเป็นพรรตึก เป็นต้นดูเพิ่มเติมที่ แม่ซาง

ซางแดง

ชื่อโรคซางชนิดหนึ่ง เป็นซางเจ้าเรือนประจำเด็กเกิดวันอังคาร มีแม่ซาง ๖ เม็ด ขึ้น ขม่อม ๓ เม็ด สันหลัง ๓ เม็ด มี บริวารรวม ๗๒ เม็ด สังเกตได้ว่า แม่ซางจะขึ้นเป็น ระยะๆ ละ ๑ เม็ด ตั้งแต่เด็กเกิดได้ ๓ เดือน ๖ เดือน ๙ เดือน แม่ซางยอดเอกจะมี สีแดง ถ้าขึ้นที่สันหลัง บริวารจะออกมา ที่คอ รักแร้ คาง ขาหนีบ ทวารหนัก มีอาการ อาเจียน ระบายน้ำ เป็นไข้ เชื้อมมื่น ไอ ตกมูกเลือด บริโภคอาหารไม่ได้ เป็นต้น จัดเป็นโรคซางที่มีพิษมาก ดูเพิ่มเติมที่ แม่ซาง

ซางนางริน

ชื่อโรคซางชนิดหนึ่ง เป็นซางจรแทรกซางโจร ซึ่งเป็นซางเจ้า เรือนประจำเด็กเกิด วันเสาร์ มีแม่ซาง ๔ เม็ด บริวาร ๕๖ เม็ด โรคนี้เกิดกับเด็กตั้งแต่ออกจากเรือนไฟ ขึ้นรายไปตามร่างกาย ทำให้อาการต่างๆ เช่น ขึ้นที่คอ ทำให้คอแห้ง ลื่นขาว ดุนนม ไม่ได้ ไอ ระบายน้ำ ขึ้นที่ทรวงอก ทำให้ ตกมูกเลือด ตาแดง ขึ้นกระเพาะปัสสาวะ ทำให้ขัดเบา บางที่ปัสสาวะเป็นดั่งน้ำข้าว และดินสอพอง เป็นต้น ซางนางรินนี้ อาจจะ บังเกิดแทรกได้ทุกซาง ถ้าเป็นขึ้นพร้อมกับซางโจร เรียกว่า ซางโจรนางริน เม็ดซางขึ้นที่ กระเพาะซี่ ทำให้อุจจาระสีขาวหยาบ เหม็นคาวเป็นสาเหล้ม ทำให้อยากกินของสดคาว ถ้าขึ้นตามผิวหนังจะทำให้ผิวเป็นเกล็ดลายดั่งปลากระทิง ถ้าขึ้นในอกทำให้หายใจ ไม่สะดวก หอบขึ้นในท้องทำให้ท้องเป็นเมือกมัน มีไข้ตัวร้อนมือเท้าเย็นอาจชักมือ มือกำ เท้างอ เป็นต้น ดูเพิ่มเติมที่ แม่ซาง

ซางน้ำ

ซางเจ้าเรือนประจำเด็กเกิดวันจันทร์ เด็กที่ป่วยเป็นโรคนี้จะมีเม็ดยอดสีแดงวงขนาดใหญ่ ที่เป็นแม่ซาง ๑๙ เม็ด ขึ้นตามแขน ตามแข้ง กลางหลัง และแก้ม ไม่มีเม็ดยอดที่เป็น บริวาร โรคนี้อาจเกิดกับเด็กตั้งแต่วัยที่เป็นทารกในครรภ์จนถึงหลังคลอด ซึ่งอาจ รักษาให้หายได้ใน ๑๒ วัน แต่ถ้ารักษาไม่หาย แม่ซางจะทยอยขึ้นกระจายไปตามอวัยวะ ต่างๆ เมื่อเด็กมีอายุ ๒ ขวบ ๖ เดือน มักมีอาการหนักขึ้น เม็ดยอดจะแตกเป็นน้ำเหลือง เป็นแผลเปื่อยทั่วตัว นานเข้าจะทำให้มีไข้ ปวดท้อง ท้องร่วง

ซางฝ้าย

ซางจรชนิดหนึ่ง เกิดแทรกซางน้ำอันเป็นซางเจ้าเรือนประจำเด็กเกิดวันจันทร์ ไม่มี แม่ซางเกิดขึ้นตามผิวหนัง แต่ขึ้นที่เพดานปากกระพุ้งแก้ม ไรฟัน และลิ้น เด็กที่ป่วยเป็น โรคนี้จะมีอาการลิ้นเป็นฝ้าขาว มีไข้สูง ปากร้อน ปากแห้งไม่มีน้ำลาย หุบไม่ลง กินอาหารไม่ได้ อาเจียน ท้องเดิน อุจจาระเหม็นเหมือนไข่เน่า

ซางเพลิง, ซางไฟ

ซางเจ้าเรือนประจำเด็กเกิดวันอาทิตย์ เด็กที่ป่วยเป็นโรคนี้จะมีเม็ดยอดที่เป็นแม่ซาง ๔ เม็ด เกิดที่บริเวณฝ่าเท้า เมื่อมีอายุได้ ๗ วัน และมีเม็ดยอดที่เป็นบริวารอีก ๔๐ เม็ด ขึ้นที่หน้าแข้งข้างละ ๒๐ เม็ด ซึ่งอาจรักษาให้หายได้ใน ๑๑ วัน แต่ถ้ารักษาไม่หายและ มีอาการคงอยู่ แม่ซางและบริวารจะกระจายออกไป ทำให้เกิดอาการต่างๆ เช่น เมื่อ แม่ซางและบริวารกระจายขึ้นไปจากกลางหน้าแข้ง ถึงหัวเข่าเป็นเม็ดสีแดงลามออกไป เหมือนไฟไหม้ ทำให้มีอาการปวด เมื่อมีอาการรุนแรงขึ้นอาจถึงตายได้

ซางสะกอ	ซางเจ้าเรือนประจำเด็กเกิดวันพุธ โรคนี้เกิดกับทารกได้ตั้งแต่แรกเกิด ทารกจะมีเมื่อยอดที่เป็นแม่ซางขึ้นบริเวณท้องส่วนบน ๔ เม็ด มีบริวาร ๔๐ เม็ด (บางตำราว่า ๔๒ เม็ด) ซึ่งอาจรักษาให้หายได้ใน ๑๔ วัน แต่ถ้ารักษาไม่หายและมีอาการคงอยู่ถึง ๓ เดือน เมื่อยอดจะกระจายไปทั่วร่างกาย ทำให้เกิดอาการต่างๆ เช่น ถ้ากระจายไปที่ลำไส้จะทำให้ท้องผูก ปัสสาวะขี้ด เมื่อเป็นอยู่นานและรักษาไม่ถูกต้องอาจทำให้ถึงตายได้
ดานเสมหะ	อาการแข็งในท้องในเด็ก ทำให้มือเท้าเย็น อาเจียน ท้องเสีย ตัวร้อน ถ้าเป็นมากชักตาตั้ง อาจถึงตายได้ ถ้าเป็นในผู้ใหญ่มีอาการเสมหะแห้งที่หน้าอกและคอ
ตมูกตกลีอด	อาการของโรคอย่างหนึ่ง เมื่อถ่ายอุจจาระจะมีมูก หรือน้ำเหลือง และเลือดที่อยู่ในลำไส้ติดออกมาด้วย
ต้อ	โรคอย่างหนึ่งเกิดที่ลูกตาอาจทำให้ตาพิการหรือตาบอดได้ เกิดจากสาเหตุแตกต่างกันไป โดยทั่วไปผู้ป่วยมักเกิดความรำคาญ มีอาการตามัว มองเห็นไม่ชัด ตำราแพทย์แผนไทยว่ามีหลายชนิด เช่น ต้อหมาก ต้อเนาะ ต้อผี ต้อวาโย ต้อลันสนัษ ต้อกันหอย ต้อสลัก ต้อกงเกวียน ต้อแก้ว ต้อเนื้อ ต้อแวนกยุง ต้อหมอก ต้อลาย ต้อกระจก ต้อหิน ต้อมะเกลือ ต้อไฟ ต้อหูด ต้อสีผึ้ง และต้อข้าวสาร
ต้อกงเกวียน	โรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีจุดขึ้นที่หัวตา ปวดเคืองนัยน์ตา สาเหตุเกิดจากลมในท้อง ทำให้คลื่นเหียน ะอืดระอ่ม เจ็บในท้อง ท้องขึ้น จุกเสียด มวนท้อง เป็นต้น
ต้อกันหอย	โรคต้อชนิดหนึ่ง เริ่มต้นเกิดที่นิ้วหัวแม่เท้า เนื่องจากเดินมากและสะดุดบ่อยๆ ผู้ป่วยจะมีอาการเคืองตา ตาพร่าบ่อยๆ เมื่ออยู่นานตาดำจะมีหลุมลึกคล้ายกันหอย ทำให้ตามัว มือเท้าเย็น เมื่อยต้นคอ
ต้อกระจก	โรคต้อชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เกิดจากลมที่ฝ่าเท้า ผู้ป่วยมีอาการเมื่อยตั้งแต่เท้าจนถึงต้นคอ เมื่อเป็นอยู่นาน ๒-๓ ปี จะมีอาการปวดศีรษะมาก แล้วมีจุดสีดำขึ้นเป็นแผ่นบางๆ ขึ้นที่ตาดำ ทำให้ตามัว มองเห็นไม่ชัด
ต้อกระจกขาว	โรคต้อกระจกชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เริ่มต้นเกิดจากนิ้วหัวแม่เท้าทั้ง ๒ ข้าง ผู้ป่วยจะมีอาการเมื่อยตั้งแต่บริเวณ ๒ เท้าขึ้นมา บางครั้งอาจมีอาการตึงบริเวณต้นคอ ปวดศีรษะ แล้วปวดเสียดนัยน์ตา ทำให้ตามัว
ต้อกระจกเขียว	โรคต้อกระจกชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เริ่มต้นเกิดจากหัวใจ (คัมภีร์อภัยสันตาวาเกิดจากทรวงอก) ผู้ป่วยมีนัยน์ตาสีเขียวอมฟ้า บางครั้งมองเห็นเป็นหมอกควันสีเขียวหรือสีรุ้ง มีอาการหงุดหงิดง่าย บางครั้งมองเห็นเป็นหมอกควันสีเขียวหรือสีรุ้ง มีอาการหงุดหงิดง่าย อยากรกินของเปรี้ยว หรือหวาน เป็นต้น เมื่อเป็นอยู่นาน ๑-๒ เดือนจะมีเยื่อต่างๆ สีขาวขุ่นคลุมครึ่งหนึ่งของนัยน์ตา ทำให้มองเห็นสิ่งต่างๆ เพียงครึ่งเดียว
ต้อกระจกแดง	โรคต้อชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เริ่มต้นเกิดจากฝ่าเท้า ผู้ป่วยจะเริ่มมีอาการปวดคันและร้อน บริเวณใจกลางฝ่าเท้า แล้วมีอาการร้อนแดง บริเวณเนื้อตัว และผิวหนังเหมือนถูกไฟไหม้ เมื่อยตั้งแต่สันหลังถึงต้นคอ ปวดศีรษะมาก อาการเหล่านี้จะเป็นๆ หายๆ อยู่ประมาณ ๒-๓ เดือน (คัมภีร์อภัยสันตาวา ๒-๓ ปี) แล้วจะมีเยื่อบางๆ รูปพระจันทร์ครึ่งซีกปกคลุมนัยน์ตา ทำให้ดวงตามืดมัว
ต้อกระจกปรอท	โรคต้อกระจกชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เริ่มต้นเกิดที่บริเวณขอบตาดำ ผู้ป่วยมีอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย แน่นหน้าอก หิวบ่อย เหนื่อยง่าย เมื่อเป็นอยู่นาน ๑-๓ ปี จะเกิดเงาเป็นดวงกลมๆ ขึ้นที่แววตา ทำให้ตามืดมัว มองไม่เห็น

ต่อกระจกแวนนกยง	โรคต่อชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการปวดเมื่อยตามข้อ ครั่นเนื้อครั่นตัว มีนคันระ เมื่อเป็นเรื้อรังจะทำให้แวนตาเหมือนแวนนกยง ทำให้ตามืดมัว
ต่อกระจกเหลือง	โรคต่อกระจกชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เกิดจากปิตตะสมุฏฐาน ผู้ป่วยมีอาการตาเหลือง ปวดเมื่อยตามร่างกาย อาการเหล่านี้จะเป็นๆ หายๆ เมื่อเป็นอยู่นาน ๙-๑๐ เดือน บริเวณด้านล่างนัยน์ตา จะมีสีเหลืองเข้มขึ้น ทำให้มองดำได้ไม่ชัดเจน ดวงตาจะมัวและบอดในที่สุด
ต่อนิลกระจก	โรคต่อกระจกชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่าเกิดจาก ปิตตะสมุฏฐาน ผู้ป่วยมีอาการตามืดมัว หาวนอน อยากกินอาหารเปรี้ยวหวาน
ต่อน้ำ	โรคต่อชนิดหนึ่ง เริ่มต้นเกิดจากหัวใจ ผู้ป่วยมีผื่นแดงๆ ขึ้นเป็นแผ่นเล็กๆ ที่บริเวณหัวตาหรือหางตา นานเข้าจะกลายเป็นเยื่อสีเนื้อหรือสีเนื้ออมแดงปกคลุมตาดำ ทำให้ตาแดงปวดเคือง และฟกบวม ลืมตาไม่ขึ้น
ต้อสาย	โรคต่อชนิดหนึ่ง คัมภีร์อภัยสันตว่า เกิดจากกำเดา (เปลวแห่งความร้อน) แบ่งเป็น ๒ ชนิด คือ ต้อสายโลหิต และต้อสายฟ้าฟาด
ต้อสายโลหิต	ต้อสายชนิดหนึ่ง ไม่ปรากฏรายละเอียดในตำราการแพทย์แผนไทย อย่างไรก็ตามในเอกสารคำบรรยายการอบรมแพทย์ประจำตำบลทั่วราชอาณาจักร เรื่องโรคเกี่ยวกับตา ของเจริญ พงษ์มาลา ให้ความหมายว่า “ต้อชนิดนี้เกิดเพื่อกำเดาคัลล่ายกับผู้เป็นตาทราย ตอนแรกมีอาการเขม่นถี่ เห็นที่พื้นตาขาวเป็นสีแดงเข้ม มีเส้นโลหิตกายกันเป็นเส้นเล็กๆ เห็นเป็นเม็ดทรายที่เส้นโลหิต เม็ดเป็นตุ่มเล็ก ต่อเมื่อนานวันเข้าตุ่มเม็ดเลือดจะโตขึ้น และเส้นโลหิตก็ขยายใหญ่ขึ้น และมีสีเข้มจัด” ต้อสายเลือดก็เรียก
ต้อหมอก	โรคต่อชนิดหนึ่ง เกิดจากโลหิต (เมื่อเกิดระหว่างเดือน ๕-๘) หรือกำเดา (เมื่อเกิดระหว่างเดือน ๙-๑๒) หรือเสมหะ (เมื่อเกิดระหว่างเดือน ๑-๔) ผู้ป่วยมีอาการปวดบวมที่นัยน์ตา มีฝ้าสีขาวปกคลุมตาดำ
ต้อหลังเบ้า	โรคต่อชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เริ่มต้นเกิดบริเวณท้องน้อย ผู้ป่วยมีอาการปวดถ่วงบริเวณท้องน้อย เคืองตา ปวดตา ตาฟกบวม เป็นต้น
ตะมอย	ฝีดาษชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีฝี ซึ่งอาจมีขนาดโตเท่าหัวแม่มือผุดขึ้นตามตัว และ/หรือ ตามแขนขา เรียกฝีมะเร็งตะมอย จะทำให้ผู้ป่วยมีไข้สูง เรียก ไข้มะเร็งตะมอยถ้าเม็ดฝีมีโคนสีขาว หัวสีดำ จะทำให้ผู้ป่วยมีอาการรุนแรงมาก และหากเม็ดฝีแตกออกหรือรักษาไม่หายจะกลายเป็นมะเร็ง
ตับทรุด	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง อาการของโรคเกิดจากล้มลงโดยแรง ตกจากที่สูง หรือเด็กตกจากเปล หรือถูกพัดพาโดยแรง ทำให้เป็นไข้ชาง ละออง หละ หรือธาตุสมุฏฐานในร่างกายผิดปกติ วิปริต ทำให้ตับเคลื่อนที่ หรือตับหย่อน ทำให้เกิดเจ็บป่วยขึ้น
ตับย่อย	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีอาการดุจตับทรุด ดูที่ ตับทรุด
ตับเลื้อย	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีอาการดุจตับทรุด ดูที่ ตับทรุด
ตับหย่อน	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีอาการดุจตับทรุด ดูที่ ตับทรุด

ตานโจร

โรคตานชนิดหนึ่ง เป็นกับเด็กที่มีอายุตั้งแต่ ๕-๖ ปีเป็นต้นไป จนถึง ๗ ปี หรือพ้นเขต การเป็นช่างเจ้าเรือน และมักจะเป็นโรคแทรกของช่างจร อาการของโรคเกิดจากกิน อาหารของเด็ก ซึ่งมักชอบกินของแปลก ของสดคาว ทำให้บังเกิดเป็นพยาธิขึ้นมีตัว ดั่งเอียนปลา ตั้งเป็นดานขึ้น แล้วกำเริบ มีเมือก หรือเสมหะหุ้มห่ออยู่ เมื่อแรกเป็น ขึ้นแล้ว จะเป็นคนกินอาหารจุ กินไม่เป็นเวลา แต่ไม่มีกำลัง ไม่อ้วน มีอาการท้องรุ่ม พุงมาน พุงป่อง ท้องใหญ่ ไล่พอง เป็นต้น เมื่อแก้ตัวขึ้นประมาณ ๓ เดือน จะมีอาการ ลงท้อง ตกเลือด ตั้งน้ำล้างเนื้อ ปวดมวนเป็นมูกเลือด ดากออก ตัวผอมเหลือง หากมี เม็ดผุดขึ้นพริ้งไปทั่วตัวดังผด เป็นอาการตานจร ขึ้น แทรกซางแดง หากแม่ช่างอยู่ที่ลิ้น จะทำให้ลิ้นกระด้าง คางแข็ง แม่ช่างขึ้นที่หู ก็เจ็บหู อยู่เท่า ตาก็จะเป็นเกล็ดกระดี่ นานวันจะกลายเป็นต้อกันหอย ถ้าขึ้นที่หน้าแข็ง ก็จะทำให้หน้าแข็งแข็งดั่งหนังกระเบน เป็นต้น อาการของโรคตานโจรมีหลายชนิด เกิดพยาธิ และ โรคซางชนิดต่างๆ ดังนี้

ท้องรุ่มพุงมาน

ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีอาการท้องโตใหญ่อย่างหญิงมีครรภ์

ทันตกุฎฐัง

ดุที่ ฝีทันตกุฎฐัง

ทันตะมุลา

ดุที่ ฝีทันตะมุลา

ทวารวาสา ๑๒

ความผิดปกติของน้ำปัสสาวะแบ่งเป็น ๓ จำพวก คือ ๑. ความผิดปกติของน้ำปัสสาวะ ที่เกิดเฉพาะในผู้ชาย แบ่งเป็น ๔ ประเภท ๒. ความผิดปกติของน้ำปัสสาวะที่เกิดได้ ทั้งผู้ชายและผู้หญิง (มุตฆาต) แบ่งเป็น ๔ ประเภท (มุตฆาต ๔) ๓. ความผิดปกติของ น้ำปัสสาวะที่เกิดเฉพาะผู้หญิง (มุตฆาต) แบ่งเป็น ๔ ประเภท เป็นต้น ความผิดปกติ ของน้ำปัสสาวะทั้ง ๓ จำพวก ทำให้ผู้ป่วยมีอาการปวดหัวเหว้า เจ็บขัดแสบองคชาต เวลาถ่ายปัสสาวะ น้ำปัสสาวะอาจมีสีและลักษณะต่างกันได้ ๔ แบบ คือ สีขาวขุ่นคล้าย น้ำข้าวเซ็ด สีเหลืองคล้ายน้ำมันสด สีแดงคล้ายน้ำฝาง และสีดำคล้ายน้ำคร่ำ ดูเพิ่มเติมที่ มุตกิด

ธาตุสมุฏฐาน

ธาตุทั้ง ๔ เป็นที่ตั้งหรือที่แรกเกิดของโรค ได้แก่ ปถวิธาตุสมุฏฐาน ธาตุดินเป็นที่ตั้งหรือ ที่แรกเกิดของโรค อาโปธาตุสมุฏฐาน ธาตุน้ำเป็นที่ตั้งหรือที่แรกเกิดของโรค วาโยธาตุ สมุฏฐาน ธาตุลมเป็นที่ตั้งหรือที่แรกเกิดของโรค เตโชธาตุสมุฏฐาน ธาตุไฟเป็นที่ตั้งหรือ ที่แรกเกิดของโรค ธาตุทั้ง ๔ ซึ่งจำแนกได้เป็น ๔๒ ประการนั้น (ดิน ๒๐, น้ำ ๑๒, ลม ๖, ไฟ ๔) แพทย์แผนไทยพิจารณาอย่างละเอียดเพียง ๓ กองสมุฏฐาน เรียกว่า สมุฏฐาน ปิตตะ สมุฏฐานวาตะ และสมุฏฐานเสมหะ ธาตุทั้งสี่นี้หากพิการ หรือผันแปรผิดปกติ ไปในแต่ละสิ่ง ก็จะเป็นสมุฏฐานของโรคต่างๆ ตามกองธาตุเหล่านั้น ดูเพิ่มเติมที่ สมุฏฐาน

ธาตุอภิญญาณ

โรคชนิดหนึ่งเกิดจากธาตุไม่ดี ทำให้อุจจาระเป็นสีต่างๆ เช่น อุจจาระสีดำ เป็นเพื่อปถวิ ธาตุพิการ อุจจาระสีแดง เป็นเพื่ออาโปธาตุพิการ อุจจาระสีขาว เป็นเพื่อวาโยธาตุพิการ อุจจาระสีเขียว เป็นเพื่อเตโชธาตุพิการ คนที่จะเป็นอภิญญาณธาตุ อสุรินทัญญาณธาตุ ธาตุต่างๆ ต้องประชุมเป็นมหาภูตรูป เป็นต้นว่า เตโชธาตุ ได้แก่ พัทธะปิตตะ อพัทธะ ปิตตะ และกำเดา วาโยธาตุ ได้แก่ หทัยวาตะ สัตถกวาตะ สุมनावาตะ อาโปธาตุ ได้แก่ คอเสมหะ อูระเสมหะ คุณเสมหะ ปถวิธาตุ ได้แก่ หทัยวัตถุ อุทริยะ กรีสะ รวมกัน ทั้ง ๑๒ ฐาน เช่นนี้เรียกว่ามหาภูตรูปเต็มหมวดหมู่ จึงทำให้เกิดอุจจาระธาตุ เช่น อภิญญาณธาตุ และอสุรินทัญญาณธาตุ

เนื้อชาสาก	อาการของโรคชนิดหนึ่ง เนื้อตัวตายผิวหนังไม่เรียบ เมื่อสัมผัสจะระคายเหมือนก้านบัว ไม่มีความรู้สึก เคลื่อนไหวไม่ได้
บานทะโรค	ริดสีดวงประเภทหนึ่ง เกิดที่ขอบทวารหนัก บริเวณรอยโรคเกิดเป็นแผลมีเลือดปนหนอง และมีกลิ่นเหม็นมาก รู้สึกปวดแสบปวดร้อนมาก ถ้าท้องผูกจะทำให้เจ็บปวดและตั้งบริเวณทวารหนักมาก
บุพโพ	น้ำหนอง เป็นองค์ประกอบ ๑ ใน ๑๒ สิ่งของธาตุน้ำ
โบราณกรรม	โรคคุดิสารประเภทหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการท้องเสียเรื้อรัง มักรักษาไม่หาย ตำราการแพทย์แผนไทยว่าเกิดจากความผิดปกติของธาตุทั้ง ๔ แบ่งเป็น ๕ ชนิด ได้แก่ อมูธาตุคุดิสาร ปณณธาตุคุดิสาร รัตธาตุคุดิสาร มุศกายธาตุคุดิสาร และกาลธาตุคุดิสาร
ปกติโลหิต	อาการก่อนมีระดูอันเกิดขึ้นเป็นประจำทุกเดือนของสตรีแต่ละคน อาการนี้อาจเกิดจากแหล่งที่มาของโลหิตระดู ซึ่งจำแนกได้ ๕ ประการ คือ โลหิตเกิดแต่ หัวใจ (หทัยชาตัง) โลหิตเกิดแต่หัวใจ (ปิตตัง ชาตัง) โลหิตเกิดแต่ผิวหนัง (มังสัง ชาตัง) โลหิตเกิดแต่เส้นเอ็น (นหารู ชาโต) และโลหิตเกิดแต่กระดูก (อัญญัง ชาตัง) โลหิตจากแต่ละแหล่งนี้อาจทำให้เกิดอาการก่อนมีระดูที่แตกต่างกันไปและเมื่อระดูมาแล้วอาการเหล่านั้นก็จะหายไป, ปกติโลหิตก็เรียก
ปฐมวัย	วัยต้น แพทย์แผนไทยนับตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ ๑๖ ปี ดูเพิ่มเติมที่ อายุสมุฏฐาน
ประดงเพลิง	ประดงประเภทหนึ่ง ผู้ป่วยมีเม็ดสีแดงยอสีดำผุดขึ้นตามผิวหนัง เหมือนใช้ระบุงชาติทำให้สะเก็ดร้อนสะท้านหนาว เชื่อมมั่ว กระจายน้ำ
ประเมหะ ๒๐	๑. ตำราการแพทย์แผนไทยฉบับหนึ่งไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง มีเนื้อหาสำคัญกล่าวถึงโรคที่เกิดจากน้ำปัสสาวะ. ๒. เมื่อกมันหรือเปลวแข็ง ซึ่งมีลักษณะขุ่นข้นคล้ายหนอง คมกัร มุจฉาปากชันทิกกว่า มี ๒๐ ประการ ได้แก่ สันทฆาต ๔, องคสูตร ๔, อุพทม ๔, ข้ำร่ว ๔ และไส้ตัน ๔
ปวง	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เกิดขึ้นเพราะธาตุในร่างกายผิดปกติ พิษของโรคทำให้เกิดอาการใช้ต่างๆ จำแนกได้ ๘ ประการ คือ ปวงงู ปวงลิง(มักกะฐา) ปวงลม ปวงศิลา ปวงนก หรือ ปวงลูกนก ปวงเลือด ปวงน้ำ ปวงโกษ(ปวงโกฐ)
ปวง ๕ ประการ	โรคปวงกลุ่มหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วย ปวงน้ำ ปวงลม ปวงวานร ปวงสุนัข และปวงหิว
ปวงน้ำ	โรคปวงชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการคลื่นไส้ อาเจียนอย่างรุนแรง ผิวกายซีดเผือด สะบัดร้อนสะท้านหนาว
ปวงลม	โรคปวงชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการปวดเสียดท้อง ท้องเดิน จุกอก อาเจียนเป็นน้ำลาย กระสับกระส่าย ร้องครวญคราง
ปวงวานร	โรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการท้องเดิน อาเจียน แ่นหน้าอก ริมฝีปากเขียว ขอบตาซีด และมีกิริยาอาการคล้ายลิง มักยิงฟัน ตัวอ นิ่งกดเข้า
ปวงหิว	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เกิดเพราะธาตุในร่างกายไม่ปกติ พิษของโรคทำให้เกิดอาการตัวเย็น เป็นเหน็บ เหงื่อตกมาก ลงท้อง อาเจียน ใจหิว และสั่น เป็นต้น
ปะฉัณณธาตุ	โบราณกรรมมอดิสารชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยไม่ระบุว่าเกิดจากความผิดปกติของธาตุใด ผู้ป่วยมีอาการท้องเสีย ถ่ายอุจจาระเป็นน้ำสีแดง นอกจากนี้ ยังมีอาการ

จุกเสียดท้อง แน่นในลำคอ เป็นต้น

ปึกวอดติสาร	โรคอติสารประเภทหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการท้องเสีย ถ่ายอุจจาระเป็นสีขาวเหมือนน้ำข้าว มีกลิ่นเหม็นเหมือนซากศพ นอกจากนี้ ผู้ป่วยยังมีการกินข้าวไม่ได้ น้ำลายเหนียว
ปัจจุบันกรรม	โรคอติสารประเภทหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการท้องเสียเฉียบพลัน ตำราการแพทย์แผนไทยว่ามีสาเหตุแตกต่างกันไป แบ่งเป็น ๖ ชนิด ได้แก่ อุทรวาตอติสาร สุนทรวาตอติสาร ปัสสยวาตอติสาร กุณิสยวาตอติสาร โกฏฐาสยวาตอติสาร และอุตรวาตอติสาร
ปัจฉิมวัย	วัยตอนปลาย วัยชรา แพทย์แผนไทยนับตั้งแต่อายุ ๓๒ ปีเป็นต้นไป แต่ในคัมภีร์สมุฏฐานวินิจฉัน์นับตั้งแต่อายุ ๓๐ ปีเป็นต้นไป
ปัสสวาตอติสาร	ปัจจุบันกรรมอติสารชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เกิดจากการกินของแสลง ผู้ป่วยมีอาการท้องเสียอย่างรุนแรง อาเจียนเป็นสีเขียว หรือสีเหลือง โบราณเรียกว่า ปวง ตำราว่ามี ๕ ชนิด ได้แก่ ปวงน้ำ ปวงลม ปวงวานร ปวงสุนัข และปวงหิว
ป้าง	อาการม้ามโตมักเกิดในเด็กอาจเกิดจากสาเหตุต่างๆ ได้หลายอย่าง เช่น ไข้จับสั่นเรื้อรัง โรคทาลัสซีเมีย ผู้ป่วยมักมีไข้คลุ้มเครือเรื้อรังร่วมด้วยจึงมักเรียก ไข้ป้าง
ปาลติญณะโรค	ริดสีดวงประเภทหนึ่ง เกิดในสมอง ผู้ป่วยมีอาการมึน ปวด และหนักศีรษะมาก
ปิตตะสมุฏฐาน	ที่ตั้งหรือที่แรกเกิดของโรคอันเกิดจากดี แบ่งออกเป็น ๓ อย่าง ได้แก่ พัทธะปิตตะ (น้ำดีที่อยู่ในฝักหรือในถุงน้ำดี) อพัทธะปิตตะ (น้ำดีที่อยู่นอกฝักหรือนอกถุงน้ำดี) และกำเดา (เปลวแห่งความร้อน หรือความร้อนที่ได้จากการเผาผลาญในร่างกาย)
ปิตตะอชินะ	อชินธาตุโรคอติสารประเภทหนึ่ง เกิดจากปิตตะทำให้เกิดโทษ ผู้ป่วยมีอาการท้องเสียอย่างแรงในเวลากลางวัน อุจจาระมีสีแดง กลิ่นเหมือนปลาเน่า นอกจากนี้ยังมีการร้อนในอก สวิงสวาย มีไข้
ปิตตังเป็นอำเภ	น้ำดี เป็นองค์ประกอบ ๑ ใน ๑๒ สิ่งของธาตุน้ำ หมายถึงที่ตั้งแรกเกิดของโรค หรือสาเหตุของการเกิดโรค
ผิวเนื้อชาสาก	อาการของโรคชนิดหนึ่ง เนื้อตัวตาย ผิวหนังไม่เรียบ เมื่อสัมผัสจะระคายเหมือนก้านบัว ไม่มีความรู้สึก เคลื่อนไหวไม่ได้
ฝักพ	โรคฝักกลุ่มหนึ่ง ทำให้เกิดไข้พิษ แบ่งออกเป็น ๑๐ ชนิด คือ ฟองสมุทร เลี่ยมสมุทร ทามสมุทร ทามควาย ละลอกแก้ว กาลทุม กาลทาม มะเร็งตะมอย มะเร็งปากทุม และมะเร็งเปลวไฟฟ้า
ฝักุตะนารายณ์	ฝักุณโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีต่อมกลัดหนองขึ้นภายใน เมื่อเริ่มเป็นมีอาการแน่นหน้าอก ซึ่งมักเกิดขึ้นตอนกลางคืน มีไข้ สะบัดร้อนสะท้านหนาว กินไม่ได้นอนไม่หลับ
ฝักริบกรด	ฝักุณโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีตุ่มแข็งสีแดง ขนาดตั้งแต่เมล็ดงา ถึงถั่วเขียวขึ้นที่ศรีษะลิ้น ตำราว่าทำให้ลิ้นกระด้างคางแข็ง เจ็บๆ คันๆ หากรักษาไม่ทัน ยอดฝีแตกออก จะเปื่อยเป็นขุม ลามไปทั่วลิ้นทั้งด้านบนและด้านล่าง อาจบวมทะลุไปถึงบริเวณใต้คาง มีเลือดหนองไหล กลิ่นเหม็นเหมือนซากศพ
ฝักดาวดาดฟ้า	อวัยวะภายในทั่วร่างกาย หากเกิดกับอวัยวะใดจะทำให้เจ็บปวดและฟกบวมบริเวณนั้น ตำราว่าเกิดจากกองอาโปธาตุ สมุฏฐาน ๓ พิกัด พิการ (น้ำลาย เสมหะ และเลือด)

	ผู้ป่วยมีไข้ สะบัดร้อนสะท้านหนาว จุกแน่นหน้าอก อาเจียน น้ำลายเหนียว หอบ สะอึก เฝ้ามบวม ถ่ายเป็นเลือดเป็นหนอง เป็นต้น
ฝีทันตภูฏฐัง	ฝีวัณโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีต่อมกลัดหนองเกิดขึ้นที่กรามข้างขวา ตำราว่าเมื่อเริ่มเป็นจะมีเม็ดฝีขนาดเท่าเม็ดข้าวโพด สีแดง อาจแข็งเหมือนหูด พอแตกจะบาน ออกเหมือนดอกลำโพง แล้วเปื่อยลามเข้าไปถึงในลำคอ ฝีชนิดนี้มีพิษร้ายแรงมาก หากรักษาไม่หาย อาจถึงตายได้ ถ้าเป็นที่กรามด้านซ้าย เรียกว่า ฝีทันตะมนลัง หรือทันตะมนลัง
ฝีทันตะ	ดูที่ ฝีทันตภูฏฐัง
ฝีทันตะมูลา	ฝีวัณโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีต่อมกลัดหนองเกิดขึ้นบริเวณกระพุ้งแก้มทั้ง ๒ ข้าง ตำราว่าเมื่อเริ่มเป็นจะมีการบวมแดงเรื่อๆ ในปาก กระพุ้งแก้มจะบวมและนูนเป็นแนวคล้ายปลิงเกาะ ยอดฝีจะบานออกเหมือนดอกลำโพง ภายในมีหนองและน้ำเหลือง ทำให้ปวดแสบปวดร้อน ชา เป็นต้น ส่วนใหญ่ผู้ป่วยที่เป็นโรคนี้นักเสียชีวิต ดังนั้น จึงควรรักษาตั้งแต่เม็ดฝียังไม่โผล่ออกมา
ฝีธนูทวน	ฝีวัณโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีต่อมกลัดหนองเกิดขึ้นบริเวณสันหลัง ตำราว่าเมื่อเริ่มเป็นจะมีอาการบวมตามแนวสันหลัง หลังแข็ง ตึงท้อง ท้องบวมโต จุกเสียดแน่นภายในท้อง เป็นต้น
ฝีธนูรवाद	ฝีวัณโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมักมีต่อมกลัดหนองเกิดขึ้นที่บริเวณทรวงอกและสันหลัง ตำราว่าเมื่อเริ่มเป็นจะมีอาการเจ็บหน้าอก ปวดขบถึงสันหลัง ปวดเมื่อยตามตัว วิงเวียน อูจจาละ ปัสสาวะขัด ท้องอืดเฟ้อ จุกเสียดแน่น ชูบผอม กินอาหารไม่รู้รส เป็นต้น
ฝีธนูสูตร	ฝีวัณโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีต่อมกลัดหนองเกิดขึ้นภายใน ตำราว่าเมื่อเริ่มเป็น จะมีอาการปวดสันหลังเสียดในท้อง ชูบผอม กินไม่ได้ เป็นต้น
ฝีปลวก	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีอาการเจ็บในทรวงอกถึงสันหลัง ไอแรง อาเจียนเป็นโลหิตมีหนองออกมาด้วย บริโภคอาหารไม่ได้ ทำให้ผอมซิด นอนไม่หลับ เป็นต้น
ฝีพองพระสมุทร	ฝีวัณโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีต่อมนูนขึ้นคล้ายหลังเบี้ยที่บริเวณต้นคอ แผลขากรรไกร ตำราว่าจะมีอาการเจ็บคอมาก กินดื่มไม่ได้ หากรักษาไม่หายจะกลัดหนอง ทำให้ผู้ป่วยมีไข้ เชื่อมมัว เป็นต้น ฝีชนิดนี้รักษาได้ ไม่ร้ายแรงถึงตาย
ฝีภาซอน	ฝีวัณโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีต่อมกลัดหนองซึ่งทำให้บวมเป็นลำตามเกลียวปัสมาต ตำราว่าเมื่อเริ่มเป็นจะมีไข้ ขนลุก ตัวแข็ง ขยับตัวไม่ได้ เป็นต้น
ฝีมะเร็งทรวง	ชื่อโรคฝีชนิดหนึ่ง อาการของโรคเริ่มจากวัณโรคทรวงอก แล้วลามกระจายไปทั่วตัวมีอาการไอ หอบ จุกเสียด แน่นในอกท้องถึงมูกเลือด ชูบผอม ไม่มีแรง และปวดตามข้อ เป็นต้น
ฝีมานทรวง	ฝีวัณโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยจะมีต่อมกลัดหนองเกิดขึ้นบริเวณทรวงอก ตำราว่าเมื่อเริ่มเป็นจะมีอาการยอก จุกเสียด แน่นหน้าอก หายใจขัด ไอ มีเสมหะ ชูบผอม เป็นต้น
ฝียอดคว่ำ	ฝีวัณโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีต่อมกลัดหนองเกิดขึ้นบริเวณท้องน้อย ตำราว่าเมื่อเริ่มเป็นจะมีอาการปวดบริเวณท้องน้อยไปจนถึงทวารหนักและหน้าสะโพก ปวดมากเวลากลางคืน สะบัดร้อนสะท้านหนาว เป็นต้น
ฝีรวงผึ้ง	ฝีวัณโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีต่อมกลัดหนองเกิดขึ้นบริเวณชายโครงด้านขวา ตำราว่า

เมื่อเริ่มเป็น จะมีอาการแน่นชายโครงด้านขวา ยอดตลอดแนวสันหลัง ตัวเหลือง ตาเหลือง ปัสสาวะเป็นสีเหลืองเข้ม มีไข้ สะบัดร้อนสะท้านหนาว เมื่อยตามข้อกระดูก กินไม่ได้ เป็นต้น

ฝิราหูกลืนจันทร์

ฝิวัณโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีต่อมกลัดหนองลักษณะคล้ายดวงจันทร์เกิดขึ้นที่บริเวณ ไคณลัน แต่เมื่ออำปากจะมองเห็นเพียงครึ่งเดียว (เนื่องจากอีกครึ่งหนึ่งจะอยู่ด้านหลัง) นอกจากนี้ จะมีอาการคอบวม เมื่อกินหรือดื่มจะสาลักขึ้นจุมก หากเป็นมากคอบวม แดงมาก มีหนอง และน้ำเหลือง พุดไม่ได้ เป็นต้น ควรรักษาตั้งแต่เมื่อเริ่มเป็น

ฝิสุทวาท

ฝิวัณโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีต่อมเกิดขึ้นที่ซั้วกระเพาะปัสสาวะ ตำราการแพทย์แผนไทย ว่า จะมีอาการต่างๆ เช่น บวม แข็ง ตามฝิเย็บ ปัสสาวะหยดย้อย ปัสสาวะขัด ปัสสาวะ เป็นลิมเลือดหรือเป็นหนอง ซ่องปัสสาวะอาจบวมแดงแตกเป็นเลือดเป็นหนอง เป็นต้น

ฝิสุวรรณเคียร

ฝิวัณโรคชนิดหนึ่ง มีลักษณะคล้ายจอกหูหนู สีเหลือง เกิดขึ้นที่สมอง ตำราการแพทย์ แผนไทยว่า เมื่อเริ่มเป็นจะมีอาการเมื่อยตันคอถึงกระหม่อม ตามัด หูตึง ปวดศีรษะมาก เจ็บตามเส้นขน ร้อนในกระหม่อม กระบอกตา และช่องหู หากฝิกลายเป็นหนองแล้ว ผู้ป่วยจะมีไข้ สะบัดร้อนสะท้านหนาว คลั่งเพ้อไม่มีสติ เมื่อหนองแตกออก จะไหลออก ทางตาและหู ถ้าหนองไหลออกทางใด อวัยวะนั้นก็จะเสียการทำงานที่ไป

ฝิอุรกกะวาท

ฝิวัณโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีต่อมเกิดขึ้นบริเวณกระดูกสันหลัง ตำราว่าเมื่อเริ่มเป็นจะมี อาการจุกเสียด แน่น อูจจากระปัสสาวะขัด บางครั้งอาจมีอาการท้องเสีย เป็นบิต มีมูกเลือดปน ปวดมวนท้องมาก เจ็บหน้าอก และชายสะบัก ปวดตามเนื้อและกระดูก ทัวตัว มีไข้ สะบัดร้อนสะท้านหนาว กินไม่ได้ นอนไม่หลับ เป็นต้น

พยาริชื่อกัณณะ

โรคตานชนิดหนึ่ง เป็นโรคแทรกขณะที่เป็นโรคซางโจรอยู่แล้ว หรือ บังเกิดขึ้นเนื่องจาก โรคซางโจรอาการของโรค เป็นตัวพยาริเล็กดังตัวไรเข้าไปเกาะกินอยู่ในเนื้อ และเลย เข้าไปในกระดูกสันหลัง สมอง เส้นเอ็น กระเพาะ และลำไส้ ทำให้มีอาการขัดเป็นนิ้ว ท้องใหญ่ ไส้พอง นัยน์ตาฟางถึงมืด ปวดมวนท้อง ลงท้องถึงมูกเลือด ร่างกายซูบผอม เป็นต้น

พยาริชื่อประธาตูปท

โรคตานชนิดหนึ่ง บังเกิดขึ้นเนื่องจากโรคซางเพลิง หรือเป็นโรคแทรกขณะที่เป็น โรคซางเพลิงอยู่แล้ว บังเกิดตัวพยาริชื่อ ประธาตูปทก่อน อาการของโคเริ่มจากลงท้อง ถึงตกลุหิต ตัวเหลือง อ่อนเพลียมาก อยากกินของสดควา จากนั้นจะเกิดพยาริขึ้นใน ร่างกาย ตัวพยาริชื่อปัดฉันนะ (ปัดฉันนะธาตุ) เกาะกินในช่องจุมก ทำให้จุมกตึงและ เหม็นเน่า จากนั้นก็ลามไปถึงไคณลัน ทำให้คอแห้ง บริโภคอาหารไม่ได้ ถ้าจะรักษา ต้องแก้ที่ลิ้นและคอก่อน จากนั้นจึงแก้ในทางโลหิตต่อไป

พยาริชื่อพะละพะทะ

โรคตานชนิดหนึ่ง เป็นโรคแทรกขณะที่เป็นโรคซางแดงอยู่แล้ว หรือบังเกิดขึ้นเนื่องจาก เป็นโรคซางแดง และเมื่อสิ้นสุดเขตซางแดงแล้ว ตัวพยาริจะบังเกิดขึ้นในลำไส้ตอนข้าง ในสะดือด้านซ้าย ตัวมีลายคล้ายเอือนปลา มีเมือกหรือเสมหะห่อหุ้มตัวอยู่ขนาดโตเท่า ผลมะขามป้อม เมื่อเกิดเป็นขึ้นแล้ว ทำให้มีอาการเจ็บ และเสียดท้อง ถ้านานถึง ๓ เดือนแล้ว จะทำให้ท้องท้อ ตมูกเลือดใสดั่งน้ำล้างเนื้อ ปวดมวนเป็นกำลัง เบ่งจนถึง ดากออกอกร่างกายผอมเหลืองซีด อยากกินของเผ็ดเค็มและสดควาจากนั้นจะมีเม็ดผุดขึ้น พรังไปทัวตัว เหมือนโรคประดง เมื่ออาการถึงระดับนี้แล้ว โทษของโรคซางแดงก็บังเกิด

	ขึ้นเรียกว่า โจรซางแดง โรคซางแดงซึ่งมีแม่ซางขึ้นอยู่ที่ต้นลิ้นจะกำเริบขึ้น ทำให้บริโภคอาหารไม่ได้ บางทีจะมีอาการลิ้นกระด้างคางแข็ง ส่วนแม่ซางซึ่งอยู่ที่หูก่อนนั้น ก็จะทำให้เจ็บหู เป็นน้ำหนวก แม่ซางที่ตาก็ทำให้ตาเจ็บ เป็นเกล็ดกระดี่ และบังเกิดเป็นต้อกันหอยขึ้น แดงภายใน ๗ วัน แม่ซางที่หน้าแข้ง มีรากดุจสิ่วเสี้ยน ทำให้หนังหน้าแข้งแข็งเหมือนหนังกระเบน ถ้ารักษาหายแล้ว ๗-๙ วันจะบังเกิด พยาธิขึ้นอีกชนิดหนึ่งชื่อพรหมกิจ เกิดขึ้นในลำไส้ ตัวเหมือนไร ปากดำ ทำให้เกิดอาการกินอาหารไม่รู้ อูจจะระมาก ขาวเหมือน ดาฟาง มักชอบบริโภคของสดคาว พยาธิชนิดนี้รักษายาก แม้หายแล้ว เมื่ออายุสูงวัยขึ้นก็มักเป็นโรคริดสีดวงแห้ง การรักษาโรคตานซางชนิดนี้ห้ามวางยาamay จงใช้แต่ยาชำระลำไส้ แต่อย่าเข้าสลอด
พยาธิชื่อมูกายะธาตุ	โรคตานชนิดหนึ่ง เป็นโรคแทรกขณะที่เป็นโรคซางโคอยู่แล้ว หรือบังเกิดขึ้นเนื่องจากเป็นโรคซางโค ทำให้มีเม็ดผุดขึ้นทั้งตัวเหมือนหัด มีอาการคัน ยอดขาวแต่ไม่มีน้ำ ขึ้นอยู่ ๘-๙ วัน ก็จมลงไปทำให้ลงท้องใสต้งน้ำล้างเนื้อ ชอบบริโภคของสดคาว เป็นอยู่ ๒-๓ เดือน แม่ซางซึ่งขึ้นที่ลิ้นก่อนนั้นจะกำเริบขึ้น เม็ดโตขนาดเมล็ดเตี๋ยและแข็งดังตาปลา ดั่งไขระบุดา ทำให้ตัวร้อนมีไข้ มือเท้าเย็น กระจายน้ำ มีอาการหอบ ลิ้นกระด้างคางแข็ง เป็นต้น
พยาธิชื่อรัตชะกะ	โรคตานชนิดหนึ่ง อาการของโรคเหมือนพยาธิ ชื่อ กัณณะ ดูเพิ่มเติมที่ ตานโจร
พยาธิชื่อวรรณณะ	โรคตานชนิดหนึ่ง อาการของโรค เหมือนพยาธิชื่อกัณณะ ดูเพิ่มเติม ตานโจร
พยาธิชื่อสันตธาตุ	โรคตานชนิดหนึ่ง เป็นโรคแทรกขณะที่เป็นโรคซางน้ำอยู่แล้ว หรือบังเกิดขึ้นเนื่องจากเป็นโรคซางน้ำ ทำให้ตัวเย็น ท้องขึ้น ปัสสาวะขาวดุจน้ำข้าวหรือน้ำนํ้าม เป็นต้น
พยาธิชื่อสุภูมิขกาลหิระ	โรคตานชนิดหนึ่ง เป็นโรคแทรกขณะที่เป็นโรคซางซ้าง และซางอื่นๆ ได้ทุกซาง หรือบังเกิดเป็นขึ้นเนื่องจากเป็นโรคซางซ้างหรือซางชนิดใดชนิดหนึ่งอยู่แล้ว มีอาการตัวพยาธิเกิดอยู่ในลำไส้ขนาดเท่างูเล็กหรือ ไข่เตี๋ย เมื่อเป็นขึ้นแล้ว ทำให้ร่างกายชুবวม ท้องโร บริโภคอาหารไม่รู้ อูจจะระมาก ขาวเหมือน ดาฟาง มักชอบบริโภคของสดคาว พยาธิชนิดนี้รักษายาก แม้หายแล้ว เมื่ออายุสูงวัยขึ้นก็มักเป็นโรคริดสีดวงแห้ง การรักษาโรคตานซางชนิดนี้ห้ามวางยาamay จงใช้แต่ยาชำระลำไส้ แต่อย่าเข้าสลอด
พยาธิชื่อมุลธาตุ	โรคตานชนิดหนึ่ง เป็นโรคแทรกขณะที่เป็นโรคซางอยู่แล้ว หรือบังเกิดขึ้นเพื่อโรคซางตั้งขึ้นใน ลำไส้ใต้สะดือ ขนาดเท่าเมล็ดข้าวโพด ตั้งอยู่ ๙-๑๐ วัน ก็แตกออก ทำให้ลงท้องเป็นน้ำคาวปลา ตกโลหิตเป็นก้อนมีอาการกระจายน้ำ ตัวร้อน เชื่อมซึมเปื้ออาหาร ชুবวม เป็นต้น
พยาธิชื่ออุทรธาตุ	โรคตานชนิดหนึ่ง อาการของโรคเกิดในอุทร (ท้อง) มีอาการทำให้ร่างกายชুবวม หอบ เชื่อมซึม ถ้าเป็นนาน ๓-๔ เดือน จำทำให้ไส้พอง ท้องใหญ่ บางที ก็ตีบวมใหญ่จนคับโครง
ฟองสมุทร	ฝีดาษชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยจะมีเม็ดฝีขนาดตั้งแต่เม็ดดังถึงเม็ดถั่วดำผุดขึ้นในปากและคอ เรียก ฝีฟองสมุทร เมื่อรุนแรงขึ้นผู้ป่วยก็ดื่มไม่ได้ สะบัดร้อนสะท้านหนาว มีไข้สูง เรียก ไข้ฟองสมุทร
มหาสันนิบาต	สันนิบาตที่มีอาการรุนแรงอันเกิดจากองธาตุทั้ง ๔ ร่วมกันกระทำให้เกิดโทษ ดูเพิ่มเติมที่ สันนิบาต

มองคร่อ	๑. โรคระบบทางเดินหายใจประเภทหนึ่ง ผู้ป่วยมีเสมหะเหนียวข้นอยู่ในช่องหลอดลม ทำให้มีอาการไอเรื้อรัง ๒. ในทางการแพทย์แผนปัจจุบันหมายถึงโรคหลอดลมโป่งพอง มีเสมหะในช่องหลอดลม ทำให้มีอาการไอเรื้อรัง โดยเฉพาะเมื่อนอนราบ
มะเร็ง	๑. โรคเรื้อรังกลุ่มหนึ่ง ผู้ป่วยมักมีแผล ผื่น ตุ่ม ก้อน เป็นต้น อาจผุดขึ้นตามส่วนต่างๆ ภายในหรือภายนอกร่างกาย ตำราการแพทย์แผนไทยแบ่งเป็นหลายประเภท เช่น มะเร็งโร มะเร็งตะมอย มะเร็งทรวง มะเร็งข้าง หากผู้ป่วยมีอาการใช้ร่วมด้วย มักเรียกใช้ มะเร็ง เช่น ใช้มะเร็งปากทุม ใช้มะเร็งปากทุม ใช้มะเร็งเปลวไฟฟ้า หรือถ้าผู้ป่วยมีฝีร่วมด้วย จะเรียกฝีมะเร็ง เช่น ฝีมะเร็งทรวง ฝีมะเร็งฝักบัว ฝีมะเร็งตะมอย ๒. ในทางการแพทย์แผนปัจจุบัน หมายถึง เนื้องอกชนิดร้าย เกิดขึ้นเพราะเซลล์แบ่งตัวอย่างรวดเร็ว ควบคุมไม่ได้ แล้วแทรกไปตามเนื้อเยื่อข้างเคียง และสามารถหลุดจากแหล่งเริ่มต้นไป แบ่งตัวเพิ่มจำนวนที่บริเวณอื่นๆ ได้ รักษาไม่ค่อยหาย
มะเร็งคุด	มะเร็งชนิดหนึ่ง มีสาเหตุมาจากคุดทะราด ฝีดาษ เข้าข้อ เมื่อเริ่มเป็นทำให้เมื่อยในข้อกระดูก บวมตามแขน ขา มือ เท้า บางที่ที่บวมนั้นแตกออกเน่าเปื่อยเป็นน้ำเหลืองไหล
มะเร็งตะมอย	ฝีกาฬชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีฝี ซึ่งอาจมีขนาดโตเท่าหัวแม่มือผุดขึ้นตามตัว และ/หรือ ตามแขนขา เรียกฝีมะเร็งตะมอย จะทำให้ผู้ป่วยมีไข้สูง เรียก ใช้มะเร็งตะมอย ถ้าเม็ดฝีมีสีโคนสีขาว หัวสีดำ จะทำให้ผู้ป่วยมีอาการรุนแรงมาก และหากเม็ดฝีแตกออกหรือรักษาไม่หายจะกลายเป็นมะเร็ง
มะเร็งปากทุม	ฝีกาฬชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีฝีขึ้นบริเวณหลังข้างใดข้างหนึ่ง หรือทั้ง ๒ ข้าง ฝินี้มีเยื่อสีคราม เรียกฝีมะเร็งปากทุม ผู้ป่วยมีไข้สูง เรียก ใช้มะเร็งปากทุม ถ้ารักษาไม่หาย ฝีจะแตกออกมีลักษณะเหมือนปากทุม เรียก มะเร็งปากทุม และเรียกฝินี้ว่า ฝีมะเร็งปากทุม หากมีอาการไข้สูงมาร่วมด้วย เรียก ใช้มะเร็งปากทุม
มะเร็งเพลิง	โรคมะเร็งชนิดหนึ่ง เมื่อเริ่มเป็นผู้ป่วยมีอาการผิวแดงเหมือนถูกไฟ หรือเป็นตุ่มขึ้นแล้วเปื่อยลามออกไป ทำให้ร้อนบริเวณที่เป็น
มะเร็งโร	โรคมะเร็งชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีตุ่มคล้ายหิดขึ้นตามผิวหนัง มีอาการคันมาก มักเกาจนเลือดซึม อาการไม่รุนแรงถึงชีวิต แต่รักษาให้หายขาดยาก ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เกิดจากพยาธิคล้ายตัวไร
มะเร็งลาม	มะเร็งชนิดหนึ่ง เกิดได้หลายลักษณะ ได้แก่ เกิดเป็นตุ่มแล้วแตกออกเปื่อยลามไป หรือร่างหายถูกกระทบทำให้ไฟเข้า แล้วเปื่อยลามออกไป หรือเกิดจากเป็นวัณโรค แล้วรักษาไม่หายกลายเป็นแผลเรื้อรัง แล้วกลายเป็นมะเร็งลาม ทำพิษให้เจ็บปวดมาก น้ำเหลืองไหลไปถึงบริเวณใด จะทำให้เป็นแผลเปื่อยลามถึงที่นั้น
มะสุริกาโรค ๘ ประการ	ชื่อโรค มีอาการตามผิวหนังแดงพองเป็นแผ่นขึ้นทั้งตัว
มัชฌิมวัย	วัยกลางคน แพทย์แผนไทยนับตั้งแต่อายุ ๑๖ ปีขึ้นไปจนถึง ๓๒ ปี แต่ในคัมภีร์สมุฏฐานวินิจฉัยนับตั้งแต่อายุ ๑๖ ปีขึ้นไปจนถึง ๓๐ ปี
มัตถเกมัตถลุงค์	มันสมอง เป็นองค์ประกอบ ๑ ใน ๒๐ สิ่งของธาตุดิน

มันทธาตุ

ธาตุหย่อน ตำราการแพทย์แผนไทยแบ่งเป็น ๔ ประเภท ได้แก่ มันทฮาโป (ธาตุน้ำหย่อน) มันทเตโซ (ธาตุไฟหย่อน) มันทปถวี (ธาตุดินหย่อน) และมันทวาโย (ธาตุลมหย่อน) ลักษณะมันทธาตุนั้นยิ่งไปด้วยเสมหะมีกำลัง คือ ไฟธาตุหย่อน เผาอาหารมิได้ย่อย กระทำให้ลงไปวันละ ๓-๔ เวลา ให้สวังสวาย ถอยแรงยิ่งนัก กระทำให้ท้องขึ้นมิรู้วาย อุจจาระเป็นเมือกมันเป็นเปลวหยาบละเอียดระคนกัน ให้ปวดมวนท้องมากโทษทั้งนี้เกิดแต่กองทวาทศฮาโปให้เป็นเหตุ

มานกระษัย

ดูที่ กระษัยลันกระบือ

มานเลือด, มานโลหิต

โรคชนิดหนึ่ง เกิดจากความผิดปกติของระดู ทำให้มีอาการท้องบวม แบ่งตามสาเหตุของการเกิดโรคออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่ มานโลหิตเกิดจากกระดูร้าง ระดูขัด มานโลหิตเกิดจากกระดูตกหมก มานโลหิตเกิดจากโลหิตระดูเน่า มานโลหิตเกิดจากโลหิตจาง

มุตกิด ๔

ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เป็นกับหญิง อาการของโรคจะมีระดูขาว ลักษณะเหมือนน้ำปัสสาวะพุ่งขึ้นไหลออกมาแถบขอบปากทวาร มีเม็ดผุดขึ้น หรือแผลคันเปื่อยสเป และเหม็นคาว ทำให้มีอาการปวดเมื่อยบริเวณขากระเบนเหน็บ เสียดลูกและมักจะเป็นลม หน้ามืด เวียนศีรษะ เบื่ออาหาร เป็นต้น ลักษณะของโรคมุตกิดมี ๔ ชนิด คือ ๑. เบาเป็นหนอง คือ น้ำปัสสาวะสีเหมือนโลหิตจาง และ เหมือนน้ำปลาเน่า ๒. เบาเป็นน้ำคาวปลา คือ น้ำปัสสาวะ เป็นโลหิตจาง เหมือนน้ำขานหาก หรือน้ำล้างปลา ๓. เบาตั้งน้ำขาวข้าว คือ น้ำปัสสาวะเป็นน้ำหนองจาง เหมือนน้ำขาวข้าว ๔. เบาขาว คือ น้ำปัสสาวะ เป็นเมือกคล่องๆ ชัดๆ หดย้อย เหมือนน้ำมูกไหลออกมา อาการของโรคมุตกิดจะเหมือนกับโรคมุตฆาต ทั้งนี้อาจเป็นเพราะแยกไม่ออกว่า น้ำที่ไหลออกมาจากช่องคลอด หรือช่องปัสสาวะ เพราะโดยทั่วไปจะมีอาการเหมือนกัน คือ ปวดหัวเหน่า เจ็บขัดสะโพก แสบในอก บริโภคอาหารไม่รู้รส เป็นต้น

มุตฆาต ๔

ชื่อโรคชนิดหนึ่ง อาการของโรคเกี่ยวกับน้ำปัสสาวะผิดปกติหรือพิการ ตำราการแพทย์แผนไทยว่าเกิดจากการกระทบกระทั่ง เช่น จากอุบัติเหตุ เพศสัมพันธ์ เมื่อผู้ป่วยปัสสาวะจะมีอาการเจ็บปวดมาก น้ำปัสสาวะเป็นหนองและเลือด ปวดเมื่อยที่สะโพก และกระเบนเหน็บ จุกเสียดบริเวณหน้าอก อาเจียนเป็นลมเปล่า เบื่ออาหาร เป็นต้น ลักษณะของน้ำปัสสาวะที่เป็นโทษมี ๔ ประการ เหมือนกับโรคมุตกิด ดูเพิ่มเติมที่ มุตกิด

มุตตั้ง

น้ำปัสสาวะ เป็นองค์ประกอบ ๑ ใน ๑๒ สิ่งของธาตุน้ำ

มุตกายธาดูตติสาร

โบราณกรมมุตติสารชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เกิดจากธาตุน้ำ หรือจากการกินอาหารแสลง ผู้ป่วยจะมีอาการท้องเสีย ถ่ายอุจจาระเป็นเสมหะและเลือดเน่า มีกลิ่นเหม็นเหมือนซากศพ

มุตโรตติสาร

โรคที่ผู้ป่วยมีอาการท้องเสียอย่างรุนแรง ถ่ายอุจจาระเป็นน้ำ เป็นมูก เป็นเลือด อุจจาระมีกลิ่นผิดปกติ ตำราการแพทย์แผนไทยแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ โบราณกรมมุตติสาร และปัจจุบันกรมมุตติสาร

เมื่อยขบ

โรคอย่างหนึ่งเกิดจากอาการอ่อนเพลียของกล้ามเนื้อ ทำให้ปวดเหมือนมีอะไรมาบีบมากอยู่ตรงนั้น

แม่ชาง

เมื่อดิษษุดขึ้นตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย เป็นกลุ่ม กับ มีบิรารกระจายอยู่โดยรอบ บริเวณที่แม่ชางขึ้นจะเป็นส่วนที่มีพิษมาก และมีอาการต่างๆ กันตามลักษณะของชาง แต่ละชนิด แพทย์โบราณให้ข้อสังเกตไว้ว่า โรคชางที่เป็นกับเด็กนั้น มีลักษณะอาการของโรคต่างกานตามวันเกิดของเด็ก กับยังมีโรคหละ ละออง และลมเกิดเพื่อชางประจำวันต่างๆ อีกด้วย โดยกำหนดขอบเขตช่วงอายุของเด็กกับโรคไว้ดังนี้ ๑. เด็กที่เกิดวันอาทิตย์ ชางเจ้าเรือนคือชางเพลิงหรือชางไฟ มีชางจรคือ ชางกรายหละชื่ออุทัยกาฬ ละอองชื่อเปลวไฟฟ้าลงไม่ได้กล่าวไว้ เมื่อเด็กอายุได้ ๒ ปี เดือน ๖ วัน ก็จะพ้นจากโทษของชางเพลิง ๒. เด็กที่เกิดวันจันทร์ ชางเจ้าเรือนคือชางน้ำ มีชางจรคือชางฝ้าย หละชื่อและพระจันทร์ ละอองชื่อแก้ววิเชียร ลมไม่ได้กล่าวไว้ เมื่อเด็กอายุ ๒ ปี ๑๕ วัน ก็จะพ้นจากโทษของชางน้ำ ๓. เด็กที่เกิดวันอังคาร ชางเจ้าเรือนคือ ชางแดง มีชางจร คือ ชางกระแหนะ หรือชางหระนะ หละชื่ออุทัยกาฬละอองชื่อ แก้วมรกต ลมชื่ออุทรวาด เมื่อเด็กอายุได้ ๕ ปี กับ ๘ วัน ก็จะพ้นโทษของชางแดง ๔. เด็กที่เกิดวันพุธ ชางเจ้าเรือนคือชางสะกอ มีชางจรคือ ชางกระตัง หละชื่อเนระกันถิ ละอองชื่อแสงเพลิง ลมชื่อสุนทรวาด เมื่อเด็กอายุได้ ๒ ปี ๗ เดือนกับ ๑๗ วัน ก็จะพ้นโทษของชางสะกอ ๕. เด็กที่เกิดวันพฤหัสบดี ชางเจ้าเรือนคือชางโค มีชางจร คือ ชางข้าวเปลือก หละชื่อนิลกาฬ ละอองชื่อมหาเมฆ ลมชื่อหศคินี เมื่อเด็กอายุได้ ๓ ปี ๑๑ เดือน กับ ๑๙ วัน ก็จะพ้นจากโทษของชางโค ๖. เด็กที่เกิดวันศุกร์ ชางเจ้าเรือนคือชางข้าง มีชางจรคือ ชางกระดุก หละชื่อแสงพระจันทร์ ละอองชื่อแก้ววิเชียร ลมชื่ออริต เมื่อเด็กอายุได้ ๓ ปี ๔ เดือน กับ ๒๑ วัน ก็จะพ้นจากโทษของชางข้าง ๗. เด็กที่เกิดวันเสาร์ ชางเจ้าเรือนคือชางโจร มีชางจร คือ ชางนางริน หละชื่อนมทานิลกาฬ ละอองชื่อเปลวไฟฟ้าหรือทับทิม ลมชื่อลมกุมภกันต์ ลมบาดทะยัก ลมจำปราบเมื่อเด็กอายุได้ ๕ ปี ๓ เดือน กับ ๑๐ วัน ก็จะพ้นจากโทษของชางโจร

แม่ชื้อ

เทวดาหรือผีที่เชื่อกันว่าทำหน้าที่ดูแลรักษาเด็กทารก ตำราการแพทย์แผนไทยว่ามีแม่ชื้อจรและแม่ชื้อประจำวันทั้ง ๗ วัน โดยแต่ละตนมีชื่อและที่อยู่ดังนี้ แม่ชื้อประจำเด็กเกิดวันอาทิตย์ชื่อ วิจิตรนาวรรณ หรือวิจิตรนาวรร อยู่บนจอมปลวก, แม่ชื้อประจำเด็กเกิดวันจันทร์ชื่อ วัฒนางคราญ อยู่ที่บ้านน้ำ, แม่ชื้อประจำเด็กเกิดวันอังคารชื่อนางยักษ์บริสุทธิ์ อยู่ที่ศาลเทพารักษ์, แม่ชื้อประจำเด็กเกิดวันพุธชื่อ สามลพทรศน์ อยู่ที่ต้นศรีมหาโพธิ์, แม่ชื้อประจำเด็กเกิดวันพฤหัสบดีชื่อ กาโลทก หรือ กาโลทกซ์ อยู่ที่สระน้ำหรือบ่อน้ำใหญ่, แม่ชื้อประจำเด็กเกิดวันศุกร์ชื่อ ยักษ์นงเยาว์ อยู่ที่ต้นไทรใหญ่ และแม่ชื้อประจำเด็กเกิดวันเสาร์ชื่อ เอกาโลย อยู่ที่ศาลพระภูมิ, แม่วี ก็เรียก ถ้าแม่ชื้อกระทำโทษจะทำให้ผู้ป่วยมีอาการต่างๆ เช่น อาเจียน เสียเหง้าแห้ง ผิวนิ็ด เป็นต้น

รัตตฆาต

๑. เส้นเลือดแดงใหญ่บริเวณขาหนีบเส้นข้างขวา เรียก รัตตฆาตขวา เส้นข้างซ้าย เรียก รัตตฆาตซ้าย. ๒. เส้นบิรารของเส้นอิทา และเส้นปิงคลา แล่นจากบริเวณขอบกระดูกเชิงกราน ตรงขึ้นไปถึงบริเวณต้นคอ มี ๒ เส้น แขนบนานไปกับกระดูกสันหลัง เส้นข้างขวา เรียก รัตตฆาตขวา เส้นข้างซ้าย เรียก รัตตฆาตซ้าย, รัตฆาต หรือ รัตฆาฏ ก็เรียก

รัตตราตุตติสาร

โบราณกรรมอดิสารชนิดหนึ่ง ตำราการแพทย์แผนไทยว่า เกิดจากธาตุดิน ผู้ป่วยมีอาการท้องเสีย ถ่ายอุจจาระเป็นสีแดงคล้ำ หรือสีเขียว มีเสมหะปน

รัตตปิตตะโรค

โรคชนิดหนึ่ง เกิดจากโลหิตระคนด้วยวาตะ เสมหะ และปิตตะ ผู้ป่วยจะมีเลือดออกตามอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย รักษายาก

ราหูกลืนจันทร์

ฝั่วนโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีต่อมกลัดหนองลักษณะคล้ายดวงจันทร์เกิดขึ้นที่บริเวณโคนลิ้น แต่เมื่ออ้าปากจะมองเห็นเพียงครึ่งเดียว (เนื่องจากอีกครึ่งหนึ่งจะอยู่ด้านหลัง) นอกจากนี้ จะมีอาการคอบวม เมื่อกินหรือดื่มจะสาลักขึ้นจุก หากเป็นมากคอบวมแดงมาก มีหนอง และน้ำเหลือง พุดไม่ได้ เป็นต้น ควรรักษาตั้งแต่เมื่อเริ่มเป็น

ร่ามะนาด

โรคชนิดหนึ่งเกิดตามรากฟัน ทำให้เหงือกบวม อักเสบเป็นหนอง

ริดสีดวง

โรคกลุ่มหนึ่ง เกิดได้กับอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย เช่น ตา จมูก ลำไส้ ทวารหนัก ตำราการแพทย์แผนไทยว่ามี ๑๘ ชนิด แต่ละชนิดมีอาการและชื่อเรียกแตกต่างกันไป บางชนิดอาจมีตั้งหรือก่อนเนื้อเกิดขึ้นที่อวัยวะนั้น เช่น ริดสีดวงตา ริดสีดวงจมูก ริดสีดวงทวารหนัก เป็นต้น

โรคริดสีดวง

โรคริดสีดวง

ฤดู ๓

การกำหนดฤดูกาลในรอบ ๑ ปีเป็น ๓ ฤดู ฤดูละ ๔ เดือน ตามหลักวิชาการการแพทย์แผนไทยได้แก่ คิมหันตฤดู (ฤดูร้อน) นับตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๔ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ วสันตฤดู (ฤดูฝน) นับตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึง ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ และ เหมันตฤดู (ฤดูหนาว) นับตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ฤดูเป็นที่ตั้งแห่งการเกิดโรคอันเกิดจากสมุฏฐานต่างๆ ที่ประจำในแต่ละฤดู เช่น คิมหันตฤดู มักทำให้เกิดความเจ็บป่วยเนื่องจากสมุฏฐานเตโช

ฤดู ๔

การกำหนดฤดูกาลในรอบ ๑ ปีเป็น ๔ ฤดู ฤดูละ ๓ เดือน ตามหลักวิชาการการแพทย์แผนไทย ซึ่งอาจกำหนดไว้ต่างกัน ตำราเวชศึกษาแบ่งเป็น ฤดูที่ ๑ นับตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๔ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๗ ฤดูที่ ๒ นับตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๗ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ฤดูที่ ๓ นับตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนอ้าย และฤดูที่ ๔ นับตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือนอ้าย ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ส่วนคัมภีร์ธาตุวิวัฒน์ แบ่งเป็น คิมหันตฤดู นับตั้งแต่เดือน ๕ ถึงเดือน ๗ วสันตฤดู นับตั้งแต่เดือน ๘ ถึงเดือน ๑๐ วสันตเหมันตฤดู นับตั้งแต่เดือน ๑๑ ถึงเดือน อ้าย และเหมันตคิมหันตฤดู นับตั้งแต่เดือนยี่ ถึงเดือน ๔ ฤดูเป็นที่ตั้งแห่งการเกิดโรคอันเกิดจากสมุฏฐานต่างๆ ที่ประจำในแต่ละฤดู เช่น วสันตเหมันตฤดู มักทำให้เกิดความเจ็บป่วยเนื่องจากสมุฏฐานอาโป

ฤดู ๖

การกำหนดฤดูกาลในรอบ ๑ ปี เป็น ๖ ฤดู ฤดูละ ๒ เดือนตามหลักวิชาการการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ฤดูที่ ๑ (คิมหันตฤดู) นับตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๔ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ฤดูที่ ๒ (วสันตฤดู) นับตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๖ ถึง ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ฤดูที่ ๓ (วสันตฤดู) นับตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ฤดูที่ ๔ (สารทฤดู) นับตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ฤดูที่ ๕ (เหมันตฤดู) นับตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนยี่ และฤดูที่ ๖ (คิสิรฤดู) นับตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๒ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ฤดูเป็นที่ตั้งแห่งการเกิดโรค อันเกิดจากสมุฏฐานต่างๆ ที่ประจำในแต่ละฤดู เช่น วสันตฤดู มักทำให้เกิดความเจ็บป่วยอันเนื่องมาจากลมและเสมหะ

ฤดูสมุฏฐาน

ฤดูเป็นที่ตั้งหรือที่แรกเกิดของโรค ตำราการแพทย์แผนไทยแบ่งออกเป็น ๓ แบบคือ ฤดู ๓, ฤดู ๔ และ ฤดู ๖, ฤดูสมุฏฐาน ก็เรียก

ลมกุกฉิสยาวัต

ลมพัดในท้องแต่พัดนอกลำไส้ เป็นองค์ประกอบ ๑ ใน ๖ ชนิดของธาตุลม

ลมกุมภกันทยักษ์	โรคลมมีพิษชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการชักมือกำเท้าออ หมดสติ โบราณว่าถ้ารักษาไม่ได้ภายใน ๑๑ วัน อาจถึงแก่ความตาย
ลมจิตุบาทวาโย	โรคลมจรรยาชนิดหนึ่ง เกิดจากลมอโรคมาวาต เกิดบริเวณลำคอ ผู้ป่วยมักจะเป็นคางทูม หายใจขัด หอบ สวิงสวาย ท้องขึ้นอืดเฟ้อ หากเป็นนานถึง ๒ ปี กับ ๔ เดือน จะทำให้ตาบอด
ลมทุนยักขาโย	โรคลมจรรยาชนิดหนึ่ง เกิดจากกองลมอัมพาต ผู้ป่วยมีอาการเสียดตั้งแต่ส้นข้างและชายโครงขึ้นมา ทำให้ตัวออ ท้องแข็ง กินอาหารไม่ได้ มักอาเจียนเป็นลมเปล่า ตาฟาง ท้องเสีย
ลมนิรียักขาโย	โรคลมจรรยาชนิดหนึ่ง เกิดจากกองอัมพฤษและสมุณา ผู้ป่วยมีอาการคลั่ง หิวโหย ออยากกินของคาว มีผื่นขึ้นและคันทั้งตัว อจจะระปัสสาวะขัด มักนอนหลับ ไม่มีแรง เป็นต้น ถ้ารักษาไม่หายจะตายภายใน ๑ ปี
ลมพานไส้	โรคลมชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมักมีอาการอาเจียน จุกอกร ถ้าเป็นถึงกำหนด ๗ เดือน มักเป็น ตัวเสียดอยู่ชั้โครงซ้าย ผอมเหลือง พอใจอยากของสดของคาว ครั้นถึง ๓ ปีจะตาย
ลมพาหุระวาโย	โรคลมจรรยาชนิดหนึ่ง เกิดจากกองสุษุมังควาต ผู้ป่วยมีอาการมือเท้าบวม หน้าศีรษะวิงเวียน น้ำมูกน้ำตาไหล เสียวมือและเท้า เป็นเหน็บ หากเป็นนานถึง ๕ เดือน ผู้ป่วยจะลุกไม่ขึ้น
ลมพทุธยักษ์	โรคลมชนิดหนึ่ง มีอาการให้ชักกระสับกระส่าย ให้ขับฟ้นเหลืองตา ให้มือกำเท้าอปากเบี้ยว จักขุแหก แยกแข้งแยกขา ไม่มีสติ ลมจำพวกนี้รักษายาก เป็นปัจฉิมที่สุดโรคการรักษาให้พิจารณาทวารหนัก ทวารเบา ถ้ายังอุนอยู่ให้แก้ต่อไป ประการหนึ่งให้ดูผิวเนื้อ นิ้วมือกดลง แล้วยกขึ้นดูหาโลหิตมิได้ รอยนิ้วที่กดยกขึ้นเป็นรอยเขียวชืด
ลมพทุธยักขาโย	โรคลมจรรยาชนิดหนึ่ง เกิดจากกองสันทฆาต ผู้ป่วยมีอาการเสียดบริเวณชายโครงเจ็บกระดูก ลูกนั่งไม่ได้ มักเป็นร้ามะนาดบ่อยๆ ตามัว และตาบอดในที่สุด หากเป็นนานถึง ๓ ปี จะรักษายาก
ลมยักขินีวาโย	โรคลมจรรยาชนิดหนึ่ง เกิดจากกองสันทฆาต ผู้ป่วยมีอาการเสียดบริเวณหน้าอก และชายโครง ทรงตัวไม่ได้ มักทำให้ตัวโก่งแข็ง พุดไม่ขัด มักเป็นร้ามะนาด ตาบอด เป็นต้น ผู้ป่วยมักมีอายุสั้น
ลมรามะณานีวาโย	โรคลมจรรยาชนิดหนึ่ง เกิดจากกองหทัย ผู้ป่วยมีอาการคันบริเวณใบหน้า หู ตา เป็นต้น แล้วคันมากไปทั่วทั้งตัว กินอาหารไม่ได้
ลมวาระยักขาโย	โรคลมจรรยาชนิดหนึ่ง เกิดจากกองอชินวาต ผู้ป่วยจะอยากกินอาหารคาวหวาน เนื้อ ปู ปลา และหอย ซึ่งเมื่อกินแล้วทำให้มีอาการเสียดชายโครงทั้งสองข้าง จุกแน่นบริเวณหน้าอก แล้วลามไปจนถึงบริเวณองคฆาต มือเท้าตายไม่มีเรียวแรง
ลมวิหค	โรคลมชนิดหนึ่ง ไม่ปรากฏรายละเอียดในตำราการแพทย์แผนไทย ในหนังสือ ศัพทแพทย์แผนไทยของสำนักงานข้อมูลสมุนไพร มหาวิทยาลัยมหิดล ให้ความหมายว่า ลมวิหค คือลมที่เกิดจากดีกำเริบอย่างรุนแรง

ลมสัถถกาวต	โรคลมชนิดหนึ่ง เกิดจากสันตฆาต ผู้ป่วยจะเริ่มมีอาการเจ็บบริเวณหน้าอก เมื่อเป็นนานเข้าจะเกิดเป็นเวลา โดยเมื่อมีอาการจะรู้สึกเจ็บแปลบไปทั่วทั้งตัวเหมือนถูกมิดเชือด และเหล็กแหลมแทง ใจสั่น เมื่ออาการบรรเทาจะรู้สึกหิว ไม่มีแรง ปวดหัวตามัว กินอาหารไม่ได้ นอนไม่หลับ หากจะรักษาต้องรักษาเมื่อเริ่มมีอาการเจ็บหน้าอก ถ้ารักษามีหายจะกลายเป็นโอสัณตฆาตและตรีสันตฆาต รักษาไม่ได้
ลมสุนทรวาท	ปัจจุบันกรรมวิธีสารชนิดหนึ่ง เกิดจากลมอโศมาวาตอ่อนและลมอุทังคมา วาตกำเริบเมื่อเป็นเด็กอายุได้ ๓ เดือน ผู้ป่วยมีอาการท้องเสีย ถ่ายอุจจาระเป็นมูกเลือด นอกจากนี้ยังมีอาการปวดมวนในท้อง ท้องอืดเฟ้อ ถ้ารักษาไม่หายจะพัฒนากลายเป็นโรคมานทั้ง ๕ ชนิด
ลมสุมนา	โรคลมชนิดหนึ่ง เกิดจากกองลมอัมพฤกษ์และมักเกิดในระหว่างตรีโทษ ผู้ป่วยจะสูญเสียการรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ (การได้ยิน การมองเห็น การได้กลิ่น การรับรส และการสัมผัส) โรคนี้รักษายาก แต่อาจบรรเทาอาการให้รุนแรงน้อยลงได้
ลมหทัยวาท	โรคลมชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมักมีอาการมึนตึ๊ง ไม่ค่อยพูดคุย ใจลอยบ่อยๆ ชอบอยู่คนเดียว ใจน้อย โกรธง่าย เบื่ออาหาร บางครั้งหัวเราะ บางครั้งร้องไห้ ถ้ารักษาให้รักษาเมื่อเริ่มมีอาการ หากทิ้งไว้นานจะรักษายาก
ลมหัตคินี	ชื่อโรคลมชนิดหนึ่ง เป็นแกเด็กมีอายุ ๓ เดือนไปแล้ว และเป็นโรคชางโคอยู่เดิม มีอาการชัก มือกำ เท้างอ หลังแข็ง เหนือตัก ท้องขึ้น ทำเย็นขึ้นมาถึงหัวเข่า เป็นต้น ดูเพิ่มเติมที่ แม่ชาง
ลมอริศ	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เป็นแกเด็กที่เกิดในวันศุกร์ เป็นโรคละอองพระบาท หรือ กภาพสิงคลี หรือเป็นโรคชางข้างอยู่แล้ว มีอาการชัก คอเขียวก่อนแล้วชักมือกำเท้า งอนันตากลอกไปมา น้ำลายฟูมปาก ลิ้นกระด้างคางแข็ง บางทีชักเฉพาะ จ้าพระชาย(ส่วนร่างกายข้างซ้าย) บางทีชักเฉพาะจ้าพระขวา(ส่วนร่างกายข้างขวา) เป็นต้น ดูเพิ่มเติมที่ แม่ชาง
ลมอัศฎากาศ	โรคลมชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมักมีอาการชาทั้งตัวขยับแขนขาไม่ได้ เชื่อมมัน
ลมอุทรวาท	ชื่อโรคลมชนิดหนึ่ง เป็นโรคลมประจำวันของเด็กที่เกิดวันอังคาร เป็นโรคลมที่ติดมากับเด็กตั้งแต่แรกเกิด เรียกว่า ลมกำเนิต มีอาการร้องไห้ในเวลาเย็นเป็นนิจ(ทุกวัน) ตั้งแต่อายุในเรือนไฟจนถึงอายุ ๓ เดือน อาการของโรคก็จะหายไปเอง หรือร้องไห้ อาการเช่นนี้พื้นบ้าน ร้องไห้ ๓ เดือน เป็นเด็กเลี้ยงยาก เมื่อมีอาการลมจะบังคับขึ้นในท้อง ทำให้ท้องขึ้น จับเชื่อมมัวและหอบเป็นต้น ถ้าอายุเกิน ๓ เดือนขึ้นไปแล้ว ยังรักษาไม่หาย จะมีอาการชูปหอม ท้องขึ้น อาเจียน จุก เสียด ในที่สุดจะชักมือกำเท้า งอตาซ่อนขึ้นสูง เรียกว่า โรคตะบองราหูบ้าง ตะพันไฟบ้าง ดูเพิ่มเติมที่ แม่ชาง
ละออง	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เป็นกับเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนโตใหญ่ อาการของโรคเกิดจากความร้อนในร่างกาย ส่งไอความร้อนขึ้นภายในข้อท้องขึ้นมา ทำให้เกิดเป็นฝีสีขาวๆ เกาอยู่บริเวณลิ้นและในปากมีสีต่างๆ ตามชนิดของโรค เช่น สีขาว เหลือง เขียว เป็นต้น โรคละอองเมื่อเป็นขึ้นแล้ว ทำให้รู้ว่าจะบังเกิดเป็นโรคหะหรือชางต่อไป
ละอองแก้วมรกต	ชื่อโรคละอองชนิดหนึ่ง เป็นแกเด็กที่เป็นโรคชางแดงอยู่แล้วเมื่อบังเกิดโรคขึ้นนั้น มีอาการใบหน้าเขียวคล้ำจนเกือบดำ ลิ้นกระด้าง คางแข็ง อ้าปากไม่ออก ชักกำมือกำเท้า หรือ มือกำเท้า งอ ดูเพิ่มเติมที่ แม่ชาง

ละอองแก้ววิเชียร	ชื่อโรคละอองชนิดหนึ่ง เป็นแก้มเด็ก อาการของโรคเกิดขึ้นที่ ลิ้น เพดาน ในบริเวณ กระพุ้งแก้ม เป็นต้น ลักษณะเป็นฝ้าเห็นขาวเป็นเลือกทั้งปากและลิ้นดูจะมีพราวกะทิ ทำให้มีอาการท้องขึ้น ท้องอืดมาก ทำให้รู้สึกเบื่ออาหาร
ละอองทับทิม	ดูที่ ละอองเปลวไฟฟ้า
ละอองเนียรกรรณ	ชื่อโรคละอองชนิดหนึ่ง เป็น แก้มเด็กที่เป็นโรคซางซางอยู่แล้ว มีอาการเป็นฝ้าขึ้นมาแต่ ลำคอถึงลิ้นแล้วขาดไปทั้งปากทำให้ท้องเสีย และอาเจียนอย่างที่เราเรียกว่า ทั้งลงทั้งรากล กินอาหารไม่ได้ ตัวร้อน กระจายน้ำ เป็นต้น
ละอองเปลวไฟฟ้า	ชื่อโรคละอองชนิดหนึ่ง เป็นอาการต่อเนื่องกับโรคซางเป็นแก้มเด็กมีอาการลิ้นฝ้า มีเม็ด หรือยอดผุดขึ้นที่ฝ้านั้น สีแดงดังชาด หรือยอดทับทิม ทำให้ลิ้นกระด้าง คางแข็ง ตาค้าง ซักมือกำเท้าอ กัดฟัน ตัวร้อนจัด บางทีเรียกว่า ละอองทับทิม ดูเพิ่มเติมที่ แม่ซาง
ละอองมหาเมฆ	ชื่อโรคละอองชนิดหนึ่ง เป็นกับเด็กที่เกิดวันพฤหัสบดี มีซางโคเป็นเจ้าเรือน ทำให้มี อาการลิ้นเป็นฝ้า มีเม็ด หรือ ยอด ผุดขึ้นที่ฝ้านั้น เมื่อแรกตั้งสีดังดอกตะแบก จับให้ หน้าเขียวจนดำ ซักมือกำเท้าอ นัยน์ตาซ้อนขึ้นสูง ท้องขึ้น ปิดหนักปิดเบา เป็นต้น ดูเพิ่มเติมที่ แม่ซาง
ละออง	โรคเด็กชนิดหนึ่ง เกิดกับทารกแรกเกิดถึงเด็กอายุไม่เกิน ๕ ขวบ ๖ เดือน ผู้ป่วยมี ฝ้าบางๆ เกิดขึ้นในปากลำคอ กระพุ้งแก้ม หรือบนลิ้น ฝ้าบางๆ นี้อาจมีสีต่างๆ กัน ทำให้มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป นอกจากนี้ ยังมีเจ้าเรือนและชื่อเรียกแตกต่างกันไปตาม วันเกิดของผู้ป่วยด้วย เช่น ละอองแก้ววิเชียร เป็นละอองที่เกิดกับเด็กที่เกิดวันจันทร์ มีซางน้ำเป็นเจ้าเรือน ละอองที่อาจทำให้มีอาการรุนแรงขึ้นถึงตายได้ เรียก ละออง พระบาท เช่น ละอองมหาเมฆ ละอองเปลวไฟฟ้า ละอองแก้ววิเชียร
ลำบองราหู	โรคชนิดหนึ่ง เกิดกับเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ ๑๒ เดือน ผู้ป่วยมักมีอาการเป็นเม็ด ตามร่างกาย และอาการอื่นๆ แตกต่างกันไปในแต่ละเดือน เช่น ลำบองราหูที่เกิดใน เดือน ๑ เมื่อเป็นจะทำให้เจ็บผิวหนัง ขนลุก ผื่นขึ้นทั้งตัว นอนสะดุ้ง ร้องไห้ไม่มีน้ำตา, ละบองราหูหรือกระบองราหู ก็เรียก
ลำลาบ	เปื่อยลามเป็นแนวออกไป
โลมา	ชน ส่วนประกอบ ๑ ใน ๒๐ สิ่งของธาตุดิน
โลหิตเกิดแต่ผิวหนัง	โรคชนิดหนึ่งเมื่อจะมีระดูมานั้น ให้ร้อนผิวหนัง ให้ร้อนผิวหนัง แลแดงดังผลตำลึงสุก บางทีผุดขึ้นดังเม็ดผด แลเท่าใบพุทราเท่าวงบ่น้ำอ้อยก็มี ดุจไข่รากสาตสันนิบาตไป ๒ วัน ๓ วัน บางทีสมมติว่าเป็นประดง ครั้นระดูมีมาก็หาย
โลหิตเกิดแต่เส้นเอ็น	โรคชนิดหนึ่งเมื่อระดูจะมีมานั้น ให้เป็นดุจไข่จับ ให้สะบัดร้อนสะท้าน หนาว ปวดศีรษะ เป็นกำลัง ครั้นระดูมีมาก็หายไปแล
โลหิตคลอบุตร	โรคชนิดหนึ่งเมื่อจะบังเกิดทำให้โลหิตคั่งเข้าเดินไม่สะดวก แล้วตั้งขึ้นเป็นลิ่ม เป็นก้อน ให้แตกขึ้นแตกลง เพราะบางทีให้คั่ง ขบฟัน ตาเหลือกตาซ้อน ขอบตาเขียวและ ริมฝีปากเขียว เล็บมือเล็บเท้าเขียว สมมุติว่าปีศาจเข้าสิง
โลหิตซ้ำ	ดูที่ โลหิตตกหมกซ้ำ
โลหิตตกหมก	ดูที่ โลหิตตกหมกซ้ำ

โลหิตตกหมกซ้ำ	โรคชนิดหนึ่งก็อาศัยโลหิตเน่า เหตุเพราะแพทย์ใช้ยาประคบ ยาผาย ยาขับโลหิตไม่ถึงกำลัง หมายถึงให้ยาน้อยกว่ากำลังเลือด และโลหิตนั้นเกิดระส่ำระสาย ออกไม่หมดสิ้นเชิง จึงตกหมกซ้ำอยู่ได้ชื่อว่าโลหิตตกหมกซ้ำ บางทีตกซ้ำอยู่ในเส้นเอ็นหัวเข่า เมื่อจะให้โทษก็คุ้มกันเข้ากระทำให้เป็นฝีมดลูก ฝีปอดคว่ำ ฝีเอ็น ฝีอคนีสันต์ ฝีปลวก และมานโลหิต
โลหิตต้องพิฆาต	อันตกต้นไม้และถูกทุบถองบยตี ถ้าเป็นดังกล่าว่าทว่าไฉนถึงพิฆาต เพราะโลหิตที่ถูกกระทำนั้นกระทบชำระคนกับโลหิตระดู เกิดแห่งกรังเข้าติดกระดูกสันหลังอยู่ จึงได้ชื่อว่าโลหิตแห่งกรังเพราะอาศัยโลหิตพิฆาต
โลหิตทจริตโทษ	โรคชนิดหนึ่งเกิดจากกระผิดปรกติ โลหิตทจริตโทษมี ๕ ประการ คือ โลหิตระดูร้าง โลหิตตลอดบุตร โลหิตต้องพิฆาต โลหิตเน่า โลหิตตกหมกซ้ำ
โลหิตเน่า	โรคชนิดหนึ่งอาศัยโลหิตระดูร้าง โลหิตตลอดบุตร โลหิตต้องพิฆาต และโลหิตตกหมกซ้ำ เจือมาเน่าอยู่ จึงเรียกว่าโลหิตเน่า เป็นใหญ่กว่าลมทั้งหลาย เมื่อจะให้โทษโลหิตเน่ามีพิษอันกล้าแล่นไปทุกชุมชน บางทีแล่นเข้าจับหัวใจ บางทีแล่นออกผิวเนื้อ ผุดเป็นวงดำ แดงเขียว ขาวก็มี บางทีผุดขึ้นดั่งยอดผด ทำพิษให้คันเป็นกำลัง ทรนทรายยิ่งนัก
โลหิตระดูร้าง	โรคชนิดหนึ่ง เมื่อจะบังเกิดโลหิตระดูมิให้มาตามปกติ บางทีดำและมึกลื่นเหม็นเน่า บางทีจางดูจ่น้ำขานหมาก บางทีใส ดูจ่น้ำควาปลา บางทีขาวดูจ่น้ำขางข้าวกระทำให้เจ็บปวดเป็นไปต่างๆ ครั้นเป็นนานมักกลายเป็นมานโลหิต
วสันตะฤดู	ดูที่ ฤดู ๓ ฤดู ๔ และฤดู ๖
วิณโรค	โรคฝีกกลุ่มหนึ่ง เกิดเป็นตุ่มขึ้นภายใน ผู้ป่วยมีอาการแตกต่างกันตามชนิดของฝี เช่น รังกายทรุดโทรม ผอมเหลือง
วตะสมุฏฐาน	ที่ตั้งหรือที่แรกเกิดของโรคอันเกิดจากลม แบ่งออกเป็น ๓ อย่าง ได้แก่ หทัยวตะ (ลมในหัวใจ อันทำให้หัวใจทำงานเป็นปรกติ) สัตถวตะ (ลมที่ทำให้เกิดอาการเสียดแทงตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย) และสมุนาวตะ (ลมในเส้น อันทำให้เกิดอาการปวดเมื่อย)
วตะสุตะโรค	ริดสีดวงประเภทหนึ่ง เกิดในสันหลัง ผู้ป่วยมีอาการเจ็บ ร้อนแฉะ และสันหลัง ไข้ผอมแห้ง ผิวแห้งเป็นเกล็ด เหนื่อยหอบมาก
วิชิกามะโรค	ริดสีดวงประเภทหนึ่ง เกิดในดวงจิต ผู้ป่วยมีอาการปวด แสบ หรือยอกในทรวงอกบ่อยๆ บิดตัวไปมาไม่ได้ สะบักร้อนสะท้านหนาว กินอาหารไม่ได้ มีเหงื่อออกมาก
วิตานะโรค	ริดสีดวงประเภทหนึ่ง เกิดที่ตา ผู้ป่วยมีอาการน้ำตาไหลตลอดเวลา มีขี้ตา คันตา ปวดแสบปวดร้อนในตา อาจมีแผลเปื่อยตามขอบตา
วิปริต	ความผิดปกติ สามารถใช้ได้กับอาการที่ผิดปกติไป และธาตุต่างๆ ที่ผิดปกติไปได้
วิสมธาตุ	วิสมธาตุนั้นยังไปด้วยกองฉลาโว วาโยเดินไม่สะดวก คือทำให้ท้องล้นอยู่เป็นนิ้ง บางวันให้ท้องผูก บางวันให้ถ่ายท้อง บางวันให้แน่นท้องแน่นอกคับใจ บางวันให้อยากอาหาร เพลิงธาตุมิได้เสมอ วาโยเดินไม่สะดวก โทษทั้งนี้เกิดขึ้นแต่กองฉลาโวโยให้เป็นเหตุ

วิธีต้ปัลลวี	ธาตุดิน ๒๐ ประการ อันได้แก่ ผม (เกศา) ขน (โลมา) เล็บ (นขา) ฟัน (ทันตา) หน้ (ตะใจ) เนื้อ (มังส) เอ็น (นหารู) กระดูก (อัฐิ) ไชกระดูก (อัฐิมิณขัง) ไต (พิหัง) หัวใจ (หทัย) ตับ (ยกัน) พังผืด (กิโถมกั) ม้าม (วักกั) ปอด (ปโปผาสัง) ไส้ใหญ่ (อันตัง) ไส้เล็ก (อันตคูนัง) อาหารใหม่ (อุทรียัง) อาหารเก่า (กริสัง) และสมองศีรษะ (มัตถเกมัตถลุงคัง)
คอเสมหะสมุฏฐาน	ดูที่ สมุฏฐานเสมหะ
สภาวะโรค	ริดสีดวงประเภทหนึ่ง เกิดขึ้นที่ริมทวารหนักข้างในลักษณะเหมือนเตี้อยู่ ผู้ป่วยมีอาการคล้ายไข้เหลือง บางทีรู้สึกร้อน รู้สึกหนาว เมื่อยตัว ท้องผูกเวลาถ่ายมีเลือดปนออกมา
สมะธาตุ	ลักษณะสมะธาตุนั้น ยิ่งไปด้วยสรรพธาตุ มีอาการทำให้เจ็บเป็นเพล (เวลา) บางทีกระทำให้ตัวร้อน เหนื่อย บางทีให้สับสนวุ่นวาย ให้เจ็บในอก รับประทานอาหารไม่มีรส บางทีให้มันให้มัว โทษทั้งนี้เพราะเสมหะสมุฏฐาน ปิดตะสมุฏฐาน และวาระสมุฏฐาน ประชุมพร้อมกันในกองปัลลวีธาตุทั้ง ๒๐ ประการ ให้เป็นวิธีต้ปัลลวี ดูเพิ่มเติมที่ อสุรินทัญญาธาตุ
สมุฏฐาน	ที่ตั้ง หรือที่แรกบังเกิดโรค บรรดาภัยไข้เจ็บทั้งหลาย จะบังเกิดขึ้นก็เพราะ สมุฏฐานเป็น ที่ตั้ง จำแนกได้ ๕ สมุฏฐาน คือ ธาตุสมุฏฐาน อุตสมุฏฐาน อายุสมุฏฐาน กาลสมุฏฐาน และ ประเทศสมุฏฐาน ดูเพิ่มเติมที่ ธาตุสมุฏฐาน อุตสมุฏฐาน อายุสมุฏฐาน กาลสมุฏฐาน และ ประเทศสมุฏฐาน
สมุฏฐานวาระ	ที่ตั้งหรือที่แรกเกิดของโรคอันเกิดจากลม แบ่งออกเป็น ๓ อย่าง ได้แก่ หทัยวาระ (ลมในหัวใจอันทำให้หัวใจทำงานเป็นปกติ) สัตถกวาระ (ลมที่ทำให้เกิดอาการเสียดแทงตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย) และสุมนวาระ (ลมในเส้นเอ็นทำให้เกิดอาการปวดเมื่อย)
สมุฏฐานเสมหะ	ที่ตั้งหรือที่แรกเกิดของโรคอันเกิดจากเสมหะ แบ่งออกเป็น ๓ อย่าง ได้แก่ คอ เสมหะ (เสมหะในลำคอ) อูระเสมหะ (เสมหะในอก) และคูดเสมหะ (เสมหะในลำทวาร)
สับสนวายุ	อาการของโรคชนิดหนึ่ง ทำให้เป็นลม หน้ามืด ตาลาย ใจหวิว กระสับกระส่าย
สองเพรียงหู	บริเวณของศีรษะเหนือใบหูหลังขมับ เป็นตำแหน่งที่เอาสิ่งของหรือดอกไม้หนีบไว้ ทัดดอกไม้ก็เรียก
สับรื้อร้อนสะท้านหนาว	อาการของโรคอย่างหนึ่ง พิษไข้ทำให้ หนาวตัวสั่น
สะพั้น	โรคชนิดหนึ่ง มักเกิดในทารกหรือเด็กเล็ก ผู้ป่วยมีอาการขอบตาเขียว นอนสะดุ้ง ชัก เท้ากำมือกำ หลังแข็ง ท้องขึ้น ลิ้นกระด้างคางแข็ง
สรวะฤดู, สารทฤดู	ดูที่ฤดู ๖
ลักเคระโรค	ริดสีดวงประเภทหนึ่ง เกิดขึ้นในทวารหนัก ผู้ป่วยมีอาการแสบร้อนในทวารหนัก บางทีให้น้ำเหลืองไหลอยู่ตลอด
สัณฐาน	เหมือน

สัตถกาวตสมุฏฐาน

ที่ตั้งหรือที่แรกเกิดของโรคอันเกิดจากลมแบ่งออกเป็น ๓ อย่าง ได้แก่ หทัยวาตะ (ลมในหัวใจอันทำให้หัวใจทำงานเป็นปรกติ) สัตถกาวตะ (ลมที่ทำให้เกิดอาการเสียดแทงตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย) และสุมนาวาตะ (ลมในเส้นเอ็นทำให้เกิดอาการปวดเมื่อย)

สันทฆาต

๑. ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เป็นกับบุรุษและสตรี อาการของโรคเกิดเป็นเลือดสด เป็นก้อนตกออกจากทวารเบา เลือดนั้นเน่าใสเหมือนน้ำล้างเนื้อหรือน้ำควาปลา ทำให้ปัสสาวะออกเป็นหยดๆ และปวดมาก ๒. ในหนังสือแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ กล่าวว่า อาการของโรคสันทฆาตมี ๔ ชนิด คือ ๑) อาสันทฆาตเป็นกับหญิงเกิดจากโลหิตและระดูแห้งเป็นก้อน ขนาดประมาณฟองไข่โกติดอยู่ที่กระดุกสันหลัง ทำให้มีอาการเจ็บหลังปวดมากถึงบิดตัว ๒) โทสันทฆาต เกิดจากท้องผูกจนเป็นพรรดิก เกิดเป็นกองลมเข้าไปอยู่ในท้องทำให้เจ็บปวดไปทั้งตัว มีอาการเมื่อยบั้นเอว ขัดตะโพก เวียนศีรษะ สะท้านร้อน สะท้านหนาว เป็นต้น ๓) ตรีสันทฆาต เกิดเป็นเม็ดผุดขึ้นภายในบริเวณตับ หรือในลำไส้ ทำให้เป็นไข้ จุก เสียด ท้องพองมีอาการเพ้อ คลั่ง ประดุจผีเข้าสิง ถ้าเป็นนาน ๗-๘ วัน โลหิตจะแตกออกตามทวารทั้ง ๔ ๔) อาสันทฆาต เกิดจากการฟกช้ำภายใน เช่น ตกจากที่สูง ถูกทุบ ถอง ตีโดยแรงเจ็บเนื้อตัว ทำให้โลหิตในร่างกายคั่งกันเข้าเป็นก้อน มีอาการเจ็บร้อนในอก เสียดแทงสันหลัง ดุจเป็นเม็ดผุดขึ้นภายใน ถ้าวางยาผิด โลหิตกระจายออกแล้วแล่นเข้าสันหลัง ลงสู่ทวารหนักเบา เป็นต้น

สันนิบาต

๑. ความเจ็บป่วยอันเกิดจากกองสมุฏฐานปิตตะ วาตะ และเสมหะ ร่วมกันกระทำให้เกิดโทษเต็มกำลั่ง ในวันที่ ๓๐ ของการเจ็บป่วย ๒. ชื่อโรคชนิดหนึ่ง ทำให้เป็นไข้ พิษของไข้มีอาการหนาวสั่น ชัก กระตุก และเพ้อ

สันนิปาตอะชินะ

อชินธาดุโรคตติสารประเภทหนึ่ง เกิดจากเสมหะ ปิตตะ และวาตะ ร่วมกันกระทำให้เกิดโทษ ผู้ป่วยมีอาการท้องเสียอย่างแรงในเวลากลางคืน อุจจาระมีสีดำ แดง ขาว และเหลืองปนกัน นอกจากนี้ยังมีอาการแน่นหน้าอก สะบัดร้อนสะท้านหนาว มีไข้

สาธะมา

โรคเด็กชนิดหนึ่ง เกิดกับทารกที่อยู่ในเรือนไฟ (โดยทั่วไปอายุไม่เกิน ๑ เดือน) ผู้ป่วยมีฝ้าสีเทาแล้วเปลี่ยนเป็นสีดำ เกิดได้ตั้งแต่หน้าอกถึงปลายลิ้น เมื่อลูกลมเข้าไปภายในก็จะทำให้มีอาการรุนแรงขึ้น เช่น อาเจียนอย่างแรง ท้องเสียอย่างแรง

สำรอก

๑. อาเจียน ขย้อนเอาสิ่งที่กลืนลงไปในกระเพาะแล้วออกมาทางปาก เช่น สำรอกอาหาร ๒. อาการซึ่งเกิดในเด็กแรกเกิดจนถึงอายุ ๑ ขวบ เด็กมีอาการขย้อนเอาสิ่งที่กลืนเข้าไปออกมาทางปาก มี ๔ อย่าง คือ สำรอกเป็นเสมหะ สำรอกเป็นสีเหลือง สำรอกเป็นสีเขียว และสำรอกเป็นเม็ดคล้ายเมล็ดมะเขือ นอกจากนี้เด็กยังมีการท้องอืดท้องเฟ้อ ท้องเดิน มีไข้

ศีศิรฤตุ

ดูที่ฤตุ ๖

สุจิमुखะ ตาละหิระ

กิมิชาติ อาศัยเกาะกินภายในกระเพาะอาหารมี ๗ ชนิด คือ กะตะ โอตะกะ คันทุปา ตาลหิระ สุจิमुखะปวัตันตุ และ สุกะตะ ดูเพิ่มเติมที่ กิมิชาติ

สุนทรวาตตติสาร

ปัจจุบันกรรมตติสารชนิดหนึ่ง เกิดจากลมอโรคีมาวาตาอ่อนและลมอุทังคมาวาทากำเริบเมื่อเป็นเด็กอายุได้ ๓ เดือน ผู้ป่วยมีอาการท้องเสีย ถ่ายอุจจาระเป็นมูกเลือด นอกจากนี้ยังมีอาการปวดมวนในท้อง ท้องอืดเฟ้อ ถ้ารักษาไม่หายจะกลายเป็นโรคมานต่างๆ ทั้ง ๕ ชนิด

สมนาสมฐาน	ดูที่ วาตะสมฐาน
สุวิชิการโรค	ริดสีดวงประเภทหนึ่ง เกิดขึ้นตามขอบทวารหนัก ลักษณะเป็นเม็ดขนาดเท่าเมล็ดข้าวโพด ผู้ป่วยมีอาการปวดแสบ คัน บางทีมีหนองและเลือดออกทางทวารหนัก ปวดมวนและติ่งทวารหนัก
เสมหะ	น้ำลาย, เสมอ, เมือก เป็นองค์ประกอบ ๑ ใน ๑๒ สิ่งของธาตุน้ำ
เสมหะสมฐาน	ที่ตั้งหรือที่แรกเกิดของโรคอันเกิดจากเสมอ แบ่งออกเป็น ๓ อย่าง ได้แก่ เสมอเสมหะ (เสมหะในลำคอ) อูระเสมหะ (เสมหะในอก) และคูกเสมหะ (เสมหะในส้วทวาร)
เสียดอก	อาการที่รู้สึกอึดอัดหรือแทงยอกภายในอก เนื่องจากมีลมอยู่
ไส้ด้วน ๔	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เป็นโรคเกิดกับชาย อาการของโรคเกิดจากเสกกับหญิงที่เป็นโรคกายอยู่ก่อนแล้ว ทำให้มีอาการเป็นเม็ดขึ้นที่ปลายองชาตก็ดี รอบๆ องคชาตก็ดี เม็ดนั้นแตกออกเป็นน้ำเหลืองและเลือดทำให้เจ็บ ปวดแสบปวดร้อน แผลเน่า กัดตั้งแต่ปลายองคชาตเข้าไปทุกวัน ถึงโคนองคชาตเมื่อใดก็ตาย โรคไส้ด้วน เกิดจากเหตุ ๔ ประการ คือ ๑. เกิดจากเสกเมณีส่าส่อน เป็นสัญจรโรค ๒. เกิดจากการเสกเมณีส่าส่อนกับหญิงกำลังมีประจำเดือน ๓. เกิดจากการเสกเมณีส่าส่อนแรงหักโหมจนฟกซ้ำ ๔. เกิดจากการเสกเมณีส่าส่อนกับหญิงเป็นกามโรค
ไส้ลาม	โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ชนิดหนึ่ง เกิดได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ผู้ป่วยมีเม็ดผื่นขึ้นที่ภายในอวัยวะเพศและลามออกมาภายนอก ไปที่ท้องน้อย ทวารหนัก ทวารเบา เมื่อเม็ดผื่นแตกออกหนองจะไหลออกมา อาจมีอาการปวดมวนท้อง ถ่ายเป็นมูกเลือด แ่นหน้ำอก อาเจียน กินอาหารไม่ได้ หรือเป็นลมบ่อยๆ ร่วมด้วย
หตุโรค	โรคกลุ่มหนึ่ง เกิดได้กับอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย เช่น ตา จมูก ลำไส้ ทวารหนัก ตำราการแพทย์แผนไทยว่ามี ๑๘ ชนิด ดูเพิ่มเติมที่ ริดสีดวง
หละ	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เป็นกับเด็กอ่อนที่ยังอยู่ในเขตเรือนไฟ เมื่อเด็กออกจากเรือนไฟแล้ว อายุ ๓ เดือนขึ้นไป จะไม่ค่อยเป็นหละ แต่เรียกว่า โรคขาง อาการของโรคหละ จะเป็นต่อเนื่องมาจากโรคละออง โดยมีอาการรุนแรงมากขึ้นล้นที่เป็นฝ้าขาวนั้นจะเป็นแผ่นหนา เห็นเป็นคราบขาว กับมีเม็ดพิษผุดขึ้นเป็นยอดแหลม มี ๙ ชนิด คือ ยอดเหลืองแดง ดำดุน้ำหมึก เขียวดัจ สีไปไม่มีสายโลหิต ดำดงสีนิล ดำแดงซ้ำดง สีลูกหว้าห้าม สีคราม ขาว และไม่มียอด แต่แดงทั่วปาก อาการของโรคหละ มีชื่อเรียกต่างๆ กันได้แก่ หละอุทัยกาฬ หละเนระกันถิ หละแสงพระจันทร์ และหละนิลกาฬ
หละนิลกาล	ชื่อโรคหละชนิดหนึ่ง เป็นแก่เด็กที่เป็นโรคละอองมหาเมษอยู่แล้ว เม็ดที่ขึ้นเป็นยอดดำดงสีนิล ทำให้เจ็บไปทั่วสรรพางค์กาย หายใจขัด หลังแข็ง เป็นต้น ดูเพิ่มเติมที่ หละ และ แม่ขาง
หละนิลเพลิง	หละที่เป็นกับเด็กที่เกิดวันพุธ เริ่มแรกผู้ป่วยมีเม็ดเล็กๆ สีเขียวไปไม้ขึ้น แล้วเปลี่ยนเป็นสายยาวสีแดงที่ทอดผ่านยอดนั้น เมื่ออาการมากขึ้นเม็ดพวจะเปลี่ยนเป็นสีคล้ำคล้ายสีนิล เมื่อเป็นได้ครบ ๕ วัน ผู้ป่วยมีอาการ ท้องร่วง ท้องขึ้น ปากแห้ง
หละมหานิลกาล	หละที่เป็นกับเด็กที่เกิดวันเสาร์ ผู้ป่วยมีเม็ดสีคล้ำคล้ายนิล เมื่อทำพวจะทำให้มีอาการเหมือนหละนิลกาฬ แต่รุนแรงกว่ามาก

หกละแสงพระจันทร์	ชื่อโรคหกละชนิดหนึ่ง เป็นแก้มเด็กที่เป็นโรคละอองแก้ววิเชียรอยู่แล้ว เม็ดที่ผุดขึ้นเป็นยอดสีขาวแล้วกลับเหลือง ขึ้นที่ต้นขากรรไกรซ้ายหรือขวา ขนาดโตเท่าเม็ดข้าวโพดทำให้มีตา ตาแข็งค้าง เป็นต้นอาการลงท้อง ตัวเย็น ลิ้นกระด้างคางแข็งหน้าผากตึง ร้องไห้ไม่มีน้ำตา ตาแข็งค้าง เป็นต้น ดูเพิ่มเติมที่ หละและแม่ซาง
หละอุไทยกาล	หละที่เป็นกับเด็กที่เกิดวันอาทิตย์ และวันอังคาร ผู้ป่วยมีเม็ดพิษสีแดง ใช้สูง ชัก ถ่ายอุจจาระปัสสาวะไม่ออก
หืด	ภาวะหายใจไม่สะดวกเนื่องจากหลอดลมตีบแคบลง มักเกิดจากการหดตัว หรือการอักเสบของหลอดลม
เหม็นตฤดู	ดูที่ ฤดู ๓ ฤดู ๔ และฤดู ๖
องคสูตร ๔	โรคทางเดินปัสสาวะและอวัยวะสืบพันธุ์กลุ่มหนึ่งเกิดกับผู้ชาย ผู้ป่วยมีอาการแตกต่างกันไปตามฤดูที่ป่วย ตำราการแพทย์แผนไทยแบ่งเป็น ๔ ประเภท ได้แก่ ๑. ผู้ที่ป่วยในฤดูร้อน อัมตะข้างขวาจะบวมแดง ปวดแสบปวดร้อนเสียดแทงร้าวไปถึงร้าวข้างมีเลือดไหลซึมในช่องปัสสาวะทำให้มีอาการปวดแสบร้อนมาก ปัสสาวะขัด ท้องผูกมาก อาจมีอาการปวดเสียวลงไปตามเท้า ถ้านอนลงกล้ามเนื้อจะกระตุกเต้นเบาๆ เป็นต้น ๒. ผู้ที่ป่วยในฤดูฝนจะมีอาการเจ็บและปวดบริเวณหน้าอก กระดุกสันหลัง บ่าทั้ง ๒ ข้าง ร้าวไปถึงร้าวนมและขาทั้ง ๒ ข้าง ปวดแสบปวดร้อนเวลาถ่ายปัสสาวะ ครั้นเนื้อครั้นตัววิงเวียน ถ่ายอุจจาระเป็นมูกเลือดและอาจชักได้ ๓. ผู้ที่ป่วยในฤดูหนาว จะมีอาการปวดในองคชาติ ปัสสาวะหยดย้อย เจ็บแหว่ กินไม่ได้ ถ้าเป็นนานจะทำให้องคชาติขาดและตายได้ ๔. ผู้ที่ป่วยในฤดูแห่งสันนิบาต จะมีอัมตะบวมและผิวเป็นสีดำ ปวดแสบปวดร้อน ถ่ายปัสสาวะไม่ออก หรือปัสสาวะเป็นเลือดปนหนองปวดเสียดตามร้าวข้างและหน้าอก กินข้าวไม่ได้ คอแห้ง เป็นต้น
อชินธาตุ	โรคชนิดหนึ่ง ซึ่งมีสาเหตุการเกิดโรคมาจากการรับประทานอาหารที่ไม่ถูกกับธาตุ หากมีอาการเจ็บป่วยอาการผิดปกติจะเพิ่มมากขึ้น เช่น เป็นไข้ห้ามอาบน้ำ หรือห้ามรับประทานของเย็น
อชินโรค	โรคชนิดหนึ่ง ซึ่งมีสาเหตุการเกิดโรคมาจากการเจ็บป่วยแล้วไข้ยารักษาโรคไม่ถูกวิธี ส่งผลให้อาการของโรคกำเริบมากขึ้น
อชิระ	อาหารที่บริโภคไม่ถูกกับโรคหรือไม่ถูกกับธาตุ
อดิสาร, อดิสารโรค	โรคที่ผู้ป่วยมีอาการท้องเสียอย่างรุนแรง ถ่ายอุจจาระเป็นน้ำ เป็นมูก เป็นเลือด อุจจาระมีกลิ่นผิดปกติ ตำราการแพทย์แผนไทยแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ โบราณกรรมอดิสาร และปัจจุบันกรรมอดิสาร
อโรคมาวาด	ลมพัดตั้งแต่ศีรษะถึงปลายเท้า บางตำราว่าพัดตั้งแต่ลำไส้น้อยถึงทวารหนัก เช่น ลมที่เกิดจากการผายลม อโรคมาวาดตาเป็นองค์ประกอบ ๑ ใน ๖ ชนิดของธาตุลม
อพัทธปิตตะสมุฏฐาน	ที่ตั้งหรือที่แรกเกิดของโรคอันเกิดจากตีแบ่งออกเป็น ๓ อย่าง ได้แก่ พัทธะปิตตะ (น้ำดีที่อยู่ในฝักหรือในถุงน้ำดี) อพัทธะปิตตะ (น้ำดีที่อยู่นอกฝักหรือนอกถุงน้ำดี) และกำเดา (เปลวแห่งความร้อน หรือความร้อนที่ได้จากการเผาผลาญในร่างกาย)

อภิญญาธาตุ

โรคชนิดหนึ่งเกิดจากธาตุไม่ดี ทำให้อุจจาระเป็นสีต่างๆ เช่น อุจจาระสีดำ เป็นเพื่อปลงวิธาตุพิการ อุจจาระสีแดง เป็นเพื่ออาโปธาตุพิการ อุจจาระสีขาว เป็นเพื่อวาโยธาตุพิการ อุจจาระสีเขียว เป็นเพื่อเตโชธาตุพิการ คนที่จะเป็นอภิญญาธาตุ อสุรินทฺธญาณธาตุ ธาตุต่างๆ ต้องประชุมเป็นมหากุตรูป เป็นต้นว่า เตโชธาตุ ได้แก่ พัทธะปิตตะ อพัทธะปิตตะ และกำเดา วาโยธาตุ ได้แก่ หทัยวตะ สัตถะวะตะ สุมณาวตะ อาโปธาตุ ได้แก่ คอ เสมหะ อุระเสมหะ คุถเสมหะ ปลิวธาตุ ได้แก่ หทัยวตฺถุ อุทริยะ กริสะ รวมกันทั้ง ๑๒ ฐาน เช่นนี้เรียกว่ามหากุตรูปเต็มหมวดหมู่ จึงทำให้เกิดอุจจาระธาตุ เช่น อภิญญาธาตุ และ อสุรินทฺธญาณธาตุ

อมูลธาตุ

โบราณกรรมอติสารชนิดหนึ่งตำราการแพทย์แผนไทยว่า เกิดจากธาตุไฟหย่อน ทำให้อาหารไม่ย่อย ผู้ป่วยมีอาการท้องเสีย ถ่ายอุจจาระเป็นสีน้ำตาลน้ำเนื้อ มีกลิ่นเหม็นคาว นอกจากนี้ ยังมีอาการผะอืดผะอม จุกเสียดแน่นท้อง คอแห้ง กระหายน้ำ

อระวันโรค

ริดสีดวงประเภทหนึ่ง เกิดขึ้นในทรวงอกผู้ป่วยมีอาการเจ็บยอกในอก ไอแห้งไม่มีเสมหะ บางทีไอมีเลือดออกมา บางทีมีอาการคล้ายไข้เจ็ลียง ทำให้ร้อน ให้นาว ครั้นเนื้อครันตัว

อสุรินทฺธญาณธาตุ

กองธาตุผิติดแบ่งออกเป็น ๔ ประการ แต่ละประการ มีอาการดังนี้ ๑. สมาธาตุ ลักษณะสมาธาตุนั้น ยิ่งไปด้วยสรรพธาตุ มีอาการทำให้เจ็บเป็นเพลลา (เวลา) บางทีกระทำให้ตัวร้อน เหนื่อย บางทีให้สวังสวาย ให้เจ็บในอก รับประทานอาหารไม่มีรส บางทีให้มันให้มัว โทษทั้งนี้เพราะเสมหะสมุฏฐาน ปิตตะสมุฏฐาน และวตะสมุฏฐาน ประชุมพร้อมกันในกองปฏิวธาตุทั้ง ๒๐ ประการ ให้เป็นวิสติปฏิว ๒. มันทธาตุ ลักษณะมันทธาตุนั้นยิ่งไปด้วยเสมหะมีกำลัง คือ ไฟธาตุหย่อน เผลออาหารมิได้ย่อย กระทำให้ลงปวันละ ๓-๔ เวลา ให้สวังสวาย ถอยแรงยิ่งนัก กระทำให้ท้องขึ้นมีรูวาย อุจจาระเป็นเมือกมัน เป็นเพลลหายาบละเอียตระคนกัน ให้ปวดมวนท้องมาก โทษทั้งนี้เกิดแต่กองทวาทศอาโปให้เป็นเหตุ ๓. วิสมาธาตุ ลักษณะวิสมาธาตุนั้นยิ่งไปด้วยวาโยมีกำลัง กระทำให้ท้องล้นอยู่เป็นนิจ บางวันก็ผูก บางวันก็ลง บางวันให้อยากอาหาร บางวันให้คับท้อง แน่นอกคับใจ ไฟธาตุมิได้เสมอ (วาโยเดินมิสะดวกโทษทั้งนี้เกิดแต่กองวาโยให้เป็นเหตุ) ๔. กติกธาตุ ลักษณะกติกธาตุนั้นยิ่งไปด้วยสรรพพิษทั้งปวง มีพิษดี พิษเสมหะ พิษวตะเป็นอาทิ พิษอันแสบเป็นที่สุด คือไฟธาตุนั้นแรง เผลออาหารฉับพลัน ยิ่งนัก กระทำให้จับเชื่อมมัว กลางวันกลางคืน ไม่ได้เว้นเวลา ให้ปวดศีรษะ ผิวเนื้อและตาแดง อุจจาระปัสสาวะเดินไม่สะดวก ผูกเป็นพรดัก พิษทั้งนี้เกิดแก่กองจตุกาลเตโชให้เป็นเหตุ

อัคคมุขี

โรคลมมีพิษชนิดหนึ่ง เป็นได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ มีอาการให้คัน ให้ร้อง แล้วชักให้หมดสติ

อัคนีโชตโรค

ริดสีดวงประเภทหนึ่ง เกิดในทางเดินปัสสาวะ ผู้ป่วยมีอาการปัสสาวะเป็นเลือดไหลออกมาตามทวารเบา บางทีมีน้ำปัสสาวะเหลืองคล้ายน้ำมัน บางทีมีหนองปน ปวดแสบปวดร้อนมาก

อันทพฤกษ

ชื่อโรคลมชนิดหนึ่ง มีอาการอวัยวะเพศชายตายแข็งเคลื่อนไหวไม่ได้

อันตคุณะโรค

ริดสีดวงประเภทหนึ่ง เกิดในลำไส้เล็ก ผู้ป่วยมีอาการท้องเสีย เวลาถ่ายอุจจาระ มักผายลมเสียงดัง อาจมีมูกปน หิวโหย ไม่มีแรง

อันตรายโรค	ริดสีดวงประเภทหนึ่งเกิดในลำไส้ใหญ่ ผู้ป่วยมีอาการผอม แห้ง เหลือง เมื่อย หอบ บางทีปวดท้อง ท้องขึ้นตลอดเวลา ะอืดระอ沫
อัมพฤกษ์	เป็นโรคที่เกิดจากลมเบื้องสูงกับลมเบื้องต่ำพัดไม่สมดุลกัน (ลมอโรคมาวาตา และ ลมอุธังคมาวาตาระคนกัน) ถ้าหัวต่อกระดูกไม่เคลื่อนไหวไม่หลุดจะเรียกว่า อัมพฤกษ์
อัมพาต	เป็นโรคที่เกิดจากลมเบื้องสูงกับลมเบื้องต่ำพัดไม่สมดุลกัน (ลมอโรคมาวาตา และ ลมอุธังคมาวาตาระคนกัน) จะต้องมีการเคลื่อนไหวหลุดของหัวต่อกระดูกจากเบ้าสมอง เห็นได้ทั้งหัวไหล่และสะโพก เรียกว่าอัมพาต อัมพาต(ตัว) มี ๕ ชนิด ได้แก่อัมพาต ครึ่งซีก อัมพาตครึ่งท่อนล่าง อัมพาตทั้งตัว อัมพาตเฉพาะแขน อัมพาตเฉพาะขา
อาการตัด	อาการรุนแรงมาก รักษาไม่หาย
อาคันตุกะ	สันนิบาตที่เกิดขึ้นแทรกเป็นครั้งคราว ผู้ป่วยมีอาการเหมือนสันนิบาต, สันนิบาตจรร ก็เรียก ดูเพิ่มเติมที่ สันนิบาต
อาคันตุกะสันนิบาต	สันนิบาตที่เกิดขึ้นแทรกเป็นครั้งคราว ผู้ป่วยมีอาการเหมือนสันนิบาต บางครั้งเรียก สันนิบาตจรร ดูเพิ่มเติมที่ สันนิบาต
อายุสมุฏฐาน	อายุเป็นที่ตั้งแรกเกิดของโรค ตำราการแพทย์แผนไทยแบ่งอายุมนุษย์ออกเป็น ๓ วัย คือ ปฐมวัย มัชฌิมวัย และปัจฉิมวัย ดู สมุฏฐานประกอบ
อุตราวตอดิสาร	ปัจจุบันกรรมมอดิสารชนิดหนึ่ง เกิดจากลม ๑๖ จำพวก ผู้ป่วยมีอาการท้องเสีย ถ้าให้ยา ไม่ตรงกับโรคจะทำให้มีอาการปวดมวนในท้อง และถ่ายเป็นมูกเลือด กลายเป็นโรคบิด
อุธังคมาวาต	ลมพัดตั้งแต่ปลายเท้าถึงศีรษะ บางตำราว่าพัดตั้งแต่กระเพาะอาหารถึงลำคอแล้วออกทางปาก เช่น ลมที่เกิดจากการเรอ อุธังคมาวาตาเป็นองค์ประกอบ ๑ ใน ๖ ชนิด ของธาตุลม
อุทรโรค	ประเภทของโรคต่างๆ ที่เกิดภายในช่องท้อง
อุทรวตอดิสาร	ปัจจุบันกรรมมอดิสารชนิดหนึ่ง เกิดจากการดูแลรักษาสะดือไม่ดีในระยะแรกคลอด ทำให้สะดือไม่แห้ง สะดือเน่า สะดือพอง กลายเป็นสะดือจุ่นมีลมอุตราวตเข้าไปในท้อง เมื่อโตขึ้นจะมีอาการท้องเสีย ปวดมวนในท้อง นอกจากนี้ ยังมีอาการท้องอืดตลอดเวลา ชักเท้ากำมือกำ หน้าเขียว
อุทรวาตะ	ชื่อโรคลมชนิดหนึ่ง เป็นโรคลมประจำตัวของเด็กที่เกิดวันอังคาร เป็นโรคลมที่ติดมากับเด็กตั้งแต่แรกเกิด เรียกว่า ลมกำเนิด มีอาการร้องไห้ในเวลาย่ำเย็นเป็นนิจ(ทุกวัน) ตั้งแต่อายุในเรือนไฟจนถึงอายุ ๓ เดือน อาการของโรคก็จะหายไปเอง หรือร้องไห้ อาการเช่นนี้ที่บ้าน ร้องไห้ ๓ เดือน เป็นเด็กเลี้ยงยาก เมื่อมีอาการลมจะบังคับขึ้นในท้อง ทำให้ท้องขึ้น จับเชือกมัวและหอบเป็นต้น ถ้าอายุเกิน ๓ เดือนขึ้นไปแล้ว ยังรักษาไม่หาย จะมีอาการชิวหอม ท้องขึ้น อาเจียน จุก เสียด ในที่สุดจะชักมือกำเท้าอ ตาซ้อนขึ้นสูง เรียกว่า โรคตะบองราหูบ้าง ตะพันไฟบ้าง ดูเพิ่มเติมที่ แม่ซาง
อุทรธาตุ	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เกิดเพื่อขางสะกอก เกิดขึ้นในสะดือขนาดเท่าเมล็ดข้าวโพด อยู่ประมาณ ๙ วัน ๑๐ วัน ก็ตกลงในอุทร ทำให้ลงคุดจุน้ำคาวปลา นับเพลามีได้ จึงทำให้ตกโลหิตสดออกมา ๓ วัน ๔ วัน แล้วจึงเป็นโลหิตเสมหะเน่าออกมาภายหลัง ทำให้กระหายน้ำ เชือกมัว ตัวร้อน เหม็นอาหาร ร่างกายชิวหอม

อุทริยะสมุฏฐาน	การเกิดโรคที่มีสาเหตุมาจากการรับประทานอาหารเข้าไปใหม่ๆ เป็นองค์ประกอบ ๑ ใน ๒๐ สิ่งของธาตุดิน
อุปทม	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เกิดแก่ชาย มีอาการโรคเกิดขึ้นที่องชาต ลักษณะอาการโรค มี ๔ ชนิด คือ ๑. เกิดการอักเสบ ฟก บวม เพราะเสพเมณกับหญิงยังไม่มีระดู ทำให้ เจ็บปวดช้า หรือเดาะเป็นหนอง เป็นโลหิตออกมาตามช่องทวารเบา เป็นต้น ๒. เกิดเพราะ กระทบกล่อน และกาพมูตร ทำให้องชาตบวม ปัสสาวะขัดมีหนอง และเลือดไหลออก ทางช่อง ทวารเบา เป็นต้น ๓. เกิดเพราะเป็นโรคนิว ปัสสาวะไม่ออก บางทีปัสสาวะ มีเลือดและหนองออกมาด้วย เป็นต้น ๔. เกิดเพราะเสพเมณกับหญิงที่ผ่านชายมาก ช่องสังวาสช้า มีน้ำขุ่นเป็นล่ำลาบ ดุน้ำไปไม้ ใบหญ้า ทำให้องชาตเป็นแผล กัดเปื่อย เจ็บปวด ทรมานยิ่ง
อุปทังสะโรค ๔	ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เกิดแก่ชาย มีอาการโรคเกิดขึ้นที่องชาต ดูเพิ่มเติมที่ อุปทม
อุปปาดิกะพยาธิ	โรคที่เกิดขึ้นเองโดยไม่ทราบสาเหตุ
อุระปะสะโรค	ริดสีดวงประเภทหนึ่งเกิดในทรวงอกและซี่ข้างทั้ง ๒ ผู้ป่วยมีอาการเจ็บทั่วตัว บางทีบวม ทั้งตัว บางทีท้องเสียเหมือนเป็นบิด ปวดมวนถ่ายอุจจาระมีมูกเลือดปน
อุระเสมหะ	หมายถึงเสมหะในอก ซึ่งอยู่ระหว่างคอและสะดือ
อุระเสมหะสมุฏฐาน	ดูที่ เสมหะสมุฏฐาน
อุรังกะวาท	ดูที่ ผีอุรังกะวาท
โอปักมิกาพาร	ชื่อโรคที่บังเกิดขึ้นเพราะตกจากที่สูง หรือถูกหุบถองโดยดีโดยแรง

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

ห้ามทำสำเนาเพื่อการค้า